

TOMUS VII.

[illegible]

SUMMA
TOTIUS THEOLOGIÆ
S. THOMÆ
AQUINATIS,

DOCTORIS ANGELICI,

CUM APPENDICIBUS

P. SERAPHINI CAPPONI

A PORRECTA

ORDINIS PRÆDICATORUM.

PRIMÆ SECUNDÆ PARTIS

VOLUMEN TERTIUM.

PATAVII, MDCCLX.

Ex Typographia Seminarii.

Apud Joannem Manfrè.

SUPERIORMU PERMISSU.

INDEX
QUÆSTIONUM, & ARTICULORUM
TERTII VOLUMINIS
PRIMÆ SECUNDÆ PARTIS
SUMMÆ THEOLOGICÆ.

QUÆSTIO LXXXIII.

De ſubjecto originalis peccati.

QUÆSTIO LXXXIV.

De cauſa peccati, ſecundum quod unum peccatum eſt cauſa alterius.

QUÆSTIO LXXXV.

De effectibus peccati quantum ad corruptionem boni naturæ.

QUÆSTIO LXXXVI.

De effectu peccati quantum ad maculam animæ.

QUÆSTIO LXXXVII.

De effectu peccati quantum ad reatum pœnæ, & de ipso reatu pœnæ.

4 *utrum*

QUÆSTIO LXXXVIII.

De peccatis, quæ distinguuntur secundum reatum pœnæ, & de venialibus per comparationem ad mortale.

QUÆSTIO LXXXIX.

De veniali peccato secundum se.

QUÆSTIO XC.

De exteriori principio actuum movente ad bonum, scilicet de lege in communi quantum ad ejus essentiam.

QUÆSTIO XCI.

De legibus quantum ad earum differentiam

QUÆ-

QUÆSTIO XCII.

De lege quantum ad ſuos effectus.

QUÆSTIO XCIII.

De legibus in ſpeciali quantum ad leges ſingulares, & de ipſa lege æterna.

QUÆSTIO XCIV.

De lege naturali.

QUÆSTIO XCV.

De lege humana secundum se.

QUÆSTIO XCVI.

De lege humana quantum ad ejus potestatem.

QUÆSTIO XCVII.

De lege humana quantum ad ejus mutationem.

QUÆSTIO XCVIII.

De veteri lege ſecundum ſe.

QUÆSTIO XCIX.

De lege veteri quantum ad præcepta ejus, ſcilicet de præceptorum ejus diſtinctione.

QUÆSTIO C.

De præceptis veteris legis, & primo de moralibus.

QUÆSTIO CI.

De præceptis cæremonialibus veteris legis secundum se.

QUESTIO CII.

De præceptis cæremonialibus quantum ad suas causas.

QUÆSTIO CIII.

De præceptis cæremonialibus quantum ad eorum durationem.

4 *utrum*

QUÆSTIO CIV.

De præceptis judicialibus in communi.

QUÆSTIO CV.

De præceptis judicialibus quantum ad ipsorum rationem.

QUÆSTIO CVI.

De lege nova, scilicet Euangelii, secundum se.

3 *utrum*

QUÆSTIO CVII.

De comparatione legis novæ ad veterem.

QUÆSTIO CVIII.

De his, quæ continentur in lege nova.

INDEX.

QUÆSTIO CIX.

De principio exteriori humanorum actuum, per quod juvamur ad recte agendum, scilicet de gratia quantum ad ejus necessitatem.

QUÆSTIO CX.

De gratia Dei quantum ad ejus essentiam.

QUÆSTIO CXI.

De divisione gratiæ.

QUÆSTIO CXII.

De gratia quantum ad ejus causam.

3 *utrum*

QUÆSTIO CXIII.

De gratia, quantum ad ejus effectum, & primo de justificatione impii, quæ est effectus gratiæ operantis.

QUÆSTIO CXIV.

De merito, quod est effectus gratiæ cooperantis.

FINIS.

PRI-

PRIMÆ SECUNDÆ PARTIS SUMMÆ THEOLOGICÆ ANGELICI DOCTORIS S. THOMÆ AQUINATIS

VOLUMEN TERTIUM.

QUÆSTIO LXXXIII.

De subjecto originalis peccati, in quatuor articulos divisa.

Deinde considerandum est de subjecto originalis peccati.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

Primo. Utrum subjectum originalis peccati per prius sit caro, vel anima.

Secundo. Si anima, utrum per essentiam, aut per potentias suas.

Tertio. Utrum voluntas per prius sit subjectum peccati originalis, quam aliæ potentiæ animæ.

Quarto. Utrum aliquæ potentiæ animæ sint specialiter infectæ, scilicet generativa, vis concupiscibilis, & sensus tactus.

ARTICULUS I. 444

Utrum originale peccatum sit magis in carne, quam in anima.

2. d. 18. q. 2. a. 1. ad 3. & d. 30. qu. 1. a. 2. ad 4. & d. 31. q. 1. a. 1. ad 2. & 4. & q. 2. a. 1. per tot. & ver. q. 25. a. 6. cor. & q. 27. a. 6. ad 2. & ma. q. 4. a. 3. & 4. & Ro. 5. le. 3.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod peccatum originale magis sit in carne, quam in anima.

ma[1]. Repugnantia enim carnis ad mentem ex corruptione originalis peccati procedit: Sed radix hujus repugnantiæ in carne consistit. Dicit enim Apostolus ad Rom. 7. *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ*. Ergo originale peccatum in carne principaliter consistit.

2. Præterea. Unumquodque potius est in causa, quam in effectu; sicut calor magis est in igne calefaciente, quam in aqua calefacta: Sed anima inficitur infectione originalis peccati per semen carnale. Ergo peccatum originale magis est in carne, quam in anima.

3. Præterea. Peccatum originale ex primo parente contrahimus, prout in eo fuimus secundum *rationem seminalem*: Sic autem non fuit ibi anima, sed sola caro. Ergo originale peccatum non est in anima, sed in carne.

4. Præterea. Anima rationalis creata a Deo corpori infunditur. Si igitur anima per peccatum originale inficeretur, consequens esset, quod ex sua creatione, vel infusione inquinaretur: & sic Deus esset causa peccati, qui est auctor creationis, & infusionis.

5. Præterea. Nullus sapiens liquorem pretiosum vasi infecto infunderet, ex quo sciret ipsum liquorem infici: Sed anima rationalis est pretiosior omni liquore. Si ergo anima ex corporis unione infici posset infectione originalis culpæ, Deus, qui ipsa sapientia est, nunquam animam tali corpori infunderet: Infundit autem. Non ergo inquinatur ex carne. Sic igitur peccatum originale non est in anima, sed in carne.

Sed Contra est, quod idem est subjectum virtutis, & vitii, sive peccati, quod contrariatur virtuti: Sed caro non potest esse subjectum virtutis. Dicit enim Apostolus ad Rom. 7. *Scio, quod non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum*. Ergo caro non potest esse subjectum originalis peccati, sed solum anima.

Respondeo dicendum, quod aliquid potest esse in aliquo *dupliciter*: *Uno modo*, sicut in causa vel principali, vel instrumentali: *Alio modo*, sicut in subjecto. *Peccatum* ergo *originale omnium hominum fuit quidem in ipso Adam, sicut in prima causa principali*, secundum illud Apost. Rom. 5. *in quo omnes peccaverunt*.

In semine autem *corporali est peccatum originale, sicut in causa instrumentali;* eo quod per virtutem activam seminis traducitur peccatum originale in prolem simul cum natura humana.

Sed

Sed sicut in subjecto peccatum originale nullo modo potest esse in carne, sed solum in anima. Cujus ratio est, quia, sicut supra dictum est, (*q.* 81. *a.* 1.) hoc modo ex voluntate primi parentis peccatum originale traducitur in posteros per quandam generativam motionem, sicut a voluntate alicujus hominis derivatur peccatum actuale ad alias partes ejus. In qua quidem derivatione potest attendi, quod quicquid provenit ex motione voluntatis peccati ad quamcumque partem hominis, quæ quocumque modo potest esse particeps peccati, *vel* per modum subjecti, *vel* per modum instrumenti, habet rationem culpæ: sicut ex voluntate gulæ provenit † *al. pervenit* † concupiscentia cibi ad concupiscibilem, & sumptio cibi ad manus, & os, quæ inquantum moventur a voluntate ad peccandum, sunt instrumenta peccati. Quod vero ulterius derivatur ad vim nutritivam, & ad interiora membra, quæ non sunt nata moveri a voluntate, non habet rationem culpæ. Sic igitur, cum anima possit esse subjectum culpæ, caro autem de se non habeat quod sit subjectum culpæ, quicquid pervenit de corruptione primi peccati ad animam, habet rationem culpæ: quod autem pervenit ad carnem, non habet rationem culpæ, sed pœnæ. *Sic igitur anima est subjectum peccati originalis, non autem caro.*

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut August. dicit in lib. 1. Retract. (*cap.* 26. *versus fi. to.* 1. *&* *lib.* 83. *QQ. q.* 66. *a med. to.* 4.) Apost. loquitur ibi de homine jam redempto, qui liberatus est a culpa, sed subjacet pœnæ, ratione cujus peccatum dicitur habitare in carne. Unde ex hoc non sequitur, quod caro sit subjectum culpæ, sed solum pœnæ.

Ad secundum dicendum, quod peccatum originale causatur ex semine, sicut ex causa instrumentali: non autem oportet, quod aliquid sit principalius in causa instrumentali, quam in effectu, sed solum in causa principali. Et hoc modo peccatum originale potiori modo fuit in Adam, in quo fuit secundum rationem actualis peccati.

Ad tertium dicendum, quod anima hujus hominis non fuit secundum *seminalem rationem* in Adam peccante, sicut in principio effectivo, sed sicut in principio dispositivo; eo quod semen corporale, quod ex Adam traducitur, sua virtute non efficit animam rationalem, sed ad eam disponit.

Ad quartum dicendum, quod infectio originalis

peccati nullo modo causatur a Deo, sed ex solo peccato primi parentis per carnalem generationem. Et ideo, cum creatio importet respectum animæ ad solum Deum, non potest dici, quod anima ex sua creatione inquinetur. Sed infusio importat respectum & ad Deum infundentem, & ad carnem, cui infunditur anima. Et ideo, habito respectu ad Deum infundentem, non potest dici, quod anima per infusionem maculetur, sed solum habito respectu ad corpus, cui infunditur.

Ad quintum dicendum, quod bonum commune præfertur bono singulari. Unde Deus secundum suam sapientiam non prætermittit universalem ordinem rerum, qui est ut tali corpori talis anima infundatur, ut vitetur singularis infectio hujus animæ; præsertim cum natura animæ hoc habeat, ut esse non incipiat nisi in corpore, ut in 1. habitum est. (*q.* 118. *ar.* 3.) Melius est autem ei sic esse secundum naturam, quam nullo modo esse; præsertim cum possit per gratiam damnationem evadere.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod peccatum originale non est in carne, sicut in subjecto. Ut Roman. 7. *Scio*, &c. secundum quod cum discursu adducitur *in arg. cont.* Ubi nota emphaticum quid subindicari in ly *hoc est*. Differentem enim semetipsum a ratione sua esse quodammodo per hanc limitationem denotavit ex eo, quod bonum, & ab oppositis malum, aliter habitat in se, aliter in carne sua. In se quidem habitare potest, tanquam in subjecto boni, vel mali: in carne autem non tanquam in subjecto boni, vel mali, sed aliter. Boni, inquam, vel mali, formaliter: idest boni, ut virtutis; mali, ut culpæ. Alias enim malum potest esse in carne tanquam in subjecto, ut videre est in ad *primum*, & consequenter bonum, sub ratione tamen alia, quam virtutis moralis; inibi tanquam in subjecto esse posset. Verum ista non essent formaliter dicta: ideoque non contraponerentur dictis ab Apostolo, & a textu; quoniam & Apostolus, & articulus formaliter loquuntur. *Secundo* vides: quomodo, &c.

AR

ARTICULUS II. 445

Utrum peccatum originale sit per prius in essentia animæ, quam in potentiis.

Inf. a. 3. c. & 2. di. 31. q. 2. a. 1. & ver. q. 25. a. 6. corp. & q. 27. a. 6. ad 2. & mal. qu. 4. ar. 1.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod peccatum originale non sit per prius in essentia animæ, quam in potentiis. Anima enim nata est esse subjectum peccati quantum ad id, quod potest a voluntate moveri: Sed anima non movetur a voluntate secundum suam essentiam, sed solum secundum potentias. Ergo peccatum originale non est in anima secundum suam essentiam, sed solum secundum potentias.

2. Præterea. Peccatum originale opponitur originali justitiæ: Sed originalis justitia erat in aliqua potentia animæ, quæ est subjectum virtutis. Ergo & peccatum originale est magis in potentia animæ, quam in ejus essentia.

3. Præterea. Sicut a carne peccatum originale derivatur ad animam, ita ab essentia animæ derivatur ad potentias: Sed peccatum originale magis est in anima, quam in carne. Ergo etiam magis est in potentiis animæ, quam in ejus essentia.

4. Præterea. Peccatum originale dicitur esse concupiscentia, ut dictum est: (*q.* 82. *a.* 3.) Sed concupiscentia est in potentiis animæ. Ergo & peccatum originale.

Sed Contra est, quod peccatum originale dicitur esse peccatum naturale, ut supra dictum est: (*qu.* 81. *ar.* 1.) Anima autem est forma, & natura corporis secundum essentiam suam, & non secundum potentias, ut in 1. habitum est. (*q.* 76. *a.* 1.) Ergo anima est subjectum originalis peccati principaliter secundum suam essentiam.

Respondeo dicendum, quod illud animæ est principaliter subjectum alicujus peccati, ad quod primo pertinet causa motiva illius peccati: sicut si causa motiva ad peccandum sit delectatio sensus, quæ pertinet ad vim concupiscibilem, sicut objectum proprium ejus, sequitur quod vis concupiscibilis sit proprium subjectum illius peccati.

Manifestum est autem, quod peccatum originale causatur per originem. Unde illud animæ, quod pri-

primo attingitur ab origine hominis, est primum subjectum originalis peccati. Attingit autem origo animam, ut terminum generationis, secundum quod est forma corporis: quod quidem convenit ei secundum essentiam propriam, ut in 1. habitum est. (*q.* 76. *a.* 1.) Unde *anima secundum essentiam est primum subjectum originalis peccati.*

Ad primum ergo dicendum, quod sicut motio voluntatis alicujus proprie pervenit ad potentias animæ, non autem ad animæ essentiam; ita motio voluntatis primi generantis per viam generationis pervenit primo ad animæ essentiam, ut dictum est. (*in corp.*)

Ad secundum dicendum, quod etiam originalis justitia pertinebat primordialiter ad essentiam animæ. Erat enim donum divinitus datum humanæ naturę, quam per prius respicit essentia animæ, quam potentiæ. Potentiæ enim magis videntur pertinere ad personam, inquantum sunt principia personalium actuum. Unde sunt propria subjecta peccatorum actualium, quæ sunt peccata personalia.

Ad tertium dicendum, quod corpus comparatur ad animam, sicut materia ad formam: quæ etsi sit posterior ordine generationis, est tamen prior ordine perfectionis, & naturæ: Essentia autem animæ comparatur ad potentias, sicut subjecta ad accidentia propria, quæ sunt posteriora subjecto & ordine generationis, & etiam perfectionis. Unde non est similis ratio.

Ad quartum dicendum, quod concupiscentia se habet materialiter, & ex consequenti in peccato originali, ut supra dictum est. (*q.* 82. *a.* 3.)

A P P E N D I X.

Ex articulo habes *primo:* quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum; quod peccatum originale magis est in essentia animæ, quam in potentiis. Ut per hoc, quod dicitur Eph. 2. *Eramus natura filii iræ*. His enim verbis significatur; quod peccatum originale est peccatum naturæ. Unde exponens hoc B. Aug. in lib. de fide ad Petrum dixit: *Firmissime tene*, &c. *cum originali peccato nasci; & ab hoc naturaliter iræ nasci filium. De quo Apostolus dicit; Eramus natura filii iræ, sicut & cæteri*. Hæc ille. Ex eo igitur, quod peccatum originale dicitur a scriptura peccatum naturæ, seu naturale, relinquitur ab ea scholasticis acutis concludendum, quod peccatum originale

nale eſt in eſſentia animæ. Ratio eſt; quia natura reſpicit eſſentiam rei: unde & anima eſt forma, ſive natura corporis per eſſentiam ſuam, non per potentias, *prima quæſtione 76. ar. 6. Secundo* vides: quomodo, &c.

ARTICULUS III. 446

Utrum peccatum originale per prius inficiat voluntatem, quam alias potentias.

Inf. a. 4. ad 1. *&* 2. *d.* 30. *q.* 1. *a.* 3. *co. & ad* 4. *& ver. q.* 25. *a.* 6. *cor. & q.* 27. *a.* 6. *ad.* 2. *& mal. q.* 4. *a.* 3.

AD Tertium ſic proceditur. Videtur, quod peccatum originale non per prius inficiat voluntatem, quam alias potentias. Omne enim peccatum principaliter pertinet ad potentiam, per cujus actum cauſatur: Sed peccatum originale cauſatur per actum generativæ potentiæ. Ergo inter cæteras potentias animæ videtur magis pertinere ad generativam potentiam.

2. Præterea. Peccatum originale per ſemen carnale traducitur: Sed aliæ vires animæ propinquiores ſunt carni, quam voluntas: ſicut patet de omnibus ſenſitivis, quæ utuntur organo corporali. Ergo magis in eis eſt peccatum originale, quam in voluntate.

3. Præterea. Intellectus eſt prior voluntate: non enim eſt voluntas niſi de bono intellecto. Si ergo peccatum originale inficit omnes potentias animæ, videtur quod per prius inficiat intellectum, tanquam priorem.

Sed Contra eſt, quod juſtitia originalis per prius reſpicit voluntatem: eſt enim rectitudo voluntatis, ut Anſel. dicit in lib. de conceptu virginali. (*cap.* 3. *a. med.*) Ergo peccatum originale, quod ei opponitur, per prius reſpicit voluntatem.

Reſpondeo dicendum, quod in infectione peccati originalis *duo* eſt conſiderare: *Primo* quidem inhærentiam ejus ad ſubjectum. Et *ſecundum hoc primo reſpicit eſſentiam animæ*, ut dictum eſt: (*ar. præc.*) *Deinde* oportet conſiderare inclinationem ejus ad actum: Et *hoc modo reſpicit potentias animæ*.

Oportet ergo, quod illam per prius reſpiciat, quę primam inclinationem habet ad peccandum: Hæc autem eſt voluntas, ut ex ſupra dictis patet (*q.* 74. *ar.* 1. *&* 2.) Unde *peccatum originale per prius reſpicit voluntatem*.

Ad primum ergo dicendum, quod peccatum originale non causatur in homine per potentiam generativam prolis, sed per actum potentiæ generativæ parentis. Unde non oportet, quod sua potentia generativa sit primum subjectum originalis peccati.

Ad secundum dicendum, quod peccatum originale habet *duplicem* processum: *unum* quidem a carne ad animam: *alium* vero ab essentia animæ ad potentias. *Primus* quidem processus est secundum ordinem generationis. *Secundus* autem secundum ordinem perfectionis. Et ideo quamvis aliæ potentiæ, scilicet sensitivæ, propinquiores sint carni; quia tamen voluntas est propinquior essentiæ animæ, tanquam superior potentia, primo pervenit ad ipsam infectio originalis peccati.

Ad tertium dicendum, quod intellectus quodammodo præcedit voluntatem, inquantum proponit ei suum objectum: Alio vero modo voluntas præcedit intellectum secundum ordinem motionis ad actum; quæ quidem motio pertinet ad peccatum.

A P P E N D I X.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas merito esse a scripturis, & Anselmo insinuatum; quod peccatum originale per prius inficit voluntatem, quam alias potentias. Ab Anselmo quidem: ut cum discursu adducitur *in arg. cont.* A scripturis vero per hoc, quod dicitur Eccl. 7. *Hoc inveni, quod fecerit Deus hominem rectum: & ipse infinitis se miscuerit quæstionibus.* Ibi enim loquitur de justitia originali: qua posita, homo rectificabatur, & qua remota, homo *infinitis se miscuit quæstionibus.* Nam per nullum peccatum se tot quæstionibus, idest miseriis tum corporis, tum animæ simul immiscuit homo, sicut per peccatum originale, ut sapiens lector cognoscere poterit ex Veritatibus aureis super totam legem veterem, *Gen.* 1. *conclus.* 21. de tanto scilicet dominio per peccatum illud amisso, & tanto ejus contrario admisso: & *c.* 2. *conc.* 12. de tanta scilicet scientia amissa, & tanta ignorantia admissa, & *c.* 3. *concl.* 9. de tanta erubescibili nuditate per peccatum illud incursa, & *concl.* 20. de morte, atque incineratione, & *concl.* 22. de pœnis tum sensus, tum damni: & *concl.* 23. 24. de difficultate maxima redeundi in gratiam Dei amissam, & de subjectione hominis ad infimas creaturas. His enim atque aliis similibus miseriis homo se per peccatum mortale immiscuit. Ideo ab his quæstioni-

bus,

bus, tanquam ab effectu, scripturam ibi loqui de peccato originali, quod illi rectitudini hominis primi in justitia a Deo facti opponitur, cognoscimus. Originalem autem justitiam ponendo in rectitudine hominis, idest in rectitudine voluntatis ejus (nam rectitudo voluntati specialiter attribuitur, ut colligis ex *q*. 4. *a*. 4.) ostendit simul, quod ejus oppositum, scilicet originale peccatum, est specialiter in voluntate, tanquam non rectificans, sed inficiens eam. *Secundo*, &c.

ARTICULUS IV. 447

Utrum præfatæ potentiæ sint magis infectæ, quam aliæ.

2. d. 24. qu. 2. a. 5. ad 5. & d. 31. qu. 1. art. 2. & 4. d. 31. qu. 1. ar. 1. ad 1. & ve. q. 25. a. 6. cor. & mal. qu. 4. a. 2. ad 12. & ar. 5. ad 1.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod prædictæ potentiæ non sint magis infectæ, quam aliæ. Infectio enim originalis peccati magis videtur pertinere ad illam animæ partem, quæ prius potest esse subjectum peccati: Hæc autem est rationalis pars, & præcipue voluntas. Ergo ipsa est magis infecta per peccatum originale.

2. Præterea. Nulla vis animæ inficitur per culpam, nisi inquantum potest obedire rationi: Generativa autem non potest obedire, ut dicitur in 1. Ethic. (*cap. ult. sub fin. tom.* 5.) Ergo generativa non est maxime infecta per originale peccatum.

3. Præterea. Visus inter alios sensus est spiritualior, & propinquior rationi, inquantum plures differentias rerum ostendit, ut dicitur in 1. Metaphysic. (*cir. prin. lib. tom.* 3.) Sed infectio culpæ primo est in ratione. Ergo visus magis est infectus, quam tactus.

Sed Contra est, quod August. dicit in 14. de civ. Dei, (*cap. 16. 17. 19. & 24. tom.* 5.) quod *infectio originalis culpæ maxime apparet in motu genitalium membrorum, qui rationi non subditur*: Sed illa membra deserviunt generativæ virtuti in commixtione sexuum, in qua est delectatio secundum tactum, quæ maxime concupiscentiam movet. Ergo infectio originalis peccati maxime pertinet ad ista *tria*, scil. potentiam *generativam*, vim *concupiscibilem*, & sensum *tactus*.

Respondeo dicendum, quod illa corruptio præcipue

pue *infectio* nominari solet, quæ nata est in aliud transferri. unde & morbi contagiosi, sicut lepra, & scabies, & hujusmodi, *infectiones* dicuntur. Corruptio autem originalis peccati traducitur per actum generationis, sicut supra dictum est. (*qu.* 81. *a.* 1.) Unde potentiæ, quæ ad hujusmodi actum concurrunt, maxime dicuntur esse infectæ. Hujusmodi autem actus deservit generativæ, inquantum ad generationem ordinatur. habet autem in se delectationem tactus, quæ est maximum objectum concupiscibilis. Et ideo cum omnes partes animæ dicantur esse corruptæ per peccatum originale, *specialiter tres prædictæ dicuntur esse corruptæ, & infectæ.*

Ad primum ergo dicendum, quod peccatum originale ex ea parte, qua inclinat in peccata actualia, præcipue pertinet ad voluntatem, ut dictum est: (*art. præ.*) Sed ex ea parte, qua traducitur in prolem, pertinet propinque ad potentias prædictas, ad voluntatem autem remote.

Ad secundum dicendum, quod infectio actualis culpæ non pertinet nisi ad potentias, quæ moventur a voluntate peccantis: Sed infectio originalis culpæ non derivatur a voluntate ejus, qui ipsam contrahit, sed per originem naturæ, cui deservit potentia generativa. Et ideo in ea est infectio originalis peccati.

Ad tertium dicendum, quod visus non pertinet ad actum generationis nisi secundum dispositionem remotam, prout scilicet per visum apparet species concupiscibilis: Sed delectatio perficitur in tactu. Et ideo talis infectio magis attribuitur tactui, quam visui.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis & Augustino insinuatum; quod *generativa*, *concupiscibilis*, & *sensus* tactus sunt specialiter infectæ per peccatum originale. A D. Augustino quidem, ut cum discursu ponitur *in arg. cont.* A scripturis vero per hoc; quod mox, postquam Adam primnm peccatum, quod in nobis est originale, commiserat, dictum fuit Genes. 3. *Aperti sunt oculi amborum*: *Cumque cognovissent, se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata*. Ex eo, quod immediate post peccatum illud de motu, sive de erubescentia genitalium fit specialis mentio magis, quam de infectione aliarum potentiarum, patet intentum:

quod

quod scilicet potentiæ, quibus deserviunt partes genitales, sunt præ aliis infectæ magis per originale peccatum. Tales autem potentiæ sunt generativa, concupiscibilis, & sensus tactus. Vide Veritates aureas super legem veterem, *Genes. 3. concl.* 9. Item idipsum insinuatur a *Rom.* 7. & Concilio *Trident.* secundum quod adducuntur *in qu.* 82. *artic.* 3. *append.* Per hoc siquidem, quod peccatum originale ab eis nominatur concupiscentia, monstratur scholasticis theologis: quod concupiscibilis vis cum suis comitibus, scilicet generativa, & sensu tactus, est specialiter ab originali peccato infecta. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, &c.

QUÆSTIO LXXXIV.

De causa peccati secundum quod unum peccatum alterius peccati causa est, in quatuor articulos divisa.

DEinde considerandum est de causa peccati, secundum quod unum peccatum est causa alterius.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

Primo. Utrum cupiditas sit radix omnium peccatorum.

Secundo. Utrum superbia sit initium omnis peccati.

Tertio. Utrum præter superbiam, & avaritiam, debeant dici capitalia vitia aliqua specialia peccata.

Quarto. Quot, & quæ sint capitalia vitia.

ARTICULUS I. 448

Utrum cupiditas sit radix omnium peccatorum.

Inf. a. 2. c. fi. & a. 3. ad 1. & a. 4. ad 4. & 2. 2. qu. 119. ar. 2. ad 1. & ma. qu. 8 a. 1. ad 1. & q. 23. a. 1. ad 5. & Ro. 7. loc. 2. & 1. Cor. 11. lect. 4. fin. & 1. Eth. col. 6.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod cupiditas non sit radix omnium peccatorum. Cupiditas enim, quæ est immoderatus appetitus divitiarum opponitur virtuti liberalitatis: Sed liberalitas non est radix omnium virtutum. Ergo cupiditas non est radix omnium peccatorum.

2. Præterea. Appetitus eorum quæ sunt ad finem,

nem, procedit ex appetitu finis: Sed divitiæ, quarum appetitus est cupiditas, non appetuntur nisi ut utiles ad aliquem finem, sicut dicitur in 1. Ethic. (*cap. 5. cir. fi. tom. 5.*) Ergo cupiditas non est radix omnis peccati, sed procedit ex alia priori radice.

3. Præterea. Frequenter invenitur, quod avaritia, quæ *cupiditas* nominatur, oritur ex aliis peccatis, puta cum quis appetit pecuniam propter ambitionem, vel ut satisfaciat gulæ. Non ergo est radix omnium peccatorum.

Sed Contra est, quod dicit Apostolus 1. ad Timoth. ult. *Radix omnium malorum est cupiditas*.

Respondeo dicendum, quod secundum quosdam cupiditas *tripliciter* dicitur. *Uno modo*, prout est appetitus inordinatus divitiarum: Et sic est speciale peccatum. *Alio modo*, secundum quod significat inordinatum appetitum cujuscunque boni temporalis: Et sic est genus omnis peccati. nam in omni peccato est inordinata conversio ad commutabile bonum, ut dictum est. (*qu. 71. art. 6. & q. 72. art. 1.*) *Tertio modo* sumitur, prout significat quandam inclinationem naturæ corruptæ ad bona corruptibilia inordinate appetenda.

Et sic dicunt, cupiditatem esse radicem omnium peccatorum ad similitudinem radicis arboris, quæ ex terra trahit alimentum. sic enim ex amore rerum temporalium omne peccatum procedit.

Et hæc quidem, quamvis vera sint, non tamen videntur esse secundum intentionem Apostoli, qui dixit cupiditatem esse radicem omnium peccatorum. Manifeste enim ibi loquitur contra eos, qui *cum velint divites fieri, incidunt in tentationes, & laqueum diaboli; eo quod radix omnium malorum est cupiditas*. Unde manifestum est, quod loquitur de cupiditate, secundum quod est appetitus inordinatus divitiarum. Et secundum hoc *dicendum est, quod cupiditas, secundum quod est speciale peccatum, dicitur radix omnium peccatorum*, ad similitudinem radicis arboris, quæ alimentum præstat toti arbori. Videmus enim, quod per divitias homo acquirit facultatem perpetrandi quodcunque peccatum, & habendi desiderium cujuscunque peccati; eo quod ad habenda quæcunque temporalia bona potest homo per pecuniam juvari, secundum quod dicitur Eccles. 10. *Pecuniæ obediunt omnia*. Et secundum hoc patet, quod cupiditas divitiarum est radix omnium peccatorum.

Ad primum ergo dicendum, quod non ab eodem oritur virtus, & peccatum: Oritur enim peccatum ex

ex appetitu commutabilis boni. & ideo appetitus illius boni, quod juvat ad consequenda omnia temporalia bona, radix peccatorum dicitur. Virtus autem oritur ex appetitu incommutabilis boni: & ideo charitas, quæ est amor Dei, ponitur radix virtutum secundum illud Ephes. 3. *In charitate radicati, & fundati.*

Ad secundum dicendum, quod appetitus pecuniarum dicitur esse radix peccatorum, non quidem quia divitiæ propter se quærantur tanquam ultimus finis, sed quia multum quæruntur, ut utiles ad omnem temporalem finem. Et quia universale bonum est appetibilius, quam aliquod particulare bonum, ideo magis movet appetitum, quam quædam bona singularia, quæ simul cum multis aliis per pecuniam haberi possunt.

Ad tertium dicendum, quod sicut in rebus naturalibus non quæritur quid semper fiat, sed quid in pluribus accidat; eo quod natura corruptibilium rerum impediri potest, ut non semper eodem modo operetur: ita etiam in moralibus consideratur quod ut in pluribus est, non autem quod semper est; eo quod voluntas non ex necessitate operatur. Non igitur dicitur avaritia radix omnium malorum, quin interdum aliquod aliud malum sit radix ejus; sed quia ex ipsa frequentius alia mala oriuntur, ratione prædicta. (*in cor. ar.*)

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum: quod avaritia est radix omnium peccatorum. Ut 1. *Tim. 6.* secundum quod *in arg. cont.* Vide in corp. expositionem hujus ad literam. Item Colos. 3. *Avaritia, quæ est simulachrorum servitus.* Et Eph. 5. *Avarus, quod est idolorum cultura, omnis mali causa est.* Ex his enim ad invicem junctis patet intentum. Nam, si avaritia est idolorum servitus (licet per quandam similitudinem valde detestabilem dicta) & idolorum servitus est omnis mali causa. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

AR-

ARTICULUS II. 449

Utrum superbia sit initium omnis peccati.

2. 2. q. 162. a. 2. & a. 5. ad 1. & a. 7. ad 1. & 2. d. 42. qu. 2. a. 1. ad 8. & 4. d. 17. qu. 2. a. 1. qu. 1. cor. Et Rom. 1. lect. 8. fin. & c. 7. le. 4. & 1. Cor. 11. lect. 2. cor. fi.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod superbia non sit initium omnis peccati: Radix enim est quoddam principium arboris; & ita videtur idem esse radix, & initium peccati: Sed cupiditas est radix omnis peccati, ut dictum est. (*a. prec.*) Ergo ipsa etiam est initium omnis peccati, non autem superbia.

2. Præterea. Eccles. 10. dicitur: *Initium superbiæ hominis est apostatare a Deo*: Sed apostasia a Deo est quoddam peccatum. Ergo aliquod peccatum est initium superbiæ. Ergo ipsa non est initium omnis peccati.

3. Præterea. Illud videtur esse initium omnis peccati, quod facit omnia peccata: Sed hoc est inordinatus amor sui, qui facit civitatem Babylonis, ut August. dicit in 14. de civ. Dei: (*cap. ult. to. 5. & in Psal. 64. a princ. to. 8.*) Ergo amor sui est initium omnis peccati, non autem superbia.

Sed Contra est, quod dicitur Eccles. 10. *Initium omnis peccati superbia.*

Respondeo dicendum, quod *quidam* dicunt, superbiam dici *tripliciter*. *Uno modo*, secundum quod superbia significat inordinatum appetitum propriæ excellentiæ; Et sic est speciale peccatum. *Alio modo*, secundum quod importat quendam actualem contemptum Dei, quantum ad hunc effectum, qui est non subdi ejus præcepto: Et sic dicunt, quod est generale peccatum. *Tertio modo*, secundum quod importat quandam inclinationem ad hujusmodi contemptum ex corruptione naturæ: Et sic dicunt, quod est initium omnis peccati. Et differt a cupiditate: quia cupiditas respicit peccatum ex parte conversionis ad bonum commutabile, ex quo peccatum quodammodo nutritur, & fovetur; & propter hoc cupiditas dicitur *radix*: sed superbia respicit peccatum ex parte aversionis a Deo, cujus præcepto homo subdi recusat. & ideo vocatur *initium*, quia ex parte aversionis incipit ratio mali.

Et hæc quidem quamvis vera sint, tamen non sunt

secun-

secundum intentionem Sapientis, qui dicit: *Initium omnis peccati est superbia*. Manifeste enim loquitur de superbia, secundum quod est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ; ut patet per hoc quod subdit: *Sedes Ducum superborum destruxit Deus*: Et de hac materia loquitur ibi fere in toto capitulo. Et ideo dicendum est, quod *superbia etiam secundum quod est speciale peccatum, est initium omnis peccati*.

Considerandum est enim, quod in actibus voluntariis, cujusmodi sunt peccata, *duplex* ordo invenitur: scilicet *intentionis*, & *executionis*. In *primo* quidem ordine habet rationem principii finis, ut supra multoties dictum est. (*qu.* 1. *a.* 1. *ad* 1. & *a.* 3. *ad* 2. *q.* 20. *a.* 1. *ad* 2. & *q.* 57. *a.* 4.) Finis autem in omnibus bonis temporalibus acquirendis est, ut homo per illa quandam perfectionem singularem, & excellentiam habeat. Et ideo ex hac parte superbia, quæ est appetitus excellentiæ, ponitur initium omnis peccati. Sed ex parte executionis est primum id, quod præbet opportunitatem adimplendi omnia desideria peccati, quod habet rationem radicis, scilicet divitiæ. Et ideo ex hac parte avaritia ponitur esse radix omnium malorum, ut dictum est. (*ar. præc.*) Et per hoc patet responsio ad Primum.

Ad secundum dicendum, quod *apostatare a Deo* dicitur esse initium superbiæ ex parte aversionis. Ex hoc enim quod homo non vult subdi Deo, sequitur quod inordinate velit propriam excellentiam in rebus temporalibus: Et sic apostasia a Deo non sumitur ibi quasi speciale peccatum, sed magis ut quædam conditio generalis omnis peccati, quæ est aversio ab incommutabili bono.

Vel potest dici, quod apostatare a Deo dicitur esse initium superbiæ, quia est prima superbiæ species. Ad superbiam enim pertinet cuique superiori nolle subjici, & præcipue nolle subdi Deo: ex quo contingit, quod homo supra seipsum indebite extollatur, quantum ad alias superbiæ species.

Ad tertium dicendum, quod in hoc homo se amat, quod sui excellentiam vult. Idem enim est se amare, quod sibi velle bonum. Unde ad idem pertinet, quod ponatur initium omnis peccati superbia, vel amor proprius.

A P P E N D I X.

EX articulo habes, *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum; quod

quod superbia est initium omnis peccati. Ut *Eccl.* 10. secundum quod ponitur *in arg. contr.* Item Tobiæ 4. *In ipsa superbia initium sumpsit omnis perditio.* Item per hoc, quod a superbia incœpit prima tentatio a serpente, Gen. 3. *Cur præcepit vobis Deus, ut non comederetis ex omni ligno paradisi.* Nota ly *cur*, ly *vobis*. Quasi aperte dixerit: Non decet, vos, qui estis liberi, ligari præcepto; sed juxta libertatem vestram vivere pro libito. Rursus in ly *cur* ad secreta Dei quærenda, vel ad ponendum legem Deo a nobis in præceptis suis, instigavit subdole diabolus, quod scilicet secreta Dei indagare velle, vel etiam Deo legem ponere in factis suis, est maxima superbia. Scriptura igitur ex eo, quod primam serpentis tentationem narrat importasse superbiam, idest, nolle subdi Deo, seu præceptis divinis, monstravit scholasticis acutis: quod initium omnis peccati est superbia. Nam & diabolus voluit, alios facere similes sibi: quandoquidem omne generans generat sibi simile. Vide Veritates aureas super totam legem veterem, *Genes.* 3. *conclusio. prima, secunda. Secundo* vides: quomodo ex iis, &c.

ARTICULUS III. 450

Utrum præter superbiam, & avaritiam sint alia peccata specialia, quæ dici debeant capitalia.

Inf. art. 4. & locis ibi citatis.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod præter superbiam, & avaritiam non sint quædam alia peccata specialia, quæ dicantur capitalia. Ita enim se videtur habere caput ad animalia, sicut radix ad plantas, ut dicitur in 2. de anima. (*te.* 38. *to.* 2.) nam radices sunt ori similes. Si igitur cupiditas dicitur *radix omnium malorum*, videtur quod ipsa sola debeat dici vitium capitale, & nullum aliud peccatum.

2. Præterea. Caput habet quendam ordinem ad alia membra, inquantum a capite in omnia membra diffunditur quodammodo sensus, & motus: Sed peccatum dicitur per privationem ordinis. Ergo peccatum non habet rationem capitis: Et ita non debent poni aliqua capitalia peccata.

3. Præterea. Capitalia crimina dicuntur, quæ capite plectuntur. Sed tali pœna puniuntur quædam peccata in singulis generibus. Ergo vitia capitalia non

non sunt aliqua determinata secundum speciem.

Sed Contra est, quod Gregor. 31. Mor. (*c. 17. vers. fin.*) enumerat quædam specialia vitia, quæ dicit esse *capitalia*.

Respondeo dicendum, quod *capitale* dicitur a capite. Caput autem proprie quidem est quoddam membrum animalis, quod est principium, & directivum totius animalis. Unde metaphorice omne principium, & directivum *caput* vocatur: & etiam homines, qui alios dirigunt, & gubernant, *capita* aliorum esse dicuntur.

Dicitur ergo vitium capitale *uno modo* a capite proprie dicto; Et secundum hoc peccatum capitale dicitur peccatum, quod capitis pœna punitur: Sed sic nunc non intendimus de capitalibus peccatis, sed secundum quod *alio modo* dicitur peccatum capitale, prout metaphorice signat principium, vel directivum aliorum: Et sic dicitur vitium capitale, ex quo alia vitia oriuntur, & præcipue secundum originem causæ finalis, quæ est formalis origo, ut supra dictum est. (*qu.* 18. *a.* 6. *& qu.* 72. *a.* 6.) Et ideo vitium capitale non solum est principium aliorum, sed etiam est directivum, & quodammodo ductivum aliorum. Semper enim ars, vel habitus, ad quem pertinet finis, principatur, & imperat circa ea quæ sunt ad finem. Unde Gregor. 31. Moral. (*c. 17. a med.*) hujusmodi vitia capitalia ducibus exercituum comparat.

Ad primum ergo dicendum, quod *capitale* dicitur denominative a capite: Quod quidem est per quandam derivationem, vel participationem capitis, sicut habens aliquam proprietatem capitis, & non sicut simpliciter caput. Et ideo capitalia vitia dicuntur non solum illa, quæ habent rationem primæ originis, sicut avaritia, quæ dicitur *radix*, & superbia, quæ dicitur *initium*; sed etiam illa, quæ habent rationem originis propinquæ respectu plurium peccatorum.

Ad secundum dicendum, quod peccatum caret ordine ex parte aversionis. ex hac enim parte habet rationem mali. malum autem secundum August. in libro de natura boni (*cap. 4. tom. 6.*) est *privatio modi*, *speciei*, & *ordinis*. Sed ex parte conversionis respicit quoddam bonum. & ideo ex hac parte dicitur habere ordinem.

Ad tertium dicendum, quod illa ratio procedit de capitali peccato, secundum quod dicitur a reatu pœnæ. sic autem hic non loquimur.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo:* quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, & Gregorio insinuatum: quod præter avaritiam, & superbiam sunt quædam alia vitia capitalia. A beato Gregorio quidem, ut *in argumento cont.* A scripturis vero per hoc, quod dicitur Exod. 1. *Oderant filios Israel Ægyptii: & affligebant illudentes, & invidentes eis; atque ad amaritudinem perducebant vitam eorum operibus duris luti, & lateris, omnique famulatu, quo in terræ operibus premebantur.* Hic enim patet: quod odium, seu invidia est origo & afflictionis Israelitarum, & illusionis multiplicis, & amarissimæ servitutis in operibus vilissimis, & omnifariæ compressionis in famulatu. Cum igitur invidia sit aliud peccatum, præter superbiam, & avaritiam, & sit origo aliorum multorum malorum: constat secundum scipturam intentum articuli, scilicet, quod aliquod aliud vitium a superbia, & avaritia est capitale. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS IV. 451

Utrum convenienter dicantur septem vitia capitalia.

2. d. 42. q. 2. a. 3. & mal. q. 8. a. 1.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod non sit dicendum septem esse vitia capitalia, quæ sunt *inanis gloria*, *invidia*, *ira*, *avaritia*, *tristitia*, *gula*, *luxuria*. Peccata enim virtutibus opponuntur: virtutes autem principales sunt quatuor, ut supra dictum est. (*q. 61. a. 2. & 3.*) Ergo & vitia principalia, sive capitalia non sunt nisi quatuor.

2. Præterea. Passiones animæ sunt quædam causæ peccati, ut supra dictum est: (*qu. 77.*) Sed passiones animæ principales sunt quatuor, de quarum duabus nulla fit mentio inter prædicta peccata, scilicet de spe, & timore: enumerantur autem aliqua vitia, ad quæ pertinet delectatio, & tristitia: nam delectatio pertinet ad gulam, & luxuriam; tristitia vero ad accidiam, & invidiam. Ergo inconvenienter enumerantur principalia peccata.

3. Præ-

3. Præterea. Ira non est principalis passio. non ergo debuit poni inter principalia vitia.

4. Præterea. Sicut cupiditas, sive avaritia est radix peccati; ita superbia est peccati initium, ut supra dictum est: (*a.* 2. *hu. qu.*) Sed avaritia ponitur unum de septem vitiis capitalibus. Ergo superbia inter vitia capitalia enumeranda esset.

5. Præterea. Quædam peccata committuntur, quæ ex nullo horum causari possunt: sicut cum aliquis errat ex ignorantia; vel cum aliquis ex aliqua bona intentione committit aliquod peccatum; puta cum aliquis furatur, ut det eleemosynam. Ergo insufficienter capitalia vitia enumerantur.

Sed in Contrarium est auctoritas Gregorii sic enumerantis 31. Moral. (*c.* 17. *vers. fi.*)

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est, (*a. præc.*) vitia capitalia dicuntur, ex quibus alia oriuntur præcipue secundum rationem causæ finalis. Hujusmodi autem origo potest attendi *dupliciter*. *Uno* quidem *modo* secundum conditionem peccantis, qui sic dispositus est, ut maxime afficiatur ad unum finem, ex quo ut plurimum in alia peccata procedat. Sed iste modus originis sub arte cadere non potest; eo quod infinitæ sunt particulares hominum dispositiones. *Alio modo* secundum naturalem habitudinem ipsorum finium adinvicem; Et secundum hoc in pluribus unum vitium ex alio oritur. Unde iste modus originis sub arte cadere potest. Secundum hoc ergo illa vitia capitalia dicuntur, quorum fines habent quasdam primarias rationes movendi appetitum: Et secundum harum rationum distinctionem distinguuntur capitalia vitia.

Movet autem aliquid appetitum *dupliciter*. *Uno modo* directe, & per se. & hoc modo bonum movet appetitum ad prosequendum, malum autem secundum eandem rationem ad fugiendum. *Alio modo* indirecte, & quasi per aliud: sicut aliquis aliquod malum prosequitur propter aliquod bonum adjunctum; vel aliquod bonum fugit propter aliquod malum adjunctum.

Bonum autem hominis est *triplex*. Est enim *primo* quoddam bonum animæ, quod scilicet ex sola apprehensione rationem appetibilitatis habet; sicut excellentia laudis, vel honoris: Et hoc bonum inordinate prosequitur *inanis gloria*. *Aliud* est bonum corporis: Et hoc *vel* pertinet ad conversionem individui, sicut cibus, & potus; & hoc bonum inordinate prosequitur *gula*; *Aut* ad conservationem

speciei, sicut coitus; & ad hoc ordinatur *luxuria*. *Tertium* bonum est exterius, scilicet divitiæ: & ad hoc ordinatur *avaritia*. Et eadem quatuor vitia inordinate fugiunt quatuor mala contraria.

Vel aliter: Bonum præcipue movet appetitum ex hoc, quod participat aliquid de proprietate felicitatis, quam naturaliter omnes appetunt. De cujus ratione est *primo* quædam perfectio. Nam felicitas est perfectum bonum, ad quod pertinet excellentia, vel claritas, quam appetit *superbia*, vel *inanis gloria*. *Secundo* de ratione ejus est sufficientia, quam appetit *avaritia* in divitiis eam promittentibus. *Tertio* est de conditione ejus delectatio, sine qua felicitas esse non potest, ut dicitur in 1. Ethicor. (*c.* 7.) & in 10. (*cap.* 6. 7. & 8. *to.* 5.) Et hanc appetunt *gula*, & *luxuria*.

Quod autem aliquis bonum fugiat propter aliquod malum conjunctum, hoc contingit *dupliciter*. Quia *aut* hoc est respectu boni proprii: & sic est *accidia*, quæ tristatur de bono spirituali propter laborem corporalem adjunctum: *Aut* est de bono alieno: & hoc si fit sine insurrectione pertinet ad *invidiam*, quæ tristatur de bono alieno, inquantum est impeditivum propriæ excellentiæ: aut est cum quadam insurrectione ad vindictam: & sic est *ira*. Et ad eadem vitia pertinet prosecutio mali oppositi.

Ad primum ergo dicendum, quod non est eadem ratio originis in virtutibus, & vitiis. Nam virtutes causantur per ordinem appetitus ad rationem, vel etiam ad bonum incommutabile, quod est Deus: Vitia autem oriuntur ex appetitu boni commutabilis. Unde non oportet, quod principalia vitia opponantur principalibus virtutibus.

Ad secundum dicendum, quod timor, & spes sunt passiones irascibilis. Omnes autem passiones irascibilis oriuntur ex passionibus concupiscibilis; quæ etiam omnes ordinantur quodammodo ad delectationem, & tristitiam. & ideo delectatio, & tristitia principaliter connumerantur in peccatis capitalibus, tanquam principalissimæ passiones, ut supra habitum est. (*q.* 25. *a.* 4.)

Ad tertium dicendum, quod ira licet non sit principalis passio, quia tamen habet specialem rationem appetitivi motus, prout aliquis impugnat bonum alterius sub ratione honesti, idest justi vindicativi, ideo distinguitur ab aliis capitalibus vitiis.

Ad quartum dicendum, quod superbia dicitur esse *initium omnis peccati*, secundum rationem finis,

nis, ut dictum est: (*art. 2. hu. qu.*) Et secundum eandem rationem accipitur principalitas vitiorum capitalium. Et ideo superbia non quasi universale vitium connumeratur aliis, sed magis ponitur velut *regina quædam omnium vitiorum*, sicut Gregor. dicit: (*lib. 31. mor. c. 17. vers. fin.*) Avaritia autem dicitur *radix*, secundum aliam rationem, sicut supra dictum est. (*ar. 1. hu. qu.*)

Ad quintum dicendum, quod ista vitia dicuntur capitalia, quia ex eis ut frequentius alia oriuntur. Unde nihil prohibet, aliqua peccata interdum ex aliis causis oriri.

Potest tamen dici, quod omnia peccata, quæ ex ignorantia proveniunt, possunt reduci ad accidiam, ad quam pertinet negligentia, qua aliquis recusat bona spiritualia acquirere propter laborem. Ignorantia enim, quæ potest esse causa peccati, ex negligentia provenit, ut supra dictum est. (*q. 76. a. 1. & 2.*) Quod autem aliquis committat aliquod peccatum ex bona intentione, videtur ad ignorantiam pertinere; inquantum scilicet ignorat, quod *non sunt facienda mala, ut eveniant bona*.

A P P E N D I X.

EX artic. habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, & Greg. insinuatum: quod illa septem sunt vitia capitalia. A B. Greg. quidem, ut *in arg. contr.* A scripturis vero per hoc, quod denotant quodlibet ipsorum esse causam aliorum vitiorum, seu viam ad alia vitia. Ut de avaritia 1. Tim. 6. *Radix omnium malorum est cupiditas*. De luxuria autem Luc. 15. *dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose*, seu cum meretricibus. Ecce: quod luxuria est causa prodigalitatis, dissipationis omnis substantiæ, idest, & corporis, & animæ, & divitiarum, & honoris, & famæ. De gula vero, Prov. 20. *tumultuosa ebrietas*: & Isa. 28. *præ ebrietate erraverunt*. Porro a simili de cibo sine bria, idest mensura sumpto, sicut de vino sine bria, idest mensura potato, dictum ibi fuisse, idem intelligas. De ira vero, Prov. 15.27.29. *iracundus provocat rixas*: & Eccl. 21. *homo iracundus incendit litem*. De invidia quoque Gen. 27. *invidebant ei fratres sui, nec poterant ei quicquam pacifice loqui*, &c. *venite, occidamus eum*, &c. *mittamus in cisternam veterem*, &c. *Venundemus Ismaelitis*. Et Matth. 27. *Sciebant, quod per invidiam tradidissent eum*. Ex hac enim in-

invidia tanquam causa, & quanta commiserint contra Christum peccata, scelera, &c. patet ibi, & alibi, in Evangelio. De accidia autem, seu pigritia, Proverb. 12. *Manus remissa tributis serviet*, ideſt peccatis. Tributa enim dicuntur quandoque peccata, & viceversa. Unde ad hoc designandum. D. Augustinus in serm. Passionem, vel resurrectionem dicit. *Tartareæ legiones territæ dixerunt. Mundus nobis subditus fuit, semperque nostris usibus mortis tributa persolvit*. Tributa, ideſt peccata, vel peccatores. Item de accidia Prov. 10. *Egestatem operata est manus remissa*. Porro nulla major egestas, quam peccatum. De inani gloria tandem Gal. 6. *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi invicem invidentes, invicem provocantes*, &c. Hic enim intelligi datur: quod ex inani gloria nascitur invidia aliorum, provocatio illorum per inordinata, scil. dicta, vel facta; spiritus non lenitatis, ideſt cruditas quædam sine compassione versus fratres delinquentes inconsideratio propriæ miseriæ, & quod ipsemet vane glorius possit tentari, tentationique succumbere. Vide Compen. Alb. Magn. *lib.* 3. *c.* 22. usque ad 29. cum schol. *Secundo*. vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis, doctrina præsens Angelica vicissim, &c.

QUÆSTIO LXXXV.

De effectibus peccati, in sex articulos divisa.

DEinde considerandum eſt de effectibus peccati. Et *primo* quidem de corruptione boni naturæ. *Secundo*, de macula animæ. *Tertio*, de reatu pœnæ.

Circa primum quæruntur sex.

Primo. Utrum bonum naturæ diminuatur per peccatum.

Secundo. Utrum totaliter tolli possit.

Tertio. De quatuor vulneribus, quæ Beda ponit, quibus natura humana vulnerata eſt propter peccatum.

Quarto. Utrum privatio modi, speciei, & ordinis sit effectus peccati.

Quinto. Utrum mors, & alii defectus corporales sint effectus peccati.

Sexto. Utrum sint aliquo modo homini naturales.

AR-

ARTICULUS I. 452

Utrum peccatum diminuat bonum naturæ.

1. q. 48. a. 4. Et 2. ad 3. q. 4. a. 1. ad 5. Et d. 30. q. 1. a. 1. ad 2. Et 3. d. 20. a. 1. q. 1. ad 2. & 3. con. c. 12. Et mal. q. 2. a. 11.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod peccatum non diminuat bonum naturæ. Peccatum enim hominis non est gravius, quam peccatum dæmonis: Sed bona naturalia in dæmonibus manent integra post peccatum, ut Dionysius dicit 4. cap. de div. nom. (*par.* 4. *lect.* 19.) Ergo peccatum etiam bonum naturæ humanæ non diminuit.

2. Præterea. Transmutato posteriori, non transmutatur prius: manet enim substantia eadem transmutatis accidentibus: Sed natura præexistit actioni voluntariæ. Ergo, facta deordinatione circa actionem voluntariam per peccatum, non transmutatur propter hoc natura, ita quod bonum naturæ diminuatur.

3. Præterea. Peccatum est actus quidam; diminutio autem est passio: nullum autem agens ex hoc ipso quod agit, patitur: potest autem contingere, quod in unum agat, & ab alio patiatur. ergo ille qui peccat, per peccatum non diminuit bonum suæ naturæ.

4. Præterea. Nullum accidens agit in suum subjectum: quia quod patitur, est potentia ens: quod autem subjicitur accidenti, jam est actu ens secundum accidens illud: Sed peccatum est in bono naturæ, sicut accidens in subjecto. Ergo peccatum non diminuit bonum naturæ. diminuere enim quoddam agere est.

Sed Contra est, quod, sicut dicitur Luc. 10. *Homo descendens ab Hierusalem in Jericho*, idest in defectum peccati, *expoliatur gratuitis, & vulneratur in naturalibus*, ut Beda [exponit. (*ut habet Glos. ord. sed non sub ejus nomine*) Ergo peccatum diminuit bonum naturæ.

Respondeo dicendum, quod bonum naturæ humanæ potest *tripliciter* dici. *Primo* ipsa principia naturæ, ex quibus ipsa natura constituitur, & proprietates ex his causatæ; sicut potentiæ animæ, & alia hujusmodi. *Secundo*, quia homo a natura habet inclinationem ad virtutem, ut supra habitum est: (*q. 63. a. 1.*) ipsa autem inclinatio ad virtutem

est quoddam bonum naturæ. *Tertio* modo potest dici bonum naturæ donum originalis justitiæ, quod fuit in primo homine collatum toti naturæ humanæ.

Primum igitur bonum naturæ nec tollitur, nec diminuitur per peccatum. Tertium vero bonum naturæ totaliter est ablatum per peccatum primi parentis.

Sed *medium bonum naturæ, scilicet ipsa naturalis inclinatio ad virtutem, diminuitur per peccatum*. Per actus enim humanos fit quædam inclinatio ad similes actus, ut supra dictum est. (*qu.* 51. *a.* 2.) Oportet autem, quod ex hoc quod aliquid inclinatur ad unum contrariorum, diminuatur inclinatio ejus ad aliud. Unde cum peccatum sit contrarium virtuti, ex hoc ipso quod homo peccat, diminuitur bonum naturæ, quod est inclinatio ad virtutem.

Ad primum ergo dicendum, quod Dionysius loquitur de bono primo naturæ quod est *esse*, *vivere*, & *intelligere*; ut patet ejus verba intuenti.

Ad secundum dicendum, quod natura, etsi sit prior quam voluntaria actio, tamen habet inclinationem ad quandam voluntariam actionem. Unde ipsa natura secundum se non variatur propter variationem voluntariæ actionis: sed ipsa inclinatio variatur ex illa parte, quæ ordinatur ad terminum.

Ad tertium dicendum, quod actio voluntaria procedit ex diversis potentiis, quarum una est activa, & alia passiva. Et ex hoc contingit, quod per actiones voluntarias causatur aliquid, vel aufertur ab homine sic agente, ut supra dictum est. (*qu.* 51. *a.* 2.) cum de generatione habituum ageretur.

Ad quartum dicendum, quod accidens non agit effective in subjectum; agit tamen formaliter in ipsum, eo modo loquendi quo dicitur, quod albedo facit album. Et sic nihil prohibet, quod peccatum diminuat bonum naturæ, eo tamen modo, quo est ipsa diminutio boni naturæ, inquantum pertinet ad inordinationem actus. Sed quantum ad inordinationem agentis, oportet dicere quod talis inordinatio causatur per hoc, quod in actibus animæ aliquid est activum, & aliquid passivum: sicut sensibile movet appetitum sensitivum, & appetitus sensitivus inclinat rationem, & voluntatem, ut supra dictum est. (*q.* 77. *a.* 1. & *q.* 80. *a.* 1.) & ex hoc causatur inordinatio, non quidem ita quod accidens agat in proprium subjectum, sed secundum quod objе-

jectum agit in potentiam, & una potentia agit in aliam, & deordinat ipsam.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, & Concilio insinuatum: quod bonum naturæ, idest inclinatio ad virtutem, diminuitur per peccatum. A scripturis quidem, ut *in argument. contr.* Item a Psal. 6. *Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum.* Loquitur enim de diminutione inclinationis in bonum facta per peccatum: quam vocat infirmitatem. Et merito. Nam ante peccatum canebat Psalm. 24. *Oculi mei semper ad Dominum*: post peccatum vero lamentatur Psal. 37. *Lumen oculorum meorum non est mecum*; idest, ut exponitur Isa. 38. *Attenuati sunt oculi mei suspicientes in excelsum.* A Concilio autem *Tridentino* sessione sexta, capitulo primo. *Adeo erant servi peccati, ut non inde surgere possent: tametsi in eis liberum arbitrium minime extinctum esset, viribus licet attenuatum, & inclinatum.* Hæc ibi. Ex quibus prudens lector facile cognoscit ostendi intentum. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS II. 453

Utrum totum bonum humanæ naturæ possit auferri per peccatum.

Inf. q. 93. a. 6. ad 1. & 1. q. 48. a. 4. & 2. d. 6. a. 4. ad 3. & d. 34. a. 5. & con. c. 12. & mal. q. 2. a. 12. & 3. con. 118.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod totum bonum humanæ naturæ possit per peccatum auferri. Bonum enim naturæ humanæ finitum est, cum & ipsa natura humana sit finita: Sed quodlibet finitum totaliter consumitur, facta continua ablatione. Cum ergo bonum naturæ continue per peccatum diminui possit, videtur quod possit quandoque totaliter consumi.

2. Præterea. Eorum, quæ sunt unius naturæ, similis est ratio de toto, & de partibus: sicut patet in aere, & in aqua, & carne, & omnibus corporibus similium partium: Sed bonum naturæ est totaliter uniforme. Cum igitur pars ejus possit auferri

 per

per peccatum, totum etiam per peccatum auferri posse videtur.

3. Præterea. Bonum naturæ, quod per peccatum minuitur, est habilitas ad virtutem: Sed in quibusdam propter peccatum habilitas prædicta totaliter tollitur; ut patet in damnatis, qui reparari ad virtutem non possunt, sicut nec cæcus ad visum. Ergo peccatum potest totaliter tollere bonum naturæ.

Sed Contra est, quod August. dicit in Enchirid. (*c.* 13. & 14. *to.* 3.) quod *malum non est nisi in bono*: Sed malum culpæ non potest esse in bono virtutis, vel gratiæ; quia est ei contrarium. Ergo oportet, quod sit in bono naturæ. Non ergo totaliter tollit ipsum.

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est, (*ar. præc.*) bonum naturæ, quod per peccatum diminuitur, est naturalis inclinatio ad virtutem; quæ quidem convenit homini ex hoc ipso, quod rationalis est: ex hoc enim habet, quod secundum rationem operetur; quod est agere secundum virtutem. Per peccatum autem non potest totaliter ab homine tolli quod sit rationalis; quia jam non esset capax peccati. Unde *non est possibile, quod prædictum naturæ bonum totaliter tollatur*.

Cum autem inveniatur hujusmodi bonum continue diminui per peccatum, quidam ad hujus manifestationem usi sunt quodam exemplo, in quo invenitur aliquod finitum in infinitum diminui, tamen nunquam totaliter consumi. Dicit enim Philosophus in primo Physicorum, (*tex.* 37. *tom.* 2.) quod si ab aliqua magnitudine finita continue auferatur aliquid secundum eandem quantitatem, totaliter tandem consumetur: puta si a quacunque quantitate finita semper subtraxero mensuram palmi: Si vero fiat subtractio secundum eandem proportionem, & non secundum eandem quantitatem, poterit in infinitum subtrahi: puta si quantitas dividatur in duas partes, & a dimidio subtrahatur dimidium, ita poterit in infinitum procedi: ita tamen quod semper quod posterius subtrahitur, erit minus eo, quod prius subtrahebatur.

Sed hoc in proposito non habet locum. Non enim sequens peccatum minus diminuit bonum naturæ, quam præcedens, sed forte magis, si sit gravius.

Et ideo aliter est dicendum, quod prædicta inclinatio intelligitur ut media inter duo. fundatur enim, sicut in radice, in natura rationali; & tendit

dit in bonum virtutis, ficut in terminum, & finem. *Dupliciter* igitur poteſt intelligi ejus diminutio: *Uno modo* ex parte radicis: *Alio modo* ex parte termini. *Primo* quidem modo non diminuitur per peccatum; eo quod peccatum non diminuit ipſam naturam, ut ſupra dictum eſt. (*art. præc.*) Sed diminuitur *ſecundo* modo, inquantum ſcilicet ponitur impedimentum pertingendi ad terminum. Si autem *primo* modo diminueretur, oporteret quod quandoque totaliter conſumeretur, natura rationali totaliter conſumpta: Sed quia diminuitur ex parte impedimenti, quod apponitur ne pertingat ad terminum, manifeſtum eſt, quod diminui quidem poteſt in infinitum; quia in infinitum poſſunt impedimenta apponi, ſecundum quod homo poteſt in infinitum addere peccatum peccato: non tamen poteſt totaliter conſumi; quia ſemper manet radix talis inclinationis: Sicut patet de diaphano corpore, quod quidem habet inclinationem ad ſuſceptionem lucis ex hoc ipſo quod eſt diaphanum; diminuitur autem hæc inclinatio, vel habilitas ex parte nebularum ſupervenientium, cum tamen ſemper maneat in radice naturæ.

Ad primum ergo dicendum, quod objectio illa procedit, quando fit diminutio per ſubtractionem: hic autem fit diminutio per appoſitionem impedimenti; quod neque tollit, neque diminuit radicem inclinationis, ut dictum eſt. (*in corp.*)

Ad ſecundum dicendum, quod inclinatio naturalis eſt quidem tota uniformis, ſed tamen habet reſpectum & ad principium, & ad terminum; ſecundum quam diverſitatem quodammodo diminuitur, & quodammodo non diminuitur.

Ad tertium dicendum, quod etiam in damnatis manet naturalis inclinatio ad virtutem; alioquin non eſſet in eis remorſus conſcientiæ: Sed quod non reducatur in actum, contingit, quia deeſt gratia ſecundum divinam juſtitiam: Sicut etiam in cæco remanet aptitudo ad videndum in ipſa radice naturæ, inquantum eſt animal naturaliter habens viſum; ſed non reducitur in actum, quia deeſt cauſa, quæ reducere poſſit, formando organum, quod requiritur ad videndum.

APPENDIX.

Ex arti. habes *primo*: quomodo per rationem oſtendas, merito eſſe a ſcripturis, & Auguſt. inſinuatum; quod totum bonum naturæ, ideſt, incli-

natio ad virtutem, non potest auferri totaliter per peccatum. A B. August. quidem: ut cum discursu ponitur *in arg. cont.* A scripturis vero, & sane a fortiori, per hoc, quod dicitur Isa. 66. *Vermis eorum non morietur*. Ibi enim loquitur de damnatis; juxta illud Mar. 9. *Quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis, ubi vermis eorum non moritur*, & ly *vermis* est remorsus conscientiæ procedens ab inclusione ad virtutem. His itaque verbis ostenditur, quod in damnatis erit perpetuo remorsus conscientiæ; & consequenter, quod in eis perpetuo manebit inclinatio ad virtutem. Quod si bonum hoc naturæ non totaliter tollitur in eis per peccata quantumcunque magna, multo utique magis ab aliis quibuscunque peccatoribus non aufertur totaliter, secundum scripturam hanc. De tali verme vide *Addit. qu. 97. ar. & qu. 98. artic. 2. 5. cum Elucid. Secundo.* vides: quomodo, &c.

ARTICULUS III. 454

Utrum convenienter ponantur vulnera naturæ ex peccato consequentia, infirmitas, ignorantia, malitia, & concupiscentia.

Inf. art. 5. cor. & mal. qu. 2. art. 11. cor. fi. & Gal. 3. lect. 7.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter ponantur vulnera naturæ esse ex peccato consequentia, scilicet *infirmitas, ignorantia, malitia, & concupiscentia*. Non enim idem est effectus, & causa ejusdem. Sed ista ponuntur causa peccatorum, ut ex supra dictis patet. (*qu. 76. ar. 1. & qu. 77. a. 3. & 5. & qu. 78.*) Ergo non debent poni inter effectus peccati.

2. Præterea. *Malitia* nominatur quoddam peccatum. non ergo debet poni inter effectus peccati.

3. Præterea. *Concupiscentia* est quiddam naturale, cum sit actus virtutis concupiscibilis. Sed illud, quod est naturale, non debet poni vulnus naturæ. Ergo *concupiscentia* non debet poni vulnus naturæ.

4. Præterea. Dictum est, (*qu. 77. ar. 3.*) quod idem est peccare ex infirmitate, & ex passione: Sed *concupiscentia* passio quædam est. Ergo non debet contra infirmitatem dividi.

5. Præterea. August. in libro de natura, & gratia (*ca. 67. a med. to. 7. & l. 1. Retract. cap. 9. a med. to.*

to. 1.) ponit *duo* pœnalia animæ peccanti, ſcilicet *ignorantiam*, & *difficultatem* ; ex quibus oritur *error*, & *cruciatus*: quæ quidem quatuor non concordant iſtis quatuor. ergo videtur, quod alterum eorum inſufficienter ponatur.

In contrarium autem eſt auctoritas Bedæ. (*ex quo non occurrit*)

Reſpondeo dicendum, quod per juſtitiam originalem perfecte ratio continebat inferiores animæ vires ; & ipſa ratio a Deo perficiebatur ei ſubjecta : Hæc autem originalis juſtitia ſubtracta eſt per peccatum primi parentis, ſicut jam dictum eſt. (*qu.* 81. *a.* 2.) Et ideo omnes vires animæ remanent quodammodo deſtitutæ proprio ordine, quo naturaliter ordinantur ad virtutem : & ipſa deſtitutio *vulneratio naturæ* dicitur.

Sunt autem *quatuor* potentiæ animæ, quæ poſſunt eſſe ſubjecta virtutum, ut ſup. dictum eſt: (*q.* 74.) ſcilicet *ratio*, in qua eſt prudentia: *voluntas*, in qua eſt juſtitia: *iraſcibilis*, in qua eſt fortitudo: *concupiſcibilis*, in qua eſt temperantia. In quantum ergo ratio deſtituitur ſuo ordine ad verum, eſt *vulnus ignorantiæ* : inquantum vero voluntas deſtituitur ordine ad bonum, eſt *vulnus malitiæ* : inquantum vero iraſcibilis deſtituitur ſuo ordine ad arduum, eſt *vulnus infirmitatis* : inquantum vero concupiſcentia deſtituitur ordine ad delectabile moderatum ratione, eſt *vulnus concupiſcentiæ*.

Sic igitur *iſta quatuor ſunt vulnera inflicta toti humanæ naturæ ex peccato primi parentis*. Sed quia inclinatio ad bonum virtutis in unoquoque diminuitur per peccatum actuale, ut ex dictis patet, (*art.* 1. & 2. *hu. quæſt.*) etiam *iſta ſunt quatuor vulnera ex aliis peccatis conſequentia* ; inquantum ſcilicet per peccatum & ratio hebetatur præcipue in agendis, & voluntas induratur ad bonum, & major difficultas bene agendi accreſcit, & concupiſcentia magis exardeſcit.

Ad primum ergo dicendum, quod nihil prohibet, id quod eſt effectus unius peccati, eſſe alterius peccati cauſam. Ex hoc enim quod anima deordinatur per peccatum præcedens, facilius inclinatur ad peccandum.

Ad ſecundum dicendum, quod *malitia* non ſumitur hic pro peccato, ſed pro quadam pronitate voluntatis ad malum ; ſecundum quod dicitur Geneſ. 8. *Proni ſunt ſenſus hominis ad malum ab adoleſcentia ſua*.

Ad tertium dicendum, quod, ſicut ſupra dictum eſt,

eft, (*qu.* 82. *a.* 3. *ad* 1.) *concupiſcentia* in tantum eſt naturalis homini, inquantum ſubditur rationi: quod autem excedat limites rationis, hoc eſt homini contra naturam.

Ad quartum dicendum, quod *infirmitas* communiter poteſt dici omnis paſſio, inquantum debilitat robur animæ, & impedit rationem. Sed Beda accepit *infirmitatem* ſtricte, ſecundum quod opponitur fortitudini, quæ pertinet ad iraſcibilem.

Ad quintum dicendum, quod *difficultas*, quæ ponitur ab Auguſtino, includit iſta *tria*, quæ pertinent ad appetitivas potentias, ſcilicet *malitiam*, *infirmitatem*, & *concupiſcentiam*. Ex his enim tribus contingit, quod aliquis non facile tendit in bonum. *Error* autem, & *dolor* ſunt vulnera conſequentia. ex hoc enim aliquis dolet, quod infirmatur circa ea, quæ concupiſcit.

APPENDIX.

EX artic. habes *primo:* quomodo per rationem oſtendas, merito eſſe a ſcripturis, & Beda inſinuatum: quod ignorantia, malitia, infirmitas, concupiſcentia ſunt vulnera ex peccato conſequentia. A Beda quidem: ut *in argum. cont.* A ſcripturis vero per hoc; quod in Adamo peccante omnia hæc quatuor vulnera fuiſſe conſecuta innuitur *Gen.* 3. & conſequenter hæc in poſteris ſuis futura eſſe proportionaliter, prænunciatur. Ignorantia quidem ex peccato illi proveniens tangitur ibi; *abſcondit ſe Adam a facie Domini.* Nonne magna hebetudo rationis oſtenditur: quando quis putat, ſe abſcondere a Deo; cui non eſſe omnia, & ſingula apertiſſime ſemper, & ubique præſentia, impoſſibile eſt? Malitia vero ibi, *mulier, quam dediſti mihi, dedit mihi, de ligno, & comedi.* Malitiæ enim tribuitur: velle ſeipſum excuſare de culpa propria, eamque in alium rejicere. Vide Veritates aureas ſuper totam legem veterem, *Geneſ.* 3. *concl.* 12. 13. Infirmitas autem ibi: *vocem tuam Domine audivi, & timui, & abſcondi me.* Infirmitatis enim eſt: nolle præ timore verecundiæ detegere in confeſſione nuditatem propriam, ideſt, miſeriam ſuam, qua quis & omni bono nudatus eſt, & omni ignominia veſtitus (Nuditas quippe talis, veſtimentum tale eſt) tantoque majoris infirmitatis hoc eſt, quanto benignius, atque ſuavius quis ad talem confeſſionem, cum ſpe veniæ, invitatur. Tale quid contigiſſe in primo parente noſtro, clarum eſt ex dictis; & ex ſuaviſſima Dei invita-

vitatione ad confessionem cum spe veniæ ipsis adjuncta, quæ invitatio designatur per ly *Adam, ubi es?* Vide Veritates aureas, ibid. *conclus.* 9. 10. 11. 12. Concupiscentia denique tangitur ibi; *Aperti sunt oculi amborum* (scilicet ad se invicem concupiscendum) *cumque cognovissent se esse nudos*, &c. Vide Veritates aureas, ibidem *conclus.* 9. Insinuatur etiam idipsum in appendicis principio dictum, quoad alia peccata præter originale 2. Petr. 5. *quæ indocti, & instabiles depravant, sicut & cæteras scripturas*. Et Philippens. 3. *Quorum Deus venter est*. Reliqua enim peccata, ab originali, puta hæresim consequi, ostendunt scripturæ, & ignorantiæ vulnus per ly *indocti*, & infirmitatis per ly *instabiles*, & malitiæ per ly *depravant* (sicut & ipsi depravati sunt) & concupiscentiæ per ly *quorum Deus venter est*. Nam secundum Beatum Hieronymum, ex vicinitate membrorum venter plenus facile despumat in libidinem. Cæterum prædicta quatuor vulnera de hæreticis intelligas antonomastice, sicut & ipsi antonomastice peccatores sunt, de aliis autem proportionaliter, scilicet secundum quod sunt peccatores: ut vulnera vulneratis, vulnerumque causis correspondeant. Porro, quia in titulo articuli appositum est ly *convenienter*, quod subintelligitur & in conclusionibus, & probationibus, & in scripturis (sicut semper in omnibus similibus tituli ad reliqua ibi progrediendum est) vide tu de convenientia scripturarum, *quæstione* 68. *articulo quarto append.* & 2. 2. *quæstio*. 122. *articulo secundo append.* & *quæst.* 140. *artic.* 1. *app. Secundo* vides: quomodo, &c.

ARTICULUS IV. 455

Utrum privatio modi, speciei, & ordinis sit effectus peccati.

Vir. q. 1, *ar.* 8. *ad* 12.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod privatio modi, speciei, & ordinis non sit effectus peccati. Dicit enim Augustinus in lib. de natura boni, (*cap.* 3. *cir. fi. tom.* 6.) quod *ubi hæc tria magna sunt, magnum bonum est; ubi parva, parvum; ubi nulla nullum*. Sed peccatum non annullat bonum naturæ. Ergo non privat modum, speciem, & ordinem.

2. Præterea. Nihil est causa sui ipsius: Sed peccatum est *privatio modi, speciei, & ordinis*, ut Au-

August. dicit in lib. de natura boni. (*c.* 4. 36. & 37. *to.* 6.) Ergo privatio modi, speciei, & ordinis non est effectus peccati.

3. Præterea. Diversa peccata diversos habent effectus: Sed modus, species, & ordo, cum sint quædam diversa, diversas privationes habere videntur. Ergo per diversa peccata privantur. Non ergo est effectus cujuslibet peccati privatio modi, speciei, & ordinis.

Sed Contra est, quod peccatum est in anima, sicut infirmitas in corpore, secundum illud Psalm. 6. *Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum*: Sed infirmitas privat modum, speciem, & ordinem ipsius corporis. Ergo peccatum privat modum, speciem, & ordinem animæ.

Respondeo dicendum, quod, sicut in primo dictum est, (*qu.* 5. *art.* 5.) modus, species, & ordo consequuntur unumquodque bonum creatum, inquantum hujusmodi, & etiam unumquodque ens. Omne enim esse, & bonum consideratur per aliquam formam, secundum quam sumitur species. Forma autem uniuscujusque rei, qualiscunque sit, sive substantialis, sive accidentalis, est secundum aliquam mensuram. Unde & in 8. Metaphysicorum (*tex.* 10. *tom.* 3.) dicitur, quod *formæ rerum sunt sicut numeri*. & ex hoc habet modum quendam, qui mensuram respicit. ex forma vero sua unumquodque ordinatur ad aliud. Sic igitur secundum diversos gradus bonorum sunt diversi gradus modi, speciei, & ordinis.

Est ergo quoddam bonum pertinens ad ipsam substantiam naturæ, quod habet suum modum, speciem, & ordinem: *Et illud nec privatur, nec diminuitur per peccatum*. Est etiam quoddam bonum naturalis inclinationis: Et hoc etiam habet suum modum, speciem, & ordinem: *Et hoc diminuitur per peccatum*, ut dictum est, (*ar.* 2. *hu. quæst.*) *sed non totaliter tollitur*. Est etiam quoddam bonum virtutis, & gratiæ, quod etiam habet suum modum, speciem, & ordinem: *Et hoc totaliter tollitur per peccatum mortale*. Est etiam quoddam bonum, quod est ipse actus ordinatus, quod etiam habet suum modum, speciem, & ordinem: *Et hujus privatio est essentialiter ipsum peccatum*. Et sic patet, qualiter peccatum est privatio modi, & speciei, & ordinis: & privat, vel diminuit modum, speciem, & ordinem.

Unde patet responsio ad duo prima.

Ad tertium dicendum, quod modus, species, & ordo

ordo se consequuntur, sicut ex dictis patet. (*in cor. art.*) Unde simul privantur, & diminuuntur.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem & ostendas, & recte intelligas, merito esse a scripturis insinuatum: quod privatio speciei, modi, & ordinis est effectus peccati. Ut Psalm. 5. *Miserere mei*, &c. secundum quod cum discursu ponitur in *arg. contr.* Item per hoc, quod de peccatoribus dicitur Levit. 6. *Ambulaverunt ex adverso mihi*. Et de Deo dicitur Sap. 11. *Omnia in mensura, in pondere, & numero disposuisti*. Peccatores enim non nisi ratione peccati dicuntur ambulare ex adverso Dei: & hoc utique, quia peccatum est contrarium Deo, *q.* 71. *a.* 6. & consequenter facit effectus contrarios effectibus Dei. Cum ergo effectus Dei sit disponere omnia in numero, pondere, & mensura; consequens est, quod effectus peccati, cum sit ex adverso Dei, sit privatio numeri, ponderis, & mensuræ; quod est, quantum est in se, destruere opus Dei. Numerus autem, pondus, & mensura redeunt in idem cum specie, modo, & ordine, 1. *q.* 5. *a.* 5. item *q.* 45. *a.* 7. Scriptura igitur per prædicta *Levit.* 26. & *Sap.* 11. simul juncta, tanquam scholastice in proposito loquens dixit: Privatio speciei, modi, & ordinis est effectus peccati. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina, &c.

ARTICULUS V. 456

Utrum mors, & alii corporales defectus sint effectus peccati.

2. 2. q. 164. & 2. d. 30. q. 1. a. 1. & 3. d. 16. q. 1. a. 1. & 4. prol. prin. & d. 4. q. 3. a. 1. q. 5. & 4. cont. c. 52. & mal. q. 5. a. 4. & opu. 3. c. 197. 198. 199. 241. 242. & Ro. 3. le. 3. & Hebr. 9. fin.

AD Quintum sic proceditur. Videtur, quod mors, & alii corporales defectus non sint effectus peccati. Si enim causa fuerit æqualis, & effectus erit æqualis: Sed hujusmodi defectus non sunt æquales in omnibus, sed in quibusdam hujusmodi defectus magis abundant, cum tamen peccatum originale sit in omnibus æquale, sicut dictum est, (*q.* 82. *a.* 4.) cujus videntur hujusmodi defectus maxime esse effectus.

fectus. Ergo mors, & hujusmodi defectus non sunt effectus peccati.

2. Præterea. Remota causa, removetur effectus: Sed remoto omni peccato per baptismum, vel pœnitentiam, non removentur hujusmodi defectus. Ergo non sunt effectus peccati.

3. Præterea. Peccatum actuale habet plus de ratione culpæ, quam originale: Sed peccatum actuale non transmutat naturam corporis ad aliquem defectum. Ergo multo minus peccatum originale. Non ergo mors, & alii defectus corporales sunt effectus peccati.

Sed Contra est, quod Apostolus dicit Rom. 5. *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors.*

Respondeo dicendum, quod aliquid est causa alterius *dupliciter: Uno modo* quidem per se: *Alio modo* per accidens. Per se quidem est causa alterius, quod secundum virtutem suæ naturæ, vel formæ producit effectum: unde sequitur, quod effectus sit per se intentus a causa. Unde, cum mors, & hujusmodi defectus sint præter intentionem peccantis, manifestum est, quod *peccatum non est per se causa istorum defectuum.*

Per accidens autem aliquid est causa alterius, si sit causa removens prohibens; sicut dicitur in 8. Physic. (*te.* 32. *to.* 2.) quod divellens columnam per accidens movet lapidem columnæ superpositum. Et *hoc modo peccatum primi parentis est causa mortis, & omnium hujusmodi defectuum in natura humana*; inquantum per peccatum primi parentis sublata est originalis justitia, per quam non solum inferiores animæ vires continebantur sub ratione absque omni deordinatione, sed totum corpus continebatur sub anima absque omni defectu, ut in primo habitum est. (*q.* 97. *a.* 1.) Et ideo, subtracta hac originali justitia per peccatum primi parentis, sicut vulnerata est humana natura quantum ad animam per deordinationem potentiarum, ut supra dictum est; (*ar. præc. & qu.* 83. *a.* 3.) ita etiam est corruptibilis effecta per deordinationem ipsius corporis. Subtractio autem originalis justitiæ habet rationem pœnæ, sicut etiam subtractio gratiæ. Unde etiam mors, & omnes defectus corporales consequentes sunt quædam pœnæ originalis peccati. Et quamvis hujusmodi defectus non sint intenti a peccante, sunt tamen ordinati secundum justitiam Dei punientis.

Ad primum ergo dicendum, quod æqualitas causæ per se causat æqualem effectum. Augmentata enim

nim vel diminuta causa per se augetur, vel diminuitur effectus. Sed æqualitas causæ removentis prohibens non ostendit æqualitatem effectuum. si quis enim æquali impulsu divellat duas columnas, non sequitur, quod lapides superpositi æqualiter moveantur: sed ille velocius movebitur, qui gravior erit secundum proprietatem suæ naturæ, cui relinquitur remoto prohibente. Sic igitur, remota originali justitia, natura corporis humani relicta est sibi. Et secundum hoc secundum diversitatem naturalis complexionis quorundam corpora pluribus defectibus subjacent, quorundam vero paucioribus, quamvis existente originali peccato æquali.

Ad secundum dicendum, quod culpa originalis, & actualis removetur ab eodem, a quo etiam removentur & hujusmodi defectus, secundum illud Apostoli Rom. 8. *Vivificabit mortalia corpora vestra per inhabitantem Spiritum ejus in vobis*. Sed utrumque fit secundum ordinem divinæ sapientiæ congruo tempore. Oportet enim, quod ad immortalitatem, & impassibilitatem gloriæ, quæ in Chisto inchoata est, & per Christum nobis acquisita, perveniamus conformati prius passionibus ejus. Unde oportet, quod ad tempus ejus passibilitas in nostris corporibus remaneat ad impassibilitatem gloriæ promerendam conformiter Christo.

Ad tertium dicendum, quod in peccato actuali duo possumus considerare, scilicet *ipsam substantiam actus*, & *rationem culpæ*. Ex parte quidem substantiæ actus potest peccatum actuale aliquem defectum corporalem causare: sicut ex superfluo cibo aliqui infirmantur, & moriuntur: Sed ex parte culpæ privat gratiam, quæ datur homini ad rectificandum animæ actus, non autem ad cohibendum defectus corporales, sicut originalis justitia cohibebat. Et ideo peccatum actuale non causat hujusmodi defectus, sicut originale.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem, tamquam in radice, interimas hæresim *Pelagii* dicentis; quod Adam non ex culpæ demerito, sed conditione naturæ mortuus est, vel, quod in idem redit, quod Adam, etiamsi non peccasset, nihilominus mortuus fuisset. Articulus enim præsens per hoc, quod mortem ponit effectum peccati; aperit radicem, unde venerit mors: ideoque Adam ex demerito peccati sic mortuum esse demonstrat, quod si non

si non peccasset, mortuus utique non fuisset. Alioquin effectus sine causa, idest, absque hoc, quod causa ipsius fuisset, daretur in rerum natura; quod non est intelligibile. *Secundo* habes quomodo per rationem ostendas, hanc merito damnari *a Roman.* 5. ut *in argumen. contr.* Ex ipsa enim plana litera dat intelligere Apostolus, quod peccatum fuit causa mortis: & consequenter, quod, peccato non dato, non secutus fuisset iste effectus, scilicet mors corporalis. Item merito damnari a Concilio *Milevitano*, c. 1. *Quicumque dicit: Adam primum hominem mortalem factum ita, ut, sive peccaret, sive non peccaret, moreretur in corpore: hoc est de corpore exiret non peccati merito, sed necessitate naturæ; Anathema sit*. Hæc ibi. Ex ipso igitur sic interpretare dictum Sapien. primo. *Deus mortem non fecit*, idest proximam causam mortis, idest peccatum. Item merito damnari a *primæ partis articulorum numero* 484. *cum Elucidation.* Item *a secunda secundæ, articulorum numero* 796. *cum Elucidation.* Item a Veritatibus Aureis super totam legem veterem: *Genes. secundo, conclusio* 11. & *cap.* 3. *conclusio.* 20. *Tertio* vides; quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS VI. 457

Utrum mors, & alii defectus sint naturales homini.

2. d. 30. qu. 1. ar. 1. co. fi. & ad 1. & 3. d. 16. qu. 1. a. 1. ad 3. & mal. qu. 5. ar. 5. & Ro. 5. lec. 3. & Heb. 9.

AD Sextum sic proceditur. Videtur, quod mors, & hujusmodi defectus sint homini naturales. *Corruptibile* enim, & *incorruptibile* differunt genere: ut dicitur in 10. Metaph. (*tex.* 26. *to.* 3.) Sed homo est ejusdem generis cum aliis animalibus, quæ sunt naturaliter corruptibilia. Ergo homo est naturaliter corruptibilis.

2. Preterea. *Omne, quod est compositum ex contrariis, est naturaliter corruptibile*, quasi habens in se causam corruptionis suæ: Sed corpus humanum est hujusmodi. Ergo est naturaliter corruptibile.

3. Præterea. Calidum naturaliter consumit humidum: Vita autem hominis conservatur per calidum, & humidum. Cum igitur operationes vitæ expleantur

tur per actum caloris naturalis, ut dicitur in 2. de Anima, (*tex.* 59. *to.* 2.) videtur quod mors, & hujusmodi defectus sint homini naturales.

Sed Contra. Quicquid est homini naturale, Deus in homine fecit: Sed *Deus mortem non fecit*, ut dicitur Sap. 1. Ergo mors non est homini naturalis.

Præterea. Id quod est secundum naturam, non potest dici pœna, nec malum; quia unicuique rei est conveniens id, quod ei est naturale: Sed mors, & hujusmodi defectus sunt pœna peccati originalis, ut supra dictum est. (*ar. præc.*) Ergo non sunt homini naturales.

Præterea. Materia proportionatur formæ, & quælibet res suo fini: Finis autem hominis est beatitudo perpetua, ut supra dictum est: (*in proœm. hu. part. & q.* 3. *a.* 8.) Forma etiam humani corporis est anima rationalis, quæ est incorruptibilis, ut in 1. habitum est. (*qu.* 75. *a.* 6.) Ergo corpus humanum est naturaliter incorruptibile.

Respondeo dicendum, quod de unaquaque re corruptibili *dupliciter* loqui possumus: *Uno modo* secundum naturam universalem: *Alio modo* secundum naturam particularem. Natura quidem paricularis est propria virtus activa, & conservativa uniuscujusque rei. Et *secundum hanc omnis corruptio, & defectus est contra naturam*, ut dicitur in 2. de cœlo: (*tex.* 37. *to.* 2.) quia hujusmodi virtus intendit esse, & conservationem ejus, cujus est.

Natura vero universalis est virtus activa in aliquo universali principio naturæ, puta in aliquo cœlestium corporum, vel alicujus superioris substantiæ, secundum quod etiam Deus a quibusdam dicitur *natura naturans*. Quæ quidem virtus intendit bonum, & conservationem universi, ad quod exigitur alternatio generationis, & corruptionis in rebus: Et *secundum hoc corruptiones, & defectus rerum sunt naturales, non quidem secundum inclinationem formæ*, quæ est principium essendi, & perfectionis, *sed secundum inclinationem materiæ*, quæ proportionaliter attribuitur tali formæ secundum distributionem universalis agentis. Et quamvis omnis forma intendat perpetuum esse, quantum potest; nulla tamen forma rei corruptibilis potest assequi perpetuitatem sui, præter animam rationalem; eo quod ipsa non est subjecta omnino materiæ corporali, sicut aliæ formæ; quinimmo habet propriam operationem immaterialem, ut in primo habitum est. (*quæst.* 75. *art.* 2. & *quæst.* 76. *art.* 1. *ad* 4.) Unde ex parte suæ formæ naturalior est homini in-

incorruptio, quam aliis rebus corruptibilibus. Sed quia & ipsa habet materiam ex contrariis compositam, ex inclinatione materiæ sequitur corruptibilitas in toto. Et secundum hoc homo est naturaliter corruptibils secundum naturam materiæ sibi relictæ, sed non secundum naturam formæ.

Tres autem primæ rationes procedunt ex parte materiæ: *aliæ* vero tres ex parte formæ. Unde ad earum solutionem considerandum est, quod forma hominis, quæ est anima rationalis, secundum suam incorruptibilitatem proportionata est suo fini, qui est beatitudo perpetua: sed corpus humanum, quod est corruptibile, secundum suam naturam consideratum, quodammodo proportionatum est suæ formæ, & quodammodo non. *Duplex* enim conditio potest attendi in aliqua materia: *Una* scilicet, quam agens eligit: *Alia*, quæ non est ab agente electa, sed est secundum conditionem naturalem materiæ: sicut faber ad faciendum cultellum eligit materiam duram, & ductilem, quæ subtiliari possit, ut sit apta incisioni: & secundum hanc conditionem ferrum est materia proportionata cultello: sed hoc quod ferrum sit frangibile, & rubiginem contrahens, consequitur ex naturali dispositione ferri; nec hoc eligit artifex in ferro, sed magis repudiaret, si posset: unde hæc dispositio materiæ non est proportionata intentioni artificis, nec intentioni artis. Similiter corpus humanum est materia electa a natura quantum ad hoc, quod est temperatæ complexionis, ut possit esse convenientissimum organum tactus, & aliarum virtutum sensitivarum, & motivarum: sed quod sit corruptibile, hoc est ex conditione materiæ: nec est electum a natura; quin potius natura eligeret materiam incorruptibilem, si posset. Sed Deus, cui subjacet omnis natura, in ipsa institutione hominis, supplevit defectum naturæ; & dono justitiæ originalis dedit corpori incorruptibilitatem quandam, ut in primo dictum est: (*q*. 97. *a*. 1.) Et secundum hoc dicitur, quod *Deus mortem non fecit*; & quod mors est pœna peccati. Unde patet responsio ad Objecta.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*, quomodo per rationem & ostendas, & recte intelligas, merito esse insinuatum a scripturis, & Concilio quod mors, per hanc intellige & alios suos comites, scilicet, corporales defectus, est, & non est naturalis homini. A

Con-

Concilio quidem *Milevitano*, *capitulo primo*, secundum quod citatur *in articu. quinto*, *appendic.* Ibi enim dicit, hominem mortalem factum, non tamen ita, ut actu moreretur, si non peccasset. Ex quibus patet, ipsum in sensu dicere: quod mors est homini naturalis, alioquin non esset factus mortalis, & mors non est homini naturalis, alioquin non potuisset sua voluntate, scilicet non peccando, vitare mortem. A scripturis vero insinuatur: quod non sit homini naturalis: ut Sapien. 2. *Deus creavit hominem inexterminabilem*. Quod autem sit ut Sapien. 7. *Ego quidem sum homo mortalis*, *similis omnibus*. Nam illud, quod omnibus commune est, videtur esse naturale. *Secundo* vides quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, &c.

QUÆSTIO LXXXVI.

De macula peccati, in duos articulos divisa.

DEinde considerandum est de macula peccati.

Et circa hoc quæruntur duo.

Primo. Utrum macula animæ sit effectus peccati.
Secundo. Utrum remaneat in anima post actum peccati.

ARTICULUS I. 458

Utrum peccatum causet aliquam maculam in anima.

Inf. q. 89. a. 1. & 2. 2. q. 87. a. 6. co. & 4. d. 18. q. 1. art. 2. qu. 1. cor.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod peccatum non causet aliquam maculam in anima. Natura enim superior non potest inquinari ex contactu naturæ inferioris. unde *radius solaris non inquinatur per tactum corporum fœtidorum*, ut Augustinus dicit in libro contra quinque hæreses: (*c. 5. a med. to. 6.*) Sed anima humana est multo superioris naturæ, quam res commutabiles, ad quas peccando convertitur. Ergo ex eis maculam non contrahit peccando.

2. Præterea. Peccatum est principaliter in voluntate, ut supra dictum est: (*qu. 74. ar. 1. & 2.*) voluntas autem est in ratione, ut dicitur in 3. de ani-

prima: (*tex.* 42. *tom.* 2.) Sed ratio, sive intellectus non maculatur ex consideratione quarumcunque rerum, sed magis perficitur. Ergo nec voluntas ex peccato maculatur.

3. Præterea. Si peccatum maculam causat, aut macula illa est aliquid positive, aut est privatio pura: Si sit aliquid positive, non potest esse nisi dispositio, vel habitus. nihil enim aliud videtur ex actu causari. dispositio autem, & habitus non est. contingit enim remota dispositione, vel habitu, adhuc remanere maculam; ut patet in eo, qui peccavit mortaliter prodigalitate, & postea transmutatur mortaliter peccando in habitum vitii oppositi. Non ergo macula ponit aliquid positive in anima. Similiter etiam nec est privatio pura: quia omnia peccata eveniunt ex parte aversionis, & privationis gratiæ: Sequeretur ergo, quod omnium peccatorum esset una macula. Ergo macula non est effectus peccati.

Sed Contra est, quod dicitur Ecclesiast. 47. Salomoni: *Dedisti maculam in gloria tua*. Et Ephes. 5. *Ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam*: & utrobique loquitur de macula peccati. ergo macula est effectus peccati.

Respondeo dicendum, quod macula proprie dicitur in corporalibus, quando aliquod corpus nitidum perdit suum nitorem ex contactu alterius corporis; sicut vestis, & aurum, & argentum, aut aliud hujusmodi.

In rebus autem spiritualibus ad similitudinem hujus oportet maculam dici. Habet autem anima hominis *duplicem* nitorem: *Unum* quidem ex refulgentia luminis naturalis rationis, per quam dirigitur in suis actibus: *Alium* vero ex refulgentia divini luminis, scilicet sapientiæ, & gratiæ, per quam etiam homo perficitur ad bene, & decenter agendum. Est autem quasi quidam animæ tactus, quando inhæret aliquibus rebus per amorem: Cum autem peccat, adhæret rebus aliquibus contra lumen rationis, & divinæ legis, ut ex supra dictis patet. *q.* 71. *a.* 6.)

Unde ipsum detrimentum nitoris ex tali contactu proveniens macula animæ *metaphorice vocatur*.

Ad primum ergo dicendum, quod anima non inquinatur ex rebus inferioribus virtute earum, quasi agentibus eis in animam; sed magis e converso anima sua actione se inquinat, inordinate eis inhærendo contra lumen rationis, & divinæ legis.

Ad secundum dicendum, quod actio intellectus per-

perficitur, secundum quod res intelligibiles sunt in intellectu per modum ipsius intellectus, & ideo intellectus ex eis non inficitur, sed magis perficitur. Sed actus voluntatis consistit in motu ad ipsas res, ita quod amor rei amatæ animam conglutinat: & ex hoc anima maculatur, quando inordinate inhæret, secundum illud Oseæ 9. *Facti sunt abominabiles, sicut ea, quæ dilexerunt.*

Ad tertium dicendum, quod macula non est aliquid positive in anima; nec significat privationem solam, sed significat privationem quandam nitoris animæ in ordine ad suam causam, quæ est peccatum. & ideo diversa peccata diversas maculas inducunt, & est simile de umbra, quæ est privatio luminis ex objecto alicujus corporis; & secundum diversitatem corporum objectorum diversificantur umbræ.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, & Ecclesia insinuatum, quod peccatum causat maculam in anima. A scripturis quidem; secundum quod adducuntur *in argument. contra.* Item Tren. 4. *Denigrata est super carbones facies eorum.* Nam secundum contextum dicentem, *major effecta est iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorum*, litera illa adducta loquitur principaliter de peccatis eorum, de hisque principaliter intelligitur. Dicit ergo: *Facies eorum*, idest anima eorum *denigrata est super carbones*, idest valde maculata est: & hoc *propter iniquitatem magnam*, de qua prædixerat, *major facta est iniquitas*, & cætera. Ab Ecclesia vero idipsum innuitur in collecta quadam Missæ mortuorum, his verbis: *Deus qui singulari corporis tui hostia totius mundi solvisti delicta, hac oblatione placatus maculas scelerum nostrorum absterge*, & cætera. *Maculas*, inquit, *scelerum*, id est a sceleribus factas. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS II. 459

Utrum macula maneat in anima post actum peccati.

Inf. qu. 87. a. 6. co. & ad 1.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod macula non manet in anima post actum peccati. Nihil enim manet in anima post actum, nisi habitus, vel dispositio: Sed macula non est habitus, vel dispositio, ut supra habitum est. (*artic. præc. arg.* 3.) Ergo macula non manet in anima post actum peccati.

2. Præterea. Hoc modo se habet macula ad peccatum, sicut umbra ad corpus, ut supra dictum est: (*ar. præc. ad* 3.) Sed transeunte corpore non manet umbra. Ergo & transeunte actu peccati, non manet macula.

3. Præteræa. Omnis effectus dependet ex sua causa: Causa autem maculæ est actus peccati. Ergo, remoto actu peccati, non remanet macula in anima.

Sed Contra est, quod dicitur Josue 22. *An parum est vobis, quia peccastis in Beelphegor, & usque in præsentem diem macula hujus sceleris in vobis permanet?*

Respondeo dicendum, quod *macula peccati remanet in anima etiam transeunte actu peccati.*

Cujus ratio est, quia macula, sicut dictum est, (*art. præc.*) importat quemdam defectum nitoris propter recessum a lumine rationis, vel divinæ legis. Et ideo, quamdiu homo manet extra hujusmodi lumen, manet in eo macula peccati, sed postquam redit ad lumen rationis, & ad lumen divinum, quod fit per gratiam, tunc macula cessat. Licet autem cesset actus peccati, quo homo discessit a lumine rationis, vel legis divinæ; non tamen statim homo ad illud redit, in quo fuerat; sed requiritur aliquis motus voluntatis contrarius primo motui: sicut si aliquis sit distans alicui per aliquem motum, non statim cessante motu sit ei propinquus, sed oportet quod appropinquet rediens per motum contrarium.

Ad primum ergo dicendum, quod post actum peccati nihil positive remanet in anima, nisi dispositio, vel habitus: remanet tamen aliquid privative, scilicet privatio conjunctionis ad divinum lumen.

Ad

Ad secundum dicendum, quod transeunte obstaculo corporis, remanet corpus diaphanum in æquali propinquitate, & habitudine ad corpus illuminans: & ideo statim umbra transit. sed remoto actu peccati, non remanet anima in eadem habitudine ad Deum. Unde non est similis ratio.

Ad tertium dicendum, quod actus peccati facit distantiam a Deo; quam quidem distantiam sequitur defectus nitoris hoc modo, sicut motus localis facit localem distantiam. Unde sicut cessante motu locali, non tollitur distantia localis: ita nec cessante actu peccati, tollitur macula.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem interimas, & quidem a fortiori, hæresim *Lutheri* dicentis: quod de cætero non facere est summa pœnitentia. Hic enim patet, quod non facere de cætero idest cessare ab actu peccandi, non tantum non est summa pœnitentia, sed non est pœnitentia; cum adhuc cessante actu peccati possit non transire macula prioris peccati. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, hanc merito damnari a Josue 22. *An parum est*, &c. ut *in arg. cont.* Item a *Leone* X. in Bulla contra errores *Lutheri*. Item a Concil. *Trid.* sess. 14. c. 4. *Contritionis motus in homine post baptismum lapso, ita præparat ad remissionem peccatorum, si cum fiducia divinæ misericordiæ, & voto præstandi reliqua conjunctus sit, quæ ad rite suscipiendum pœnitentiæ sacramentum requiruntur. Declarat igitur sancta Synodus, hanc contritionem non solum cessationem a peccato*, & *novæ vitæ propositum, & inchoationem, sed veteris etiam odium continere.* Hæc ibi. Et tamen contritio, de qua sic loquitur, non est summa, quia non tota pœnitentia, sed est solum ex tribus una pars pœnitentiæ: ut patet ibidem *cap. 3. & can. 4.* Ex qua Concilii sententia non tantum abundanter damnatur pro hæresi illud, scilicet, quod de cætero non facere, est summa pœnitentia; sed etiam illud aliud ejusdem *Lutheri*, scilicet quod optima pœnitentia sit nova vita! Contra quod ultimum ibi c. 8. etiam dicit: *Novatores optimam pœnitentiam, novam vitam esse docent; ut omnem satisfactionis vim, & usum tollant.* Hæc ibi. Quod si nova vita, absque odio veteris, & satisfactione, non est, secundum Concilium, optima pœnitentia: multo magis utique de cætero tantum non facere, idest cessare ab actu peccandi, non e-

 rit,

rit, secundum idem, summa pœnitentia. Et si post novam vitam etiam inchoatam, absque odio veteris, ac satisfactione, manet adhuc macula prioris peccati; quia talis nova vita non est vera tota pœnitentia ad deletionem peccati necessario requisita; ut eadem sess. *cap.* 1. 2. 3. docetur, multo utique magis sequitur, quod post solam cessationem ab actu peccati manet in anima macula peccati prioris. Item damnatur a D. August. lib. de pœnit. *Non sufficit, mores in melius commutare, & a præteritis malis recedere: nisi etiam de his, quæ facta sunt, satisfiat Domino, per pœnitentiæ dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium cooperantibus eleemosynis, & jejuniis.* Hæc ibi; & recitantur in de pœn.*dist. pr. cap. non sufficit*. *Tertio* vides quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica viciſſim declaretur, atque confirmetur.

QUÆSTIO LXXXVII.

De reatu pœnæ, in octo articulos divisa.

DEinde considerandum est de reatu pœnæ. Et *primo* de ipso reatu.

Secundo de mortali, & veniali peccato, quæ distinguuntur secundum reatum.

Et circa primum quæruntur octo.

Primo. Utrum reatus pœnæ sit effectus peccati.

Secundo. Utrum peccatum possit esse pœna alterius peccati.

Tertio. Utrum aliquod peccatum faciat reum æternæ pœnæ.

Quarto. Utrum faciat reum pœnæ infinitæ secundum quantitatem.

Quinto. An omne peccatum faciat reum æternæ, & infinitæ pœnæ.

Sexto. Utrum reatus pœnæ possit remanere post peccatum.

Septimo. Utrum omnis pœna inferatur pro aliquo peccato.

Octavo. Utrum unus sit reus pœnæ pro peccato alterius.

ARTICULUS I. 460

Utrum reatus pœnæ sit effectus peccati.

d. 30. *qu.* 1. *a.* 2. *cor.* & *d.* 22. *q.* 1. *a.* 1. *co.* & *d.* 42. *q.* 1. *ar.* 2. *cor.* & *in expo. lit. lect.* 2. *ad* 3. & 4.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod reatus pœnæ non sit effectus peccati. Quod enim per accidens se habet ad aliquid, non videtur esse proprius effectus ejus: Sed reatus pœnæ per accidens se habet ad peccatum, cum sit præter intentionem peccantis. Ergo reatus pœnæ non est effectus peccati.

2. Præterea. Malum non est causa boni: Sed pœna bona est, cum sit justa, & a Deo. Ergo non est effectus peccati, quod est malum.

3. Præterea. August. dicit in 1. Conf. (*c.* 12. *in fi. to.* 1.) quod *omnis inordinatus animus sibiipsi est pœna*: Sed pœna non causat reatum alterius pœnæ; quia sic iretur in infinitum. Ergo peccatum non causat reatum pœnæ.

Sed Contra est, quod dicitur Rom. 2. *Tribulatio, & angustia in omnem animam operantis malum:* Sed operari malum est peccare. Ergo peccatum inducit pœnam, quæ nomine *tribulationis*, & *angustiæ* designatur.

Respondeo dicendum, quod ex rebus naturalibus ad res humanas derivatur, ut id, quod contra aliquid insurgit, ab eo detrimentum patiatur. Videmus enim in rebus naturalibus, quod unum contrarium vehementius agit, altero contrario superveniente, propter quod *aquæ calefactæ magis congelantur*, ut dicitur in 1. Meteoror. (*c.* 12. *cir. fin. tom.* 2.) Unde in hominibus hoc ex naturali inclinatione invenitur, ut unusquisque deprimat eum, qui contra ipsum insurgit. Manifestum est autem, quod quæcunque continentur sub aliquo ordine sunt quodammodo unum in ordine ad principium ordinis. unde quicquid contra ordinem aliquem insurgit, consequens est, ut ab eo ordine, & principe ordinis deprimatur.

Cum autem peccatum sit actus inordinatus, manifestum est, quod quicunque peccat, contra aliquem ordinem agit. & ideo ab ipso ordine consequens est quod deprimatur. quæ quidem depressio pœna est. Unde secundum *tres* ordines, quibus subditur humana voluntas, *triplici* pœna potest homo

puniri. *Primo* quidem enim fubditur humana natura ordini propriæ rationis: *Secundo* ordini exterioris hominis gubernantis, vel fpiritualiter, vel temporaliter, politice, feu œconomice: *Tertio* fubditur univerfali ordini divini regiminis. Quilibet autem horum ordinum per peccatum pervertitur, dum ille qui peccat, agit & contra rationem, & contra legem humanam, & contra legem divinam.

Unde triplicem pœnam incurrit; unam quidem a feipfo, quæ eft confcientiæ remorfus; aliam vero ab homine; tertiam vero a Deo.

Ad primum ergo dicendum, quod pœna confequitur peccatum, inquantum malum eft ratione fuæ inordinationis. Unde ficut malum eft per accidens in actu peccantis, & præter intentionem ipfius; ita & reatus pœnæ.

Ad fecundum dicendum, quod pœna quidem jufta effe poteft & a Deo, & ab homine inflicta, unde ipfa pœna non eft effectus peccati directe, fed folum difpofitive. Sed peccatum facit hominem effe reum pœnæ, quod eft malum. Dicit enim Dionyf. 4. cap. de div. nom. (*par.* 4. *lect.* 18.) quod *puniri non eft malum, fed fieri pœna dignum*. Unde reatus pœnæ directe ponitur effectus peccati.

Ad tertium dicendum, quod pœna illa inordinati animi debetur peccato ex hoc, quod ordinem rationis pervertit. fit autem reus alterius pœnæ per hoc, quod pervertit ordinem legis divinæ, vel humanæ.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem oftendas, merito effe a fcripturis infinuatum, quod reatus pœnæ eft effectus peccati. Ut *Ro.* 2. quod cum expofitione patet *in argum. contr.* Item Gen. 42. *Merito hæc patimur, quia peccavimus in fratrem noftrum*. His enim verbis conftat aperte, & quod ifti fic loquentes cognoverunt hoc, fcilicet pœnam illam effe effectum peccati fui, & quod a fimili univerfaliter pęna eft effectus peccati. Item Ecclefiaft. 7. *Noli facere mala; & non te apprehendent*. Ac fi apertius dixerit: Ad mala, ideft peccata, fequuntur alia mala, ideft pęnæ, tamquam effectus ad caufam fuam: ideo, fi non vis, quod mala pęnæ te apprehendant, noli facere mala culpæ. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene penfatis, & applicatis doctrina præfens Angelica viciffim declaretur, atque confirmetur.

AR-

ARTICULUS II. 461

Utrum peccatum possit esse pœna peccati.

2. 2. qu. 36. ar. 2. ad 4. & 1. d. 46. ar. 2. ad 4. & 2. d. 36. ar. 2. & mal. qu. 1. ar. 4. ad 1. & Rom. 1. lect. 7.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod peccatum non possit esse pœna peccati. Pœnæ enim sunt inductæ, ut per eas homines reducantur ad bonum virtutis, ut patet per Philos. in 10. Ethicor. (*cap. ult. parum a prin. tom.* 5.) Sed per peccatum non reducitur homo in bonum virtutis, sed in oppositum. Ergo peccatum non est pęna peccati.

2. Præterea. Pœnæ justæ sunt a Deo, ut patet per August. in lib. 83. QQ. (*q.* 82. *to.* 4.) peccatum autem non est a Deo, & est injustum. non ergo peccatum potest esse pęna peccati.

3. Præterea. De ratione pęnæ est, quod sit contra voluntatem: Sed peccatum est a voluntate, ut ex supradictis patet. (*q.* 74. *a.* 1. & 2.) Ergo peccatum non potest esse pœna peccati.

Sed Contra est, quod Gregor. dicit super Ezech. (*ho.* 11. *a med. & lib.* 25. *Mor. c.* 9. *circ. prin.*) quod *quædam peccata sunt pœnæ peccati.*

Respondeo dicendum, quod de peccato dupliciter loqui possumus: *per se* scilicet, & *per accidens*. *Per se quidem nullo modo peccatum potest esse pœna peccati*. Peccatum enim per se consideratur, secundum quod egreditur a voluntate: sic enim habet rationem culpæ. De ratione autem pęnæ est, quod sit contra voluntatem, ut in 1. habitum est. (*qu.* 48. *art.* 5.) Unde manifestum est, quod peccatum, per se loquendo, nullo modo potest esse pęna peccati.

Per accidens autem peccatum potest esse pœna peccati tripliciter. *Primo* quidem ex parte causæ, quæ est remotio prohibentis. Sunt enim causæ inclinantes ad peccatum, passiones, tentatio diaboli, & alia hujusmodi. Quæ quidem causæ impediuntur per auxilium divinæ gratiæ, quæ subtrahitur per peccatum. Unde, cum ipsa subtractio gratię sit quædam pœna, & a Deo, ut supra dictum est, (*qu.* 79. *a.* 3.) sequitur, quod per accidens etiam peccatum, quod ex hoc sequitur, pęna dicatur. Et hoc modo loquitur Apostolus Rom. 1. dicens. *Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis eorum*, quæ sunt animæ passiones: quia scilicet deserti homines ab-

ab auxilio divinæ gratiæ, vincuntur a passionibus. Et hoc modo semper peccatum dicitur esse pœna præcedentis peccati. *Alio modo* ex parte substantiæ actus, qui afflictionem inducit; sive sit actus interior, ut patet in ipsa ira, & invidia; sive actus exterior, ut patet cum aliqui gravi labore opprimuntur, & damno, ut expleant actum peccati, secundum illud Sapient. 5. *Lassati sumus in via iniquitatis*. *Tertio* modo ex parte effectus, ut scilicet aliquod peccatum dicatur pœna respectu effectus consequentis. Sed his duobus ultimis modis unum peccatum non solum est pœna præcedentis peccati, sed etiam sui.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc etiam quod aliqui puniuntur a Deo, dum permittit eos in aliqua peccata profluere, ad bonum virtutis ordinatur, quandoque quidem etiam ipsorum qui peccant, cum scilicet post peccatum humiliores, & cautiores resurgunt. semper autem est ad emendationem aliorum, qui videntes aliquos ruere de peccato in peccatum, magis reformidant peccare. In aliis autem duobus modis manifestum est, quod pœna ordinatur ad emendationem: quia hoc ipsum quod homo laborem, & detrimentum patitur in peccando, natum est retrahere homines a peccato.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit de peccato secundum se.

Et similiter dicendum est ad Tertium.

APPENDIX.

Ex artic. habes *primo*: quomodo per rationem & ostendas, & recte intelligas, merito esse a scripturis, & Greg. insinuatum, quod peccatum potest esse pœna peccati. A B. Greg. quidem: ut *in arg. cont.* A scripturis vero, ut Rom. 1. *Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ*. Hoc est; ut vincantur a passionibus ignominiosis; quod quidem magna pœna est secundum se. Item ibi. Mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes. Peccata enim illa contra naturam ibi prænarrata vocat mercedem, idest pœnam erroris sui præcedentis, scil. superbiæ, & idololatriæ, quam pœnam dicit eos tunc recepisse in semetipsis, dum tantis contumeliis innaturalibus afficiebant corpora sua. Ita, quod illud afficere corpora sua contumeliis contra naturam, est secundum se pœna magna: Licet a peccantibus brutaliter quandoque non reputetur pro pœna. Item 2. Thess. 2. *In omni seductio-*

ne iniquitatis his, *qui pereunt*, *eo*, *quod charitatem veritatis non receperunt*, *ut sani fierent*. Item psalmo 80. *Non audivit populus meus vocem meam*. Ecce unum primum peccatum: *Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum*; *Ibunt in adinventionibus suis* (ecce aliud peccatum, pęna illius primi.) Nam ire in adinventionibus suis est vivere in peccatis ad libitum secundum caput proprium: & consequenter est ire de malo in pejus, juxta illud de quibusdam, 2. Timoth. 3. *Mali homines*, *& seductores proficient in pejus errantes*, *& in errorem mittentes*. Per quod etiam patet, maxime, si prædicta conjungantur his; quod Apostolus nunc insinuat intentum principale, scilicet peccatum quandoque esse pœnam peccati. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS III. 462

Utrum aliquod peccatum inducat reatum æternæ pœnæ.

I*nf. art.* 5. *&* 3. *qu.* 86. *art.* 4. *&* 2. *d.* 42. *q.* 1. *a.* 5. *&* 3. *dist.* 29. *ar.* 3. *&* 4. *dist.* 46. *qu.* 1. *ar.* 2. *&* 3. *cont. cap.* 147. *&* 144. *& l.* 4. *c.* 95. *& opusc.* 3. *c.* 185. *&* 188. *& Ro.* 2. *lect.* 2. *cap.* 1.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod nullum peccatum inducat reatum æternæ pœnæ. Pęna enim justa adæquatur culpæ. Justitia enim æqualitas est. unde dicitur Isaiæ 27. *In mensura contra mensuram*, *cum abjecta fuerit*, *judicabit eam*. Sed peccatum est temporale. Ergo non inducit reatum pœnæ æternæ.

2. Præterea. Pęnæ medicinæ quædam sunt, ut dicitur in 2. Ethic. (*cap.* 3. *ante med. to.* 5.) Sed nulla medicina debet esse infinita; quia ordinatur ad finem: quod autem ordinatnr ad finem, non est infinitum, ut Philos. dicit in 1. Polit. (*cap.* 6. *cir. med. to.* 5.) Ergo nulla pęna debet esse infinita.

3. Præterea. Nullus sapiens facit aliquid, nisi propter se in ipso delectetur: Sed *Deus non delectatur in perditione hominum*, ut dicitur Sap. 1. Ergo non puniet homines pęna sempiterna.

4. Præterea. Nihil, quod est per accidens, est infinitum: Sed pęna est per accidens: non est enim

fecundum naturam ejus, qui punitur. Ergo non potest in infinitum durare.

Sed Contra est, quod dicitur Matth. 25. *Ibunt hi in supplicium æternum*. Et Mar. 3. dicitur: *Qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem in æternum, sed erit reus æterni delicti*.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*a*. 1. *hu*. *q*.) peccatum ex hoc inducit reatum pœnæ, quod pervertit aliquem ordinem. manente autem causa, manet effectus. unde quamdiu perversitas ordinis remanet, necesse est quod remaneat reatus pœnæ. Pervertit autem aliquis ordinem *quandoque* quidem reparabiliter, *quandoque* autem irreparabiliter. Semper enim defectus, quo subtrahitur principium, irreparabilis est: Si autem salvetur principium, ejus virtute alii defectus reparari possunt: Sicut si corrumpatur principium visivum, non potest fieri visionis reparatio, nisi sola virtute divina: si vero, salvo principio visivo, aliqua impedimenta adveniant visioni, reparari possunt per naturam, vel per artem. Cujuslibet autem ordinis est aliquod principium, per quod aliquis fit particeps illius ordinis. Et ideo, si per peccatum corrumpatur principium ordinis, quo voluntas hominis subditur Deo, erit inordinatio, quantum est de se, irreparabilis, etsi reparari possit virtute divina. principium autem hujus ordinis est ultimus finis, cui homo inhæret per charitatem.

Et ideo *quæcunque peccata avertunt a Deo, charitatem auferentia, quantum est de se, inducunt reatum æternæ pœnæ*.

Ad primum ergo dicendum, quod pœna peccato proportionatur secundum acerbitatem, tam in judicio divino, quam in humano. Sed, sicut Augustinus dicit 21. de civ. Dei, (*cap*. 11, *tom*. 5.) in nullo judicio requiritur, ut pœna adæquetur culpæ secundum durationem. Non enim quia adulterium, vel homicidium in momento committitur, propter hoc momento pœna punitur: sed quandoque quidem perpetuo carcere, vel exilio, quandoque etiam morte; in qua non consideratur occasionis mora, sed potius quod in perpetuum auferetur a societate viventium: & sic repræsentat suo modo æternitatem pœnæ inflictæ divinitus. Justum tamen est secundum Gregor. (*lib*. 4. *dial*. *c*. 44.) quod *qui in suo æterno peccavit contra Deum, in æterno Dei puniatur*. Dicitur autem aliquis *in suo æterno* peccasse, non solum secundum continuationem actus in tota hominis

nis vita durantis, sed quia ex hoc ipso quod finem in peccato constituit, voluntatem habet in æternum peccandi. Unde dicit Gregor. 4. Moral. (*ubi non occurit, sed hab. loc. sup. cit.*) quod *iniqui voluissent sine fine vivere, ut sine fine potuissent in iniquitatibus permanere*.

Ad secundum dicendum, quod pęna, quæ etiam secundum leges humanas infligitur, non semper est medicinalis ei, qui punitur, sed solum aliis: sicut cum latro suspenditur, non ut ipse emendetur, sed propter alios, ut saltem metu pęnæ peccare desistant, secundum illud Prover. 19. *Pestilente flagellato, stultus sapientior erit*. Sic igitur & æternæ pęnæ reproborum a Deo inflictæ sunt medicinales his, qui consideratione pęnarum abstinent a peccatis, secundum illud Psal. 59. *Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus, ut liberentur dilecti tui*.

Ad tertium dicendum, quod Deus non delectatur in pęnis propter ipsas, sed delectatur in ordine suæ justitiæ, quæ hoc requirit.

Ad quartum dicendum, quod pęna etsi per accidens ordinetur ad naturam, per se tamen ordinatur ad privationem ordinis, & ad Dei justitiam. & ideo, durante inordinatione, semper durat pęna.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo:* quomodo per rationem interimas radicitus hæreses *Origenis* dicentis, diabolos aliquando salvandos; & *Libertinorum* dicentium: quod Dei misericordia post judicium præsto erit diabolo. Et alia similia de damnatis hominibus. Radix enim damnationis horum omnium est hæc, scilicet, quod aliquod peccatum inducit reatum pœnæ æternæ: ut hic declaratur, & probatur. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, has merito damnari a *Matth*. 25. & *Marc*. 3. ut *in argument. contr.* Et nota dictum ibi in Matth. *Ite in ignem æternum: esurivi enim, & non dedistis mihi manducare*. Ubi per ly *enim*, quæ est conjunctio, rationem reddens æternitatis ignis, patet: quod peccata aliqua sunt causa reatus pœnæ æternæ. Item damnantur a *prima*, *quæstione sexagesima secunda*, *articulo octavo*, & *quæstione sexagesima quarta*, *articulo secundo*; *cum Elucidat*. Item *ab Additio. articulorum numero sexagesimo quarto*, 403. 410. *cum Elucidat*. Et a *secunda secundæ articulo-*

rum numero nonagesimo secundo, *cum Elucidatio*. Possunt etiam damnari per dicta in Veritatibus Aureis super totam legem, *Genes. tertio*, *conclusione decimaseptima*, & *Leviticor. quarto*, *conclu. quinta*, & *Capit. vigesimo secundo*, *conclusione septima*. Item *Num.* 2. *conclus.* 10. & *Deut.* 24. *concl.* 14. *Tertio* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis, &c.

ARTICULUS IV. 463

Utrum peccato debeatur pœna infinita secundum quantitatem.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod peccato debeatur pœna infinita secundum quantitatem. Dicitur enim Hieremiæ 10. *Corripe me Domine, veruntamen in judicio, & non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me:* Ira autem Dei, vel furor metaphorice significat vindictam divinæ justitiæ: Redigi autem im nihilum, est pęna infinita; sicut & ex nihilo aliquid facere, est virtutis infinitæ. Ergo secundum vindictam divinam peccatum punitur pęna infinita secundum quantitatem.

2. Præterea. Quantitati culpæ respondet quantitas pęnæ, secundum illud Deuter. 25. *Pro mensura peccati erit & plagarum modus:* Sed peccatum, quod contra Deum committitur, est infinitum: tanto enim gravius est peccatum, quanto major est persona, contra quam peccatur: sicut gravius peccatum est percutere principem; quam percutere hominem privatum; Dei autem magnitudo est infinita. Ergo pęna infinita debetur pro peccato, quod contra Deum committitur.

3. Præterea. *Dupliciter* est aliquid infinitum, *duratione* scilicet, & *quantitate*: Sed duratione est pęna infinita. Ergo & quantitate.

Sed Contra est, quod secundum hoc omnium peccatorum mortalium pęnæ essent æquales. non enim est infinitum infinito majus.

Respondeo dicendum, quod pęna proportionatur peccato. In peccato autem *duo* sunt: Quorum *unum* est aversio ab incommutabili bono, quod est infinitum: unde ex hac parte peccatum est infinitum: *Aliud*, quod est in peccato, est inordinata conversio ad commutabile bonum: & ex hac parte peccatum est finitum; tum quia ipsum bonum commutabile est finitum; tum etiam quia ipsa con-

conversio est finita: non enim possunt esse actus creaturæ infiniti.

Ex parte igitur *aversionis respondet peccato pœna damni*, *quæ etiam est infinita*; est enim amissio infiniti boni, scilicet Dei: *Ex parte autem inordinatæ conversionis respondet ei pœna sensus*, *quæ etiam est finita*.

Ad primum ergo dicendum, quod omnino redigi in nihilum eum qui peccat, non convenit divinæ justitiæ, quia repugnat perpetuitati pęnæ, quæ est secundum divinam justitiam, ut dictum est: (*in cor. & ar. præc.*) Sed in nihilum redigi dicitur, qui spiritualibus bonis privatur, secundum illud 1. Cor. 13. *Si non habuero charitatem*, *nihil sum*.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit de peccato ex parte aversionis. sic enim homo contra Deum peccat.

Ad tertium dicendum, quod duratio pęnæ respondet durationi culpæ, non quidem ex parte actus, sed ex parte maculæ, qua durante manet reatus pęnæ: Sed acerbitas pęnę respondet gravitati culpæ: Culpa autem, quæ est irreparabilis, de se habet quod perpetuo duret: & ideo debetur ei pęna æterna. Non autem ex parte conversionis habet infinitatem: & ideo non debetur ei ex hac parte pęna infinita secundum quantitatem.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*; quomodo per rationem radicitus interimas hæresim *Joviniani*, ut refert D. August. dicentis; Peccatores erunt pares in pœnis. Suppositum enim erroris hujus, tamquam ejus radix, fuit hoc, scilicet, quod pœna peccati foret infinita secundum quantitatem molis, idest secundum acerbitatem; quoniam ex hoc mox sequebatur, quod omnium peccatorum mortalium, & consequenter omnium damnatorum, pœnæ essent æquales, cum non sit infinitum infinito majus. Per hoc ergo, quod artic. præsens pœnam peccati non esse infinitam secundum quantitatem determinat, patet, quod illam erroneam radicem, & consequenter hæresim prædictam, cujus illa est radix, evellit. Nam, sicut ex eo, quod infinitum unum non est majus alio infinito, sequebatur pœnarum æqualitas: ita e contra, scilicet ex eo, quod unum finitum est majus alio finito, sequitur pœnarum inæqualitas. *Secundo* habes; quomodo per rationem ostendas, hæresim il-

lam

lam merito damnari a Matth. 10. *Tolerabilius erit terræ Sodomorum, & Gomorræorum, in die judicii, quam illi civitati.* Si enim in die judicii, quando pœnarum quantitas unicuique pro suarum iniquitatum meritis taxatur, erit tolerabilius uni, quam alteri; patet utique, quod tunc, & consequenter deinceps in perpetuum pœnæ illorum erunt dispares, & per consequens, quod pęna peccati non erit secundum quantitatem molis infinita. Item a Conc. *Flor.* sess. ult. in literis sanctæ nnionis: *Definimus, illorum animas, qui in actuali mortali peccato decedunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas.* Hæc ibi. Quibus & suppositum hæresis illius eradicare subintelligitur, quod scil. pœna illorum sit finita secundum acerbitatem. Item a dictis supra *a. n.* 389. *cum Elucid.* Item a Veritatibus Aureis super totam legem veterem, *Exod.* 9. *conclus.* 6. *Lev.* 4. *concl.* 1. *Nu.* 15. *concl.* 5. *Tertio* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim confirmetur, &c.

ARTICULUS V. 464

Utrum omne peccatum inducat reatum pœnæ æternæ.

Sup. ar. 3. & locis ibid. cit.

AD Quintum sic proceditur. Videtur, quod omne peccatum inducat reatum pęnæ æternæ. Pęna enim, ut dictum est, (*ar. præc.*) proportionatur culpæ: Sed pęna æterna differt a temporali in infinitum: Nullum autem peccatum differre videtur ab altero in infinitum; cum omne peccatum sit humanus actus, qui infinitus esse non potest. Cum ergo alicui peccato debeatur pęna æterna, sicut dictum est, (*a. 3. hu. qu.*) videtur quod nulli peccato debeatur pena temporalis tantum.

2. Præterea. Peccatum veniale est minimum peccatorum: unde & Aug. dicit in Ench. (*c. 93. to. 3.*) quod *mitissima pœna est eorum, qui pro solo peccato originali puniuntur*: Sed peccato originali debetur pęna perpetua: Nunquam enim videbunt regnum Dei pueri, qui sine baptismo decesserunt cum originali peccato; ut patet per id quod Dominus dicit Joan. 3. *Nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.* Ergo multo ma-

magis omnium aliorum peccatorum pœna erit æterna.

3. Præterea: Peccato non debetur major pęna ex hoc, quod alteri peccato adjungitur: cum utrumque peccatum suam habeat pęnam taxatam secundum divinam justitiam: Sed peccato veniali debetur pęna æterna, si cum mortali peccato inveniatur in aliquo damnato; quia *in inferno nulla esse potest remissio*. Ergo peccato veniali simpliciter debetur pœna æterna. Nulli ergo peccato debetur pęna temporalis.

Sed Contra est, quod Gregor. dicit in 4. dial. (*cap.* 39.) quod *quædam leviores culpæ post hanc vitam remittuntur*. Non ergo omnia peccata pęna æterna puniuntur.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*a.* 1. & 3. *hu. qu.*) peccatum causat reatum pęnæ æternæ, inquantum irreparabiliter repugnat ordini divinæ justitiæ per hoc scilicet quod contrariatur ipsi principio ordinis, quod est ultimus finis. Manifestum est autem, quod in quibusdam peccatis est quidem aliqua inordinatio, non tamen per contrarietatem ad ultimum finem, sed solum circa ea quæ sunt ad finem; inquantum plus, vel minus debite eis intenditur, salvato tamen ordine ad ultimum finem: puta: cum homo etsi nimis ad aliquam rem temporalem afficiatur, non tamen pro ea vellet Deum offendere, aliquid contra præceptum ejus faciendo. Unde *hujusmodi peccatis non debetur æterna pœna*, *sed temporalis*.

Ad primum ergo dicendum, quod peccata non differunt in infinitum ex parte conversionis ad bonum commutabile, in qua consistit substantia actus: differunt autem in infinitum ex parte aversionis. Nam quædam peccata committuntur per aversionem ab ultimo fine; quædam vero per inordinationem circa ea quæ sunt ad finem: Finis autem ultimus ab his, quæ sunt ad finem, in infinitum differt.

Ad secundum dicendum, quod peccato originali non debetur pœna æterna ratione suæ gravitatis, sed ratione conditionis subjecti, scilicet hominis, qui sine gratia invenitur, per quam solum fit remissio pęnæ.

Et similiter dicendum est ad Tertium de veniali peccato. Æternitas enim pœnæ non respondet quantitati culpæ, sed irremissibilitati ipsius, ut dictum est. (*a.* 3. *hu. q.*)

A.P.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo :* quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis & Grego. insinuatum, quod non omne peccatum inducit reatum pœnæ æternæ. A B. Greg. quidem: ut *in arg. cont.* Ubi nota ly *culpæ* : Hinc enim patet : quod non tantum pœnæ, sed & culpæ quædam (si in aliquibus adhuc inveniantur) remittuntur in purgatorio. A scripturis vero per hoc, quod dicitur Proverb. 24. *Septies in die cadet justus , & resurget .* Casum enim istum non posse inducere reatum pœnæ æternæ, demonstratur ibi per ly *justus* . Nam justus est in gratia Dei, & dum ipse modo ibi intellecto cadit, non desinit esse justus (ut de peccatis quotidianis docet Concilium *Trid. sess. 6. c.* 11.) repugnat autem, aliquem existentem in gratia Dei esse reum pœnæ æternæ. In cujus signum Concil. *Floren.* pœnas aliquibus existentibus in gratia Dei assignaturum, non assignat eis, nisi temporales, per hoc utique innuens, quod talibus hominibus non convenit reatus pœnæ æternæ. Verba Concilii sunt hæc: *Si vere pœnitentes in Dei charitate decesserint, antequam dignis pœnitentiæ fruct. de commissis satisfecerint, & omissis, eorum animas pœnis purgatoriis post mortem purgari, definimus.* Hæc in sess. ult. literæ sanctæ unionis. Relinquitur ergo, quod scriptura per verba premissa, si scholasticam ibi linguam assumat, dixerit. Casus justi, quo non amittit justitiam, non inducit reatum pęnæ æternæ, & consequenter non omne peccatum, &c. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis, &c.

ARTICULUS VI. 465

Utrum reatus pœnæ remaneat post peccatum.

2. *d.* 42. *q.* 1. *a.* 2. & 4. *d.* 14. *q.* 2. *a.* 3. *q.* 2. *ad* 1. & *ver. q.* 28. *a.* 2. *ad* 2.

AD Sextum sic proceditur. Videtur, quod reatus pœnæ non remaneat post peccatum. Remota enim causa, removetur effectus : Sed peccatum est causa reatus pęnæ. Ergo remoto peccato, cessat reatus pęnæ.

2. Præterea. Peccatum removetur per hoc, quod homo ad virtutem redit. Sed virtuoso non debetur pęna, sed magis præmium. Ergo remoto peccato, non remanet reatus pęnæ.

3. Præ-

3. Præterea. *Pœnæ sunt medicinæ*, ut dicitur in 2. Ethic. (*cap.* 3. *a prin. to.* 5.) Sed postquam aliquis jam est ab infirmitate curatus, non adhibetur sibi medicina. Ergo, remoto peccato, non remanet debitum pœnæ.

Sed Contra est, quod dicitur 2. Regum 12. quod *David dixit ad Nathan: Peccavi Domine. Dixitque Nathan ad David: Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris: Verumtamen, quia blasphemare fecisti inimicos nomen Domini, filius, qui natus est tibi, morte morietur*. Punitur ergo aliquis a Deo, etiam postquam ei peccatum dimittitur: Et sic reatus pęnæ remanet, remoto peccato.

Respondeo dicendum, quod in peccato *duo* possunt considerari, scil. *actus culpæ*, & *macula sequens*. Planum est autem, quod *cessante actu peccati, remanet reatus in omnibus peccatis actualibus*. Actus enim peccati facit hominem reum pęnæ, inquantum transgreditur ordinem divinæ justitiæ, ad quem non redit nisi per quandam recompensationem pęnæ, quæ ad æqualitatem justitiæ reducit; ut scilicet qui plus voluntati suæ indulsit, quam debuit, contra mandatum Dei agens, secundum ordinem divinæ justitiæ aliquid contra illud quod vellet, spontaneus, vel invitus patiatur: Quod etiam in injuriis hominibus factis observatur, ut per recompensationem pęnæ reintegretur æqualitas justitiæ. Unde patet, quod cessante actu peccati, vel injuriæ illatæ, adhuc remanet debitum pęnæ.

Sed si loquamur de ablatione peccati quantum ad maculam, sic manifestum est, quod macula peccati ab anima auferri non potest, nisi per hoc quod anima Deo conjungitur; per cujus distantiam detrimentum proprii nitoris incurrebat, quod est macula, ut supra dictum est. (*q.* 86. *a.* 1.]) Conjungitur autem Deo homo per voluntatem. Unde *macula peccati ab homine tolli non potest, nisi voluntas hominis ordinem divinæ justitiæ acceptet*; ut scilicet vel ipse sibi pœnam spontaneus assumat in recompensationem culpæ præteritæ, vel etiam a Deo illatam patienter sustineat. utroque enim modo pęna rationem satisfactionis habet.

Pęna autem satisfactoria diminuit aliquid de ratione pęnæ. Est enim de ratione pęnæ, quod sit contra voluntatem. Pęna autem satisfactoria, etsi secundum absolutam considerationem sit contra voluntatem, non tamen ut nunc: & per hoc est voluntaria. unde simpliciter est voluntaria, secundum quid autem involuntaria; sicut patet ex his, quæ

supra

supra de voluntario, & involuntario dicta sunt. (*q. 6. a. 6.*) Dicendum est ergo, quod *remota macula culpæ, potest quidem remanere reatus, non pœnæ simpliciter, sed satisfactoriæ.*

Ad primum ergo dicendum, quod sicut cessante actu peccati, remanet macula, ut supra dictum est: (*q. 86. a. 2.*) ita etiam potest remanere reatus: cessante vero macula, non remanet reatus secundum eandem rationem, ut dictum est. (*in cor. art.*)

Ad secundum dicendum, quod virtuoso non debetur pęna simpliciter: potest tamen sibi deberi pęna, ut satisfactoria; quia hoc ipsum ad virtutem pertinet, ut satisfaciat pro his, in quibus offendit vel Deum, vel hominem.

Ad tertium dicendum, quod remota macula, sanatum est vulnus peccati quantum ad voluntatem. Requiritur autem adhuc pęna ad sanationem aliarum virium animæ, quæ per peccatum præcedens deordinatæ fuerunt; ut scilicet per contraria curentur. Requiritur etiam ad restituendum æqualitatem justitiæ, & ad amovendum scandalum aliorum, ut ædificentur in pęna, qui sunt scandalizati culpa: ut patet ex exemplo de David inducto. (*in arg. sed con.*)

APPENDIX.

Ex articulo habes, *primo*: quomodo per rationem interimas hæresim *Lutheri* (ut refert Alphonsus Castrus *advers. hæretic. tit. satisfactio*) dicentis: quod pœna, quæ debetur culpæ, dimissa ipsa culpa, remanet & ipsa dimissa. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, hanc merito damnari à *secundo Reg.* 12. secundum quod adducitur *in arg. cont.* Item a Numer. 14. Moyses ad Dominum. *Dimitte, obsecro, peccatum populi hujus secundum magnitudinem misericordiæ tuæ. Dixitque Dominus. Dimisi, juxta verbum tuum. Attamen omnes homines, qui* &c. *non videbunt terram, pro qua juravi patribus eorum.* Item a num. 27. *Dixit Dominus ad Moysen. Cum videris terram; ibis & tu ad populum tuum, sicut ivit frater tuus Aaron: quia offendistis me in deserto Syn, super aquas.* Sicut enim peccati maculam dimiserat populo ad preces Moysi, & tamen noluit homines illos in pœnam ipsius peccati intrare terram promissionis: ita dimiserat maculam Moysi, & Aaron ad contritionem, & preces eorum (de quo nulli sapienti dubitandum est) quos tamen, in pęnam maculæ ipsius jam a multis

diebus

diebus remissæ, ad ingressum terræ prædictæ non vult admittere. Item a Conc. *Tridentino* sess. 6. c. 14. *Docendum est: Christiani hominis pœnitentiam continere non modo cessationem a peccatis, & eorum detestationem: aut cor contritum, & humiliatum; verum etiam eorumdem sacramentalem confessionem saltem in voto, & suo tempore faciendam; & sacerdotalem absolutionem, itaque satisfactionem per jejunia, eleemosynas, orationes, & alia pia spiritualis vitæ exercitia: non quidem pro pœna æterna, quæ vel sacramento, vel sacramenti voto una cum culpa remittitur; sed pro pœna temporali, quæ (ut sacræ litteræ docent) non tota semper dimittitur.* Hæc ibi. Et Canone 30. *Si quis post acceptam justificationis gratiam, cuilibet peccatori pœnitenti culpam remitti, & reatum pœnæ æternæ deleri dixerit, ita, ut nullus remaneat reatus pœnæ temporalis exsolvendæ, vel in hoc sæculo, vel in futuro in purgatorio, antequam ad regna cælorum aditus patere possit; Anathema sit.* Hæc ibi. Et sessione decimaquarta, canone decimoquinto. *Si quis dixerit; fictionem esse, quod virtute clavium sublata pœna æterna, pœna temporalis plerumque exsolvenda remaneat; Anathema sit.* Hæc ibi. Valent horum nonnulla, si recte applicentur, ad damnandum etiam illas hæreses, scilicet, quod de cætero non facere est summa pœnitentia; & quod optima pœnitentia est nova vita. Ergo faciunt pro *quæst. 86. art. 2. appen.* Item damnatur hæresis in principio dicta ab *Addit. ar. num.* 40. *Tertio* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis, &c.

ARTICULUS VII. 466

Utrum omnis pœna sit propter aliquam culpam.

3. q. 14. a. 1. ad 2. & 2. d. 30. q. 1. a. 2. & d. 36. a. 4. & 4. d. 15. q. 1. a. 4. q. 2. ad 3. & 3. cont. c. 141. & mal. q. 1. ar. 4. cor.

AD Septimum sic proceditur. Videtur, quod non omnis pœna sit propter aliquam culpam. Dicitur enim Jo. 9. de cæco nato: *Neque hic peccavit, neque parentes ejus, ut nasceretur cæcus.* Et similiter videmus, quod multi pueri etiam baptizati graves pœnas patiuntur, ut puta febres, dæmonum oppressiones, & multa hujusmodi; cum tamen in eis non sit peccatum, postquam sunt baptizati, & antequam

quam fiut baptizati, non eſt in eis plus de peccato, quam in aliis pueris, qui hæc non patiuntur. Non ergo omnis pęna pro peccato eſt.

2. Præterea. Ejuſdem rationis eſſe videtur, quod peccatores proſperentur, & quod aliqui innocentes puniantur. Utrumque autem in rebus humanis frequenter invenimus. Dicitur enim de iniquis in Pſ. 72. *In labore hominum non ſunt, & cum hominibus non flagellabuntur*. Et Job 21. *Impii vivunt, ſublevati ſunt, confortatique divitiis*. Et Abachuc 1. dicitur: *Quare reſpicis contemptores, & taces conculcante impio juſtiorem ſe?* Non ergo omnis pęna infligitur pro culpa.

3. Præterea. De Chriſto dicitur 1. Pet. 2. quod *peccatum non fecit, nec inventus eſt dolus in ore ejus*: & tamen ibidem dicitur, quod *paſſus eſt pro nobis*: ergo non ſemper pęna a Deo diſpenſatur pro culpa.

Sed Contra eſt, quod dicitur Job 4. *Quis unquam innocens periit? aut quando recti deleti ſunt? quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatem, flante Deo, periiſſe*. Et Auguſt. dicit in 1. Rettact. (*cap. 9. ad fi. to. 1.*) quod *omnis pœna juſta eſt, & pro peccato aliquo impenditur*.

Reſpondeo dicendum, quod, ſicut jam dictum eſt, (*ar. præc.*) pęna poteſt *dupliciter* conſiderari, *ſimpliciter*, & *inquantum ſatisfactoria*.

Pęna quidem ſatisfactoria eſt quodammodo voluntaria. & quia contingit, eos qui differunt in reatu pęnæ, eſſe unum ſecundum voluntatem unione amoris, inde eſt quod *interdum aliquis, qui non peccavit, pęnam voluntarius pro alio portat*: ſicut etiam in rebus humanis videmus, quod aliquis in ſe transfert alterius debitum.

Si vero loquamur de pœna ſimpliciter, ſecundum quod habet rationem pęnæ, ſic ſemper habet ordinem ad culpam propriam: *Sed* quandoque *quidem ad culpam actualem*; puta quando aliquis vel a Deo, vel ab homine pro peccato commiſſo punitur: *Quandoque vero ad culpam originalem*: & hoc quidem vel *principaliter*, vel *conſequenter*. Principaliter quidem pęna originalis peccati eſt, quod natura humana ſibi relinquitur deſtituta auxilio originalis juſtitiæ; Sed ad hoc conſequuntur omnes pęnalitates, quæ ex defectu naturæ hominibus contingunt.

Sciendum tamen eſt, quod quandoque aliquid videtur eſſe pęnale, quod tamen non habet ſimpliciter rationem pęnæ. Pęna enim eſt ſpecies mali, ut in

in 1. dictum est: (*qu.* 48. *ar.* 5.) Malum autem est privatio boni. Cum autem sint plura hominis bona, scilicet animæ, corporis, & exteriorum rerum, contingit interdum, quod homo patiatur detrimentum in minori bono, ut augeatur in majori: sicut cum patitur detrimentum pecuniæ propter sanitatem corporis, vel in utroque horum propter salutem animæ, & propter gloriam Dei; Et tunc tale detrimentum non est simpliciter malum hominis, sed secundum quid. unde non habet simpliciter rationem pęnæ, sed medicinæ. nam & medici austeras potiones propinant infirmis, ut conferant sanitatem. Et *quia hujusmodi non proprie habent rationem pęnæ, non reducuntur ad culpam, sicut ad causam, nisi pro tanto quia hoc ipsum quod oportet humanæ naturæ medicinas pęnales adhibere, est ex corruptione naturæ, quæ est pęna originalis peccati.* In statu enim innocentiæ non oportuisset aliquem ad profectum virtutis inducere per pęnalia exercitia. Unde hoc ipsum, quod est pęnale in talibus reducitur ad originalem culpam, sicut ad causam.

Ad primum ergo dicendum, quod hujusmodi defectus eorum, qui nascuntur, vel etiam puerorum, sunt effectus, & pęnæ originalis peccati, ut dictum est: (*in corp. artic. &* *q.* 85. *a.* 5.) & manent etiam post baptismum propter causam superius dictam. & quod non fiat æqualiter in omnibus, contingit propter naturæ diversitatem, quæ sibi relinquitur, ut supra dictum est. (*q.* 82. *ar.* 4. *ad* 2.) Ordinantur tamen hujusmodi defectus secundum divinam providentiam ad salutem hominum, vel eorum qui patiuntur, vel aliorum qui pęnis admonentur, & etiam ad gloriam Dei.

Ad secundum dicendum, quod bona temporalia, & corporalia sunt quidem aliqua bona hominis, sed parva: bona vero spiritualia sunt magna hominis bona. Pertinet igitur ad divinam justitiam, ut virtuosis det spiritualia bona, & de temporalibus bonis, vel malis tantum det eis, quantum sufficit ad virtutem. Ut enim Dionysius dicit 8. cap. de div. nom. (*lect.* 4.) *divinæ justitiæ est non emollire optimorum fortitudinem materialium donationibus.* Aliis vero hoc ipsum quod temporalia dantur, in malum spiritualium cedit. Unde in Psal. 71. concluditur: *Ideo tenuit eos superbia.*

Ad tertium dicendum, quod Christus pęnam sustinuit satisfactoriam, non pro suis, sed pro nostris peccatis.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo* : quomodo per rationem & oſtendas , & in recto ſenſu intelligas , merito eſſe a ſcripturis & Auguſtino inſinuatum : quod omnis pœna eſt propter aliquam culpam. Ab utriſque ſane, ut *in arg. cont.* Pro cujus ſcripturæ captu adverte , auctoritatem illam veram quidem eſſe : ſi intelligatur ſecundum intentionem Spiritus ſancti , qui eſt auctor ſcripturarum , 1. *q.* 2. *ar.* 10. non autem ſi intelligatur ſecundum intentionem inſtrumenti tunc ipſam proferentis, qui fuit Eliphaz Themanites. Quod vero dico nunc de iſto ſcripturæ loco , intelligendum etiam eſt de omnibus aliis ſimilibus ; quorum plures ſunt in eodem libro Job ; quod ſcilicet verba illorum ſunt intelligenda ſecundum Spiritusſancti intentionem , quando pro veritate adducuntur , ut hic ſit ; non autem ſecundum intentionem illorum inſtrumentorum errantium. In multis ſiquidem errant amici Job; juxta illud c. ult. *Non eſtis locuti rectum coram me* , ideſt ſecundum cordis veſtri intentum , quod coram me ad differentiam aliorum eſt. Sit itaque pro regula ſemper, & ubique memoranda hoc monitum. Dicatur ergo : *Quis umquam innocens periit* ; Hoc eſt , ſecundum intentionem falſam Eliphaz : *Quis umquam ſine culpa propria actuali punitus eſt ?* Nullus. Erroneam enim iſte opinionem fovebat in corde ſuo , ſcilicet quod, quicunque a Deo flagellatus eſſet , flagellaretur propter peccata ejus propria actualia : & ex intentione hac prædictam ſententiam proferebat : unde ſententia illa, ut hac intentione veſtita, erat & ipſa falſa, ſecundum illud Joan. 9. *Neque hic peccavit , ut cæcus naſceretur* . Quo fit : ut nec D. Th. ipſam ſententiam in illo ſenſu proferentis adduxiſſe dicendus ſit. Adducit igitur eam in ſenſu, quem in illis verbis habuit auctor , ideſt Spiritus ſanctus , qui ſenſus fuit hic : *Quis umquam innocens periit ?* Hoc eſt : Quis umquam ſine culpa, vel aliena , vel propria aut actuali, aut originali, punitus eſt? Nullus . Et hoc procul dubio verum eſt univerſaliter . Inſinuatur & principale intentum a dictis in *qu.* 95. *a.* 2. *&* *q.* 97. *a.* 1. 2. *&* *q.* 100. *ar.* cum Elucid. utique maxime omnem doctrinam ibi traditam conjungendo recte inſimul , pro quanto præſenti negotio deſerviunt. *Secundo* vides : quomodo, &c.

AR-

ARTICULUS VIII. 467

Utrum aliquis puniatur pro peccato alterius.

2. 2. q. 108. ar. 4. cor. & ad 1. & 2. d. 33. q. 1. ar. 2. & 4. d. 46. q. 1. ar. 2. quol. 3. cor. & q. 2. ar. 2. qu. 2. ad 3. & ma. q. 4. ar. 1. ad. 19. & ar. 8. ad 6. 7. 8. 9. 12. & 15. q. 5. a. 4. cor. & quol. 12. a. 24. ad 1. & ps. 18. fi. & Isa. 14. & Joan. 9.

AD Octavum sic proceditur. Videtur, quod aliquis puniatur pro peccato alterius. Dicitur enim Exod. 20. *Ego sum Deus zelotes visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam, & quartam generationem his, qui oderunt me*. Et Matth. 23. dicitur: *Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram*.

2. Præterea. Justitia humana derivatur a justitia divina: Sed secundum justitiam humanam aliquando filii puniuntur pro parentibus, sicut patet in crimine læsæ majestatis. Ergo etiam secundum divinam justitiam unus punitur pro peccato alterius.

3. Præterea. Si dicatur filius non puniri pro peccato patris, sed pro peccato proprio, inquantum imitatur malitiam paternam, non magis hoc dicetur de filiis, quam de extraneis, qui simili pęna puniuntur his, quorum peccata imitantur. Non ergo videtur, quod filii pro peccatis propriis puniantur, sed pro peccatis parentum.

Sed Contra est, quod dicitur Ezech. 18. *Filius non portabit iniquitatem patris*.

Respondeo dicendum, quod *si loquamur de pęna satisfactoria, quæ voluntarie assumitur, contingit quod unus portet pœnam alterius*, inquantum sunt quodammodo unum, sicut jam dictum est. (*ar. præc.*)

Si autem loquamur de pęna, pro peccato inflicta, inquantum habet rationem pęnæ, sic solum unusquisque pro peccato suo punitur: quia actus peccati aliquid personale est.

Si autem loquamur de pœna, quæ habet rationem medicinæ, sic contingit quod unus punitur pro peecato alterius. Dictum est enim (*art. præc.*) quod detrimenta corporalium rerum, vel etiam ipsius corporis, sunt quædam pęnales medicinæ ordinatæ ad salutem animæ. Unde nihil prohibet, talibus

libus pęnis aliquem puniri pro peccato alterius, vel a Deo, vel ab homine: utpote filios pro patribus, & subditos pro dominis, inquantum sunt quædam res eorum: ita tamen quod si filius, vel subditus est particeps culpæ, hujusmodi pęnalis defectus habet rationem pęnæ quantum ad utrumque, scilicet eum qui punitur, & eum pro quo punitur; si vero non sit particeps culpæ, habet rationem pœnæ quantum ad eum, pro quo punitur: quantum vero ad eum qui punitur, rationem medicinæ tantum; nisi per accidens, inquantum peccato alterius consentit. ordinatur enim ei ad bonum animæ, si patienter sustineat. Pęnæ vero spirituales non sunt medicinales: quia bonum animæ non ordinatur ad aliud melius bonum. Unde in bonis animæ nullus patitur detrimentum sine culpa propria. Et propter hoc etiam talibus pęnis, ut dicit August. in epist. ad Avitum, (*quæ est 75. non ad Avitum, sed ad Auxilium, to. 2.*) unus non punitur pro alio: quia quantum ad animam filius non est res patris. Unde & hujus causam Dominus assignans dicit Ezech. 18. *Omnes animæ meæ sunt.*

Ad primum ergo dicendum, quod utrumque dictum videtur esse referendum ad pęnas temporales, vel corporales; inquantum filii sunt quædam res parentum, & successores prædecessorum: Vel si referatur ad pęnas spirirituales, hoc dicitur propter imitationem culpæ. Unde in Exod. additur, *His qui oderunt me.* Et in Matth. 23. dicitur, *Et vos implete mensuram patrum vestrorum.* Dicit autem puniri peccata patrum in filiis, quia filii in peccatis parentum nutriti proniores sunt ad peccandum, tum propter consuetudinem, tum etiam propter exemplum patrum, quasi auctoritatem sequentes. sunt etiam majori pęna digni, si pęnas patrum videntes correcti non sunt. Ideo autem addidit, *In tertiam, & quartam generationem*, quia tantum consueverunt homines vivere, ut tertiam, & quartam generationem videant: & sic mutuo videre possunt & filii peccata parentum ad imitandum, & patres pęnas filiorum ad dolendum.

Ad secundum dicendum, quod pęnæ illæ sunt corporales, & temporales, quas justitia humana uni pro peccato alterius infligit; & sunt remedia quædam, vel medicinæ contra culpas sequentes, ut vel ipsi qui puniuntur, vel alii cohibeantur a similibus culpis.

Ad tertium dicendum, quod magis dicuntur † *al. de-*

debent † puniri pro peccatis aliorum propinqui, quam extranei: tum quia pęna propinquorum quodammodo redundat in illos, qui peccaverunt, ut dictum est, (*in cor. ar.*) inquantum filius est quædam res patris: Tum etiam quia & domestica exempla, & domesticæ pęnæ magis movent. Unde quando aliquis nutritus est in peccatis parentum, vehementius ea sequitur; & si ex eorum pęnis non est deterritus, obstinatior videtur: unde & est majori pęna dignus.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, & recte intelligas, merito esse a scripturis insinuatum, quod aliquis punitur, & non punitur, pro peccato alterius. Quod puniatur quidem, ut per hoc, quod narratur 2. Reg. 24. quod pro peccato regis David, quo numeraverat populum, punitus est pestilentia ipse populus, ad septuaginta millia virorum. Item 2. Regum 13. pro peccato ejusdem regis parvulus ex adulterio natus moritur. Quod vero non puniatur: ut per hoc, quod dicit Abraham Deo, Genes. 18. *Nunquid perdes justum cum impio?* & capitul. 19. Loth, qui habitabat in Sodomis pro peccato Sodomitarum non punitur: immo ab Angelo alios puniturо audit: *Non potero quicquam facere, donec ingrediaris illuc*, idest donec ad locum securum pro salute tibi concessum perveneris. *Secundo* vides: quomodo ex iis, & similibus (quæ tibi & hic, & alibi investiganda relinquuntur, juxta not. pro lectoribus positam *in* 2. 2. *q.* 70. *art.* 1. *appen.*) bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

QUÆSTIO LXXXVIII.

De peccato veniali, & mortali, in sex articulos divisa.

DEinde quia peccatum veniale, & mortale distinguitur secundum reatum, considerandum est de eis. Et *primo* considerandum est de veniali per comparationem ad mortale. *Secundo* de veniali secundum se.

Circa primum quæruntur sex.

Primo. Utrum veniale peccatum convenienter dividatur contra mortale.

Secundo. Utrum distinguantur genere.

Tertio. Utrum veniale peccatum sit dispositio ad mortale.

Quarto. Utrum veniale peccatum possit fieri mortale.

Quinto. Utrum circumstantia aggravans possit de veniali peccato facere mortale.

Sexto. Utrum peccatum mortale possit fieri veniale.

ARTICULUS I. 468

Utrum veniale peccatum convenienter dividatur contra mortale.

2. d. 42. q. 1. a. 3. & 6. cont. c. 139. fin. & 143. a. 1. & mal. q. 7. ar. 1.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod veniale peccatum non convenienter dividatur contra mortale. Dicit enim Augustinus 22. lib. contra Faustum: (*cap. 27. in princ. tom. 6.*) *Peccatum est dictum, vel factum, vel concupitum contra legem æternam*: Sed esse contra legem æternam, dat peccato quod sit mortale. Ergo omne peccatum est mortale. Non ergo peccatum veniale dividitur contra mortale.

2. Præterea. Apostolus dicit 1. Corinth. 10. *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliquid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite*: Sed contra hoc præceptum facit quicunque peccat: non enim peccatum fit propter gloriam Dei. Cum ergo facere contra præceptum sit peccatum mortale, videtur quod quicunque peccat, mortaliter peccet.

3. Præterea. Quicunque amore alicui rei inhæret, inhæret ei vel sicut fruens, vel sicut utens, ut patet per Aug. in 1. de doctr. Christ. (*ex cap. 3. & 4. to. 3.*) Sed nullus peccans inhæret bono commutabili, quasi utens: non enim refert ipsum ad bonum, quod nos beatos facit; quod proprie est uti, ut August. dicit ibid. (*cap. 3.*) Ergo quicunque peccat, fruitur bono commutabili. Sed *frui rebus utendis est humana perversitas*, ut Augustinus dicit in lib. 83. QQ. (*q. 30. parum a princ. to. 4.*) Cum ergo perversitas peccatum mortale nominetur, videtur quod quicunque peccat, mortaliter peccet.

4. Præterea. Quicunque accedit ad unum terminum, ex hoc ipso recedit ab alio: Sed quicunque peccat, accedit ad bonum commutabile. Ergo recedit a bono incommutabili. Ergo peccat mortaliter.

ter. Non ergo convenienter peccatum veniale contra mortale dividitur.

Sed Contra est, quod August. dicit in hom. super Joan. (*scil. tract.* 41. *a med. to.* 9. *& in Enchirid. cap.* 44. *in fin. to.* 4.) quod *crimen est, quod damnationem meretur: veniale autem est, quod non meretur damnationem*: Sed crimen nominat peccatum mortale. Ergo veniale peccatum convenienter dividitur contra mortale.

Respondeo dicendum, quod aliqua, secundum quod proprie accipiuntur, non videntur esse opposita, quæ si metaphorice accipiantur, opponi inveniuntur: sicut ridere non opponitur ei quod est arescere; sed secundum quod ridere metaphorice de prato dicitur, propter ejus floritionem, & virorem, opponitur ei quod est arescere.

Similiter, *si mortale proprie accipiatur, prout refertur ad mortem corporalem, non videtur oppositionem habere cum veniali, nec ad idem genus pertinere. Sed si mortale accipiatur metaphorice, secundum quod dicitur in peccatis, mortale opponitur ei, quod est veniale.* Cum enim peccatum sit quædam infirmitas animæ, ut supra habitum est, (*qu.* 71. *a.* 1. *ad* 3. *& qu.* 72. *art.* 5. *& qu.* 74. *art.* 9. *ad* 2.) peccatum aliquod mortale dicitur ad similitudinem morbi, qui dicitur mortalis, ex eo quod inducit defectum irreparabilem per destitutionem alicujus principii, ut dictum est. (*quæst.* 72. *ar.* 5.) Principium autem spiritualis vitæ, quæ est secundum virtutem, est ordo ad ultimum finem, ut supra dictum est: (*qu.* 72. *a.* 5. *& qu.* 87. *art.* 3.) qui quidem, si destitutus fuerit, reparari non potest per aliquod principium intrinsecum, sed solum per virtutem divinam, ut supra dictum est: (*qu.* 87. *ar.* 3.) quia inordinationes eorum quæ sunt ad finem, reparantur ex fine; sicut error, qui accidit circa conclusiones, per veritatem principiorum. Defectus ergo ordinis ultimi finis non potest per aliquid aliud reparari, quod sit principalius; sicut nec error, qui est circa principia. & ideo hujusmodi peccata dicuntur mortalia, quasi irreparabilia. Peccata autem, quæ habent inordinationem circa ea quæ sunt ad finem, conservato ordine ad ultimum finem, reparabilia sunt. & hæc dicuntur venialia. Tunc enim peccatum veniam habet, quando reatus pœnæ tollitur, qui cessat cessante peccato, ut dictum est. (*q.* 87. *ar.* 6.) Secundum hoc ergo mortale, & veniale opponuntur, sicut reparabile, & irreparabile: & hoc dico per principium interius, non autem per compara-

tionem ad virtutem divinam, quæ omnem morbum & corporalem, & ſpiritualem poteſt reparare.

Et propter hoc veniale peccatum convenienter dividitur contra mortale.

Ad primum ergo dicendum, quod diviſio peccati in veniale, & mortale non eſt diviſio generis in ſpecies, quæ æqualiter participant rationem generis, ſed analogi in ea de quibus prædicatur, ſecundum prius, & poſterius. & ideo perfecta ratio peccati, quam Aug. ponit, convenit peccato mortali. Peccatum autem veniale dicitur peccatum ſecundum rationem imperfectam, & in ordine ad peccatum mortale: ſicut accidens dicitur ens in ordine ad ſubſtantiam, ſecundum imperfectam rationem entis. non enim eſt contra legem: quia venialiter peccans non facit quod lex prohibet, nec prætermittit id, ad quod lex per præceptum obligat, ſed facit præter legem; quia non obſervat modum rationis, quem lex intendit.

Ad ſecundum dicendum, quod illud præceptum Apoſtoli eſt affirmativum. unde non obligat ad ſemper. & ſic non facit contra hoc præceptum, quicunque non actu refert in gloriam Dei omne, quod facit. Sufficit ergo, quod aliquis habitualiter referat ſe, & omnia ſua in Deum, ad hoc quod non ſemper mortaliter peccet, cum aliquem actum non refert in gloriam Dei actualiter. Veniale autem peccatum non excludit habitualem ordinationem actus humani in gloriam Dei, ſed ſolum actualem: quia non excludit charitatem, quæ habitualiter ordinat in Deum. unde non ſequitur, quod ille qui peccat venialiter, peccet mortaliter.

Ad tertium dicendum, quod ille qui peccat venialiter, inhæret bono temporali non ut fruens, quia non conſtituit in eo finem, ſed ut utens, referens in Deum non actu, ſed habitu.

Ad quartum dicendum, quod bonum commutabile non accipitur ut terminus contrapoſitus incommutabili bono, niſi quando conſtituitur in eo finis. Quod enim eſt ad finem, non habet rationem termini.

A P P E N D I X.

EX artic. habes *primo*: quomodo per rationem interimas hæreſim *Calvini* dicentis: quod inter mortale, & veniale peccatum nullum eſt diſcrimen. *Secundo* habes: quomodo per rationem oſtendas, hanc merito damnari a B. Aug. *in arg. cont.* Item a 2. 2. *articulorum numero* 131. Item a Concilio *Trid.* ſeſſ.

seff. 6. cap. 11. *Licet in hac mortali vita, quantumvis sancti, & justi in levia saltem, & quotidiana, quæ etiam venialia dicuntur, peccata quandoque cadant: non propter ea desinunt esse justi.* Hæc ibi. Et cap. 15. *Asserendum est: quocunque mortali peccato acceptam justificationis gratiam amitti.* Hæc ibi, & in sessio. 14. cap. 5. *Venialia, quibus a gratia Dei non excludimur, quanquam recte, & utiliter, citraque omnem præsumptionem in confessione dicantur: taceri tamen citra culpam, multisque aliis remediis expiari possunt. Verum, cum universa mortalia peccata, etiam cogitationes, homines iræ filios, & Dei inimicos reddant: necesse est, omnium etiam veniam, cum aperta, & verecunda confessione, a Deo quærere.* Hæc ibi. Quod, & anathematizando contrarium, dicit *cano.* 7. Ecce: quantam differentiam faciat Concilium inter mortale peccatum, & veniale. Ut unum cum gratia compatibile, & sine confessione sacramentali expiabile dicat, aliud autem minime. Item damnari a 1. Corinth. 3. *Si cujus opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* Et cap. 6. *Nolite errare: neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt*, vide. Apostolus venialium peccatorum factorem non condemnat perpetuo, sed eum salvandum dicit, sic tamen quasi per ignem; mortalibus autem involutos a regno Dei in æternum excludit. In infinitum ergo differunt ab invicem, secundum scripturas, peccatum veniale, & mortale: tantum abest, ut inter illa nullum sit discrimen. Ut etiam ad ly *convenienter* in titulo dictum, consequenter hic ubique pro veritate subintellectum, satisfiat; vide de convenientia scripturarum *quæstione 68. ar. quarto, app. & 2. 2. quæst.* 122. *art. secundo append. & quæst.* 140. *art. primo app. Tertio* vides: quomodo ex iis, &c.

ARTICULUS II. 469

Utrum peccatum mortale, & veniale differant genere.

Sup. qu. 72. art. 5. & 2. d. 24. qu. 3. art. 6. ad 6. & d. 42. qu. 1. ar. 4. cor. & 4. d. 16. q. 3. a. 2. qu. 4. ad 5. & mal. qu. 1. a. 8. cor. & qu. 7. art. 1. & op. 3. cap. 178.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod peccatum veniale, & mortale non differant genere; scilicet quod aliquod sit peccatum mortale ex genere, & aliquod veniale ex genere. Bonum enim, & malum ex genere in actibus humanis accipitur per comparationem ad materiam, sive ad objectum, ut supra dictum est: (*qu.* 18. *ar.* 2. & 8.) Sed secundum quodlibet objectum, vel materiam contingit peccare mortaliter, & venialiter: quodlibet enim bonum commutabile potest homo diligere vel infra Deum, quod est peccare venialiter, vel supra Deum, quod est peccare mortaliter. Ergo peccatum veniale, & mortale non differunt genere.

2. Præterea. Sicut dictum est supra, (*ar. prær.*) peccatum mortale dicitur, quod est irreparabile; peccatum autem veniale, quod est reparabile: Sed esse irreparabile convenit peccato, quod fit ex malitia, quod secundum quosdam irremissibile dicitur: esse autem reparabile convenit peccato, quod fit per infirmitatem, vel ignorantiam, quod dicitur remissibile. Ergo peccatum mortale, & veniale differunt, sicut peccatum quod est ex malitia commissum, vel ex infirmitate, & ignorantia: Sed secundum hoc non differunt peccata genere, sed causa, ut supra dictum est. (*q.* 76. 77. & 78.) Ergo peccatum veniale, & mortale non differunt genere.

3. Præterea. Supra dictum est, (*q.* 74. *a.* 3. *ad* 3. & *a.* 10.) quod subiti motus tam sensualitatis, quam rationis sunt peccata venialia: Sed subiti motus inveniuntur in quolibet peccati genere. Ergo non sunt aliqua peccata venialia ex genere.

Sed Contra est, quod Augustin. in sermone de Purgatorio (*qui est* 41. *de sanctis tom.* 10.) enumerat quædam genera peccatorum venialium, & quædam genera peccatorum mortalium.

Respondeo dicendum, quod peccatum veniale a venia dicitur. Potest igitur aliquod peccatum dici veniale: *Uno modo*, quia est veniam consecutum: &

& sic dicit Ambros. (*lib. de Parad. cap. 14. a med.*) quod *omne peccatum per pœnitentiam fit veniale*: & hoc dicitur veniale ex eventu: *Alio modo* dicitur veniale, quia non habet in se unde veniam non consequatur, *vel* totaliter, *vel* in parte: In parte quidem, sicut cum habet in se aliquid diminuens culpam; ut cum fit ex infirmitate, vel ignorantia: & hoc dicitur veniale ex causa: In toto autem, ex eo quod non tollit ordinem ad ultimum finem; unde non meretur pœnam æternam, sed temporalem: Et de hoc veniali ad præsens intendimus. de *primis* enim *duobus constat*, *quod non habent genus aliquod determinatum*.

Sed veniale tertio modo dictum potest habere genus determinatum; ita quod aliquod peccatum dicatur veniale ex genere, & aliquod mortale ex genere, secundum quod genus, vel species actus determinatur ex objecto. Cum enim voluntas fertur in aliquid, quod secundum se repugnat charitati, per quam homo ordinatur in ultimum finem, illud peccatum ex suo objecto habet quod sit mortale. unde est mortale ex genere; sive sit contra dilectionem Dei, sicut blasphemia, perjurium, & hujusmodi; sive contra dilectionem proximi, sicut homicidium, adulterium, & similia. unde hujusmodi sunt peccata mortalia ex suo genere. Quandoque vero voluntas peccantis fertur in id, quod in se continet quamdam inordinationem, non tamen contrariatur dilectioni Dei, & proximi; sicut verbum otiosum, risus superfluus, & alia hujusmodi: Et talia sunt peccata venialia ex suo genere, ut supra dictum est. (*q. 87. a. 5.*)

Sed quia actus morales recipiunt rationem boni, & mali non solum ex objecto, sed etiam ex aliqua dispositione agentis, ut supra habitum est, (*q. 77. a. 6. & qu. 78. ar. 4.*) *contingit quandoque quod id quod est peccatum veniale ex genere, ratione sui objecti, fit mortale ex parte agentis*; vel quia in eo constituit finem ultimum; vel quia ordinat ipsum ad aliquid, quod est peccatum mortale ex genere: puta cum aliquis ordinat verbum otiosum ad adulterium committendum.

Similiter etiam *ex parte agentis contingit, quod aliquod peccatum, quod ex suo genere est mortale, fit veniale*, propter hoc scilicet quod actus est imperfectus, idest non deliberatus ratione, quæ est principium proprium mali actus, sicut supra dictum est (*quæstione 74. art. 10.*) de subitis motibus infidelitatis.

Ad primum ergo dicendum, quod ex hoc ipso quod aliquis eligit id, quod repugnat divinæ charitati, convincitur præferre illud charitati divinæ, & per consequens plus amare ipsum, quam Deum. Et ideo aliqua peccata ex genere, quæ de se repugnant charitati, habent quod aliquid diligatur supra Deum: & sic sunt ex genere suo mortalia.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit de peccato veniali ex causa.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit de peccato, quod est veniale propter imperfectionem actus.

A P P E N D I X.

EX art. habes *primo:* quomodo per rationem interimas hæresim *Calvini* dicentis, peccatum nullum esse veniale, sed omne esse mortale. Per hoc enim, quod veniale differt genere a mortali, patet, quod falsum est, nullum veniale dari, & omne peccatum esse mortale. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, hanc merito damnari a D. Aug. ut *in arg. cont.* Item a Concil. *Trid.* & a scripturis, ut *in art.* 1. *appen.* Item a Jacob. 1. *Concupiscentia, cum conceperit, parit peccatum: peccatum vero, cum consummatum fuerit, generat mortem.* Per hoc namque monstratur, quod peccatum, dum in sensualitate solum manet, est veniale, *q.* 74. *art.* 4. cum autem per rationis deliberationem consummatur, est mortale: & consequenter eo ipso monstratur, quod non omne peccatum est veniale, neque omne est mortale. *Tertio* vides: quomodo, &c.

ARTICULUS III. 470

Utrum peccatum veniale sit dispositio ad mortale.

2. 2. q. 24. ar. 10. cor. fi. & q. 186. ar. 9. corp. & 1. d. 17. q. 2. a. 5. corp. fi. & 2. d. 42. q. 1. a. 3. & ver. q. 26. a. 6. ad 16. & ma. q. 7. a. 1. ad 7. & ar. 3. co. & ad 1. & 3. & a. 6. ad 5. & q. 14. a. 2. cor.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod peccatum veniale non sit dispositio ad mortale. Unum enim oppositum non disponit ad aliud: Sed peccatum veniale, & mortale ex opposito dividuntur, ut dictum est. (*art.* 1. *hu. qu.*) Ergo peccatum veniale non est dispositio ad mortale.

2. Præ-

2. Præterea. Actus disponit ad aliquid simile in specie sibi: unde in 2. Ethic. (*cap.* 1. *&* 2. *tom.* 5.) dicitur, quod *ex similibus actibus generantur similes dispositiones, & habitus*: Sed peccatum mortale, & veniale differunt genere, seu specie, ut dictum est. (*ar. præc.*) Ergo peccatum veniale non disponit ad mortale.

3. Præterea. Si peccatum dicatur veniale, quod disponit ad mortale, oportebit quod quæcunque disponunt ad mortale peccatum, sint peccata venialia: Sed omnia bona opera disponunt ad peccatum mortale. dicit enim Augustinus in regula, (*scil. epist.* 109. *aliquant. a princ. tom.* 2.) quod *superbia bonis operibus insidiatur, ut pereant*. Ergo etiam bona opera erunt peccata venialia. quod est inconveniens.

Sed Contra est, quod dicitur Eccles. 19. *Qui spernit minima, paulatim defluit*: Sed ille qui peccat venialiter, videtur minima spernere. Ergo paulatim disponitur ad hoc, quod totaliter defluat per peccatum mortale.

Respondeo dicendum, quod disponens est quodammodo causa. Unde secundum *duplicem* modum causæ est *duplex* dispositionis modus. Est enim causa quædam movens *directe* ad effectum; sicut calidum calefacit. Est etiam causa *indirecte* movens, removendo prohibens; sicut removens columnam dicitur removere lapidem superpositum. Et secundum hoc actus peccati *dupliciter* ad aliquid disponit. *Uno* quidem *modo* directe: & sic disponit ad actum similem secundum speciem.

Et hoc modo primo, & per se peccatum veniale ex genere non disponit ad mortale ex genere, cum differant specie: sed *per hunc modum peccatum veniale potest disponere per quandam consequentiam ad peccatum, quod est mortale ex parte agentis*. Augmentata enim dispositione, vel habitu per actus peccatorum venialium, intantum potest libido peccandi crescere, quod ille qui peccat, finem suum constituet in peccato veniali. Nam unicuique habenti habitum inquantum hujusmodi, finis est operatio secundum habitum: Et sic, multoties peccando venialiter, disponetur ad peccatum mortale.

Alio modo actus humanus disponit ad aliquid, removendo prohibens: Et *hoc modo peccatum veniale ex genere potest disponere ad mortale peccatum ex genere*. Qui enim peccat venialiter, ex genere, prætermittit aliquem ordinem: & ex hoc quod consuescit voluntatem suam in minoribus debito ordini non subjicere, disponitur ad hoc, quod e-

tiam voluntatem suam non subjiciat ordini ultimi finis, eligendo id, quod est peccatum mortale ex genere.

Ad primum ergo dicendum, quod peccatum veniale, & mortale non dividuntur ex opposito, sicut duæ species unius generis, ut dictum est, (*ar. 1. hu. quæst. ad 1.*) sed sicut accidens contra substantiam dividitur: unde sicut accidens potest esse dispositio ad formam substantialem, ita & veniale peccatum ad mortale.

Ad secundum dicendum, quod peccatum veniale non est simile mortali in specie: est tamen simile ei in genere, in quantum utrumque importat defectum debiti ordinis, licet aliter, & aliter, ut dictum est. (*a. 1. & 2. hu. q.*)

Ad tertium dicendum, quod opus bonum non est per se dispositio ad mortale peccatum: potest tamen esse materia, vel occasio peccati mortalis per accidens: Sed peccatum veniale per se disponit ad mortale, ut dictum est. (*in corp.*)

A P P E N D I X.

EX ar. habes *primo*: quomodo per rationem ostendas merito esse a scripturis insinuatum., quod peccatum veniale est dispositio ad mortale. Ut Eccl. 19. *Qui spernit modica, paulatim decidit*. Exponatur, & applicetur, *ut in argum. cont.* Cujus expositio, & applicatio confirmari potest abundantissime ex quotidiana experientia; in omnibus ferme generibus personarum. Factis enim suis proclamant hanc veritatem, scilicet. Si minima neglexerimus, paulatim defluemus: & per hoc ipsum testificantur, quod peccatum veniale disponit ad mortale. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene, &c.

A R T I C U L U S IV. 471.

Utrum peccatum veniale possit fieri mortale.

Sup. a. 2. co. & 2. d. 24. q. 3. a. 7. & ma. q. 7. a. 3. & Ps. 10.

AD Quartum sic proceditur. Videtur quod peccatum veniale possit fieri mortale. Dicit enim Augustin. exponens illud Joan. 3. *Qui incredulus est Filio, non videbit vitam*: (tract. 12. cir. fin. tom. 9.) *Peccata minima*, idest venialia, *si negligantur, occidunt*: Sed ex hoc dicitur peccatum mortale, quia spi-

ſpiritualiter occidit animam. Ergo peccatum veniale poteſt fieri mortale.

2. Præterea. Motus ſenſualitatis ante conſenſum rationis eſt peccatum veniale, poſt conſenſum vero eſt peccatum mortale, ut ſupra dictum eſt. (*q. 74. art. 8. ad. 2.*) Ergo peccatum veniale poteſt fieri mortale.

3. Præterea. Peccatum veniale, & mortale differunt, ſicut morbus curabilis, & incurabilis, ut dictum eſt: (*ar. 1. hu. qu.*) Sed morbus curabilis poteſt fieri incurabilis. Ergo peccatum veniale poteſt fieri mortale.

4. Præterea. Diſpoſitio poteſt fieri habitus: Sed peccatum veniale eſt diſpoſitio ad mortale, ut dictum eſt. (*art. præc.*) Ergo veniale peccatum poteſt fieri mortale.

Sed Contra. Ea quæ differunt in infinitum, non tranſmutantur in invicem: Sed peccatum mortale, & veniale differunt in infinitum, ut ex prædictis patet. (*ex articulis præcedentibus*) Ergo veniale non poteſt fieri mortale.

Reſpondeo dicendum, quod peccatum veniale fieri mortale, poteſt *tripliciter* intelligi. *Uno modo* ſic, quod idem actus numero primo ſit peccatum veniale, & poſtea mortale. Et *hoc eſſe non poteſt*: quia peccatum principaliter conſiſtit in actu voluntatis, ſicut & quilibet actus moralis. unde non dicitur unus actus moraliter, ſi voluntas mutetur, quamvis etiam actio ſecundum naturam ſit continua: ſi autem voluntas non mutetur, non poteſt eſſe quod de veniali fiat mortale.

Alio modo poteſt intelligi, ut id, quod eſt veniale ex genere, fiat mortale: Et *hoc quidem poſſibile eſt*, inquantum conſtituitur in eo finis, vel inquantum refertur ad mortale peccatum, ſicut ad finem, ut dictum eſt. (*a. 2. hu. q.*)

Tertio modo poteſt intelligi ita, quod multa venialia peccata conſtituant unum peccatum mortale. Quod *ſi ſic intelligatur, quod ex multis peccatis venialibus integraliter conſtituatur unum peccatum mortale, falſum eſt*. Non enim omnia peccata venialia de mundo poſſunt habere tantum de reatu, quantum unum peccatum mortale. Quod patet ex parte durationis: quia peccatum mortale habet reatum pœnæ æternæ, peccatum autem veniale reatum pœnæ temporalis, ut dictum eſt. (*art. 2. hu. qu.*) Patet etiam ex parte pœnæ damni: quia peccatum mortale meretur carentiam viſionis divinæ, cui nulla alia pœna comparari poteſt, ut Chryſoſtom. dicit.

 (*Hom.*

(*Hom. 24. in Matth. aliquant. ante fi.*) Patet etiam ex parte pœnæ sensus, quantum ad vermem conscientiæ; licet forte quantum ad pœnam ignis non sint improportionabiles pœnæ.

Si vero intelligatur, quod multa peccata venialia faciunt unum mortale dispositive, sic verum est, sicut supra ostensum est, (*art. 3. hu. quæst.*) secundum duos modos dispositionis, quibus peccatum veniale disponit ad mortale.

Ad primum ergo dicendum, quod Augustinus loquitur in illo sensu, quod multa peccata venialia dispositive causant mortale.

Ad secundum dicendum, quod ille idem motus sensualitatis, qui præcessit consensum rationis, nunquam fit peccatum mortale, sed ipse actus rationis consentientis.

Ad tertium dicendum, quod morbus corporalis non est actus, sed dispositio quædam permanens: unde eadem manens potest mutari: Sed peccatum veniale est actus transiens, qui resumi non potest: Et quantum ad hoc non est simile.

Ad quartum dicendum, quod dispositio, quæ fit habitus, est sicut imperfectum in eadem specie; sicut imperfecta scientia, dum perficitur, fit habitus: Sed veniale peccatum est dispositio alterius generis, sicut accidens ad formam substantialem, in quam nunquam mutatur.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, & recte intelligas, merito esse a scripturis insinuatum, quod peccatum veniale non potest fieri mortale. Ut per hoc, quod dicitur 1. Cor. 3. *Si cujus opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem.* Et Roman. 1. *Qui talia agunt, digni sunt morte. Morte*, scilicet æterna: quæ & mors secunda vocatur *Apocal.* 2. 21. Patet enim, & quod peccatis venialibus tribuit Apostolus pœnam temporalem, cum peccans venialiter salvus fiat, *sic tamen quasi per ignem*: & quod peccatis mortalibus, de quibus in *Roman.* contextu diffuse præmiserat, tribuit pœnam æternam, cum peccantes mortaliter digni sunt morte. Per utraque ergo dicta dat intelligere tanquam ab effectu; quod peccatum veniale, & mortale differunt in infinitum: & consequenter, quod veniale non potest fieri mortale. Nam illa, quæ differunt in infinitum, non possunt transmutari in invicem:

ut

ut patet *in argumen. contr. Secundo* vides ; quomodo , &c.

ARTICULUS V. 472

Utrum circumstantia possit facere de veniali mortale.

2. 2. q. 110. a. 4. ad 5. & 4. d. 16. q. 3. a. 2. & 4. Et mal. q. 2. ar. 8. & q. 7. ar. 4. per to. & a. 7. corp. prim.

AD Quintum sic proceditur . Videtur , quod circumstantia possit de veniali peccato facere mortale . Dicit enim August. in ser. de Purgat. (*qui est* 41. *de Sanctis* , *parum a prin. to.* 10.) quod *si diu teneatur iracundia , & ebrietas si assidua sit , transeunt in numerum peccatorum mortalium* : Sed ira , & ebrietas non sunt ex suo genere peccata mortalia , sed venialia ; alioquin semper essent mortalia . Ergo circumstantia facit peccatum veniale esse mortale .

2. Praeterea . Magister dicit d. 24. lib. 2. sent. quod *delectatio , si sit morosa , est peccatum mortale ; si autem non sit morosa , est peccatum veniale* : Sed morositas est quaedam circumstantia . Ergo circumstantia facit de peccato veniali mortale .

3. Praeterea . Plus differunt malum , & bonum , quam veniale peccatum , & mortale , quorum utrumque est in genere mali : Sed circumstantia facit de actu bono malum ; sicut patet cum quis dat eleemosynam propter inanem gloriam . Ergo multo magis potest facere de peccato veniali mortale.

Sed Contra est , quod cum circumstantia sit accidens , quantitas ejus non potest excedere quantitatem ipsius actus , quam habet ex suo genere . semper enim subjectum praeminet accidenti . Si igitur actus ex suo genere sit peccatum veniale , non poterit per circumstantiam fieri peccatum mortale ; cum peccatum mortale in infinitum quodammodo excedat quantitatem venialis , ut ex dictis patet . (*ar. praec. in arg. sed con.*)

Respondeo dicendum , quod , sicut supra dictum est , (*q.* 7. *a.* 1.) cum de circumstantiis ageretur , circumstantia , inquantum hujusmodi , est accidens moralis actus . Contingit tamen circumstantiam accipi ut differentiam specificam actus moralis : & tunc amittit rationem circumstantiae , & constituit speciem moralis actus . Hoc autem contingit in. pec-

catis, quando circumstantia addit deformitatem alterius generis: sicut cum aliquis accedit ad non suam, est actus deformis deformitate opposita castitati: sed si accedat ad non suam, quæ est alterius uxor, additur deformitas opposita justitiæ, contra quam est, ut aliquis usurpet rem alienam: & secundum hoc hujusmodi circumstantia constituit novam speciem peccati, quæ dicitur adulterium. Impossibile est autem quod circumstantia de peccato veniali faciat mortale, nisi afferat deformitatem alterius generis. Dictum est enim, (*a. 1. hu. q.*) quod peccatum veniale habet deformitatem per hoc, quod importat deordinationem circa ea, quæ sunt ad finem: peccatum autem mortale habet deformitatem per hoc, quod importat deordinationem respectu ultimi finis. Unde manifestum est, quod *circumstantia non potest de veniali peccato facere mortale manens circumstantia, sed solum tunc quando transfert in aliam speciem, & fit quodammodo differentia specifica moralis actus.*

Ad primum ergo dicendum, quod diuturnitas non est circumstantia trahens in aliam speciem; similiter nec frequentia, vel assiduitas, nisi forte per accidens ex aliquo supervenienti. Non enim aliquid acquirit novam speciem ex hoc quod multiplicatur, vel protelatur; nisi forte in actu protelato, vel multiplicato superveniat aliquid, quod variet speciem; puta inobedientia, vel contemptus, vel aliquid hujusmodi. Dicendum est ergo, quod cum ira sit motus animi ad nocendum proximo, si sit tale nocumentum, in quod tendit motus iræ, quod ex genere suo sit peccatum mortale, (sicut homicidium, vel furtum) talis ira ex genere suo est peccatum mortale: Sed quod sit peccatum veniale, habet ex imperfectione actus, inquantum est motus subitus sensualitatis: Si vero sit diuturna, redit ad naturam sui generis per consensum rationis: Si vero nocumentum, in quod tendit motus iræ, esset veniale ex genere suo; (puta cum aliquis in hoc irascitur contra aliquem, quod vult ei dicere aliquod verbum leve, & jocosum, quod modicum ipsum contristet) non erit ira peccatum mortale, quantumcunque sit diuturna, nisi forte per accidens; puta si ex hoc grave scandalum oriatur, vel propter aliquid hujusmodi. De ebrietate vero dicendum est, quod secundum suam rationem habet, quod sit peccatum mortale. Quod enim homo absque necessitate reddat se impotentem ad utendum ratione, per quam homo in Deum ordinatur, & multa peccata oc-

occurrentia vitat, ex sola voluptate vini, expresse contrariatur virtuti: Sed quod sit peccatum veniale, contingit propter ignorantiam quandam, vel infirmitatem: puta cum homo nescit virtutem vini, aut propriam debilitatem; unde non putat se inebriari. tunc enim non imputatur ei ebrietas ad peccatum, sed solum superabundantia potus. Sed quando frequenter inebriatur, non potest per hanc ignorantiam excusari, quin videatur voluntas ejus eligere magis pati ebrietatem, quam abstinere a vino superfluo: unde redit peccatum ad suam naturam.

Ad secundum dicendum, quod delectatio morosa non dicitur esse peccatum mortale, nisi in his quæ ex suo genere sunt peccata mortalia: in quibus si delectatio non morosa sit peccatum veniale, est ex imperfectione actus; sicut & de ira dictum est. (*in solut. præced.*) dicitur enim ira diuturna, & delectatio morosa propter approbationem rationis deliberantis.

Ad tertium dicendum, quod circumstantia non facit de bono actu malum, nisi constituens speciem peccati, ut supra etiam habitum est. (*quæst.* 18. *ar.* 10. *&* 11.)

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas merito esse a scripturis, & Concilio insinuatum, quod circunstantia non potest de veniali facere mortale. A Concilio quidem *Lateranensi* per hoc quod ab eo dicitur, capitulo vigesimo primo. *Sit sacerdos discretus, & cautus, diligenter inquirens circunstantias peccati*. Hæc ibi. Quod sane dictum Concilii intelligitur de circumstantiis mutantibus speciem; ut habetur ex Concilio *Trident.* sess. 14. capitulo quinto. *Colligitur præterea, etiam eas cirunstantias in confessione explicandas esse, quæ speciem peccati mutant*. Hæc ibi. Circunstantiæ vero non mutant speciem, nisi quando pro differentiis specificis sumuntur. Et cum tunc confitendæ esse dicantur, patet, quod tunc peccatum mortale, de quo solum tenemur confiteri, ut dicitur ibid. constituunt. Concilium ergo *Lateranense* per hoc, quod circunstantias non omnes, sed peccati speciem mutantes, necessario confitendas esse docuit: subintelligendum acutis scholasticis reliquit, quod circunstantia, ut sic, non facit peccatum mortale, & consequenter, quod peccatum de veniali ad mortale non

non transfert. A scripturis vero insinuatur idipsum per hoc, quod dicitur Genes. 44. *Quare reddidistis malum pro bono? scyphus quem furati estis*: &c. *Pessimam rem fecistis*. Mendacia enim hujusmodi officiosa in casu illo, non sunt de venialibus facta mortalia, quamvis circunstantia personæ, scilicet, *quis*, *quæst*. 7. *articul*. 3. ibi consideretur. Erat quidem digna valde Joseph persona, quæ & illa dixit, & digna mandavit, tamen propter istam circunstantiam mendacia hæc taliter dicta non excedunt limites peccatorum venialium. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina, &c.

ARTICULUS VI. 473

Utrum peccatum mortale possit fieri veniale.

Mal. q. 7. a. 2. ad 18. *&* *a*. 3. *ad* 9.

AD Sextum sic proceditur. Videtur, quod peccatum mortale possit fieri veniale. Æqualiter enim distat peccatum veniale a mortali, & e contrario: Sed peccatum veniale fit mortale, ut dictum est. (*a*. 4. *&* 5. *præc*.) Ergo etiam peccatum mortale potest fieri veniale.

2. Præterea. Peccatum veniale, & mortale ponuntur differre secundum hoc, quod peccans mortaliter diligit creaturam plusquam Deum; peccans autem venialiter diligit creaturam infra Deum: Contingit autem, quod aliquis committens id, quod est ex genere suo peccatum mortale, diligat creaturam infra Deum: puta si aliquis nesciens fornicationem simplicem esse peccatum mortale, & contrariam divino amori, fornicetur; ita tamen quod propter divinum amorem paratus esset fornicationem prætermittere, si sciret fornicando se contra divinum amorem agere. Ergo peccabit venialiter: Et sic peccatum mortale potest veniale fieri.

3. Præterea. Sicut dictum est, (*ar. præc. arg*. 3.) plus differt bonum a malo, quam veniale a mortali: Sed actus, qui est de se malus, potest fieri bonus; sicut homicidium potest fieri actus justitiæ; sicut patet in judice, qui occidit latronem. Ergo multo magis peccatum mortale potest fieri veniale.

Sed Contra est, quod æternum nunquam potest fieri temporale: Sed peccatum mortale meretur pœnam æternam, peccatum autem veniale temporalem pœ-

pœnam. Ergo peccatum mortale nunquam poteſt fieri veniale.

Reſpondeo dicendum, quod veniale, & mortale differunt, ſicut perfectum, & imperfectum in genere peccati ut dictum eſt. (*art. 1. hujus quæſt. ad 1.*) Imperfectum autem per aliquam additionem poteſt ad perfectionem venire. Unde & veniale, per hoc quod additur ei deformitas pertinens ad genus peccati mortalis, efficitur mortale: ſicut cum aliquis dicit verbum otioſum, ut fornicetur. Sed id, quod eſt perfectum, non poteſt fieri imperfectum per additionem. Et ideo *peccatum mortale non fit veniale per hoc, quod additur ei aliqua deformitas pertinens ad genus peccati venialis*: Non enim diminuitur peccatum ejus, qui fornicatur, ut dicat verbum otioſum; ſed magis aggravatur propter deformitatem adjunctam.

Poteſt tamen id, quod eſt ex genere mortale, eſſe veniale propter imperfectionem actus; quia non perfecte pertingit ad rationem actus moralis, cum non ſit deliberatus, ſed ſubitus, ut ex dictis patet, (*a. 2. hu. q.*) Et hoc fit per ſubtractionem quandam, ſc. deliberatæ rationis: Et quia a ratione deliberata habet ſpeciem moralis actus, inde eſt quod per talem ſubtractionem ſolvitur ſpecies.

Ad primum ergo dicendum, quod veniale differt a mortali, ſicut imperfectum a perfecto, ut puer a viro: Fit autem ex puero vir, ſed non convertitur: Unde ratio non cogit.

Ad ſecundum dicendum, quod ſi ſit talis ignorantia, quæ peccatum omnino excuſet, ſicut eſt furioſi, vel amentis, tunc ex tali ignorantia fornicationem committens nec venialiter, nec mortaliter peccat. Si vero ſit ignorantia non invincibilis, tunc ignorantia ipſa eſt peccatum, & continet in ſe defectum divini amoris, inquantum negligit homo addiſcere ea, per quæ poteſt ſe in divino amore conſervare.

Ad tertium dicendum, quod, ſicut Auguſtinus dicit in libro contra mendacium; (*ca. 7. ante med. tom. 4.*) *Ea, quæ ſunt ſecundum ſe mala, nullo fine bene fieri poſſunt*: Homicidium autem eſt occiſio innocentis; & hoc nullo modo bene fieri poteſt. Sed judex, qui occidit latronem, vel miles, qui occidit hoſtem reipublicæ, non appellantur homicidæ, ut Auguſtinus dicit in lib. 1. de libe. arbit. (*c. 4. & 5. to. 1.*)

AP-

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, & recte intelligas, merito esse a scripturis insinuatum; quod mortale peccatum non potest fieri veniale. Ut per hoc, quod dicitur Matth. 16. *Si cæcus cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt*. Ibi enim contextus loquitur de peccatis mortalibus. Unde cæcus intelligitur ibi ille, qui ex ingnorantia judicat, mortale esse veniale. Cadere autem in foveam, est peccare mortaliter. Ex eo igitur, quod quis ex ignorantia judicans, aliquod peccatum mortale esse veniale, non excusatur a peccare mortaliter, si agat illud, quod putat esse veniale, constat, quod mortale non potest fieri veniale etiam opinione agentis adjuncta. Multo magis igitur per idem constat absolute, quod mortale non potest fieri veniale. Quod enim aliquod peccatum mortale fiat veniale huic ex ignorantia judicanti, quod sit veniale, est magis verisimile, quam quod absolute fiat hoc. Et regula apud Philosophum in topicis est, quod *si de quo magis videtur inesse, non inest, tunc multo magis id de quo minus videtur inesse, non inerit*. Item insinuari potest idipsum per hoc, quod dicitur primæ Corinth. 14. *Ignorans ignorabitur*. Hoc est in proposito. Ignorans, quo aliquod peccatum, quod putat veniale, sit mortale, ignorabitur, idest non excusabitur propter hoc a mortali, si faciat illud. Ex eo igitur, quod quis ex ignorantia judicans, aliquod peccatum mortale esse veniale, non excusatur a peccare mortaliter, si agat, &c. ut sup. usque ad ly *non inerit*. *Secundo* vides; quomodo, &c.

QUÆSTIO LXXXIX.

De peccato veniali secundum se, in sex articulos divisa.

DEinde considerandum est de peccato veniali secundum se.

Et circa hoc quæruntur sex.

Primo. Utrum peccatum veniale causet maculam in anima.

Secundo. De distinctione peccati venialis, prout figuratur per *lignum*, *fœnum*, & *stipulam*, 1. Corint. 3.

Ter-

Tertio. Utrum homo in ſtatu innocentiæ potuerit peccare venialiter.

Quarto. Utrum angelus bonus, vel malus poſſit peccare venialiter.

Quinto. Utrum primi motus infidelium ſint peccata venialia.

Sexto. Utrum veniale poſſit eſſe in aliquo ſimul cum ſolo peccato originali.

ARTICULUS I. 474

Utrum peccatum veniale cauſet maculam in anima.

3. *q.* 87. *a.* 2. *ad* 3. & 4. *d.* 16. *q.* 2. *a.* 1. *q.* 2. *ad* 3. & *q.* 1. *ad* 1. & *a.* 2. *q.* 1. *ad* 1. & *mal. q.* 7. *a.* 11. *cor.* & *Pſal.* 34. *cor.* 2.

AD Primum ſic proceditur. Videtur, quod peccatum veniale cauſet maculam in anima. Dicit enim Auguſt. in lib. de Pœnit. (*ſc. ho. ult. inter* 50. *c.* 2. *cir. fin. to.* 10.) quod *peccata venialia, ſi multiplicentur, decorem noſtrum ita exterminant, ut a cœleſtis ſponſi amplexibus nos ſeparent*: Sed nihil aliud eſt macula, quam detrimentum decoris. Ergo peccata venialia cauſant maculam in anima.

2. Præterea. Peccatum mortale cauſat maculam in anima propter inordinationem actus, & affectus ipſius peccantis: Sed in peccato veniali eſt quædam deordinatio actus, & affectus. Ergo peccatum veniale cauſat maculam in anima.

3. Præterea. Macula animæ cauſatur ex contactu rei temporalis per amorem, ut ſupra dictum eſt: (*q.* 86. *a.* 1.) Sed in peccato veniali anima inordinato amore contingit rem temporalem. Ergo peccatum veniale inducit maculam in anima.

Sed Contra eſt, quod dicitur Epheſ. 5. *Ut exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiam non habentem maculam, aut rugam*: Gloſ. (*interl.*) *ideſt aliquod peccatum criminale*. Ergo proprium peccati mortalis eſſe videtur, quod maculam in anima cauſet.

Reſpondeo dicendum, quod, ſicut ex dictis patet, (*q.* 86. *a.* 1.) macula importat detrimentum nitoris ex aliquo contactu: ſicut in corporalibus patet, ex quibus per ſimilitudinem nomen maculæ ad animam transfertur. Sicut autem in corpore eſt *duplex* nitor; *unus* quidem ex intrinſeca diſpoſitione membrorum, & coloris; *alius* autem ex exteriori claritate ſuperveniente: ita etiam in ani-

anima est *duplex* nitor ; *unus* quidem habitualis, quasi intrinsecus ; *alius* autem actualis, quasi exterior fulgor.

Peccatum autem veniale impedit quidem nitorem actualem, non tamen habitualem: quia non excludit, neque diminuit habitum charitatis, & aliarum virtutum, ut infra patebit, (22. *q*. 24. *a*. 10.) sed solum impedit earum actum. Macula autem importat aliquid manens in re maculata. unde magis videtur pertinere ad detrimentum habitualis nitoris, quam actualis. Unde, *proprie loquendo, peccatum veniale non causat maculam in anima*. Et si alicubi dicatur maculam inducere, hoc est secundum quid, inquantum impedit nitorem, qui est ex actibus virtutum.

Ad primum ergo dicendum, quod Augustinus loquitur in eo casu, in quo multa peccata venialia dispositive inducunt ad mortale: aliter autem non separarent ab amplexu cęlestis sponsi.

Ad secundum dicendum, quod inordinatio actus in peccato mortali corrumpit habitum virtutis, non autem in peccato veniali.

Ad tertium dicendum, quod in peccato mortali anima per amorem contingit rem temporalem quasi finem: & per hoc totaliter impeditur influxus splendoris gratiæ, qui provenit in eos, qui Deo adhærent in ultimo fini per charitatem: Sed in peccato veniali non adhęret homo creaturę tanquam fini ultimo. Unde non est simile.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum: quod peccatum veniale non causat proprie maculam in anima. Ut per hoc, quod dicitur *Eph*. 5. secundum quod ponitur cum glossa *in arg. cont*. Pro cujus captu scito, quod Apostolus intendit ibi recensere defectus, a quibus per Christi passionem liberati sumus. Ideo dicit, per lavacrum ejus sanguineum lotam esse Ecclesiam a macula, idest, a peccato mortali, sive sit originale, sive actuale, a ruga, idest a peccato veniali, a quocumque alio hujusmodi, idest a potentia peccandi mortaliter, venialiter, tum originaliter, tum actualiter. Quorum *primum*, quod scilicet Ecclesia munere Christi sit sine macula, verificatur nunc actu in omnibus justis: *secundum*, quod scilicet sit fine ruga, verificatur nunc actu in aliquibus justis pro aliquo parvo

vo tempore. Excepta B. Virgine, quæ ſola in tota vita ſua fuit ſine ruga, ideſt veniali. Concil. *Trid. ſeſſ. 6. can. 23. Tertium*, quod, ſcilicet ſine aliquo hujuſmodi, ideſt ſine potentia peccandi, verificatur ſolum pro ſtatu futuro in gloria. Tunc enim ſpecialiter exhibebit actu ſibi Chriſtus glorioſam Eccleſiam, cujus etiam intuitu maxime Apoſtolus uſus eſt hoc nomine: *Glorioſam*: quia tunc in æternum omnino non habebit maculam, aut rugam, aut aliquid hujuſmodi. Ex dictis igitur patet: quod Apoſtolus ex eo, quod diſtinguit maculam, ideſt mortale, a ruga, ideſt veniali, perſpicacibus ſcholaſticis relinquit proprie concludendum: quod peccatum veniale non cauſat maculam in anima, ſed mortale. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene penſatis, & applicatis doctrina præſens Angelica viciſſim, &c.

ARTICULUS II. 475

Utrum convenienter peccata venialia per lignum, fęnum, & ſtipulam deſignentur.

4. *d.* 21. *q.* 1. *a.* 2. *q.* 2. *a.* 1. *cor.* & *q.* 2. *cor.* & *d.* 46. *q.* 2. *a.* 3. *q.* 3. *ad* 3.

AD Secundum ſic proceditur. Videtur, quod inconvenienter peccata venialia per *lignum*, *fœnum*, & *ſtipulam* deſignentur. *Lignum* enim, *fęnum*, & *ſtipula* dicuntur superędificari ſpirituali fundamento. Sed peccata venialia ſunt præter ſpirituale ædificium; ſicut etiam quælibet falſæ opiniones ſunt præter ſcientiam. Ergo peccata venialia non convenienter deſignantur per *lignum*, *fęnum*, & *ſtipulam*.

2. Præterea. Ille, qui ædificat *lignum*, *fęnum*, & *ſtipulam*, ſic *ſalvus erit quaſi per ignem*: Sed quandoque ille, qui committit peccata venialia, non erit ſalvus etiam per ignem: puta cum peccata venialia inveniuntur in eo, qui decedit cum peccato mortali. Ergo inconvenienter per *lignum*, *fęnum*, & *ſtipulam* peccata venialia deſignantur.

3. Præterea. Secundum Apoſtolum *alii* ſunt, qui *ædificant aurum*, *argentum*, & *lapides pretioſos*, ideſt amorem Dei, & proximi, & bona opera: & *alii*, qui *ædificant lignum*, *fęnum*, & *ſtipulam*: Sed peccata venialia committunt etiam illi, qui diligunt Deum, & proximum, & bona opera faciunt. Dicitur enim primæ Joann. 2. *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus*. Ergo non

non convenienter designantur peccata venialia per ista tria.

4. Præterea. Multo plures differentiæ, & gradus sunt peccatorum venialium, quam tres. Ergo inconvenienter sub his tribus comprehenduntur.

Sed Contra est quod, Apost. 1. ad Corin. 3. dicit de eo, qui superædificat *lignum*, *fœnum*, & *stipulam*, quod *salvus erit quasi per ignem*; & sic patietur pœnam, sed non æternam: Reatus autem pœnæ temporalis proprie pertinet ad peccatum veniale, ut dictum est. (*q.* 87. *a.* 5. & *qu.* 88. *a.* 2.) Ergo per illa tria significantur peccata venialia.

Respondeo dicendum, quod *quidam* intellexerunt fundamentum esse fidem informem; super quam aliqui ædificant bona opera, quæ figurantur per *aurum*, *argentum*, & *lapides pretiosos*: *quidam* vero peccata etiam mortalia, quæ figurantur secundum eos per *lignum*, *fœnum*, & *stipulam*. Sed hanc expositionem improbat August. in lib. de fide, & operibus: (*c.* 15. *to.* 4.) quia, ut Apost. dicit ad Gal. 5. *qui opera carnis facit*, *regnum Dei non consequetur*; quod est salvum fieri. Apostolus autem dicit, quod *ille qui ædificat lignum*, *fœnum*, & *stipulam*, *salvus erit quasi per ignem*. Unde non potest intelligi, quod per *lignum*, *fœnum*, & *stipulam* peccata mortalia designentur.

Dicunt ergo *quidam*, quod per *lignum*, *fœnum*, & *stipulam* significantur opera bona, quæ superædificantur quidem spirituali ædificio, sed tamen commiscent se eis peccata venialia: sicut cum aliquis habet curam rei familiaris, quod bonum est, commiscet se superfluus amor vel uxoris, vel filiorum, vel possessionum, sub Deo tamen, ita scilicet quod pro his homo nihil vellet facere contra Deum. Sed hoc iterum non videtur convenienter dici. Manifestum est enim, quod omnia opera bona referuntur ad charitatem Dei, & proximi: unde pertinent ad *aurum*, *argentum*, & *lapides pretiosos*; non ergo ad *lignum*, *fœnum*, & *stipulam*.

Et ideo dicendum est, quod *ipsa peccata venialia*, *quæ admiscent se procurantibus terrena*, *significantur per lignum*, *fœnum*, & *stipulam*. Sicut enim hujusmodi congregantur in domo, & non pertinent ad substantiam ædificii, & possunt comburi ædificio remanente: ita etiam peccata venialia multiplicantur in homine, manente spirituali ædificio; & pro istis patitur ignem vel temporalis tribulationis in hac vita, vel purgatorii post hanc vitam; & tamen salutem consequitur æternam.

Ad

Ad primum ergo dicendum, quod peccata venialia non dicuntur superædificari spirituali fundamento, quasi directe supra ipsum posita, sed quia ponuntur juxta ipsum: sicut accipitur Psal. 136. *Super flumina Babylonis*, idest juxta; quia peccata venialia non destruunt spirituale ædificium, ut dictum est. (*in cor. ar.*)

Ad secundum dicendum, quod non dicitur de quocunque ædificante *lignum*, *fœnum*, *& stipulam*, quod *salvus sit quasi per ignem*, sed solum de eo, qui ædificat supra fundamentum, quod quidem non est fides informis, ut quidam existimabant, sed fides formata charitate, secundum illud Ephes. 3. *In charitate radicati*, *& fundati*. Ille ergo, qui decedit cum peccato mortali, & venialibus, habet quidem *lignum*, *fœnum*, & *stipulam*; sed non sunt superædificata † *al. sed non superædificat* † supra fundamentum spirituale. & ideo non erit salvus sic quasi per ignem.

Ad tertium dicendum, quod illi qui sunt abstracti a cura temporalium rerum, etsi aliquando venialiter peccent, tamen levia peccata venialia committunt, & frequentissime per fervorem charitatis purgantur. unde tales non superædificant venialia; quia in eis modicum manent. Sed peccata venialia ipsorum, qui circa terrena occupantur, diutius manent; quia non ita frequenter recurrere possunt ad hujusmodi peccata venialia delenda per charitatis fervorem.

Ad quartum dicendum, quod, sicut Philos. dicit in 1. de cœlo, (*tex. 2, to. 2.*) *omnia tribus includuntur*, *scilicet prncipio*, *medio*, *& fine*. Et secundum hoc omnes gradus venialium peccatorum ad *tria* reducuntur; scilicet ad *lignum*, quod diutius manet in igne; *ad stipulam*, quæ citissime expeditur; *ad fœnum*, quod medio modo se habet. secundum enim quod peccata venialia sunt majoris, vel minoris adhærentiæ, vel gravitatis, citius, vel tardius per ignem purgantur.

A P P E N D I X.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum: quod venialia convenienter designantur per lignum, fœnum, stipulam. *Ut* 1. *Cor.* 3. secundum quod cum discursu ponitur *in arg. contr.* Ubi nota ex litera causam, quare Apostolus comparaverit venialia combustibilibus. Hujus enim causa fuit finis ab ipso in-

intentus. Quia enim de igne purgatorio, per quem ſalvus fiet venialia ſolum habens facere mentionem, ideo venialia nominare debuit nominibus rerum combuſtioni aptarum. Porro, quod sic deſignatio venialium facta fuerit convenienter, videbis in *quæſtione ſexageſimaoctava*, *articulo quarto append. & ſecunda ſecundæ*, *quæſt.* 122. *art.* 2. *append. & quæſt.* 14. *art.* 1. *append.* Ibi ſi quidem de totali, & conſequenter de iſta convenientia ſcripturarum tractatur. Quare autem non plura, quam *tria*, ſcilicet *lignum*, *fenum*, *ſtipulam*, adducendo ſit ſufficiens, videbis in *quæſt. ſexageſima octava*, *art.* 4. *append.* Et *ſecunda ſecundæ*, *quæſt.* 179. *art.* 2. *append.* Ibi enim tractatur de totali, & conſequenter de iſta ſufficientia ſcripturarum. Omnia clara ſunt: ſed tuum erit illa his recte, ut convenit, applicare. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene penſatis, &c.

ARTICULUS III. 476

Utrum homo in ſtatu innocentiæ potuerit peccare venialiter.

2. d. 21. q. 2. a. 3. & 3. d. 34. a. 4. ad 4. & mal. q. 2. a. 8. ad 1. & q. 7. a. 8.

AD Tertium ſic proceditur. Videtur, quod homo in ſtatu innocentiæ potuerit peccare venialiter. Quia ſuper illud 1. ad Timoth. 2. *Adam non eſt ſeductus*, dicit Gloſſa; (*ordin. Auguſt.* 14. *de civ. Dei*, *cap.* 11. *in fin. tom.* 5.) *Inexpertus divinæ ſeveritatis in eo falli potuit*, *ut crederet veniale eſſe commiſſum*: Sed hoc non crediidiſſet, niſi venialiter peccare potuiſſet. Ergo venialiter peccare potuit non peccando mortaliter.

2. Præterea. Auguſt. dicit 11. ſuper Geneſ. ad literam: (*cap.* 5. *in prin. tom.* 3.) *Non eſt arbitrandum*, *quod eſſet hominem dejecturus tentator*, *niſi præceſſiſſet in anima hominis quædam elatio comprimenda*: Elatio autem dejectionem præcedens, quæ facta eſt per peccatum mortale, non potuit eſſe niſi peccatum veniale. Similiter etiam in eodem libro Auguſtinus dicit, (*cap. ult. cir. fin.*) quod *virum ſolicitavit aliqua experiendi cupiditas*, *cum mulierem vidiſſet*, *ſumpto vetito pomo non eſſe mortuam*. Videtur etiam fuiſſe in Eva aliquis infidelitatis motus in hoc, quod de verbis Domini dubitavit; ut patet per hoc quod dixit: *Ne forte moriamur*,

mur, ut habetur Gen. 3. Hæc autem videntur venialia peccata. Ergo homo potuit venialiter peccare, antequam mortaliter peccaret.

3. Preterea. Peccatum mortale magis oponitur integritati primi ſtatus, quam peccatum veniale: Sed homo potuit peccare mortaliter, non obſtante integritate primi ſtatus. Ergo etiam potuit peccare venialiter.

Sed Contra eſt, quod cuilibet peccato debetur aliqua pęna: Sed nihil pęnale eſſe potuit in ſtatu innocentiæ, ut Auguſt. dicit 14. de civ. Dei. (*c.* 10. *to*. 5.) Ergo non potuit peccare aliquo peccato, quo non ejiceretur ab illo integritatis ſtatu: Sed peccatum veniale non mutat ſtatum hominis. Ergo non potuit peccare venialiter.

Reſpondeo dicendum, quod *communiter ponitur, quod homo in ſtatu innocentiæ non potuit venialiter peccare*. Hoc autem non eſt ſic intelligendum, quaſi id, quod nobis eſt veniale, ſi ipſe committeret, eſſet ſibi mortale propter altitudinem ſui ſtatus. Dignitas enim perſonæ eſt quædam circumſtantia aggravans peccatum: non tamen transfert in aliam ſpeciem, niſi forte ſuperveniente deformitate inobedientiæ, vel voti, vel alicujus hujuſmodi, quod in propoſito dici non poteſt. Unde id, quod eſt de ſe veniale, non potuit transferri in mortale propter dignitatem primi ſtatus.

Sic ergo intelligendum eſt, quod non potuit peccare venialiter, quia non potuit eſſe ut committeret aliquid, quod eſſet de ſe peccatum veniale, antequam integritatem primi ſtatus amitteret, peccando mortaliter.

Cujus ratio eſt, quia peccatum veniale in nobis contingit, *vel* propter imperfectionem actus, ſicut ſubiti motus in genere peccatorum mortalium, *vel* propter inordinationem exiſtentem circa ea, quæ ſunt ad finem, ſervato debito ordine ad finem. Utrumque autem horum contingit propter quendam defectum ordinis ex eo, quod inferius non continetur firmiter ſub ſuperiori: Quod enim in nobis inſurgat ſubitus motus ſenſualitatis, contingit ex hoc, quod ſenſualitas non eſt omnino ſubdita rationi: Quod vero inſurgat ſubitus motus in ratione ipſa, provenit in nobis ex hoc, quod ipſa executio actus rationis non ſubditur deliberationi, quæ eſt ex altiori bono, ut ſupra dictum eſt: (*q.* 74. *a.* 10.) Quod vero humanus animus inordinetur circa ea quæ ſunt ad finem, ſervato debito ordine ad finem provenit ex hoc, quod ea quæ ſunt ad finem, non

ordinantur infallibiliter sub fine, qui tenet summum locum quasi principium in appetibilibus, ut supra dictum est. (q. 72. a. 5.) In statu autem innocentiæ, ut in 1. habitum est, (qu. 95. a. 1.) erat infallibilis ordinis firmitas, ut semper inferius contineretur sub superiori, quamdiu summum hominis contineretur sub Deo; ut etiam August. dicit 14. de civit. Dei. (ex c. 13. to. 5.) & ideo oportebat, quod inordinatio in homine non esset, nisi inciperet ab hoc, quod summum hominis non subderetur Deo; quod fit per peccatum mortale. Ex quo patet, quod homo in statu innocentiæ non potuit peccare venialiter, antequam peccaret mortaliter.

Ad primum ergo dicendum, quod veniale non sumitur ibi, secundum quod nunc de veniali loquimur; sed dicitur veniale, quod est facile remissibile.

Ad secundum dicendum, quod illa elatio, quæ præcessit in animo hominis, fuit primum hominis peccatum mortale. dicitur autem præcessisse dejectionem ejus in exteriorem actum peccati. Hujusmodi autem elationem subsecuta est & experiendi cupiditas in viro, & dubitatio in muliere, quæ ex hoc solo in quandam aliam elationem prorupit, quod præcepti mentionem a serpente audivit, quasi nollet sub præcepto contineri.

Ad tertium dicendum, quod peccatum mortale intantum opponitur integritati primi status, quod corrumpit ipsum; quod peccatum veniale facere non potest. Et quia non potest simul esse quæcunque inordinatio cum integritate primi status, consequens est, quod primus homo non potuerit peccare venialiter, antequam peccaret mortaliter.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo:* quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, & August. insinuatum: quod homo in statu innocentiæ non potuerit peccare venialiter, antequam peccaret mortaliter. A B. Augustino quidem; ut cum discursu ponitur *in arg. conr.* A scripturis autem per hoc: quod dicitur Eccl. 7. *Deus fecit hominem rectum.* Rectitudo enim ista non compatiebatur secum distorsionem aliquam: quoniam non qualiscumque, sed antonomastice rectitudo erat. Aut ergo distorsione voluntaria excludebatur: aut distorsio nulla ibi dabatur. Per peccatum autem veniale non po-

terat excludi, quandoquidem nec gratia Dei post peccatum habita potest per veniale tolli. Consequenter igitur ex eo, quod hominem primum fuisse rectum factum, dicit scriptura, tamquam in radice subindicatur; quod homo ille, durante rectitudinis prædictæ statu, non poterat peccare venialiter. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS IV. 477

Utrum angelus bonus, vel malus possit peccare venialiter.

Mal. qu. 7. ar. 9.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod angelus bonus, vel malus possit peccare venialiter. Homo enim cum angelis convenit in superiori animæ parte, quæ mens vocatur, secundum illud Greg. in Homil. (29. *in Evang. parum a princ.*) *Homo intelligit cum angelis*: Sed homo secundum superiorem partem animæ potest peccare venialiter. Ergo & angelus.

2. Præterea. Qnicunque potest quod est plus, potest etiam quod est minus: Sed angelus potuit diligere bonum creatum plus quam Deum, quod fecit peccando mortaliter. Ergo etiam potuit bonum creatum diligere infra Deum inordinate, venialiter peccando.

3. Præterea. Angeli mali videntur aliqua facere, quæ sunt ex genere suo venialia peccata, provocando homines ad risum, & ad alias hujusmodi levitates: Sed circumstantia personæ non facit de veniali mortale, ut dictum est, (*qu.* 88. *a.* 5.) nisi speciali prohibitione superveniente; quod non est in proposito. Ergo angelus potest peccare venialiter.

Sed Contra est, quod major est perfectio angeli, quam perfectio hominis in primo statu: Sed homo in primo statu non potuit peccare venialiter. Ergo multo minus angelus.

Respondeo dicendum, quod intellectus angeli, sicut in 1. dictum est, (*qu.* 58. *art.* 3.) non est discursivus; ut scilicet procedat a principiis in conclusiones, seorsum utrumque intelligens, sicut in nobis contingit. unde oportet, quod quandocunque considerat conclusiones, consideret eas, prout sunt

in principiis. In appetibilibus autem, ficut multoties dictum eft, (*q.* 8. *a.* 2. *&* *q.* 72. *a.* 5.) fines funt ficut principia: ea vero quæ funt ad finem, funt ficut conclufiones. unde mens angeli non fertur in ea quæ funt ad finem, nifi fecundum quod ftant fub ordine finis.

Propter hoc ex natura fua habent, quod non poffit in eis effe deordinatio circa ea quæ funt ad finem nifi fimul fit deordinatio circa finem ipfum: quod eft per peccatum mortale.

Sed angeli boni non moventur in ea quæ funt ad finem, nifi in ordine ad finem debitum, qui eft Deus. & propter hoc omnes eorum actus funt actus charitatis: Et *fic in eis non poteft effe peccatum veniale*. Angeli vero mali in nihil moventur, nifi in ordine ad finem peccati fuperbiæ ipforum: Et ideo *in omnibus peccant mortaliter quæcunque propria voluntate agunt:* Secus autem eft de appetitu naturalis boni, qui eft in eis, ut in 1. dictum eft. (*quæft.* 63. *ar.* 1. *ad* 3. *&* *a.* 4.)

Ad primum ergo dicendum, quod homo convenit quidem cum angelis in mente, five in intellectu; fed differt in modo intelligendi, ut dictum eft. (*in cor. & p. p. q.* 55. *a.* 2.)

Ad fecundum dicendum, quod angelus non potuit minus diligere creaturam, quam Deum, nifi fimul referens eam in Deum ficut in ultimum finem, vel aliquem finem inordinatum, ratione jam dicta. (*in cor. ar.*)

Ad tertium dicendum, quod omnia illa, quæ videntur effe venialia, dæmones procurant, ut homines ad fui familiaritatem attrahant, & fic deducant eos in peccatum mortale. unde in omnibus talibus mortaliter peccant propter intentionem finis.

A P P E N D I X.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem oftendas merito effe a fcripturis infinuatum, & quidem a fortiori, quod angelus non poteft peccare venialiter. Ut per hoc, quod dicitur Eccl. 7. *Deus fecit hominem rectum*. Rectitudo namque talis erat minor perfectio, quam fit perfectio angeli, ut dicitur *in arg. contr.* & confequenter dum rectitudinaliter, ut vifum eft *art.* 3. *append.* tunc per hoc multo magis innuitur, quod angelus ex perfectione fua habet, quod non poffit peccare venialiter. Alioquin perfectio angeli non effet major,

quam

quam perfectio hominis in primo statu ; quod est adversus textum argumenti in contrarium facti. De angelis quoque malis insinuatur idem per ps. 73. *Superbia*, &c. & 1. Joan. 3. *diabolus*, &c. secundum quod exponuntur supra *corol. post prob. conclus.* 3. Ex eo enim, quod secundum scripturas has semper mortaliter peccant, & obstinate, 1. *q.* 64. *a.* 2. patet, quod secundum scripturam non possunt peccare venialiter. *Secundo* vides : quomodo ex iis bene pensatis, &c.

ARTICULUS V. 478

Utrum primi motus sensualitatis in infidelibus sint peccata mortalia.

2. 2. *d.* 158. *a.* 2. *ad* 3. *&* 2. *d.* 14. *q.* 3. *a.* 2. *co.* *&* 3. *d.* 23. *q.* 1. *a.* 3. *q.* 2. *ad* 3. *&* 4. *d.* 33. *q.* 1. *a.* 3. *q.* 2. *ad* 3. *& ver. q.* 26. *a.* 6. *ad* 16. *& mal. q.* 7. *ar.* 8. *& quo.* 8. *art.* 21. *& Rom.* 8. *in princ.*

AD Quintum sic proceditur. Videtur, quod primi motus sensualitatis in infidelibus sint peccata mortalia. Dicit enim Apostolus ad Roman. 8. quod *nihil est damnationis his, qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulant* : & loquitur ibi de concupiscentia sensualitatis, ut ex præmissis apparet. Hæc ergo causa est, quare concupiscere non sit damnabile his, qui non secundum carnem ambulant, consentiendo scilicet concupiscentiæ, quia sunt in Christo Jesu : Sed infideles non sunt in Christo Jesu. Ergo in infidelibus est damnabile. Primi igitur motus infidelium sunt peccata mortalia.

2. Præterea. Anselmus dicit in lib. de gratia, & lib. arb. (*sive de concord. gr. & lib. arb. a med.*) *Qui non sunt in Christo sentientes carnem, sequuntur damnationem, etiamsi non secundum carnem ambulant* : Sed damnatio non debetur nisi peccato mortali. Ergo, cum homo sentiat carnem secundum primum motum concupiscentiæ, videtur quod primus motus concupiscentiæ in infidelibus sit peccatum mortale.

3. Præterea. Anselmus dicit in eodem lib. (*ibid.*) *Sic est factus homo, ut concupiscentiam sentire non deberet* : Hoc autem debitum videtur homini remissum per gratiam baptismalem, quam infideles non habent. Ergo quandocunque infidelis concupiscit, etiamsi non consentiat, peccat mortaliter contra debitum faciens.

Sed Contra est, quod dicitur Act. 10. *Non est personarum acceptor Deus:* Quod ergo uni non imputat ad damnationem, nec alteri: Sed primos motus fidelibus non imputat ad damnationem. Ergo etiam nec infidelibus.

Respondeo dicendum, quod *irrationabiliter dicitur, quod primi motus infidelium sint peccata mortalia, si eis non consentiant.*

Et hoc patet *dupliciter*. *Primo* quidem, quia ipsa sensualitas non potest esse subjectum peccati mortalis, ut supra est habitum. (*q.* 74. *a.* 4.) est autem eadem natura sensualitatis in infidelibus & fidelibus. unde non potest esse, quod solus motus sensualitatis in infidelibus sit peccatum mortale. *Alio modo* ex statu ipsius peccantis. numquam enim dignitas personæ diminuit peccatum, sed magis auget, ut ex supra dictis patet. (*qu.* 73. *a.* 10.) unde nec peccatum est minus in fideli, quam in infideli, sed multo majus. Nam & infidelium peccata magis merentur veniam, propter ignorantiam, secundum illud 1. ad Timoth. 1. *Misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate mea:* & peccata fidelium aggravantur propter gratiæ sacramenta, secundum illud Hebr. 10. *Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui sanguinem testamenti, in quo sanctificatus est, pollutum duxerit?*

Ad primum ergo dicendum, quod Apostolus loquitur de damnatione debita peccato originali, quæ aufertur per gratiam Jesu Christi, quamvis maneat concupiscentiæ fomes. unde hoc quod fideles concupiscunt, non est in eis signum damnationis originalis peccati, sicut est in infidelibus. Et hoc etiam modo intelligendum est dictum Anselmi. (*cit. in arg.* 2.)

Unde patet solutio ad Secundum.

Ad tertium dicendum, quod illud debitum non concupiscendi erat per originalem justitiam. unde id, quod opponitur tali debito, non pertinet ad peccatum actuale, sed ad peccatum originale.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo:* quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum: quod primi motus sensualitatis in infidelibus non sunt peccata mortalia. Ut per hoc, quod dicitur Act. 10. *Non est*, &c. secundum quod cum discursu ponitur *in argum. contr.* Item per hoc, quod dicitur

tur Roman. 7. *Jam non ego operor illud*, *sed*, *quod habitat in me*, *peccatum*. Si enim primum illum sensualitatis motum, de quo ibi, ut per contextum patet, sermo est, homo non proprie operatur, sed ex peccati originalis fomite de se repente consurgit: relinquitur intelligentibus, quid sit peccatum mortale, concludendum inde, quod primi illi motus non sunt in hominibus etiam infidelibus peccata mortalia. Universaliter siquidem, tanquam omnium personam indutus inquit Apostolus: *Ego non operor illud*. Peccatum vero mortale homo operatur: & quoniam peccatum est dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei, *q.* 71. *ar.* 6. & quoniam peccatum adeo est voluntarium, quod si non sit voluntarium, non est peccatum, *qu.* 71. *artic.* 5. *argum.* 2. *cum respon.* & quoniam peccatum est voluntas retinendi, vel consequendi quod justitia vetat, *qu.* 71. *artic.* 6. *argu.* 2. & quoniam peccatum nihil aliud est, nisi actus hominis voluntarius malus, *qu.* 71. *aricul.* 6. *corp.* His omnibus junctis, manifestum abundanter est: quod peccatum mortale, idest id, quod alias esset mortale, non est mortale: nisi homo voluntarie operetur illud, modo ibi declarato. Multo magis igitur peccatum veniale, idest, id, quod de se alias est veniale, cujusmodi sunt primi motus, non erit mortale: nisi homo voluntarie operetur illud. Idem ergo est de concupiscere primo, &c. etiam infidelium dicere: *Ego non operor illud*: ac si a fortiori, & aperte dicatur: primi sensualitatis motus etiam in fidelibus non sunt peccata mortalia. *Secundo* vides, &c.

ARTICULUS VI. 479

Utrum peccatum veniale possit esse in aliquo cum solo originali.

3. *q.* 90. *a.* 4. *ad* 3. & 2. *d.* 28. *a.* 3. *ad* 5. & *d.* 42. *q.* 1. *a.* 5. *ad* 7. & 4. *d.* 45. *q.* 1. *a.* 3. *ad* 5. & *ve. q.* 24. *a.* 12. *ad* 2. & *q.* 38. *a.* 3. *ad* 4. & *mal. q.* 5. *ar.* 1. *ad* 8. & *q.* 7. *a.* 10. *ad* 8.

AD Sextum sic proceditur. Videtur, quod peccatum veniale possit esse in aliquo cum solo originali. Dispositio enim præcedit habitum: Sed veniale est dispositio ad mortale, ut supra dictum est. (*q.* 88. *a.* 3.) Ergo veniale in infideli, cui non remittitur originale, invenitur ante mortale: Et sic

quandoque infideles habent peccata venialia cum originali sine mortalibus.

2. Præterea. Minus habet de connexione, & convenientia veniale cum mortali quam mortale peccatum cum mortali: Sed infidelis subjectus originali peccato potest committere unum peccatum mortale, & non aliud. Ergo & potest committere peccatum veniale, & non mortale.

3. Præterea. Determinari potest tempus, in quo puer primo potest esse actor peccati actualis, ad quod tempus cum pervenerit, potest ad minus per aliquod breve spatium stare, quin peccet mortaliter; quia hoc etiam in maximis sceleratis contingit. In illo autem spatio quantuncunque brevi potest peccare venialiter. Ergo peccatum veniale potest esse in aliquo cum originali peccato absque mortali.

Sed Contra est, quia pro peccato originali puniuntur homines in limbo puerorum, ubi non est pœna sensus, ut infra dicetur: (*in parte, quam non complevit. Vid. Supplem. qu. 69. a. 5.*) in infernum autem detruduntur homines propter solum peccatum mortale. Ergo non erit locus, in quo possit puniri ille, qui habet peccatum veniale cum originali solo.

Respondeo dicendum, quod *impossibile est, quod peccatum veniale sit in aliquo cum originali peccato absque mortali.*

Cujus ratio est, quia antequam ad annos discretionis perveniat, defectus ætatis prohibens usum rationis excusat eum a peccato mortali. unde multo magis excusat eum a peccato veniali, si committat aliquid, quod sit ex genere suo tale. Cum vero usum rationis habere inceperit, non omnino excusatur a culpa venialis, & mortalis peccati: sed primum quod tunc homini cogitandum occurrit, est deliberare de seipso. Et si quidem seipsum ordinaverit ad debitum finem, per gratiam consequetur remissionem originalis peccati. Si vero non ordinet seipsum ad debitum finem, secundum quod in illa ætate est capax discretionis, peccabit mortaliter, non faciens quod in se est: Et ex tunc non erit in eo peccatum veniale sine mortali, nisi postquam totum fuerit sibi per gratiam remissum.

Ad primum ergo dicendum, quod veniale non est dispositio ex necessitate præcedens mortale, sed contingenter; sicut quandoque labor disponit ad febrem; non autem sicut calor disponit ad formam ignis.

Ad secundum dicendum, quod non impeditur pec-

peccatum veniale esse simul cum solo originali propter distantiam ejus, vel convenientiam, sed propter defectum usus rationis, ut dictum est. (*in corp. art.*)

Ad tertium dicendum, quod ab aliis peccatis mortalibus potest puer incipiens habere usum rationis per aliquod tempus abstinere; sed a peccato omissionis prædictæ non liberatur, nisi quam cito potest, se convertat ad Deum. Primum enim, quod occurrit homini discretionem habenti, est, quod de ipso cogitet, ad quem alia ordinet, sicut ad finem. Finis enim est prior in intentione. Et ideo hoc est tempus, pro quo obligatur ex Dei præcepto affirmativo, quo Dominus dicit: *Convertimini ad me, & ego convertar ad vos*, Zach. 1.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod peccatum primum post originale est mortale, & consequenter, quod veniale non potest esse cum originali solo. Ut per hoc, quod dicitur ps. 7. *Nisi conversi fueritis, gladium suum vibrabit, arcum suum tetendit, & paravit illum, & in eo paravit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit*. Ex pœnarum enim harum gravitate datur intelligi: quod illa conversio est necessaria ad salutem: seu quod illa non conversio est peccatum mortale, si non adimpleatur tempore suo. Constat vero, quod tempus suum, scilicet quo quis obligatur ad convertendum se in Deum, est illud, quo incipit habere usum rationis. Quod enim tunc primo occurrit homini cogitandum est deliberare de seipso, ad quid, scilicet, seipsum ordinet, tanquam ad ultimum finem. Innatum est siquidem unicuique, se & dependere ab aliqua causa efficiente, & ordinari ad aliquem finem. Ac si ergo, stautibus hic declarationibus dictum sit ab illo psalmo: Nisi, cum primum attigeritis usum rationis, ad Deum, ut vestrum ultimum finem, conversi fueritis: tunc, hoc non converti, erit vobis peccatum mortale. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis, &c.

QUÆSTIO XC.

De Legibus, in quatuor articulos divisa.

CONsequenter considerandum est de principiis exterioribus actuum.

Principium autem exterius ad malum inclinans est diabolus, de cujus tentatione in primo dictum est. (*q.* 111. *a.* 2. & 3.) Principium autem exterius movens ad bonum est Deus, qui & nos instruit per legem, & juvat per gratiam.

Unde *primo* de lege, *secundo* de gratia dicendum est.

Circa legem autem *primo* oportet considerare de ipsa lege in communi: *secundo* de partibus ejus.

Circa legem autem in communi *tria* occurrunt consideranda.

Primo quidem de essentia ipsius.

Secundo. De differentia legum.

Tertio. De effectibus legis.

Circa primum quæruntur quatuor.

Primo. Utrum lex sit aliquid rationis.

Secundo. De fine legis.

Tertio. De causa ejus.

Quarto. De promulgatione ipsius.

ARTICULUS I. 480

Utrum lex sit aliquid rationis.

Inf. q. 91. art. 1. cor. & qu. 92. art. 1. cor. & qu. 94. art. 1. cor.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod lex non sit aliquid rationis. Dicit enim Apostolus ad Roman. 7. *Video aliam legem in membris meis*, &c. Sed nihil, quod est rationis, est in membris; quia ratio non utitur organo corporali. Ergo lex non est aliquid rationis.

2. Præterea. In ratione non est nisi potentia, habitus, & actus: Sed lex non est ipsa potentia rationis: similiter etiam non est aliquis habitus rationis; quia habitus rationis sunt virtutes intellectuales, de quibus supra dictum est: (*qu.* 57.) nec etiam actus rationis est; quia cessante rationis actu, lex cessaret, puta in dormientibus. Ergo lex non est aliquid rationis.

3. Præterea. Lex movet eos, qui subjiciuntur legi,

gi, ad recte agendum: Sed movere ad agendum proprie pertinet ad voluntatem, ut patet ex præmissis. (*qu.* 9. *a.* 1.) Ergo lex non pertinet ad rationem, sed magis ad voluntatem; secundum quod etiam Jurisperitus dicit: (*l.* 1. *ff. de constit. Princ.*) *Quod placuit Principi, legis habet vigorem.*

Sed Contra est, quod ad legem pertinet præcipere, & prohibere: Sed imperare est rationis, ut supra habitum est. (*q.* 17. *a.* 1.) Ergo lex est aliquid rationis.

Respondeo dicendum, quod lex quædam regula est, & mensura actuum, secundum quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur. Dicitur enim lex a ligando, quia obligat ad agendum. Regula autem, & mensura humanorum actuum est ratio, quæ est principium primum actuum humanorum, ut ex prædictis patet. (*q.* 66. *a.* 1.) Rationis enim est ordinare ad finem, qui est primum principium in agendis, secundum Philosoph. (*l.* 7. *Ethic. cap.* 8. *a med. to.* 5.) In unoquoque autem genere id quod est principium, est mensura, & regula illius generis: sicut unitas in genere numeri, & motus primus in genere motuum.

Unde *relinquitur, quod lex sit aliquid pertinens ad rationem.*

Ad primum ergo dicendum, quod cum lex sit regula quædam, & mensura, dicitur *dupliciter* esse in aliquo. *Uno modo* sicut in mensurante, & regulante: & quia hoc est proprium rationis, ideo per hunc modum lex est in ratione sola. *Alio modo* sicut in regulato, & mensurato: & sic lex est in omnibus, quæ inclinantur in aliquid ex aliqua lege; ita quod quælibet inclinatio proveniens ex aliqua lege potest dici lex non essentialiter, sed quasi participative. Et hoc modo inclinatio ipsa membrorum ad concupiscendum *lex membrorum* vocatur.

Ad secundum dicendum, quod sicut in actibus exterioribus est considerare operationem, & operatum, puta ædificationem, & ædificatum; ita in operibus rationis est considerare ipsum actum rationis, qui est intelligere, & ratiocinari, & aliquid per hujusmodi actum constitutum: Quod quidem in speculativa ratione *primo* quidem est definitio; *secundo* enuntiatio: *tertio* vero syllogismus, vel argumentatio. Et quia ratio etiam practica utitur quodam syllogismo in operabilibus, ut supra habitum est, (*q.* 13. *a.* 3. *&* *q.* 77. *a.* 2. *ad* 4.) secundum quod Philos. docet in 7. Ethicor. (*c.* 3. *to.* 5.) ideo est invenire aliquid in ratione practica,

quod ita se habeat ad operationes, sicut se habet propositio in ratione speculativa ad conclusiones: Et hujusmodi propositiones universales rationis practicæ ordinatæ ad actiones habent rationem legis: Quæ quidem propositiones aliquando actualiter considerantur, aliquando vero habitualiter a ratione tenentur.

Ad tertium dicendum, quod ratio habet vim movendi a voluntate, ut supra dictum est. (*q.* 17. *a.* 1.) Ex hoc enim quod aliquis vult finem, ratio imperat de his quæ sunt ad finem: sed voluntas de his quæ imperantur, ad hoc quod legis rationem habeat, oportet quod sit aliqua ratione regulata: Et hoc modo intelligitur, quod *voluntas Principis habet vigorem legis*: alioquin voluntas Principis magis esset iniquitas, quam lex.

A P P E N D I X.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, & Isidoro insinuatum; quod lex est aliquid pertinens ad rationem. A scripturis quidem per hoc, quod dicitur Proverb. 8. *Conditores legum justa decernunt*. Decernere enim justum importat, ut patet, aliquid rationis. Nam hoc dicit quandam rectificationem operationum humanarum: humanæ vero operationes rectificantur, secundum quod attingunt regulam rationis, 2. 2. *q.* 58. *art.* 3. & per hoc, quod dicitur Isa. 10. *Væ, qui condunt leges iniquas*. Ideo enim damnationem æternam contra legum iniquarum conditores profert scriptura, quia supponit, quod esse secundum rectam rationem sit de ratione legum. Unde & tales leges non dicuntur absolute leges, sed cum diminutione maxima, scilicet leges iniquæ. Unde nec justitia, sed injustitia, vocantur ibi mox per ly *& scribentes injustitiam scripserunt*. Ac si ex omnibus his aperte scriptura utraque scholasticam linguam assumens dixerit: Recta ratio, secundum quam justitia speciatim legibus convenit, pertinet ad essentiam legis. Ab Isidoro autem insinuatur idipsum in lib. 5. Etymolo. & recitatur in decretis dist. 1. & 4. *legem ratio commendat. Erit autem lex honesta, justa, possibilis, secundum naturam*, idest naturalem rationem, ut glo. exponit. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

AR-

ARTICULUS II. 481

Utrum lex ordinetur semper ad bonum commune.

Inf. qu. 91. a. 1. cor. & art. 6. ad 3. & q. 96. a. 1. 2. 3. 4. & 6. co. & 2. q. 58. a. 5. cor. & 3. q. 70. ar. 2. ad 2. & 3. cont. c. 103. fi.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod lex non ordinetur semper ad bonum commune, sicut ad finem. Ad legem enim pertinet præcipere, & prohibere: Sed præcepta ordinantur ad quædam singularia bona. Non ergo semper finis legis est bonum commune.

2. Præterea. Lex dirigit hominem ad agendum: Sed actus humani sunt in particularibus. Ergo & lex ad aliquod particulare bonum ordinatur.

3. Præterea. Isidorus dicit in lib. 5. Etymologiarum: (*cap.* 3.) *Si ratione lex constat, lex erit omne, quod ratione constiterit*: Sed ratione consistit non solum quod ordinatur ad bonum commune, sed etiam quod ordinatur ad privatum bonum unius. Ergo &c.

Sed Contra est, quod Isidorus dicit in 5. Etymolog. (*cap.* 21.) quod *lex est nullo privato commodo, sed pro communi utilitate civium conscripta.*

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est; (*ar. prec.*) lex pertinet ad id, quod est principium humanorum actuum, ex eo quod est regula, & mensura. Sicut autem ratio est principium humanorum actuum; ita etiam in ipsa ratione est aliquid, quod est principium respectu omnium aliorum. unde ad hoc oportet quod principaliter, & maxime pertineat lex. Primum autem principium in operativis, quorum est ratio practica, est finis ultimus. Est autem ultimus finis humanæ vitæ felicitas, vel beatitudo, ut supra habitum est. (*qu.* 1. *ar.* 6. & 7. & *qu.* 2. *ar.* 5. & 7.) Unde *oportet, quod lex maxime respiciat ordinem, qui est in beatitudine.*

Rursus cum omnis pars ordinetur ad totum, sicut imperfectum ad perfectum; unus autem homo est pars communitatis perfectæ; *necesse est quod lex proprie respiciat ordinem ad felicitatem communem.* Unde & Philosophus præmissa definitione legalium mentionem facit de felicitate, & communione politica. Dicit enim in 5. Ethic. (*cap.* 1. *a. med. to.* 5.)

5.) quod *legalia justa dicimus factiva, & conservativa felicitatis, & particularium ipsius politicæ communicatione*. Perfecta enim communitas civitas est, ut dicitur in 1. Politic. (*cap. 1. to. 5.*)

In quolibet autem genere id quod maxime dicitur, est principium aliorum, & alia dicuntur secundum ordinem ad ipsum: sicut ignis, qui est maxime calidus, est causa caliditatis in corporibus mixtis, quæ intantum dicuntur calida, inquantum participant de igne. Unde *oportet*, cum lex maxime dicatur secundum ordinem ad bonum commune, *quod quodcunque aliud præceptum de particulari opere non habeat rationem legis, nisi secundum ordinem ad bonum commune*.

Et ideo *omnis lex ad bonum commune ordinatur*.

Ad primum ergo dicendum, quod præceptum importat applicationem legis ad ea, quæ lege regulantur. Ordo autem ac bonum commune, qui pertinet ad legem, est applicabilis ad singulares fines. Et secundum hoc etiam de particularibus quibusdam præcepta dantur.

Ad secundum dicendum, quod operationes quidem sunt in particularibus; sed illa particularia referri possunt ad bonum commune, non quidem communitate generis, vel speciei, sed communitate causæ finalis; secundum quod bonum commune dicitur finis communis.

Ad tertium dicendum, quod sicut nihil constat firmiter secundum rationem speculativam, nisi per resolutionem ad prima principia indemonstrabilia: ita firmiter nihil constat per rationem practicam, nisi per ordinationem ad ultimum finem, qui est bonum commune. quod autem hoc modo ratione constat, legis rationem habet.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, & Isidoro insinuatum, quod lex ordinatur ad bonum commune. Ab Isidoro quidem: ut *in argum. cont*. A scripturis vero per hoc, quod liber Genesis ponitur ante librum Exodi. Nam in libro Genesis creatur, propagatur, coadunaturque populi fidelis communitas, cui post in *Exod.* 20. datur lex divina, omnium aliarum legum norma. Ex hac ergo scripturarum serie denotatur scholasticis acutis intentum, quod scilicet omnis lex respicit proprie communitatem, seu

quod

quod ad bonum commune ordinatur. *Secunda* vides &c.

ARTICULUS III. 442

Utrum ratio cujuslibet sit factiva legis.

Inf. q. 92. a. 2. ad 2. & q. 45. a. 4. cor. & q. 96. a. 1. & 4. cor. & 2. 2. q. 50. a. 1. ad 3. & q. 57. a. 2. cor. & q. 60. a. 6. cor. & q. 67. a. 1. cor.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod cujuslibet ratio sit factiva legis. Dicit enim Apost. ad Rom. 2. quod *cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt, ipsi sibi sunt lex*: Hoc autem communiter de omnibus dicit. Ergo quilibet potest facere sibi legem.

2. Præterea. Sicut Philosophus dicit in lib. 2. Ethicorum, (*cap. 1. a prin. tom. 5.*) *intentio legislatoris est, ut inducat hominem ad virtutem*: Sed quilibet homo potest alium inducere ad virtutem. Ergo cujuslibet hominis ratio est factiva legis.

3. Præterea. Sicut princeps civitatis est civitatis gubernator; ita quilibet paterfamilias est gubernator domus: Sed princeps civitatis potest in civitate legem facere. Ergo quilibet paterfamilias potest in sua domo facere legem.

Sed Contra est, quod Isidorus dicit in lib. 5. Etymol. (*cap. 10.*) & habetur in Decretis. (*cap. 1. dist. 2.*) *Lex est constitutio populi, secundum quam majores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt.* Non est ergo cujuslibet facere legem.

Respondeo dicendum, quod lex proprie primo, & principaliter respicit ordinem ad bonum commune. Ordinare autem aliquid in bonum commune, est vel totius multitudinis, vel alicujus gerentis vicem totius multitudinis. Et ideo *condere legem vel pertinet ad totam multitudinem, vel pertinet ad personam publicam, quæ totius multitudinis curam habet*: quia & in omnibus aliis ordinare in finem est ejus, cujus est proprius ille finis.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*ar. 1. hu. qu. ad 1.*) lex est in aliquo non solum sicut in regulante, sed etiam participative sicut in regulato. Et hoc modo unusquisque sibi est lex inquantum participat ordinem alicujus regulantis. Unde & ibidem subditur: *Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.*

Ad secundum dicendum, quod persona privata non

non potest inducere efficaciter ad virtutem: potest enim solum monere: sed si sua monitio non recipiatur, non habet vim coactivam, quam debet habere lex, ad hoc quod efficaciter inducat ad virtutem, ut Philosophus dicit in 10. Ethicor. (*cap. ult. to. 5.*) Hanc autem virtutem coactivam habet multitudo, vel persona publica, ad quam pertinet pœnas infligere, ut infra dicetur. (2. 2. *q.* 64. *a.* 3.) & ideo solius ejus est leges facere.

Ad tertium dicendum, quod sicut homo est pars domus, ita domus est pars civitatis: Civitas autem est communitas perfecta, ut dicitur in 1. Politicor. (*cap.* 1. *tom.* 5.) Et ideo sicut bonum unius hominis non est ultimus finis, sed ad commune bonum ordinatur: ita etiam bonum unius domus ordinatur ad bonum unius civitatis, quæ est communitas perfecta. unde ille, qui gubernat aliquam familiam, potest quidem facere aliqua præcepta, vel statuta, non tamen quæ proprie habent rationem legis.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem interimas heresim olim *Valdensium*, post *Joannis Uvicles*, deinde *Lutheri*, ut refert Dominicus Soto *de just. & ju. lib.* 1. *q.* 7. *art.* 4. dicentium, quod leges morum condendi, neque in Pontifice Maximo, neque in tota Ecclesia ulla est potestas. Si enim multitudo alicujus civitatis, aut ejus vicem in civitate gerens, qui alias vocatur princeps, habet jus condendi legem in genere suo, idest civili: utique multo magis princeps totius mundi, idest Pontifex Maximus, Christi universalis Monarchiæ vicem gerens, habebit jus condendi leges morum, sed & tota Ecclesia, quæ qualibet cujuscumque civitatis multitudine amplior est. Articulus ergo iste hæresim prædictam oppugnat, expugnatque: & quidem a fortiori. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, illam merito damnari a Papa *Leon. X.* in sua bulla contra errores *Lutheri*. Item a Concilio *Constantiensi sess.* 8. per hoc, quod pronunciavit *Joannem Uvicles* esse hæreticum, ejusque memoriam damnavit, atque ossa ipsius exhumari, & comburi fecit. Ut enim alibi ex B. Augustino docuimus; quorum auctores ab Ecclesia reprobantur, eorum dicta, seu scripta simul reprobari cointelliguntur. Item ab *Anacleto* Papa *III.* vel *IV.* post Petrum, natione Græco, in Epistola 3. *si quæ causæ difficiliores inter vos ortæ fuerint, ad hujus sanctæ*

sedis

sedis apicem, eas, quasi ad caput, referre; ut apostolico terminetur judicio: quia sic Dominum velle, ab eoque ita constitutum esse, antedictis testimoniis declaratur. *Hæc vero Apostolica sedes* (ut prætactum est) *omnium ecclesiarum a Domino, & non ab alio, constituta est. Et, sicut cardine ostium regitur: ita hujus sanctæ sedis auctoritate omnes Ecclesię, Domino disponente, reguntur.* Hæc ille. Item a Luc. 22. *Tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* De quo vide pulchra *in Elucidat. Additionum, quæst.* 19. *art.* 3. Item damnantur a dictis in eisdem *Additionum Elucidationibus, q.* 23. *ar.* 3. & *quæst.* 24. *ar.* 1. Item, & abundanter a Veritatibus Aureis super totam legem veterem, *Deut.* 7. *conclus.* 7. & *cap.* 19. *conclusione* 6. item *Genes.* 16. *conclusione* 5. Vide & ibid. *Exod.* 18. *conclusione prima*, & *Nume.* 2. *conclusione decima*, & *cap.* 4. *conclus.* 3. 4. *Tertio* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis (tuum enim est, semper hic, & ubique similia bene applicare) doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS IV. 483

Utrum promulgatio sit de ratione legis.

3. *d.* 24. *qu.* 3. *ar.* 3. *co.* & *ad* 1. & 4. *d.* 3. *ar.* 5. *quol.* 3. *cor.*

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod promulgatio non sit de ratione legis. Lex enim naturalis maxime habet rationem legis: Sed lex naturalis non indiget promulgatione. Ergo non est de ratione legis, quod promulgetur.

2. Præterea. Ad legem pertinet proprie obligare ad aliquid faciendum, vel non faciendum: Sed non solum obligantur ad implendam legem illi, coram quibus promulgatur lex, sed etiam alii. Ergo promulgatio non est de ratione legis.

3. Præterea. Obligatio legis extenditur etiam in futurum; quia *leges futuris negotiis necessitatem imponunt*, ut jura dicunt: (*l.* 17. *C. de leg. & constit.*) Sed promulgatio fit ad præsentes. Ergo promulgatio non est de necessitate legis.

Sed Contra est, quod dicitur in Decretis 4. distinctione, (*in append. Grat. ad Cap. in istis*) quod *leges instituuntur, cum promulgantur*.

Respondeo dicendum, quod sicut dictum est, (*art.* 1. *hu. qu.*) lex imponitur aliis per modum regulæ, &

& mensuræ. Regula autem, & mensura imponitur per hoc, quod applicatur his quæ regulantur, & mensurantur. Unde ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quod applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent. Talis autem applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione. Unde *promulgatio ipsa necessaria est ad hoc, quod lex habeat suam virtutem*.

Et sic ex quatuor prædictis potest colligi definitio legis: Quæ nihil est aliud, quam *quædam rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata*.

Ad primum ergo dicendum, quod promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam.

Ad secundum dicendum, quod illi, coram quibus lex non promulgatur, obligantur ad legem observandam, inquantum in eorum notitiam devenit per alios, vel devenire potest promulgatione facta.

Ad tertium dicendum, quod promulgatio præsens in futurum extenditur per firmitatem scripturæ, quæ quodammodo semper eam promulgat. Unde Isidorus dicit in 5. Etymologiarum, (*cap.* 3. *& l.* 2. *cap.* 10.) quod *lex a legendo vocata est, quia scripta est*.

A P P E N D I X.

Ex art. habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito insinuatum esse a scripturis, & decretis; quod promulgatio est de ratione legis. A decretis quidem: ut *in argum. contr.* A scripturis vero per hoc, quod postquam Dominus dederat legem Moysi pro populo regulando, *Exod.* 20. 21. 22. 23. subditur in cap. vigesimoquarto: *Venit ergo Moyses, & narravit plebi omnia verba Domini, atque judicia. Respondit que omnis populus una voce. Omnia verba Domini, quæ locutus est, faciemus. Scripsit autem Moyses universos sermones Domini*. Patet enim hic, & promulgationem legis jam datæ a Deo factam fuisse per Moysem: patet, & promulgationem esse illam, qua communitas per legem regulanda deducitur in notitiam eorum, quæ in lege mandantur: Patet, & promulgationem esse necessariam ad hoc, ut lex acceptetur a communitate, ipsaque obligetur ad legis observantiam: Patet, & promulgationem debere fieri, non solum

verbo,

verbo, sed etiam scripto, idest quod dicta in verbis redigantur in scriptis. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, &c.

QUÆSTIO XCI.

De legum diversitate, in sex articulos divisa.

DEinde considerandum est de diversitate legum, *Et circa hoc quæruntur sex.*

Primo. Utrum sit aliqua læx æterna.
Secundo. Utrum sit aliqua lex naturalis.
Tertio. Utrum sit aliqua lex humana.
Quarto. Utrum sit aliqua lex divina.
Quintum. Utrum sit una tantum, vel plures
Sexto. Utrum sit aliqua lex peccati.

ARTICULUS I. 484

Utrum sit aliqua lex æterna.

Inf. qu. 93. ar. 1. per tot. & ar. 3. & 4. cor. ar. 5. ad 3. & 4. d. 33. qu. 1. art. 1. & 3. cont. c. 115. Et Rom. 8. co. 3. fin.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod non sit aliqua lex æterna. Omnis enim lex aliquibus imponitur: Sed non fuit ab æterno, cui aliqua lex posset imponi: solus enim Deus fuit ab æterno. Ergo nulla lex est æterna.

2. Præterea. Promulgatio est de ratione legis: Sed promulgatio non potuit esse ab æterno; quia non erat ab æterno cui promulgaretur. Ergo nulla lex potest esse æterna.

2. Præterea. Lex importat ordinem ad finem: Sed nihil est æternum, quod ordinetur ad finem. solus enim ultimus finis est æternus. Ergo nulla lex est æterna.

Sed Contra est, quod Aug. dicit in 1. de lib. arb. (*c. 6. parum a med. to. 1.*) *Lex, quæ summa ratio nominatur, non potest cuipiam intelligenti non incommutabilis, æternaque videri.*

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*qu. præc. a. 1. & 4.*) nihil est aliud lex, quam dictamen practicæ rationis in principe, qui gubernat aliquam communitatem perfectam.

Manifestum est autem, supposito quod mundus divina providentia regatur, ut in 1. habitum est,

(qu.

(*qu.* 22. *a.* 1. & 2.) quod tota communitas Universi gubernatur ratione divina. Et ideo ipsa ratio gubernationis rerum in Deo sicut in principe universitatis existens legis habet rationem. Et quia divina ratio nihil concipit ex tempore, sed habet æternum conceptum, ut dicitur Proverb. 8. inde est, quod *hujusmodi legem oportet dicere æternam*.

Ad primum ergo dicendum, quod ea quæ in seipsis non sunt, apud Deum existunt, inquantum sunt ab ipso cognita, & præordinata, secundum illud Roman. 4. *Qui vocat ea quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt*. Sic igitur æternus divinæ legis conceptus habet rationem legis æternæ, secundum quod a Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso præcognitarum.

Ad secundum dicendum, quod promulgatio fit & verbo, & scripto: Et utroque modo lex æterna habet promulgationem ex parte Dei promulgantis: quia & Verbum divinum est æternum, & Scriptura libri vitæ est æterna: Sed ex parte creaturæ audientis, aut inspicientis non potest esse promulgatio æterna.

Ad tertium dicendum, quod lex importat ordinem ad finem active; inquantum scilicet per eam ordinantur aliqua in finem; non autem passive, idest quod ipsa lex ordinetur ad finem, nisi per accidens in gubernante, cujus finis est extra ipsum. ad quem etiam necesse est ut lex ejus ordinetur; Sed finis divinæ gubernationis est ipse Deus: nec ejus lex est aliud ab ipso. unde lex æterna non ordinatur in alium finem.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, & August. insinuatum, quod lex aliqua est æterna. A Beato Augustino quidem: ut *in argument. cont.* A scripturis vero per hoc, quod Dominus dicit Isaiæ quinquagesimo primo. *Lex a me exiet*. Nihil enim est in Deo, quod, ut in ipso est, non sit æternum. Legem autem a Deo exire, præsupponit (ut patet) legem ipsam in Deo esse. Ex eo igitur, quod exire a Deo legem ibi asseritur, acutis scholasticis relinquitur concludendum: quod aliqua lex, secundum scripturam, est æterna. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS II.

Utrum sit in nobis aliqua lex naturalis.

Inf. qu. 96. a. 2. ad 3. & q. 97. ar. 1. ad 1. & 4. d. 33. qu. 2. art. 1. corp. & Rom. 8. fin.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod non sit in nobis aliqua lex naturalis. Sufficienter enim homo gubernatur per legem æternam. Dicit enim Aug. in 1. de lib. arb. (*cap. 6. circa fin. tom. 1.*) quod *lex æterna est, qua justum est ut omnia sint ordinatissima*: Sed natura non abundat in superfluis, sicut nec deficit in necessariis. Ergo non est homini aliqua lex naturalis.

2. Præterea. Per legem ordinatur homo in suis actibus ad finem, ut supra habitum est; (*q. præc. a. 2.*) Sed ordinatio humanorum actuum ad finem non est per naturam, sicut accidit in creaturis rationalibus, quæ solo appetitu naturali agunt propter finem: sed agit homo propter finem per rationem, & voluntatem. Ergo non est aliqua lex homini naturalis.

3. Præterea. Quanto aliquis est liberior, tanto minus est sub lege: Sed homo est liberior omnibus aliis animalibus propter liberum arbitrium, quod præ aliis animalibus habet. Cum igitur alia animalia non subdantur legi naturali, nec homo alicui legi naturali subdetur.

Sed Contra est, quod Rom. 2. super illud, *Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt*, dicit Glos. (*ordin.*) quod *si non habent legem scriptam, habent tamen legem naturalem, qua quilibet intelligit, & sibi conscius est, quid sit bonum, & quid malum.*

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*qu. præc. art. 1. ad 1.*) lex, cum sit regula, & mensura, *dupliciter* potest esse in aliquo: *Uno modo* sicut in regulante, & mensurante: *Alio modo* sicut in regulato, & mensurato: quia inquantum participat aliquid de regula, vel mensura, sic regulatur, vel mensuratur. Unde cum omnia, quæ divinæ providentiæ subduntur, a lege æterna regulentur, & mensurentur, ut ex dictis patet, (*art. præc.*) manifestum est, quod omnia participant aliqualiter legem æternam: inquantum scilicet ex impressione ejus habent inclinationes in proprios actus, & fines.

In

Inter cętera autem rationalis creatura excellentiori quodam modo divinæ providentiæ subjacet, inquantum & ipsa fit providentiæ particeps, sibiipsi, & aliis providens. Unde & in ipsa participatur ratio æterna, per quam habet naturalem inclinationem ad debitum actum, & finem. Et talis participatio legis æternæ in rationali creatura *lex naturalis* dicitur. Unde cum Psalmista dixisset, (*Ps.* 4.) *Sacrificate sacrificium justitiæ*, quasi quibusdam quærentibus, quæ sunt justitiæ opera, subjungit: *Multi dicunt, Quis ostendit nobis bona?* cui quæstioni respondens dicit: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*: quasi lumen rationis naturalis, quo discernimus quid sit bonum, & quid malum, quod pertinet ad naturalem legem, nihil aliud sit, quam impressio divini luminis in nobis. Unde patet, quod lex naturalis nihil aliud est, quam participatio legis æternæ in rationali creatura.

Ad primum ergo dicendum, quod ratio illa procederet, si lex naturalis esset aliquid diversum a lege æterna; non autem est nisi quædam participatio ejus, ut dictum est. (*in cor. ar.*)

Ad secundum dicendum, quod omnis operatio rationis, & voluntatis derivatur in nobis ab eo, quod est secundum naturam, ut supra habitum est. (*qu.* 10. *a.* 1.) Nam omnis ratiocinatio derivatur a principiis naturaliter notis; & omnis appetitus eorum quæ sunt ad finem, derivatur a naturali appetitu ultimi finis. & sic etiam oportet, quod prima directio actuum nostrorum ad finem fiat per legem naturalem.

Ad tertium dicendum, quod etiam animalia irrationalia participant rationem æternam suo modo, sicut & rationalis creatura: Sed quia rationalis creatura participat eam intellectualiter, & rationaliter, ideo participatio legis æternæ in creatura rationali proprie lex vocatur: nam lex est aliquid rationis, ut supra dictum est: (*q. præc. a.* 1.) in creatura autem irrationali non participatur rationaliter: unde non potest dici lex nisi per similitudinem.

APPENDIX.

Ex art. habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum; quod in nobis est aliqua lex naturalis. Ut *Roman. secundo*, secundum quod cum expositione ponitur *in argum. con.* Unde elicias definitionem ejus: & dic.

dic. Quid est lex naturalis? *Est illa, qua quilibet secundum dictamen rationis naturalis intelligit, & sibi conscius est, quid sit bonum, & quid malum.* Ad hujus vero ampliorem captum juvaberis ex *prima, quæstione 79. art.* 12. ubi de synderesi, id est naturali judicatorio agitur. Item insinuatur per hoc, quod in decursu libri Genesis videmus multos bona fecisse, malaque vitasse. Patet enim, quod ista non agebant inducti a lege scripta per Moysem data: ergo a lege naturali ad hæc movebantur. Legem naturalem igitur cognosce in oblatione devota ipsius Abel, *Genes. quarto*, in reverentia Sem, & Japhet erga nudatum patrem suum, *capitulo nono*, in evitatione scandali, idest occasionis jurgiorum facta concorditer ab Abraham, & Loth, *capitulo decimotertio*, in reprehensione Sodomitarum facta a Loth, detentioneque hospitum ab eodem, *capitulo decimonono*, in alacri obedientia ipsius Jacob erga parentes suos, *capit. vigesimo octavo*, in simili obedientia ipsius Joseph erga Jacob patrem suum *capitul. trigesimo septimo*, in repulsione rationabili contra adulteram, & constanti fuga adulterii, facta ab eodem, *capit. trigesimo nono*, in remissione injuriarum suarum, & multiplici beneficentia ejusdem erga injuriantes, & inimicos, *capit.* 43. 44. 45. in reverenti subventione, visitatione, sepultura ejusdem erga patrem, *capitulo quadragesimosexto*, & deinceps. Nec obstat his, quod a gratia Dei ad hujusmodi agenda coadjuvabantur: quoniam talis adjuvatio non tollit, immo firmat legem ipsam naturalem. Scriptura itaque quasi per totum librum præmissum, si scholastice in proposito loquatur, dicit: Lex naturalis est in hominibus. *Secundo* vides: quomodo, &c.

ARTICULUS III. 486

Utrum sit aliqua lex humana.

Inf. q. 95. a. 1. & 2. d. 9. ar. 2. cor. col. 2. & ad 5. & 3. d. 40. a. 2. & a. 2. cor. & Rom. 8. cor. & fi. & 1. 3. d. 37. a. 2. q. 2. c. 1. & 2. Metaph. lect. 5. corp. 1. fin.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod non sit aliqua lex humana. Lex enim naturalis est participatio legis æternæ, ut dictum est: (*ar. præc.*) Sed per legem æternam omnia sunt ordinatissima, ut August. dicit in 1. de lib. arbit. (*c. 6. cir. fi. to. 1.*)

Ergo

Ergo lex naturalis sufficit ad omnia humana ordinanda. Non est ergo necessarium, quod sit aliqua lex humana.

2. Præterea. Lex habet rationem mensuræ, ut dictum est,: (*q. præc. a.* 1. & 2.) Sed ratio humana non est mensura rerum, sed potius e converso, ut in 10. Metaph. (*tex.* 5. *to.* 3.) dicitur. Ergo ex ratione humana nulla lex procedere potest.

3. Præterea. Mensura debet esse certissima, ut dicitur in 10. Met. (*tex.* 3. *to.* 3.) Sed dictamen humanæ rationis de rebus gerendis est incertum, secundum illud Sap. 9. *Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ providentiæ nostræ.* Ergo ex ratione humana nulla lex procedere potest.

Sed Contra est, quod Augustinus in primo de libero arbitrio (*cap.* 6. & *seq. to.* 1.) ponit *duas* leges, *unam* æternam, & *aliam* temporalem, quam dicit esse humanam.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*quæst. præced. in corp. & ad* 2.) lex est quoddam dictamen practicæ rationis. Similis autem processus esse invenitur rationis practicæ, & speculativæ. utraque enim ex quibusdam principiis ad quasdam conclusiones procedit, ut superius habitum est. (*loc. cit.*) Secundum hoc ergo dicendum est, quod sicut in ratione speculativa ex principiis indemonstrabilibus naturaliter cognitis producuntur conclusiones diversarum scientiarum, quarum cognitio non est nobis naturaliter indita, sed per industriam rationis inventa; ita etiam ex præceptis legis naturalis, quasi ex quibusdam principiis communibus, & indemonstrabilibus, necesse est quod ratio humana procedat ad aliqua magis particulariter disponenda: Et istæ particulares dispositiones adinventæ secundum rationem humanam dicuntur *leges humanæ*, observatis aliis conditionibus, quæ pertinent ad rationem legis, ut supra dictum est. (*qu. præc.*)

Unde Tullius dicit in sua Rhetorica, (*lib.* 2. *de Invent. aliquant. ante fin.*) quod *initium juris est a natura profectum: deinde quædam in consuetudinem ex utilitatis ratione venerunt: postea res a natura profectas, & consuetudine probatas legum metus, & religio sanxit.*

Ad primum ergo dicendum, quod ratio humana non potest participare ad plenum dictamen rationis divinæ, sed suo modo, & imperfecte. Et ideo sicut ex parte rationis speculativæ per naturalem participationem divinæ sapientiæ inest nobis cognitio quo-

quorundam communium principiorum, non autem cujuslibet veritatis propria cognitio, sicut in divina sapientia continetur: ita etiam ex parte rationis practicæ naturaliter homo participat legem æternam secundum quædam communia principia, non autem secundum particulares directiones singulorum, quæ tamen in æterna lege continentur. & ideo necesse est ulterius, quod ratio humana procedat ad particulares quasdam legum sanctiones.

Ad secundum dicendum, quod ratio humana secundum se non est regula rerum: sed principia ei naturaliter indita sunt regulæ quædam generales, & mensuræ omnium eorum, quæ sunt per hominem agenda, quorum ratio naturalis est regula, & mensura, licet non sit mensura eorum, quæ sunt a natura.

Ad tertium dicendum, quod ratio practica est circa operabilia, quæ sunt singularia, & contingentia, non autem circa necessaria, sicut ratio speculativa. Et ideo leges humanæ non possunt illam infallibilitatem habere, quam habent conclusiones demonstrativæ scientiarum. Nec oportet, quod omnis mensura sit omnino infallibilis, & certa, sed secundum quod est possibile in genere suo.

A P P E N D I X.

Ex art. habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, & August. quod aliqua lex humana est. A D. Aug. quidem ut *in arg. cont.* A scripturis autem per hoc, quod legitur Daniel. 3. *A me positum est hoc decretum ut omnis populus, tribus, & lingua quæcumque locuta fuerit blasphemiam contra Deum Sidrac, Misac, & Abdenago, dispereat, & domus ejus vastetur*. Hoc enim decretum fuit lex, quam decrevit Rex Nabuchodonosor. Item per hoc, quod dicitur cap. 6. *A me constitutum est decretum, ut in universo imperio, & regno meo tremiscant, & paveant Deum Danielis*. Nam decretum hoc est Darii regis lex omnibus suis posita. Quod enim decretum vocetur lex, habetur ex eodem capit. supra per ly *Nunc itaque rex confirma sententiam, & scribe decretum*, &c. *rex posuit edictum*. *Quod cum Daniel comperisset*, idest constitutam legem, &c. Ecce: quod lex appellata est decretum. Patet vero; quod & Nabuchodonosor, & Darius fuerunt homines; & con-

consequenter quod leges ab eis positæ fuerunt leges humanæ. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina hæc Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS IV. 487

Utrum fuerit necessarium esse aliquam legem divinam.

1. *qu.* 1. *ar.* 2. *&* 3. *qu.* 60. *ar.* 5. *ad* 3. *&* 3. *d.* 37. *a.* 3. *&* *Rom.* 8. *fin. ar.* 2.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod non fuerit necessarium esse aliquam legem divinam. Quia, ut dictum est, (*art.* 2. *hu. qu.*) lex naturalis est quædam participatio legis æternæ in nobis: Sed lex æterna est lex divina, ut dictum est. (*ar.* 1. *hu. quæst.*) Ergo non oportet quod præter legem naturalem, & leges humanas ab ea derivata, sit aliqua alia lex divina.

2. Præterea. Ecclesiast. 15. dicitur, quod *Deus dimisit hominem in manu consilii sui*: Consilium autem est actus rationis, ut supra habitum est. (*qu.* 14. *art.* 1.) Ergo homo dimissus est gubernationi suæ rationis. Sed dictamen rationis humanæ est lex humana, ut dictum est. (*artic. præced.*) Ergo non oportet quod homo aliqua lege divina gubernetur.

3. Præterea. Natura humana est sufficientior irrationalibus creaturis: Sed irrationales creaturæ non habent aliquam legem divinam præter inclinationem naturalem eis inditam. Ergo multo minus creatura rationalis debet habere aliquam legem divinam præter naturalem legem.

Sed Contra est, quod David expetit legem a Deo sibi poni, dicens Psal. 118. *Legem pone mihi*, *Domine*, *viam justificationum tuarum*.

Respondeo dicendum, quod *præter legem naturalem*, *& legem humanam*, *necessarium fuit ad directionem humanæ vitæ habere legem divinam*.

Et hoc propter *quatuor* rationes. *Primo* quidem, quia per legem dirigitur homo ad actus proprios in ordine ad ultimum finem. Et si quidem homo ordinaretur tantum ad finem, qui non excederet proportionem naturalis facultatis hominis, non oporteret quod homo haberet aliquid directivum ex parte rationis supra legem naturalem, & legem humanitus positam, quæ ab ea derivatur; Sed quia

homo

homo ordinatur ad finem beatitudinis æternæ, quæ excedit proportionem naturalis facultatis humanæ, ut supra habitum est, (*quæst.* 5. *art.* 5.) ideo necessarium fuit, ut supra legem naturalem, & humanam dirigeretur etiam ad suum finem lege divinitus data.

Secundo, quia propter incertitudinem humani judicii, præcipue de rebus contingentibus, & particularibus, contingit de actibus humanis diversorum esse diversa judicia, ex quibus etiam diversæ, & contrariæ leges procedunt. Ut ergo homo absque omni dubitatione scire possit, quid ei sit agendum, & quid vitandum, necessarium fuit, ut in actibus propriis dirigeretur per legem divinitus datam, de qua constat, quod non potest errare.

Tertio, quia de his potest homo legem facere, de quibus potest judicare. Judicium autem hominis esse non potest de interioribus actibus, qui latent, sed solum de exterioribus motibus, qui apparent: Et tamen ad perfectionem virtutis requiritur, quod in utrisque actibus homo rectus existat. Et ideo lex humana non potuit cohibere, & ordinare sufficienter interiores actus; sed necessarium fuit, quod ad hoc superveniret lex divina.

Quarto, quia, sicut Augustinus dicit in 1. de libero arbitrio, (*ex cap.* 5. *&* 6. *tom.* 1.) lex humana non potest omnia quæ male fiunt, punire, vel prohibere: quia dum auferre vellet omnia mala, sequeretur quod etiam multa bona tollerentur, & impediretur utilitas boni communis, quod est necessarium ad conservationem humanam. Ut ergo nullum malum improhibitum, & impunitum remaneat, necessarium fuit supervenire legem divinam, per quam omnia peccata prohibentur. Et istæ *quatuor* causæ tanguntur in Psal. 18. ubi dicitur: *Lex Domini immaculata*, id est nullam peccati turpitudinem permittens: *Convertens animas*, quia non solum exteriores actus, sed etiam interiores dirigit: *Testimonium Domini fidele*, propter certitudinem veritatis, & rectitudinis: *Sapientiam præstans parvulis*, inquantum ordinat hominem ad supernaturalem finem, & divinum.

Ad primum ergo dicendum, quod per naturalem legem participatur lex æterna secundum proportionem capacitatis humanæ naturæ: Sed oportet, ut altiori modo dirigatur homo in ultimum finem supernaturalem. Et ideo superadditur lex divinitus data, per quam lex æterna participatur altiori modo.

Ad secundum dicendum, quod consilium est inquisitio quædam. unde oportet quod procedat ex aliquibus principiis. Nec sufficit, quod procedat ex principiis naturaliter inditis, quæ sunt præcepta legis naturæ, propter prædicta, (*in corp. ar.*) sed oportet, quod superaddantur quædam alia principia, scilicet præcepta legis divinæ.

Ad tertium dicendum, quod creaturæ irrationales non ordinantur ad altiorem finem, quam sit finis, qui est proportionatus naturali virtuti ipsarum. Et ideo non est similis ratio.

APPENDIX.

EX artic. habes *primo :* quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum; quod necessarium fuit, aliquam legem divinam dari. Ut per hoc, quod dicitur psal. 18. *Legem pone*, &c. ut *in arg. con.* Quia enim propheta sibi divinam legem esse necessarium ad salutem videbat: ideo eam tantis votis, totque vicib. ut patet in illo psalm. intensionem procul dubio votorum designantibus a Domino expetebat. Quandoque tamen ipsam ibi postulando significat nomine legis, quandoque nomine justificationum, quandoque nomine testimoniorum, vel sermonum, vel viarum, vel mandatorum, aut judiciorum, aut justitiarum, aut eloquiorum, aut, &c. Vide B. Augustinum super psalmos pulchra multa ad nostrum hoc propositum facientia ibi dicentem. Sufficiat pro nunc in declarationem prædicti textus S. Doct. scire; quod in singulis ferme versiculis a principio, quod est: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*, usque in finem, scilicet *Erravi, sicut ovis*, &c. propheta David postulat legem divinam: sub diversis tamen modis, & affectibus ad hunc suum finem procedendo. Nunc modo deprecativo, nunc modo legis commendatario, nunc modo indicativo, nunc modo & cætera: Aliquando affectu inflammativo, aliquando affectu contemplativo, aliquando affectu iniquitatis, aliorumque contrariorum legis intentæ detestativo, &c. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

AR-

ARTICULUS V. 438

Utrum lex divina sit una tantum.

Inf. q. 107. *a.* 1. *Et Gal.* 3. *le.* 2.

AD Quintum sic proceditur. Videtur, quod lex divina sit una tantum. Unius enim regis in uno regno est una lex: Sed totum humanum genus comparatur ad Deum, sicut ad unum regem, secundum illud Psal. 46. *Rex omnis terræ Deus*: Ergo est una tantum lex divina.

2. Præterea. Lex omnis ordinatur ad finem, quem legislator intendit in eos, quibus legem fert: Sed unum & idem est, quod Deus intendit in omnibus hominibus, secundum illud primæ ad Timotheum 2. *Vult omnes homines salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.* Ergo una tantum est lex divina.

3. Præterea. Lex divina propinquior esse videtur legi æternæ, quæ est una, quam lex naturalis, quanto altior est revelatio gratiæ, quam cognitio naturæ: Sed lex naturalis est una omnium hominum. Ergo multo magis lex divina.

Sed Contra est, quod Apostolus dicit ad Hebr. 7. *Translato sacerdotio, necesse est, ut legis translatio fiat*: Sed sacerdotium est *duplex*, ut ibidem dicitur, scilicet *sacerdotium Leviticum*, & *sacerdotium Christi*. Ergo etiam *duplex* est lex divina, scilicet *lex vetus*, & *lex nova*.

Respondeo dicendum, quod, sicut in 1. dictum est, (*q.* 30. *a.* 2. *&* 3.) distinctio est causa numeri. *Dupliciter* autem inveniuntur aliqua distingui. *Uno modo*, sicut ea quæ sunt omnino specie diversa; ut equus, & bos. *Alio modo*, sicut perfectum, & imperfectum in eadem specie; sicut puer, & vir.

Et *hoc modo lex divina distinguitur in legem veterem, & legem novam.* Unde Apostolus ad Galatas 3. comparat statum veteris legis statui pueri existentis sub pædagogo; statum autem novę legis comparat statui viri perfecti, qui jam non est sub pædagogo.

Attenditur autem perfectio, & imperfectio legis secundum *tria*, quæ ad legem pertinent, ut supra dictum est. (*q. præc. a.* 2. 3. *&* 4.) *Primo* enim ad legem pertinet, ut ordinetur ad bonum commune, sicut ad finem, ut supra dictum est. (*qu. præc. ar.*

2.)

2.) Quod quidem poteſt eſſe *duplex*, ſcilicet bonum ſenſibile, & terrenum: Et ad tale bonum ordinabat directe lex vetus. unde ſtatim Exod. 3. in principio legis invitatur populus ad regnum terrenum Chananæorum. Et iterum bonum intelligibile, & cœleſte: Et ad hoc ordinat lex nova. Unde ſtatim Chriſtus ad regnum cœlorum in ſuæ prædicationis principio invitat dicens: *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum*, Matthæi 4. Et ideo Auguſtinus dicit in 4. contra Fauſtum, (*cap. 2. in princ. tom. 6.*) quod temporalium rerum promiſſiones in teſtamento veteri continentur; & ideo vetus appellatur: ſed æternæ vitæ promiſſio ad novum pertinet teſtamentum. *Secundo* ad legem pertinet dirigere humanos actus ſecundum ordinem juſtitiæ: in quo etiam ſuperabundat lex nova legi veteri, interiores actus animi ordinando, ſecundum illud Matthæi quinto: *Niſi abundaverit juſtitia veſtra plus, quam Scribarum, & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum*. & ideo dicitur, quod lex vetus cohibet manum, lex nova animum. *Tertio* ad legem pertinet inducere homines ad obſervantias mandatorum: Et hoc quidem lex vetus faciebat timore pœnarum: lex autem nova facit hoc per amorem, qui in cordibus noſtris infunditur per gratiam Chriſti, quæ in lege nova confertur, ſed in lege veteri figurabatur. Et ideo dicit Auguſtinus contra Adamantium Manichæi diſcipulum, (*c. 17. aliquant. a prin. to. 6.*) quod *brevis differentia eſt Legis, & Evangelii, timor, & amor*.

Ad primum ergo dicendum, quod ſicut paterfamilias in domo alia mandata proponit pueris, & alia adultis: ita etiam unus rex Deus in uno ſuo regno aliam legem dedit hominibus adhuc imperfectis exiſtentibus, & aliam perfectiorem jam manuductis per priorem legem ad majorem capacitatem divinorum.

Ad ſecundum dicendum, quod ſalus hominum non poterat eſſe niſi per Chriſtum, ſecundum illud Act. 4. *Non eſt aliud nomen datum hominibus, in quo oporteat nos ſalvos fieri*. Et ideo lex perfecte omnes ad ſalutem inducens dari non potuit niſi poſt Chriſti adventum: antea vero dari oportuit populo, ex quo Chriſtus erat naſciturus, legem præparatoriam ad Chriſti ſuſceptionem, in qua quædam rudimenta ſalutaris juſtitiæ continentur.

Ad tertium dicendum, quod lex naturalis dirigit hominem ſecundum quædam præcepta communia, in quibus conveniunt tam perfecti, quam imperfecti.

ĉti. & ideo eſt una omnium. Sed lex divina dirigit hominem etiam in particularibus quibuſdam, ad quæ non ſimiliter ſe habent perfecti, & imperfecti. Et ideo oportuit legem divinam eſſe duplicem, ſicut jam dictum eſt. (*in corp.*)

A P P E N D I X.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem oſtendas, merito eſſe a ſcripturis inſinuatum, quod lex divina non eſt una, ſed duæ. Ut *Heb.* 7. ſecundum quod cum diſcurſu adducitur *in argum. contr.* Item Roman. 2. *Excluſa eſt gloriatio tua. Per quam legem? Factorum? Non. Sed per legem fidei.* Item Hierem. 31. *Ecce dies venient, dicit Dominus; & feriam domui Iſrael, & domui Juda fœdus novum: non ſecundum pactum, quod pepigi cum patribus veſtris.* Nomine enim pacti, ſeu fœderis, intelligitur lex: in cujus apertum ſignum ſubjungitur ibidem ly *dabo legem meam in viſceribus eorum. Secundo* vides: quomodo ex iis bene penſatis, &c.

ARTICULUS VI. 482

Utrum ſit aliqua lex fomitis.

Inf. q. 93. a. 3. ad 1. & Rom. 7. le. 4.

AD Sextum ſic proceditur. Videtur, quod non ſit aliqua lex fomitis. Dicit enim Iſidor. in 2. Etymol. (*cap. 3.*) quod *lex in ratione conſiſtit:* fomes autem non conſiſtit in ratione, ſed magis a ratione deviat. ergo fomes non habet rationem legis.

2. Præterea. Omnis lex obligatoria eſt, ita quod qui eam non ſervant, tranſgreſſores dicuntur: Sed fomes non conſtituit aliquem tranſgreſſorem ex hoc, quod ipſum non ſequitur: ſed magis tranſgreſſor redditur, ſi quis ipſum ſequatur. Ergo fomes non habet rationem legis.

3. Præterea. Lex ordinatur ad bonum commune, ut ſupra habitum eſt: (*quæſt. præc. art. 2.*) Sed fomes non inclinat ad bonum commune, ſed magis ad bonum privatum. Ergo fomes non habet rationem legis.

Sed Contra eſt, quod Apoſtolus dicit Roman. 7. *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ.*

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*q. præc. a.* 1. *ad* 1.) lex essentialiter invenitur in regulante, & mensurante, participative autem in eo, quod mensuratur, & regulatur; ita quod omnis inclinatio, vel ordinatio, quæ invenitur in his, quæ subjecta sunt legi participative dicitur *lex*, ut ex supra dictis patet. (*a.* 2. *hu. q.*) Potest autem in his, quæ subduntur legi, aliqua inclinatio inveniri *dupliciter* a legislatore. *Uno modo*, inquantum directe suos inclinat subditos ad aliquid, & interdum ad diversos actus: secundum quem modum potest dici, quod alia est lex militum, & alia est lex mercatorum. *Alio modo* indirecte, inquantum scilicet per hoc quod legislator destituit aliquem sibi subditum aliqua dignitate, sequitur quod transeat in alium ordinem, & quasi in aliam legem: puta si miles ex militia destituatur, transibit in legem rusticorum, vel mercatorum.

Sic igitur sub Deo legislatore diversæ creaturæ diversas habent naturales inclinationes; ita ut quod uni est quodammodo lex, alteri sit contra legem: ut si dicam, quod furibundum esse est quodammodo lex carnis, est autem contra legem ovis, vel alterius mansueti animalis.

Est ergo hominis lex, quam sortitur ex ordinatione divina, secundum propriam conditionem, ut secundum rationem operetur. Quæ quidem lex fuit tam valida in primo statu, ut nihil vel præter rationem, vel contra rationem posset subrepere homini: Sed dum homo a Deo recessit, incurrit in hoc, quod feratur secundum impetum sensualitatis: Et unicuique etiam particulariter hoc contingit, quanto magis a ratione recesserit; ut sic quodammodo bestiis assimiletur, quæ sensualitatis impetu feruntur, secundum illud Psal. 48. *Homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis*. Sic igitur *ipsa sensualitatis inclinatio, quæ fomes dicitur, in aliis quidem animalibus simpliciter habet rationem legis, illo tamen modo, quo in talibus lex dici potest secundum directam inclinationem legis: In hominibus autem secundum hoc non habet rationem legis, sed magis est deviatio a lege rationis: Sed inquantum per divinam justitiam homo destituitur originali justitia, & vigore rationis, ipse impetus sensualitatis, qui eum ducit, habet rationem legis, inquantum est pœnalis, & ex lege divina consequens hominem destitutum propria dignitate*.

Ad primum ergo dicendum, quod ratio illa procedit

cedit de fomite secundum se considerato, prout inclinat ad malum. sic enim non habet rationem legis, ut dictum est, (*in corp. art.*) sed secundum quod sequitur, ex divinæ legis justitia; tanquam si diceretur lex esse, quod aliquis nobilis propter suam culpam ad servilia opera induci permitteretur.

Ad secundum dicendum, quod objectio illa procedit de eo, quod est lex, quasi regula, & mensura: sic enim deviantes a lege transgressores constituuntur. Sic autem fomes non est lex, sed per quandam participationem, ut supra dictum est. (*in corp. art.*)

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit de fomite quantum ad inclinationem propriam, non autem quantum ad suam originem. Et tamen si consideretur inclinatio sensualitatis, prout est in aliis animalibus, sic ordinatur ad bonum commune, idest ad conservationem naturæ in specie, vel individuo. & hoc est etiam in homine, prout sensualitas subditur rationi. sed fomes dicitur, secundum quod exit rationis ordinem.

APPENDIX.

Ex artic. habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod lex fomitis reperitur, idest, aliqua lex est, quæ dicitur lex fomitis. Ut *Roman.* 7. secundum quod *in arg. cont.* Ubi expone ly *aliam legem*, idest legem fomitis. Nam de fomitis repugnantia contra legem mentis conqueritur per totum fere capitulum: quandoque illud vocando concupiscentiam, quandoque peccatum. Non quia sit proprie in renatis (ut Apostolus erat) peccatum, sed quia ex peccato nascitur, & ad peccatum inclinat: secundum declarationem Concil. *Triden. sess.* 5. *de pecc. origin. circa finem illius decreti*. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, &c.

QUÆSTIO XCII.

De effectibus legis, in duos articulos divisa.

Deinde considerandum est de effectibus legis. *Et circa hoc quæruntur duo.*

Primo. Utrum effectus legis sit homines facere bonos.

Secundo. Utrum effectus legis sint imperare, vetare, permittere, & punire, sicut Legisperitus dicit.

ARTICULUS I. 490

Utrum effectus legis sit facere homines bonos.

Inf. a. 1. *ad* 4. *&* 3. *conc. c.* 116. §. 2. *&* 3. *&* 4. *& Rom.* 10.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod legis effectus non sit facere homines bonos. Homines enim sunt boni per virtutem: virtus enim est, quæ *bonum facit habentem*, ut dicitur in secundo Ethicorum: (*cap.* 6. *in princ. to.* 5.) Sed virtus est homini a solo Deo: ipse enim *eam facit in nobis*, ut supra dictum est in definitione virtutis. (*quæst.* 55. *art.* 4.) Ergo legis non est homines facere bonos.

2. Præterea. Lex non prodest homini, nisi legi obediat. Sed hoc ipsum quod homo obedit legi, est ex bonitate. Ergo bonitas præexigitur in homine ad legem. Non igitur lex facit bonos homines.

3. Præterea. Lex ordinatur ad bonum commune, ut supra dictum est: (*qu.* 90. *a.* 2.) Sed quidam bene se habent in his, quæ ad commune pertinent, qui tamen in propriis non bene se habent. Non ergo ad legem pertinet, quod faciat homines bonos.

4. Præterea. Quædam leges sunt tyrannicæ, ut Philos. dicit in sua Politica: (*l.* 3. *c.* 7. *in fi. & l.* 4. *c.* 10. *to.* 5.) Sed tyrannus non intendit ad bonitatem subditorum, sed solum ad propriam utilitatem. Non ergo legis est facere homines bonos.

Sed Contra est, quod Philos. dicit in 1. Ethicor. (*ca. ult. cir. princ. to.* 5.) quod *voluntas cujuslibet legislatoris hæc est, ut faciat homines bonos.*

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*qu.* 90. *a.* 1. *&* 4.) lex nihil aliud est, quam dictamen rationis in præsidente, quo subditi gubernantur. Cujuslibet autem subditi virtus est, ut bene subdatur ei, a quo gubernatur: sicut virtus irascibilis, & concupiscibilis in hoc consistit, quod sint bene obedientes rationi. Et per hunc modum *virtus cujuslibet subjecti est, ut bene subjiciatur principanti*, ut Philosophus dicit in 1. Polit. (*ex cap. ult. to.* 5.) Ad hoc autem ordinatur unaquæque

lex,

lex, ut obediatur ei a subditis. Unde manifestum est, quod hoc sit proprium legis, inducere subjectos ad propriam ipsorum virtutem.

Cum igitur virtus sit, quæ facit bonum habentem, *sequitur quod proprius effectus legis sit bonos facere eos, quibus datur, vel simpliciter, vel secundum quid.*

Si enim intentio ferentis legem tendat in unum bonum, quod est bonum commune secundum justitiam divinam regulatum, sequitur quod per legem homines fiant boni simpliciter: Si vero intentio legislatoris feratur ad id, quod non est bonum simpliciter, sed utile, vel delectabile sibi, vel repugnans justitiæ divinæ, tunc lex non bonos facit homines simpliciter, sed secundum quid, scilicet in ordine ad tale regimen. Sic autem bonum invenitur etiam in per se malis: sicut aliquis dicitur bonus latro, quia operatur accommode ad finem.

Ad primum ergo dicendum, quod *duplex* est virtus, ut ex supradictis patet; (*q. 63. ar. 3. & 4.*) scilicet *acquisita*, & *infusa*. Ad utramque autem aliquid operatur operum assuetudo: sed diversimode. nam virtutem quidem acquisitam causat; ad virtutem autem infusam disponit, & eam jam habitam conservat, & promovet. Et quia lex ad hoc datur, ut dirigat actus humanos, inquantum actus humani operantur ad virtutem, intantum lex facit homines bonos. Unde & Philos. dicit in 2. Polit. (*c. 6. parum ante fi. & lib. 2. Eth. c. 1. tom. 5.*) quod *legislatores assuefacientes faciunt bonos*.

Ad secundum dicendum, quod non semper aliquis obedit legi ex bonitate perfecta virtutis; sed quandoque quidem ex timore pœnæ, quandoque autem ex solo dictamine rationis, quod est quoddam principium virtutis, ut supra habitum est. (*quæst. 63. ar. 1.*)

Ad tertium dicendum, quod bonitas cujuslibet partis consideratur in proportione ad suum totum. Unde & Augustinus dicit in 3. Confes. (*cap. 8. paulo a princ. tom. 1.*) quod *turpis est omnis pars, quæ suo toti non congruit*. Cum igitur quilibet homo sit pars civitatis, impossibile est, quod aliquis homo sit bonus, nisi sit bene proportionatus bono communi: nec totum potest bene existere, nisi ex partibus sibi proportionatis. Unde impossibile est, quod bonum commune civitatis bene se habeat, nisi cives sint virtuosi, ad minus illi, quibus convenit principari. Sufficit autem quantum ad bonum communitatis, quod alii intantum sint virtuosi, quod Prin-

cipum mandatis obediant. Et ideo Philos. dicit in 3. Politic. (*cap.* 3. *tom.* 5.) quod *eadem est virtus principis, & boni viri: non autem eadem est virtus cujuscunque civis, & boni viri*.

Ad quartum dicendum, quod lex tyrannica, cum non sit secundum rationem, non est simpliciter lex, sed magis est quædam perversitas legis. Et tamen inquantum habet aliquid de ratione legis, intendit ad hoc, quod cives sint boni. Non enim habet de ratione legis, nisi secundum hoc, quod est dictamen alicujus præsidentis in subditis; & ad hoc tendit, ut subditi legi sint bene obedientes; quod est eos esse bonos, non simpliciter, sed in ordine ad tale regimen.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, & Philos. insinuatum, quod legis est facere homines bonos. A Philosoph. quidem, ut *in argum. cont.* A scripturis vero per hoc, quod, postquam lex data fuerat, dicitur Deuter. quinto. *Custodite igitur, & facite, quæ præcepit Dominus Deus vobis*, &c. 6. *Hæc sunt precepta, & ceremoniæ, atque judicia, quæ mandavit Dominus Deus vester: ut faciatis ea*. His enim verbis patet, quod legislator per legem ad sui obedientiam, in qua bonitas subditorum consistit, adducere intendit eos, quibus lex datur. Item Levitic. undecimo: *Custodite omnia, quæ scripsi vobis: ut sim Deus vester*, & cætera. *Sancti estote: quia ego sanctus sum*. Ac si connectendo illud principium capituli fini ejusdem, dicatur aperte. Lex a me scripta data est vobis ad hunc finem, ut sitis sancti. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS II. 491

Utrum legis actus convenienter assignentur.

Ad Secundum sic proceditur. Videtur, quod legis actus non sint convenienter assignati in hoc quod dicitur, quod *legis actus est imperare, vetare, permittere, & punire*. Lex enim omnis præceptum commune est, ut Legisconsultus dicit: (*l.* 1. *ff. de legib. & senatusconf.*) Sed idem est imperare, quod præcipere. Ergo alia tria superfluunt.

2. Præ-

2. Præterea. Effectus legis est, ut inducat subditos ad bonum, sicut supra dictum est: (*ar. præc.*) Sed consilium est de meliori bono, quam præceptum. Ergo magis pertinet ad legem consulere, quam præcipere.

3. Præterea. Sicut homo aliquis incitatur ad bonum per pœnas, ita etiam & per præmia. Ergo sicut punire ponitur effectus legis, ita etiam & præmiare.

4. Præterea. Intentio Legislatoris est, ut homines faciat bonos, sicut supra dictum est: (*ar. præc.*) Sed ille, qui solo metu pœnarum obedit legi, non est bonus: nam *timore servili, qui est timor pœnarum, etsi bonum aliquis faciat, non tamen aliquid bene facit*, ut Augustinus dicit. (*in Enchir. cap.* 121. *tom.* 3.) Non ergo videtur esse proprium legis, quod puniat.

Sed Contra est, quod Isidorus dicit in 5. Etym. (*cap.* 19.) *Omnis lex aut permittit aliquid; ut vir fortis præmium petat: aut vetat; ut sacrarum virginum nuptias nulli liceat petere: aut punit; ut qui cædem fecerit, capite plectatur.*

Respondeo dicendum, quod sicut enunciatio est rationis dictamen per modum enuntiandi, ita etiam lex per modum præcipiendi. Rationis autem proprium est, ut ex aliquo ad aliquid inducat. Unde sicut in demonstrativis scientiis ratio inducit, ut assentiatur conclusioni per quædam principia; ita etiam inducit, ut assentiatur legis præcepto per aliquid.

Præcepta autem legis sunt de actibus humanis, in quibus lex dirigit, ut supra dictum est. (*q.* 90. *a.* 1. & *q.* 91. *a.* 4.) Sunt autem *tres* differentiæ humanorum actuum. Nam, sicut supra dictum est, (*qu.* 18. *a.* 5. & 8.) *quidam* actus sunt boni ex genere, qui sunt actus virtutum: Et *respectu horum ponitur legis actus præcipere, vel imperare*. præcipit enim lex omnes actus virtutum, ut dicitur in 5. Eth. (*c.* 1. *a med. to.* 5.) *Quidam* vero sunt actus mali ex genere, sicut actus vitiosi: Et *respectu horum lex habet prohibere*. *Quidam* vero ex genere suo sunt actus indifferentes: Et *respectu horum lex habet permittere*: & possunt etiam indifferentes dici omnes illi actus, qui sunt vel parum boni, vel parum mali. Id autem, per quod inducit lex ad hoc quod sibi obediatur, est timor pœnæ. Et *quantum ad hoc ponitur legis effectus punire*.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut cessare a malo habet quamdam rationem boni; ita etiam pro-

prohibitio habet quandam rationem præcepti: Et secundum hoc, large accipiendo præceptum, universaliter lex *præceptum* dicitur.

Ad secundum dicendum, quod consulere non est proprius actus legis, sed potest pertinere etiam ad personam privatam, cujus non est condere legem. Unde etiam Apostolus 1. ad Cor. 7. cum consilium quoddam daret, dixit: *Ego dico*, *non Dominus*. Et ideo non ponitur inter effectus legis.

Ad tertium dicendum, quod etiam præmiare potest ad quemlibet pertinere: sed punire non pertinet nisi ad ministrum legis, cujus auctoritate pœna infertur. Et ideo præmiare non ponitur actus legis, sed solum punire.

Ad quartum dicendum, quod per hoc, quod aliquis incipit assuefieri ad vitandum mala, & ad implendum bona, propter metum pœnæ, perducitur quandoque ad hoc, quod delectabiliter, & ex propria voluntate hoc faciat. Et secundum hoc lex etiam puniendo perducit ad hoc, quod homines sint boni.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo:* quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, & Isidoro insinuatum, quod isti actus, scilicet præcipere, prohibere, permittere, & punire, convenienter dicuntur esse actus legis. Ab Isidoro quidem, ut *in argum. contr.* A scripturis vero per hoc: quod in lege Dei Exod. vigesimo, ponitur actus præcipiendi, per ly *Memento*, *ut diem Sabbati sanctifices*. Item prohibendi, per ly *non assumes nomen Domini tui in vanum*. Item puniendi, per ly *Nec habebit insontem Dominus eum*, *qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra*. Item Deuteronom. 24. ponitur permittendi actus per ly *scribent libellum repudii*. Quod dictum Dominus *Matth.* 9. exponit pro permissione. Cum igitur omnes quatuor hi actus assignentur in lege; patet intentum. Cæterum propter ly *convenienter*, vide de convenientia scripturarum, *quæstio. sexagesimaoctava*, *articulo quarto*, *appendice*, *& quæstio.* 122. *articulo secundo*, *appendice*, *& quæstio.* 140. *articulo primo*, *appendice*. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

QUÆ-

QUÆSTIO XCIII.

De lege æterna, in sex articulos divisa.

Deinde considerandum est de singulis. Et *primo* de lege æterna. *Secundo* de lege naturali. *Tertio* de lege humana. *Quarto* de lege veteri. *Quinto* de lege nova, quæ est lex Evangelii.

De *sexta* autem lege, quæ est *lex fomitis*, sufficiat quod dictum est, (*quæst.* 81. 82. & 83.) cum de peccato originali ageretur.

Circa primum quæruntur sex.

Primo. Quid sit lex æterna.
Secundo. Utrum sit omnibus nota.
Tertio. Utrum omnis lex ab ea derivetur.
Quarto. Utrum necessaria subjiciantur legi æternæ.
Quinto. Utrum contingentia naturalia subjiciantur legi æternæ.
Sexto. Utrum omnes res humanæ ei subjiciantur.

ARTICULUS I. 492

Utrum lex æterna sit summa ratio in Deo existens.

Sup. qu. 91. *a.* 1. *& inf. præs. qu. a.* 3. *&* 4. *corp. & a.* 3. *ad* 3. *&* 4. *d.* 33. *q.* 1. *ar.* 1. *&* 3. *cont. c.* 115.

Ad Primum sic proceditur. Videtur, quod lex æterna non sit summa ratio in Deo existens. Lex enim æterna est una tantum: Sed rationes rerum in mente divina sunt plures: dicit enim Augnst. in lib. 83. QQ. (*qu.* 46. *post med. to.* 4.) quod *Deus singula fecit propriis rationibus*. Ergo lex æterna non videtur esse idem, quod ratio in mente divina existens.

2. Præterea. De ratione legis est, quod verbo promulgetur, ut supra dictum est: (*qu.* 90. *ar.* 4.) Sed *verbum* in divinis dicitur personaliter, ut in 1. habitum est; (*qu.* 34. *ar.* 1.) *ratio* autem dicitur essentialiter. Non igitur idem est lex æterna, quod ratio divina.

3. Præterea. Augustinus dicit in libro de vera relig. (*c.* 30. *in fi.* & 31. *in princ. to.* 1.) *Apparet supra mentem nostram legem esse, quæ veritas dicitur*. Lex autem supra mentem nostram existens est lex æterna. Ergo veritas est lex æterna. Sed non est eadem ratio veritatis, & rationis. Ergo lex æterna non est idem, quod ratio summa.

Sed Contra est, quod August. dicit in 1. de lib. arb. (*c.* 6. *cir. med. to.* 1.) quod *lex æterna est summa ratio, cui semper obtemperandum est*.

Respondeo dicendum, quod sicut in quolibet artifice præexistit ratio eorum, quæ constituuntur per artem: ita etiam in quolibet gubernante oportet quod præexistat ratio ordinis eorum, quæ agenda sunt per eos, qui gubernationi subduntur. Et sicut ratio rerum fiendarum per artem vocatur ars, vel exemplar rerum artificiatarum; ita etiam ratio gubernantis actus subditorum rationem legis obtinet, servatis aliis, quæ supra (*quæst.* 90.) esse diximus de legis ratione. Deus autem per suam sapientiam conditor est universarum rerum; ad quas comparatur sicut artifex ad artificiata, ut in 1. habitum est. (*quæst.* 14. *ar.* 8.) Est etiam gubernator omnium actuum, & motionum, quæ inveniuntur in singulis creaturis, ut etiam in 1. habitum est. (*qu.* 103. *ar.* 5.) Unde sicut ratio divinæ sapientiæ, inquantum per eam cuncta sunt creata, rationem habet artis, vel exemplaris, vel ideæ: ita ratio divinæ sapientiæ moventis omnia ad debitum finem obtinet rationem legis. Et secundum hoc *lex æterna nihil aliud est, quam ratio divinæ sapientiæ, secundum quod est directiva omnium actuum, & motionum*.

Ad primum ergo dicendum, quod Augustinus loquitur ibi de rationibus idealibus, quæ respiciunt proprias naturas singularum rerum. & ideo in eis invenitur quædam distinctio, & pluralitas secundum diversos respectus ad res, ut in 1. habitum est: (*q.* 15. *ar.* 2. & 3.) Sed lex dicitur directiva actuum in ordine ad bonum commune, ut supra dictum est. (*q.* 90. *a.* 2.) Ea autem, quæ sunt in seipsis diversa, considerantur ut unum, secundum quod ordinantur ad aliquod commune. Et ideo lex æterna est una, quæ est ratio hujus ordinis.

Ad secundum dicendum, quod circa verbum quodcunque duo possunt considerari, scilicet *ipsum verbum*, & *ea quæ verbo exprimuntur*. Verbum enim vocale est quiddam ab ore hominis prolatum; sed hoc verbo exprimuntur, quæ verbis humanis significan-

cantur: Et eadem ratio est de verbo hominis mentali, quod nihil est aliud, quam quiddam mente conceptum, quo homo exprimit mentaliter ea, de quibus cogitat. Sic igitur in divinis ipsum *Verbum*, quod est conceptio paterni intellectus, personaliter dicitur: Sed omnia, quæcumque sunt in scientia Patris, sive essentialia, sive personalia, sive etiam Dei opera, exprimuntur hoc Verbo, ut patet per August. in 15. de Trin. (*cap. 14. to. 3.*) & inter cætera, quæ hoc verbo exprimuntur, etiam ipsa lex æterna verbo ipso exprimitur: Nec tamen propter hoc sequitur, quod lex æterna personaliter in divinis dicatur: appropriatur tamen filio propter convenientiam, quam habet ratio ad verbum.

Ad tertium dicendum, quod ratio intellectus divini aliter se habet ad res, quam ratio humani intellectus. Intellectus enim humanus est mensuratus a rebus, ut scilicet conceptus hominis non sit verus propter seipsum, sed dicitur verus ex hoc quod consonat rebus. *Ex hoc enim quod res est, vel non est, opinio vera, vel falsa est*. Intellectus vero divinus est mensura rerum; quia unaquæque res intantum habet de veritate, inquantum imitatur intellectum divinum, ut in 1. dictum est. (*q. 16. ar. 1.*) Et ideo intellectus divinus est verus secundum se: unde ratio ejus est ipsa veritas.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo:* quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, & Augustino insinuatum, quod lex æterna est ratio summa, idest ratio in Deo existens. A B. Augustino quidem: ut *in argum. cont.* A scripturis vero per hoc, quod Dominus dicit Job 38. *Numquid nosti ordinem cæli; & pones rationem ejus in terra?* Quasi dicat: Non: sed ego novi. Ibi enim per totum capitulum, immo & *cap. 9. 40. 41.* agitur de lege diversimode applicata diversis pro diversitate motuum, & actionum illorum: & commonstratur, quod ratione mirabili hæc applicatio facta processit a Deo, qui noverat ordinem cœli, & (a simili) aliorum singulorum; quid cuique esset imponendum in respectu ad finem eorum, & ad bonum commune universi. Constat autem perspicacibus scholasticis ex hoc, quod ista dicta, si ad scholam theologicam suaviter inflectantur, indicant: quod summa ratio divinæ sapientiæ in Deo existit, qua dirigit omnia, quoad motus, actionesque eorum, ad debitum finem. Et

hoc.

hoc (ut in conclusione visum fuit) est lex æterna. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, &c.

ARTICULUS II.

493

Utrum lex æterna sit omnibus nota.

Sup. qu. 19. art. 4. ad 3. & art. 5. & 6.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod lex æterna non sit omnibus nota. Quia, ut dicit Apostolus 1. ad Corinth. 2. *Quæ sunt Dei nemo novit, nisi Spiritus Dei*: Sed lex æterna est quædam ratio in mente divina existens. Ergo omnibus est ignota, nisi soli Deo.

2. Præterea. Sicut August. dicit in lib. 1. de lib. arb. (*cap. 6. cir. fi. to.* 1.) *Lex æterna est, qua justum est, ut omnia sint ordinatissima*: Sed non omnes cognoscunt, qualiter omnia sint ordinatissima. Ergo non omnes cognoscunt legem æternam.

3. Præterea. Aug. dicit in lib. de vera relig. (*c.* 31. *non longe a fin. tom.* 1.) quod *lex æterna est, de qua homines judicare non possunt*: Sed, sicut in 1. Eth. (*cap.* 3. *a med. to.* 5.) dicitur, *unusquisque bene judicat, quæ cognoscit*. Ergo lex æterna non est nobis nota.

Sed Contra est, quod Augustin. dicit in lib. 1. de lib. arb. (*cap. 6. cir. fi. to.* 1.) quod *æternæ legis notio nobis impressa est*.

Respondeo dicendum, quod *dupliciter* aliquid cognosci potest: *Uno modo* in seipso: *Alio modo* in suo effectu, in quo aliqua similitudo ejus invenitur: sicut aliquis non videns Solem in sua substantia cognoscit ipsum in sua irradiatione.

Sic igitur dicendum est, quod *legem æternam nullus potest cognoscere, secundum quod in seipsa est, nisi solus Deus, & beati*, qui Deum per essentiam vident: Sed *omnis creatura rationalis ipsam cognoscit secundum aliquam ejus irradiationem, vel majorem, vel minorem*. Omnis enim cognitio veritatis est quædam irradiatio, & participatio legis æternæ, quæ est veritas incommutabilis, ut Aug. dicit in lib. de vera religione. (*cap.* 31. *to.* 1.) Veritatem autem omnes aliqualiter cognoscunt, ad minus quantum ad principia communia legis naturalis: in aliis vero quidam plus, & quidam minus participant de cognitione veritatis: & secundum hoc etiam plus, vel minus cognoscunt legem æternam.

Ad primum ergo dicendum, quod ea quæ sunt Dei, in

in seipsis quidem cognosci a nobis non possunt, sed tamen in effectibus suis nobis manifestantur, secundum illud Rom. 1. *Invisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.*

Ad secundum dicendum, quod legem æternam etsi unusquisque cognoscat pro sua capacitate secundum modum prædictum, nullus tamen eam comprehendere potest: Non enim totaliter manifestari potest per suos effectus. Et ideo non oportet, quod quicunque cognoscit legem æternam, secundum modum prædictum, cognoscat totum ordinem rerum, quo omnia sunt ordinatissima.

Ad tertium dicendum, quod judicare de aliquo potest intelligi dupliciter. *Uno modo*, sicut vis cognitiva dijudicat de proprio objecto, secundum illud Job 12. *Nonne auris verba dijudicat, & fauces comedentis saporem?* Et secundum istum modum judicii Philosophus dicit, (*lib. 1. Ethic. c. 3. a med. to. 5.*) quod *unusquisque bene dijudicat quæ cognoscit*, judicando scilicet an sit verum, quod proponitur. *Alio modo*, secundum quod superior judicat de inferiori quodam practico judicio, an scilicet ita debeat esse, vel non ita: Et sic nullus potest judicare de lege æterna.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem & ostendas, & recte intelligas, merito esse a scripturis, & Augustino insinuatum: quod lex æterna est, & non est, nobis nota. A. B. Augustino quidem, ut *in argu. cont.* A scripturis vero, quod sit nota, ut Sap. 13. *A magnitudine speciei, & creaturæ cognoscibiliter poterit creator eorum videri.* Si creator: ergo & lex æterna in creatore ipso existens. Nam *altissimus creator omnium effudit illam*, scilicet sapientiam, *super omnia opera sua*. Eccles. 1. Quod autem non sit nota, ut *Job trigesimo octavo, trigesimonono, quadragesimo, quadragesimoprimo*, secundum quod tangitur *in articulo primo, appendic.* Nam per ly *nunquid*, quod toties ibi repetitur, monstratur, quod homo legem illam æternam, a qua tot mirabilia ibi narrata procedunt, non novit, neque per seipsam, neque per effectus totaliter, idest comprehensive. *Secundo* vides: quomodo, &c.

AR-

ARTICULUS III. 494

Utrum omnis lex a lege æterna derivetur.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod non omnis lex a lege æterna derivetur. Est enim quædam *lex fomitis*, ut supra dictum est: (*qu.* 91. *ar.* 6.) ipsa autem derivatur a lege divina, quæ est lex æterna. ad ipsam enim pertinet prudentia carnis, de qua Apostolus dicit Rom. 8. quod *legi Dei non potest esse subjecta*. Ergo non omnis lex procedit a lege æterna.

2. Præterea. A lege æterna nihil iniquum procedere potest; quia, sicut dictum est, (*art. præc. arg.* 2. *lex æterna est, secundum quam justum est, ut omnia sint ordinatissima*: Sed quædam leges sunt iniquæ, secundum illud Isa. 10. *Væ, qui condunt leges iniquas*. Ergo non omnis lex procedit a lege æterna.

3. Præterea. Aug. dicit in 1. de lib. arb. (*cap.* 5. *sub fi. to.* 1.) quod *lex, quæ populo regendo scribitur, recte multa permittit, quæ per divinam providentiam vindicantur*: Sed ratio divinæ providentiæ est lex æterna, ut dictum est. (*ar.* 1. *hu. quæ.*) Ergo nec etiam omnis lex recta procedit a lege æterna.

Sed Contra est, quod Proverb. 8. Divina Sapientia dicit: *Per me reges regnant, & legum conditores justa decernunt:* Ratio autem divinæ sapientiæ est lex æterna, ut sup. dictum est. (*ar.* 1. *hu. q.*) Ergo omnes leges a lege æterna procedunt.

Respondeo dicendum, quod, sicut sup. dictum est. (*q.* 90. *ar.* 1. & 2.) lex importat rationem quandam directivam actuum ad finem. In omnibus autem moventibus ordinatis oportet quod virtus secundi moventis derivetur a virtute moventis primi: quia movens secundum non movet, nisi inquantum movetur a primo. Unde in omnibus gubernantibus idem videmus, quod ratio gubernationis a primo gubernante ad secundos derivatur: Sicut ratio eorum, quæ sunt agenda in civitate, derivatur a rege per præceptum in inferiores administratores: Et in artificialibus etiam ratio artificialium actuum derivatur ab architectore ad inferiores artifices, qui manu operantur. Cum ergo lex æterna sit ratio gubernationis in supremo gubernante, necesse est quod omnes rationes gubernationis, quæ sunt in inferioribus gubernantibus, a lege æterna deriventur.

Hujusmodi autem rationes inferiorum gubernantium

tium sunt quæcunque aliæ leges præter æternam. *Unde omnes leges, inquantum participant de ratione recta, intantum derivantur a lege æterna*. Et propter hoc Augustinus dicit in 1. de lib. arb. (*cap. 6. ad fi. to. 1.*) quod *in temporali lege nihil est justum, ac legitimum, quod non ex lege æterna homines sibi derivaverint*.

Ad primum ergo dicendum, quod fomes habet rationem legis in homine, inquantum est pœna consequens divinam justitiam. Et secundum hoc manifestum est, quod derivatur a lege æterna. Inquantum vero inclinat ad peccatum, sic contrariatur legi Dei, & non habet rationem legis, ut ex supradictis patet: (*q. 91. a. 6.*)

Ad secundum dicendum, quod lex humana intantam habet rationem legis, inquantum est secundum rationem rectam: Et secundum hoc manifestum est, quod a lege æterna derivatur. Inquantum vero a ratione recedit, sic dicitur lex iniqua: Et sic non habet rationem legis, sed magis violentiæ cujusdam. Et tamen in ipsa lege iniqua, inquantum servatur aliquid de similitudine legis, propter ordinem potestatis ejus, qui legem fecit, secundum hoc etiam derivatur a lege æterna. *Omnis enim potestas a Domino Deo est*, ut dicitur Rom. 13.

Ad tertium dicendum, quod lex humana dicitur aliqua permittere, non quasi approbans, sed quasi ea dirigere non potens. Multa autem diriguntur lege divina, quæ dirigi non possunt lege humana: plura enim subduntur causæ superiori, quam inferiori. Unde hoc ipsum, quod lex humana non se intromittit de his, quæ dirigere non potest, ex ordine legis æternæ provenit. Secus autem esset, si approbaret ea, quæ lex æterna reprobat. Unde ex hoc non habetur, quod lex humana non derivetur a lege æterna, sed quod non perfecte eam assequi possit.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod omnis lex derivatur ab æterna lege. Ut *Proverb.* 8. secundum quod cum applicatione ponitur *in argum. cont.* Item Eccl. 1. *Omnis sapientia a Domino Deo est*. Applica hoc ad propositum: ut habes normam *in argum. cont.* Item a simili insinuatur per ly *flecto genua ad patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in Cœlo, & in terra nominatur*, Ephes. 3. Sicut enim a paternitate æter-

ter-

Sic igitur *legi æternæ subduntur omnia, quæ sunt in rebus a Deo creatis, sive sint contingentia, sive sint necessaria: ea vero, quæ pertinent ad naturam, vel essentiam divinam, legi æternæ non subduntur, sed sunt realiter ipsa lex æterna.*

Ad primum ergo dicendum, quod de voluntate Dei *dupliciter* possumus loqui. *Uno modo* quantum ad ipsam voluntatem: Et sic cum voluntas Dei sit ipsa essentia ejus, non subditur gubernationi divinæ, neque legi æternæ, sed idem est, quod lex æterna. *Alio modo* possumus loqui de voluntate divina quantum ad ipsa, quæ Deus vult circa creaturas; quæ quidem subjecta sunt legi æternæ, inquantum horum ratio est in divina sapientia: Et ratione horum voluntas Dei dicitur rationabilis: alioquin ratione suiipsius magis est ipsa ratio.

Ad secundum dicendum, quod Filius Dei non est a Deo factus, sed naturaliter ab ipso genitus, & ideo non subditur divinæ providentiæ, aut legi æternæ, sed magis ipse est lex æterna per quandam appropriationem, ut patet per Aug. in lib. de vera relig. (*c.* 31. *to.* 1.) Dicitur autem esse subjectus Patri ratione humanæ naturæ, secundum quam etiam Pater dicitur esse major eo.

Tertium concedimus, quia procedit de necessariis creatis.

Ad quartum dicendum, quod, sicut Philosophus dicit in 5. Met. (*tex.* 6. *to.* 3.) *quædam necessaria habent causam suæ necessitatis*; & sic hoc ipsum quod impossibile est ea aliter se habere, habent ab alio: & hoc ipsum est cohibitio quædam efficacissima. Nam quæcunque cohibentur in communi, intantum cohiberi dicuntur, inquantum non possunt aliter facere, quam de eis disponatur.

A P P E N D I X.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum: quod sola creata sunt subjecta *legi æternæ*. Ut per hoc, quod sapientia divina, quæ appropriatur filio, dicit Prov. 8. *Quando præparabat Cælos, aderam, quando certa lege, & gyro vallabat abyssos. Quando æthera firmabat sursum, & librabat fontes aquarum. Quando circumdabat mari terminum suum. Et legem ponebat aquis, ne transireut fines suos. Quando appendebat fundamenta terræ. Cum eo eram cuncta componens.* Per hæc enim omnia, & expressius adjunctis, quæ prædixerat, significantur creata quæcun-

cuuque. Hæc autem legi æternæ subjecta describuntur, dum secundum ordinationem divinam fuisse singillatim disposita, enarrantur. De sapientia vero divina per ly *Cum eo eram cuncta componens*, monstratur oppositum, & quidem a fortiori, scilicet, quod non tantum ipsa non subjicitur ordinationi divinæ, sed etiam quod cum patre ordinat omnia creata, tamquam lex omnium simul cum patre existens. Idem ergo est in his omnibus, ac si per illa brevi scholastico sermone diceretur. Æternæ legi subjiciuntur omnia, exceptis his, quæ in divinis sunt. Ex his interimas hæresim *Philosophorum*, scil. Nulla providentia mundus regitur. Contra quam vide etiam *art.* 5. 6. *app.* cum iis, quæ ibi citantur. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim, &c.

ARTICULUS V. 496

Utrum naturalia contingentia subsint legi æternæ.

1. *q.* 22. *a.* 2. *&* 1. *dist.* 39. *q.* 2. *a.* 2. *co. &* 3. *contra c.* 71. *fi.* 72. *&* 73. *& ver. qu.* 5. *ar.* 3. *&* 4. *& op.* 3. *c.* 132. *usque* 136. *& op.* 15. *c.* 12. *usque* 16. *& Job* 11.

AD Quintum sic proceditur. Videtur, quod naturalia contingentia non subsint legi æternæ. Promulgatio enim est de ratione legis, ut supra dictum est: (*qu.* 90. *ar.* 4.) Sed promulgatio non potest fieri nisi ad creaturas rationales, quibus potest aliquid denuntiari. Ergo solæ creaturæ rationales subsunt legi æternæ. non ergo naturalia contingentia.

2. Præterea. *Ea quæ obediunt rationi, participant aliqualiter rationem*, ut dicitur in 1. Ethicor. (*cap. ult. tom.* 5.) Lex autem æterna est ratio summa, ut supra dictum est (*art.* 1. *huj. qu.*) Cum igitur naturalia contingentia non participent aliqualiter rationem, sed penitus sint irrationabilia, videtur quod non subsint legi æternæ.

3. Præterea. Lex æterna est efficacissima: Sed in naturalibus contingentibus accidit defectus. Non ergo subsunt legi æternæ.

Sed Contra est, quod dicitur Proverb. 8. *Quando circumdabat mari terminum suum: & legem ponebat aquis, ne transiret fines suos.*

Respondeo dicendum, quod *aliter* est de lege hominis

minis dicendum, & *aliter* de lege æterna, quæ est lex Dei. Lex enim hominis non se extendit nisi ad creaturas rationales, quæ homini subjiciuntur. Cujus ratio est, quia lex est directiva actuum, qui conveniunt subjectis gubernationi alicujus: unde nullus, proprie loquendo, suis actibus legem imponit. Quæcunque autem aguntur circa usum rerum irrationalium homini subditarum, aguntur per actum ipsius hominis moventis hujusmodi res. nam hujusmodi irrationales creaturæ non agunt seipsas, sed ab aliis aguntur, ut supra habitum est. (*qu.* 1. *ar.* 2.) Et ideo rebus irrationalibus homo legem imponere non potest, quantumcunque ei subjiciantur: rebus autem rationalibus sibi subjectis potest imponere legem: inquantum suo præcepto, vel denuntiatione quacunque imprimit menti earum quandam regulam, quæ est principium agendi.

Sicut autem homo imprimit denuntiando quoddam interius principium actuum homini sibi subjecto; ita etiam Deus imprimit toti naturæ principia propriorum actuum. Et ideo per hunc modum Deus dicitur præcipere toti naturæ, secundum illud Psal. 148. *præceptum posuit, & non præteribit*. Et per hanc etiam rationem *omnes motus, & actiones totius naturæ legi æternæ subduntur*.

Unde alio modo creaturæ irrationales subduntur legi æternæ, inquantum moventur a divina providentia; non autem per intellectum divini præcepti, sicut creaturæ rationales.

Ad primum ergo dicendum, quod hoc modo se habet impressio activi principii intrinseci quantum ad res naturales, sicut se habet promulgatio legis quantum ad homines: quia per legis promulgationem imprimitur hominibus quoddam directivum principium humanorum actuum, ut dictum est. (*in corp. art.*)

Ad secundum dicendum, quod creaturæ irrationales non participant rationem humanam, nec ei obediunt: participant tamen per modum obedientiæ rationem divinam. Ad plura enim se extendit virtus rationis divinæ, quam virtus rationis humanæ. Et sicut membra corporis humani moventur ad imperium rationis, non tamen participant rationem, quia non habent aliquam apprehensionem ordinatam ad rationem: ita etiam creaturæ irrationales moventur a Deo, nec tamen propter hoc sunt rationales.

Ad tertium dicendum, quod defectus, qui accidunt in rebus naturalibus, quamvis sint præter ordinem causarum particularium, non tamen sunt præ-

ter ordinem causarum universalium, & præcipue causæ primæ, quæ Deus est, cujus providentiam nihil subterfugere potest, ut in 1. dictum est. (*q.* 22. *a.* 2.) Et quia lex æterna est ratio divinæ providentiæ, ut dictum est, (*ar.* 1. *huj. qu.*) ideo defectus rerum naturalium legi æternæ subduntur.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem interimas hæresim *Rabbi Moysi* dicentis, ut refert Direct. Inqu. 2. *p.q.* 4. quod contingentia particularia non sunt sub divina providentia. Nam, cum lex æterna sit ratio divinæ providentiæ, artic. hic per hoc, quod demonstrat, contingentia subesse legi æternæ, demonstrare cointelligitur, quod contingentia subduntur divinæ providentiæ, & ideo contra illam hæresim pugnat, eamque ratione expugnat. *Secundo* habes: quomodo ostendas, illam merito damnari a Matth. 10. *Nonne duo passeres asse veneunt: & unus ex illis non cadet super terram sine patre vestro?* Item a Luc. 12. *Nonne quinque passeres veneunt dipondio? & unus ex illis non est in oblivione coram Deo?* Cadere enim super terram, est contingens particulare, sicut & venundari asse, vel dipondio, quæ tamen, ut ibi manifeste constat, subduntur providentiæ divinæ. Item a Luc. ibi. *Cum inducent vos ad magistratus, nolite soliciti esse, qualiter, aut quid respondeatis, aut dicatis: Spiritus enim Sanctus docebit vos in ipsa hora; quid oporteat vos dicere.* Patet enim, quod dicere, quod respondere, quod in hac, vel illa hora, quod qualiter, vel quid, sunt particularia contingentia, & tamen sub divina providentia stant, ut ibi habetur, cum Spiritus sanctus doceat eos, & de dicere, & de respondere, & in tali hora, & qualiter, & quid. Item a Proverb. 8. ut *in arg. cont.* Sed, ut diffusius auctoritatis hujus contextum, pro applicatione ad damnationem illius hæresis, ut condecet, videas, esse extensum illum in *a.* 4. *app.* Item damnatur a 1. *q.* 8. *a.* 3. & *q.* 2. *a.* 2. *cum Eluc.* & a dictis ibid. *a. n.* 500. 502. *cum Elucid.* Item a veritatibus Aureis super totam legem veterem. *Gen.* 17. *concl.* 1. *Exo.* 2. *concl.* 2. *Levit.* 25. *concl.* 5. *Tertio* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis, quandoquidem loquentia de divina providentia facile est applicare etiam ad loqui de lege æterna, ut patet ex dictis in tex. doctrina, &c.

AR-

ARTICULUS VI. 497

Utrum omnes res humanæ subjiciantur legi æternæ.

1. *qu.* 22. *a.* 2. *cor.* & *ad* 2. & 3. *d.* 9. *q.* 2. *a.* 2. *corp.* & *ad.* 5. & 3. *con. c.* 1. 64. 90. 111. & 112. & *ver. q.* 5. *ar.* 5. & *op.* 3. *c.* 243.

AD Sextum sic proceditur. Videtur, quod non omnes res humanæ subjiciantur legi æternæ. Dicit enim Apostolus ad Gal. 5. *Si Spiritu Dei ducimini, non estis sub lege;* Sed viri justi, qui sunt filii Dei per adoptionem, spiritu Dei aguntur, secundum illud Rom. 8. *Qui spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt.* Ergo non omnes homines sunt sub lege æterna.

2. Præterea. Apostolus dicit ad Roman. 8. *Prudentia carnis inimica est Deo; legi enim Dei subjecta non est:* Sed multi homines sunt, in quibus prudentia carnis dominatur. Ergo legi æternæ, quę est lex Dei, non subjiciuntur omnes homines.

3. Præterea. Augustinus dicit in 1. de lib. arb. (*c.* 6. *cir. med. tom.* 1.) quod *lex ęterna est, qua mali miseriam, boni vitam beatam merentur:* Sed homines jam beati, vel jam damnati non sunt in statu merendi. Ergo non subsunt legi æternæ.

Sed Contra est, quod Augustinus dicit 19. de civ. Dei: (*c.* 12. *cir. fin. tom.* 5.) *Nullo modo aliquid legibus summi Creatoris, ordinationique subtrahitur, a quo pax universitatis administratur.*

Respondeo dicendum, quod *duplex* est modus, quo aliquid subditur legi æternæ, ut ex supradictis patet: (*art. præc.*) *Uno modo*, inquantum participatur lex æterna per modum cognitionis: *Alio modo* per modum actionis, & passionis, inquantum participatur per modum interioris principii motivi.

Et *hoc secundo modo subduntur legi æternæ irrationales creaturæ*, ut dictum est. (*art. præced.*) Sed quia rationalis natura cum eo, quod est commune omnibus creaturis, habet aliquid sibi proprium, inquantum est rationalis, ideo *secundum utrumque modum legi æternæ subditur:* quia & notionem legis æternæ aliquo modo habet, ut supra dictum est; (*art.* 2. *hu. qu.*) & iterum unicuique rationali creaturæ inest naturalis inclinatio ad id, quod est consonum legi æternæ. *Sumus enim innati ad habendum virtutes*, ut dicitur in 2. Ethicor. (*circ.*

princ. lib. tom. 5.) *Uterque tamen modus imperfectus quidem est, & quodammodo corruptus in malis*, in quibus & inclinatio naturalis ad virtutem depravatur per habitum vitiosum, & iterum ipsa naturalis cognitio boni in eis obtenebratur per passiones, & habitus peccatorum: *In bonis autem uterque modus invenitur perfectior*: quia & supra cognitionem naturalem boni superadditur eis cognitio fidei, & sapientiæ; & supra naturalem inclinationem ad bonum superadditur eis interius motivum gratiæ, & virtutis.

Sic igitur *boni perfecte subsunt legi æternæ, tanquam semper secundum eam agentes: mali autem subsunt quidem legi æternæ, imperfecte quidem quantum ad actiones ipsorum*, prout imperfecte cognoscunt, & imperfecte inclinantur ad bonum: *sed quantum deficit ex parte actionis, suppletur ex parte passionis*, prout scilicet intantum patiuntur, quod lex æterna dictat de eis, inquantum deficiunt facere, quod legi æternæ convenit. Unde Augustinus dicit in 1. de lib. arb. (*cap. 15. aliquant. a princ. to. 1.*) *Justos sub æterna lege agere existimo*. Et in libro de catechizandis rudibus (*cap. 18. parum ante fin. tom. 4.*) dicit, quod *Deus ex justa miseria animarum se deserentium convenientissimis legibus inferiores partes creaturæ suæ novit ordinare*.

Ad primum ergo dicendum, quod illud verbum Apostoli potest intelligi *dupliciter*. *Uno modo*, ut esse sub lege intelligatur ille, qui nolens obligationem legis, subditur ei quasi cuidam ponderi. Unde Glos. (*ordinar. August. lib. de nat. & grat. c. 57. to. 7.*) ibidem dicit, quod *sub lege est, qui timore supplicii, quod lex minatur, non amore justitiæ a malo opere abstinet*: Et hoc modo spirituales viri non sunt sub lege; quia per charitatem, quam Spiritus sanctus cordibus eorum infundit, voluntarie id quod legis est, implent. *Alio modo* potest etiam intelligi, inquantum hominis opera, qui Spiritu sancto agitur, magis dicuntur esse opera Spiritus sancti, quam ipsius hominis. Unde, cum Spiritus sanctus non sit sub lege, sicut nec Filius, ut supra dictum est, (*a. 4. hu. q. ad 2.*) sequitur quod hujusmodi opera, inquantum sunt Spiritus sancti, non sint sub lege. Et huic attestatur, quod Apostolus dicit 2. ad Cor. 3. *Ubi Spiritus Domini, ibi libertas*.

Ad secundum dicendum, quod prudentia carnis non potest subjici legi Dei ex parte actionis; quia inclinat ad actiones contrarias legi divinæ: Subjicitur tamen legi Dei ex parte passionis; quia meretur

tur pati pœnam secundum legem divinæ justitiæ. Nihilominus tamen in nullo homine ita prudentia carnis dominatur, quod totum bonum naturæ corrumpatur. & ideo remanet in homine inclinatio ad agendum ea, quæ sunt legis æternæ. Habitum est enim supra, (*qu.* 85. *ar.* 2.) quod peccatum non tollit totum bonum naturæ.

Ad tertium dicendum, quod idem est, per quod aliquid conservatur in fine, & per quod movetur ad finem: sicut corpus grave gravitate quiescit in loco inferiori, per quam etiam ad locum ipsum movetur. Et sic dicendum est, quod sicut secundum legem æternam aliqui merentur beatitudinem, vel miseriam; ita per eandem legem in beatitudine, vel miseria conservantur. Et secundum hoc beati, & damnati subsunt legi æternæ.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo:* quomodo per rationem interimas hæreses *Atheorum* dicentium: providentiam Dei de rebus humanis nullam esse. Item *Averrois* dicentis (ut refert Directorium Inquisit. 2. *p. qu.* 4.) quod providentia Dei non est de individuis, & de hic inferius existentibus. Item *Rabbi Moysi* dicentis (ut refert Directorium ibid.) quod Deus non habet providentiam aliquorum quoad speciem, & singularia. Item *Philosophorum* dicentium (ut refert Directorium ibidem) quod nulla providentia divina mundus regitur. Ut enim dictum est *artic.* 5. *respon. ad tertium*, lex æterna est ratio divinæ providentiæ. Redit ergo in idem impugnare divinam providentiam, & legem æternam, sicut etiam propugnare in favorem legis æternæ, & divinæ providentiæ. Pro tanto igitur hæreses prædictæ hic adducuntur, & artic. præsens est contra illas. Sed & omnia, quæ de divina providentia catholice determinata sunt a D. Thoma ubilibet, & condemnant easdem, & adjuvant præsentem doctrinam, atque art. 4. 5. ipsa confirmando, vicissimque illa omnia a præsenti articulorum doctrina juvantur. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, eas omnes merito damnari a Matth. 6. *Volatilia Cęli non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & pater vester cęlestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis?* Item *Considerate lilia agri, quomodo crescunt. Nec Salomon in omni gloria sua coopertus est, sicut unum ex istis.* Item. *Si fęnum agri, quod hodie est, & cras in clibanum* mit-

mittitur, Deus sic vestit: quanto magis vos, modicæ fidei? Patet enim hic abundanter & damnatio contra omnes illas hæreses, & quod hæc dicta de divina providentia sunt de fide. Consequenter ergo & in his articulis determinata de lege æterna, quatenus cum ibi a Domino de divina providentia dictis conveniunt, tenenda sunt de fide. Item damnantur expresse ad literam, non solum ad sensum apertum, ut ibi *Matt. 6.* & *Luc.* 12. Sap. 14. *Tua autem providentia, Pater, ab initio cuncta gubernat.* Et Judith 9. *Tua judicia, Domine, in tua providentia disposuisti.* Et Eccles. 5. *Ne dicas, coram Angelo non est providentia: ne forte iratus Dominus contra sermones tuos dissipet cuncta opera manuum tuarum.* Vide. Si negare providentiam Angeli, est malum, & tantæ iræ Domini provocativum, ergo (scriptura eadem inferre voluit) multo magis negare providentiam Dei, est malum, & majoris iræ Domini provocativum. Item, & hoc confirmat immediate dictum a Psal. 9. *Dixit* (scilicet *impius*) *in corde suo, oblitus est Deus, avertit faciem suam, ne videat in finem.* Ecce: quod impius negat divinam providentiam: & forsan non publice dogmatizando (ut hæretici faciunt) sed tantum in corde suo, sed audi, quid ibi Psalmista subinferat. *Propter quod* (inquit) *irritavit impius Deum? Dixit enim in corde suo, Non requiret.* Hoc est. Irritavit Deum propter hoc, quod in corde suo negavit divinam providentiam. Mirum certe, & valde mirandum est: quod ibi Psal. ille prædixerat de impio scelera multa alia (ut legenti patet) & tamen de solo hoc scelere, scilicet de negatione divinæ providentiæ, concludit, quod impius irritavit Deum. Ex quo monstratur scholasticis acutis: quantæ pravitatis sint prædictæ, similesque hæreses negantes divinam providentiam. Irritatur quippe Deus propter singula malorum peccata, secundum *Ps.* 94. loquentem de irritatione Dei contra obduratos in deserto per annos quadraginta: nec id negare voluit iste *ps.* 9. Sed sic, post tot peccata, concludendo voluit innuere, quod comparative ad negationem providentiæ, alia peccata quasi videntur non exacerbare, seu irritare Deum. Item damnatur ab Ecclesia in offic. de Summa Trinit. *Summæ Trinitati simplici Deo, una divinitas, æqualis gloria, coæterna Majestas,* &c. *Quæ totum subdit suis orbem legibus.* Item a dictis *art.* 5. *appen.* & ibi allegatis omnibus, & singulis. *Tertio* vides: quomodo, &c.

QUÆ-

QUÆSTIO XCIV.

De lege naturali, in sex articulos divisa.

DEinde considerandum est de lege naturali.

Et circa hoc quæruntur sex.

Primo. Quid sit lex naturalis.
Secundo. Quæ sint præcepta legis naturalis.
Tertio. Utrum omnes actus virtutum sint de lege naturæ.
Quarto. Utrum lex naturalis sit una apud omnes.
Quinto. Utrum sit mutabilis.
Sexto. Utrum possit a mente hominis deleri.

ARTICULUS I. 498

Utrum lex naturalis sit habitus.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod lex naturalis sit habitus. Quia, ut Philosophus dicit in 2. Ethicor. (*cap.* 5. *in princ. tom.* 5.) *tria sunt in anima; potentia, habitus, & passio*: Sed naturalis lex non est aliqua potentiarum animæ, nec aliqua passionum, ut patet enumerando per singula. Ergo lex naturalis est habitus.

2. Præterea. Basilius dicit, (*hic pro Basil. citandus est Damasc. l.* 4. *orth. fid. c.* 23. *ut & p. p. q.* 79. *a.* 13.) quod *conscientia*, sive synderesis, *est lex intellectus nostri*; quod non potest intelligi nisi de lege naturali: Sed Synderesis est habitus quidam, ut in 1. habitum est (*q.* 79. *a.* 12.) Ergo lex naturalis est habitus.

3. Præterea. Lex naturalis semper in homine manet, ut infra patebit: (*a.* 5. *hu. qu.*) Sed non semper ratio hominis, ad quam lex pertinet, cogitat de naturali lege. Ergo lex naturalis non est actus, sed habitus.

Sed Contra est, quod Augustinus dicit in lib. de bono conjugali, (*cap.* 21. *a princ. to.* 6.) quod *habitus est, quo aliquid agitur, cum opus est*: Sed naturalis lex non est hujusmodi: est enim in parvulis, & damnatis, qui per eam agere non possunt. Ergo lex naturalis non est habitus.

Respondeo dicendum, quod aliquid potest dici esse habitus *dupliciter*. *Uno modo* proprie, & essentialiter: Et *sic lex naturalis non est habitus*. Dictum est enim supra, (*q*. 90. *a*. 1. *ad* 2.) quod lex naturalis est aliquid per rationem constitutum: sicut etiam propositio est quoddam opus rationis. Non est autem idem, quod quis agit, & quo quis agit. aliquis enim per habitum Grammaticæ agit orationem congruam. Cum igitur habitus sit, quo quis agit, non potest esse, quod lex aliqua sit habitus proprie, & essentialiter.

Alio modo potest dici habitus id, quod habitu tenetur: sicut dicitur fides id, quod fide tenetur. Et hoc modo, quia præcepta legis naturalis quandoque considerantur in actu a ratione, quandoque autem sunt in ea habitualiter tantum, *secundum hunc modum potest dici, quod lex naturalis sit habitus:* sicut etiam principia indemonstrabilia in speculativis non sunt ipsi habitus principiorum, sed sunt principia, quorum est habitus.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus intendit ibi investigare genus virtutis: & cum manifestum sit, quod virtus sit quoddam principium actus, illa tantum ponit, quæ sunt principia humanorum actuum, scilicet *potentias*, *habitus*, & *passiones*. Præter hæc autem *tria* sunt quædam alia in anima, sicut quidam actus, ut velle est in volente, & etiam cognita sunt in cognoscente, & proprietates naturales animæ insunt ei, ut immortalitas, & alia hujusmodi.

Ad secundum dicendum, quod synderesis dicitur lex intellectus nostri, inquantum est habitus continens præcepta legis naturalis, quæ sunt prima principia operum humanorum.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa concludit, quod lex naturalis habitualiter tenetur: & hoc concedimus.

Ad id vero quod in contrarium objicitur, dicendum, quod eo quod habitualiter inest, quandoque aliquis uti non potest propter aliquod impedimentum: sicut homo non potest uti habitu scientiæ propter somnum: & similiter puer non potest uti habitu intellectus principiorum, vel etiam lege naturali, quæ ei habitualiter inest, propter defectum ætatis.

AR-

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo :* quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod lex naturalium est aliquid per rationem constitutum habitualiter retentum in anima, & consequenter, quod non est habitus proprie, & essentialiter dictus. Ut prime Corinthio. undecimo. *Vos ipsi judicate. Dedecet, mulierem non velatam orare Deum. Nec ipsa natura docet, vos*, &c. Ac si aperte dicat: Lex naturalis continet hoc principium humanorum actuum, scilicet, quod mulierem non velatam dedecet in Ecclesia orare Deum, id, quod vos, cum habeatis legem naturalem, potestis ex vobismetipsis judicare. Patent omnia, cum præcepta legis naturalis sint principia humanorum actuum per rationem practicam constituta, sive ei naturaliter inserta. Ex prædictis est concludendum, quod *Linus* Papa, & martyr, qui secundum quosdam fuit secundus a Petro, est tamquam a lege naturali motus: quando nudis capite fœminis Ecclesiam interdixit. Vide vitam, seu acta ejus. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

A R T I C U L U S II. 499

Utrum lex naturalis contineat plura præcepta, vel unum tantum.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod lex naturalis non contineat plura præcepta, sed unum tantum. Lex enim continetur in genere præcepti, ut supra habitum est. (*q.* 92. *a.* 2.) Si igitur essent multa præcepta legis naturalis, sequeretur quod etiam essent multæ leges naturales.

2. Præterea. Lex naturalis consequitur hominis naturam. Sed humana natura est una secundum totum, licet sit multiplex secundum partes. Aut ergo est unum præceptum tantum legis naturæ propter unitatem totius, aut sunt multa secundum multitudinem partium naturæ humanæ: Et sic oportebit, quod etiam ea, quæ sunt de inclinatione concupiscibilis, pertineant ad legem naturalem.

3. Præterea. Lex est aliquid ad rationem pertinens, ut supra dictum est: (*q.* 90. *a.* 1.) Sed ratio

in homine est una tantum: Ergo solum unum præceptum est legis naturalis.

Sed Contra est, quia sic se habent præcepta legis naturalis in homine quantum ad operabilia, sicut se habent prima principia in demonstrativis. Sed prima principia indemonstrabilia sunt plura. Ergo etiam præcepta legis naturæ sunt plura.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*q.* 90. *a.* 1. *ad* 2. & *q.* 91. *a.* 3.) præcepta legis naturæ hoc modo se habent ad rationem practicam, sicut principia prima demonstrationum se habent ad rationem speculativam. utraque enim sunt quædam principia per se nota. Dicitur autem aliquid per se notum *dupliciter*: *Uno modo* secundum se: *Alio modo* quoad nos. Secundum se quidem quælibet propositio dicitur per se nota, cujus prædicatum est de ratione subjecti. contingit tamen, quod ignoranti definitionem subjecti talis propositio non erit per se nota: sicut ista propositio, *Homo est rationale*, est per se nota secundum sui naturam: quia qui dicit hominem, dicit *rationale*. & tamen ignoranti quid sit homo, hæc propositio non est per se nota. Et inde est, quod, sicut dicit Boet. in lib. de Hebdomad. (*cir. princ.*) *quædam sunt dignitates, vel propositiones per se notæ communiter omnibus*: Et hujusmodi sunt illæ propositiones, quarum termini sunt omnibus noti; ut, *Omne totum est majus sua parte*: &, *Quæ uni, & eidem sunt æqualia, sibi invicem sunt æqualia*. Quædam vero propositiones sunt per se notæ solis sapientibus, qui terminos propositionum intelligunt quid significent: sicut intelligenti, quod angelus non est corpus, per se notum est, quod non est circumscriptive in loco; quod non est manifestum rudibus, qui hoc non capiunt. In his autem, quæ in apprehensionem hominum cadunt, quidam ordo invenitur. Nam illud, quod primo cadit in apprehensionem, est ens, cujus intellectus includitur in omnibus, quæcunque quis apprehendit. Et ideo primum principium indemonstrabile est, quod *non est simul affirmare, & negare*, quod fundatur supra rationem entis, & non entis: & super hoc principio omnia alia fundantur, ut dicit Philos. in 4. Metaphys. (*tex.* 9. & *seq. to.* 3.)

Sicut autem ens est primum, quod cadit in apprehensionem simpliciter; ita bonum est primum, quod cadit in apprehensionem practicæ rationis, quę ordinatur ad opus. Omne enim agens agit propter finem, qui habet rationem boni. Et ideo primum principium in ratione practica est, quod fundatur supra

supra rationem boni; quæ est, *Bonum est, quod omnia appetunt*. Hoc est ergo *primum præceptum legis, quod bonum est faciendum, & prosequendum; & malum vitandum: Et super hoc fundantur omnia alia præcepta legis naturæ*, ut scilicet omnia illa facienda, vel vitanda pertineant ad præcepta legis naturæ, quæ ratio practica naturaliter apprehendit esse bona humana. Quia vero bonum habet rationem finis, malum autem rationem contrarii, inde est quod omnia illa, ad quæ homo habet naturalem inclinationem, ratio naturaliter apprehendit ut bona, & per consequens ut opere prosequenda, & contraria eorum ut mala, & vitanda. *Secundum igitur ordinem inclinationum naturalium est ordo præceptorum legis naturæ*. Inest enim *primo* inclinatio homini ad bonum secundum naturam, in qua communicat cum omnibus substantiis; prout scilicet quælibet substantia appetit conservationem sui esse secundum suam naturam: Et secundum hanc inclinationem pertinent ad legem naturalem ea, per quæ vita hominis conservatur, & contrarium impeditur. *Secundo* inest homini inclinatio ad aliqua magis specialia secundum naturam, in qua communicat cum cæteris animalibus: Et secundum hoc dicuntur ea esse de lege naturali, quæ natura omnia animalia docuit; ut est commixtio maris, & fœminæ, & educatio liberorum, & similia. *Tertio modo* inest homini inclinatio ad bonum secundum naturam rationis, quæ est sibi propria: sicut homo habet naturalem inclinationem ad hoc quod veritatem cognoscat de Deo, & ad hoc quod in societate vivat: Et secundum hoc ad legem naturalem pertinent ea, quæ ad hujusmodi inclinationem spectant; utpote quod homo ignorantiam vitet: quod alios non offendat, cum quibus debet conversari; & cætera hujusmodi, quæ ad hoc spectant.

Ad primum ergo dicendum, quod omnia ista præcepta legis naturæ, inquantum referuntur ad unum primum præceptum, habent rationem unius legis naturalis.

Ad secundum dicendum, quod omnes hujusmodi inclinationes quarumcunque partium naturæ humanæ, puta concupiscibilis, & irascibilis, secundum quod regulantur ratione, pertinent ad legem naturalem, & reducuntur ad unum primum præceptum, ut dictum est: (*in corp.*) Et *secundum hoc sunt multa præcepta legis naturæ in seipsis, quæ tamen communicant in una radice*.

Ad tertium dicendum, quod ratio etsi in se una

sit, tamen est ordinativa omnium, quæ ad homines spectant: Et secundum hoc sub lege rationis continentur omnia ea, quæ ratione regulari possunt.

APPENDIX.

EX artic. habes *primo*: quomodo per rationem & ostendas, & in vero sensu intelligas, merito esse a scripturis insinuatum, quod præcepta legis naturæ sunt multa, & sunt unum. Ut Matth. septimo: *Quæcunque vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis. Hæc est enim lex, & propheta*. Nam in ly, *quæcunque vultis*, &c. vides, unum esse præceptum; sed in ly *hæc est lex*, &c. vides plura esse, si enim lex, & prophetæ ad illud unum referuntur, tanquam quæ non exprimant, nisi ea, quæ sunt consona ipsi uni præcepto, scilicet, *quæcunque vultis*, &c. utique secundum considerationem hanc unum præceptum legis naturæ, & multa sunt unum, modo prædeclarato. Rursus sub ly, *quæcunque vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis*, cointelligitur negativum ei e diametro correspondens, scilicet & quæcunque non vultis, ut faciant vobis homines, nec vos facite illis. Ecce igitur duo præcepta legis naturalia, tanquam duo principia, & unum solum præceptum; quia in affirmativo expresso continetur negativum implicite. Confirmantur autem prædicta ex Decr. distinctione prima, capitulo primo: *Jus naturale est, quod in lege, & in Evangelio continetur; quo quisque jubetur alii facere, quod sibi vult fieri; & prohibetur alii inferre, quod sibi nolit fieri. Unde Christus in Evangelio. Omnia, quæcumque vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis. Hæc est enim lex, & propheta*. Hæc in Decretis ibi. Ex quibus conclude, ut & partim nunc supra tetigimus, quod, si jus naturale est, quod continetur in lege, & in Evangelio, tunc oportebit confiteri hanc veritatem inde sequentem, scilicet, quod tradita in lege, & in Evangelio, etiam quantum ad excedentia humanam rationem, non sunt dissona juri naturali. Quod utique verissimum est. Licet enim sint supra jus naturale, non tamen unquam contra; quoniam Deus, qui utrumque, scilicet, & jus naturale, & Evangelium dedit, non est destructor operum a se factorum; cum, quæcunque a Deo sunt, miro ordine ad invicem ordinata sint ex *Roma*. 13. Et hoc modo intelligitur; quod lex, prophetæ, & Evangelium, sunt jus naturale. *Secundo* vides, &c.

AR-

ARTICULUS III. 500

Utrum omnes actus virtutum sint de lege naturæ.

4. d. 3. q. 1. a. 3. q. 1. ad 4.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod non omnes actus virtutum sint de lege naturæ. Quia, ut supra dictum est, (*q.* 90. *a.* 2.) de ratione legis est, ut ordinetur ad bonum commune: Sed quidam virtutum actus ordinantur ad bonum privatum alicujus: ut patet præcipue in actibus temperantiæ. Non ergo omnes actus virtutum legi subduntur naturali.

2. Præterea. Omnia peccata aliquibus virtuosis actibus opponuntur. Si igitur omnes actus virtutum sint de lege naturæ, videtur ex consequenti, quod omnia peccata sint contra naturam: Quod tamen specialiter de quibusdam peccatis dicitur.

3. Præterea. In his quæ sunt secundum naturam, omnes conveniunt: Sed in actibus virtutum non omnes conveniunt: aliquid enim est virtuosum uni, quod est alteri vitiosum. Ergo non omnes actus virtutum sunt de lege naturæ.

Sed Contra est, quod Damasc. dicit in 3. lib. (*orth. fid. c.* 14. *cir. fi.*) quod *virtutes sunt naturales*. Ergo & actus virtuosi subjacent legi naturæ.

Respondeo dicendum, quod de actibus virtuosis *dupliciter* loqui possumus: *Uno modo*, inquantum sunt virtuosi: *Alio modo*, inquantum sunt tales actus in propriis speciebus considerati. *Si igitur loquamur de actibus virtutum, inquantum sunt virtuosi, sic omnes actus virtuosi pertinent ad legem naturæ.* Dictum est enim, (*ar. præc.*) quod ad legem naturæ pertinet omne illud, ad quod homo inclinatur secundum suam naturam. Inclinatur autem unumquodque naturaliter ad operationem sibi convenientem secundum suam formam; sicut ignis ad calefaciendum. Unde cum anima rationalis sit propria forma hominis, naturalis inclinatio inest cuilibet homini ad hoc, quod agat secundum rationem: Et hoc est agere secundum virtutem. Unde secundum hoc omnes actus virtutum sunt de lege naturali. dictat enim hoc naturaliter unicuique propria ratio, ut virtuose agat.

Sed si loquamur de actibus virtuosis secundum seipsos, prout scilicet in propriis speciebus considerantur,

tur, *sic non omnes actus virtuosi sunt de lege naturæ*. Multa enim secundum virtutem fiunt, ad quæ natura non primo inclinat; sed per rationis inquisitionem ea homines adinvenerunt, quasi utilia ad bene vivendum.

Ad primum ergo dicendum, quod temperantia est circa concupiscentias naturales cibi, & potus, & venereorum, quæ quidem ordinantur ad bonum commune naturæ; sicut & alia legalia ordinantur ad bonum commune morale.

Ad secundum dicendum, quod natura hominis potest dici *vel* illa, quæ est propria hominis; & secundum hoc omnia peccata, inquantum sunt contra rationem, sunt etiam contra naturam, ut patet per Damasc. in 2. lib. (*orth. fid. cap.* 30.) *Vel* illa, quæ est communis homini, & aliis animalibus; Et secundum hoc quædam specialia peccata dicuntur esse contra naturam: sicut contra commixtionem maris, & fœminæ, quæ est naturalis omnibus animalibus, est concubitus masculorum, quod specialiter dicitur vitium contra naturam.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit de actibus secundum se ipsos consideratis. Sic enim propter diversas hominum conditiones contingit, quod aliqui actus sunt aliquibus virtuosi, tanquam eis proportionati, & convenientes, qui tamen sunt aliis vitiosi, tanquam eis non proportionati.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, & Damasceno insinuatum: quod omnes actus virtutum sunt naturales. A Damasceno quidem: ut *argum. cont.* A scripturis vero per hoc; quod dicitur Marc. 6. *Herodes metuebat Joannem, sciens eum virum justum, & sanctum, & custodiebat eum: & audito eo, multa faciebat, & libenter eum audiebat*. Hinc enim patet: quod etiam contra aliquem justum irati, ut erat Herodes, amant quodammodo, vel nolentes eundem justum, & illum reverentur, libenterque illius sermones audiunt. Consequenter ergo hinc patet: quod actus virtutum, quales erant illi B. Joannis, sunt hominibus naturales. Nam similitudo est causa amoris, *q.* 27. *art.* 3. ideoque iniquos Herodes a similitudine coactos dici oportet, quæ est inter illos, ac justos, quando istos amant, & reverentur. Similitudo autem talis non est morum actualium, cum iniqui mores, & justi sint dissimi-
les:

les; sed est innata quædam inclinatio in omnibus; quæ naturaliter inclinantur ad bonum amandum. Virtutum enim semina unusquisque in se a natura habet, *q.63. art.* 1. quæ est quædam similitudo, ut patet, ad omnes. Ex qua inserta similitudine ad virtutes amandas cujuscunque, videmus etiam mendaces homines amare, vel coactitie quodammodo eos, qui dicunt veritatem, ut sic, idest, ut veritas est, non ut suorum iniquorum factorum inimica est; ut de Herode contingebat, respectu B. Joannis veritatem ejus factis inimicam dicentis. Hinc est, quod D. Chrysostomus homil. 49. super Matth. cap. 14. *Contristatus est*, inquit tamquam confirmando prædicta. *Et posteaquam vidit, ad quantum mali res prorupit, mœrore confectus est. Cur autem mæret? Quia videlicet talis res virtus est: ut nequam etiam homines & admirentur ipsam, & laudent*. Hæc ibi. Idem ergo ex præmissis omnibus concludendo est, ac si scriptura circa facta illa Herodis, scholastice, & breviter loquens, dixerit: Actus virtutum esse de lege naturali, confiteri oportet, ex quo Herodes iniquus ad Beatum Joannem amandum inclinabatur. Insinuatur & idipsum a *Genes. vigesimosexto, & trigesimoprimo*. De quo vide Veritates aureas super totam legem veterem, *Genes. vigesimosexto, conclusione septima, & cap. trigesimoprimo, concl. 6.* Item *Numero vigesimotertio, conclusio secunda*. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis, &c.

ARTICULUS IV. 501

Utrum lex naturæ sit una apud omnes.

3. d. 37. art. 3. cor. & 4. d. 33. q. 1. ar. 1. cor. & ar. 2. ad 1.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod lex naturæ non sit una apud omnes. Dicitur enim in Decretis, dist. 1. (*seu in præludio dist. 1.*) quod *jus naturale est quod in Lege, & in Evangelio continetur*: Sed hoc non est commune omnibus: quia, ut dicitur Rom. 10. *non omnes obediunt Evangelio*. Ergo lex naturalis non est una apud omnes.

2. Præterea. *Quæ sunt secundum legem, justa esse dicuntur*, ut dicitur in 5. Ethicor. (*cap. 1. & 2. to. 5.*) Sed in eodem lib. (*cap. 10.*) dicitur, quod nihil est ita justum apud omnes, quin apud aliquos di-

diversificetur. Ergo etiam lex naturalis non est apud omnes eadem.

3. Præterea. Ad legem naturæ pertinet id, ad quod homo secundum naturam suam inclinatur, ut supra dictum est: (*art.* 2. *hu. qu.*) Sed diversi homines naturaliter ad diversa inclinantur, alii quidem ad concupiscentiam voluptatum, alii ad desideria honorum, alii ad alia. Ergo non est una lex naturalis apud omnes.

Sed Contra est, quod Isidorus dicit in lib. 5. Etymologiarum: (*cap.* 4.) *Jus naturale est commune omni nationi.*

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*art.* 2. *hu. q.*) ad legem naturæ pertinent ea, ad quæ homo naturaliter inclinatur; inter quæ homini proprium est, ut inclinetur ad agendum secundum rationem. Ad rationem autem pertinet ex communibus ad propria procedere, ut patet ex 1. Physicor. (*tex.* 2. 3. & 4. *tom.* 2.) Aliter tamen circa hoc se habet ratio speculativa, & aliter practica. Quia enim ratio speculativa præcipue negotiatur circa necessaria, quæ impossibile est aliter se habere, absque aliquo defectu invenitur veritas in conclusionibus propriis, sicut & in principiis communibus: Sed ratio practica negotiatur circa contingentia, in quibus sunt operationes humanæ: Et ideo, si in communibus sit aliqua necessitas, † *al. veritas* † quanto magis ad propria descenditur, tanto magis invenitur defectus.

Sic igitur in speculativis est eadem veritas apud omnes tam in principiis, quam in conclusionibus, licet veritas non apud omnes cognoscatur in conclusionibus, sed solum in principiis, quæ dicuntur communes conceptiones. In operativis autem non est eadem veritas, vel rectitudo practica apud omnes quantum ad propria, sed solum quantum ad communia; & apud illos, apud quos est eadem rectitudo in propriis, non est æqualiter omnibus nota. Sic igitur patet, *quod quantum ad communia principia rationis sive speculativæ, sive practicæ, est eadem veritas, seu rectitudo apud omnes, & æqualiter nota. Quantum vero ad proprias conclusiones rationis speculativæ est eadem veritas apud omnes, non tamen æqualiter omnibus nota.* apud omnes enim verum est, quod *triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis*, quamvis hoc non sit omnibus notum. Sed quantum ad proprias conclusiones rationis practicæ, nec est eadem veritas, seu rectitudo apud omnes, nec etiam apud quos est eadem, est æqualiter nota.

ta. Apud omnes enim hoc rectum est, & verum, ut secundum rationem agatur. Ex hoc autem principio sequitur, quasi conclusio propria, quod deposita sint reddenda. & hoc quidem ut in pluribus verum est; sed potest in aliquo casu contingere, quod sit damnosum, & per consequens irrationabile, si deposita reddantur; puta si aliquis petat ad impugnandam patriam. & hoc tanto magis invenitur deficere, quanto magis ad particularia descenditur: puta si dicatur, quod deposita sunt reddenda cum tali cautione, vel tali modo. Quanto enim plures conditiones particulares opponuntur, tanto pluribus modis poterit deficere; ut non sit rectum, vel in reddendo, vel non reddendo.

Sic igitur dicendum est, quod *lex naturæ, quantum ad prima principia communia, est eadem apud omnes, & secundum rectitudinem, & secundum notitiam: Sed quantum ad quædam propria, quæ sunt quasi conclusiones principiorum communium, est eadem apud omnes ut in pluribus, & secundum rectitudinem, & secundum notitiam: Sed ut in paucioribus potest deficere, & quantum ad rectitudinem*, propter aliqua particularia impedimenta: (sicut etiam naturæ generabiles, & corruptibiles deficiunt ut in paucioribus propter impedimenta) *& etiam quantum ad notitiam*: & hoc propter hoc, quod aliqui habent depravatam rationem ex passione, seu ex mala consuetudine, seu ex mala habitudine naturæ; sicut apud Germanos olim latrocinium non reputabatur iniquum, cum tamen sit expresse contra legem naturæ, ut refert Julius Cæsar in lib. 6. de bello Gallico. (*cir. med.*)

Ad Primum ergo dicendum, quod verbum illud non est sic intelligendum, quasi omnia, quæ in lege, & in Evangelio continentur, sint de lege naturæ; cum multa tradantur ibi supra naturam: sed ea, quæ sunt de lege naturæ, plenarie ibi traduntur. Unde cum dixisset Gratianus, quod *jus naturale est, quod in Lege, & in Evangelio continetur*, statim explicando subjunxit, *quo quisque jubetur alii facere, quod sibi vult fieri*.

Ad secundum dicendum, quod verbum Philosophi est intelligendum de his, quæ sunt naturaliter justa, non sicut principia communia, sed sicut quædam conclusiones ex his derivatæ; quæ ut in pluribus habent rectitudinem, & ut in paucioribus deficiunt.

Ad tertium dicendum, quod sicut ratio in homine dominatur, & imperat aliis potentiis; ita oportet

quod

quod omnes inclinationes naturales ad alias potentias pertinentes ordinentur secundum rationem. Unde hoc est apud omnes communiter receptum, † *al. rectum* † ut secundum rationem dirigantur omnes hominum inclinationes.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo:* quomodo per rationem & ostendas, & recte intelligas, merito esse a scripturis, & Isidoro insinuatum: quod lex naturalis est una apud omnes. Ab Isidoro quidem: *ut in arg. cont.* A scripturis vero per hoc, quod dicitur Rom. 2. *Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* Ac si apertius, in proposito nostro, dicat. Lex naturalis intantum nota est apud omnes, quod etiam gentibus, de quibus minus videbatur, est nota: ut ipsimet ostendunt ex operibus, dum sine lege morali scripta exterius legem moralem interius naturaliter scriptam in cordibus suis observant. De gentibus, dixi, minus videbatur, quod nota esset eis lex naturæ: tum, quia erant *alienati a conversatione Israel, & hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo*, ut dicitur Ephes. secundo, tum, quia peccatis immensis attento statu gentilitatis erant onusti, quæ, licet bonum naturæ non totaliter extinguant, attenuant tamen illud, atque diminuunt maxime in moralibus plus, & minus pro gravitate peccatorum, *qu.* 85. *art.* 1. 2. 3. Vide etiam hic text. corp. fin. & *a.* 5. *ad primum*. His adde tu regulam philosophicam illam, scilicet, si, de quo minus videtur non inesse, inest magis, utique, de quo plus videtur inesse, inerit: & tunc clare perspicies, quod Apostolus non tantum per sententiam suam *Roman.* 2. simpliciter insinuavit propositum, scilicet, quod lex naturæ omnibus communis est, sed etiam hoc ipsum a fortiori monstravit. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica declaretur, atque confirmetur.

AR-

ARTICULUS V. 502

Utrum lex naturæ mutari possit.

Sup. ar. 4. cor. & ad 2. & inf. q. 79. ar. 1. ad 1. & 3. d. 37. ar. 3. co. & 4. d. 33. q. 1. ar. 1. cor. & art. 2. ad 1.

AD Quintum sic proceditur. Videtur, quod lex naturæ mutari possit. Quia super illud Ecclesiast. 17. *Addidit eis disciplinam, & legem vitæ*; dicit Glos. (*ordin.*) *Legem literæ, quantum ad correctionem legis naturalis, scribi voluit*; Sed illud, quod corrigitur, mutatur. Ergo lex naturalis potest mutari.

2. Præterea. Contra legem naturalem est occisio innocentis, & etiam adulterium, & furtum: Sed ista inveniuntur esse mutata a Deo, puta cum Deus præcepit Abrahæ, quod occideret filium innocentem, ut habetur Gen. 22. & cum præcepit Judæis, ut mutuata Ægyptiorum vasa subriperent, ut habetur Exod. 12. & cum præcepit Oseæ, ut uxorem fornicariam acciperet, ut habetur Oseæ 1. Ergo lex naturalis potest mutari.

3. Præterea. Isidorus dicit in lib. 5. Etymolog. (*cap. 4.*) quod *communis omnium possessio, & una libertas est de jure naturali*: Sed hæc videmus esse mutata per leges humanas. Ergo videtur, quod lex naturalis sit mutabilis.

Sed Contra est, quod dicitur in Decretis, dist. 5. (*seu in præludio Dist. 5.*) *Naturale jus ab exordio rationalis creaturæ cœpit: nec variatur tempore, sed immutabile permanet.*

Respondeo dicendum, quod lex naturalis potest intelligi mutari *dupliciter*. *Uno modo* per hoc quod aliquid ei addatur: Et *sic nihil prohibet, legem naturalem mutari*. multa enim supra legem naturalem superaddita sunt ad humanam vitam utilia tam per legem divinam, quam etiam per leges humanas.

Alio modo potest intelligi mutatio legis naturalis per modum subtractionis; ut scilicet aliquid desinat esse de lege naturali, quod prius fuit secundum legem naturalem. *Et sic, quantum ad prima principia legis naturæ, lex naturæ est omnino immutabilis*: *Quantum autem ad secunda præcepta*, quæ diximus esse quasi quasdam proprias conclusiones propinquas primis principiis, *sic lex naturalis, non immu-*

mutatur, quin ut in pluribus sit rectum semper, quod lex naturalis habet: Potest tamen mutari & in aliquo particulari, & in paucioribus propter aliquas speciales causas impedientes observantiam talium præceptorum, ut sup. dictum est. (*ar. præc.*)

Ad primum ergo dicendum, quod lex scripta dicitur esse data ad correctionem legis naturalis, *Vel* quia per legem scriptam suppletum est, quod legi naturæ deerat, *Vel* quia lex naturæ in aliquorum cordibus quantum ad aliqua corrupta erat, intantum ut existimarent esse bona, quæ naturaliter sunt mala: Et talis corruptio correctione indigebat.

Ad secundum dicendum, quod naturali morte moriuntur omnes communiter tam nocentes, quam innocentes: Quæ quidem naturalis mors divina potestate inducitur propter peccatum originale, secundum illud 1. Reg. 2. *Dominus mortificat, & vivificat*. Et ideo absque aliqua injustitia secundum mandatum Dei potest infligi mors cuicumque homini, vel nocenti, vel innocenti. Similiter etiam adulterium est concubitus cum uxore aliena, quæ quidem est ei deputata secundum legem Dei divinitus traditam: unde ad quamcumque mulierem aliquis accedat ex mandato divino, non est adulterium, nec fornicatio. Et eadem ratio est de furto, quod est acceptio rei alienæ. quicquid enim accipit aliquis ex mandato Dei, qui est dominus universorum, non accipit absque voluntate domini; quod est furari. Nec solum in rebus humanis quicquid a Deo mandatur, hoc ipso est debitum; sed etiam in rebus naturalibus quicquid a Deo fit, est naturale quodammodo, ut in 1. dictum est. (*q. 105. ar. 6. ad 1.*)

Ad tertium dicendum, quod aliquid dicitur esse de jure naturali *dupliciter*. *Uno modo*, quia ad hoc natura inclinat: sicut non esse injuriam alteri faciendam. *Alio modo*, quia natura non inducit contrarium: sicut possemus dicere, quod hominem esse nudum est de jure naturali; quia natura non dedit ei vestitum, sed ars adinvenit. Et hoc modo *communis omnium possessio, & una libertas* dicitur esse de jure naturali; quia scilicet distinctio possessionum, & servitus non sunt inductæ a natura, sed per hominum rationem ad utilitatem humanæ vitæ. & sic etiam in hoc lex naturæ non est mutata nisi per additionem.

AP-

APPENDIX.

EX articulo habes *primo:* quomodo per rationem & ostendas, & recte intelligas, merito esse insinuatum a scripturis, & decretis, quod naturalis mutari non potest. A Decretis quidem *distinctio. quinta, ut in argum. contr.* A scripturis vero per hoc, quod dicitur Isa. 24. *Transgressi sunt leges, mutaverunt jus, dissipaverunt fœdus sempiternum.* Hoc est. Transgressi sunt leges divinas, mutaverunt jus humanum, dissipaverunt legem naturalem. Vide Div. Th. super 1. *Corinth.* 11. *lect. tertia*, citantem hunc Isaiæ locum, & pro lege naturali exponentem. Ideo autem lex naturæ vocatur fœdus sempiternum a scriptura: quia denotare per hoc intendit, quod jus naturale cordi humano indelebiliter insertum est, & consequenter, quod mutari non potest, nec tempore variari. *Secundo* vides, &c.

ARTICULUS VI. 503

Utrum lex naturæ possit a corde hominis aboleri.

Inf. q. 99. ar. 2. ad 2.

AD Sextum sic proceditur. Videtur, quod lex naturæ possit a corde hominis aboleri. Quia Rom. 2. super illud, *Cum gentes, quæ legem non habent*, &c. dicit Glos. (*ordin.*) quod *in interiori homine per gratiam innovato lex justitiæ inscribitur, quam deleverat culpa*: Sed lex justitiæ est lex naturæ. Ergo lex naturæ potest deleri.

2. Præterea. Lex gratiæ est efficacior, quam lex naturæ: Sed lex gratiæ deletur per culpam. Ergo multo magis lex naturæ potest deleri.

3. Præterea. Illud quod lege statuitur, inducitur quasi justum: Sed multa sunt ab hominibus statuta contra legem naturæ. Ergo lex naturæ potest a cordibus hominum aboleri.

Sed Contra est, quod Augustinus dicit in 2. Confes. (*cap. 4. in princ. tom. 1.*) *Lex tua scripta est in cordibus hominum, quam nec ulla quidem delet iniquitas*: Sed lex scripta in cordibus hominum est lex naturalis. Ergo lex naturalis deleri non potest.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*ar. 4. hu. qu.*) ad legem naturalem pertinent primo quidem quædam præcepta communissima,

quæ sunt omnibus nota; secundario autem quædam secundaria præcepta magis propria, quæ sunt quasi conclusiones propinquæ principiis.

Quantum ergo ad illa principia communia, *lex naturalis nullo modo potest a cordibus hominum deleri in universali*: *Deletur tamen in particulari operabili*, secundum quod ratio impeditur applicare commune principium ad particulare operabile, propter concupiscentiam, vel aliquam aliam passionem, ut supra dictum est. (*quæst.* 77. *ar.* 2.) *Quantum vero ad alia præcepta secundaria*, *potest lex naturalis deleri de cordibus hominum*, vel propter malas persuasiones, (eo modo quo etiam in speculativis errores contingunt circa conclusiones necessarias) vel etiam propter pravas consuetudines, & habitus corruptos: sicut apud quosdam non reputabantur latrocinia peccata, vel etiam vitia contra naturam, ut etiam Apost. dicit Rom. 1.

Ad primum ergo dicendum, quod culpa delet legem naturæ in particulari, non autem in universali, nisi forte quantum ad secundaria præcepta legis naturæ, eo modo quo dictum est. (*in corp.*)

Ad secundum dicendum, quod gratia etsi sit efficacior, quam natura, tamen natura essentialior est homini, & ideo magis permanens.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit de secundis præceptis legis naturæ, contra quæ aliqui legislatores statuta aliqua fecerunt, quæ sunt iniqua.

A P P E N D I X.

EX ar. habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, & recte intelligas, merito esse a scripturis, & August. insinuatum: quod lex naturalis potest, & non potest deleri ex cordibus hominum. A D. Augu. quidem, quod non possit: ut *in arg. cont.* A scripturis vero, quod possit: ut per dictum Levit. 18. *Juxta consuetudinem Ægypti non facietis. Juxta morem regionis Chanaam non agetis*: *nec in legitimis eorum ambulabitis*, &c. 20. *Nolite ambulare in legitimis nationum*. Hinc enim patet, quod & Ægyptus, & Chanaam, & nationes, adeo e cordib. suis per peccata sua expunxerant legem naturalem, ut etiam abominationes pessimas, de quibus ibi, vocarent legitima, pro legitimis prædicarent, filiisque suis pro talibus justitiis de manu in manum successive traderent. Insinuatur & per dictum Roman. 1. *Tradidit illos in reprobum sensum*: & quid sit re-

reprobus sensus, ostendit subdens: *ut faciant, quæ non conveniunt*. Hoc est. Ut faciant, quæ non conveniunt: & æstiment tamen ipsa, quæ non convenient, convenire. Loquitur enim ibi Apostolus figurate, idest minus dicendo, plus significat. De quibus inconvenientibus vide ibi per totum: & *Sapie*. 13. Ex his ergo scriptura scholasticis perspicacibus concludendum abundanter relinquit: quod lex naturalis aboleri potest, etiam ita, ut e diametro contraria firmiter habeantur pro lege. Sciebant enim ii in universali, Deum colendum, &c. cæcitate tamen pressi subsumebant sub illa *majori* hanc *minorem*: Deus iste, scilicet Jupiter, Dii isti, scilicet Mars, Mercurius, serpentes, quadrupedes tales, &c. sunt pro Diis & habendi, & colendi. Item sciebant in universali, vitia esse fugienda, tamen obcæcati subnectebant veræ illi *majori*, has *minores* falsas, scilicet masculos commisceri masculis, talem rem alienam invito domino tollere, &c. non sunt vitia, ideoque nec fugienda. Propter hoc dicuntur in particulari tantum errasse circa jus naturale; similes illis, de quib. dicitur Luc. 8. *ut videntes non videant, & audientes non intelligant*: itemque similes ariolo Balaam, de quo bis dicitur *numer*. 24. *dixit homo, cujus obturatus est oculus, auditor sermonum Dei, qui novit doctrinam altissimi, qui visionem omnipotentis Dei intuitus est, qui cadens apertos habet oculos*. Applicanda sunt etiam prædicta contra hæreticos in suo ipsorum genere. *Secundo* vides, &c.

QUÆSTIO XCV.

De lege humana, in quatuor articulos divisa.

DEinde considerandum est de lege humana. Et *Primo* quidem de ipsa lege secundum se. *Secundo* de potestate ejus. *Tertio* de ejus mutabilitate.

Circa primum quæruntur quatuor.

Primo. De utilitate ipsius.
Secundo. De origine ejus.
Tertio. De qualitate ipsius.
Quarto. De divisione ejusdem.

AR-

ARTICULUS I. 504

Utrum fuerit utile aliquas leges poni ab hominibus.

Sup. q. 91. ar. 3. & 2. d. 9. ar. 3. cor. ad 2. & ad 5. & 3. diſ. 40. art. 2.

AD Primum ſic proceditur. Videtur, quod non fuerit utile aliquas leges poni ab hominibus. Intentio enim cujuslibet legis eſt, ut per eam homines fiant boni, ſicut ſupra dictum eſt: (*q. 92. a. 1.*) Sed homines magis inducuntur ad bonum voluntarii per monitiones, quam coacti per leges. Ergo non fuit neceſſarium leges ponere.

2. Præterea. Sicut dicit Philoſ. in 5. Eth. (*cap. 4. circa med. to. 5.*) *Ad judicem confugiunt homines, ſicut ad juſtum animatum*: Sed juſtitia animata eſt melior, quam inanimata, quæ legibus continetur. Ergo melius fuiſſet, ut executio juſtitiæ committeretur arbitrio judicum, quam quod ſuper hoc lex aliqua conderetur.

3. Præterea. Lex omnis directiva eſt actuum humanorum, ut ex ſupradictis patet: (*q. 90. a. 1. & 2.*) Sed cum humani actus conſiſtant in ſingularibus, quæ ſunt infinita, non poſſunt ea, quæ ad directionem humanorum actuum pertinent, ſufficienter conſiderari, niſi ab aliquo ſapiente, qui inſpiciat ſingula. Ergo melius fuiſſet arbitrio ſapientum dirigi actus humanos, quam aliqua lege poſita. Ergo non fuit neceſſarium leges humanas ponere.

Sed Contra eſt, quod Iſidorus dicit in lib. 5. Etymol. (*cap. 20.*) *Factæ ſunt leges, ut earum metu humana coerceatur audacia, tutaque ſit inter improbos innocentia, & in ipſis improbis formidato ſupplicio refrenetur nocendi facultas:* Sed hæc ſunt neceſſaria maxime humano generi. Ergo neceſſarium fuit ponere leges humanas.

Reſpondeo dicendum, quod, ſicut ex ſupradictis patet, (*q. 63. ar. 1.*) homini naturaliter ineſt quædam aptitudo ad virtutem. ſed ipſa virtutis perfectio neceſſe eſt quod homini adveniat per aliquam diſciplinam: Sicut etiam videmus, quod per aliquam induſtriam ſubvenitur homini in ſuis neceſſitatibus, puta in cibo, & veſtitu, quorum initia quædam habet a natura, ſcilicet rationem, & manus, non autem ipſum complementum, ſicut cætera animalia, quibus natura dedit ſufficienter tegumentum, & cibum.

bum. Ad hanc autem disciplinam non de facili invenitur homo sibi sufficiens: quia perfectio virtutis præcipue consistit in retrahendo hominem ab indebitis delectationibus, ad quas præcipue homines sunt proni, & maxime juvenes, circa quos est efficacior disciplina. Et ideo oportet, quod hujusmodi disciplinam, per quam ad virtutem pervenitur, homines ab alio sortiantur.

Et quidem quantum ad illos juvenes, qui sunt proni ad actus virtutum ex bona dispositione naturæ, vel consuetudine, vel magis divino munere sufficit disciplina paterna, quæ est per monitiones. Sed quia inveniuntur quidam protervi, & ad vitia proni, qui verbis de facili moveri non possunt, necessarium fuit quod per vim, vel metum cohiberentur a malo; ut saltem sic malefacere desistentes, & aliis quietam vitam redderent, & ipsi tandem per hujusmodi assuetudinem ad hoc perducerentur, quod voluntarie facerent, quæ prius metu implebant, & sic fierent virtuosi. Hujusmodi autem disciplina cogens metu pœnæ est disciplina legum. Unde *necessarium fuit ad pacem hominum, & virtutem, quod leges ponerentur:* quia, sicut Philosoph. dicit in 1. Politic. (*cap. 2. in fi. tom. 5.*) *sicut homo si sit perfectus virtute, est optimum animalium; sic si sit separatus a lege, & justitia, est pessimum omnium:* quia homo habet arma rationis ad expellendas concupiscentias, & sævitias, quæ non habent alia animalia.

Ad primum ergo dicendum, quod homines bene dispositi melius inducuntur ad virtutem monitionibus voluntariis, quam coactione; sed quidam male dispositi non ducuntur ad virtutem, nisi cogantur.

Ad secundum dicendum, quod, sicut Philos. dicit 1. Rhet. (*cap. 1. aliquant. a princ. to. 6.*) *melius est omnia ordinari lege, quam dimittere judicum arbitrio.* Et hoc propter *tria*. *Primo* quidem, quia facilius est invenire paucos sapientes, qui sufficiant ad rectas leges ponendas, quam multos, qui requirerentur ad recte judicandum de singulis. *Secundo*, quia illi qui leges ponunt, ex multo tempore considerant, quid lege ferendum sit: sed judicia de singularibus factis fiunt ex casibus subito exortis. facilius autem ex multis consideratis potest homo videre, quid rectum sit, quam solum ex aliquo uno facto. *Tertio*, quia legislatores judicant in universali, & de futuris: sed homines judiciis præsidentes judicant de præsentibus, ad quæ afficiuntur amore, vel odio, aut aliqua cupiditate: & sic eorum de-

pravatur judicium. Quia ergo justitia animata judicis non invenitur in multis, & quia flexibilis est, ideo necessarium fuit, in quibuscunque est possibile, legem determinare, quid judicandum sit, & paucissima arbitrio hominum committere.

Ad tertium dicendum, quod quædam singularia, quæ non possunt lege comprehendi, necesse est committere judicibus, ut ibidem Philosophus dicit; (*loc. sup. cit.*) puta de eo quod est factum esse, vel non esse; & de aliis hujusmodi.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem destruas errores *Lutheri* dicentis: legem nullam, sive ab hominibus, sive ab Angelis, ullo jure Christianis imponi posse, nisi inquantum ipsi velint. Liberi enim sumus (inquit) ab omnibus. Item *Sarrabaitarum*: qui in spiritu libertatis vivunt sub habitu monachorum. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, illos merito damnari ab Isidoro, ut *in argumen. contr.* Item a dictis 2. 2. *articulorum num.* 551. *& ab Elucid. prima part. articulorum num.* 483. Item a Veritatibus aureis super totam legem veterem, *Gen. tertio*, *concl.* 2. Item ab ista 1. 2. *artic. num.* 483. Item ab Addition. *art. nu.* 93. *cum Elucid.* Dicta siquidem ibi applicentur huc contra errores prædictos: sicut & de multis alibi citatis sic modo suo faciendum esse semper subintelligitur. Item ab Apostolorum facto, quando *Act. decimoquinto*, in communi posuerunt legem Christianis pro tempore illo congruentem de sanguine, & suffocato. Item ab omnibus Conciliis, Pontificibus summis, Imperatoribus orthodoxis damnari intelliguntur errores ii per hoc: quod canones, leges, etiam sub interminatione maximarum pœnarum, Christianis indixerunt, & laudabiliter; absque tamen subditorum Christianorum voluntate prærequisita. Hujusmodi enim facta præmissa aperte clamant; quod utile est, leges aliquas poni ab hominibus. Ad id vero *Lutheri* dictum, quod sumus liberi, habes, quid respondeas pro veritate abundanter in Veritatibus aureis super legem veterem, *Genes. tertio*, *conclusio. secunda*, *&* *Num.* 4. *conclus.* 3. ostendendo; quod nihil prorsus contra veritatem præmissam facit libertas illa, nisi apud ignaros, vel etiam malitiosos. *Tertio* vides: quomodo, &c.

AR-

ARTICULUS II. 505

Utrum omnis lex humanitus posita a lege naturali derivetur.

3. cont. c. 123.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod non omnis lex humanitus posita a lege naturali derivetur. Dicit enim Philosophus in 5. Ethicor. (*cap. 7. in princ. tom.* 5.) quod *justum legale est, quod principio quidem nihil differt, utrum sic, vel aliter fiat.* Sed in his, quæ oriuntur ex lege naturali, differt, utrum sic, vel aliter fiat. Ergo ea, quæ sunt legibus humanis statuta, non omnia derivantur a lege naturæ.

2. Præterea. Jus positivum dividitur contra jus naturale, ut patet per Isidorum in libro 5. Etymol. (*cap.* 4.) & per Philosophum in 5. Ethicor. (*loc. cit.*) Sed ea, quæ derivantur a principiis communibus legis naturæ, sicut conclusiones, pertinent ad legem naturæ, ut supra dictum est. (*q. præc. ar.* 3. *&* 4.) Ergo ea, quæ sunt de lege humana, non derivantur a lege naturæ.

3. Præterea. Lex naturæ est eadem apud omnes. dicit enim Philosophus in 5. Ethicorum, (*cap. 7. in princ. to.* 5.) quod *naturale jus est, quod ubique habet eandem potentiam.* Si igitur leges humanæ a naturali lege derivarentur, sequeretur etiam quod ipsæ essent eædem apud omnes, quod patet esse falsum.

4. Præterea. Eorum, quæ a lege naturali derivantur, potest aliqua ratio assignari: Sed non omnium, quæ a majoribus lege statuta sunt, ratio reddi potest, ut Jurisperitus dicit. (*l.* 19. *ff. de legib. & senatuscons.*) Ergo non omnes leges humanæ derivantur a lege naturali.

Sed Contra est, quod Tullius dicit in sua Rhetor. (*l. 2. de Invent. aliquant. ante fi.*) *Res a natura profectas, & a consuetudine probatas legum metus, & religio sanxit.*

Respondeo dicendum, quod, sicut Augustinus dicit in 1. de libero arbitrio, (*cap. 5. parum a prin. to.* 1.) *non videtur esse lex, quæ justa non fuerit.* unde inquantum habet de justitia, intantum habet de virtute legis. In rebus autem humanis dicitur esse aliquod justum ex eo quod est rectum secundum regulam rationis. Rationis autem prima regula est

lex naturæ, ut ex supradictis patet. (*q. præc. ar.* 2.) Unde *omnis lex humanitus posita intantum habet de ratione legis, inquantum a lege naturæ derivatur: Si vero in aliquo a lege naturali discordet, jam non erit lex, sed legis corruptio*.

Sed sciendum est, quod a lege naturali *dupliciter* potest aliquid derivari: *Uno modo*, sicut conclusiones ex principiis: *Alio modo*, sicut determinationes quædam aliquorum communium. *Primus* quidem modus similis est ei, quo in scientiis ex principiis conclusiones demonstrativæ producuntur. *Secundo* vero modo simile est, quod in artibus formæ communes determinantur ad aliquid speciale: sicut artifex formam communem domus necesse est quod determinet ad hanc, vel illam domus figuram. Derivantur ergo quædam a principiis communibus legis naturæ per modum conclusionum: sicut hoc quod est *non esse occidendum*, ut conclusio quædam derivari potest ab eo quod est, *nulli esse faciendum malum*: Quædam vero per modum determinationis: sicut lex naturæ habet, quod ille qui peccat, puniatur; sed quod tali pœna, vel tali puniatur, hoc est quædam determinatio legis naturę. Utraque igitur inveniuntur in lege humana posita. Sed ea, quæ sunt primi modi, continentur in lege humana, non tanquam sint solum lege posita, sed habent etiam aliquid vigoris ex lege naturali. Sed ea, quæ sunt secundi modi, ex sola lege humana vigorem habent.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus loquitur de illis, quæ sunt lege posita per determinationem, vel specificationem quandam præceptorum legis naturæ.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit de his, quæ derivantur a lege naturæ, tanquam conclusiones.

Ad tertium dicendum, quod principia communia legis naturæ non eodem modo applicari possunt omnibus, propter multam varietatem rerum humanarum: Et ex hoc provenit diversitas legis positivæ apud diversos.

Ad quartum dicendum, quod verbum illud Jurisperiti intelligendum est in his, quæ introducta sunt a majoribus circa particulares determinationes legis naturalis; ad quas quidem determinationes se habet expertorum, & prudentum judicium, sicut ad quædam principia; inquantum scilicet statim vident, quid congruentius sit particulariter determinandum. Unde Philosoph. dicit in 6. Ethicor. (*c.* 11. *ad fi. to.* 5.) quod *in talibus oportet attendere judicium experper-*

pertorum, & *seniorum*, *vel prudentum indemonstrabilibus enuntiationibus*, & *opinionibus non minus*, *quam demonstrationibus*.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis & Tullio insinuatum, quod omnis lex positiva, idest, humanitus posita, derivatur a lege naturali. A Tullii quidem: ut *in argumento cont*. A scripturis vero per hoc: quod dicitur Psalm. 4. *Quis ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui Domine*. Constat enim ex hoc dicto recte intellecto: quod homines ab isto lumine super se signato habent, & quod ista, vel illa pro bonis acceptent, & quod ista, vel illa pro malis reprobent. Ea igitur, quæ ab hominibus possunt pro lege determinari, derivantur secundum scripturam hanc a lege naturali. Nam lex non est lex, nisi sit justa, & consequenter nisi determinet illa, quæ sunt bona, hæc scilicet acceptando, malaque reprobando: & supradictum lumen super nos signatum a Deo est lex ipsa naturalis. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS III. 506

Utrum Isidorus convenienter qualitatem legis positivæ describat.

Ad Tertium sic proceditur. Videtur, quod Isidorus inconvenienter qualitatem legis positivæ describat, dicens: (*l*. 5. *Etymolog*. *cap*. 21.) *Erit lex honesta*, *justa*, *possibilis*, *secundum naturam*, *secundum consuetudinem patriæ*, *loco*, *temporique conveniens*, *necessaria*, *utilis*, *manifesta quoque*, *ne aliquid per obscuritatem in captione contineat*, *nullo privato commodo*, *sed pro communi utilitate civium scripta*. Supra enim (*c*. 3.) in tribus conditionibus qualitatem legis explicaverat, dicens: *Lex erit omne*, *quod ratione constiterit dumtaxat*, *quod religioni congruat*, *quod disciplinæ conveniat*, *quod saluti proficiat*. Ergo superflue postmodum conditiones legis multiplicat.

2. Præterea. Justitia est pars honestatis, ut Tullius dicit in 1. de Offic. (*in tit*. *de* 4. *virtutibus*.) Er-

Ergo postquam dixerat, *honesta*, superflue additur, *justa*.

3. Præterea. Lex scripta, secundum Isidorum, (*l.* 2. *Etym. cap.* 10. & *l.* 5. *cap.* 3.) contra consuetudinem dividitur. Non ergo debuit in definitione legis poni, quod esset secundum consuetudinem patriæ.

4. Præterea. Necessarium *dupliciter* dicitur: scilicet id, quod est *necessarium* simpliciter, quod impossibile est aliter se habere; & hujusmodi necessarium non subjacet humano judicio. unde talis necessitas ad legem humanam non pertinet. Est etiam aliquid *necessarium* propter finem. & talis necessitas idem est, quod utilitas. Ergo superflue utrumque ponitur, *necessaria*, & *utilis*.

Sed Contra est auctoritas ipsius Isidori. (*cit. in arg.* 1.)

Respondeo dicendum, quod uniuscujusque rei, quę est propter finem, necesse est quod forma determinetur secundum proportionem ad finem: sicut forma serræ talis est, qualis convenit sectioni, ut patet in 2. Physicor. (*tex.* 88. *to.* 2.) Qualibet etiam res recta, & mensurata oportet quod habeat formam proportionatam suæ regulæ, & mensuræ. Lex autem humana utrumque habet: quia & est aliquid ordinatum ad finem; & est quædam regula, vel mensura regulata, vel mensurata quadam superiori mensura. Quæ quidem est *duplex*, scilicet *divina lex*, & *lex naturæ*, ut ex supradictis patet. (*ar. præc.* & *q.* 91. *ar.* 2. 3. & 4. *q.* 93. *ar.* 3.) Finis autem humanæ legis est utilitas hominum, sicut etiam Jurisperitus dicit. (*l.* 24. *ff. de leg.* & *Senatuscons.* & *l.* 2. *ff. de statu hom.*) Et ideo Isidorus (*l.* 5. *Etym. cap.* 3.) in conditione legis primo quidem *tria* posuit: scilicet quod *religioni congruat*, inquantum sc. est proportionata legi divinæ: quod *disciplinæ conveniat*, inquantum est proportionata legi naturæ: quod *saluti proficiat*, inquantum est proportionata utilitati humanæ.

Et ad hæc tria omnes aliæ conditiones, quas postea ponit, reducuntur. Nam quod dicitur *honesta*, refertur ad hoc, quod *religioni congruat*: Quod autem subditur, *Justa*, *possibilis*, *secundum naturam*, *secundum consuetudinem patriæ*, *loco*, *temporique conveniens*, reducitur ad hoc quod *conveniat disciplinæ*. Attenditur enim humana disciplina *primum* quidem quantum ad ordinem rationis; qui importatur in hoc quod dicitur *justa*. *Secundo* quantum ad facultatem agentium. debet enim esse disciplina con-

conveniens unicuique secundum suam possibilitatem, observata etiam possibilitate naturæ. Non enim eadem sunt imponenda pueris, quæ imponuntur viris perfectis: Et secundum humanam conditionem: non enim potest homo solus in societate vivere, aliorum morem non gerens: *Tertio* quantum ad debitas circunstantias dicit, *Loco*, *temporique conveniens*. Quod vero subditur, *Necessaria*, *utilis*, &c. refertur ad hoc quod expediat saluti; ut necessitas referatur ad remotionem malorum, utilitas ad consecutionem bonorum, manifestatio vero ad cavendum nocumentum, quod ex ipsa lege posset provenire. Et quia, sicut supra dictum est, (*q.* 90. *ar.* 2.) lex ordinatur ad bonum commune, hoc ipsum in ultima parte determinationis ostenditur.

Et per hoc patet responsio ad Objecta.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, & Isidoro insinuatum, quod describitur convenienter legis positivæ qualitas per has conditiones, scilicet, quod congruat legi divinæ, legi naturali, & utilitati communi. Cum enim ad tria hæc cætera omnia reducantur (ut patet in corp.) his tribus, quod ad legem positivam requirantur, ostensis, satisfactum erit. Ab Isidoro igitur insinuatur, & ad plenum quidem explicitum: ut in princip. articuli: conjungendo tres conditiones ejusdem argumento primo expressas. A scripturis vero per hoc, quod dicitur Proverb. 8. *Per me potentes justa decernunt*, & ps. 4. *Quis ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui Domine*. Hoc est: Principes decernunt leges per me, idest congruas lumini naturali a me super ipsos signato. Patet autem, quod lumen hoc, idest lex naturalis, & ordinatur ad bonum commune, tanquam ad suum finem, *q.* 90. *ar.* 2. & conformis est legi divinæ, ut quæ ab ea derivetur, *q.* 93. *ar.* 3. Scriptura ergo per hoc, quod leges positivas, lumine naturali duce, decerni monstrat, commonstratum insimul vult, leges easdem, & legi divinæ esse congruas, & ad utilitatem communem hominum ordinatas. Id, quod est, scholastice in proposito loquendo, leges ipsas congruere, & religioni, & disciplinæ, & saluti. Cæterum propter ly *convenienter* vide de convenientia scripturarum, *q.* 68. *ar.* 4. *appen.* & 2. 2. *q.* 122. *ar.* 2. *app.* & *q.* 140.

ar. 1. *app.* Si vis de sufficientia, vide *q.* 68. *ar.* 4. *app.* & 2. 2. *qu.* 79. *ar.* 2. *app.* *Secundo* vides : quomodo, &c.

ARTICULUS IV. 507

Utrum Isidorus convenienter ponat divisionem humanarum legum.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter Isidorus divisionem legum humanarum ponat, sive juris humani. Sub hoc enim jure comprehendit *jus gentium*, quod ideo sic nominatur, ut ipse dicit, (*lib.* 5. *Etym. cap.* 6.) quia *eo omnes fere gentes utuntur* : Sed, sicut ipse dicit, (*ibid. cap.* 4.) *jus naturale est, quod est commune omnium nationum*. Ergo *jus gentium* non continetur sub jure positivo humano, sed magis sub jure naturali.

2. Præterea. Ea quæ habent eandem vim, non videntur formaliter differre, sed solum materialiter : Sed *leges*, *plebiscita*, *senatusconsulta*, & alia hujusmodi, quæ ponit, (*ibid. cap.* 10. *& seq.*) omnia habent eandem vim. Ergo videtur, quod non differant nisi materialiter : Sed talis distinctio in arte non est curanda, cum possit esse in infinitum. Ergo inconvenienter hujusmodi divisio humanarum legum introducitur.

3. Præterea. Sicut in civitate sunt principes, sacerdotes, & milites ; ita etiam sunt & alia hominum officia. Ergo videtur, quod sicut ponitur quoddam jus militare, & jus publicum, quod consistit in sacerdotibus, & magistratibus ; ita etiam debeant poni alia jura ad alia officia civitatis pertinentia.

4. Præterea. Ea quæ sunt per accidens, sunt prætermittenda : Sed accidit legi, ut ab hoc, vel ab alio homine feratur. Ergo inconvenienter ponitur divisio legum humanarum ex nominibus legislatorum ; ut scilicet quædam dicatur *Cornelia*, quædam *Falcidia*, &c.

In Contrarium auctoritas Isidori sufficiat. (*loc. cit. in arg.* 1.)

Respondeo dicendum, quod unumquodque potest per se dividi secundum id, quod in ejus ratione continetur ; Sicut in ratione animalis continetur anima, quæ est rationalis, vel irrationalis. & ideo animal proprie, & per se dividitur secundum *rationale*, & *irrationale*, non autem secundum *album*, & *nigrum*, quæ sunt omnino præter rationem ejus.

Sunt

Sunt autem multa de ratione legis humanæ, *secundum quorum quodlibet lex humana proprie, & per se dividi potest.*

Est enim *primo* de ratione legis humanæ, quod sit derivata a lege naturæ, ut ex dictis patet. (*a.* 2. *hu. qu.*) Et *secundum hoc dividitur jus positivum in jus gentium, & jus civile* secundum *duos* modos, quibus aliquid derivatur a lege naturæ, ut supra dictum est. (*ibid.*) Nam ad jus gentium pertinent ea, quæ derivantur ex lege naturæ, sicut conclusiones ex principiis; ut justæ emptiones, venditiones, & alia hujusmodi, sine quibus homines ad invicem convivere non possunt: quod est de lege naturæ; quia homo est naturaliter animal sociabile, ut probatur in 1. Polit. (*c.* 2. *a princ. to.* 5.) Quæ vero derivantur a lege naturæ per modum particularis determinationis, pertinent ad jus civile, secundum quod quælibet civitas aliquid sibi accommode determinat.

Secundo est de ratione legis humanæ, quod ordinetur ad bonum commune civitatis. Et *secundum hoc lex humana dividi potest secundum diversitatem eorum, qui specialiter dant operam ad bonum commune;* sicut *Sacerdotes* pro populo Deum orantes; *Principes* populum gubernantes; & *Milites* pro salute populi pugnantes. & ideo istis hominibus specialia quædam jura aptantur.

Tertio est de ratione legis humanæ, ut instituatur a gubernante communitatem civitatis, sicut supra dictum est. (*q.* 90. *a.* 3.) Et *secundum hoc distinguuntur leges humanæ secundum diversa regimina civitatum.* Quorum unum, secundum Philos. in 3. Politic. (*cap.* 10. *to.* 5.) est *Regnum*; quando scilicet civitas gubernatur ab uno: Et secundum hoc accipiuntur *constitutiones Principum*. Aliud vero regimen est *Aristocratia*, idest principatus optimorum, vel optimatum: Et secundum hoc sumuntur *responsa prudentum*, & etiam *Senatusconsulta*. Aliud regimen est *Oligarchia*, idest principatus paucorum divitum, & potentum: Et secundum hoc sumitur *jus prætorium*, quod etiam *honorarium* dicitur. Aliud autem regimen est populi, quod nominatur *Democratia*: Et secundum hoc sumuntur *plebiscita*. Aliud autem est *tyrannicum*, quod est omnino corruptum: Unde ex hoc non sumitur aliqua lex. Est etiam aliquod regimen ex istis commixtum, quod est optimum: Et secundum hoc sumitur lex, *quam majores natu simul cum plebibus sanxerunt*, ut Isidorus dicit. (*l.* 5. *Etym. c.* 10.)

Quarto vero de ratione legis humanæ est, quod sit directiva humanorum actuum. Et *secundum hoc secundum diversa, de quibus leges feruntur, distinguuntur leges*, quæ interdum ab actoribus † *al. auctoribus* † nominantur: sicut distinguitur lex *Julia de adulteriis*, lex *Cornelia de sicariis*, & sic de aliis, non propter actores, † *al. auctores* † sed propter res, de quibus sunt.

Ad primum ergo dicendum, quod *jus gentium* est quidem aliquo modo naturale homini, secundum quod est rationale: inquantum derivatur a lege naturali per modum conclusionis, quæ non est multum remota a principiis: unde de facili in hujusmodi homines consenserunt: Distinguitur tamen a lege naturali, maxime ab eo, quod est omnibus animalibus commune.

Ad alia patet responsio ex his, quæ dicta sunt. (*in corp. art.*)

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, & Isidoro insinuatum, quod multipliciter dividuntur leges humanæ. Ab Isidoro quidem: ut *in principio articuli*, & *argum. contr.* A scripturis vero per hoc, quod *Genes.* 47. assignatur quædam lex specialis pro sacerdotibus ad differentiam cæterorum de populo. Item *Exod.* 28. specialia quædam jura, etiam quoad vestes, assignantur de sacerdotibus. Et *Levit. primo, secundo, tertio*, atque deinceps, & *Deuterono.* sparsim jura eorumdem quoad officia quædam ab aliis distincta, quoad primitias, decimas, oblationum partes, &c. narrantur. De militibus autem speciales leges dantur *Nume. primo, secundo, tertio*, & alibi passim. Et *Luc.* imponuntur diversæ leges pro militibus, pro plebe, pro scribis, & pharisæis, quasi pro principibus. Item *Deuteronom. decimoseptimo*, de rectore, seu rege, ac principe statuitur lex specialis. Sed & *primo Reg.* 8. narratur lex tyrannica, quamvis sit mala. De adulteris autem, homicidis, latronibus, &c. *Exod. vigesimoprimo, vigesimosecundo, vigesimotertio*, & reliquis libris sparsim. Jus civile, seu politicum, & jus gentium in libris *Judicum*, *Josue*, *Regum*, *Machabæorum*, videri ab acutis scholasticis potest, ex operibus illorum principum. Per hæc igitur omnia supradicta scriptura si scholasticam linguam in proposito assumat, dicit: quod divisio legum humanarum est multiplex, scilicet in jus gentium, civile, sacerdotum, mi-

militum, principum, regum, magiſtratuum, &c. Cæterum de convenientia ſcripturarum: vide *quæſtio. 68. artic. quarto*, appendic. & 2. 2. *quæſt.* 122. *articulo ſecundo. appendic.* & *quæſtio.* 140. *articulo.* 1. *appen. Secundo* vides: quomodo ex iis bene penſatis; & applicatis doctrina &c.

QUÆSTIO XCVI.

De poteſtate legis humanæ, in ſex articulos diviſa.

DEinde conſiderandum eſt de poteſtate legia humanæ.

Et circa hoc quæruntur ſex.

Primo. Utrum humana lex debeat poni in communi.

Secundo. Utrum lex humana debeat omnia vitia cohibere.

Tertio. Utrum omnium virtutum actus habeat ordinare.

Quarto. Utrum imponat homini neceſſitatem quantum ad forum conſcientiæ.

Quinto. Utrum omnes homines legi humanæ ſubdantur.

Sexto. Utrum his, qui ſunt ſub lege, liceat agere præter verba legis.

ARTICULUS I. 508

Utrum lex humana debeat poni in communi magis, quam in particulari.

Inf. q. 98. *a.* 6. *ad* 2. & 2. 2. *q.* 147. *ar.* 3. & 4. *corp.*

AD Primum ſic proceditur. Videtur, quod lex humana non debeat poni in communi, ſed magis in particulari. Dicit enim Philoſ. in 5. Ethicor. (*cap.* 7. *to.* 5.) quod *legalia ſunt, quæcunque in ſingularibus legem ponunt, & etiam ſententialia*, quæ ſunt etiam ſingularia: quia de ſingularibus actibus ſententiæ feruntur. Ergo lex non ſolum ponitur in communi, ſed etiam in ſingulari.

2. Præterea. Lex eſt directiva humanorum actuum, ut ſupra dictum eſt: (*q.* 90. *a.* 1. & 2.) Sed humani actus in ſingularibus conſiſtunt. Ergo lex humana non debet in univerſali ferri, ſed magis in ſingulari.

3. Præterea. Lex est regula, & mensura humanorum actuum, ut supra dictum est: (*ibid.*) Sed *mensura debet esse certissima*, ut dicitur in 10. Metaph. (*tex.* 3. *to.* 3.) Cum ergo in actibus humanis non possit esse aliquod universale ita certum, quin in particularibus deficiat, videtur quod necesse sit leges non in universali, sed in singularibus poni.

Sed Contra est, quod Jurisperitus dicit, (*l.* 3. 4. *&* 5. *ff. de legib. & senatusc.*) quod *jura constitui oportet in his, quæ sæpius accidunt: ex his autem, quæ forte uno casu accidere possunt, jura non constituuntur.*

Respondeo dicendum, quod unumquodque, quod est propter finem, necesse est quod sit fini proportionatum. Finis autem legis est bonum commune: quia, ut Isidorus dicit in lib. 5. Etymolog. (*cap.* 21.) *nullo privato commodo, sed pro communi utilitate civium lex debet esse conscripta.* Unde oportet, leges humanas esse proportionatas ad bonum commune: Bonum autem commune constat ex multis. Et ideo oportet, quod lex ad multa respiciat, & secundum personas, & secundum negotia, & secundum tempora. Constituitur enim communitas civitatis ex multis personis; & ejus bonum per multiplices actiones procuratur: nec ad hoc instituitur, quod aliquo tempore modico duret, sed quod omni tempore perseveret per civium successionem, ut August. dicit in 2. de Civ. Dei. (*ca.* 22. *& lib.* 22. *cap.* 6. *vers. fi. to.* 5.)

Ad primum ergo dicendum, quod Philosoph. in 5. Ethic. (*cap.* 7. *to.* 5.) ponit *tres* species juris legalis, quod est jus positivum. Sunt enim *quædam*, quæ simpliciter in communi ponuntur: & hæc sunt *leges communes*: Et quantum ad hujusmodi dicit, quod *legale est, quod ex principio quidem nihil differt sic, vel aliter, quando autem ponitur, differt*: puta quod *captivi statuto pretio redimantur*. *Quædam* vero sunt, quæ sunt communia quantum ad aliquid, & singularia quantum ad aliquid: Et hujusmodi dicuntur *privilegia*, quasi *leges privatæ*; quia respiciunt singulares personas; & tamen potestas eorum extenditur ad multa negotia: Et quantum ad hoc subdit: *Adhuc quæcunque in singularibus legem ponunt*. Dicuntur etiam *quædam* legalia, non quia sint leges, sed propter applicationem legum communium ad aliqua particularia facta; sicut sunt *sententiæ*, quæ pro jure habeantur: Et quantum ad hoc subdit, *Et sententialia*.

Ad secundum dicendum, quod illud quod est dire-

rectivum, oportet esse plurium directivum. Unde in 10. Metaphysic. (*tex. 4. to. 3.*) Philos. dicit, quod *omnia, quæ sunt unius generis, mensurantur aliquo uno, quod est primum in genere illo*. Si enim essent tot regulæ, vel mensuræ, quot sunt mensurata, vel regulata, cessaret utique utilitas regulæ, vel mensuræ, quæ est ut ex uno multa possint cognosci: & ita nulla esset utilitas legis, si non se extenderet nisi ad unum singularem actum. Ad singulares enim actus dirigendos dantur *singularia præcepta prudentum*: sed lex est *præceptum commune*, ut supra dictum est. (*q. 94. a. 2. & 3.*)

Ad tertium dicendum, quod *non est eadem certitudo quærenda in omnibus*, ut in 1. Ethic. (*c. 3. in princ. & c. 7. sub fi. tom. 5.*) dicitur. Unde in rebus contingentibus, sicut sunt naturalia, & res humanæ, sufficit talis certitudo, ut aliquid sit verum ut in pluribus, licet interdum deficiat in paucioribus.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, & Jurisperito insinuatum: quod lex debet poni in communi, idest ad multa debet respicere. A Jurisperito quidem: ut *in argum. cont.* A scripturis vero per hoc, quod dicitur Hester cap. 1. *Egrediatur edictum a facie tua: & hoc in omne provinciarum tuarum divulgetur imperium; ut cunctæ uxores tam majorum, quam minorum deferant maritis suis honorem*. Ecce, quod edictum, idest, lex, idem enim est: ut patet ex contextu *Danielis 6.* quamvis ab occasione particulari, quæ in præsenti fuit inobedientiæ reginæ Vasthi, habuerit occasionem, respicit tamen ad multa. Ob hoc siquidem in omne divulgatur, idest promulgatur imperium. Vide *q. 90. art. 4.* Nam dicta ibi legis promulgatione faciunt ad hoc propositum corroborandum: quoniam, nisi ad multa respiceret lex, non apparet necessitas promulgandi eam communiter. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim, &c.

AR.

ARTICULUS II. 509

Utrum ad legem humanam pertineat omnia vitia cohibere.

Sup. q. 91. a. 4. cor. fi. & q. 93. a. 3. ad 3. inf. q. 90. a. 1. cor. & 2. 2. q. 69. a. 2. ad 1. & qu. 77. a. 1. ad 4. & q. 78. a. 1. ad 4. Et mal. q. 3. a. 4. ad 6. Et quo. 2. a. 10. ad 1. & 2. Et Job 11.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod ad legem humanam pertineat omnia vitia cohibere. Dicit enim Isidorus in lib. 5. Etymol. (*c.* 20.) quod *leges sunt factæ, ut earum metu coerceatur audacia:* non autem sufficienter coerceretur, nisi quælibet mala cohiberentur per legem. Ergo lex humana debet quælibet mala cohibere.

2. Præterea. Intentio legislatoris est cives facere virtuosos: Sed non potest aliquis esse virtuosus, nisi ab omnibus vitiis compescatur. Ergo ad legem humanam pertinet omnia vitia compescere.

3. Præterea. Lex humana a lege naturali derivatur, ut supra dictum est: (*q.* 91. *a.* 3. *& q.* 93. *a.* 3.) Sed omnia vitia repugnant legi naturæ. Ergo lex humana omnia vitia debet cohibere.

Sed Contra est, quod dicitur in 1. de lib. arb. (*c.* 5. *cir. fi. tom.* 1.) *Videtur mihi legem istam, quæ populo regendo scribitur, recte ista permittere, & divinam providentiam vindicare*: Sed divina providentia non vindicat nisi vitia. Ergo recte lex humana permittit aliqua vitia, non cohibendo ipsa.

Respondeo dicendum, quod, sicut jam dictum est, (*q.* 90. *a.* 1. *&* 2.) lex ponitur ut quædam regula, vel mensura humanorum actuum: Mensura autem *debet esse homogenea mensurato*, ut dicitur in 10. Metaph. (*tex.* 3. *&* 4. *to.* 3.) diversa enim diversis mensurantur. Unde oportet, quod etiam leges imponantur hominibus secundum eorum conditionem; quia, ut Isidorus dicit, (*lib.* 5. *Etym. cap.* 21.) *lex debet esse possibilis, & secundum naturam, & secundum consuetudinem patriæ*. Potestas autem, sive facultas operandi ex interiori habitu, seu dispositione procedit. non enim idem est possibile ei, qui non habet habitum virtutis, & virtuoso: sicut etiam non est idem possibile puero, & viro perfecto: Et propter hoc non ponitur eadem lex pueris, quæ ponitur adultis. multa enim pueris permittuntur, quæ in

in adultis lege puniuntur, vel etiam vituperantur. & similiter multa sunt permittenda hominibus non perfectis virtute, quæ non essent toleranda in hominibus virtuosis. Lex autem humana ponitur multitudini hominum, in qua major pars est hominum non perfectorum virtute.

Et ideo *lege humana non prohibentur omnia vitia, a quibus virtuosi abstinent, sed solum graviora, a quibus possibile est majorem partem multitudinis abstinere, & præcipue quæ sunt in nocumentum aliorum, sine quorum prohibitione societas humana conservari non posset*: sicut prohibentur lege humana homicidia, furta, & hujusmodi.

Ad primum ergo dicendum, quod audacia pertinere videtur ad invasionem aliorum. unde præcipue pertinet ad illa peccata, quibus injuria proximis irrogatur, quæ lege humana prohibentur, ut dictum est. (*in corp. art.*)

Ad secundum dicendum, quod lex humana intendit homines inducere ad virtutem non subito, sed gradatim. & ideo non statim multitudini imperfectorum imponit ea, quæ sunt jam virtuosorum, ut scilicet ab omnibus malis abstineant; alioquin imperfecti hujusmodi præcepta ferre non valentes in deteriora mala prorumperent; sicut dicitur Prov. 30. *Qui nimis emungit, elicit sanguinem*. & Matth. 9. quod *si vinum novum*, idest præcepta perfectæ vitæ, *mittatur in utres veteres*, id est in homines imperfectos, *utres rumpuntur, & vinum effunditur*, id est præcepta contemnuntur, & homines ex contemptu ad pejora mala prorumpunt.

Ad tertium dicendum, quod lex naturalis est quædam participatio legis æternæ in nobis. lex autem humana deficit a lege æterna. Dicit enim Augustinus in 1. de lib. arb. (*cap. 5. in fi. to. 1.*) *Lex ista, quæ regendis civitatibus fertur, multa concedit, atque impunita relinquit, quæ per divinam providentiam vindicantur. neque enim quia non omnia facit; ideo quæ facit, improbanda sunt*. unde etiam lex humana non omnia potest prohibere, quæ prohibet lex naturæ.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo:* quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis & Augustin. insinuatum, quod ad legem humanam non pertinet omnia vitia cohibere. A B. Aug. quidem: ut *in argum. contr.* A scripturis vero per hoc quod dicitur Deu-

Deuterom. 24. *non scribes libellum repudii*. Ad cujus rectam expositionem Dominus Judæis dixit Matth. 19. *Moyses, ad duritiam cordis vestri, permisit vobis dimittere uxores vestras*. Ex his enim patet: quod lex divina vetus non omnia vitia cohibebat, sed aliqua permittebat. Nam repudiare uxorem, est vitium, nisi ex causa fornicationis, ut Dominus ibid. subdit, & tunc non nisi quoad cohabitationem, vel thorum, quoniam adhuc perseverat inter ipsos vinculum matrimonii, ita, quod neuter cum altero contrahere matrimonium potest, ut patet per *Conc. Trid.* sess. 24. can. 5. 7. Magnum ergo erat vitium, ad duritiam tamen cordis Judæorum, a divina lege prudenter permissum: quando ipse maritus sine causa fornicationis, quod ibi legatur, & dimittebat uxorem, & alteram ducebat. *Addit. q. 67. a. 4. cum Elucid.* Scriptura igitur per hoc, quod legem divinam veterem sapienter non omnia vitia cohibuisse, monstrat, intendit simul a fortiori commonstratum esse, quod lex humana, quemadmodum respectu divinæ, est imperfecta, permittit recte aliqua, & consequenter quod non tenetur omnia mala prohibere, vel punire. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS III. 510

Utrum lex humana præcipiat actus omnium virtutum.

Sup. q. 93. a. 3. ad 3. & inf. q. 100. a. 2. cor.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod lex humana non præcipiat actus omnium virtutum. Actibus enim virtutum opponuntur actus vitiosi: Sed lex humana non prohibet omnia vitia, ut dictum est. (*ar. præc.*) Ergo etiam non præcipit actus omnium virtutum.

2. Præterea. Actus virtutis a virtute procedit: Sed virtus est finis legis; & ita quod est ex virtute, sub præcepto legis cadere non potest. Ergo lex humana non præcipit actus omnium virtutum.

3. Præterea. Lex humana ordinatur ad bonum commune, ut dictum est: (*q. 90. a. 2.*) Sed quidam actus virtutum non ordinantur ad bonum commune, sed ad bonum privatum. Ergo lex non præcipit actus omnium virtutum.

Sed

Sed Contra est, quod Philosophus dicit in 5. Ethic. (*c. 1. a med. to. 5.*) quod *præcipit lex & fortis opera facere, & quæ temperati, & quæ mansueti: similiter autem secundum alias virtutes, & malitias, hæc quidem jubens, hæc autem prohibens*.

Respondeo dicendum, quod species virtutum distinguuntur secundum objecta, ut ex supradictis patet. (*q. 54. a. 1. ad 1. & a. 2.*) Omnia autem objecta virtutum referri possunt vel ad bonum privatum alicujus personę, vel ad bonum commune multitudinis: sicut ea, quæ sunt fortitudinis, potest aliquis exequi vel propter conservationem civitatis, vel ad conservandum jus amici sui: & simile est in aliis.

Lex autem, ut dictum est, (*q. 90. a. 2.*) ordinatur ad bonum commune. & ideo *nulla virtus est, de cujus actibus lex præcipere non possit: Non tamen de omnibus actibus omnium virtutum lex humana præcipit, sed solum de illis, qui ordinabiles sunt ad bonum commune*, Vel *immediate*, sicut cum aliqua directe propter bonum commune fiunt, Vel *mediate*, sicut cum aliqua ordinantur a legislatore pertinentia ad bonam disciplinam, per quam cives informantur, ut commune bonum justitiæ, & pacis conservent.

Ad primum ergo dicendum, quod lex humana non prohibet omnes actus vitiosos secundum obligationem præcepti, sicut nec præcipit omnes actus virtuosos: prohibet tamen aliquos actus singulorum vitiorum, sicut etiam præcipit quosdam actus singularum virtutum.

Ad secundum dicendum, quod aliquis actus dicitur esse virtutis *dupliciter*. *Uno modo* ex eo, quod homo operatur virtuosa: sicut actus virtutis justitiæ est facere recta, & actus fortitudinis facere fortia: Et sic lex præcipit aliquos actus virtutum. *Alio modo* dicitur actus virtutis, quia aliquis operatur virtuosa eo modo quo virtuosus operatur: Et talis actus semper procedit a virtute, nec cadit sub præcepto legis; sed est finis, ad quem legislator ducere intendit.

Ad tertium dicendum, quod non est aliqua virtus, cujus actus non sint ordinabiles ad bonum commune, ut dictum est, (*in corp.*) vel mediate, vel immediate.

APPENDIX.

Ex art. habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis & Philosopho insi-

insinuatum; quod lex positiva præcipit de aliquibus omnium virtutum actibus aliquo modo ordinatis ad bonum commune. A Philosopho quidem: ut *in arg. cont.* A scripturis vero per hoc, quod postquam dictum est Levit. 11. *custodite omnia, quæ scripsi vobis*, post plurima circa ipsam legem expressa subditur ca. eo. *Sancti estote, quia ego sanctus sum*. Per hæc enim monstratur ad literam, quod intentio legis est facere homines virtuosos: & consequenter a simili de omni lege hoc ipsum subauditur, quandoquidem omnis lex a lege æterna derivatur, *q.* 93. *ar.* 3. Cum igitur homines fiant a lege virtuosi per hoc, quod inducuntur ad actus virtutum: oportet dicere, quod iisdem verbis ibi commonstratur, quod legis est præcipere de actibus virtutum. Virtutum quidem omnium; cum virtutes sint ad invicem connexæ, *qu.* 65. *ar.* 1. actibus vero quibusdam, non omnibus. Nam de eadem lege divina veteri legitur, quod permisit repudium (ut patet *ar.* 2. *append.*) & consequenter quod non omnes actus omnium virtutum præcepit. Si ergo legis divinæ veteris est præcipere de omnium virtutum actibus solum aliquibus, & lex humana a lege naturali, *q.* 95. *art.* 2. & per consequens a divina, *q.* 93. *art.* 1. derivatur, & quidem deficienter: jam aperte intentum, secundum scripturam, constat & a simili, quod scilicet lex humana de aliquibus omnium virtutum actibus præcipit, & a fortiori, quod scilicet, non de omnibus ipsarum actibus. *Secundo* vides: quomodo, ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, &c.

ARTICULUS IV. 510

Utrum lex humana imponat homini necessitatem in foro conscientiæ.

a. 2. *q.* 60. *a.* 5. *ad.* 1.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod lex humana non imponat homini necessitatem in foro conscientiæ. Inferior enim potestas non potest imponere legem in judicio superioris potestatis: Sed potestas humana, quæ fert legem humanam, est infra potestatem divinam. Ergo lex humana non potest imponere legem, quantum ad judicium divinum, quod est judicium conscientiæ.

2. Præterea. Judicium conscientiæ maxime dependet ex divinis mandatis: Sed quandoque divina

man-

mandata evacuantur per leges humanas, secundum illud Matth. 15. *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras*. Ergo lex humana non imponit homini necessitatem quantum ad conscientiam.

3. Præterea. Leges humanæ frequenter ingerunt calumniam, & injuriam hominibus, secundum illud Isa. 10. *Væ, qui condunt leges iniquas, & scribentes injustitias scripserunt, ut opprimerent in judicio pauperes, & vim facerent causæ humilium populi mei*: Sed licitum est unicuique oppressionem, & violentiam evitare. Ergo leges humanæ non imponunt necessitatem homini quantum ad conscientiam.

Sed Contra est, quod dicitur 1. Pet. 2. *Hæc est gratia, si propter conscientiam sustineat quis tristitias, patiens injuste*.

Respondeo dicendum, quod leges positæ humanitus *vel* sunt justæ, *vel* injustæ. *Si quidem justæ sint, habent vim obligandi in foro conscientiæ* a lege æterna, a qua derivantur, secundum illud Proverb. 8. *Per me reges regnant, & legum conditores justa decernunt*. Dicuntur autem leges justæ & ex *fine*, quando scilicet ordinantur ad bonum commune; & ex *actore*, † *al auctore* † quando scilicet lex lata non excedit potestatem ferentis: & ex *forma*, quando scilicet secundum æqualitatem proportionis imponuntur subditis onera in ordine ad bonum commune. Cum enim unus homo sit pars multitudinis, quilibet homo hoc ipsum quod est, & quod habet, est multitudinis: sicut & quælibet pars id quod est, est totius. unde & natura aliquod detrimentum infert parti, ut salvet totum. Et secundum hoc leges hujusmodi onera proportionabiliter inferentes justæ sunt, & obligant in foro conscientiæ, & sunt leges legales.

Injustæ autem sunt leges *dupliciter*. *Uno modo* per contrarietatem ad bonum humanum e contrario prædictis: Vel ex *fine*, sicut cum aliquis præsidens leges imponit onerosas subditis, non pertinentes ad utilitatem communem, sed magis ad propriam cupiditatem, vel gloriam: Vel etiam ex *actore*, † *al. auctore* † sicut cum aliquis legem fert ultra sibi commissam potestatem. Vel etiam ex *forma*, puta cum inæqualiter onera multitudini dispensantur, etiamsi ordinentur ad bonum commune. Et hujusmodi magis sunt violentiæ, quam leges: quia, sicut August. dicit in l. 1. de lib. arb. (*cap. 5. parum a princ. tom. 1.*) *lex esse non videtur, quæ justa non fuerit*. Unde *tales leges non obligant in foro conscientiæ, nisi*

forte

forte propter vitandum scandalum, vel turbationem: propter quod etiam homo juri suo debet cedere, secundum illud Matth. 5. *Qui angariaverit te mille passus, vade cum eo alia duo : & qui abstulerit tibi tunicam, da ei & pallium*. *Alio modo* leges possunt esse injustæ per contrarietatem ad bonum divinum ; sicut leges tyrannorum inducentes ad idololatriam, vel ad quodcunque aliud, quod sit contra legem divinam. Et *tales leges nullo modo licet observare* : quia, sicut dicitur Act. 4. *obedire oportet Deo magis, quam hominibus*.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut Apost. dicit Rom. 13. *omnis potestas humana a Deo est*. & ideo *qui potestati resistit* in his quæ ad potestatis ordinem pertinent, *Dei ordinationi resistit* : Et secundum hoc efficitur reus quantum ad conscientiam.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit de legibus humanis, quæ ordinantur contra Dei mandatum. & ad hoc ordo potestatis non se extendit. unde in talibus legi humanæ non est parendum.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit de lege, quæ infert gravamen injustum subditis; ad quod etiam ordo potestatis divinitus concessus non se extendit. unde nec in talibus homo obligatur ut obediat legi, si sine scandalo, vel majori detrimento resistere possit.

APPENDIX.

EX artic. habes *primo*: quomodo per rationem destruas errorem temerarium quorundam dicentium, quod leges humanæ non ligant in foro conscientiæ. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, hunc merito damnari a 1. *Pet*. 2. ut est *in argum. cont*. Ubi nota, quod ly *injuste* non refertur ad legem injustam (si qua esset) positam a dominis quibusdam discolis, sed refertur ad meritum subditi. Ac si dixerit ibi: Hęc est enim gratia, si propter conscientiam sustineat quis tristitias patiens absque merito suo, idest absque culpa sua. Potest enim dominus ille alias discolus ferre legem justam, & tamen potest simul esse, quod aliquis subditorum patiatur inde aliquid injuste, idest absque culpa propria. Item merito damnari a Ro. 3. *ideoque de necessitate subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam*. Dicere enim hoc, post quam de obedientia subditorum erga superiores prædi-

dictum est (ut ibi fit) tantumdem valet; ac si in terminis scholasticis diceretur: leges humanæ a superioribus positæ subditos ad obediendum eis obligant in foro conscientiæ. *Tertio* vides: quomodo, &c.

ARTICULUS V. 512

Utrum omnes subjiciantur legi.

AD Quintum sic proceditur. Videtur, quod non omnes legi subjiciantur. Illi enim soli subjiciuntur legi, quibus lex ponitur: Sed Apostolus dicit 1. ad Timoth. 1. quod *justo non est lex posita*. Ergo justi non subjiciuntur legi humanæ.

2. Præterea. Urbanus Papa dicit, & habetur in Decretis: (*d.* 2. 19. *q.* 2.) *Qui lege privata ducitur, nulla ratio exigit ut publica constringatur:* Lege autem privata Spiritus sancti ducuntur omnes viri spirituales, qui sunt filii Dei, secundum illud ad Rom. 8. *Qui spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt*. Ergo non omnes homines legi humanæ subjiciuntur.

3. Præterea. Jurisperitus dicit, (*l.* 30. *ff. de legib. & senatusconf.*) quod *Princeps legibus solutus est*: Qui autem est solutus a lege, non subditur legi. Ergo non omnes subjecti sunt legi.

Sed Contra est, quod Apost. dicit Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*: Sed non videtur esse subditus potestati, qui non subjicitur legi, quam fert potestas. Ergo omnes homines debent esse legi subjecti.

Respondeo dicendum, quod sicut ex supra dictis patet, (*q.* 90. *ar.* 1.) lex de sui ratione *duo* habet: *Primo* quidem, quod est regula humanorum actuum: *Secundo*, quod habet vim coactivam. *Dupliciter* ergo aliquis homo potest esse legi subjectus. *Uno modo*, sicut regulatum regulæ: Et *hoc modo omnes illi, qui subduntur potestati, subduntur legi, quam fert potestas*.

Quod autem aliquis potestati non subdatur, potest contingere *dupliciter*. *Uno modo*, quia est simpliciter absolutus ab ejus subjectione. unde illi, qui sunt de una civitate, vel regno, non subduntur legibus Principis alterius civitatis, vel regni, sicut nec ejus domino. *Alio modo*, secundum quod regitur superiori lege: puta si aliquis subjectus sit Proconsuli, regulari debet ejus mandato, non tamen in his, quæ dispensantur ei ab Imperatore. quantum

enim ad illa non adſtringitur mandato inferioris, cum ſuperiori mandato dirigatur. Et ſecundum hoc contingit, quod aliquis ſimpliciter ſubjectus legi ſecundum aliqua legi non adſtringitur, ſecundum quę regitur ſuperiori lege. *Alio* vero *modo* dicitur aliquis ſubjectus legi, ſicut coactum cogenti: Et *hoc modo homines virtuoſi, & juſti non ſubduntur legi, ſed ſoli mali*. Quod enim eſt coactum, & violentum, eſt contrarium voluntati: Voluntas autem bonorum conſonat legi, a qua malorum voluntas diſcordat. Et ideo ſecundum hoc boni non ſunt ſub lege, ſed ſolum mali.

Ad primum ergo dicendum, quod ratio illa procedit de ſubjectione, quæ eſt per modum coactionis. Sic enim *juſtis non eſt lex poſita*; quia *ipſi ſibi ſunt lex, dum oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis*, ſicut Apoſt. ad Rom. 2. dicit. Unde in eos non habet lex vim coactivam, ſicut habet in injuſtos.

Ad ſecundum dicendum, quod lex Spiritus ſancti eſt ſuperior omni lege humanitus poſita. Et ideo viri ſpirituales ſecundum hoc quod lege Spiritus ſancti ducuntur, non ſubduntur legi quantum ad ea, quæ repugnant ductioni Spiritus ſancti: Sed tamen hoc ipſum eſt de ductu Spiritus ſancti, quod homines ſpirituales legibus humanis ſubdantur, ſecundum illud 1. Pet. 2. *Subjecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum*.

Ad tertium dicendum, quod Princeps dicitur eſſe ſolutus a lege quantum ad vim coactivam legis. nullus enim proprie cogitur a ſeipſo. lex autem non habet vim coactivam, niſi ex Principis poteſtate. Sic igitur Princeps dicitur eſſe ſolutus a lege, quia nullus in ipſum poteſt judicium condemnationis ferre, ſi contra legem agat. Unde ſuper illud Pſ. 50. *Tibi ſoli peccavi*, &c. dicit Glo., (*ord. Caſſiod.*) quod *Rex non habet hominem, qui ſua facta dijudicet*. Sed quantum ad vim directivam legis Princeps ſubditur legi propria voluntate: ſecundum quod dicitur extra de conſtitutionibus, cap. *Cum omnes*: *Quod quiſque juris in alterum ſtatuit, ipſe eodem jure uti debet*. *Et Sapientis dicit auctoritas*: (Cap. in rudiment.) *Patere legem, quam ipſe tuleris*. Et in Codice (*l. 4. C. de legib. & Conſtitut.*) Theodoſius, & Valentinianus Impp. Voluſiano Præfecto ſcribunt: *Digna vox eſt majeſtate Regnantis, legibus alligatum ſe Principem profiteri. adeo de auctoritate Juris noſtra pendet auctoritas. Et revera majus imperio eſt ſubjicere legibus Principatum*. Im-

properatur etiam his a Domino, *qui dicunt, & non faciunt*; & qui *aliis onera gravia imponunt, & ipsi nec digito volunt ea movere*, ut dicitur Matth. 23. Unde quantum ad Dei judicium Princeps non est solutus a lege quantum ad vim directivam ejus; sed debet voluntarius, non coactus, legem implere.

Est etiam Princeps supra legem, inquantum, si expediens fuerit, potest legem mutare, & in ea dispensare pro loco, & tempore.

APPENDIX.

EX art. habes *primo:* quomodo per rationem interimas hæresim *Lutheri* dicentis, legem nullam sive ab hominibus, sive ab Angelis, ullo jure Christianis imponi posse, nisi inquantum ipsi velint. *Liberi* enim, inquit, *sumus ab omnibus*. Et dicentis: obediendum non esse Ecclesiæ prælatis, nisi in his, quæ sunt in sacra scriptura apertissime manifesta. Item *Begardorum*, ac *Beguinarum* dicentium ut refert Clem. de hæret. *Ad nostrum*, quod qui sunt in gradu perfectionis prędicto ibi error. *primo*, non sunt humanæ obedientiæ subjecti, nec ad aliqua præcepta Ecclesiæ obligantur. Quia, ut asserunt, *ubi spiritus Domini, ibi libertas*. Item *Valdensium* dicentium, ut refert Gabriel Prateol. tit. *Pauperes de Lugduno:* & Cardinal. Turrecrem. *de ecclesia, lib.* 4. *cap.* 34. Obediendum non esse Romano Pont. aut aliis ecclesiæ prælatis. Item *Anabaptistarum* dicentium: homines non esse subjectos alicui legitimæ potestati. *Secundo* habes; quomodo per rationem ostendas, prædictas merito damnari a *Roman.* 13. ut est *in arg. con.* Item a 1. *Pet.* 2. ut est in respon. *ad* 2. Item a Matth. 23. *Quæcunque dicunt vobis, servate, & facite: secundum vero opera eorum nolite facere. Alligant enim onera gravia*, &c. Clarum enim est: quod omnia, quæ pharisæi mandabant, exceptis mandatis contra legem divinam, *cap.* 15. non erant apertissime manifesta in acra scriptura; & tamen nihil excludendo dicit Dominus turbis, *quæcunque dixerint vobis, servate, & facite*. Item a Matth. 22. *Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari*. Item a 1. Pet. 2. *subditi estote dominis vestris, non tantum bonis, & modestis; sed etiam discolis*. Item a Philip. 4. *salutant vos omnes sancti, maxime autem, qui de domo Cæsaris sunt*. Prudentibus enim patet, quod ipsi, qui erant de domo Cæsaris, obediebant ex debito, vigore illius

dicti,

dicti, *Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari*; & clarum quoque est, quod Cæsar, cum esset infidelis, non consulebat sacram scripturam ad videndum, an essent ibi apertissime manifesta, quæ sanctis ipsius domesticis mandaturus erat. Sed nec ipsi sancti infidelium dominorum hoc faciebant, solummodo sibi caventes, ne infidelibus dominis obedirent in iis, quæ erant contra sacram scripturam. Patentissimum enim est, quod non est in sacra scriptura apertissime manifestum. Nec quod SS. Mauritius, Exuperius, Candidus, &c. irent contra Gallias Romano Imperio rebellantes, & tamen hi cum tota sua legione ad mandatum Maximiani Herculei Cæsaris illuc iverunt. Nec quod SS. decem millia martyres irent contra Gadarenos, qui jam Romanis rebellaverant, & tamen hi ad mandatum Adriani, & Antonini Imperatorum illos oppugnarunt, & expugnarunt. Idem dicas tu proportionaliter de B. Sebastiano respectu Diocletiani domini sui; de sanctis Jo. & Paulo, existentibus de domo Constantii, & Constantini: & de, &c. Item merito damnari a *Clemen.* ubi supra. Item a Concil. *Trid.* sess. 6. can. 20. *si quis hominem justificatum, & quantumlibet perfectum dixerit non teneri ad observantiam mandatorum Dei, & ecclesiæ, Anathema sit*. Et Can. 21. *Si quis dixerit, Christum Jesum a Deo hominibus datum fuisse, & redemptorem, cui fidant; non etiam, ut legislatorem, cui obediant; Anathema sit*. Hæc ibi. Item a supradictis, *articulorum nu.* 505. 485. Item a 2. 2. *art. nu.* 212. 551. 388. 888. Item a Veritatibus Aureis super totam legem veterem, *Genes.* 3. *concl.* 2. & *c.* 16. *concl.* 4. Item *Num.* 2. *concl.* 10. & *cap.* 14. *conclus.* 13. 14. & *cap.* 16. *concl.* 3. Item *Deuter.* 17. *concl.* 7. 8. 9. Cæterum, quia de libertate vociferantur, ideo contra illos sanum de libertate sensum, vide ibid. *Genes.* 3. *concl.* 2. & *Num.* 4. *concl.* 3. *Tertio* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis, &c.

AR-

ARTICULUS VI. 513

Utrum ei, qui subditur legi, liceat præter verba legis agere.

Inf. q. 97. a. 3. ad 1. & 2. 2. q. 60. a. 5. ad 2. & 3. & qu. 147. a. 4. corp. & 3. d. 33. q. 3. a. 4. qu. 5. cor. & ad 5. & d. 37. a. 4. cor. fi. & 4. d. 15. q. 3. ar. 2. q. 1. & 4. corp.

AD Sextum sic proceditur. Videtur, quod non liceat ei, qui subditur legi, præter verba legis agere. Dicit enim Augustinus in lib. de vera religione: (*cap. 31. a med. to. 1.*) *In temporalibus legibus quamvis homines judicent de his, cum eas instituunt, tamen quando sunt institutæ, & firmatæ, non licebit de ipsis judicare, sed secundum ipsas:* Sed si aliquis prætermittat verba legis, dicens se intentionem legislatoris servare, videtur judicare de lege. Ergo non licet ei, qui subditur legi, ut prætermittat verba legis, ut intentionem legislatoris servet.

2. Præterea. Ad eum solum pertinet leges interpretari, cujus est condere leges: Sed omnium subditorum legi non est leges condere. Ergo eorum non est interpretari legislatoris intentionem, sed semper secundum verba legis agere debent.

3. Præterea. Omnis sapiens intentionem suam verbis novit explicare: Sed illi qui leges condiderunt, reputari debent sapientes. dicit enim Sapientia Prov. 8. *Per me reges regnant, & legum conditores justa decernunt.* Ergo de intentione legislatoris non est judicandum, nisi per verba legis.

Sed Contra est, quod Hilarius dicit in 4. de Trinit. (*circ. med.*) *Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi: quia non sermoni res, sed rei debet esse sermo subjectus.* Ergo magis est attendendum ad causam, quæ movit legislatorem, quam ad ipsa verba legis.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*qu. 90. a. 2.*) omnis lex ordinatur ad communem hominum salutem; & intantum obtinet vim, & rationem legis; secundum vero quod ab hoc deficit, virtutem obligandi non habet. Unde Jurisperitus dicit, (*l. 24. ff. de legib. & senatuscons.*) quod *nulla ratio juris, aut æquitatis benignitas patitur, ut quæ salubriter pro salute hominum introducuntur, ea nos duriori interpretatione contra ipsorum com-*

modum perducamus ad severitatem. Contingit autem multoties, quod aliquid observari communi saluti est utile ut in pluribus, quod tamen in aliquibus casibus est maxime nocivum. Quia igitur legislator non potest omnes singulares casus intueri, proponit legem secundum ea, quæ in pluribus accidunt, ferens intentionem suam ad communem utilitatem. Unde *si emergat casus, in quo observatio talis legis sit damnosa communi saluti, non est observanda*: Sicut si in civitate obsessa statuatur lex, quod portæ civitatis maneant clausæ, hoc est utile communi saluti ut in pluribus: Si tamen contingat casus, quod hostes insequantur aliquos cives, per quos civitas conservatur, damnosissimum esset civitati, nisi eis portæ aperirentur: & ideo in tali casu essent portæ aperiendæ contra verba legis, ut servaretur utilitas communis, quam legislator intendit.

Sed tamen hoc est considerandum, quod si observatio legis secundum verba non habeat subitum periculum, cui oporteat statim occurri, non pertinet ad quemlibet ut interpretetur, quid sit utile civitati, & quid inutile civitati: sed hoc solum pertinet ad Principes, qui propter hujusmodi casus habent auctoritatem in legibus dispensandi: Si vero sit subitum periculum, non patiens tantam moram ut ad superiorem recurri possit, ipsa necessitas dispensationem habet annexam; quia necessitas non subditur legi.

Ad primum ergo dicendum, quod ille, qui in casu necessitatis agit præter verba legis, non judicat de ipsa lege, sed judicat de casu singulari, in quo videt verba legis observanda non esse.

Ad secundum dicendum, quod ille qui sequitur intentionem legislatoris, non interpretatur legem simpliciter, sed in casu in quo manifestum est per evidentiam nocumenti † *al. documenti* † legislatorem aliud intendisse. Si enim dubium sit, debet vel secundum verba legis agere, vel superiorem consulere.

Ad tertium dicendum, quod nullius hominis sapientia tanta est, ut possit omnes singulares casus excogitare: & ideo non potest sufficienter per verba sua exprimere ea, quæ conveniunt ad finem intentum. Et si posset legislator omnes casus considerare, non oporteret ut omnes exprimeret propter confusionem vitandam; sed legem ferre deberet secundum ea, quæ in pluribus accidunt.

AP-

APPENDIX.

EX art. habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse insinuatum a scripturis, & Hilario, quod licitum est subdito in aliquo casu agere præter verba legis. A B. Hilario quidem: ut *in argum. com.* Ubi nota universaliter modum intelligendi aliorum dicta. A scripturis vero per hoc, quod non obstante præcepto *Exod.* 2. de sanctificatione sabbati, dicitur 1. Machab. 2. *omnis homo quicunque venerit ad nos in bello die sabbatorum, pugnemus adversus eum.* Constat enim, quod sic dicentes non servarunt legem de sabbatorum sanctificatione quoad verba: & tamen ipsimet laudabiliter hic commemorantur, atque a Deo, tamquam ab approbante hoc eorum dictum, in bellis inibi subsequenter narratis promoventur. Quo contra illi, qui verbis ejusdem legis simpliciter adhærentes noluerunt repugnare hostibus suis in die sabbatorum, ibidem minus bene fecisse subindicantur. Confirmantur autem maxime ista sic intellecta a Papa *Nicolao* scribente ad consulta Bulgarorum, ut recitatur in Decretis 23. qu. 8. *Si nulla urget necessitas, non solum quadragesimali, sed etiam omni tempore est a præliis abstinendum. Si autem inevitabilis urget importunitas, nec quadragesimali tempore, pro defensione tam sua, quam patriæ, seu legum paternarum, est bellorum proculdubio præparationi parcendum, ne videlicet Deum videatur homo tentare, si habet, quod faciat, & suæ, ac aliorum saluti consulere non procuret, & sanctæ religionis detrimenta non præcavet.* Hæc ibi. Ubi & gloss. dicit: *unde & Machabæi pugnaverunt in sabbato. Secundo*, &c.

QUÆSTIO XCVII.

De mutatione legum, in quatuor articulos divisa.

DEinde considerandum est de mutatione legum.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

Primo. Utrum lex humana sit mutabilis.
Secundo. Utrum semper debeat mutari, quando aliquid melius occurrerit.
Tertio. Utrum per consuetudinem aboleatur, & utrum consuetudo obtineat vim legis.

 Quar-

Ex parte vero hominum, quorum actus lege regulantur, lex recte mutari potest propter mutationem conditionum hominum, quibus secundum diversas eorum conditiones diversa expediunt: sicut Augustinus ponit exemplum in 1. de liber. arbitr. (*cap. 6. a princ. tom. 1.*) quod *si populus sit bene moderatus, & gravis, communisque utilitatis diligentissimus custos, recte lex fertur, qua tali populo liceat creare sibi magistratus, per quos respublica administretur. Porro si paulatim idem populus depravatus habeat venale suffragium, & regimen flagitiosis, sceleratisque committat, recte adimitur populo talis potestas dandi honores, & ad paucorum bonorum redit arbitrium.*

Ad primum ergo dicendum, quod naturalis lex est participatio quædam legis æternæ, ut supra dictum est. (*quæst. 93. ar. 3.*) & ideo immobilis perseverat: quod habet ex immobilitate, & perfectione divinæ rationis instituentis naturam. Sed ratio humana mutabilis est, & imperfecta. & ideo ejus lex mutabilis est. Et præterea lex naturalis continet quædam universalia præcepta, quæ semper manent: lex vero posita ab homine continet præcepta quædam particularia secundum diversos casus, qui emergunt.

Ad secundum dicendum, quod mensura debet esse permanens, quantum est possibile: Sed in rebus mutabilibus non potest esse aliquid omnino immutabiliter permanens: Et ideo lex humana non potest esse omnino immutabilis.

Ad tertium dicendum, quod *rectum* in rebus corporalibus dicitur absolute. & ideo semper, quantum est de se, manet rectum. Sed rectitudo legis dicitur in ordine ad utilitatem communem, cui non semper proportionatur una eademque res, sicut supra dictum est. (*in corp.*) Et ideo talis rectitudo mutatur.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, Concilio, & Augustino insinuatum, quod lex humana aliquando debet mutari. A B. Aug. quidem, ut in *arg. contr.* A scripturis vero per hoc, quod dicitur Luc. 22. *Quando misi vos sine sacculo, & pera, & calceamentis, nunquid, &c. Sed nunc, qui habet sacculum, tollat similiter & peram.* Constat enim hic, quod Dominus legem pristinam de non portandis

facculo, & pera mutavit. Et hoc fecundum Beatum Auguftinum contra Fauftum, non inconftantia pręcipientis, fed ratione difpenfationis pro temporum diverfitate, factum eft. Quia ergo legem pro tempore fapienti confilio mutavit, declaratum per hoc effe tamquam a fortiori voluit, quod lex humana pro congruentia neceffitatum occurrentium poteft, & debet mutari. A fortiori, inquam: quia ipfe erat Deus immutabilis, qui talem fecit mutationem in lege fua: homines autem funt mutabiles fecundum fe, de quibus ideo minus mirandum videtur, fi in legibus a feipfis latis mutationem faciant. A Concilio autem *Lateranenfi* fub *Innocentio* III. idem infinuatur fic: *Non debet reprehenfibile judicari, fi fecundum varietatem temporum ftatuta quandoque varientur humana: præfertim, cum urgens neceffitas, vel evidens utilitas id expofcit. Quoniam ipfe Deus ex his, quæ in veteri teftamento ftatuerat, nonnulla mutavit in novo*. Hæc illud: & recitantur de confanguinitate, & affinitate, *cap. non debet*. Item a Concil. *Toletano*, ut recitatur 22. quæft. 4. *Incommutabilis Deus, idemque femper exiftens, fua fæpe in facris literis legitur mutaffe promiffa: & pro mifericordia temperaffe fententiam. Sic enim per Hieremiam dicit. Repente loquar adverfus gentem, & regnum, ut eradicem illud: fi pœnitentiam egerit gens illa a malo fuo; agam & ego pœnitentiam a malo, quod cogitavi, ut facerem eis. Nam*, ut inquit ibi Concilium, *pœnitere Dei eft a feipfo ordinata, cum voluerit, immutare; ficut jurare Dei eft a feipfo ordinata nullatenus convellere*. Hæc ibi. Quibus & atteftatur B. Ambrofius, ut recitatur, de pœniten. dift. 1. *Novit Dominus mutare fententiam, fi tu noveris emendare delictum*. Hæc ibi. Per hujufmodi ergo dicta, tamquam a fortiori, ut nunc fupra declaratum eft, monftrarunt intentum articuli & Concilia, & Hieremias, & Ambrofius. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene penfatis, & applicatis doctrina, &c.

ARTICULUS II. 515

Utrum lex humana femper fit mutanda, quando occurrit aliquid melius.

AD Secundum fic proceditur. Videtur, quod femper lex humana, quando aliquid melius occurrit, fit mutanda. Leges enim humanæ funt adinventæ per rationem humanam, ficut etiam aliæ artes:

tes. Sed in aliis artibus mutatur id, quod prius tenebatur, si aliquid melius occurrat. Ergo idem est etiam faciendum in legibus humanis.

2. Præterea. Ex his quæ præterita sunt, providere possumus de futuris: Sed nisi leges humanæ mutatæ fuissent supervenientibus melioribus adinventionibus, multa inconvenientia sequerentur; eo quod leges antiquæ inveniuntur multas ruditates continere. Ergo videtur, quod leges sint mutandæ, quotiescunque aliquid melius occurrit statuendum.

3. Preterea. Leges humanæ circa actus singulares hominum statuuntur: In singularibus autem perfectam cognitionem adipisci non possumus, nisi per experientiam, quæ tempore indiget, ut dicitur in 2. Ethic. (*in princ. lib. tom.* 5.) Ergo videtur, quod per successionem temporis possit aliquid melius occurrere statuendum.

Sed Contra est, quod dicitur in Decretis dist. 12. (*cap.* 5.) *Ridiculum est, & satis abominabile dedecus, ut traditiones, quas antiquitus a Patribus suscepimus, infringi patiamur.*

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est, (*ar. præc.*) lex humana intantum recte mutatur, inquantum per ejus mutationem communi utilitati providetur. Habet autem ipsa legis mutatio, quantum in se est, detrimentum quoddam communis salutis: quia ad observantiam legum plurimum valet consuetudo; intantum quod ea, quæ contra communem consuetudinem fiunt, etiam si sint leviora de se, graviora videntur. Unde quando mutatur lex, diminuitur vis constrictiva legis, inquantum tollitur consuetudo. Et ideo *nunquam debet mutari lex humana, nisi ex alia parte tantum recompensetur communi saluti, quantum ex ista parte derogatur.*

Quod quidem contingit *vel* ex hoc quod aliqua maxima, & evidentissima utilitas ex novo statuto provenit; *vel* ex eo quod est maxima necessitas, ex eo quod lex consueta, aut manifestam iniquitatem continet, aut ejus observatio est plurimum nociva. Unde dicitur a Jurisperito, (*l.* 2. *ff. de constit. Princip.*) quod *in rebus novis constituendis evidens debet esse utilitas, ut recedatur ab eo jure, quod diu æquum visum est.*

Ad primum ergo dicendum, quod ea quæ sunt artis, habent efficaciam ex sola ratione. Et ideo ubicunque melioratio occurrit, est mutandum, quod prius tenebatur. Sed leges habent maximam virtutem ex consuetudine; ut Philos. dicit in 2. Polit.

(*cap. 6. cir. fi. to. 5.*) & ideo non sunt de facili mutandæ.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa concludit, quod leges sunt mutandæ, non tamen pro quacunque melioratione, sed pro magna utilitate, vel necessitate, ut dictum est. (*in corp. art.*)

Et similiter dicendum est ad Tertium.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, summo Pontifice, & Conciliis insinuatum, quod leges humanæ mutari non debent, nisi ex evidenti maxima utilitate, vel necessitate. A summo quidem Pontifice, idest a Papa *Nicolao* dicente, ut recitatur dist. 12. *Ridiculum*, &c. secundum quod *in arg. cont.* Cujus Papæ dictum facit contra novatores etiam in aliis casibus, proportione illorum casuum servata. A Conciliis autem, *Lateranensi*, ut *in art. 1. app.* Dicitur enim ibi ly *cum urgens necessitas, vel evidens utilitas, id exposcit*. A *Trid.* quoque sess. 24. per hoc, quod volens mutare legem circa matrimonia clandestina dicit, c. 1. *cum animadvertat, prohibitiones illas propter hominum inobedientiam jam non prodesse, & gravia peccata perpendat, quæ ex eisdem clandestinis conjugiis ortum habent, præsertim vero eorum*, &c. *Idcirco præcipit, ut in posterum antequam matrimonium contrahatur*, &c. Item volens mutare aliqua de legibus impedimentorum matrimonii, dicit cap. 2. *Docet experientia, propter multitudinem prohibitionum multoties in casibus prohibitis ignoranter contrahi matrimonia, in quibus vel non sine magno peccato perseveratur, vel ea non sine magno scandalo dirimuntur. Volens itaque sancta Synodus huic incommodo providere*, &c. & c. 4. *sancta Synodus eisdem, & aliis gravissimis de causis adducta, impedimentum*, &c. Item sess. 21. c. 2. *Agnoscens sancta mater ecclesia hanc suam in administratione sacramentorum auctoritatem, licet ab initio Christianæ religionis non infrequens utriusque speciei usus fuisset, tamen progressu temporis latissime jam mutata illa consuetudine, gravibus, & justis causis adducta hanc consuetudinem sub altera specie communicandi approbavit, & pro lege habendam decrevit, quam reprobare, aut sine ipsius ecclesiæ auctoritate pro libito mutare non licet*. Hæc ibi. Per quę omnia patet intentum, cum utilitas magna, vel necessitas ab ipso Concilio semper adducatur, ante-

quam

quam mutet legem aliquam. Maxime vero hoc ipsum ostenditur ab eodem per hoc; quod de Calicis usu legem jam sess. 21. c. 2. a tot annorum centuriis approbatam mutare noluit, ut patet in *ead. sess. can.* 4. & *sess.* 22. *Decreto post capitula de refor.* quasi per id innuens aperte: quod ad mutandum leges utilitas tanta, & necessitas evidens requiritur, quantam ipsa Synodus adhuc non videbat in tali re sibi proposita permutatione. A scripturis vero idem insinuatur per hoc, quod Rex Artaxerses, occasione cujusdam facti ibidem narrati, de mutatione legum humanarum interserit hæc verba, in lib. Hester cap. 16. *Nec putare debetis, si diversa jubeamus, ex animi nostri venire levitate: sed pro qualitate, & necessitate temporum, ut reipublicæ prosit utilitas, ferre sententiam*. Hæc ibi. Ubi per totum capitulum legem irritatam per aliam innovatam, &c. videbis usque in finem. Nec obstat, immo juvat, & quidem a fortiori: quod ibi non de lege proprie, sed de quibusdam sententiis tractatur. Nam, si in mutandis illis sententiis utilitatem, necessitatemque attendere se protestatur: id multo magis in legum proprie dictarum mutatione attendi debere per hoc ipse insinuat, ut sapienti patet. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica declaretur, &c.

ARTICULUS III. 516

Utrum consuetudo possit obtinere vim legis.

ar. 2. *q.* 79. *ar.* 2. *ad* 2. & *q.* 100. *ar.* 2. *co.* & *quol.* 2. *ar.* 8. *co. prin.* & *quol.* 9. *ar.* 15. *col.* 2. & 3.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod consuetudo non possit obtinere vim legis, nec legem amovere. Lex enim humana derivatur a lege naturæ, & a lege divina, ut ex supradictis patet: (*q.* 93. *ar.* 3. & *q.* 95. *ar.* 2.) Sed consuetudo hominum non potest mutare legem naturæ, nec legem divinam. Ergo etiam nec legem humanam immutare potest.

2. Præterea. Ex multis malis non potest fieri unum bonum: Sed ille, qui incipit primo contra legem agere, male facit. Ergo multiplicatis similibus actibus non efficietur aliquod bonum: Lex autem est quoddam bonum, cum sit regula humanorum actuum. Ergo per consuetudinem non potest removeri lex, ut ipsa consuetudo vim legis obtineat.

3. Præterea. Ferre leges pertinet ad publicas personas, ad quas pertinet regere communitatem.: unde privatæ personæ legem facere non possunt: Sed consuetudo invalescit per actus privatarum personarum. Ergo consuetudo non potest obtinere vim legis, per quam lex removeatur.

Sed Contra est, quod Augustinus dicit in epistola ad Casulanum: (*quæ est 86. cir. princ. tom. 2. & hab. c. In his reb. dist. 11.*) *Mos populi Dei, & instituta majorum pro lege sunt tenenda: Et sicut prævaricatores legum divinarum, ita & contemptores consuetudinum ecclesiasticarum coercendi sunt.*

Respondeo dicendum, quod omnis lex proficiscitur a ratione, & voluntate legislatoris: Lex quidem divina, & naturalis a rationabili Dei voluntate: Lex autem humana a voluntate hominis ratione regulata. Sicut autem ratio, & voluntas hominis manifestantur verbo in rebus agendis, ita etiam manifestantur facto. hoc enim unusquisque eligere videtur ut bonum, quod opere implet. Manifestum est autem, quod verbo humano potest & mutari lex, & etiam exponi, inquantum manifestat interiorem motum, & conceptum rationis humanæ. unde etiam & per actus maxime multiplicatos, qui consuetudinem efficiunt, mutari potest lex, & exponi, & etiam aliquid causari, quod legis virtutem obtineat; inquantum scilicet per exteriores actus multiplicatos interior voluntatis motus, & rationis conceptus efficacissime declaratur. Cum enim aliquid multoties fit, videtur ex deliberato rationis judicio provenire.

Et secundum hoc consuetudo & habet vim legis, & legem abolet, & est legum interpretatrix.

Ad primum ergo dicendum, quod lex naturalis, & divina procedit a voluntate divina, ut dictum est: (*in cor.*) unde non potest mutari per consuetudinem procedentem a voluntate hominis, sed solum per auctoritatem divinam mutari posset. & inde est quod nulla consuetudo vim legis obtinere potest contra legem divinam, vel legem naturalem. Dicit enim Isidor. in synonym. (*lib. 2. cap. 16. cir. med.*) *Usus auctoritati cedat: parvum usum lex, & ratio vincat.*

Ad secundum dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*q. 96. ar. 6.*) leges humanæ in aliquibus casibus deficiunt. Unde possibile est quandoque præter legem agere, in casu scilicet in quo deficit lex; & tamen actus non erit malus: Et cum tales casus multiplicantur propter aliquam mutationem hominum,

num, tunc manifestatur per consuetudinem, quod lex ulterius non est utilis; sicut etiam manifestaretur, si lex contraria verbo promulgaretur. Si autem adhuc maneat ratio eadem, propter quam prima lex utilis erat, non consuetudo legem, sed lex consuetudinem vincit: nisi forte propter hoc solum inutilis lex videatur, quoniam non est possibilis secundum consuetudinem patriæ, quæ erat una de conditionibus legis. Difficile enim est consuetudinem multitudinis removere.

Ad tertium dicendum, quod multitudo, in qua consuetudo introducitur, *duplicis* conditionis esse potest. *Si* enim sit libera multitudo, quæ possit sibi legem facere, plus est consensus totius multitudinis ad aliquid observandum, quod consuetudo manifestat, quam auctoritas Principis, qui non habet potestatem condendi legem, nisi inquantum gerit personam multitudinis. unde licet singulæ personæ non possint condere legem; tamen totus Populus condere legem potest. *Si* vero multitudo non habeat liberam potestatem condendi sibi legem, vel legem a superiori potestate positam removendi, tamen ipsa consuetudo in tali multitudine prævalens obtinet vim legis, inquantum per eos toleratur, ad quos pertinet multitudini legem imponere: ex hoc enim ipso videntur approbare, quod consuetudo introduxit.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas merito esse a scripturis, & Aug. insinuatum, quod consuetudo potest obtinere vim legis, & legem amovere. A D. Aug. quidem [illegible] *arg. cont.* Ubi, licet in primis intendatur de consuetudinibus ecclesiast. tamen per quamdam extensionem, non quidem de pari, sed quasi a simili de aliis consuetudinibus rationabilib. etiam intelligitur. Quod satis confirmatur ex decr. dist. 12. *Consuetudo præcedens, & ratio, quæ consuetudinem suasit, tenenda est: & quicquid contra longam consuetud. fiet, ad sollicitud. suam revocabit princeps provinciæ*. Hæc ibi: A scripturis vero insinuatur per dict. 1. Reg. 30. *Æqua pars erit descendentis ad prælium, & remanentis ad sarcinas; & similiter divident, & factum est hoc ex die illa, & deinceps constitutum, & præfinitum, & quasi lex in Israel usque in diem hanc*. Patet enim hic, quod consuetudo obtinet vim legis. Quæ consuetudo etiam abi-

rogavit illam quasi legem priorem : de qua videntur loqui illi , qui contra eos, qui remanserant ad sarcinas, dixerant prius ad David : *Quia non venerunt nobiscum , non dabimus eis quicquam de preda , quam eruimus , sed sufficiat unicuique uxor sua , & filii , quos , cum acceperint , recedant .* His tamen non obstantibus, obtinuit sermo ipsius David : ut visum est . *Secundo* vides , &c.

ARTICULUS VI. 517

Utrum rectores multitudinis possint in legibus humanis dispensare .

Sup. q. 96. ar. 6. co. & inf. q. 100. ar. 8. co. & 2. 2. q. 88. a. 10. co. & ad 2. & q. 89. a. 9. & q. 147. a. 4. co. & ad 1. & 3. d. 37. ar. 4. & 4. d. 15. q. 3. ar. 2. q. 1. & d. 27. q. 3. ar. 3. ad 4. & 3. cont. c. 125. fi.

AD Quartum sic proceditur . Videtur , quod rectores multitudinis non possint in legibus humanis dispensare . Lex enim statuta est pro communi utilitate , ut Isidorus dicit : (*lib. 5. Etym. cap. 21.*) Sed commune bonum non debet intermitti pro privato commodo alicujus personæ ; quia , ut dicit Philosophus in primo Ethicor. (*cap. 2. to. 5.*) *Bonum gentis divinius est , quam bonum unius hominis* . Ergo videtur , quod non debeat dispensari cum aliquo , ut contra legem communem agat .

2. Præterea . Illis , qui super alios constituuntur , præcipitur Deuter. 1. *Ita parvum audietis , ut magnum ; nec accipietis cujusquam personam , quia Dei judicium est* . Sed concedere alicui , quod communiter denegatur omnibus , videtur esse acceptio personarum . Ergo hujusmodi dispensationes facere rectores multitudinis non possunt , cum hoc sit contra præceptum legis divinæ .

3. Præterea . Lex humana , si sit recta , oportet quod consonet legi naturali , & legi divinæ : aliter enim non congrueret religioni , nec conveniret disciplinæ ; quod requiritur ad legem , ut Isid. dicit : (*l. 5. Etym. cap. 3.*) Sed in lege naturali , & divina nullus homo potest dispensare . Ergo nec etiam in lege humana .

Sed Contra est , quod dicit Apost. 1. ad Cor. 9. *Dispensatio mihi credita est* .

Respondeo dicendum , quod dispensatio proprie importat commensurationem alicujus communis ad sin-

fingula. Unde etiam gubernator familiæ dicitur *difpenfator*, inquantum unicuique de familia cum pondere, & menfura diftribuit & operationes, & neceffaria vitæ. Sic igitur & in quacunque multitudine ex eo dicitur aliquis difpenfare, quia ordinat qualiter aliquod commune præceptum fit a fingulis adimplendum.

Contingit autem quandoque, quod aliquod præceptum, quod eft ad commodum multitudinis ut in pluribus, non eft conveniens huic perfonæ, vel in hoc cafu: quia vel per hoc impediretur aliquid melius, vel etiam induceretur aliquod malum, ficut ex fupradictis patet. (*q. 96. ar. 6.*) Periculofum autem effet, ut hoc judicio cujuslibet committeretur, nifi forte propter evidens, & fubitum periculum, ut fupra dictum eft. (*ibid.*) Et ideo ille qui habet regere multitudinem, habet poteftatem difpenfandi in lege humana, quæ fuæ auctoritati innititur; ut fcilicet in perfonis, vel in cafibus, in quibus lex deficit, licentiam tribuat ut præceptum legis non fervetur.

Si autem abfque hac ratione pro fola voluntate licentiam tribuat, non erit fidelis in difpenfatione, aut erit imprudens: Infidelis quidem, fi non habet intentionem ad bonum commune: *Imprudens* autem, fi rationem difpenfandi ignoret, propter quod Dominus dicit Luc. 12. *Quis, putas, eft fidelis difpenfator, & prudens, quem conftituit Dominus fuper familiam fuam?*

Ad primum ergo dicendum, quod quando cum aliquo difpenfatur, ut legem communem non fervet, non debet fieri in præjudicium boni communis, fed ea intentione, ut ad bonum commune proficiat.

Ad fecundum dicendum, quod non eft acceptio perfonarum, fi non ferventur æqualia in perfonis inæqualibus. Unde quando conditio alicujus perfonæ requirit rationabiliter, ut in ea aliquid fpecialiter obfervetur, non eft perfonarum acceptio, fi fibi aliqua fpecialis gratia fiat.

Ad tertium dicendum, quod lex naturalis, inquantum continet præcepta communia, quæ nunquam fallunt, difpenfationem recipere non poteft. In aliis vero præceptis, quæ funt quafi conclufiones præceptorum communium, quandoque per hominem difpenfatur; puta quod mutuum non reddatur proditori patriæ, vel aliquid hujufmodi. Ad legem autem divinam ita fe habet quilibet homo, ficut perfona privata ad legem publicam, cui fubjicitur.

Unde

Unde ſicut in lege humana publica non poteſt diſpenſare, niſi ille a quo lex auctoritatem habet, vel is cui ipſe commiſerit : ita in præceptis juris divini, quæ ſunt a Deo, nullus poteſt diſpenſare, niſi Deus, vel is, cui ipſe ſpecialiter committeret.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem oſtendas, merito eſſe a ſcripturis inſinuatum: quod rectores multitudinis poſſunt in lege humana diſpenſare. *Ut* 1. *cor.* 9. ſecundum quod eſt *in argum. contr.* Ubi nota, quod Sanctus Doctor intendit argumentari a fortiori ex loco illo. Ac ſi dicat. Si in rebus majoris momenti diſpenſare poſſunt rectores multitudinis: ergo multo magis in rebus minoris momenti poterunt. Talem enim conſequentiam docuerunt Apoſtoli in ſuis canonibus, ut recitatur in decretis, 12. q. 1. *Principium, ut in poteſtate ſua res eccleſię epiſcopus habeat. Si enim animę hominum pretioſiores illi creditę ſunt, multo magis oportet, eum curam de pecuniis agere, ita, ut poteſtate ejus indigentibus omnia diſpenſentur.* Hæc ibi. Subſumatur conſequentię prædictę auctoritas, ſcilicet in rebus majoris momenti, ideſt in Evangelii prædicatione diſpenſatio credita eſt Apoſtolo, ideſt ei data poteſtas diſpenſandi in tali prædicatione. Hoc eſt. Habebat poteſtatem diſtribuendi, & de facto diſtribuebat hoc bonum commune, ſcilicet, Evangelium auditoribus ſuis juxta uniuſcujuſque debitam commenſurationem. Ut: *Parvulis in Chriſto lac potum* dabat, *non eſcam*, 1. Cor. 1. *ſapientiam autem* loquebatur *inter perfectos* : ibi. c. 2. *Mulierem* volebat *in eccleſia tacere*, *non autem viros ad ædificationem*, ibi. c. 14. *Abſtinere a vino* ſuadebat ex amore caſtitatis, Epheſ. 5. & volebat aliquos *modico vino uti propter ſtomachum*, *frequenteſque eorum infirmitates*, 1. Tim. 5. Concluſio ergo inferatur, ſcilicet, rectores igitur in humanis legibus, habent multo magis poteſtatem diſpenſandi, & hoc ſecundum ſcripturam præmiſſam. Item id inſinuatur a ſimili de diſpenſatione in rebus humanis, *Geneſ.* 41. 47. de poteſtate ipſius Joſeph in diſpenſando bona communia Pharaonis. Item inſinuatur proprie 1. *Reg.* 30. per hoc, quod David diſpenſavit in lege humana circa ducentos, qui ſubſtiterant non valentes ſequi ad pugnam, ut & remanerent, & æqualiter de præda acciperent. Vide *art.* 3. *App. Secundo* vides: quomodo, &c.

QUÆ-

QUÆSTIO XCVIII.

De lege veteri, in sex articulos divisa.

Consequenter considerandum est de lege veteri. Et *primo* de ipsa lege.

Secundo de præceptis ejus.

Circa primum quæruntur sex.

Primo. Utrum lex vetus sit bona.
Secundo. Utrum sit a Deo.
Tertio. Utrum sit a Deo mediantibus angelis.
Quarto. Utrum data sit omnibus.
Quinto. Utrum omnes obliget.
Sexto. Utrum congruo tempore fuerit data.

ARTICULUS I. 518

Utrum lex vetus fuerit bona.

Inf. ar. 2. ad 1. & 2. & Ro. 7. lect. 2. & 3. & Gal. 3. lect. 7. & 8.

Ad primum sic proceditur. Videtur, quod lex vetus non fuerit bona. Dicitur enim Ezech. 20. *Dedi eis præcepta non bona, & judicia, in quibus non vivent*: Sed lex non dicitur bona, nisi propter bonitatem præceptorum, quæ continet. Ergo lex vetus non fuit bona.

2. Præterea. Ad bonitatem legis pertinet, ut communi saluti proficiat, sicut Isidorus dicit: (*l. 5. Etym. c. 3.*) Sed lex vetus non fuit salutifera, sed magis mortifera, & nociva. dicit enim Apost. Rom. 7. *Sine lege peccatum mortuum erat: ego autem vivebam sine lege aliquando; sed cum venisset mandatum, peccatum revixit; ego autem mortuus sum*. Et Rom. 5. *Lex subintravit, ut abundaret delictum*. Ergo lex vetus non fuit bona.

3. Præterea. Ad bonitatem legis pertinet, quod sit possibilis ad observandum, & secundum naturam, & secundum humanam consuetudinem: Sed hoc non habuit lex vetus. Dicit enim Petrus Act. 15. *Quid tentatis imponere jugum super cervicem discipulorum, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus?* Ergo videtur, quod lex vetus non fuerit bona.

Sed Contra est, quod Apostolus dicit Rom. 7. *Itaque lex quidem sancta est, & mandatum sanctum, & justum, & bonum.*

Res-

Respondeo dicendum, quod *absque omni dubio lex vetus bona fuit*. Sicut enim doctrina ostenditur esse vera ex hoc, quod consonat rationi; ita etiam lex aliqua ostenditur esse bona ex hoc, quod consonat rationi rectæ. Lex autem vetus rationi consonabat, quia concupiscentiam reprimebat, quæ rationi adversatur: ut patet in illo mandato: *Non concupisces rem proximi tui*, quod ponitur Exo. 20. Ipsa etiam omnia peccata prohibebat, quæ sunt contra rationem. Unde manifestum est, quod bona erat. Et hæc est ratio Apostoli Rom. 7. *Condelector*, inquit, *legi Dei secundum interiorem hominem*. Et iterum: *Consentio legi*, *quoniam bona est*.

Sed notandum est, quod bonum diversos gradus habet, ut Dionys. dicit 4. cap. de div. nom. (*par.* 4. *lect.* 16.) Est enim aliquod bonum perfectum, & aliquod bonum imperfectum. Perfecta quidem bonitas est in his, quæ ad finem ordinantur, quando aliquid est tale, quod per se est sufficiens inducere ad finem. Imperfectum autem bonum est, quod operatur aliquid ad hoc quod perveniatur ad finem; non tamen sufficit ad hoc quod ad finem perducat: sicut medicina perfecte bona est, quæ hominem sanat; imperfecta autem est, quæ hominem adjuvat, sed tamen sanare non potest. Est autem sciendum quod est alius finis legis humanæ, & alius legis divinæ. Legis enim humanæ finis est temporalis tranquillitas civitatis: ad quem finem pervenit lex cohibendo exteriores actus, quantum ad illa mala, quæ possunt perturbare pacificum statum civitatis. Finis autem legis divinæ est perducere hominem ad finem felicitatis æternæ: qui quidem finis impeditur per quodcunque peccatum, & non solum per actus exteriores, sed etiam per interiores. Et ideo illud, quod sufficit ad perfectionem legis humanæ, ut scilicet peccata prohibeat, & pœnam apponat, non sufficit ad perfectionem legis divinæ, sed oportet, quod hominem totaliter faciat idoneum ad participationem felicitatis æternæ: quod quidem fieri non potest nisi per gratiam Spiritus Sancti, per quam *diffunditur charitas in cordibus nostris*, quæ legem adimplet. *Gratia enim Dei vita æterna*, ut dicitur Rom. 6. Hanc autem gratiam lex vetus conferre non potuit. reservabatur enim hoc Christo: quia, ut dicitur Job. 1. *Lex per Moysen data est*: *gratia*, *& veritas per Jesum Christum facta est*. Et inde est, quod lex vetus bona quidem est, sed imperfecta, secundum illud Hebr. 7. *Nihil ad perfectum adduxit lex*.

Ad

Ad primum ergo dicendum, quod Dominus loquitur ibi de præceptis cæremonialibus; quæ quidem dicuntur *non bona*, quia gratiam non conferebant, per quam homines a peccato mundarentur, cum tamen per hujufmodi fe peccatores oftenderent. Unde fignanter dicitur: *Et judicia, in quibus non vivent*, ideft per quæ vitam gratiæ obtinere non poffunt. Et poftea fubditur: *Et pollui eos in muneribus fuis*, ideft pollutos oftendi, *cum offerrent omne, quod aperit vulvam, propter delicta fua*.

Ad fecundum dicendum, quod lex dicitur occidiffe non quidem effective, fed occafionaliter ex fua imperfectione, inquantum fcilicet gratiam non conferebat, per quam homines implere poffent quod mandabat, vel vitare quod vetabat. Et fic occafio ifta non erat data, fed fumpta ab hominibus. Unde & Apoftolus ibidem dicit: *Occafione accepta peccatum per mandatum feduxit me, & per illud occidit*. Ex hac etiam ratione dicitur, quod *lex fubintravit, ut abundaret delictum*; ut ly *Ut* teneatur confecutive, non caufaliter; inquantum fcilicet homines accipientes occafionem a lege abundantius peccaverunt: *tum* quia gravius fuit peccatum poft legis prohibitionem: *tum* etiam quia concupifcentia crevit. Magis enim concupifcimus, quod nobis prohibetur.

Ad tertium dicendum, quod jugum legis fervari non poterat fine gratia adjuvante, quam lex non dabat. Dicitur enim Rom. 9. *Non eft volentis, neque currentis*, fcilicet velle, & currere in præceptis Dei, *fed miferentis Dei*. Unde in Pfal. 118. dicitur: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilataſti cor meum*, fcilicet per donum gratiæ, & charitatis.

A P P E N D I X.

EX art. habes *primo*: quomodo per rationem directam (hęc eft in corpore) & indirectam (hęc eft folutio argum.) (ut femper in appendicibus fubauditur, fecundum quod alias declaratum eft) interimas hærefim *Marcionis*, *&* *Manichæi* dicentium, Legem veterem effe malam. Ob hoc motus (ut videtur) legem ipfam Mofaicam evertere conatus eft *Apelles*, a quo defcendunt *Apellitæ*. *Secundo* habes: quomodo per rationem oftendas, hærefim prædictam merito damnari a *Rom*. 7. fecundum quod eft *in arg. contr*. Ubi propter ly *itaque* nota, quod Apoftolus ex contextu præpofito a fe concludit hoc. Dixerat enim fibimetipfi objiciens: *Quid ergo di-*

temus? Lex peccatum est? Et fibimetipsi respondenderat, *Absit*. Hoc est: Lex criminosa, idest, mala est? Nullo modo. Non contentus autem, contra *Manichæos* futuros negasse cum detestatione horribili (quod importat ly *absit*) legem esse malam; declarat ibidem diffuse utilitatem, ac bonitatem illius: &, his declaratis, tanquam quoddam firmiter tenendum infert, ipsam esse sanctam, ipsius mandata esse sancta, & justa, & bona. Vide, quanta firmitate tum ad oppositam partem, quasi pro hæreticis argumentando, tum ad veritatis assertionem tanquam pro catholicis respondendo, tum post assertæ responsionis declarationem longam solidissime fidem catholicam concludendo per ly *itaque lex quidem*. Ubi ly *quidem*, cum exponatur, idest, certe, dicit emphaticum quid pro certitudine rei. Item merito damnari a Gal. 3. *Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo: ut ex fide justificemur*. Hoc est: Lex nostri, qui eramus pueri, fuit ductrix ad Christum, idest, ad hoc: ut ex Christi fide justificaremur. Cum ergo fides Christi, ad quam ducebat lex, sit bona, impossibile est, quod lex ipsa vetus non fuerit bona. Pædagogus enim ille non potest esse malus, seu etiam non esse bonus, quod bene suum officium, pro quo est, facit, idest, qui bene pueros instruit: dato, quod pædagogus ille nihil aliud sit, nisi instructio puerorum, ut de lege erat. Item merito damnari a Christo factis ipsis, idest, per hoc, quod legem observavit in sui circuncisione, *Luc*. 2. ad templum oblatione, ibid. in templi secundum legis mandata visitatione, ibid. & multis aliis locis Evangelistarum, in agni paschalis comestione, *Mat*. 26. *Mar*. 14. *Luc*. 22. *Joan*. 3. in prædicando aliis, ut eam servarent, *Matth*. 8. & alibi; in citando legem, dum prædicaret, atque doceret, ut sparsim per Evagelia legitur. Quid? Natus in Bethleem, nutritus in Nazareth, passus in Hierusalem, mortuus, sepultus, resurrexit, ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Dei patris, ad judicandum venturus est, ut adimpleret, & adimpleat legem cum prophetis. Vide & hæresis prædictę damnationem in Veritatibus aureis super legem veterem, *Deuteron*. 33. *concluf*. 2. ubi & vide aliquid *capit*. 10. *concluf*. 1. *Tertio* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

AR-

ARTICULUS II. 519

Utrum lex vetus fuerit a Deo.

Inf. q. 106. a. 2. ad 3. & a. 4. ad 3. & q. 107. a. 1. corp. fi. & 3. q. 42. a. 4. ad 2.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod lex vetus non fuerit a Deo. Dicitur enim Deuter. 32. *Dei perfecta sunt opera*: Sed lex vetus fuit imperfecta, ut supra dictum est. (*a. præc. & q. 91. a. 5.*) Ergo lex vetus non fuit a Deo.

2. Præterea. Eccl. 3. dicitur: *Didicit, quod omnia opera, quæ fecit Deus, perseverent in æternum*: Sed lex vetus non perseverat in æternum. Dicit enim Apostolus ad Heb. 7. *Reprobatio fit quidem præcedentis mandati propter infirmitatem ejus, & inutilitatem*. Ergo lex vetus non fuit a Deo.

3. Præterea. Ad sapientem legislatorem pertinet non solum mala auferre, sed etiam occasiones malorum: Sed vetus lex fuit occasio peccati, ut supra dictum est. (*ar. præc.*) Ergo ad Deum, *cui nullus est similis in legislatoribus*, ut dicitur Job 36. non pertinebat legem talem dare.

4. Præterea. 1. ad Tim. 2. dicitur, quod *Deus vult omnes homines salvos fieri*: Sed lex vetus non sufficiebat ad salutem hominum, ut supra dictum est. (*ar. præc.*) Ergo ad Deum non pertinebat talem legem dare. Lex ergo vetus non est a Deo.

Sed Contra est, quod Dominus dicit Matth. 15. loquens Judæis, quibus erat lex vetus data: *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras*: Et paulo ante præmittitur: *Honora patrem tuum, & matrem tuam*; quod manifeste in lege veteri continetur. Ergo lex vetus est a Deo.

Respondeo dicendum, quod lex vetus a bono Deo data est, qui est pater Domini nostri Jesu Christi. Lex enim vetus homines ordinabat ad Christum dupliciter. *Uno* quidem *modo* testimonium Christo perhibendo. unde ipse dicit Luc. ult. *Oportet impleri omnia, quæ scripta sunt in lege, & in Psalmis, & in Prophetis de me*. Et Jo. 5. *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit*. *Alio modo* per modum cujusdam dispositionis, dum retrahens homines a cultu idololatriæ, concludebat eos sub cultu unius Dei, a quo salvandum erat humanum genus per Christum. Unde Apostolus dicit ad Gal. 3. *Priusquam veniret fides, sub*

sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem, quæ revelanda erat. Manifestum est autem, quod ejusdem est disponere ad finem; & ad finem perducere: & dico *ejusdem* per se, vel per suos subditos. non enim diabolus legem tulisset, per quam homines adducerentur ad Christum, per quem erat ejiciendus, secundum illud Matth. 12. *Si Satanas Satanam ejicit, divisum est regnum ejus*.

Et ideo *ab eodem Deo, a quo facta est salus hominum per gratiam Chisti, lex vetus data est*.

Ad primum ergo dicendum, quod nihil prohibet aliquid non esse perfectum simpliciter, quod tamen est perfectum secundum tempus: sicut dicitur aliquis puer perfectus non simpliciter, sed secundum temporis conditionem: Ita etiam præcepta, quæ pueris dantur, sunt quidem perfecta secundum conditionem eorum, quibus dantur, etsi non sint perfecta simpliciter; Et talia fuerunt præcepta legis. Unde Apostolus dicit ad Gal. 3. *Lex pędagogus noster fuit in Christo*.

Ad secundum dicendum, quod opera Dei perseverant in æternum, quæ sic Deus fecit, ut in æternum perseverent: Et hæc sunt ea, quæ sunt perfecta. Lex autem vetus reprobatur tempore perfectionis gratiæ, non tanquam mala, sed tanquam infirma, & inutilis pro isto tempore: Quia, ut subdit, *nihil ad perfectum adduxit lex*. Unde ad Galat. 3. dicit Apostolus: *Ubi venit fides, jam non sumus sub pędagogo*.

Ad tertium dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*qu*. 79. *art*. 4.) Deus aliquando permittit aliquos cadere in peccatum, ut exinde humilientur; Ita etiam voluit talem legem dare, quam suis viribus homines implere non possent; ut sic, dum homines præsumentes de se peccatores se invenirent, humiliati recurrerent ad auxilium gratiæ.

Ad quartum dicendum, quod quamvis lex vetus non sufficeret ad salvandum homines: tamen aderat aliud auxilium a Deo hominibus simul cum lege, per quod salvari poterant, scilicet fides Mediatoris, per quam justificati sunt antiqui patres, sicut etiam nos justificamur. Et sic Deus non deficiebat hominibus, quin daret eis salutis auxilia.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem interimas hæreses *Marcionis*, dicentis; veterem legem a malo principio, seu a Deo malo, qui diabolus est, processisse. Et *Cerdonis*, ac *Manichæi* dicen-

centium : Deum veteris legis non esse patrem Domini nostri JESU Christi. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, has merito damnari a *Matth.* 15. ut cum discursu adducitur *in argument. contr.* Item Rom. 3. *Quid ergo amplius Judęo est? Multum per omnem modum. Primum quidem: quia credita sunt ei eloquia Dei.* Idest, lex vetus. Quod autem per ly *Dei* intelligat Deum bonum, patet in contextu : quia ibi de ipso Deo subdit : *Est autem Deus verax*. Patet vero *Joan.* 8. quod diabolus, quem prædicti hæretici vocant Deum, seu principium malum, est mendax, immo pater mendacii, idest primus ejus inventor, & quod, cum ex propriis loquitur, semper mentitur. Item a 2. Machab. 7. *Parati sumus mori magis, quam patrias Dei leges prevaricari*: & infra: *Dominus Deus aspiciet veritatem, & consolabitur in nobis*: quemadmodum in protestatione cantici declaravit Moyses, *& in servis suis consolabitur*. Et infra: *Rex mundi defunctos pro suis legibus in æternæ vitę resuscitatione suscitabit*. Et infra: *E cœlo ista possideo: sed, propter Dei leges, nunc hæc ipsa despicio*. Constat enim, quod hi loquebantur de lege veteri, quæ esum carnium porcinarum vetat: ob quam in hoc servandam tunc martyres effecti sunt. Illius ergo legis Deum dicunt, & aspicere veritatem, & esse a Moyse in cantico celebratum, & esse regem mundi, & suscitaturum in resurrectione vitæ æternæ mortuos pro ipsa lege, & esse in cœlo eum, qui omnia corporis membra possidenda dedit: quorum utique nullum prorsus diabolo convenire potest, ut per singula quinque sapienter discurrenti facile patere potest. Item merito damnari ab Hebr. 1. *Multifarie olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime locutus est nobis in filio*, &c. Ecce: quam clare lucidissimis verbis testatur Apostolus; quod Deus, *qui est pater Domini nostri JESU Christi*, in quo filio, tanquam in persona a se distincta non in essentia, novissime locutus est, ille idem est, qui olim loquebatur in prophetis, scilicet dando legem, & alia. Nam Moyses, per quem dedit legem, fuit propheta, *Deuteron. ultimo*, & alii, scilicet Isaias cum similibus fuerunt prophetæ. Item ab Hierem. 31. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus; & feriam domui Israel, & domui Juda fœdus novum; non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris in die, qua apprehendi manum eorum, ut adducerem eos de terra Ægypti*. Quod autem Deus, qui eduxit eos de terra Ægypti, sit verus, bonusque Deus, contra locos a-

lie-

lienos omnino divisus, patet millies in psalmis, cæterisque prophetis. Item merito condemnari a dictis in 1. *quæst.* 39. *articulo* 3. *cum Elucid.* & a Veritatibus aureis super totam legem veterem, *Deuteronom.* 33 *concl.* 2. Vide etiam *artic.* 1. *append.* huc prudenter, pro quanto res postulat, applicando. *Tertio* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS III. 520

Utrum lex vetus data fuerit per Angelos.

Inf. art. 6. arg. sed con. & Isa. 6. co. 3. & Gal. 3. le. 7. & Cor. 2. le. 4. co. 2. fin. & Heb. 1. & cap. 2. fin. & c. 5.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod lex vetus non fuerit data per Angelos, sed immediate a Deo. Angelus enim *nuntius* dicitur: & sic nomen angeli ministerium importat, non dominium, secundum illud Psal. 102. *Benedicite Domino omnes Angeli ejus, ministri ejus*. Sed vetus lex a Domino tradita esse perhibetur. dicitur enim Exod. 20. *Locutusque est Dominus sermones hos*. Et postea subditur: *Ego enim sum Dominus Deus tuus*. Et idem modus loquendi frequenter reperitur in Exodo, & in libris consequentibus legis. Ergo lex est immediate data a Deo.

2. Præterea. Sicut dicitur Joan. 1. *Lex per Moysen data est*: Sed Moyses immediate accepit a Deo. dicitur enim Exod. 33. *Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut loqui solet amicus ad amicum suum*. Ergo lex vetus immediate data est a Deo.

3. Præterea. Ad solum Principem pertinet legem ferre, ut supra dictum est: (*q.* 90. *ar.* 3.) Sed solus Deus est princeps salutis animarum: Angeli vero sunt *administratorii spiritus*, ut dicitur ad Hebr. 1. Ergo lex vetus per angelos dari non debuit, cum ordinaretur ad animarum salutem.

Sed Contra est, quod dicit Apostolus ad Galat. 3. *Lex data est per angelos in manu Mediatoris*. Et act. 7. dicit Stephanus: *Accepistis legem in dispositione angelorum*.

Respondeo dicendum, quod *lex data est a Deo per angelos*. Et præter rationem generalem, quam Dio-

Dionyſ. aſſignat in 4. ca. coel. hierar. (*ante med.*) quod *divina debent deferri ad homines mediantibus angelis*, ſpecialis ratio eſt, quare legem veterem per angelos dari oportuit.

Dictum eſt enim, (*ar.* 1. *hu. q.*) quod lex vetus imperfecta erat, ſed diſponebat ad ſalutem perfectam generis humani, quæ futura erat per Chriſtum. Sic autem videtur in omnibus poteſtatibus, & artibus ordinatis, quod ille qui eſt ſuperior, principalem, & perfectum actum operatur per ſeipſum; ea vero, quæ diſponunt ad perfectionem ultimam, operatur per ſuos miniſtros: ſicut naviſactor compaginat navem per ſeipſum, ſed præparat materiam per artifices ſubminiſtrantes. Et ideo conveniens fuit, ut lex perfecta novi teſtamenti daretur immediate per ipſum Deum hominem factum; lex autem vetus per miniſtros Dei, ſcilicet per angelos, daretur hominibus. Et per hunc modum Apoſtolus ad Hebr. 1. probat eminentiam novæ legis ad veterem: quia in novo teſtamento *locutus eſt nobis Deus in Filio ſuo*: in veteri autem teſtamento *eſt ſermo factus per angelos*.

Ad primum ergo dicendnm, quod, ſicut Greg. dicit in principio Moralium, (*ſc. in Præfat. cap.* 1. *a med.*) *Angelus, qui Moyſi apparuiſſe deſcribitur, modo Angelus, modo Dominus memoratur*: *Angelus videlicet propter hoc, quod exterius loquendo ſerviebat*: *Dominus autem dicitur, quia interius præſidens loquendi efficaciam miniſtrabat*: Et inde eſt etiam, quod quaſi ex perſona Domini angelus loquebatur.

Ad ſecundum dicendum, quod, ſicut Aug. dicit 12. ſuper Gen. ad literam, (*c.* 27. *paulo poſt princ. to.* 3.) in Exod. dicitur, *Locutus eſt Dominus Moyſi facie ad faciem*. & paulo poſt ſubditur, *Oſtende mihi gloriam tuam*. *Sentiebat ergo quod videbat, & quod non videbat, deſiderabat*. Non ergo videbat ipſam Dei eſſentiam, & ita non immediate ab eo inſtruebatur. Quod ergo dicitur, quod *loquebatur ei facie ad faciem*, ſecundum opinionem populi loquitur Scriptura, qui putabat Moyſen *ore ad os loqui* cum Deo, cum per ſubjectam creaturam, ideſt, per angelum, & nubem, ei loqueretur, & appareret: Vel per viſionem faciei intelligitur quædam eminens contemplatio, & familiaris infra eſſentiæ divinæ viſionem.

Ad tertium dicendum, quod ſolius Principis eſt ſua auctoritate legem inſtituere; ſed quandoque legem inſtitutam per alios promulgat: Et ita Deus

ſua

ſua auctoritate inſtituit legem, ſed per angelos promulgavit.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem oſtendas, merito eſſe a ſcripturis inſinuatum: quod lex vetus fuit data a Deo per Angelos. Ut *Gal.* 3. & *Act.* 7. ſecundum quod eſt *in argum. cont.* Ubi nota ex 1. *q.* 36. *ar.* 3. quod ly *per* denotat in hoc caſuali, ideſt, in angelis, aliquam cauſam hujus actus, ideſt, dationis legis: non quidem ſecundum quod actus iſte exit ab agente, ideſt, a Deo, quoniam angeli ipſi non ſunt cauſa Deo, quod agat, puta, quod det legem: ſed ſecundum quod actus iſte determinatur ad factum, ideſt ad homines, quoniam angeli ipſi ſunt cauſa hominibus, ut Dei legem recipiant: & nihilominus hoc ipſum, ſcilicet quod ſint cauſa talis hominibus, angeli ipſi habent a Deo. Ut dicamus ſub exemplo: Faber per martellum facit candelabrum. Ecce hic: quod martellus eſt caſuale hujus præpoſitionis, *per*. Ponitur enim in caſu accuſativo ex eo; quod ly *per*, a quo ſecundum grammaticum regitur, vult talem caſum & ideo illud, quod poſt ly *per*, ſequitur in accuſativo a ſe requiſito, vocatur univerſaliter ſuum caſuale. Ad rem modo. Martellus eſt aliqua cauſa hujus actus, ideſt, fabrefactionis candelabri: non quidem ſecundum quod actus iſte exit ab agente, ideſt, a fabro, ſed ſecundum quod actus iſte determinatur ad factum, ideſt, ad candelabrum. Non enim martellus eſt cauſa fabro, quod agat: ſed eſt cauſa artificiato, ideſt candelabro, quod ab artifice procedat: & nihilominus hoc ipſum, ſcilicet, quod ſit cauſa hujus rei, ideſt, quod artificiatum hoc ab artifice procedat, martellus ipſe habet a fabro ipſo. Angeli ergo, ſecundum Apoſtolum ibi ad *Galat.* fuerunt cauſa, quod homines reciperent legem Dei, ideſt, quod lex Dei perveniret ad notitiam hominum (ecce, quod ſunt promulgatores) & hoc ipſum, ſcilicet, quod eſſent cauſa, quod lex Dei perveniret in notitiam hominum, habuerunt angeli ipſi a Deo. Unde in tali facto angeli fuerunt: tanquam mediatores: non quidem ratione virtutis, ſed ratione ſuppoſitorum. Non enim angelus confert aliquam virtutem Deo, quamvis Deus det legem per angelus ſecundum ordinem ſuppoſitorum eſt medius in dando legem ipſam. Et ideo, licet hæc præpoſitio, *per*, denotet medium: tamen in hac auctorita-

te,

te, scilicet: *Lex data est per angelos*, ly *per* non dicit indistincte medium quodcunque, idest, secundum ordinem virtutum, & secundum ordinem suppositorum, sed dicit solum determinate medium, secundum ordinem suppositorum. Ex prædictis constat etiam, tanquam a simili: quomodo intelligas aliam auctoritatem ibi adductam, scilicet: *Accepistis legem in dispositione angelorum*. *Secundo* vides: quomodo, &c.

ARTICULUS IV. 521

Utrum lex vetus dari debuerit soli populo Judæorum.

Inf. ar. 5. co. & 3. d. 25. qu. 2. a. 2. q. 2. ad 3.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod lex vetus non debuit dari solo populo Judæorum. Lex enim vetus disponebat ad salutem, quæ futura erat per Christum, ut dictum est: (*ar. præc.*) Sed salus illa non erat futura solum in Judæis, sed in omnibus gentibus, secundum illud Isa. 49. *Parum est, ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, & fæces Israel convertendas: Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ*. Ergo lex vetus dari debuit omnibus gentibus, & non uni populo tantum.

2. Præterea. Sicut dicitur Act. 10. *non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente qui timet Deum, & facit justitiam, acceptus est illi*. Non ergo magis uni populo, quam aliis viam salutis debuit aperire,

3. Præterea. Lex data est per angelos, sicut jam dictum est: (*ar. præc.*) Sed ministeria angelorum Deus non solum Judæis, sed omnibus gentibus semper exhibuit. dicitur enim Ecclesiast. 17. *In unamquamque gentem præposuit rectorem*. Omnibus etiam gentib. temporalia bona largitur, quæ minus sunt curę Deo, quam spiritualia bona. Ergo etiam legem omnibus populis debuit dare.

Sed Contra est, quod dicitur Ro. 3. *Quid ergo amplius Judæo est? multum quidem per omnem modum: Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei*. Et in Ps. 147.: dicitur *Non fecit taliter omni nationi, & judicia sua non manifestavit eis*.

Respondeo dicendum, quod posset una ratio assignari, quare potius populo Judęorum data sit lex quam aliis populis: quia, aliis populis ad idolola-

triam declinantibus, solus populus Judæorum in cultu unius Dei remansit: & ideo alii populi indigni erant legem recipere, *ne sanctum canibus daretur*.

Sed ista ratio conveniens non videtur; quia populus ille etiam post legem latam ad idololatriam declinavit, quod gravius fuit, ut patet Exod. 32. & Amos. 5. *Numquid hostias, & sacrificium obtulistis mihi in deserto quadraginta annis domus Israel, & portastis tabernaculum Moloch Deo vestro, & imaginem idolorum vestrorum, sidus Dei vestri, quæ fecistis vobis?* Expresse etiam dicitur Deut. 9. *Scito, quod non propter justitias tuas Dominus Deus tuus dedit tibi terram hanc in possessionem, cum durissimæ cervicis sis populus*. Sed ratio ibi præmittitur: *Ut compleret verbum suum Dominus, quod sub juramento pollicitus est Patribus tuis Abraham, Isaac, & Jacob*. Quæ autem promissio eis sit facta, ostendit Apost. ad Galat. 3. dicens: *Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini ejus: Non dicit, seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno, & semini tuo, qui est Christus*. Deus igitur *& legem, & alia beneficia specialia illi populo exhibuit propter promissionem eorum Patribus factam, ut ex eis Christus nasceretur*. Decebat enim, ut ille populus; ex quo Christus nasciturus erat, quadam speciali sanctificatione polleret, secundum illud quod dicitur Levit. 19. *Sancti eritis, quia ego sanctus sum*. Nec etiam fuit propter meritum ipsius Abrahæ, ut talis promissio ei fieret, ut scilicet Christus ex ejus semine nasceretur, sed ex gratuita Dei electione, & vocatione. Unde dicitur Isa. 41. *Quis suscitavit ab Oriente justum, vocavit eum, ut sequeretur se?* Sic ergo patet, quod ex sola gratuita electione Patres promissionem acceperunt, & populus ex eis progenitus legem accepit, secundum illud Deuter. 4. *Audisti verba illius de medio ignis quia dilexit Patres tuos, & elegit semen eorum post illos*.

Si autem rursus quæratur, quare hunc populum elegit, ut ex eo Christus nasceretur, & non alium, conveniet responsio August. quam dicit super Jo. (*Tract. 26. paulo post princ. to. 9.*) *Quare hunc trahat, & illum non trahat, noli velle dijudicare, si non vis errare*.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis salus futura per Christum esset omnibus gentibus præparata, tamen oportebat ex uno populo Christum nasci, qui propter hoc præ aliis prærogativas habuit, se-

cundum illud Rom. 9. *Quorum*, scilicet Judæorum, *est adoptio filiorum*, *& testamentum*, *& legislatio*, *quorum patres*, *& ex quibus Christus est secundum carnem*.

Ad secundum dicendum, quod acceptio personarum locum habet in his, quæ ex debito dantur: In his vero, quæ ex gratuita voluntate conferuntur, acceptio personarum locum non habet. Non enim est personarum acceptor, qui ex liberalitate de suo dat uni, & non alteri: Sed si esset dispensator bonorum communium, & non distribueret æqualiter secundum merita personarum, esset personarum acceptor. Salutaria autem beneficia Deus humano generi confert ex sua gratia. unde non est personarum acceptor, si quibusdam præ aliis conferat. Unde August. dicit in lib. de prædest. sanctorum: (*cap. 8. aliquant. a princ. tom. 7.*) *Omnes*, *quos Deus docet*, *misericordia docet*; *quos autem non docet*, *judicio non docet*. hoc enim venit ex damnatione humani generis pro peccato primi parentis.

Ad tertium dicendum, quod beneficia gratiæ subtrahuntur homini propter culpam: Sed beneficia naturalia non subtrahuntur; inter quæ sunt ministeria Angelorum, quæ ipse naturarum ordo requirit, ut scilicet per media gubernentur infima; & etiam corporalia subsidia, quæ non solum hominibus, sed etiam jumentis Deus administrat, secundum illud Psalm. 35. *Homines*, *& jumenta salvabis Domine*.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primò*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum: quod solis Judæis data est lex vetus. Ut *Rom.* 3. & Psal. 147. *Non fecit*, &c. secundum quod *in argu.* Ex quo patet, quod magnum beneficium est, & pro magno recognoscebatur ab illo populo, quod Deus det suam legem alicui. Hoc est, Quod voluntatem suam Deus alicui notificet. Quod ei, vel per intermediam personam, loquatur: quod eloquia sua per literas ei credat, tanquam scripturas proprias, manu propria exaratas, ei, velut secretario suo committens: quod cum præceptis, communicationibus, terroribus, flagellis, ligare dignetur, ne in malum cadat, & in bonum proficiat: quod cum non solum de benefactis præmiare, sed etiam de malefactis punire dignetur. Hæc enim importat ly *Deum dare legem hominibus*; est & maximum a Deo benefi-

 cium

cium homini collatum, & maxime per virtutem gratitudinis 1. 2. *q. 6. a.* 2. 3. secundum tres gradus gratitudinis, 2. 2. *q.* 107. *ar.* 2. corp. Deum benefactorem ab ipso homine recognoscendum. Universa ista, atque alia similia insinuavit textus adductus in illo *argument. cont.* per hoc, quod excellentiam tantam de accipiendo divinam legem annotavit his verbis, scilicet, & ly *multum*, & ly *per omnem modum*, & ly *primum quidem*, idest principale quidem, & ly *non fecit taliter omni nationi*. Ergo ligari a Deo, cum lex a ligando dicatur, est valde bonum homini, nec aufert, sed conservat, & auget libertatem veram hominis: non destruit, sed construit, & fovet liberum arbitrium ipsius: unde homo, si sapit, gloriari debet, ac plurimum lætari de hoc, quod a Deo ligetur, ne effrænate currat in præceps. Hæc omnia ex textu prædicto. Pro quibus, quoad libertatem veram, plenius intelligendis, vide Veritates aureas super legem veterem, *Gen.* 2. *concl.* 2. *& num.* 4. *concl.* 3. insinuatur quoque illud ipsum de lege in principio dictum, & simul confirmantur inde extracta, ut patebit vigilanter per se consideranti, *a Deut.* 4. *Nec est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi; sicut Deus adest nobis. Quæ est enim alia gens tam inclyta: ut habeat ceremonias, justaque judicia, & universam legem, quam ego proponam hodie ante oculos vestros?* Dignificatos igitur se maxime a Domino fuisse, cognoverunt Judæi ex eo, quod & ipsi, & ipsi soli, legem veterem ab eo acceperunt. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS V. 522

Utrum omnes homines obligabantur servare legem veterem.

2. 2. q. 85. *a.* 4. *ad* 1. *&* 3. *d.* 25. *q.* 2. *a.* 2. *ad* 3. *& Rom.* 2. *lect.* 3.

AD Quintum sic proceditur. Videtur, quod omnes homines obligabantur ad observandam veterem legem. Quicunque enim subditur regi, oportet quod subdatur legi ipsius: Sed vetus lex est data a Deo, qui est rex omnis terræ, ut in Ps. 46. dicitur. Ergo omnes habitantes terram tenebantur ad observantiam legis.

2. Præ-

2. Præterea. Judæi salvari non poterant, nisi legem veterem observarent. dicitur enim Deuteron. 27. *Maledictus, qui non permanet in sermonibus legis hujus, nec eos opere perficit*. Si igitur alii homines sine observantia legis veteris potuissent salvari, pejor fuisset conditio Judæorum, quam aliorum hominum.

3. Præterea. Gentiles ad ritum Judaicum, & ad observantias legis admittebantur. dicitur enim Exod. 12. *Si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam, & facere Phase Domini, circumcidetur prius omne masculinum ejus, & tunc rite celebrabit, eritque sicut indigena terræ*. Frustra autem ad observantias legales fuissent extranei admissi ex ordinatione divina, si absque legalibus observantiis salvari potuissent. Ergo nullus salvari poterat, nisi legem observaret.

Sed Contra est, quod Dionys. dicit nono cap. cœl. hierarch. (*post med.*) quod *multi Gentilium per Angelos sunt reducti in Deum*: Sed constat, quod Gentiles legem non observabant. Ergo absque observantia legis potuerunt aliqui salvari.

Respondeo dicendum, quod lex vetus manifestabat præcepta legis naturæ, & superaddebat quædam propria præcepta.

Quantum igitur *ad illa, quæ lex vetus continebat de lege naturæ, omnes tenebantur ad observantiam veteris legis*, non quia erant de veteri lege, sed quia erant de lege naturæ: *Sed quantum ad illa, quæ lex vetus superaddebat, non tenebantur aliqui ad observantiam veteris legis, nisi solus populus Judæorum*. Cujus ratio est, quia lex vetus, sicut dictum est, (*art. præc.*) data est populo Judæorum, ut quandam prærogativam sanctitatis obtineret propter reverentiam Christi, qui ex illo populo nasciturus erat. Quæcunque autem statuuntur ad specialem aliquorum sanctificationem, non obligant nisi illos: sicut ad quædam obligantur clerici, qui mancipantur divino ministerio, ad quæ laici non obligantur: similiter & religiosi ad quædam perfectionis opera obligantur ex sua professione, ad quæ sæculares non obligantur: Et similiter ad quædam specialia obligabatur populus ille, ad quæ alii populi non obligabantur. Unde dicitur Deuter. 18. *Perfectus eris, & absque macula coram Domino Deo tuo*. Et propter hoc etiam quadam professione utebantur, ut patet Deuter. 26. *Profiteor hodie coram Domino Deo tuo*, &c.

Ad primum ergo dicendum, quod quicunque sub-

duntur regi, obligantur ad legem ejus observandam, quam omnibus communiter proponit: Sed si instituat aliqua observanda a suis familiaribus ministris, ad hæc cæteri non obligantur.

Ad secundum dicendum, quod homo quanto Deo magis conjungitur, tanto efficitur melioris conditionis. Et ideo quanto populus Judæorum erat adstrictus magis ad divinum cultum, dignior aliis populis erat. Unde dicitur Deuter. 4. *Quæ est alia gens sic inclyta, ut habeat cæremonias, justaque judicia, & universam legem?* Et similiter etiam quantum ad hoc sunt melioris conditionis clerici, quam laici; & religiosi, quam sæculares.

Ad tertium dicendum, quod Gentiles perfectius, & securius salutem consequebantur sub observantiis legis, quam sub sola lege naturali. & ideo ad eas admittebantur. Sicut etiam nunc laici transeunt ad clericatum, & sæculares ad religionem, quamvis absque hoc possint salvari.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, & Dionys. insinuatum; quod non omnes tenebantur de necessitate salutis ad observantiam legis veteris. A Sancto Dionysio quidem, ut *in arg. cont.* A scripturis vero per hoc; quod legitur de Job *ca.* 1. 2. quod erat simplex homo, rectus, timens Deum, recedens a malo, & adhuc retinens innocentiam: & consequenter, quod salvatus est. Et tamen Job, cum esset gentilis, ex 2. 2. *qu.* 2. *art.* 7. *ad tertium*, non observabat legem. Item per hoc, quod dicitur Roman. 3. *quæcumque lex loquitur, his, qui in lege sunt, loquitur*; Ibi enim Apostolus habere vult, quod Judæi erant peccatores ex eo, quod in lege veteri communiter sumpta, idest, ut comprehendit etiam prophetas, erat scriptum, *omnes declinaverunt*, &c. Ac si dicat: Judæi soli, ad differentiam Gentilium, quos ibi vocat Græcos, erant in lege veteri, idest tenebantur ad ejus observantiam, utpote quibus solis data erat. Unde *duo* hæc, *sc.* legem illam esse solis Judæis datam, & ipsos solos ad ejus observantiam teneri, Apostolus per esse in lege complectitur, atque describit dicens, ly *his, qui in lege sunt, loquitur*. *Secundo* vides; &c.

AR-

ARTICULUS VI. 523

Utrum lex vetus convenienter data fuerit tempore Moysi.

3. *qu.* 70. *a.* 2. *ad* 2. & 4. *d.* 1. *q.* 1. *ar.* 2. *qui.* 4. *cor. Et Gal.* 3. *lect.* 7.

AD Sextum sic proceditur. Videtur, quod lex vetus non convenienter fuerit data tempore Moysi: Lex enim vetus disponebat ad salutem, quæ erat futura per Christum, sicut dictum est: (*a.* 2. *hu. qu.*) Sed statim homo post peccatum indiguit hujusmodi salutis remedio. Ergo statim post peccatum lex vetus debuit dari.

2. Præterea. Lex vetus data est propter sanctificationem eorum, ex quibus Christus nasciturus erat: Sed Abrahæ incepit fieri promissio de semine, quod est Christus, ut habetur Genes. 12. Ergo statim tempore Abrahæ debuit lex dari.

3. Præterea. Sicut Christus non est natus ex aliis descendentibus ex Noe, nisi ex Abraham, cui facta est promissio; ita etiam non est natus ex aliis filiis Abrahæ, nisi ex David, cui est promissio renovata, secundum illud 2. Reg. 23. *Dixit vir, cui constitutum est de Christo Dei Jacob*. Ergo lex vetus debuit dari post David, sicut data est post Abraham.

Sed Contra est, quod Apostolus dicit ad Galat. 3. quod *lex propter transgressionem posita est, donec veniret semen, cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris*, idest *ordinabiliter data*, ut glos. (*ordin.*) dicit. Ergo congruum fuit, ut lex vetus illo temporis ordine traderetur.

Respondeo dicendum, quod *convenientissime lex vetus data fuit tempore Moysi*.

Cujus ratio potest accipi ex *duobus*, secundum quod quælibet lex *duobus* generibus hominum imponitur. Imponitur enim *quibusdam* duris, & superbis, qui per legem compescuntur, & domantur: Imponitur *etiam* bonis, qui per legem instructi adjuvantur ad implendum quod intendunt.

Conveniens igitur fuit tali tempore legem veterem dari ad superbiam hominum convincendam. De *duobus* enim homo superbiebat, *scilicet* de scientia, & de potentia. De scientia quidem, quasi ratio naturalis ei posset sufficere ad salutem: Et ideo, ut de hoc ejus superbia convinceretur, per-

miſſus eſt homo regimini ſuæ rationis abſque adminiculo legis ſcriptæ; & experimento homo diſcere potuit, quod patiebatur rationis defectum per hoc, quod homines uſque ad idololatriam, & turpiſſima vitia circa tempora Abrahæ ſunt prolapſi: Et ideo poſt hæc tempora fuit neceſſarium, legem ſcriptam dari in remedium humanæ ignorantiæ: quia *per legem eſt cognitio peccati*, ut dicitur Rom. 7. Sed poſtquam homo eſt inſtructus per legem, convicta eſt ejus ſuperbia de infirmitate, dum implere non poterat, quod cognoſcebat. Et ideo, ſicut Apoſtolus concludit ad Roman. 8. *quod impoſſibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, miſit Deus Filium ſuum, ut juſtificatio legis impleretur in nobis*. Ex parte vero bonorum lex data eſt in auxilium; quod quidem tunc maxime populo neceſſarium fuit, quando lex naturalis obſcurari incipiebat propter exuperantiam peccatorum. Oportebat enim hujuſmodi auxilium quodam ordine dari, ut per imperfecta ad perfectionem manuducerentur. Et ideo inter legem naturæ, & legem gratiæ oportuit legem veterem dari.

Ad primum ergo dicendum, quod ſtatim poſt peccatum primi hominis non competebat legem veterem dari: *tum* quia nondum homo recognoſcebat ſe ea indigere, de ſua ratione confiſus: *tum* quia adhuc dictamen legis naturæ nondum erat obtenebratum per conſuetudinem peccandi.

Ad ſecundum dicendum, quod lex non debet dari niſi populo, eſt enim præceptum commune, ut dictum eſt. (*q. 90. ar. 2. & 3. & qu. 96. a. 1. ad 2.*) Et ideo tempore Abrahæ data ſunt quædam familiaria præcepta, & quaſi domeſtica Dei ad homines: Sed poſtmodum multiplicatis ejus poſteris, intantum quod populus eſſet, & liberatis eis a ſervitute, lex convenienter potuit dari. Nam *ſervi non ſunt pars populi, vel civitatis, cui legem dari competit*, ut Philoſ. dicit in 3. Polit. (*c. 3. a med. to. 5.*)

Ad tertium dicendum, quod quia legem oportebat alicui populo dari, non ſolum illi, ex quibus eſt Chriſtus natus, legem acceperunt, ſed totus populus conſignatus ſignaculo circumciſionis, quæ fuit ſignum promiſſionis Abrahæ factæ, & ab eo creditæ, ut dicit Apoſtolus Rom. 4. Et ideo etiam ante David oportuit legem dari tali populo jam collecto.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo:* quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod convenienter data est lex vetus tempore Moysi. Ut Gal. 3. *Lex propter*, &c. secundum quod cum glossa ponitur *in arg. cont.* Item Jo. 1. *Lex per Moysen data est*. Ad monstrandum enim, quod convenienter data sit, sufficit per scripturas ostendere nunc hoc, scilicet, quod data est. Nam, quod a Deo fit, nonnisi convenienter potest fieri: itemque quod scriptura commendat esse factum (ut hic) non nisi commendabile illud est: & ex consequenti convenienter idipsum oportet esse factum. Pro quo, de scripturarum convenientia, vide *q.* 68. *ar.* 4. *append.* & 2. 2. *q.* 122. *ar.* 2. *append.* & *q.* 140. *ar.* 1. *appen.* & *quæstio.* 179. *ar.* 2. *append.* *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, &c.

QUÆSTIO XCIX.

De præceptis veteris legis, in sex articulos divisa.

Deinde considerandum est de præceptis veteris legis.

Et *primo* de distinctione ipsorum. *Secundo* de singulis generibus distinctis.

Circa primum quæruntur sex.

Primo. Utrum legis veteris sint plura præcepta, vel unum tantum.

Secundo. Utrum lex vetus contineat aliqua præcepta moralia.

Tertio. Utrum præter moralia contineat cæremonialia.

Quarto. Utrum contineat præter hæc judicialia.

Quinto. Utrum præter ista tria contineat aliqua alia.

Sexto. De modo, quo lex inducebat ad observantiam prædictorum.

ARTICULUS I. 524.

Utrum in lege veteri contineatur solum unum præceptum.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod in lege veteri non contineatur nisi unum præceptum. Lex enim nihil aliud est, quam præceptum, ut supra habitum est: (*qu. 90. ar. 2. & 3.*) Sed lex vetus est una. Ergo non continet nisi unum præceptum.

2. Præterea. Apostolus dicit Rom. 13. *Si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum, sicut teipsum*: Sed istud mandatum est unum. Ergo lex vetus non continet nisi unum mandatum.

3. Præterea. Matth. 7. dicitur: *Omnia, quæcunque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis: hæc est enim lex, & prophetæ*: Sed tota lex vetus continetur in lege, & prophetis. Ergo lex vetus non habet nisi unum præceptum.

Sed Contra est, quod Apost. dicit ad Eph. 2. *Legem mandatorum decretis evacuans*: & loquitur de lege veteri, ut patet per glo. (*Ambros. in hunc loc.*) ibidem. Ergo lex vetus continet in se multa mandata.

Respondeo dicendum, quod præceptum legis, cum sit obligatorium, est de aliquo, quod fieri debet. Quod autem aliquid debeat fieri, hoc provenit ex necessitate alicujus finis. Unde manifestum est, quod de ratione præcepti est, quod importet ordinem ad finem; inquantum scilicet illud præcipitur, quod est necessarium, vel expediens ad finem. Contingit autem ad unum finem multa esse necessaria, vel expedientia. Et secundum hoc possunt de diversis rebus dari diversa præcepta, inquantum ordinantur ad unum finem.

Unde dicendum est, quod *omnia præcepta legis veteris sunt unum secundum ordinem ad unum finem: Sunt tamen multa secundum diversitatem eorum, quæ ordinantur ad illum finem.*

Ad primum ergo dicendum, quod lex vetus dicitur esse una secundum ordinem ad finem unum: Et tamen continet diversa præcepta secundum distinctionem eorum, quæ ordinantur ad finem: Sicut etiam ars ædificativa est una secundum unitatem finis; quia tendit ad ædificationem domus; tamen con-

continet diversa præcepta secundum diversos actus ad hoc ordinatos.

Ad secundum dicendum, quod, sicut Apostolus dicit 1. ad Timoth. 1. *Finis præcepti charitas est*. ad hoc enim omnis lex tendit, ut amicitiam constituat vel hominum adinvicem, vel hominis ad Deum. Et ideo tota lex impletur in hoc uno mandato, *Diliges proximum tuum, sicut teipsum*: sicut in quodam fine mandatorum omnium. In dilectione enim proximi includitur etiam Dei dilectio, quando proximus diligitur propter Deum. Unde Apostol. hoc unum præceptum posuit pro duobus, quæ sunt de dilectione Dei, & proximi, de quibus dicit Dominus Matth. 22. *In his duobus mandatis pendet omnis lex, & prophetæ*.

Ad tertium dicendum, quod, sicut dicitur in 5. Ethicor. (*cap. 8. parum a princ. tom. 5.*) *amicabilia, quæ sunt ad alterum, venerunt ex amicabilibus, quæ sunt homini ad seipsum*; dum scilicet homo ita se habet ad alterum, sicut ad se. Et ideo in hoc quod dicitur, *Omnia, quæcunque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis*, explicatur quædam regula dilectionis proximi, quæ etiam implicite continetur in hoc quod dicitur Matth. 19. *Diliges proximum tuum sicut teipsum*. unde est quædam explicatio istius mandati.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito a scripturis esse insinuatum, quod legis veteris præcepta erant multa. Ut Eph. 2. *legem mandatorum*, &c. secundum quod cum glossa est *in arg. contr.* ubi nota: quod non tantum ex illa auctoritate probatur intentum; sed etiam ex abundanti probatur. Vetus enim lex vocatur lex mandatorum non solum, quia mandata plura continebat; sed principaliter quia illa erant plura per excellentiam: idest erant in maximo numero; & hoc tam secundum se, quam respectu legis naturalis, ac legis novæ. Item Deut. 5. *Quis det, talem eos habere mentem, ut timeant me, & custodiant universa mandata mea in omni tempore*? Patet enim ibi ex contex. quod ly *universa mandata*, dicit in proposito legis veteris. *Secundo* vides, &c.

ARTICULUS II. 525

Utrum lex vetus contineat præcepta moralia.

Sup. q. 98. a. 5. co. & inf. præf. q. a. 3. ad 2. & a. 4. con. & pf. 18. cor. 7. 8. 9.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod lex vetus non contineat præcepta moralia. Lex enim vetus distinguitur a lege naturæ, ut supra habitum est: (*q.* 91. *a.* 4. & *q.* 98. *a.* 5.) Sed præcepta moralia pertinent ad legem naturæ. Ergo non pertinent ad legem veterem.

2. Præterea. Ibi subvenire debuit homini lex divina, ubi deficit ratio humana; sicut patet in his, quæ ad finem pertinent, quæ sunt supra rationem: Sed ad præcepta moralia ratio hominis sufficere videtur. Ergo præcepta moralia non sunt de lege veteri, quæ est lex divina.

3. Præterea. Lex vetus dicitur *litera occidens*, ut patet 1. ad Corinth. 3. Sed præcepta moralia non occidunt, sed vivificant, secundum illud Psalm. 118. *In æternum non obliviscar justificationes tuas, quia in ipsis vivificasti me*. Ergo præcepta moralia non pertinent ad veterem legem.

Sed Contra est, quod dicitur Eccles. 17. *Addidit legis disciplinam, & legem vitæ hæreditavit eos:* Disciplina autem pertinet ad mores. dicit enim gl. (*ordinar.*) ad Heb. 12. super illud, *Omnis disciplina*, &c. *Disciplina est eruditio morum per difficilia*. Ergo lex a Deo data præcepta moralia continebat.

Respondeo dicendum, quod *lex vetus continebat præcepta quædam moralia*, ut patet Exod. 20. *Non occides*, *Non furtum facies*.

Et hoc rationabiliter. Nam sicut intentio principalis legis humanæ est, ut faciat amicitiam hominum adinvicem: ita intentio divinæ legis est, ut constituat principaliter amicitiam hominis ad Deum. Cum autem similitudo sit ratio amoris, secundum illud Eccles. 13. *omne animal diligit simile sibi*, impossibile est esse amicitiam hominis ad Deum, qui est optimus, nisi homines efficiantur boni. Unde dicitur Levit. 19. *Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum*. Bonitas autem hominis est virtus, *quæ facit bonum habentem*. Et ideo oportuit præcepta legis veteris etiam de actibus virtutum dari: Et hæc sunt moralia legis præcepta.

Ad

Ad primum ergo dicendum, quod lex vetus distinguitur a lege naturæ, non tanquam ab ea omnino aliena, sed tanquam ei aliquid superaddens. Sicut enim gratia præsupponit naturam; ita oportet, quod lex divina præsupponat legem naturalem.

Ad secundum dicendum, quod legi divinæ conveniens erat, ut non solum provideret homini in his, ad quæ ratio non potest, sed etiam in his, circa quæ contingit rationem hominis impediri. Ratio autem hominis circa præcepta moralia quantum ad ipsa communissima præcepta legis naturæ non poterat errare in universali: sed tamen propter consuetudinem peccandi obscurabatur in particularibus agendis. Circa alia vero præcepta moralia, quæ sunt quasi conclusiones deductæ ex communibus principiis legis naturæ, multorum ratio oberrabat; ita ut quædam, quæ sunt secundum se mala, ratio multorum licita judicaret. Unde oportuit contra utrumque defectum homini subveniri per auctoritatem legis divinæ: Sicut etiam inter credenda nobis proponuntur non solum ea, ad quæ ratio attingere non potest; (ut *Deum esse trinum*) sed etiam ea, ad quæ ratio recta pertingere potest, (ut *Deum esse unum*) ad excludendum rationis humanæ errorem, qui accidebat in multis.

Ad tertium dicendum, quod, sicut Aug. probat in lib. de spiritu, & litera, (c. 14. to. 3.) etiam litera legis quantum ad præcepta moralia occidere dicitur occasionaliter; inquantum scilicet præcipit quod bonum est, non præbens auxilium gratiæ ad implendum.

APPENDIX.

EX artic. habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod lex vetus continebat præcepta moralia. Ut Eccl. 17. *Addidit*, &c. secundum quod cum glossa est *in argu. cont.* Item a Deut. 4. *ostendit vobis decem verba, quæ scripsit in duabus tabulis lapideis*. Hæc enim fuerunt illa, quæ in principio legis, audiente populo data sunt Exo. 20. *Non habebis Deos alienos*, &c. *Honora patrem tuum*, &c. usque ad *ly cunctus autem populus*. Quæ sunt moralia, ut patet de se. Quod etiam confirmatur ex eo, quod Apost. *Rom.* 13. ipsa *Exo.* 20. summatim repetens, mandat observari: cum tamen legalia alia, maxime autem ceremonialia, observari ipsemet prohibeat, dicens Colossen. secundo, *quæ sunt omnia in*

in-

interitum ipso usu. *Secundo* vides; quomodo ex iis bene pensatis, &c.

ARTICULUS III. 526.

Utrum lex vetus contineat præcepta cæremonialia præter moralia.

Inf. a. 4. *&* 5. *corp. & q.* 101. *a.* 1. 2. *&* 4. *corp. & q.* 103. *a.* 3. *corp. & ad* 3. *q.* 104. *a.* 4. *&* 2. 2. *q.* 22. *a.* 1. *ad* 2. *& quol.* 2. *ar.* 3. *corp. & quol.* 4. *art.* 13. *corp.*

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod lex vetus non contineat præcepta cæremonialia præter moralia. Omnis enim lex, quæ hominibus datur, est directiva humanorum actuum. Actus autem humani *morales* dicuntur, ut supra dictum est. (*q.* 1. *a.* 3.) Ergo videtur, quod in lege veteri hominibus data non debeant contineri nisi præcepta moralia.

2. Præterea. Præcepta, quæ dicuntur *cæremonialia*, videntur ad divinum cultum pertinere: Sed divinus cultus est actus virtutis, scilicet religionis, quæ, ut Tullius dicit in sua Rhetor. (*lib.* 2. *de Invent. aliquant. ante fi.*) *divinæ naturæ cultum, cæremoniamque affert*. Cum igitur præcepta moralia sint de actibus virtutum, ut dictum est, (*ar. præc.*) videtur, quod præcepta cæremonialia non sint distinguenda a moralibus.

3. Præterea. Præcepta ceremonialia esse videntur, quæ figurative aliquid significant: Sed, sicut August. dicit in 2. de doctr. Christ. (*cap.* 3. *&* 14. *to.* 3.) *verba inter homines obtinuerunt principatum significandi*: Ergo nulla necessitas fuit, ut in lege continerentur præcepta cæremonialia de aliquibus actibus figurativis.

Sed Contra est, quod dicitur Deuter. 4. *Decem verba, quæ scripsit in duabus tabulis lapideis, mihique mandavit in illo tempore ut docerem vos cæremonias, & judicia, quæ facere deberetis*: Sed decem præcepta legis sunt moralia. Ergo præter præcepta moralia sunt etiam alia præcepta cæremonialia.

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est, (*ar. præc.*) lex divina principaliter instituitur ad ordinandum homines ad Deum; lex autem humana principaliter ad ordinandum homines adinvicem. Et ideo leges humanæ non curaverunt aliquid insti-

tue-

tuere de cultu divino, nisi in ordine ad bonum commune hominum. & propter hoc etiam multa confinxerunt circa res divinas, secundum quod videbatur eis expediens ad informandos mores hominum; sicut patet in ritu Gentilium. Sed lex divina e converso homines adinvicem ordinavit, secundum quod conveniebat ordini, qui est in Deum, quem principaliter intendebat. Ordinatur autem homo in Deum non solum per interiores actus mentis, qui sunt credere, sperare, & amare, sed etiam per quædam exteriora opera, quibus homo divinam servitutem profitetur: Et ista opera dicuntur ad cultum Dei pertinere: Qui quidem cultus *ceremonia* vocatur, quasi *munia* (idest dona) *Cereris*, quæ dicebatur Dea frugum; eo quod primo ex frugibus oblationes Deo offerebantur; Sive, ut Maximus Valerius refert; (*l.* 1. *cap.* 1. *num.* 10.) nomen *cæremoniæ* introductum est ad significandum cultum divinum apud Latinos, a quodam oppido juxta Romam, quod *Cære* vocabatur: eo quod Roma capta a Gallis, illic sacra Romanorum oblata sunt, & reverendissime habita. Sic igitur *illa præcepta, quæ in lege pertinent ad cultum Dei, specialiter cæremonialia dicuntur.*

Ad primum ergo dicendum, quod humani actus se extendunt etiam ad cultum divinum. & ideo etiam de his continet præcepta lex vetus hominibus data.

Ad secundum dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*q.* 94. *a.* 4.) præcepta legis naturæ communia sunt, & indigent determinatione. Determinantur autem & per legem humanam, & per legem divinam. Et sicut ipsæ determinationes, quæ fiunt per legem humanam, non dicuntur esse de lege naturæ, sed de jure positivo: ita ipsæ determinationes præceptorum legis naturæ, quæ fiunt per legem divinam, distinguuntur a præceptis moralibus, quæ pertinent ad legem naturæ. Colere ergo Deum, cum sit actus virtutis, pertinet ad præceptum morale: Sed determinatio hujus præcepti, ut scilicet colatur talibus hostiis, & talibus muneribus, hoc pertinet ad præcepta cæremonialia. & ideo præcepta cæremonialia distinguuntur a præceptis moralibus.

Ad tertium dicendum, quod, sicut Dionysius dicit 1. cap. cœl. hier. (*post med.*) *divina hominibus manifestari non possunt, nisi sub aliquibus similitudinibus sensibilibus*: Ipsæ autem similitudines magis movent animum, quando non solum verbo exprimuntur, sed etiam sensui offeruntur. Et ideo divina

vina traduntur in Scripturis non solum per similitudines verbo expressas, sicut patet in metaphoricis locutionibus, sed etiam per similitudines rerum, quæ visui proponuntur, quod pertinet ad præcepta cæremonialia.

A P P E N D I X.

Ex art. habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod lex vetus, præter moralia, continebat præcepta cęremonialia. Ut Deuter. 4. *Decem*, &c. secundum quodcum expositione adducitur *in argum. cont.* Ex illa ergo auctoritate sic exposita patet consideranti, quod cęremonialia a moralibus præceptis distinguebantur etiam in hoc; quod moralia erant scripta in tabulis lapideis, cęremonialia vero non. Quod si adjungas contextum, videbis aliam illorum differentiam, scilicet moralia, audiente populo, ostensa sunt, ideſt declarata, ut patet *Exod. vigesimo*. Cęremoniæ autem Moysi soli, ut de his doceret populum, ut patet *Exo. decimoquinto*, &c. Dicit enim context. *ostendit vobis pactum suum, & decem verba, quæ scripsit in tabula*. Hoc est. Ostendit vobis legem suam, ideſt decem verba, quę scripsit. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS IV. 527

Utrum præter præcepta moralia, & cæremonialia, sint etiam præcepta judicialia.

Inf. a. 5. *cor. & q.* 101. *a.* 1. *cor. & q.* 103. *a.* 1. *cor. & q.* 104. *a.* 1. *&* 2. 2. *q.* 77. *a.* 1. *cor. & q.* 122. *a.* 1. *ad* 2. *&* 3. *conc. c.* 128. *& q.* 2. *a.* 8. *cor. & q.* 4. *a.* 1. *corp.*

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod præter præcepta moralia, & cæremonialia, non sint aliqua præcepta judicialia in veteri lege. Dicit enim August. contra Faustum, (*lib.* 6. *cap.* 2. *& l.* 10. *c.* 2. *& l.* 19. *c.* 18. *to.* 6.) quod *in lege veteri sunt pręcepta vitæ agendæ, & præcepta vitæ significandæ:* Sed præcepta vitæ agendæ sunt moralia, præcepta autem vitæ significandæ sunt cæremonialia. Ergo præter hæc duo genera præceptorum non sunt ponenda in lege alia præcepta judicialia.

2. Præ-

2. Præterea. Super illud Psalmi 118. *A judiciis tuis non declinavi*, dicit glos. (*ord. Cassiod.*) *id est ab his*, *quæ constituisti regulam vivendi*: Sed regula vivendi pertinet ad præcepta moralia. Ergo præcepta judicialia non sunt distinguenda a moralibus.

3. Præterea. Judicium videtur esse actus justitiæ, secundum illud Psalmi 93. *Quoadusque justitia convertatur in judicium*: Sed actus justitiæ, sicut & actus cæterarum virtutum, pertinet ad præcepta moralia. Ergo præcepta moralia includunt in se judicialia: Et sic non debent ab eis distingui.

Sed Contra est, quod dicitur Deut. 6. *Hæc sunt præcepta*, *& ceremoniæ*, *atque judicia*: Præcepta autem antonomastice dicuntur moralia. Ergo præter præcepta moralia, & cæremonialia, sunt etiam judicialia.

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est, (*a.* 2. *&* 3. *hu. q.*) ad legem divinam pertinet, ut ordinet homines adinvicem, & ad Deum. Utrumque autem horum in communi quidem pertinet ad dictamen legis naturæ, ad quod referuntur moralia præcepta; sed oportet, quod determinetur utrumque per legem divinam, vel humanam: quia principia naturaliter nota sunt communia tam in speculativis, quam in activis. Sicut igitur determinatio communis præcepti de cultu divino fit per præcepta cæremonialia: sic & *determinatio communis præcepti de justitia observanda inter homines determinatur per præcepta judicialia*.

Et secundum hoc *oportet tria præcepta legis veteris ponere*; scilicet *moralia*, quæ sunt de dictamine legis naturæ; *cæremonialia*, quæ sunt determinationes cultus divini; & *judicialia*, quæ sunt determinationes justitiæ inter homines observandæ.

Unde cum Apost. Rom. 7. dixisset, quod *lex est sancta*, subjungit, quod *mandatum est justum & bonum*, *& sanctum*: Justum quidem quantum ad *judicialia*: Sanctum quantum ad *cæremonialia*: (nam sanctum dicitur, quod est Deo dicatum) Bonum, idest honestum, quantum ad *moralia*.

Ad primum ergo dicendum, quod tam præcepta moralia, quam etiam judicialia pertinent ad directionem vitæ humanæ. Et ideo utraque continentur sub uno membro illorum, quæ ponit August. scilicet sub præceptis vitæ agendæ.

Ad secundum dicendum, quod *judicium* significat executionem justitiæ, quæ quidem est secundum applicationem rationis ad aliqua particularia determinate.

nate. Unde præcepta judicialia communicant in aliquo cum moralibus, inquantum scilicet a ratione derivantur; & in aliquo cum cæremonialibus, inquantum scilicet sunt quædam determinationes communium præceptorum. Et ideo quandoque sub judiciis comprehenduntur præcepta judicialia, & moralia; sicut dicitur Deuteron. 5. *Audi Israel ceremonias, atque judicia*: Quandoque vero judicialia, & cæremonialia; sicut dicitur Lev. 18. *Facietis judicia mea & præcepta mea servabitis*: Ubi *præcepta* ad moralia referuntur, *judicia* vero ad judicialia, & cæremonialia.

Ad tertium dicendum, quod actus justitiæ in generali pertinet ad præcepta moralia; sed determinatio ejus in speciali pertinet ad præcepta judicialia.

APPENDIX.

Ex artic. habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum; quod in veteri lege erant præcepta judicialia alia a moralibus, & cæremonialibus. Ut *Deut.* 6. ut in *arg. cont.* & *Roman.* 7. ut in corp. si. Insinuatur & per hoc, quod divisim traduntur; ut solet fieri de his, quæ distinguuntur ab invicem. Nam *Exod.* 20. dantur moralia; post judicialia *cap.* 21. ubi quasi aliud genus præceptorum daturus Deus inquit, ly *hæc sunt judicia; quæ propones eis:* deinde ceremonialia *c.* 25. ubi alterius generis præcepta se laturum innuit ex modo loquendi, idest a præmissis diverso, dicens ly *Tollant mibi*, idest ad honorem meum, *primitias; ab omni homine, qui offert ultroneus, accipietis eas.* Vide quoque *ar.* 3. *append.* & scito, differentiam illam *duplicem* inter ceremonialia, & moralia, verificari etiam de judicialibus respectu moralium. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, &c.

AR-

ARTICULUS V. 528.

Utrum aliqua alia præcepta contineantur in lege veteri, præter moralia, judicialia, & cæremonialia.

Sup. a. 4. cor. & quol. 2. ar. 8. cor. & Gal. 5. lect. 3. & Heb. 7. lect. 2.

AD Quintum sic proceditur. Videtur, quod aliqua alia præcepta contineantur in lege veteri, præter moralia, judicialia, & cæremonialia. Judicialia enim præcepta pertinent ad actum justitiæ, quæ est hominis ad hominem: cæremonialia vero pertinent ad actum religionis, qua Deus colitur: Sed præter has sunt multæ aliæ virtutes, scilicet temperantia, fortitudo, liberalitas, & aliæ plures, ut supra dictum est. (*quæst. 60. ar. 5.*) Ergo præter prædicta oportet plura alia in lege veteri contineri.

2. Præterea. Deuter. 11. dicitur; *Ama Dominum Deum tuum, & observa ejus præcepta, & cæremonias, & judicia, atque mandata*: Sed *præcepta* pertinent ad *moralia*, ut dictum est. (*ar. præc.*) Ergo præter moralia, judicialia, & cæremonialia, adhuc alia continentur in lege, quæ dicuntur *mandata*.

3. Præterea. Deuter. 6. dicitur: *Custodi præcepta Domini Dei tui, & testimonia, & cæremonias, quas tibi præcepi*. Ergo præter omnia præcepta adhuc in lege *testimonia* continentur.

4. Præterea. In Psalmo 118. dicitur: *In æternum non obliviscar justificationes tuas*: glos. (*interl.*) *idest legem*. Ergo præcepta legis veteris non solum sunt moralia, cæremonialia, & judicialia, sed etiam *justificationes*.

Sed Contra est, quod dicitur Deut. 6. *Hæc sunt præcepta, cæremoniæ, atque judicia, quæ mandavit Dominus Deus vobis*: & hæc ponuntur in principio legis. ergo omnia præcepta legis sub his comprehenduntur.

Respondeo dicendum, quod in lege ponuntur *aliqua* tanquam ad præcepta, *aliqua* vero tanquam ad præceptorum impletionem ordinata. Præcepta quidem sunt de his, quæ sunt agenda: ad quorum impletionem ex duobus homo inducitur, scilicet ex *auctoritate* præcipientis, & ex *utilitate* impletionis; quæ quidem est consecutio alicujus boni uti-

lis,

lis; delectabilis, vel honesti, aut fuga alicujus mali contrarii. Oportuit igitur in veteri lege proponi quædam, quæ auctoritatem Dei præcipientis indicarent: sicut illud Deuteron. 6. *Audi Israel: Dominus Deus tuus Deus unus est*. & illud Genes. 1. *In principio creavit Deus cœlum, & terram*. Et hujusmodi dicuntur *testimonia*. Oportuit etiam, quod in lege proponerentur quædam præmia observantibus legem, & pœnæ transgredientibus; ut patet Deuter. 18. *Si audieris vocem Domini Dei tui, faciet te excelsiorem cunctis gentibus*, &c. Et hujusmodi dicuntur *justificationes*, secundum quod Deus aliquos juste punit, vel præmiat. Ipsa autem agenda sub præcepto non cadunt, nisi inquantum habent aliquam debiti rationem. Est autem *duplex* debitum; *unum* quidem secundum regulam rationis: *aliud* autem secundum regulam legis determinantis; sicut Philosoph. in 5. Ethic. (*cap. 7. tom. 5.*) distinguit *duplex* justum, scilicet *morale*, & *legale*. Debitum autem morale est *duplex*. dictat enim ratio aliquid faciendum; *vel* tanquam necessarium, sine quo non potest esse ordo vrtutis, *vel* tanquam utile ad hoc quod ordo virtutis melius conservetur: Et secundum hoc quædam moralium præcise præcipiuntur, vel prohibentur in lege: sicut, *Non occides*, *Non furtum facies*: Et hæc proprie dicuntur *præcepta*. Quædam vero præcipiuntur, vel prohibentur, non quasi præcise debita, sed propter melius: Et ista possunt dici *mandata*: quia quandam inductionem habent, & persuasionem; sicut illud Exod. 22. *Si pignus non acceperis vestimentum a proximo tuo, ante solis occasum reddas ei*, & aliqua similia. Unde Hieron. dicit, (*in princ. proœm. in Marc. & hab. in glos.*) quod *in præceptis est justitia, in mandatis vero charitas*. Debitum autem ex determinatione legis in rebus quidem humanis pertinet ad judicialia: in rebus autem divinis ad cæremonialia. Quamvis etiam ea, quæ pertinent ad pœnam, vel præmia, dici possint *testimonia*, inquantum sunt protestationes quædam divinæ justitiæ. *Omnia vero præcepta legis possunt dici justificationes*, inquantum sunt quædam executiones legalis justitiæ. Possunt etiam aliter mandata a præceptis distingui; ut *præcepta* dicantur, quæ Deus per seipsum jussit; *mandata* autem, quæ per alios mandavit, ut ipsum nomen sonare videtur.

Ex quibus omnibus apparet, quod *omnia legis præcepta continentur sub moralibus, cæremonialibus, & judicialibus: alia vero non habent rationem præceptorum*,

rum, *sed ordinantur ad præceptorum observationem*, ut dictum est. (*hic sup.*)

Ad primum ergo dicendum, quod sola justitia inter alias virtutes importat rationem debiti. Et ideo moralia intantum sunt lege determinabilia, inquantum pertinent ad justitiam, cujus etiam quædam pars est religio, ut Tullius dicit. (*l.* 2. *de Invent. aliquant. ante fi.*) Unde justum legale non potest esse aliquod præter cæremonialia, & judicialia præcepta.

Ad alia patet responsio per ea, quæ dicta sunt. (*in corp. ar.*)

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod nulla alia præcepta continentur in lege veteri, nisi *tria* hæc, scilicet *moralia*, *judicialia*, & *ceremonialia*. Ut *Deuteron.* 6. secundum quod cum discursu ponitur *in argum. cont.* Pro cujus pleniori captu nota, quod rationabiliter est asserendum, Moysen habuisse intentionem hanc, scilicet in principio legis commemorare omnia illa, quæ dicebantur, & erant præcepta. Alioquin videretur in principio esse mancus, ideſt defeciſſe, quasi contra illud philosophi proportionaliter agens, *in foribus quis delinquet*? Tale quid de Moyse voluit subindicare text. per illud vigilanter annotatum, tanquam novum quoddam, scilicet *& hæc ponuntur in principio legis*, q. d. Tunc maxime credendum est, ipsum intendisse summatim colligere omnia præcepta legis: maxime jungendo contextum mox sequentem, scilicet, *ut faciatis ea*. Cum ergo intenderit Moyses adducere summatim præcepta omnia, & non adduxerit ibi, nisi tria prædicta, constat: quod, secundum illum, nulla alia sunt legis præcepta. Nec obstat, quod ab auctoritate negativa non valet argumentum (ut dicunt logici) quoniam hic procedimus non ab auctoritate præcise præsumpta; sed ab ipsa, ut annexum habet propositum commemorandi aliquid: sic enim absque dubio valet negatire, ve dicendo, Moyses non commemorat hoc; & tamen, cum sufficienter vellet de tali materia tractare, intendebat hoc ipsum commemorare. ergo hoc non requiritur ad talem materiam, seu in tractatu talis materiæ non est ponendum. Vide *q.* 58. *ar.* 3. *append.* aliquid simile, scilicet quomodo locus ab auctnritate negative valet. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens

An-

Angelica viciſſim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS VI. 529

Utrum lex vetus debuerit inducere ad obſervantiam præceptorum per temporales promiſſiones, & comminationes.

Sup. quol. 91. *ar.* 5. *cor. & inf. quol.* 107. *ar.* 1. *ad* 2. *&* 3. *diſt.* 4. *ar.* 2. *cor. & ar.* 4. *& Ro.* 8. *lec.* 3. *& c.* 10. *&* 2. *Corint.* 11. *lect.* 6.

AD Sextum ſic proceditur. Videtur, quod lex vetus non debuerit inducere ad obſervantiam præceptorum per temporales promiſſiones, & comminationes. Intentio enim legis divinæ eſt, ut homines Deo ſubdat per timorem, & amorem. unde dicitur Deut. 10. *Et nunc Iſrael, quid Dominus Deus tuus petit a te, niſi ut timeas Dominum Deum tuum, & ambules in viis ejus, & diligas eum?* Sed cupiditas rerum temporalium abducit a Deo. dicit enim Auguſt. in lib. 83. QQ. (*q.* 36. *cir. princ. to.* 4.) quod *venenum charitatis eſt cupiditas*. Ergo promiſſiones & comminationes temporales videntur contrariari intentioni legislatoris; quod legem reprobabilem facit, ut patet per Philoſophum in 2. Politic. (*implic. cap.* 7. *to.* 5.)

2. Præterea. Lex divina eſt excellentior, quam lex humana: Videmus autem in ſcientiis, quod quanto aliqua eſt altior, tanto per altiora media procedit. Ergo cum lex humana procedat ad inducendum homines per temporales comminationes, & promiſſiones, lex divina non debuit ex his procedere, ſed per aliqua majora.

3. Præterea. Id non poteſt eſſe præmium juſtitiæ, vel pœna culpæ, quod æqualiter evenit & bonis & malis: Sed ſicut dicitur Eccleſ. 9. *univerſa æque eveniunt juſto, & impio, bono, & malo, mundo, & immundo, immolanti victimas, & ſacrificia contemnenti.* Ergo temporalia bona, vel mala non convenienter ponuntur ut pœnæ, vel præmia mandatorum legis divinæ.

Sed Contra eſt, quod dicitur Iſa. 1. *Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis: quod ſi nolueritis, & me ad iracundiam provocaveritis, gladius devorabit vos.*

Reſpondeo dicendum, quod ſicut in ſcientiis ſpeculativis inducuntur homines ad aſſentiendum concluſionibus per media ſyllogiſtica; ita etiam in quibus-

libet

libet legibus homines inducuntur ad obſervantias præceptorum per pœnas, & præmia. Videmus autem in ſcientiis ſpeculativis, quod media proponuntur auditori ſecundum ejus conditionem. Unde ſicut oportet ordinate in ſcientiis procedere, ut ex notioribus diſciplina incipiat: ita etiam oportet, qui vult inducere hominem ad obſervantiam præceptorum, ut ex illis eum movere incipiat, quæ ſunt in ejus affectu: ſicut pueri provocantur ad aliquid faciendum aliquibus puerilibus munuſculis.

Dictum eſt autem ſup. (*q.* 98. *ar.* 1. 2. & 3.) quod lex vetus diſponebat ad Chriſtum, ſicut imperfectum ad perfectum. unde dabatur populo adhuc imperfecto in comparatione ad perfectionem, quæ erat futura per Chriſtum, & ideo populus ille comparatur puero ſub pædagogo exiſtenti, ut patet Galat. 3. Perfectio autem hominis eſt, ut contemptis temporalibus, ſpiritualibus inhæreat: ut patet per illud quod Apoſtol. dicit Philipp. 3. *Quæ quidem retro ſunt obliviſcens, ad ea quæ priora ſunt, me extendo. quicunque ergo perfecti ſumus, hoc ſentiamus.* Imperfectorum autem eſt, quod temporalia bona deſiderent, in ordine tamen ad Deum: perverſorum autem eſt, quod in temporalibus bonis finem conſtituant.

Unde *legi veteri conveniebat, ut per temporalia, quæ erant in affectu hominum imperfectorum, manuduceret homines ad Deum.*

Ad primum ergo dicendum, quod *cupiditas*, qua homo conſtituit finem in temporalibus bonis, *eſt charitatis venenum*: ſed conſecutio temporalium bonorum, quæ homo deſiderat in ordine ad Deum, eſt quædam via inducens imperfectos ad Dei amorem, ſecundum illud Pſalmi 48. *Confitebitur tibi, cum benefeceris illi.*

Ad ſecundum dicendum, quod lex humana inducit homines ex temporalibus præmiis, vel pœnis per homines inducendis; lex vero divina ex præmiis vel pœnis exhibendis per Deum: Et in hoc procedit per media altiora.

Ad tertium dicendum, quod, ſicut patet hiſtorias veteris teſtamenti revolventi, communis ſtatus populi ſemper ſub lege in proſperitate fuit, quamdiu legem obſervabant; & ſtatim declinantes a præceptis legis divinæ, in multas adverſitates incidebant. Sed aliquæ perſonæ particulares etiam juſtitiam legis obſervantes in aliquas adverſitates incidebant, vel quia jam erant ſpirituales effecti, ut per hoc magis ab affectu temporalium abſtraherent, & eorum virtus

tus probata redderetur ; aut quia opera legis exterius implentes, cor totum habebant in temporalibus defixum, & a Deo elongatum : secundum quod dicitur Isa. 29. *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.*

APPENDIX.

EX articulo habes *primo* : quomodo per rationem tanquam in radice interimas hæreses quorundam dicentium, pęnarum metum, per quem sibi quis contritionem parat, a peccatisque abstinet, aut Deo servit, facere hominem peccatorem, & pejorem, quam prius fuisset. Item quorundam dicentium : quod amare Deum, aut etiam servire ei, propter beneficia temporalia, non licet. Ex hoc enim, quod Deum per temporales pœnas, ac remunerationes induxisse antiquos ad observantiam legis suæ, monstrat articulus præsens, commonstrasse intelligitur, Deum velle, hominem timere pœnas, bonumque esse, hominem metu illarum resilire a peccato, atque divinis mandatis obedire ; itemque commonstrasse, licitum esse, Deoque gratum, propter beneficia, vel in re, vel saltem in spe habita, tamquam per viam quandam, atque motivum, ad amandum Deum ferventius, eique solicitius serviendum venire. Radicalis enim ratio, qua proposuit Deus pœnas, fuit hæc; ut, scilicet homines timore pęnarum agitati a malo abstinerent, ad arripiendumque bonum, idest ad sibiipsi per obedientiam inhærendum, concurrerent. Itemque radicaliter ratio, qua Deus proposuit præmiorum promissiones, fuit hæc, ut scilicet ex præmiorum cogitatione, ac spe inardescerent magis homines ad fugiendum peccata, & ad amorem Dei, ejusque servitutem. Et, ut semel dicatur, radicalis ratio proponendi utrunque fuit ista : ut ad Deum converterentur, vel per viam amoris, En præmia, vel per viam timoris, En pęnarum comminationes. Abundanter igitur articulus iste prædictas hæreses cum similibus, oppugnat, & radicitus expugnat. *Secundo* habes ; quomodo per rationem ostendas, illas merito damnari a scripturis, quotiescunque præmia pro observatoribus legis divinæ, & pęnas pro transgressoribus annunciant ; ut inducant hominem ad odium vitiorum, & ad amorem virtutum. Ut *Isa.* 1. *si*, &c. secundum quod est *in arg. cont.* Item, satisque diffuse, a *Deu.* 27. 28. ubi de benedictionibus bonorum, maledictionibusque perversorum agitur. Item a Con-

Trid.

Trid. seff. 6. can. 8. *Si quis gehennæ metum, per quem ad misericordiam Dei de peccatis dolendo confugimus, vel a peccando abstinemus, peccatum esse, aut peccatores pejores facere: Anathema sit.* Hęc ibi. Et seff. 14. *Contritionem imperfectam, quę attritio dicitur, quoniam vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennæ, & pęnarum metu communiter concipitur, si voluntatem peccandi excludat, & sit cum spe veniæ, declarat, non solum non facere hominem hypocritam, & magis peccatorem: verum etiam donum Dei esse, & Spiritus sancti impulsum*, &c. *Hoc enim timore utiliter concussi Ninivitæ, ad Jonę prædicationem plenam terroribus pœnitentiam egerunt; & misericordiam a Domino impetrarunt.* Et can. 5. *Si quis dixerit, eam contritionem, quę paratur per discussionem, collectionem, & detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animę suæ, ponderando peccatorum suorum gravitatem, multitudinem, fœditatem, amissionem ęternę beatitudinis, & ęternę damnationis incursum, cum proposito melioris vitæ, non esse verum, & utilem dolorem; nec præparare ad gratiam; sed facere hominem hypocritam, & magis peccatorem: demum illam esse dolorem coactum, & non liberum, ac voluntarium: Anathema sit.* Hæc ibi. *Tertio* vides; quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis, doctrina præsens Angelica viciffim declaretur, atque confirmetur.

QUÆSTIO C.

De præceptis moralibus veteris legis, in duodecim articulos divisa.

DEinde confiderandum est de fingulis generibus præceptorum veteris legis.

Et *primo* de præceptis Moralibus. *Secundo* de Cęremonialibus. *Tertio* de Judicialibus.

Circa primum quæruntur duodecim.

Primo. Utrum omnia pręcepta moralia veteris legis fint de lege naturæ.

Secundo. Utrum præcepta moralia veteris legis fint de actibus omnium virtutum.

Tertio. Utrum omnia præcepta moralia veteris legis reducantur ad decem præcepta Decalogi.

Quarto. De distinctione præceptorum Decalogi.

Quinto. De numero eorum.

Sexto. De ordine.
Septimo. De modo tradendi ipsa.
Octavo. Utrum sint dispensabilia.
Nono. Utrum modus observandi virtutem cadat sub præcepto.
Decimo. Utrum modus charitatis cadat sub præcepto.
Undecimo. De distinctione aliorum præceptorum moralium.
Duodecimo. Utrum præcepta moralia veteris legis justificent.

ARTICULUS I. 530

Utrum omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ.

Sup. quol. 49. *ar.* 3. *ad* 2. *& ar.* 4. *cor. & inf. q.* 104. *ar.* 1. *cor. & Mar.* 13. *c.* 22.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod non omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturæ. Dicitur enim Eccl. 17. *Addidit illis disciplinam, & legem vitæ hæreditavit illos*: Sed disciplina dividitur contra legem naturæ; eo quod lex naturalis non addiscitur, sed ex naturali instinctu habetur. Ergo non omnia præcepta moralia sunt de lege naturæ.

2. Prætera. Lex divina perfectior est, quam lex humana: Sed lex humana superaddit aliqua ad bonos mores pertinentia his, quæ sunt de lege naturæ: quod patet ex hoc, quod lex naturæ est eadem apud omnes: hujusmodi autem morum instituta sunt diversa apud diversos. Ergo multo fortius divina lex aliqua ad bonos mores pertinentia debuit addere supra legem naturæ.

3. Præterea. Sicut ratio naturalis inducit ad aliquos bonos mores, ita & fides. unde etiam dicitur ad Gal. 5. quod *fides per dilectionem operatur*: Sed fides non continetur sub lege naturæ; quia ea quæ sunt fidei, sunt supra rationem naturalem. Ergo non omnia præcepta moralia legis divinæ pertinent ad legem naturæ.

Sed Contra est, quod Apostolus dicit Rom. 2. quod *gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt*: quod oportet intelligi de his, quæ pertinent ad bonos mores. ergo omnia moralia præcepta legis sunt de lege naturæ.

Ref-

Respondeo dicendum, quod præcepta moralia a cæremonialibus, & judicialibus sunt distincta. *Moralia* enim *sunt de illis*, *quæ secundum se ad bonos mores pertinent*. Cum autem humani mores dicantur in ordine ad rationem, quæ est proprium principium humanorum actuum, *illi mores dicuntur boni*, *qui rationi congruunt*; mali autem, qui a ratione discordant. Sicut autem omne judicium rationis speculativæ procedit a naturali cognitione primorum principiorum: ita etiam *omne judicium rationis practicæ procedit ex quibusdam principiis naturaliter cognitis*, ut supra dictum est, (*q.* 94. *a.* 2. *&* 4.) ex quibus diversimode procedi potest ad judicandum de diversis. *Quædam* enim sunt in humanis actibus adeo explicata, quod statim cum modica consideratione possunt approbari, vel reprobari per illa communia, & prima principia. *Quædam* vero sunt, ad quorum judicium requiritur multa consideratio diversarum circumstantiarum, quas considerare diligenter non est cujuslibet, sed sapientum: sicut considerare particulares conclusiones scientiarum non pertinet ad omnes, sed ad solos Philosophos. *Quædam* vero sunt, ad quæ dijudicanda indiget homo adjuvari per instructionem divinam, sicut est circa credenda.

Sic igitur patet, quod cum moralia præcepta sint de his, quæ pertinent ad bonos mores; hæc autem sunt quæ rationi conveniunt; omne autem rationis humanæ judicium aliqualiter a naturali ratione derivatur, *necesse est*, *quod omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturę*: Sed *diversimode*.

Quædam enim sunt, quæ statim per se ratio naturalis cujuslibet hominis dijudicat esse facienda, vel non facienda: sicut, *Honora patrem tuum*, *&* *matrem*. & *Non occides*, *Non furtum facies*: & hujusmodi sunt absolute de lege naturæ. *Quædam* vero sunt, quæ subtiliori consideratione rationis a sapientibus judicantur esse observanda: Et ista sic sunt de lege naturæ, ut tamen indigeant disciplina, qua minores a sapientibus instruantur: sicut illud, *Coram cano capite consurge*, *&* *honora personam senis*, & alia hujusmodi. *Quędam vero sunt*, ad quæ judicanda ratio humana indiget instructione divina, per quam erudimur de divinis: sicut est illud, *Non facies tibi sculptile*, *neque omnem similitudinem*: *Non assumes nomen Dei tui in vanum*.

Et per hoc patet responsio ad Objecta.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo:* quomodo per rationem & oſtendas, & recto ſenſu intelligas; merito eſſe a ſcripturis inſinuatum: quod omnia moralia ſunt de lege naturæ. Ut *Ro.* 2. ſecundum quod cum declaratione ponitur *in arg. contr.* Pro quo nota, quod ideo gentes omnem legem moralem naturaliter habere dicebantur: quia de omnibus actibus humanis ſciebant judicare naturali ratione utrum eſſent boni, vel mali, ideſt, concordantes rationi, vel diſcordantes ab ipſa: & ultra hoc, habebant etiam naturalem inclinationem ad amplectendum bonos mores, & recuſandum malos, inquantum ſcilicet, & modo illo, quo virtus eſt nobis inſita a natura *q.* 63. *ar.* 1. *cor. Secundo*, vides: quomodo, &c.

ARTICULUS II. 531

Utrum præcepta moralia legis ſint de omnibus actibus virtutum.

Sup. q. 49. *a.* 3. *ad* 2. *& a.* 4. *cor. & inſr. q.* 104. *ar.* 1. *cor. & Matth.* 23. *c.* 11.

AD Secundum ſic proceditur. Videtur, quod præcepta moralia legis non ſint de omnibus actibus virtutum. Obſervatio enim præceptorum veteris legis *juſtificatio* nominatur, ſecundum illud Pſal. 118. *Juſtificationes tuas cuſtodiam:* Sed juſtificatio eſt executio juſtitiæ. Ergo præcepta moralia non ſunt niſi de actibus juſtitiæ.

2. Præterea. Id quod cadit ſub præcepto, habet rationem debiti: Sed ratio debiti non pertinet ad alias virtutes: niſi ad ſolam juſtitiam, cujus proprius actus eſt reddere unicuique debitum. Ergo præcepta legis moralia non ſunt de actibus aliarum virtutum, ſed ſolum de actibus juſtitiæ.

3. Præterea. Omnis lex ponitur propter bonum commune, ut dicit Iſidor. (*l.* 5. *Etym. c.* 21.) Sed inter virtutes ſola juſtitia reſpicit bonum commune, ut Philoſ. dicit in 5. Ethic. (*c.* 1. *&* 2. *&* 11. *to.* 5.) Ergo præcepta moralia ſunt ſolum de actibus juſtitiæ.

Sed Contra eſt, quod Ambroſius dicit, (*in lib. de Parad. c.* 8. *ante med.*) quod *peccatum eſt tranſgreſſio legis divinæ, & cæleſtium inobedientia mandatorum:* Sed peccata contrariantur omnibus actibus

vir-

virtutum. Ergo lex divina habet ordinare de actibus omnium virtutum.

Respondeo dicendum, quod, cum præcepta legis ordinentur ad bonum commune, sicut supra habitum est, (*q.* 90. *a.* 2.) necesse est, quod præcepta legis diversificentur secundum diversos modos communitatum. Unde Philos. in sua Polit. (*l.* 3. *ca.* 9. & *l.* 4. *cap.* 1. *to.* 5.) docet, quod alias leges oportet statuere in civitate, quæ regitur a rege, & alias in ea, quæ regitur per populum, vel per aliquos potentes de civitate. Est autem alius modus communitatis, ad quam ordinatur lex humana, & ad quam ordinatur lex divina. Lex enim humana ordinatur ad communitatem civilem, quæ est hominum adinvicem. homines autem ordinantur ad invicem per exteriores actus, quibus homines sibi invicem communicant. hujusmodi autem communicatio pertinet ad rationem justitiæ, quæ est proprie directiva communitatis humanæ. Et ideo *lex humana non proponit præcepta nisi de actibus justitiæ: & si præcipiat actus aliarum virtutum, hoc non est, nisi inquantum assumunt rationem justitiæ*, ut patet per Philosoph. in 5. Ethich. (*cap.* 1. *a med. tom.* 5.) Sed communitas, ad quam ordinat lex divina, est hominum ad Deum, vel in præsenti, vel in futura vita. Et ideo lex divina præcepta proponit de omnibus illis, per quæ homines bene ordinentur ad communicationem cum Deo. Homo autem Deo conjungitur ratione, sive mente, in qua est Dei imago. Et ideo *lex divina præcepta proponit de omnibus illis, per quæ ratio hominis bene ordinata est*.

Hoc autem contingit per actus omnium virtutum. Nam virtutes intellectuales ordinant bene actus rationis in seipsis: Virtutes autem morales ordinant bene actus rationis circa interiores passiones, & exteriores operationes. Et ideo manifestum est, quod *lex divina convenienter proponit præcepta de actibus omnium virtutum: ita tamen quod quædam, sine quibus ordo virtutis, qui est ordo rationis, observari non potest, cadunt sub obligatione præcepti: quædam vero, quæ pertinent ad bene esse virtutis perfectæ, cadunt sub admonitione consilii*.

Ad primum ergo dicendum, quod adimpletio mandatorum legis, etiam quæ sunt de actibus aliarum virtutum, habet rationem justificationis, inquantum justum est, ut homo obediat Deo; vel etiam inquantum justum est, quod omnia, quæ sunt hominis, rationi subdantur.

Ad secundum dicendum, quod justitia proprie dicta attendit debitum unius hominis ad alium: Sed in omnibus aliis virtutibus attenditur debitum inferiorum virium ad rationem: Et secundum rationem hujus debiti Phil. assignat in 5. Eth. (*cap. ult. to.* 5.) quandam justitiam metaphoricam.

Ad tertium patet responsio per ea, quæ dicta sunt de diversitate communitatis.

APPENDIX.

EX ar. habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, & Ambrosio insinuatum, quod præcepta legis sunt de actibus omnium virtutum. A B. Ambrosio quidem: ut cum discursu ponitur in *arg. cont.* A scripturis vero per hoc, quod dicitur Tim. 3. *Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia: ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus*. Constat enim, quod per legem homo non esset instructus ad omne opus bonum: nisi lex ipsa præciperet de actibus omnium virtutum: quibus perficitur, ut sit homo Dei. Apostolum autem ibi locutum esse de scriptura legis veteris, innuit ipse contextus, dicens ly *ab infantia sacras literas nosti*. Nam de veteri lege eruditum fuisse Timotheum ab infantia, probabile satis est: quoniam Judæi solent esse de hoc soliciti, ut filii sui instruantur in pertinentibus ad legem veterem, & Timotheus erat ex patre filius Judæorum, *Act.* 16. nec Apostolo adhæsit, nisi post infantiam. *Secundo* vides, &c.

ARTICULUS III. 532

Utrum omnia præcepta moralia veteris legis reducantur ad decem præcepta decalogi.

Inf. a. 11. & 2. 2. *q.* 122. *a.* 6. & 9. *ad* 2. & 3. *d.* 37. *a.* 2. *q.* 1. *cor.* & 4. *per to.* & *mal. q.* 14. *a.* 2. *ad* 14. & *quol.* 7. *art.* 17. *ad* 8.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod non omnia præcepta moralia veteris legis reducantur ad decem præcepta decalogi. Prima enim, & principalia legis præcepta, sunt, *Diliges Dominum Deum tuum*: &, *Diliges proximum tuum*, ut habetur Matt. 22. Sed ista duo non continentur in præceptis.

ceptis decalogi. Ergo non omnia præcepta moralia continentur in præceptis decalogi.

2. Præterea. Præcepta moralia non reducuntur ad præcepta cæremonialia, sed potius e converso: Sed inter præcepta decalogi est unum cæremoniale; scilicet, *Memento ut diem Sabbati sanctifices*. Ergo omnia præcepta moralia non reducuntur ad præcepta decalogi.

3. Præterea. Præcepta moralia sunt de omnibus actibus virtutum: Sed inter præcepta decalogi ponuntur sola præcepta pertinentia ad actus justitiæ, ut patet discurrenti per singula. Ergo præcepta decalogi non continent omnia præcepta moralia.

Sed Contra est, quod Matth. 5. super illud, *Beati estis, cum maledixerint*, &c. dicit Glos. (*ordin.*) quod *Moyses decem præcepta proponens, postea per partes explicat*. Ergo omnia præcepta legis sunt quædam partes præceptorum decalogi.

Respondeo dicendum, quod præcepta decalogi ab aliis præceptis legis differunt in hoc, quod præcepta decalogi per seipsum Deus dicitur populo proposuisse: alia vero præcepta proposuit populo per Moysen. Illa ergo præcepta ad decalogum pertinent, quorum notitiam homo habet per se ipsum a Deo. Hujusmodi vero sunt illa, quæ statim ex principiis communibus primis cognosci possunt modica consideratione; & iterum illa, quæ statim ex fide divinitus infusa innotescunt. Inter præcepta ergo decalogi non computantur duo genera præceptorum: Illa scilicet, quæ sunt prima, & communia, quorum non oportet aliquam editionem esse, nisi quod sunt scripta in ratione naturali, quasi per se nota; sicut quod *homo nulli debet malefacere*, & alia hujusmodi: Et iterum illa, quæ per diligentem inquisitionem sapientum inveniuntur rationi convenire. hæc enim proveniunt a Deo ad populum mediante disciplina sapientum.

Utraque tamen horum præceptorum continentur in præceptis decalogi, sed diversimode. Nam illa, quę sunt prima, & communia, continentur in eis, sicut principia in conclusionibus proximis: illa vero, quę per sapientes cognoscuntur, continentur in eis e converso, sicut conclusiones in principiis.

Ad primum ergo dicendum, quod illa duo præcepta sunt prima, & communia præcepta legis naturæ, quæ sunt per se nota rationi humanæ, vel per naturam, vel per fidem. & ideo omnia præcepta decalogi ad illa duo referuntur, sicut conclusiones ad principia communia.

Ad ſecundum dicendum, quod præceptum de obſervatione Sabbati eſt ſecundum aliquid morale, inquantum ſcilicet per hoc præcipitur, quod homo aliquo tempore vacet rebus divinis, ſecundum illud Pſal. 48. *Vacate, & videte, quoniam ego ſum Deus*: Et ſecundum hoc inter præcepta decalogi computatur; Non autem quantum ad taxationem temporis; quia ſecundum hoc eſt cæremoniale.

Ad tertium dicendum, quod ratio debiti in aliis virtutibus eſt magis latens, quam in juſtitia. Et ideo præcepta de actibus aliarum virtutum non ſunt ita nota populo, ſicut præcepta de actibus juſtitiæ. Et propter hoc actus juſtitiæ ſpecialiter cadunt ſub præceptis decalogi, quæ ſunt prima legis elementa.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem oſtendas, merito eſſe a ſcripturis, & gloſſa inſinuatum, quod alia præcepta moralia reducuntur ad decem præcepta decalogi. A gloſſa quidem ſuper Matthæum; ut cum applicatione eſt *in argumento*. A ſcripturis vero per hoc, quod dicitur Deuteron. 4. *Quæ eſt alia gens tam inclyta, ut habeat ceremonias, juſtaque judicia, & univerſam legem, quam*, &c. Ex eo enim, quod decem verba decalogi, quæ a ceremonialibus, & judicialibus inibi diſtinguuntur, vocat univerſam legem, ſatis innuit, quod omnia alia præcepta moralia ad iſta decem decalogi reducuntur. Item per hoc, quod dicitur Exod. 25. *pones in arca teſtificationem*, ideſt, ut habetur Deuteron. 10. *duas tabulas lapideas, in quibus ſcripta erant verba decem*. Quæ & propterea vocantur Hebr. 9. *tabulæ teſtamenti*. Per hanc enim tam ſolicitam conſervationem præceptorum decalogi, præ aliis, ſcilicet ceremonialibus, & judicialibus, ſubintelligi voluit Deus: quod in decem præceptis decalogi continentur virtualiter omnia alia moralia præcepta, ubicumque ponantur. Hoc ipſum ſic intelligendum viſus eſt notificare, tamquam a ſimili, Dominus Proverb. 4. *Omni cuſtodia ſerva cor tuum, quia ex ipſo vita procedit*. Ac ſi aperte dicat. Ex conſervatione diligentiſſima circa rem aliquam habita, licitum eſt, inferre: quod in illa re virtualiter continentur multa alia: ſicut ergo conſervationem diligentiſſimam cordis homini præcipio, quoniam in corde tota vita omnium aliarum partium, ſcilicet manuum, pedum, capitis, &c. virtua-

tualiter continentur; item insinuatur id in principio dictum per illud Matth. 22. *Diliges Dominum Deum tuum*, &c. & *proximum tuum*, &c. *in his duobus mandatis universa lex pendet, & prophetæ*. Ideo enim hinc pendere universa lex dicitur, & prophetæ: quia virtualiter continentur in his duobus mandatis omnia mandata legis, & prophetarum. Cum igitur illa duo dilectionis mandata contineantur virtualiter in decem præceptis decalogi, tanquam principia in conclusionibus, ut dicitur *ad primum*, manifeste sequitur secundum scripturam illam, quod in præceptis decalogi omnia alia totius legis, & prophetarum præcepta moralia continentur virtualiter. *Secundo* vides, &c.

ARTICULUS IV. 533

Utrum præcepta decalogi convenienter distinguantur.

Inf. a. 5. & 3. d. 17. in exp. l. princ.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter præcepta decalogi distinguantur. Latria enim est alia virtus a fide: Sed præcepta dantur de actibus virtutum: & hoc quod dicitur in principio decalogi, *Non habebis Deos alienos coram me*, pertinet ad fidem: Quod autem subditur, *Non facies sculptile*, &c. pertinet ad latriam. Ergo sunt duo præcepta, & non unum, sicut Augustinus dicit. (*qu. 71. in Exod. a princ. to. 4.*)

2. Præterea. Præcepta affirmativa in lege distinguuntur a negativis. sicut, *Honora patrem, & matrem*. &, *Non occides*. Sed hoc quod dicitur, *Ego sum Dominus Deus tuus*, est affirmativum: Quod autem subditur, *Non habebis Deos alienos coram me*, est negativum. Ergo sunt duo præcepta, & non continentur sub uno, ut Augustinus ponit. (*loc. cit.*)

3. Præterea. Apostolus ad Rom. 7. dicit: *Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces:* Et sic videtur, quod hoc præceptum, *Non concupisces*, sit unum præceptum. Non ergo debuit distingui in duo.

Sed Contra est auctoritas Augustini in glossa super Exod. (*loc. cit.*) ubi ponit tria præcepta pertinentia ad Deum, & septem ad proximum.

Respondeo dicendum, quod præcepta decalogi diversimode a diversis distinguuntur. Hesychius enim

nim Levit. 26. (*l. 7. comment. c. 26.*) super illud, *Decem mulieres in uno clibano coquunt panes*, dicit, præceptum de observatione sabbati non esse de decem præceptis: quia non est observandum secundum literam secundum omne tempus. Distinguit tamen quatuor præcepta pertinentia ad Deum: Ut primum sit, *Ego sum Dominus Deus tuus*: Secundum sit, *Non habebis Deos alienos coram me*: Et sic etiam distinguit hæc duo Hieron. Oseæ 10. super illud, *Propter duas iniquitates tuas*. Tertium vero preceptum esse dicit, *Non facies tibi sculptile*: Quartum vero, *Non assumes nomen Dei tui in vanum*. Pertinentia vero ad proximum dicit esse sex. Ut primum sit, *Honora patrem, & matrem tuam*: Secundum, *Non occides*: Tertium, *Non mœchaberis*: Quartum, *Non furtum facies*: Quintum, *Non falsum testimonium dices*: Sextum, *Non concupisces*.

Sed *primo* hoc videtur inconveniens, quod præceptum de observatione Sabbati præceptis decalogi interponatur, si nullo modo ad decalogum pertineat. *Secundo*, quia cum scriptum sit Matt. 7. *Nemo potest duobus dominis servire*, ejusdem rationis esse videtur, & sub eodem præcepto cadere: *Ego sum Dominus Deus tuus*: &, *Non habebis Deos alienos*.

Unde Origenes (*hom. 8. in Exod.*) distinguens etiam quatuor præcepta ordinantia ad Deum, ponit ista duo pro uno præcepto: Secundum vero ponit, *Non facies sculptile*: Tertium vero, *Non assumes nomen Dei tui in vanum*: Quartum, *Memento ut diem Sabbati sanctifices*. Alia vero sex ponit, sicut Hesychius.

Sed quia facere sculptile, vel similitudinem non est prohibitum nisi secundum hoc, ut non colantur pro diis; (nam in tabernaculo Deus præcepit fieri imaginem Seraphim, ut dicitur Exod. 25.) convenientius August. (*loc. sup. cit.*) ponit sub uno præcepto, *Non habebis Deos alienos*: &, *Non facies sculptile*. Similiter etiam concupiscentia uxoris alienæ ad commixtionem pertinet ad *concupiscentiam carnis*. Concupiscentiæ autem aliarum rerum, quæ desiderantur ad possidendum; pertinent ad *concupiscentiam oculorum*. Unde etiam Augustin. (*ibid.*) ponit duo præcepta de non concupiscendo rem alienam, & uxorem alienam: Et *sic ponit tria præcepta in ordine ad Deum*, & *septem in ordine ad proximum*: Et *hoc melius est*.

Ad primum ergo dicendum, quod latria non est

nisi

nisi quædam protestatio fidei. Unde non sunt alia præcepta danda de latria, & alia de fide. Potius tamen sunt aliqua præcepta danda de latria, quam de fide: quia præceptum fidei præsupponitur ad præcepta decalogi, sicut præceptum dilectionis. Sicut enim prima præcepta communia legis naturæ sunt per se nota habenti rationem naturalem, & promulgatione non indigent: ita etiam & hoc quod est credere in Deum, est primum, & per se notum ei, qui habet fidem. *Accedentem enim ad Deum oportet credere, quia est*, ut dicitur ad Heb. 11. Et ideo non indiget alia promulgatione, nisi infusione fidei.

Ad secundum dicendum, quod præcepta affirmativa distinguuntur a negativis, quando unum non comprehenditur in alio: sicut in honoratione parentum non includitur, quod nullus homo occidatur, nec e converso. Et propter hoc dantur diversa præcepta super hoc. Sed quando affirmativum comprehenditur sub negativo, vel e converso, non dantur super hoc diversa præcepta: sicut non datur aliud præceptum de hoc quod est, *Non furtum facies*, & de hoc quod est *conservare rem alienam, vel restituere eam*: Et eadem ratione non sunt diversa præcepta de credendo in Deum, & de hoc quod non credatur in alienos Deos.

Ad tertium dicendum, quod omnis concupiscentia convenit in una communi ratione. & ideo Apost. singulariter de mandato concupiscendi loquitur. Quia tamen in speciali diversæ sunt rationes concupiscendi, ideo Aug. (*loc. sup. cit.*) distinguit diversa præcepta de non concupiscendo. differunt enim specie concupiscentiæ secundum diversitatem actionum, vel concupiscibilium, ut Philos. dicit in 10. Ethic. (*c. 5. to. 5.*)

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, & August. insinuatum, quod convenienter distinguuntur decem præcepta decalogi. A Beato Augustino quidem, ut *in argum. cont.* A scripturis vero per hoc, quod in tabulis duabus fuisse scripta decem verba narratur *Exod.* 24. 31. 32. 34. & *Deuteronom.* 4. 5. In harum enim tabularum una erant scripta præcepta pertinentia ad Deum; in alia vero pertinentia ad proximum: & consequenter præcepta decalogi distincte tradita sunt. Patet autem *ex Exod.* 20. quod pertinentia ad proximum fuerunt septem; quoniam sic

ibi per ordinem legitur: *Honora patrem tuum, & matrem; Non occides; Non mœchaberis; Non furtum facies; Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium; Non concupisces domum proximi tui; Nec desiderabis uxorem ejus*. Ecce septem præcepta ad literam planam. Relinquitur ergo, quod pertinentia ad Deum non essent, nisi tres unitates numerales: requiruntur & in duabus illis tabulis decem tantum verba, idest præcepta erant scripta, *Exod.* 24. & *Deute.* 4. Cæterum propter ly *convenienter*, vide de convenientia scripturarum, *quæst.* 68. *art.* 4. *appen.* & 2. 2. *quæst.* 122. *artic.* 2. *app.* & *quæst.* 140. *articul.* 1. *append. Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, &c.

ARTICULUS V. 534

Utrum præcepta decalogi convenienter enumerentur.

3. *d.* 37. *ar.* 2. *q.* 2. & 3. *con. cap.* 120. *fi.* & 142.

AD Quintum sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter præcepta decalogi enumerentur. Peccatum enim, ut Ambros. dicit, (*l. de Parad. c.* 8. *ante med.*) est *transgressio legis divinæ, & cælestium inobedientia mandatorum*: Sed peccata distinguuntur per hoc, quod homo peccat vel in Deum, vel in proximum, vel in seipsum. Cum igitur in præceptis decalogi non ponantur aliqua præcepta ordinantia hominem ad seipsum, sed solum ordinantia ipsum ad Deum, & proximum, videtur quod insufficiens sit enumeratio præceptorum decalogi.

2. Præterea. Sicut ad cultum Dei pertinebat observatio sabbati, ita etiam observatio aliarum solemnitatum, & immolatio sacrificiorum: Sed inter præcepta decalogi est unum pertinens ad observantiam sabbati. Ergo etiam debent esse aliqua pertinentia ad alias solemnitates, & ad ritum sacrificiorum.

3. Præterea. Sicut contra Deum peccare contingit pejerando, ita etiam blasphemando, vel alias contra doctrinam divinam mentiendo: Sed ponitur unum præceptum prohibens perjurium, cum dicitur, *Non assumes nomen Dei tui in vanum*. Ergo peccata blasphemiæ, & falsæ doctrinæ debent aliquo præcepto decalogi prohiberi.

4. Præterea. Sicut homo naturalem dilectionem ha-

habet ad parentes, ita etiam ad filios: mandatum etiam charitatis ad omnes proximos extenditur: Sed præcepta decalogi ordinantur ad charitatem, secundum illud 1. Timoth. 1. *Finis præcepti charitas est*. Ergo sicut ponitur quoddam præceptum pertinens ad parentes, ita etiam debuerunt poni aliqua præcepta pertinentia ad filios, & alios proximos.

5. Præterea. In quolibet genere peccati contingit peccare corde, & opere: Sed in quibusdam generibus peccatorum, scilicet in furto, & adulterio, seorsum prohibetur peccatum operis, cum dicitur: *Non mœchaberis*, *Non furtum facies*: & seorsum peccatum cordis, cum dicitur: *Non concupisces rem proximi tui*: &, *Non concupisces uxorem proximi tui*. Ergo etiam idem debuit poni in peccato homicidii, & falsi testimonii.

6. Præterea. Sicut contingit peccatum provenire ex inordinatione concupiscibilis, ita etiam ex inordinatione irascibilis: Sed quibusdam præceptis prohibetur inordinata concupiscentia, cum dicitur, *Non concupisces*. Ergo etiam aliqua præcepta in decalogo debuerunt poni, per quæ prohiberetur inordinatio irascibilis. Non ergo videtur, quod convenienter decem præcepta decalogi enumerentur.

Sed Contra est, quod dicitur Deuteron. 4. *Ostendit vobis pactum suum, quod præcepit ut faceretis, & decem verba, quæ scripsit in duabus tabulis lapideis*.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*ar.* 2. *hu. qu.*) sicut præcepta legis humanæ ordinant hominem ad quandam communitatem humanam; ita præcepta legis divinæ ordinant hominem ad quandam communitatem, seu rempublicam hominum sub Deo. Ad hoc autem quod aliquis in aliqua communitate bene commoretur, *duo* requiruntur: Quorum *primum* est, ut bene se habeat ad eum, qui præest communitati: *Aliud* autem est, ut homo bene se habeat ad alios communitatis consocios, & comparticipes. *Oportet* igitur, *quod in lege divina primo ferantur quædam præcepta ordinantia hominem ad Deum, & inde alia quædam præcepta ordinantia hominem ad alios proximos simul conviventes sub Deo*.

Principi autem communitatis *tria* debet homo, *primo* fidelitatem, *secundo* reverentiam, *tertio* famulatum. Fidelitas quidem ad dominum in hoc consistit, ut honorem principatus ad alium non deferat: Et quantum ad hoc accipitur *primum* præceptum, cum dicitur, *Non habebis Deos alienos*. Reverentia au-

autem ad dominum requirit, ut nihil injuriosum in eum committatur: Et quantum ad hoc accipitur *secundum* præceptum, quod est, *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum*. Famulatus autem debetur domino in recompensationem beneficiorum, quę ab ipso percipiunt subditi: Et ad hoc pertinet *tertium* præceptum de sanctificatione sabbati in memoriam creationis rerum.

Ad proximos autem aliquis bene se habet, & specialiter, & generaliter. *Specialiter* quidem quantum ad illos, quorum est debitor, ut eis debitum reddat: Et quantum ad hoc accipitur præceptum *de honoratione parentum*. *Generaliter* autem quantum ad omnes, ut nulli nocumentum inferatur neque opere, neque ore, neque corde. Opere quidem infertur nocumentum proximo, *quandoque* quidem in propriam personam, quantum ad consistentiam personæ: Et hoc prohibetur per hoc quod dicitur, *Non occides*. *Quandoque* autem in personam conjunctam, quantum ad propagationem prolis: Et hoc prohibetur, cum dicitur, *Non mœchaberis*: *Quandoque* autem in rem possessam, quæ ordinatur ad utrumque: Et quantum ad hoc dicitur, *Non furtum facies*. Nocumentum autem oris prohibetur, cum dicitur, *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium*. Nocumentum autem cordis prohibetur, cum dicitur, *Non concupisces*.

Et secundum hanc etiam differentiam possent distingui *tria* præcepta ordinantia in Deum. Quorum *primum* pertinet ad opus. unde ibi dicitur, *Non facies sculptile*. *Secundum* ad os. unde dicitur, *Non assumes nomen Dei tui in vanum*. *Tertium* pertinet ad cor: quia in sanctificatione sabbati, secundum quod est morale præceptum, præcipitur quies cordis in Deum.

Vel secundum Aug. (*con.* 1. *in Ps.* 32. *ante med.* *to.* 8.) per *primum* præceptum reveremur unitatem primi principii, per *secundum* veritatem divinam, per *tertium* ejus bonitatem, qua sanctificamur, & in qua quiescimus sicut in fine.

Ad primum ergo potest responderi *dupliciter*. *Primo* quidem, quia præcepta decalogi referuntur ad præcepta dilectionis. Fuit autem dandum præceptum homini de dilectione Dei, & proximi; quia quantum ad hoc lex naturalis obscurata erat propter peccatum: non autem quantum ad dilectionem suiipsius; quia quantum ad hoc lex naturalis vigebat; Vel quia etiam dilectio suiipsius includitur in dilectione Dei, & proximi. in hoc enim homo vere se dili-

diligit, quod se ordinat in Deum. Et ideo in præceptis decalogi ponuntur solum præcepta pertinentia ad proximum, & ad Deum.

Aliter potest dici, quod præcepta decalogi sunt illa, quæ immediate populus recipit a Deo. unde dicitur Deuter. 10. *Scripsit in tabulis juxta id, quod prius scripserat, verba decem, quæ locutus est ad vos Dominus.* Unde oportet præcepta decalogi talia esse, quæ statim in mentem populi cadere possint. Præceptum autem habet rationem debiti. Quod autem homo ex necessitate debeat aliquid Deo, vel proximo, hoc de facili cadit in conceptionem hominis, & præcipue fidelis: Sed quod aliquid ex necessitate sit debitum homini de his, quæ pertinent ad seipsum, & non ad alium, hoc non ita in promptu apparet. Videtur enim primo aspectu, quod quilibet sit liber in his, quæ ad ipsum pertinent. Et ideo præcepta, quibus prohibentur inordinationes hominis ad seipsum, perveniunt ad populum mediante instructione sapientum. Unde non pertinent ad decalogum.

Ad secundum dicendum, quod omnes solemnitates legis veteris sunt institutæ in commemorationem alicujus divini beneficii, vel præteriti commemorati, vel futuri præfigurati. & similiter propter hoc omnia sacrificia offerebantur. Inter omnia autem beneficia Dei commemoranda primum, & præcipuum erat beneficium creationis; quod commemoratur in sanctificatione sabbati. Unde Exod. 20. pro ratione hujus præcepti ponitur: *Sex enim diebus fecit Deus cœlum, & terram*, &c. Inter omnia autem futura beneficia, quæ erant præfiguranda, præcipuum, & finale erat quies mentis in Deo, vel in præsenti per gratiam, vel in futuro per gloriam; quæ etiam figurabatur per observantiam sabbati. Unde dicitur Isai. 58. *Si averteris a sabbato pedem tuum, facere voluntatem tuam in die sancto meo, & vocaveris sabbatum delicatum, & sanctum Domini gloriosum.* Hæc enim beneficia primo, & principaliter sunt in mente hominum, maxime fidelium. Aliæ vero solemnitates celebrantur propter aliqua particularia beneficia temporaliter transeuntia; sicut celebratio Phase propter beneficium præteritæ liberationis ex Ægypto, & propter futuram passionem Christi, quæ temporaliter transivit, inducens nos in quietem sabbati spiritualis. Et ideo, prætermissis omnibus aliis solemnitatibus, & sacrificiis, de solo sabbato fiebat mentio inter præcepta decalogi.

Ad

Ad tertium dicendum, quod, ſicut Apoſtolus dicit ad Hebr. *6. homines per majorem ſe jurant; & omnis controverſiæ eorum finis ad confirmationem eſt juramentum*. Et ideo, quia juramentum eſt omnibus commune, propter hoc inordinatio circa juramentum ſpecialiter præcepto decalogi prohibetur. Peccatum vero falſæ doctrinæ non pertinet niſi ad paucos. unde non oportebat ut de hoc fieret mentio inter præcepta decalogi: quamvis etiam quantum ad aliquem intellectum in hoc quod dicitur, *Non aſſumes nomen Dei tui in vanum*, prohiberetur falſitas doctrinæ. una enim gloſſa (*ſc. interl.*) exponit, *Non dices Chriſtum eſſe creaturam*.

Ad quartum dicendum, quod ſtatim ratio naturalis homini dictat, quod nulli injuriam faciat. Et ideo præcepta decalogi prohibentia nocumentum extendunt ſe ad omnes. Sed ratio naturalis non ſtatim dictat, quod aliquid ſit pro alio faciendum, niſi cui homo aliquid debet. Debitum autem filii ad patrem adeo eſt manifeſtum, quod nulla tergiverſatione poteſt negari; eo quod pater eſt principium generationis, & eſſe, & inſuper educationis, & doctrinæ. & ideo non ponitur ſub præcepto decalogi, ut aliquod beneficium, vel obſequium alicui impendatur, niſi parentibus. parentes autem non videntur eſſe debitores filiis propter aliqua beneficia ſuſcepta, ſed potius e converſo: filius etiam eſt aliquid patris, & patres amant filios ut aliquid ipſorum, ſicut dicit Philoſophus in 8. Ethic. (*cap.* 12. *cir. princ. tom.* 5.) Unde eiſdem rationibus non ponuntur aliqua præcepta decalogi pertinentia ad amorem filiorum, ſicut neque etiam aliqua ordinantia hominem ad ſeipſum.

Ad quintum dicendum, quod delectatio adulterii, & utilitas divitiarum ſunt propter ſeipſa appetibilia, inquantum habent rationem boni delectabilis, vel utilis. & propter hoc oportuit in eis prohiberi non ſolum opus, ſed etiam concupiſcentiam. Sed homicidium, & falſitas ſunt ſecundum ſeipſa horribilia; quia proximus, & veritas naturaliter amantur, & non deſiderantur niſi propter aliud. & ideo non oportuit circa peccatum homicidii, & falſi teſtimonii prohibere peccatum cordis, ſed ſolum operis.

Ad ſextum dicendum, quod, ſicut ſupra dictum eſt, (*qu.* 23. *ar.* 1.) omnes paſſiones iraſcibilis derivantur a paſſionibus concupiſcibilis. Et ideo in præceptis decalogi, quæ ſunt quaſi prima elementa legis, non erat mentio facienda de paſſionibus iraſcibilis, ſed ſolum de paſſionibus concupiſcibilis.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo:* quomodo per rationem oftendas, merito effe a fcripturis infinuatum, quod præcepta decalogi convenienter enumerentur, ideft, quod convenienter funt in numero denario tantum. Ut *Deuteronomio quarto*, fecundum quod eft *in argum. cont.* Pro cujus captu, quod fcilicet concludetur ex illa auctoritate intentum articuli, ideft, quod præcepta decalogi convenienter affignentur in numero denario, notabis nunc pro femper, quod adducere aliquam fcripturæ facræ auctoritatem de tali materia, puta, in propofito, de numero denario, fufficit ad hoc, ut oftendatur, tale quid poni convenienter. Ratio hujus eft: quia quodcumque fcriptura facra pro convenienti, pro laudabili, pro, &c. habet, vel refert; tale eft procul dubio conveniens, laudabile, &c. Quia igitur fcriptura facra præcepta decalogi pro convenienti, utpote cum fint a Deo in fcriptis etiam, ubi nos magis appendere veritatem, & convenientiam ibi pofitorum folemus, exarata affignat in numero denario per ly *decem verba;* ideo fecundum regulam nunc de fcripturis facris præmiffam, indubius conclude, quod decalogi præcepta convenienter enumerantur, ideft convenienter funt, & dicuntur effe decem. Adhuc pro prædictorum diffufiori juvamine vide *articulo* 4. *append.* & loca ibi citata, de convenientia fcripturarum. Ad propofitum quoque hoc videas de fufficientia fcripturarum, *quæft.* 68. *art.* 4. *appen.* & 2. 2. *quæft.* 179. *art.* 2. *appen. Secundo* vides: quomodo, ex iis bene penfatis, & applicatis doctrina præfens Angelica viciffim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS VI. 535

Utrum convenienter ordinentur decem præcepta Decalogi.

3. *d.* 37. *a.* 2. *q.* 3.

AD Sextum fic proceditur. Videtur, quod inconvenienter ordinentur decem prçcepta decalogi. Dilectio enim proximi videtur effe prævia ad dilectionem Dei: quia proximus eft nobis magis notus, quam Deus, fecundum illud 1. Jo. 3. *Qui fratrem fuum, quem videt, non diligit, Deum, quem non videt, quomodo poteft diligere?* Sed tria prima præcepta

cepta pertinent ad dilectionem Dei, septem vero alia ad dilectionem proximi. Ergo inconvenienter præcepta decalogi ordinantur.

2. Præterea. Per præcepta affirmativa imperantur actus virtutum; per præcepta vero negativa prohibentur actus vitiorum. Sed, secundum Boetium in comment. Prædicamentorum, (*implic. li.* 4. *in c. de Opp. a med.*) *prius sunt extirpanda vitia, quam inserantur virtutes*. Ergo inter præcepta pertinentia ad proximum primo ponenda fuerunt præcepta negativa, quam affirmativa.

3. Præterea. Præcepta legis dantur de actibus hominum. Sed prior est actus cordis, quam oris, vel exterioris operis. Ergo inconvenienti ordine præcepta de non concupiscendo, quæ pertinent ad cor, ultimo ponuntur.

Sed Contra est, quod Apost. dicit Rom. 13. *Quæ a Deo sunt, ordinata sunt*: Sed præcepta decalogi sunt immediate data a Deo, ut dictum est. (*a.* 3. *hu. q.*) Ergo convenientem ordinem habent.

Respondeo dicendum, quod sicut dictum est, (*ibid. & art.* 5. *ad* 1.) præcepta decalogi dantur de his, quæ statim in promptu mens hominis suscipit. Manifestum est autem, quod tanto aliquid magis a ratione suscipitur, quanto contrarium est gravius, & magis repugnans rationi. Manifestum est autem, quod cum rationis ordo a fine incipiat, maxime est contra rationem, ut homo inordinate habeat se circa finem. Finis autem humanæ vitæ, & societatis est Deus. Et ideo primo oportuit per præcepta decalogi hominem ordinare ad Deum, cum ejus contrarium sit gravissimum: Sicut etiam in exercitu, qui ordinatur ad ducem, sicut ad finem, primum est, quod miles subdatur duci; & hujus contrarium est gravissimum: secundum vero, ut aliis coordinetur.

Inter ipsa autem, per quæ ordinamur in Deum, *Primum* occurrit, quod homo fideliter ei subdatur, nullam participationem cum inimicis habens: *Secundum* autem est, quod ei reverentiam exhibeat: *Tertium* autem est, quod etiam famulatum impendat: Majusque peccatum est in exercitu, si miles infideliter agens cum hoste pactum habeat, quam si aliquam irreverentiam faciat duci: & hoc est etiam gravius, quam si in aliquo obsequio ducis deficiens inveniatur.

In præceptis autem ordinantibus ad proximum manifestum est, quod magis repugnat rationi, & gravius peccatum est, si homo non servet ordinem debitum

bitum ad personas, quibus est magis debitor. Et ideo inter præcepta ordinantia ad proximum primo ponitur præceptum pertinens ad parentes. Inter alia vero præcepta etiam apparet ordo secundum ordinem gravitatis peccatorum. gravius est enim, & magis rationi repugnans peccare opere, quam ore, & ore, quam corde: & inter peccata operis gravius est homicidium, per quod tollitur vita hominis jam existentis, quam adulterium, per quod impeditur certitudo prolis nasciturae: & adulterium gravius est, quam furtum, quod pertinet ad bona exteriora.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis secundum viam sensus proximus sit magis notus, quam Deus; tamen dilectio Dei est ratio dilectionis proximi, ut infra patebit. (2. 2. *q.* 25. *a.* 1. *&* *qu.* 26. *a.* 2.) Et ideo præcepta ordinantia ad Deum fuerunt præordinanda.

Ad secundum dicendum, quod sicut Deus est universale principium essendi omnibus; ita & pater est principium quoddam essendi filio. Et ideo convenienter post præcepta pertinentia ad Deum ponitur præceptum pertinens ad parentes. Ratio autem procedit, quando affirmativa, & negativa pertinent ad idem genus operis. Quamvis etiam & in hoc non habeat omnimodam efficaciam. Etsi enim in executione operis prius extirpanda sint vitia, quam inserendæ virtutes, secundum illud Psalmi 33. *Declina a malo, & fac bonum*: & Esa. 1. *Quiescite agere perverse, discite bene facere*: tamen in cognitione prior est virtus, quam peccatum; quia *per rectum cognoscitur obliquum*, ut dicitur in primo de Anim. (*tex.* 85. *to.* 2.) Per legem autem cognitio peccati habetur, ut Roman. 5. dicitur: Et secundum hoc præceptum affirmativum debuisset primo poni. Sed non est ista ratio ordinis, sed quæ supra posita est; (*in corp. ar.*) quia in præceptis pertinentibus ad Deum, quæ sunt primæ tabulæ, ultimo ponitur præceptum affirmativum; quia ejus transgressio minorem reatum inducit.

Ad tertium dicendum, quod etsi peccatum cordis sit prius in executione, tamen ejus prohibitio posterius cadit in ratione.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod præcepta decalogi convenienter ordinentur. Ut *Roman.* 13. secundum quod cum applicatione est

in:

in argum. contr. Pro quo nota, quod ab universali licitum est inferre idem de particulari, secundum Philosophum in Logicis, ut omnis homo currit. ergo iste homo currit. nullus homo currit. ergo iste non currit. Et sic procedit textus hic: quoniam ex universaliter dicto ab Apostolo concludit idem de hoc particulari, scilicet de positis in decalogo. Pro ly *immediate* data a Deo vide *quæst.* 99. *artic.* 5., *ad* 2. in Elucidat. ne erres. Rursum nota, quod ex ly *immediate*, vult habere a fortiori intentum suum Doctor sanctus. Ac si dicat: si quæcumque a Deo sunt, ordinata sunt: ergo multo magis ordinata erunt, quæ a Deo immediate sunt. Cæterum pro ly *convenienter*, vide de convenientia scripturarum, *quæstio.* 68. *artic.* 4. *append.* & 2. 2. *quæst.* 122. *artic.* 2. *appendic.* & ibidem *quæst.* 140. *articul.* 1. *append. Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica, &c.

ARTICULUS VII. 536

Utrum præcepta Decalogi convenienter tradantur.

3. *d.* 27. *a.* 2. *q.* 1.

AD Septimum sic proceditur. Videtur, quod præcepta decalogi inconvenienter tradantur. Præcepta enim affirmativa ordinant actus virtutum; præcepta autem negativa abstrahunt ab actibus vitiorum: Sed circa quamlibet materiam opponuntur sibi virtutes, & vitia. Ergo in qualibet materia, de qua ordinat præceptum decalogi, debuit poni præceptum affirmativum, & negativum. inconvenienter igitur ponuntur quædam affirmativa, & quædam negativa.

2. Præterea. Isidorus dicit, (*lib.* 2. *Etymol. cap.* 10.) quod *omnis lex ratione constat*. Sed omnia præcepta decalogi pertinent ad legem divinam. Ergo in omnibus debuit ratio assignari, & non solum in primo, & tertio præcepto.

3. Præterea. Per observantiam præceptorum meretur aliquis præmia a Deo: Sed divinæ promissiones sunt de præmiis præceptorum. Ergo promissio debuit poni in omnibus præceptis, & non solum in primo, & quarto.

4. Præterea. Lex vetus dicitur *lex timoris*, inquantum per comminationes pœnarum inducebat ad observationes præceptorum: Sed omnia præcepta deca-

decalogi pertinent ad legem veterem. Ergo in omnibus debuit poni comminatio pœnæ, & non solum in primo, & secundo.

5. Præterea. Omnia præcepta Dei sunt in memoria retinenda. dicitur enim Proverb. 3. *Describe ea in tabulis cordis tui*. Inconvenienter ergo in solo tertio præcepto fit mentio de memoria: Et ita videntur præcepta decalogi inconvenienter tradita esse.

Sed Contra est, quod dicitur Sap. 11. quod *Deus omnia fecit in numero, pondere, & mensura*. Multo magis ergo in præceptis suæ legis congruum modum tradendi servavit.

Respondeo dicendum, quod in præceptis divinæ legis maxima sapientia continetur. Unde dicitur Deuter. 4. *Hæc est vestra sapientia & intellectus coram populis*. Sapientis autem est omnia debito modo, & ordine disponere. Et ideo *manifestum esse debet, quod præcepta legis convenienti modo sunt tradita*.

Ad primum ergo dicendum, quod semper ad affirmationem sequitur negatio oppositi: non autem semper ad negationem unius oppositi sequitur affirmatio alterius. Sequitur enim, *si est album, non est nigrum*: non tamen sequitur, *si non est nigrum, ergo est album*: quia ad plura sese extendit negatio, quam affirmatio. Et inde est etiam, quod *non esse faciendam injuriam*, quod pertinet ad præcepta negativa, ad plures personas se extendit secundum primum dictamen rationis, quam *esse debitum, ut alteri obsequium, vel beneficium impendatur*. Inest autem primo dictamen rationis, quod homo debitor est beneficii, vel obsequii exhibendi illis a quibus beneficia accepit, si nondum recompensavit. Duo sunt autem, quorum beneficiis sufficienter nullus recompensare potest; scilicet Deus, & pater, ut dicitur in 8. Ethic. (*cap. ult. a med. tom. 5.*) Et ideo sola duo præcepta affirmativa ponuntur; unum de honoratione parentum; aliud de celebratione sabbati in commemoratione divini beneficii.

Ad secundum dicendum, quod illa præcepta, quæ sunt pure moralia, habent manifestam rationem. unde non oportuit, quod in eis aliqua ratio adderetur. Sed quibusdam præceptis additur cæremoniale determinativum præcepti moralis communis: sicut in primo præcepto, *Non facies sculptile*, & in tertio præcepto determinatur dies sabbati. Et ideo utrobique oportuit rationem assignari.

Ad

Ad tertium dicendum, quod homines ut plurimum actus suos ad aliquam utilitatem ordinant. Et ideo in illis preceptis necesse fuit promissionem premii apponere, ex quibus videbatur nulla utilitas sequi, vel aliqua utilitas impediri. quia vero parentes sunt jam in recedendo, ab eis non expectatur utilitas. & ideo precepto de honore parentum additur promissio: Similiter etiam in precepto de prohibitione idololatrie; quia per hoc videbatur impediri apparens utilitas, quam homines credunt se posse consequi per pactum cum demonibus initum.

Ad quartum dicendum, quod penæ precipue necessarie sunt contra illos, qui sunt proni ad malum, ut dicitur in decimo Ethicor. (*cap. ult. tom. 5.*) Et ideo illis solis preceptis legis additur comminatio poenarum, in quibus erat pronitas ad malum. erant autem homines proni ad idololatriam propter generalem consuetudinem gentium. Et similiter sunt etiam homines proni ad perjurium propter frequentiam juramenti. Et ideo primis duobus preceptis adjungitur comminatio.

Ad quintum dicendum, quod preceptum de sabbato ponitur ut commemorativum beneficii præteriti. & ideo specialiter in eo fit mentio de memoria.

Vel quia preceptum de sabbato habet determinationem adjunctam, que non est de lege nature. & ideo hoc preceptum speciali admonitione indiguit.

A P P E N D I X.

Ex articulo habes *primo:* quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum; quod precepta decalogi convenienter traduntur. Ut *Sapient.* 11. secundum quod cum applicatione est *in arg. cont.* Pro cujus ampliori notitia vide *ar. 6. app.* & loca ibi citata de convenientia scripturarum. Insinuatur item per hoc, quod dicitur Luce duodecimo, *capilli vestri omnes numerati sunt*. Item per dictum Ecclesi. 1. *Arenam maris, & pluviæ guttas quis dinumeravit? Unus est altissimus creator omnium.* Ac si aperte dicat: Illa non dinumeravit aliquis: nisi Deus. Per hoc ergo, quod de tam minimis rebus, scilicet capillis, arene minutiis, guttis pluvie, tantam curam habet Deus, ut ea omnia singillatim numeraverit, ideoque ordine, & modo convenienti disposuerit, datur intelligi scholasticis perspicacibus, quod Deus multo magis modo, & ordine con-

convenienti ea omnia, quę in facris literis funt, & confequenter decalogi prȩcepta tradidit. Vide *quęft.* 68. *art.* 4. *append.* *Secundo* vides: quomodo ex iis bene penfatis, & applicatis doctrina prȩfens Angelica viciffim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS VIII. 537

Utrum præcepta decalogi fint difpenfabilia.

Sup. q. 99. *ar.* 3. *cor. Et* 2. 2. *q.* 104. *a.* 4. *ad* 2. *&* 1. *d.* 47. *a.* 4. *cor. &* 3. *d.* 37. *a.* 4. *&* 4. *d.* 17. *q.* 3. *a.* 1. *q.* 5. *& mal. q.* 3. *a.* 1. *ad* 7. *& q.* 15. *a.* 1. *ad* 8.

AD Octavum fic proceditur. Videtur, quod præcepta decalogi fint difpenfabilia. Præcepta enim decalogi funt de jure naturali: Sed jus naturale in aliquibus deficit, & mutabile eft, ficut & natura humana, ut Philof. dicit in 5. Ethicorum. (*cap.* 7. *tom.* 5.) Defectus autem legis in aliquibus particularibus cafibus eft ratio difpenfandi, ut fupra dictum eft. (*q.* 96. *a.* 6. *& q.* 97. *a.* 4.) Ergo in præceptis decalogi poteft fieri difpenfatio.

2. Præterea. Sicut fe habet homo ad legem humanam, ita fe habet Deus ad legem datam divinitus: Sed homo poteft difpenfare in præceptis legis, quæ homo ftatuit. Ergo cum præcepta decalogi fint inftituta a Deo, videtur quod Deus in eis poffit difpenfare: Sed Prælati vice Dei funguntur in terris. dicit enim Apoftolus 2. ad Corinth. 2. *Nam & ego fi quid donavi, propter vos donavi in perfona Chrifti*. Ergo etiam Prælati poffunt in præceptis decalogi difpenfare.

3. Præterea. Inter præcepta decalogi continetur prohibitio homicidii: Sed in ifto præcepto videtur difpenfari per homines: puta cum fecundum præceptum legis humanæ homines licite occiduntur; puta malefactores, vel hoftes. Ergo præcepta decalogi funt difpenfabilia.

4. Præterea. Obfervatio fabbati continetur inter præcepta decalogi: Sed in hoc præcepto fuit difpenfatum. dicitur enim 1. Machabæorum 2. *Et cogitaverunt in die illa dicentes: Omnis homo, quicunque venerit ad nos in bello die fabbatorum, pugnemus adverfus eum*. Ergo præcepta decalogi funt difpenfabilia.

Sed Contra eft, quod Ifai. 24. quidam reprehenduntur de hoc quod *mutaverunt jus, diffipaverunt fa-*

fœdus sempiternum : quod maxime videtur intelligendum de præceptis decalogi. ergo præcepta decalogi mutari per dispensationem non possunt.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*q. 96. a. 6. & q. 97. a. 4.*) tunc præceptis debet fieri dispensatio, quando occurrit aliquis particularis casus, in quo si verbum legis observaretur, contrariaretur intentioni legislatoris. Intentio autem legislatoris cujuslibet ordinatur *primo* quidem, & principaliter ad bonum commune; *secundo* autem ad ordinem justitiæ, & virtutis, secundum quem bonum commune conservatur, & ad ipsum pervenitur: *Si qua ergo precepta dentur, quæ contineant ipsam conservationem boni communis, vel ipsum ordinem justitiæ, & virtutis, hujusmodi præcepta continent intentionem legislatoris: & ideo indispensabilia sunt*: Puta si poneretur hoc præceptum in aliqua communitate, quod nullus destrueret rempublicam, neque proderet civitatem hostibus, sive quod nullus faceret aliquid injuste, vel male, hujusmodi præcepta essent indispensabilia: Sed si aliqua alia præcepta traderentur ordinata ad ista præcepta, quibus determinantur aliqui speciales modi, in talibus præceptis dispensatio posset fieri; inquantum per omissionem hujusmodi præceptorum in aliquibus casibus non fieret præjudicium primis præceptis, quæ continent intentionem legislatoris: puta si ad conservationem reipublicæ statueretur in aliqua civitate, quod de singulis vicis aliqui vigilarent ad custodiam civitatis obsessæ, posset cum aliquibus dispensari propter aliquam majorem utilitatem.

Præcepta autem decalogi continent ipsam intentionem legislatoris, scilicet Dei. Nam præcepta primæ tabulæ, quæ ordinant ad Deum, continent ipsum ordinem ad bonum commune, & finale, quod Deus est. Præcepta autem secundæ tabulæ continent ordinem justitiæ inter homines observandæ; ut scilicet nulli fiat indebitum, & cuilibet reddatur debitum. secundum hanc enim rationem sunt intelligenda præcepta decalogi. Et ideo *præcepta decalogi sunt omnino indispensabilia*.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus non loquitur de justo naturali, quod continet ipsum ordinem justitiæ, hoc enim nunquam deficit; scilicet justitiam esse servandam: sed loquitur quantum ad determinatos modos observationis justitiæ, qui in aliquibus fallunt.

Ad secundum dicendum, quod, sicut Apost. dicit

cit 2. ad Timoth. 2. *Deus fidelis permanet, negare seipsum non potest*. Negaret autem seipsum, si ordinem suę justitiæ auferret, cum ipse sit sua justitia. Et ideo in hoc Deus dispensare non potest, ut homini liceat non ordinate se habere ad Deum, vel non subdi ordini justitiæ ejus, etiam in his, secundum quæ homines adinvicem ordinantur.

Ad tertium dicendum, quod occisio hominis prohibetur in decalogo, secundum quod habet rationem indebiti: sic enim præceptum continet ipsam rationem justitiæ. Lex autem humana hoc concedere non potest, quod licite homo indebite occidatur. Sed malefactores occidi, vel hostes reipublicæ, hoc non est indebitum. Unde hoc non contrariatur pręcepto decalogi: nec talis occisio est homicidium, quod præcepto decalogi prohibetur, ut August. dicit in 1. de libero arbitr. (*cap. 4. ante med. tom. 1.*) Et similiter si alicui auferatur quod suum erat, si debitum est quod ipsum amittat, hoc non est furtum, vel rapina, quæ præcepto decalogi prohibentur. Et ideo, quando filii Israel præcepto Dei tulerunt Ægyptiorum spolia, non fuit furtum; quia hoc eis debebatur ex sententia Dei. Similiter & Abraham cum consensit occidere filium, non consensit in homicidium; quia debitum erat eum occidi per mandatum Dei, qui est dominus vitæ, & mortis. ipse enim est, qui pœnam mortis infligit omnibus hominibus justis, & injustis pro peccato primi parentis; cujus sententiæ si homo sit executor auctoritate divina, non erit homicida, sicut nec Deus. Et similiter etiam Osee accedens ad uxorem fornicariam, vel mulierem adulteram, non est męchatus, nec fornicatus: quia accessit ad eam, quę sua erat secundum mandatum divinum, qui est auctor institutionis matrimonii. Sic igitur præcepta ipsa decalogi quantum ad rationem justitiæ, quam continent, immutabilia sunt: Sed quantum ad aliquam determinationem per applicationem ad singulares actus, (ut scilicet hoc, vel illud sit homicidium, furtum, vel adulterium, aut non) hoc quidem est mutabile; *quandoque* sola auctoritate divina, in his scilicet, quę a solo Deo sunt instituta, sicut in matrimonio, & in aliis hujusmodi; *quandoque* etiam auctoritate humana, sicut in his, quæ sunt commissa hominum jurisdictioni. quantum enim ad hoc homines gerunt vicem Dei, non autem quantum ad omnia.

Ad quartum dicendum, quod illa excogitatio magis fuit interpretatio præcepti, quam dispensatio.

Non enim intelligitur violare Sabbatum, qui facit opus, quod est necessarium ad salutem humanam, sicut Dominus probat Matth. 12.

APPENDIX.

Ex articul. habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod præcepta decalogi sunt immutabilia, seu indispensabilia. Ut *Isaiæ* 24. secundum quod cum applicatione est *in argum. cont.* Item per id, quod dicitur 2. Timoth. 2. *Deus seipsum negare non potest*. Applica, ut in ad *secundum*. Item per dictum psal. 88. *Neque profanabo testamentum meum, & quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita*. Patet enim, quod testamentum Dei vetus proprie, & principaliter est decalogus: hoc est, consistit in præceptis decalogi. Nam præcepta decalogi vocat Apostolus Hebr. 9. *tabulas testamenti*. Hoc ergo suum testamentum, dixit Deus: *Non profanabo*, & hæc verba, quæ immediate, *articulo sexto*, *appendice*, processerunt de labiis suis, inquit idem: *Non faciam irrita*. Testamentum itaque hoc est immobile, & verba talia decem sunt irrefragabilia. Quod totum magis apparet omnibus esse verum ex adjunctione hac, scilicet, quod scripta fuerunt, & quidem digito Dei, & in tabulis lapideis. Nam ad firmitatem rei pertinet, ut liquido constat, & quod aliquid scribatur, & quod manu propria legislatoris regis scribatur, & quod in petra durissima exaretur. Nec obstat præmissis, quod *Psalm.* 88. loquatur ad literam planam de promissione a Deo facta David de successione regni, quam illis verbis contestatur fore inviolabilem, atque irretractabilem, quoniam scriptura sacra sub una etiam litera sensus literales plures habet, 1. *quæst.* 1. *art.* 10. *cum Elucid.* maxime si a simili, prout nunc fecimus, procedatur. *Secundo* vides; quomodo, &c.

AR-

ARTICULUS IX. 538

Utrum modus virtutis cadat sub præcepto legis.

Sup. q. 96. a. 3. ad 2. & 2. 2. q. 44. a. 4. ad 1. & a. 8. cor. & 2. d. 28. a. 3. cor. & 4. d. 15. q. 3. a. 4. q. 1. ad 3. & mal. qu. 2. a. 5. ad 7.

AD Nonum sic proceditur. Videtur, quod modus virtutis cadat sub præcepto legis. Est enim modus virtutis, ut aliquis juste operetur justa, & fortiter fortia, & similiter de aliis virtutibus: Sed Deuteronomii 16. præcipitur, *juste quod justum est exequeris*. Ergo modus virtutis cadit sub præcepto.

2. Præterea. Illud maxime cadit sub præcepto, quod est de intentione legislatoris: Sed intentio legislatoris ad hoc fertur principaliter, ut homines faciat virtuosos, sicut dicitur in 2. Ethic. (*cap. 1. a med. & lib. 1. c. 9. & c. 13. to. 5.*) Virtuosi autem est virtuose agere. Ergo modus virtutis cadit sub præcepto.

3. Præterea. Modus virtutis proprie esse videtur, ut aliquis voluntarie, & delectabiliter operetur: Sed hoc cadit sub præcepto legis divinæ. dicitur enim in Psalmo 99. *Servite Domino in lætitia*. & 2. ad Corinth. 9. *Non ex tristitia, aut ex necessitate; hilarem enim datorem diligit Deus:* Ubi glos. (*ordinar. Aug. in Psal. 91. ante med. to. 8.*) dicit: *Quidquid boni facis, cum hilaritate fac; & tunc bene facis: si autem cum tristitia facis, fit de te, non tu facis*. Ergo modus virtutis cadit sub præcepto legis.

Sed Contra. Nullus potest operari eo modo, quo operatur virtuosus, nisi habeat habitum virtutis, ut patet per Philos. in 2. Ethicor. (*cap. 4. tom. 5.*) Quicunque autem transgreditur præceptum legis, meretur pœnam. Sequeretur ergo, quod ille qui non habet habitum virtutis, quicquid faceret, mereretur pœnam: Hoc autem est contra intentionem legis, quæ intendit hominem, assuefaciendo ad bona opera, inducere ad virtutem. Non ergo modus virtutis cadit sub præcepto.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*q. 90. a. 3. ad 2.*) præceptum legis habet vim coactivam. *Illud* ergo *directe cadit sub præcepto legis*,

gis, *ad quod lex cogit*. Coactio autem legis est per metum pœnæ, ut dicitur in 10. Eth. (*cap. ulti. tom.* 5.) Nam illud proprie cadit sub præcepto legis, pro quo pœna legis infligitur. *Ad instituendam* autem *pœnam aliter se habet lex divina*, *& aliter lex humana*. Non enim pœna legis infligitur, nisi pro illis, de quibus legislator habet judicare: quia ex judicio lex punit. Homo autem, qui est lator legis humanę, non habet judicare nisi de exterioribus actibus: quia *homines vident ea*, *quæ parent*, ut dicitur 1. Regum 16. Sed solius Dei, qui est lator legis divinæ, est judicare de interioribus motibus voluntatum, secundum illud Psal. 7. *Scrutans corda*, *& renes Deus*.

Secundum hoc igitur dicendum est, quod *modus virtutis quantum ad aliquid respicitur a lege humana*, *& divina*; *quantum ad aliquid autem a lege divina*, *sed non a lege humana*; *quantum ad aliquid vero nec a lege humana*, *nec a lege divina*. Modus autem virtutis in *tribus* consistit, secundum Philos. in 2. Ethicor. (*cap*. 4. *to*. 5.) Quorum *primum* est, si aliquis operetur sciens; hoc autem dijudicatur & a lege divina, & a lege humana. quod enim aliquis facit ignorans, per accidens facit. Unde secundum ignorantiam aliqua dijudicantur ad pœnam, vel ad veniam, tam secundum legem humanam, quam secundum legem divinam. *Secundum* autem est, ut aliquis operetur volens, vel eligens, & propter hoc eligens: in quo importatur *duplex* motus interior, scilicet *voluntatis*, & *intentionis*, de quibus supra dictum est: (*q*. 8. *&* 12.) Et ista *duo* non dijudicat lex humana, sed solum divina. lex enim humana non punit eum, qui vult occidere, & non occidit; punit autem eum lex divina, secundum illud Matth. 5. *Qui irascitur fratri suo*, *reus erit judicio*. *Tertium* autem, ut firmiter, & immobiliter habeat, & operetur: Et ista firmitas proprie pertinet ad habitum; ut scilicet aliquis ex habitu radicato operetur. Et quantum ad hoc modus virtutis non cadit sub præcepto neque legis divinæ, neque legis humanæ. Neque enim ab homine, neque a Deo punitur tanquam præcepti transgressor, qui debitum parentibus honorem impendit, quamvis non habeat habitum pietatis.

Ad primum ergo dicendum, quod modus faciendi actum justitiæ, qui cadit sub præcepto, est, ut fiat aliquid secundum ordinem juris, non autem quod fiat ex habitu justitiæ.

Ad secundum dicendum, quod intentio legislatoris

ris est de *duobus*: De *uno* quidem, ad quod intendit per præcepta legis inducere: & hoc est virtus: *Aliud* autem est, de quo intendit præceptum ferre: & hoc est, quod ducit, vel disponit ad virtutem, scilicet actus virtutis. Non enim idem est finis præcepti, & id de quo præceptum datur; sicut neque in aliis rebus idem est finis, & quod est ad finem.

Ad tertium dicendum, quod operari sine tristitia opus virtutis cadit sub præcepto legis divinæ: quia quicunque cum tristitia operatur, non volens operatur: Sed delectabiliter operari, sive cum lætitia, vel hilaritate, quodammodo cadit sub præcepto; scilicet secundum quod sequitur delectatio ex dilectione Dei, & proximi, quæ cadit sub præcepto, cum amor sit causa delectationis; & quodammodo non, secundum quod delectatio consequitur habitum. *Delectatio enim operis est signum habitus generati*, ut dicitur in 2. Ethic. (*cap.* 3. *in princ. to.* 5.) Potest enim aliquis actus esse delectabilis vel propter finem, vel propter convenientiam habitus.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, & recte intelligas, merito esse a scripturis insinuatum, quod modus virtutis non cadit sub præcepto. Ut per hoc, quod dicitur Ezech. 29. *Nabuchodonosor rex Babylonis fecit servire exercitum suum servitute magna adversus Tyrum, & merces non est reddita ei, neque exercitus ejus de Tyro, pro servitute, qua servivit mihi adversus eum. Propterea hæc dicit Dominus Deus*: *Ecce dabo*, &c. *& erit merces exercitui illius, & operi, quo servivit. Dedi ei terram Ægypti, pro eo, quod laboraverit mihi; ait Dominus Deus*. Manifestum enim est, quod servitus ista, & labor, quo rex Babylonis Deo servivit, & laboravit, non processerunt ex habitu virtutis, cum regem illum pateat infidelem fuisse, *secunda secundæ, quæstion.* 4. *artic.* 5. *& quæstione* 27. *artic.* 7. & tamen non tantum non punitus est pro illa servitute, & labore, sed e contrario est remuneratus. Quod si modus virtutis caderet sub præcepto, rex ipse, etiam quod Deo tunc servierit, ac laboraverit, puniretur, tamquam transgressor præcepti. Modum namque virtutis tanto minus servavit in tali servitio laborioso, quanto magis ignorabat, se Deo servire, hoc ipsumque non inten-

debat. Quinimmo suæ cupiditati, ac superbiæ militare studebat, ut scilicet suas divitias, regnum, atque potentiam dilataret, de quibus etiam sic ampliatis postea superbivit. Unde B. Ambrosius de hujusmodi hominibus, quibus divina justitia tamquam flagellis utitur ad alios peccatores puniendos, ait. *Tales in eo, quod puniunt, Deo servire dicuntur: in eo autem, quod ignorant, se esse ministros iræ Dei, impia vanitate superbiunt: mercedem suæ servitutis a Deo, nonnisi temporalem inveniunt; pœnam vero suæ superbiæ non effugiunt*. Hæc ille, & recitantur in decretis 23. *quæstione*, *quinto capitulo*. *remittuntur*. Scriptura igitur prædictis verbis *Ezech.* 29. sicut & illis, scilicet *Nabuchodonosor regis Babylonis servi mei*, Isa. 27. si scholasticam linguam assumat, breviter dixit: modus virtutis non cadit sub præcepto, & hoc a fortiori patet hic. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS X. 539

Utrum modus charitatis cadat sub præcepto divinæ legis.

2. 2. qu. 44. art. 1. ad 1. & 3. d. 27. quæ. 3. artic. 4. & d. 37. ar. 6. & ver. qu. 25. ar. 7. ad 8. & q. 24. a. 12. ad 16. & mal. qu. 2. a. 5. ad 7. & opusc. 17. cap. 6.

AD Decimum sic proceditur. Videtur, quod modus charitatis cadat sub præcepto divinæ legis. Dicitur enim Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*: Ex quo videtur, quod observatio mandatorum sufficiat ad introducendum ad vitam: Sed opera bona non sufficiunt ad introducendum in vitam, nisi ex charitate fiant. dicitur enim 1. ad Cor. 13. *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest*. Ergo modus charitatis est in præcepto.

2. Præterea. Ad modum charitatis proprie pertinet, ut omnia fiant propter Deum; Sed istud cadit sub præcepto. dicit enim Apostolus 1. ad Cor. 10. *Omnia in gloriam Dei facite*. Ergo modus charitatis cadit sub præcepto.

3. Præterea. Si modus charitatis non cadat sub præcepto, ergo aliquis potest implere præcepta legis

gis non habens charitatem. Sed quod potest fieri sine charitate, potest fieri sine gratia, quæ semper adjuncta est charitati. Ergo aliquis potest implere præcepta legis sine gratia: Hoc est autem Pelagiani erroris, ut patet per August. in lib. de hæresibus. (*hæresi* 88. *to.* 6.) Ergo modus charitatis est in præcepto.

Sed Contra est, quia quicunque non servat præceptum, peccat mortaliter. Si igitur modus charitatis cadat sub præcepto, sequitur, quod quicunque operatur aliquid, & non ex charitate, peccet mortaliter: Sed quicunque non habet charitatem, operatur non ex charitate. Ergo sequitur, quod quicumque non habet charitatem, peccet mortaliter in omni opere, quod facit, quantumcunque sit de genere bonorum. quod est inconveniens.

Respondeo dicendum, quod circa hoc fuerunt contrariæ opiniones. *Quidam* enim dixerunt absolute modum charitatis esse sub præcepto. Nec est impossibile observare hoc præceptum charitatem non habenti: quia potest se disponere ad hoc quod charitas ei infundatur a Deo: Nec quandocumque aliquis non habens charitatem facit aliquid de genere bonorum, peccat mortaliter; quia hoc est præceptum affirmativum, ut ex charitate operetur; & non obligat ad semper, sed pro tempore illo, quo aliquis habet charitatem.

Alii vero dixerunt, quod omnino modus charitatis non cadit sub præcepto. Utrique autem quantum ad aliquid verum dixerunt. Actus enim charitatis *dupliciter* considerari potest. *Uno modo*, secundum quod est quidam actus per se: Et *hoc modo cadit sub præcepto legis*, quod de hoc specialiter datur: scilicet, *Diliges Dominum Deum tuum* &, *Diliges proximum tuum*. Et quantum ad hoc *primi* verum dixerunt. Non enim est impossibile hoc præceptum observare, quod est de actu charitatis; quia homo potest se disponere ad charitatem habendam; & quando habuerit eam, potest ea uti. *Alio modo* potest considerari actus charitatis, secundum quod est modus actuum aliarum virtutum, hoc est, secundum quod actus aliarum virtutum ordinantur ad charitatem, quæ *est finis præcepti*, ut dicitur 1. ad Tim. 1. Dictum est enim supra, (*q.* 12. *a.* 4.) quod intentio finis est quidam modus formalis actus ordinati in finem. Et hoc modo verum est, quod *secundi* dixerunt, quod *modus charitatis non cadit sub præcepto*: hoc est dictum, quod in hoc præcepto, *Honora patrem*, non includitur, quod

honoretur pater ex charitate, sed solum quod honoretur pater. unde qui honorat patrem, licet non habeat charitatem, non efficitur transgressor hujus præcepti, etsi sit transgressor præcepti, quod est de actu charitatis; propter quam transgressionem meretur pœnam.

Ad primum ergo dicendum, quod Dominus non dixit, *Si vis ad vitam ingredi, serva unum mandatum*, sed, *serva omnia mandata*; inter quę etiam continetur mandatum de dilectione Dei, & proximi.

Ad secundum dicendum, quod sub præcepto charitatis continetur, ut diligatur Deus ex toto corde; ad quod pertinet, ut omnia referantur in Deum: & ideo præceptum charitatis implere homo non potest, nisi etiam omnia referantur in Deum. Sic ergo qui honorat parentes, tenetur ex charitate honorare, non ex vi hujus præcepti, quod est, *Honora parentes*, sed ex vi hujus præcepti, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*. Et cum ista sint duo præcepta affirmativa non obligantia ad semper, possunt pro diversis temporibus obligare. Et ita potest contingere, quod aliquis implens præceptum de honoratione parentum, non tunc transgrediatur præceptum de omissione modi charitatis.

Ad tertium dicendum, quod observare omnia prę-cepta legis homo non potest, nisi impleat præceptum charitatis; quod non fit sine gratia. & ideo impossibile est, quod Pelagius dixit, hominem implere legem sine gratia.

A P P E N D I X.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, & recte intelligas, merito esse a scripturis, Concilio, & Aug. insinuatum, quod modus charitatis non cadit sub præcepto legis divinæ. A Concilio quidem *Trident.* sess. 6. can. 7. *si quis dixerit, opera omnia, quæ ante justificationem fiunt, quacumque ratione facta sint, vere esse peccata, vel odium Dei mereri, aut, quanto vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tanto eum gravius peccare, Anathema sit*. Hęc ibi. Patet enim, quod quicunque, ut dicit *argum. cont.* non servat prę-ceptum, peccat mortaliter. Si igitur modus charitatis cadat sub prę-cepto, sequetur, quod, quicunque operatur aliquid non ex charitate, peccet mortaliter. Quicumque autem non habet charitatem, ope-

operatur non ex charitate. Ergo sequetur, quod quicunque non habet charitatem, peccet mortaliter in omni opere, quod facit, quantumcumque sit de genere bonorum, quod est inconveniens. Adde tu, quod est heresis *Lutheri*, contra quam loquitur ibi Concilium supra adductum. In errore igitur *Lutheri* includebatur, immo & ille error ex hoc sequebatur, quod modus charitatis caderet sub precepto; & consequenter ab oppositis in canone illo contra *Lutherum* includitur contrarium, scilicet quod modus charitatis non cadit sub precepto. Articulus itaque presens D. Th. oppugnat, expugnatque hæresim *Lutheri*; licet nondum a multis annis natus esset, tantoque magis, quanto a Concilio sacro ad ipsam expugnandam juvatur. Verum, si contra heresim prædictam, & consequenter in favorem veritatis hujus articuli, vis plura, vide Veritates Aureas super totam legem veterem, *Genes.* 4. *concl.* 3. & *Additio ant. nu.* 58. A scripturis autem insinuatur in principio dictum per hoc, quod legitur 2. Machab. 3. *Cum sancta civitas habitaretur in omni pace, leges etiam optime custodirentur, fiebat, ut & ipsi reges, & principes locum summo honore dignum ducerent, & templum maximis muneribus illustrarent; ita ut Seleucus Asiæ rex de redditibus suis prestaret omnes sumptus ad ministerium sacrificiorum pertinentes.* Clarum enim est, quod isti reges pagani non erant in charitate: quorum tamen opera præmissa, ut peccata, non vituperantur; sed ut bona moralia, valde laudabiliter hic commemorantur; Ex his ergo scriptura scholasticis acutis concludendum aperte relinquit, quod modus charitatis non cadit sub præcepto. A B. August. quoque insinuatur idem per hoc, quod in libris de civit. Dei, speciatim *in quinto*, plura ejus colligendo in unum, dicit, quod Romani antiquitus meruerunt imperium a Deo multis de causis, scilicet ex amore patriæ, ex zelo justitiæ, ex pietate civilis benevolentiæ. De qua re videas pulcherrima in D. Tho. *opusculo* 20. videlicet de regimine principum *li.* 3. *c.* 4. 5. 6. Constat vero, quod Romanorum nobiles antiquissimi fuerunt pagani, & consequenter charitatem virtutem theologicam non habentes; & consequenter prædicta sua opera, scilicet amor patriæ, zelus justitiæ, singularis pietas civilis benevolentiæ, non procedebant ex tali charitate: & tamen his tribus non modo non peccarunt, sed e contrario tam amplissimum in toto orbe dominium meruerunt; certissimum utique, ac evidentissimum hujus rei si-

gnum, quod modus charitatis non est in præcepto. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim, &c.

ARTICULUS XI. 540

Utrum convenienter distinguantur alia moralia præcepta legis præter decalogum.

Sup. ar. 3. & locis ibidem annotatis.

AD Undecimum sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter distinguantur alia moralia præcepta legis præter decalogum. Quia, ut Dominus dicit Matth. 22. *in duobus præceptis charitatis pendet omnis lex, & prophetæ*: Sed hæc duo præcepta explicantur per decem præcepta decalogi. Ergo non oportet alia præcepta moralia tradere.

2. Præterea. Præcepta moralia a judicialibus, & cæremonialibus distinguuntur, ut dictum est: (*qu. præc. ar. 3. 4. & 5.*) Sed determinationes communium præceptorum moralium pertinent ad judicialia & cæremonialia præcepta: communia autem præcepta moralia sub decalogo continentur, vel etiam decalogo præsupponuntur, ut dictum est. (*ar. 3. hu. qu.*) Ergo inconvenienter traduntur alia præcepta moralia præter decalogum.

3. Præterea. Præcepta moralia sunt de actibus omnium virtutum, ut supra dictum est. (*a. 2. hu. q.*) Sicut igitur in lege ponuntur præcepta moralia præter decalogum pertinentia ad latriam, liberalitatem, & misericordiam, & castitatem; ita etiam deberent poni aliqua præcepta pertinentia ad alias virtutes, puta ad fortitudinem, sobrietatem, & alia hujusmodi: quod tamen non invenitur. Non ergo convenienter distinguuntur in lege alia præcepta moralia præter decalogum.

Sed Contra est, quod in Psal. 18. dicitur: *Lex Domini immaculata, convertens animas*: Sed per alia etiam moralia, quæ decalogo superadduntur, homo conservatur absque macula peccati, & anima ejus ad Deum convertitur. Ergo ad legem pertinebat etiam alia præcepta moralia tradere.

Respondeo dicendum, quod, sicut ex dictis patet, (*qu. præc. ar. 3. & 4.*) præcepta judicialia, & cæremonialia ex sola institutione vim habent: quia antequam instituerentur, non videbatur referre utrum sic vel aliter fieret: Sed præcepta moralia ex ipso dictamine naturalis rationis efficaciam habent,

etiamsi

etiamsi nunquam in lege statuantur. *Horum autem triplex est gradus*. Nam *quædam* sunt communissima, & adeo manifesta, quod editione non indigent: sicut mandata de dilectione Dei, & proximi, & alia hujusmodi, ut supra dictum est, (*ar.* 1. *&* 3. *hu. q.*) quæ sunt quasi fines præceptorum. unde in eis nullus potest errare secundum judicium rationis. *Quædam vero* sunt magis determinata, quorum rationem statim quilibet etiam popularis potest de facili videre: & tamen quia in paucioribus circa hujusmodi contingit judicium humanum perverti, hujusmodi editione indigent: Et hæc sunt præcepta decalogi. *Quædam* vero sunt, quorum ratio non est adeo cuilibet manifesta, sed solum sapientibus: Et ista sunt præcepta moralia superaddita decalogo, tradita a Deo populo per Moysen, & Aaron.

Sed quia ea, quæ sunt manifesta, sunt principia cognoscendi eorum, quæ non sunt manifesta, alia præcepta moralia superaddita decalogo reducuntur ad præcepta decalogi per modum cujusdam additionis ad ipsa. Nam in *primo* præcepto decalogi prohibetur cultus alienorum deorum, cui superadduntur alia præcepta prohibitiva eorum, quæ ordinantur in cultum idolorum; sicut habetur Deuteronom. 18. *Non inveniatur in te, qui lustret filium suum, aut filiam suam, ducens per ignem: nec sit maleficus, nec incantator; nec Pythones consulat, neque divinos, & quærat a mortuis veritatem*. *Secundum* autem præceptum prohibet perjurium: Superadditur autem ei prohibitio blasphemiæ Lev. 14. & prohibitio falsæ doctrinæ Deut. 13. *Tertio* vero præcepto superadduntur omnia cæremonialia. *Quarto* autem præcepto de honore parentum superadditur præceptum de honoratione senum, secundum illud Lev. 19. *Coram cano capite consurge, & honora personam senis*, & universaliter omnia præcepta inducentia ad reverentiam exhibendam majoribus, vel ad beneficia exhibenda vel æqualibus, vel minoribus. *Quinto* autem præcepto, quod est de prohibitione homicidii, additur prohibitio odii, & cujuslibet violationis contra proximum, sicut illud Levit. 19. *Non stabis contra sanguinem proximi tui*; & etiam prohibitio odii fratris, secundum illud Lev. 19. *Ne oderis fratrem tuum in corde tuo*. Præcepto autem *sexto*, quod est de prohibitione adulterii, superadditur præceptum de prohibitione meretricii, secundum illud Deuter. 24. *Non erit meretrix de filiabus Israel, neque fornicator de filiis Israel*; & iterum prohibitio vitii contra naturam, secundum illud

Lev. 18. *Cum masculo non commisceberis, cum omni pecore non coibis*. *Septimo* autem præcepto de prohibitione furti adjungitur pręceptum de prohibitione usuræ, secundum illud Deut. 18. *Non fœnerabe-ris fratri tuo ad usuram*; & prohibitio fraudis, secundum illud Deuter. 25. *Non habebis in sacculo diversa pondera*; & universaliter omnia, quę ad prohibitionem calumnię, & rapinę pertinent. *Octavo* vero præcepto, quod est de prohibitione falsi testimonii, additur prohibitio falsi judicii, secundum illud Exod. 23. *Nec in judicio plurimorum acquiesces sententiæ, ut a veritate devies*; & prohibitio mendacii, sicut ibi subditur, *Mendacium fugies*; & prohibitio detractionis, secundum illud Levit. 19. *Non eris criminator, & susurro in populis*. Aliis autem *duobus* pręceptis nulla alia adjunguntur, quia per ea universaliter omnis mala concupiscentia prohibetur.

Ad primum ergo dicendum, quod ad dilectionem Dei, & proximi ordinantur quędam pręcepta decalogi secundum manifestam rationem debiti; alia vero secundum rationem magis occultam.

Ad secundum dicendum, quod præcepta cæremonialia, & judicialia sunt determinativa præceptorum decalogi ex vi institutionis; non autem ex vi naturalis instinctus, sicut præcepta moralia superaddita.

Ad tertium dicendum, quod præcepta legis ordinantur ad bonum commune, ut supra dictum est. (*q.* 90. *ar.* 2.) Et quia virtutes ordinantes ad alium directe pertinent ad bonum commune, & similiter virtus castitatis, inquantum actus generationis deservit bono communi speciei, ideo de istis virtutibus directe dantur pręcepta decalogi, & superaddita. De actu autem fortitudinis datur præceptum proponendum per duces exortantes in bello, quod pro bono communi suscipitur; ut patet Deut. 20. ubi mandatur Sacerdoti, ut ad populum dicat, appropinqnante jam prælio, *Nolite metuere, nolite cedere*. Similiter etiam actus gulæ prohibendus committitur monitioni paternæ; quia contrariatur bono domestico: unde dicitur Deuter. 21. ex persona parentum: *Monita nostra audire contemnit, comessationibus vacat, & luxuriæ, atque conviviis*.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum: quod convenienter ponuntur alia moralia extra decalogum, ab ipsoque distinguuntur. Ut per hoc, quod dicitur in psalmo 18. *Lex*, &c. secundum quod cum discursu est *in arg. cont.* Item per hoc, quod leguntur extra decalogum, tamquam ab eo distincta, alia multa moralia, *ut Deuter.* 18. 13. *Levit.* 14. 19. &c. ut in corpore, sufficit enim, quod inveniantur distincte extra decalogum posita a scriptura, ad ostendendum, quod convenienter extra ponuntur, & distinguuntur. Pro cujus intellectu vide de convenientia scripturarum, *quæst.* 68. *art.* 4. *append.* & 2. 2. *quæst.* 122. *art.* 2. *append.* & *quæ.* 140. *art.* 1. *append.* Item, si vis, de sufficientia illarum, *quæst.* 68. *art.* 4. *append.* & 2. 2. *quæst.* 179. *artic.* 2. *append.* *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS XII. 541

Utrum præcepta moralia veteris legis justificarent.

Sup. q. 98. *ar.* 1. *& inf. q.* 103. *ar.* 2. *&* 3. *d.* 40. *ar.* 3.

AD Duodecimum sic proceditur. Videtur, quod præcepta moralia veteris legis justificarent. Dicit enim Apostolus Rom. 2. *Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur:* Sed factores legis dicuntur, qui implent præcepta legis: Ergo præcepta legis adimpleta justificabant.

2. Præterea. Lev. 18. dicitur: *Custodite leges meas, atque judicia, quæ faciens homo vivet in eis:* Sed vita spiritualis hominis est per justitiam. Ergo præcepta legis adimpleta justificabant.

3. Præterea. Lex divina efficacior est, quam lex humana: Sed lex humana justificat: est enim quædam justitia in hoc, quod præcepta legis adimplentur. Ergo præcepta legis justificabant.

Sed Contra est, quod Apost. dicit 2. ad Cor. 3. *Litera occidit*: quod secundum Aug. in lib. de spiritu, & litera, (*c.* 14. *to.* 3.) intelligitur etiam de

præ-

præceptis moralibus. Ergo præcepta moralia non juſtificabant.

Reſpondeo dicendum, quod ſicut *ſanum* proprie, & primo dicitur, quod habet ſanitatem, per poſterius autem quod ſignificat ſanitatem, vel quod conſervat ſanitatem; ita *juſtificatio* primo, & proprie dicitur ipſa factio juſtitiæ; ſecundario vero, & quaſi impropric poteſt dici *juſtificatio* ſignificatio juſtitię, vel diſpoſitio ad juſtitiam. *Quibus duobus modis manifeſtum eſt quod præcepta legis juſtificabant*; inquantum ſcilicet diſponebant homines ad gratiam Chriſti juſtificantem, quam etiam ſignificabant: quia, ſicut dicit Aug. contra Fauſt. (*lib.* 22. *c.* 24. *to.* 6.) *etiam vita illius populi prophetica erat, & Chriſti figurativa*.

Sed ſi loquamur de juſtificatione proprie dicta, ſic conſiderandum eſt, quod juſtitia poteſt accipi, *prout* eſt in habitu, vel *prout* eſt in actu. Et ſecundum hoc juſtificatio *dupliciter* dicitur: *Uno* quidem *modo*, ſecundum quod homo fit juſtus adipiſcens habitum juſtitiæ: *Alio* vero *modo*, ſecundum quod opera juſtitiæ operatur: ut ſecundum hoc juſtificatio nihil aliud ſit, quam juſtitię executio. Juſtitia autem, ſicut & alię virtutes, poteſt accipi, & acquiſita, & infuſa, ut ex ſupradictis patet: (*q.* 63. *ar.* 4.) Acquiſita quidem cauſatur ex operibus: Sed infuſa cauſatur ab ipſo Deo per ejus gratiam. Et hæc eſt vera juſtitia, de qua nunc loquimur, ſecundum quam aliquis dicitur juſtus apud Deum, ſecundum illud Roman. 4. *Si Abraham ex operibus legis juſtificatus eſt, habet gloriam, ſed non apud Deum*. Hæc igitur juſtitia cauſari non poterat per præcepta moralia, quæ ſunt de actibus humanis: Et *ſecundum hoc pręcepta moralia juſtificare non poterant juſtitiam cauſando*: Sicut nec judicialia, quæ quodammodo cum moralibus conveniunt, quia ſunt etiam de actibus humanis erga homines invicem exercendis, poterant juſtificare juſtitiam cauſando, propter eandem rationem: Sed nec præcepta cæremonialia, quæ ad ritum Sacramentorum pertinebant, poterant eo modo juſtificare. illa enim Sacramenta veteris legis gratiam non conferebant, ſicut conferunt Sacramenta novæ legis, quæ propter hoc juſtificare dicuntur cauſaliter. Si vero accipiatur juſtificatio pro executione juſtitiæ, *ſic omnia præcepta legis juſtificabant*, *inquantum continebant illud, quod eſt ſecundum ſe juſtum*: *Aliter tamen, & aliter*. Nam præcepta cæremonialia continebant quidem juſtitiam ſecundum ſe in generali, prout ſe exhi-

exhibebantur in cultum Dei : in ſpeciali vero non continebant ſecundum ſe juſtitiam, niſi ex ſola determinatione legis divinæ. Et ideo de hujuſmodi præceptis dicitur, quod *non juſtificabant, niſi ex devotione, & obedientia facientium*. Præcepta vero moralia, & judicialia continebant id, quod erat ſecundum ſe juſtum, vel etiam in ſpeciali : Sed moralia præcepta continebant id, quod eſt ſecundum ſe juſtum ſecundum juſtitiam generalem, quæ eſt omnis virtus, ut dicitur in 5. Ethic. (*cap.* 1. *a med. to.* 5.) Præcepta vero judicialia pertinebant ad juſtitiam ſpecialem, quæ conſiſtit circa contractus humanæ vitæ, qui ſunt inter homines adinvicem.

Ad primum ergo dicendum, quod Apoſtolus accipit ibi *juſtificationem* pro executione juſtitiæ.

Ad ſecundum dicendum, quod homo faciens præcepta legis dicitur vivere in eis, quia non incurrebat pœnam mortis, quam lex tranſgreſſoribus infligebat : In quo ſenſu inducit hoc Apoſtolus ad Gal. 3.

Ad tertium dicendum, quod præcepta legis humanæ juſtificant juſtitia acquiſita, de qua non quæritur ad præſens, ſed ſolum de juſtitia, quæ eſt apud Deum.

APPENDIX.

Ex art. habes *primo* : quomodo per rationem oſtendas, & recte intelligas, merito eſſe a ſcripturis inſinuatum, quod precepta moralia non juſtificabant. Ut 2. *Cor.* 3. ſecundum quod cum expoſitione B. Aug. eſt *in argum. cont.* Item per hoc, quod dicitur Ezech. 20. *Dedi eis præcepta non bona, & judicia, in quibus non vivent*. Per precepta enim intendit & moralia, & ceremonialia : per judicia vero judicialia. Dicuntur vero illa non bona, quia non juſtificabant. Quomodo tamen hoc in ſpeciali de ceremonialibus verificetur, vel non, vide *q.* 103. *ar.* 2. Item per hoc, quod preceptum legis vocatur Heb. 6. *Mandatum infirmum, & inutile, ad perfectum non adducens*. Non enim hoc dicitur ad ſignificandum, quod mandatum non eſſet ſanctum, juſtum, & bonum, cum hujus contrarium habeatur *Rom.* 7. ſed ad denotandum, quod mandata illa non juſtificabant. *Secundo* vides : &c.

AR-

QUÆSTIO CI.

De Preceptis Ceremonialibus secundum se, in quatuor articulos divisa.

CONsequenter considerandum est de Præceptis Cæremonialibus.

Et *primo* de ipsis secundum se. *Secundo* de causa eorum. *Tertio* de duratione ipsorum.

Circa primum queruntur quatuor.

Primo. Quæ sit ratio præceptorum cæremonialium.

Secundo. Utrum sint figuralia.

Tertio. Utrum debuerint esse multa.

Quarto. De distinctione ipsorum.

ARTICULUS I. 542

Utrum ratio præceptorum ceremonialium in hoc consistat, quod pertinent ad cultum Dei.

Sup. q. 99. *ar.* 3. *& inf. q.* 104. *ar.* 1. *& q.* 108. *ar.* 2. *co. &* 2. 2. *q.* 122. *ar.* 1. *ad* 2. *& quol.* 2. *ar.* 8. *c. & quol.* 4. *ar.* 13.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod ratio præceptorum cæremonialium non in hoc consistat, quod pertinent ad cultum Dei. In lege enim veteri dantur Judæis quædam præcepta de abstinentia ciborum, ut patet Levit. 11. & etiam de abstinendo ab aliquibus vestimentis, secundum illud Lev. 19. *Vestem, quæ ex duobus texta est, non indueris*: & iterum quod præcipitur Num. 15. *Ut faciant sibi fimbrias per angulos palliorum*: Sed hujusmodi non sunt præcepta moralia, quia non manent in nova lege; nec etiam judicialia, quia non pertinent ad judicium faciendum inter homines. Ergo sunt cæremonialia: Sed in nullo pertinere videntur ad cultum Dei. Ergo non est cæremonialium præceptorum ratio, quod pertineant ad cultum Dei.

2. Præterea. Dicunt quidam, quod præcepta cæremonialia dicuntur illa, quæ pertinent ad solemnitates, quasi dicerentur a cereis, qui in solemnitatibus accenduntur: Sed multa alia sunt pertinentia ad cultum Dei præter solemnitates. Ergo videtur, quod

quod legis præcepta cæremonialia non ea ratione dicantur, quia pertinent ad cultum Dei.

3. Præterea. Secundum quosdam præcepta cæremonialia dicuntur quasi normæ, ideſt regulæ ſalutis: nam χαῖρε in græco idem eſt quod *ſalve*: Sed omnia præcepta legis ſunt regulæ ſalutis, & non ſolum illa, quę pertinent ad Dei cultum. Ergo non ſolum illa pręcepta dicuntur cęremonialia, quę pertinent ad cultum Dei.

4. Pręterea. Rabbi Moyſes dicit, (*l. 3. Dux errant. c. 27. & 28.*) quod *præcepta cæremonialia* dicuntur, *quorum ratio non eſt manifeſta*: Sed multa pertinentia ad cultum Dei habent rationem manifeſtam; ſicut Sabbathi obſervatio, & celebratio Phaſe, Scenopœję, & multorum aliorum, quorum ratio aſſignatur in lege. Ergo cęremonialia non ſunt, quę pertinent ad cultum Dei.

Sed Contra eſt, quod dicitur Exod. 18. *Eſto populo in his, quæ ad Deum pertinent, oſtendaſque populo cæremonias, & ritum colendi.*

Reſpondeo dicendum, quod, ſicut ſupra dictum eſt, (*qu. 99. ar. 4.*) cęremonialia præcepta determinant præcepta moralia in ordine ad Deum: ſicut judicialia determinant præcepta moralia in ordine ad proximum. Homo autem ordinatur ad Deum per debitum cultum. Et ideo *cæremonialia proprie dicuntur, quæ ad cultum Dei pertinent.*

Ratio autem hujus nominis poſita eſt ſupra, (*q. 99. a. 3.*) ubi præcepta cæremonialia ab aliis ſunt diſtincta.

Ad primum ergo dicendum, quod ad cultum Dei pertinent non ſolum ſacrificia, & alia hujuſmodi, quæ immediate ad Deum ordinari videntur, ſed etiam debita præparatio colentium Deum ad cultum ipſius: ſicut etiam in aliis quæcunque ſunt pręparatoria ad finem, cadunt ſub ſcientia, quę eſt de fine. Hujuſmodi autem pręcepta, quę dantur in lege de veſtibus, & cibis colentium Deum, & aliis hujuſmodi, pertinent ad quandam pręparationem ipſorum miniſtrantium, ut ſint idonei ad cultum Dei, ſicut etiam ſpecialibus obſervantiis aliqui utuntur, qui ſunt in miniſterio regis: Unde etiam ſub pręceptis cęremonialibus continentur.

Ad ſecundum dicendum, quod illa expoſitio nominis non videtur eſſe multum conveniens; pręſertim cum non multum inveniatur in lege, quod in ſolemnitatibus cerei accenderentur; ſed in ipſo etiam candelabro lucernę cum oleo olivarum pręparabantur, ut patet Lev. 24.

remonialia, quę pertinent ad cultum Dei, non debent esse figuralia.

Sed Contra est, quod Apostol. dicit ad Colos. 2. *Nemo judicet vos in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum.*

Respondeo dicendum, quod, sicut jam dictum est, (*ar. præc.*) pręcepta cęremonialia dicuntur, quę ordinantur ad cultum Dei. Est autem duplex cultus Dei, *interior*, & *exterior*. Cum enim homo sit compositus ex anima, & corpore, utrumque debet applicari ad colendum Deum; ut scilicet anima colat interiori cultu, & corpus exteriori. unde dicitur in Psalm. 83. *Cor meum, & caro mea exultaverunt in Deum vivum*. Et sicut corpus ordinatur in Deum per animam, ita cultus exterior ordinatur ad interiorem cultum. Consistit autem interior cultus in hoc, quod anima conjungatur Deo per intellectum, & affectum. Et ideo secundum quod diversimode intellectus, & affectus colentis Deum Deo recte conjungitur, secundum hoc diversimode exteriores actus hominis ad cultum Dei applicantur.

In statu enim futurę beatitudinis intellectus humanus ipsam divinam veritatem in seipsa intuebitur. Et *ideo exterior cultus non consistit in aliqua figura, sed solum in laude Dei*, quę procedit ex interiori cognitione, & affectione, secundum illud Isa. 51. *Gaudium, & lætitia invenietur in ea, gratiarum actio, & vox laudis.*

In statu autem pręsentis vitę non possumus divinam veritatem in seipsa intueri: sed oportet, quod *radius divinæ veritatis nobis illucescat sub aliquibus sensibilibus figuris*, sicut Dion. dicit 1. cap. cœl. hier. (*circ. med.*) Diversimode tamen secundum diversum statum cognitionis humanę. In veteri enim lege neque ipsa divina veritas in seipsa manifesta erat, neque etiam adhuc propalata erat via ad hoc perveniendi, sicut Apostolus dicit ad Heb. 9. Et ideo *oportebat, exteriorem cultum veteris legis non solum esse figurativum futuræ veritatis manifestandæ in patria, sed etiam figurativum Christi, qui est via ducens ad illam patrię veritatem.*

Sed in statu novę legis hęc via jam est revelata. Unde *hanc figurari non oportet sicut futuram, sed commemorari oportet per modum pręteriti, vel pręsentis: Sed solum oportet prefigurari futuram veritatem glorię nondum revelatam.* Et hoc est, quod Apostolus dicit ad Heb. 10. *Umbram habet lex futu-*

tu-

turorum bonorum, non ipsam imaginem rerum. Umbra enim minus est, quam imago, tanquam *imago* pertineat ad novam legem, *umbra* vero ad veterem.

Ad primum ergo dicendum, quod divina non sunt revelanda hominibus nisi secundum eorum capacitatem: alioquin daretur eis pręcipitii materia, dum contemnerent, quę capere non possent. Et ideo utilius fuit, ut sub quodam figurarum velamine divina mysteria rudi populo traderentur; ut sic saltem ea implicite cognoscerent, dum illis figuris deservirent ad honorem Dei.

Ad secundum dicendum, quod sicut poetica non capiuntur a ratione humana propter defectum veritatis, qui est in eis; ita etiam ratio humana perfecte capere non potest divina propter excedentem ipsorum veritatem. Et ideo utrobique opus est repręsentatione per sensibiles figuras.

Ad tertium dicendum, quod Aug. ibi loquitur de cultu interiore; ad quem tamen ordinari oportet exteriorem cultum, ut dictum est. (*in cor. artic.*)

Et similiter dicendum est ad Quartum: quia per Christum homines plenius ad spiritualem Dei cultum sunt introducti.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas merito esse a scripturis, & Papa insinuatum, quod cęremonialia erant figuralia. A Papa quidem *Eugenio*, ut habetur *q.* 103. *a.* 3. *append.* A scripturis vero, ut *Colos.* 2. secundum quod est *in arg. cont.* Item per totum fere capitulum *ad Heb.* 9. ubi & tabernaculum, & hostię, & animalium sanguis, & annualis introitus Pontificis in sancta sanctorum, assignantur, tanquam figurę Christi, idest multorum a Christo in correspondentiam factorum. Vide tu ibi. Item per ly *Quorum animalium infertur sanguis*, &c. *horum corpora cremantur extra castra. Propter quod & Jesus, ut sanctificaret populum suum, extra castra passus est*. Heb. 13. Ad ampliorem intenti præmissi insinuationem, vide Veritates aureas super totam legem veterem, *Exo.* 12. *concl.* 1. Et *c.* 27. *concl.* 1. 2. & *c.* 30. *concl.* 4. & *c.* 31. *concl.* 3. Item *Lev.* 1. *concl.* 3. & *c.* 4. *conc.* 5. 6. & alibi passim. Vide ibi, sicut & alibi, indicem conclusionum ad hæc, & multa similia citius invenienda.

gnum, quod modus charitatis non est in præcepto. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim, &c.

ARTICULUS XI. 540

Utrum convenienter distinguantur alia moralia præcepta legis præter decalogum.

Sup. ar. 3. & locis ibidem annotatis.

AD Undecimum sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter distinguantur alia moralia præcepta legis præter decalogum. Quia, ut Dominus dicit Matth. 22. *in duobus præceptis charitatis pendet omnis lex, & prophetæ*: Sed hæc duo præcepta explicantur per decem præcepta decalogi. Ergo non oportet alia præcepta moralia tradere.

2. Præterea. Præcepta moralia a judicialibus, & cæremonialibus distinguuntur, ut dictum est: (*qu. præc. ar.* 3. 4. & 5.) Sed determinationes communium præceptorum moralium pertinent ad judicialia & cæremonialia præcepta: communia autem præcepta moralia sub decalogo continentur, vel etiam decalogo præsupponuntur, ut dictum est. (*ar.* 3. *hu. qu.*) Ergo inconvenienter traduntur alia præcepta moralia præter decalogum.

3. Præterea. Præcepta moralia sunt de actibus omnium virtutum, ut supra dictum est. (*a.* 2. *hu. q.*) Sicut igitur in lege ponuntur præcepta moralia præter decalogum pertinentia ad latriam, liberalitatem, & misericordiam, & castitatem; ita etiam deberent poni aliqua præcepta pertinentia ad alias virtutes, puta ad fortitudinem, sobrietatem, & alia hujusmodi: quod tamen non invenitur. Non ergo convenienter distinguuntur in lege alia præcepta moralia præter decalogum.

Sed Contra est, quod in Psal. 18. dicitur: *Lex Domini immaculata, convertens animas*: Sed per alia etiam moralia, quæ decalogo superadduntur, homo conservatur absque macula peccati, & anima ejus ad Deum convertitur. Ergo ad legem pertinebat etiam alia præcepta moralia tradere.

Respondeo dicendum, quod, sicut ex dictis patet, (*qu. præc. ar.* 3. & 4.) præcepta judicialia, & cæremonialia ex sola institutione vim habent: quia antequam instituerentur, non videbatur referre utrum sic vel aliter fieret: Sed præcepta moralia ex ipso dictamine naturalis rationis efficaciam habent, etiamsi

etiamsi nunquam in lege statuantur. *Horum autem* triplex *est gradus*. Nam *quædam* sunt communissima, & adeo manifesta, quod editione non indigent: sicut mandata de dilectione Dei, & proximi, & alia hujusmodi, ut supra dictum est, (*ar.* 1. & 3. *hu. q.*) quæ sunt quasi fines præceptorum. unde in eis nullus potest errare secundum judicium rationis. *Quædam vero* sunt magis determinata, quorum rationem statim quilibet etiam popularis potest de facili videre: & tamen quia in paucioribus circa hujusmodi contingit judicium humanum perverti, hujusmodi editione indigent: Et hæc sunt præcepta decalogi. *Quædam* vero sunt, quorum ratio non est adeo cuilibet manifesta, sed solum sapientibus: Et ista sunt præcepta moralia superaddita decalogo, tradita a Deo populo per Moysen, & Aaron.

Sed quia ea, quæ sunt manifesta, sunt principia cognoscendi eorum, quæ non sunt manifesta, alia præcepta moralia superaddita decalogo reducuntur ad præcepta decalogi per modum cujusdam additionis ad ipsa. Nam in *primo* præcepto decalogi prohibetur cultus alienorum deorum, cui superadduntur alia præcepta prohibitiva eorum, quæ ordinantur in cultum idolorum; sicut habetur Deuteronom. 18. *Non inveniatur in te, qui lustret filium suum, aut filiam suam, ducens per ignem: nec sit maleficus, nec incantator; nec Pythones consulat, neque divinos, & quærat a mortuis veritatem*. *Secundum* autem præceptum prohibet perjurium: Superadditur autem ei prohibitio blasphemiæ Lev. 14. & prohibitio falsæ doctrinæ Deut. 13. *Tertio* vero præcepto superadduntur omnia cæremonialia. *Quarto* autem præcepto de honore parentum superadditur præceptum de honoratione senum, secundum illud Lev. 19. *Coram cano capite consurge, & honora personam senis*, & universaliter omnia præcepta inducentia ad reverentiam exhibendam majoribus, vel ad beneficia exhibenda vel æqualibus, vel minoribus. *Quinto* autem præcepto, quod est de prohibitione homicidii, additur prohibitio odii, & cujuslibet violationis contra proximum, sicut illud Levit. 19. *Non stabis contra sanguinem proximi tui*; & etiam prohibitio odii fratris, secundum illud Lev. 19. *Ne oderis fratrem tuum in corde tuo*. Præcepto autem *sexto*, quod est de prohibitione adulterii, superadditur præceptum de prohibitione meretricii, secundum illud Deuter. 24. *Non erit meretrix de filiabus Israel, neque fornicator de filiis Israel*; & iterum prohibitio vitii contra naturam, secundum illud

Lev. 18. *Cum masculo non commisceberis, cum omni pecore non coibis*. *Septimo* autem præcepto de prohibitione furti adjungitur pręceptum de prohibitione usuræ, secundum illud Deut. 18. *Non fœneraberis fratri tuo ad usuram*; & prohibitio fraudis, secundum illud Deuter. 25. *Non habebis in sacculo diversa pondera*; & universaliter omnia, quę ad prohibitionem calumnię, & rapinę pertinent. *Octavo* vero præcepto, quod est de prohibitione falsi testimonii, additur prohibitio falsi judicii, secundum illud Exod. 23. *Nec in judicio plurimorum acquiesces sententiæ, ut a veritate devies*; & prohibitio mendacii, sicut ibi subditur, *Mendacium fugies*; & prohibitio detractionis, secundum illud Levit. 19. *Non eris criminator, & susurro in populis*. Aliis autem *duobus* pręceptis nulla alia adjunguntur, quia per ea universaliter omnis mala concupiscentia prohibetur.

Ad primum ergo dicendum, quod ad dilectionem Dei, & proximi ordinantur quędam pręcepta decalogi secundum manifestam rationem debiti; alia vero secundum rationem magis occultam.

Ad secundum dicendum, quod præcepta cæremonialia, & judicialia sunt determinativa præceptorum decalogi ex vi institutionis, non autem ex vi naturalis instinctus, sicut præcepta moralia superaddita.

Ad tertium dicendum, quod præcepta legis ordinantur ad bonum commune, ut supra dictum est (*q.* 90. *ar.* 2.) Et quia virtutes ordinantes ad alium directe pertinent ad bonum commune, & similiter virtus castitatis, inquantum actus generationis deservit bono communi speciei, ideo de istis virtutibus directe dantur pręcepta decalogi, & superaddita. De actu autem fortitudinis datur præceptum proponendum per duces exortantes in bello, quod pro bono communi suscipitur; ut patet Deut. 20. ubi mandatur Sacerdoti, ut ad populum dicat, appropinquante jam prælio, *Nolite metuere, nolite cedere*. Similiter etiam actus gulæ prohibendus committitur monitioni paternæ; quia contrariatur bono domestico. unde dicitur Deuter. 21. ex persona parentum: *Monita nostra audire contemnit, comessationibus vacat, & luxuriæ, atque conviviis*.

AP-

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum: quod convenienter ponuntur alia moralia extra decalogum, ab ipsoque distinguuntur. Ut per hoc, quod dicitur in psalmo 18. *Lex*, &c. secundum quod cum discursu est *in arg. cont.* Item per hoc, quod leguntur extra decalogum, tamquam ab eo distincta, alia multa moralia, *ut Deuter.* 18. 13. *Levit.* 14. 19. &c. ut in corpore, sufficit enim, quod inveniantur distincte extra decalogum posita a scriptura, ad ostendendum, quod convenienter extra ponuntur, & distinguuntur. Pro cujus intellectu vide de convenientia scripturarum, *quæst.* 68. *art.* 4. *append.* & 2. 2. *quæst.* 122. *art.* 2. *append.* & *quæ.* 140. *art.* 1. *append.* Item, si vis, de sufficientia illarum, *quæst.* 68. *art.* 4. *append.* & 2. 2. *quæst.* 179. *artic.* 2. *append.* *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS XII. 541

Utrum præcepta moralia veteris legis justificarent.

Sup. q. 98. *ar.* 1. & *inf. q.* 103. *ar.* 2. & 3. *d.* 40. *ar.* 3.

AD Duodecimum sic proceditur. Videtur, quod præcepta moralia veteris legis justificarent. Dicit enim Apostolus Rom. 2. *Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur:* Sed factores legis dicuntur, qui implent præcepta legis: Ergo præcepta legis adimpleta justificabant.

2. Præterea. Lev. 18. dicitur: *Custodite leges meas, atque judicia, quæ faciens homo vivet in eis:* Sed vita spiritualis hominis est per justitiam. Ergo præcepta legis adimpleta justificabant.

3. Præterea. Lex divina efficacior est, quam lex humana: Sed lex humana justificat: est enim quædam justitia in hoc, quod præcepta legis adimplentur. Ergo præcepta legis justificabant.

Sed Contra est, quod Apost. dicit 2. ad Cor. 3. *Litera occidit*: quod secundum Aug. in lib. de spiritu, & litera, (*c.* 14. *to.* 3.) intelligitur etiam de præ-

præceptis moralibus. Ergo præcepta moralia non justificabant.

Respondeo dicendum, quod sicut *sanum* proprie, & primo dicitur, quod habet sanitatem, per posterius autem quod significat sanitatem, vel quod conservat sanitatem; ita *justificatio* primo, & proprie dicitur ipsa factio justitiæ; secundario vero, & quasi improprie potest dici *justificatio* significatio justitię, vel dispositio ad justitiam. *Quibus duobus modis manifestum est quod præcepta legis justificabant*; inquantum scilicet disponebant homines ad gratiam Christi justificantem, quam etiam significabant: quia, sicut dicit Aug. contra Faust. (*lib.* 22. *c.* 24. *to.* 6.) *etiam vita illius populi prophetica erat, & Christi figurativa*.

Sed si loquamur de justificatione proprie dicta, sic considerandum est, quod justitia potest accipi, *prout* est in habitu, vel *prout* est in actu. Et secundum hoc justificatio *dupliciter* dicitur: *Uno* quidem *modo*, secundum quod homo fit justus adipiscens habitum justitiæ: *Alio* vero *modo*, secundum quod opera justitiæ operatur: ut secundum hoc justificatio nihil aliud sit, quam justitię executio. Justitia autem, sicut & alię virtutes, potest accipi, *&* acquisita, *&* infusa, ut ex supradictis patet: (*q.* 63. *ar.* 4.) Acquisita quidem causatur ex operibus: Sed infusa causatur ab ipso Deo per ejus gratiam. Et hæc est vera justitia, de qua nunc loquimur, secundum quam aliquis dicitur justus apud Deum, secundum illud Roman. 4. *Si Abraham ex operibus legis justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum*. Hæc igitur justitia causari non poterat per præcepta moralia, quæ sunt de actibus humanis: Et *secundum hoc pręcepta moralia justificare non poterant justitiam causando*: Sicut nec judicialia, quæ quodammodo cum moralibus conveniunt, quia sunt etiam de actibus humanis erga homines invicem exercendis, poterant justificare justitiam causando, propter eandem rationem: Sed nec præcepta cæremonialia, quæ ad ritum Sacramentorum pertinebant, poterant eo modo justificare. illa enim Sacramenta veteris legis gratiam non conferebant, sicut conferunt Sacramenta novæ legis, quæ propter hoc justificare dicuntur causaliter. Si vero accipiatur justificatio pro executione justitiæ, *sic omnia præcepta legis justificabant*, *inquantum continebant illud, quod est secundum se justum*: *Aliter tamen, & aliter*. Nam præcepta cæremonialia continebant quidem justitiam secundum se in generali, prout se-

exhi-

exhibebantur in cultum Dei: in speciali vero non continebant secundum se justitiam, nisi ex sola determinatione legis divinæ. Et ideo de hujusmodi præceptis dicitur, quod *non justificabant, nisi ex devotione, & obedientia facientium*. Præcepta vero moralia, & judicialia continebant id, quod erat secundum se justum, vel etiam in speciali: Sed moralia præcepta continebant id, quod est secundum se justum secundum justitiam generalem, quæ est omnis virtus, ut dicitur in 5. Ethic. (*cap. 1. a med. to. 5.*) Præcepta vero judicialia pertinebant ad justitiam specialem, quæ consistit circa contractus humanæ vitæ, qui sunt inter homines adinvicem.

Ad primum ergo dicendum, quod Apostolus accipit ibi *justificationem* pro executione justitiæ.

Ad secundum dicendum, quod homo faciens præcepta legis dicitur vivere in eis, quia non incurrebat pœnam mortis, quam lex transgressoribus infligebat: In quo sensu inducit hoc Apostolus ad Gal. 3.

Ad tertium dicendum, quod præcepta legis humanæ justificant justitia acquisita, de qua non quæritur ad præsens, sed solum de justitia, quæ est apud Deum.

APPENDIX.

Ex art. habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, & recte intelligas, merito esse a scripturis insinuatum, quod pręcepta moralia non justificabant. Ut 2. *Cor.* 3. secundum quod cum expositione B. Aug. est *in argum. cont.* Item per hoc, quod dicitur Ezech. 20. *Dedi eis præcepta non bona, & judicia, in quibus non vivent*. Per pręcepta enim intendit & moralia, & cęremonialia: per judicia vero judicialia. Dicuntur vero illa non bona, quia non justificabant. Quomodo tamen hoc in speciali de cęremonialibus verificetur, vel non, vide *q.* 103. *ar.* 2. Item per hoc, quod pręceptum legis vocatur Heb. 6. *Mandatum infirmum, & inutile, ad perfectum non adducens*. Non enim hoc dicitur ad significandum, quod mandatum non esset sanctum, justum, & bonum, cum hujus contrarium habeatur *Rom.* 7. sed ad denotandum, quod mandata illa non justificabant. *Secundo* vides: &c.

QUÆSTIO CI.

De Preceptis Ceremonialibus secundum se, in quatuor articulos divisa.

CONsequenter considerandum est de Præceptis Cæremonialibus.

Et *primo* de ipsis secundum se. *Secundo* de causa eorum. *Tertio* de duratione ipsorum.

Circa primum queruntur quatuor.

Primo. Quæ sit ratio præceptorum cæremonialium.
Secundo. Utrum sint figuralia.
Tertio. Utrum debuerint esse multa.
Quarto. De distinctione ipsorum.

ARTICULUS I. 542

Utrum ratio præceptorum ceremonialium in hoc consistat, quod pertinent ad cultum Dei.

Sup. q. 99. *ar.* 3. *& inf. q.* 104. *ar.* 1. *& q.* 108. *ar.* 2. *co. &* 2. 2. *q.* 122. *ar.* 1. *ad* 2. *& quol.* 2. *ar.* 8. *c. & quol.* 4. *ar.* 13.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod ratio præceptorum cæremonialium non in hoc consistat, quod pertinent ad cultum Dei. In lege enim veteri dantur Judæis quædam præcepta de abstinentia ciborum, ut patet Levit. 11. & etiam de abstinendo ab aliquibus vestimentis, secundum illud Lev. 19. *Vestem, quæ ex duobus texta est, non indueris*: & iterum quod præcipitur Num. 15. *Ut faciant sibi fimbrias per angulos palliorum*: Sed hujusmodi non sunt præcepta moralia, quia non manent in nova lege; nec etiam judicialia, quia non pertinent ad judicium faciendum inter homines. Ergo sunt cæremonialia. Sed in nullo pertinere videntur ad cultum Dei. Ergo non est cæremonialium præceptorum ratio, quod pertineant ad cultum Dei.

2. Præterea. Dicunt quidam, quod præcepta cæremonialia dicuntur illa, quæ pertinent ad solemnitates, quasi dicerentur a cereis, qui in solemnitatibus accenduntur. Sed multa alia sunt pertinentia ad cultum Dei præter solemnitates. Ergo videtur, quod

quod legis præcepta cæremonialia non ea ratione dicantur, quia pertinent ad cultum Dei.

3. Præterea. Secundum quosdam præcepta cæremonialia dicuntur quasi normæ, ideſt regulæ ſalutis: nam χαῖρε in græco idem eſt quod *ſalve*: Sed omnia præcepta legis ſunt regulæ ſalutis, & non ſolum illa, quę pertinent ad Dei cultum. Ergo non ſolum illa pręcepta dicuntur cęremonialia, quę pertinent ad cultum Dei.

4. Pręterea. Rabbi Moyſes dicit, (*l.* 3. *Dux errant. c.* 27. & 28.) quod *præcepta cæremonialia* dicuntur, *quorum ratio non eſt manifeſta*: Sed multa pertinentia ad cultum Dei habent rationem manifeſtam; ſicut Sabbathi obſervatio, & celebratio Phaſe, Scenopœję, & multorum aliorum, quorum ratio aſſignatur in lege. Ergo cęremonialia non ſunt, quę pertinent ad cultum Dei.

Sed Contra eſt, quod dicitur Exod. 18. *Eſto populo in his, quæ ad Deum pertinent, oſtendaſque populo cæremonias, & ritum colendi.*

Reſpondeo dicendum, quod, ſicut ſupra dictum eſt, (*qu.* 99. *ar.* 4.) cęremonialia præcepta determinant præcepta moralia in ordine ad Deum: ſicut judicialia determinant præcepta moralia in ordine ad proximum. Homo autem ordinatur ad Deum per debitum cultum. Et ideo *cæremonialia proprie dicuntur, quæ ad cultum Dei pertinent.*

Ratio autem hujus nominis poſita eſt ſupra, (*q.* 99. *a.* 3.) ubi præcepta cæremonialia ab aliis ſunt diſtincta.

Ad primum ergo dicendum, quod ad cultum Dei pertinent non ſolum ſacrificia, & alia hujuſmodi, quæ immediate ad Deum ordinari videntur, ſed etiam debita præparatio colentium Deum ad cultum ipſius: ſicut etiam in aliis quæcunque ſunt pręparatoria ad finem, cadunt ſub ſcientia, quę eſt de fine. Hujuſmodi autem pręcepta, quę dantur in lege de veſtibus, & cibis colentium Deum, & aliis hujuſmodi, pertinent ad quandam pręparationem ipſorum miniſtrantium, ut ſint idonei ad cultum Dei, ſicut etiam ſpecialibus obſervantiis aliqui utuntur, qui ſunt in miniſterio regis: Unde etiam ſub pręceptis cęremonialibus continentur.

Ad ſecundum dicendum, quod illa expoſitio nominis non videtur eſſe multum conveniens; pręſertim cum non multum inveniatur in lege, quod in ſolęmnitatibus cerei accenderentur; ſed in ipſo etiam candelabro lucernę cum oleo olivarum pręparabantur, ut patet Lev. 24.

Nihilominus tamen poteſt dici, quod in ſolemnitatibus omnia alia, quę pertinebant ad cultum Dei, diligentius obſervabantur: & ſecundum hoc in obſervatione ſolemnitatum omnia cęremonialia includuntur.

Ad tertium dicendum, quod nec illa expoſitio nominis videtur eſſe multum conveniens. nomen enim cęremonię non eſt Gręcum, ſed Latinum.

Poteſt dici tamen, quod cum ſalus hominis ſit a Deo, pręcipue illa pręcepta videntur eſſe ſalutis regulę, quę hominem ordinant ad Deum: Et ſic *cæremonialia* dicuntur, quę ad cultum Dei pertinent.

Ad quartum dicendum, quod illa ratio cęremonialium eſt quodammodo probabilis; non quia ex eo dicantur *cæremonialia*, quia eorum ratio non eſt manifeſta: ſed hoc eſt quoddam conſequens: Quia enim pręcepta ad cultum Dei pertinentia oportet eſſe figuralia, ut infra dicetur, (*ar. ſeq.*) inde eſt, quod eorum ratio non eſt adeo manifeſta.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem oſtendas, merito a Papa, ſcripturis, & Concilio inſinuatum, quod cęremonialium ratio conſiſtit in hoc, quod pertinent ad cultum Dei. A ſcripturis quidem: ut *Exod.* 18. ſecundum quod adducitur *in arg. contr. Cæremonias* (inquit) & *ritum colendi*: Hoc eſt Cęremonias colendi, & ritum colendi, ſcilicet Deum. Ideſt, Cęremonias ad cultum Dei pertinentes, & ritum eaſdem cęremonias concomitantem. Item a Papa *Eugenio*, ut habetur ex *q.* 103. *a.* 3. *append.* ubi dicit, quod divino cultui illa ętate congruebant; & conſequenter importat hoc, ſcilicet, quod ratio cęremonialium, quæ ipſe vocat legalia, conſiſtebat in pertinere ad cultum Dei. Item a Concil. *Trid.* ſeſſ. 22. cap. 5. *Cum natura hominum ea ſit, ut non facile queat ſine adminiculis exterioribus ad rerum divinarum meditationem ſuſtolli: propterea pia mater Eccleſia in Miſſa cęremonias adhibuit, ut myſticas benedictiones, lumina, thymiamata, veſtes, aliave id genus multa, ex Apoſtolica diſciplina, & traditione: quo & majeſtas tanti ſacrificii commendaretur; & mentes fidelium per hæc viſibilia religionis, & pietatis ſigna ad rerum altiſſimarum, quę in hoc ſacrificio latent, contemplationem excitarentur.* Hæc ibi. Quæ pro tanto ſolum hic adducuntur, pro quanto manife-

ſtant

ſtant intentum hoc, ſcilicet, quod cæremoniæ pertinent ad divinum cultum, & hoc ipſum quidem ex doctrina Apoſtolorum. Nec te moveat, quod de novæ legis cæremoniis loquitur: quoniam utrobique formaliter, ideſt cæremoniarum, ut cæremoniæ ſunt, eadem ratio eſt; ut homo, licet a brutis maximo intervallo diſtet, tamen in eo, quod animal eſt, ejuſdem rationis eſt cum eis: quoniam animal, ut animal, utrobique ſubſtantia animata ſenſibilis eſt. *Secundo* vides; quomodo, &c.

ARTICULUS II. 143

Utrum præcepta cæremonialia ſint figuralia.

Inf. qu. 103. *ar.* 1. *cor. & quol.* 104. *a.* 2. *& locis ibi cit.*

AD Secundum ſic proceditur. Videtur, quod præcepta cæremonialia non ſint figuralia. Pertinet enim ad officium cujuslibet doctoris, ut ſic pronuntiet, ut de facili intelligi poſſit, ſicut Aug. dicit in 4. de Doctr. Chriſt. (*cap.* 4. & 10. *tom.* 3.) Et hoc maxime videtur eſſe neceſſarium in legis latione; quia præcepta legis populo proponuntur. unde *lex debet eſſe manifeſta*, ut Iſidor. dicit. (*lib.* 5. *Etym. cap.* 21.) Si igitur præcepta cæremonialia data ſint in alicujus rei figuram, videtur inconvenienter tradidiſſe hujuſmodi præcepta Moyſes, non exponens quid figurarent.

2. Præterea. Ea quæ in cultum Dei aguntur, maxime debent honeſtatem habere: Sed facere aliqua facta ad aliqua repræſentanda, videtur eſſe theatricum, ſive poeticum. in theatris enim repræſentabantur olim per aliqua, quæ ibi gerebantur, quædam aliorum facta. Ergo videtur, quod hujuſmodi non debeant fieri ad cultum Dei: Sed cæremonialia ordinantur ad cultum Dei, ut dictum eſt. (*a. pr.*) Ergo cæremonialia non debent eſſe figuralia.

3. Præterea. Aug. dicit in Ench. (*cap.* 3. *to.* 3.) quod *Deus maxime colitur fide, ſpe, & charitate*: Sed præcepta, quæ dantur de fide, ſpe, & charitate, non ſunt figuralia. Ergo præcepta cæremonialia non debent eſſe figuralia.

4. Præterea. Dominus dicit Joan. 4. *Spiritus eſt Deus; & eos qui adorant eum, in ſpiritu & veritate adorare oportet*: Sed figura non eſt ipſa veritas; immo contra ſe invicem dividuntur. Ergo cære-

remonialia, quę pertinent ad cultum Dei, non debent esse figuralia.

Sed Contra est, quod Apostol. dicit ad Colos. 2. *Nemo judicet vos in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum.*

Respondeo dicendum, quod, sicut jam dictum est, (*ar. præc.*) pręcepta ceremonialia dicuntur, quę ordinantur ad cultum Dei. Est autem *duplex* cultus Dei, *interior*, & *exterior*. Cum enim homo sit compositus ex anima, & corpore, utrumque debet applicari ad colendum Deum; ut scilicet anima colat interiori cultu, & corpus exteriori. unde dicitur in Psalm. 83. *Cor meum, & caro mea exultaverunt in Deum vivum*. Et sicut corpus ordinatur in Deum per animam, ita cultus exterior ordinatur ad interiorem cultum. Consistit autem interior cultus in hoc, quod anima conjungatur Deo per intellectum, & affectum. Et ideo secundum quod diversimode intellectus, & affectus colentis Deum Deo recte conjungitur, secundum hoc diversimode exteriores actus hominis ad cultum Dei applicantur.

In statu enim futurę beatitudinis intellectus humanus ipsam divinam veritatem in seipsa intuebitur. Et *ideo exterior cultus non consistit in aliqua figura*, *sed solum in laude Dei*, quę procedit ex interiori cognitione, & affectione, secundum illud Isa. 51. *Gaudium, & lætitia invenietur in ea, gratiarum actio, & vox laudis*.

In statu autem pręsentis vitę non possumus divinam veritatem in seipsa intueri: sed oportet, quod *radius divinæ veritatis nobis illucescat sub aliquibus sensibilibus figuris*, sicut Dion. dicit 1. cap. cœl. hier. (*circ. med.*) Diversimode tamen secundum diversum statum cognitionis humanę. In veteri enim lege neque ipsa divina veritas in seipsa manifesta erat, neque etiam adhuc propalata erat via ad hoc perveniendi, sicut Apostolus dicit ad Heb. 9. Et ideo *oportebat*, *exteriorem cultum veteris legis non solum esse figurativum futuræ veritatis manifestandæ in patria*, *sed etiam figurativum Christi*, *qui est via ducens ad illam patrię veritatem*.

Sed in statu novę legis hęc via jam est revelata. Unde *hanc figurari non oportet sicut futuram*, *sed commemorari oportet per modum pręteriti*, *vel pręsentis*: *Sed solum oportet pręfigurari futuram veritatem glorię nondum revelatam*. Et hoc est, quod Apostolus dicit ad Heb. 10. *Umbram habet lex fu-*

tu-

turorum bonorum, non ipsam imaginem rerum. Umbra enim minus est, quam imago, tanquam *imago* pertineat ad novam legem, *umbra* vero ad veterem.

Ad primum ergo dicendum, quod divina non sunt revelanda hominibus nisi secundum eorum capacitatem: alioquin daretur eis precipitii materia, dum contemnerent, quę capere non possent. Et ideo utilius fuit, ut sub quodam figurarum velamine divina mysteria rudi populo traderentur; ut sic saltem ea implicite cognoscerent, dum illis figuris deservirent ad honorem Dei.

Ad secundum dicendum, quod sicut poetica non capiuntur a ratione humana propter defectum veritatis, qui est in eis; ita etiam ratio humana perfecte capere non potest divina propter excedentem ipsorum veritatem. Et ideo utrobique opus est repręsentatione per sensibiles figuras.

Ad tertium dicendum, quod Aug. ibi loquitur de cultu interiore; ad quem tamen ordinari oportet exteriorem cultum, ut dictum est. (*In cor. artic.*)

Et similiter dicendum est ad Quartum: quia per Christum homines plenius ad spiritualem Dei cultum sunt introducti.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas merito esse a scripturis, & Papa insinuatum, quod ceremonialia erant figuralia. A Papa quidem *Eugenio*, ut habetur *q.* 103. *a.* 3. *append.* A scripturis vero, ut *Colos.* 2. secundum quod est *in arg. cont.* Item per totum fere capitulum *ad Heb.* 9. ubi & tabernaculum, & hostię, & animalium sanguis, & annualis introitus Pontificis in sancta sanctorum, assignantur, tanquam figurę Christi, idest multorum a Christo in correspondentiam factorum. Vide tu ibi. Item per ly *Quorum animalium infertur sanguis*, &c. *horum corpora cremantur extra castra. Propter quod & Jesus, ut sanctificaret populum suum, extra castra passus est*. Heb. 13. Ad ampliorem intenti præmissi insinuationem, vide Veritates aureas super totam legem veterem, *Exo.* 12. *concl.* 1. Et *c.* 27. *concl.* 1. 2. & *c.* 30. *concl.* 4. & *c.* 31. *concl.* 3. Item *Lev.* 1. *concl.* 3. & *c.* 4. *conc.* 5. 6. & alibi passim. Vide ibi, sicut & alibi, indicem conclusionum ad hæc, & multa similia citius invenienda.

da. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina, &c.

ARTICULUS III. 544

Utrum debuerint esse multa cęremonialia pręcepta.

4. di. 1. q. 1. a. 5. & q. 2. ad 2. & Rom. 5. lect. 6. c. 3.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod non debuerint esse multa cęremonialia pręcepta. Ea enim quę sunt ad finem, debent esse fini proportionata: Sed cęremonialia pręcepta, sicut dictum est, (*a. 1. & 2. pręc.*) ordinantur ad cultum Dei, & in figuram Christi: Est autem *unus Deus, a quo omnia, & unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*, ut dicitur 1. Corinth. 8. Ergo cęremonialia non debuerunt multiplicari.

2. Pręterea. Multitudo cęremonialium pręceptorum transgressionis erat occasio, secundum illud quod dicit Petrus Act. 15. *Quid tentatis Deum, imponere jugum super cervicem discipulorum, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus?* Sed transgressio divinorum pręceptorum contrariatur humanę saluti. Cum igitur lex omnis debeat saluti congruere hominum, ut Isidor. dicit, (*l. 5. Etym. cap. 3.*) videtur quod non debuerint multa pręcepta cęremonialia dari.

3. Pręterea. Pręcepta cęremonialia pertinebant ad cultum Dei exteriorem, & corporalem, ut dictum est: (*ar. pręc.*) Sed hujusmodi cultum corporalem lex debebat diminuere; quia ordinabat ad Christum, qui docuit homines Deum colere *in spiritu, & veritate*, ut habetur Joan. 4. Non ergo debuerunt multa pręcepta cęremonialia dari.

Sed Contra est, quod dicitur Oseæ 8. *Scribam ei multiplices leges meas*. Et Job. 11. *Ut ostenderet tibi secreta sapientię, quod multiplex sit lex ejus*.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*q. 90. a. 2. & 3. & q. 96. a. 1.*) omnis lex alicui populo datur. In populo autem *duo* genera hominum continentur; *quidam* proni ad malum, qui sunt per præcepta legis coercendi, ut supra dictum est, (*q. 95. a. 1.*) *quidam* habentes inclinationem ad bonum vel ex natura, vel ex consuetudine, vel etiam ex gratia: Et tales sunt per legis pręceptum instruendi, & in melius promovendi.

Quan-

Quantum igitur ad utrumque genus hominum, expediebat præcepta cęremonialia in veteri lege multiplicari. Erant enim in illo populo aliqui ad idololatriam proni. & ideo necesse erat, ut ab idololatriæ cultu per præcepta cęremonialia revocarentur ad cultum Dei. Et quia multipliciter homines idololatrię deserviebant, oportebat e contrario multa institui ad singula reprimenda; & iterum multa talibus imponi, ut quasi oneratis ex his, quę ad cultum Dei impenderent, non vacaret idololatrię deservire. Ex parte vero eorum, qui erant proni ad bonum, etiam necessaria fuit multiplicatio cęremonialium pręceptorum: tum quia per hoc diversimode mens eorum referebatur in Deum, & magis assidue: tum quia mysterium Christi, quod per hujusmodi cęremonialia figurabatur, multiplices utilitates attulit mundo; & multa circa ipsum consideranda erant, quę oportuit per diversa cęremonialia figurari.

Ad primum ergo dicendum, quod quando id quod ordinatur ad finem, est sufficiens ad ducendum in finem, tunc sufficit unum ad unum finem: sicut una medicina sufficit, si sit efficax, quandoque ad sanitatem inducendam; & tunc non oportet multiplicari medicinam: Sed propter debilitatem, & imperfectionem ejus quod est ad finem, oportet ea multiplicari: sicut multa adhibentur remedia infirmo, quando unum non sufficit ad sanandum. Cęremonię autem veteris legis invalidę, & imperfectę erant ad repręsentandum Christi mysterium, quod est superexcellens, & ad subjugandum mentes hominum Deo. Unde Apost. dicit ad Hebr. 7. *Reprobatio fit pręcedentis mandati propter infirmitatem, & inutilitatem: nihil enim ad perfectum adduxit lex*. Et ideo oportuit hujusmodi cęremonias multiplicari.

Ad secundum dicendum, quod sapientis legislatoris est minores transgressiones permittere, ut majores caveantur. Et ideo, ut caveretur transgressio idololatrię, & superbię, quę in Judęorum cordibus nasceretur, si omnia pręcepta legis implerent, non propter hoc pretermisit Deus multa cęremonialia pręcepta tradere, quia de facili sumebant ex hoc transgrediendi occasionem.

Ad tertium dicendum, quod vetus lex in multis diminuit corporalem cultum. propter quod statuit, quod non in omni loco sacrificia offerrentur, neque a quibuslibet; & multa hujusmodi statuit ad diminutionem exterioris cultus, sicut etiam Rabbi Moy-

Moyses Ægyptius dicit; (*l.* 3. *Dux errant. c.* 28. & 29.) oportebat tamen non ita attenuare corporalem cultum Dei, ut homines ad cultum demonum declinarent.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, Glossa, & Papa insinuatum, quod cæremonialia debebant esse multa. A Gl. quidem, per locum a simili, cum super illud *Gal.* 4. *Ubi venit plenitudo temporis*, &c. dicit; *Quanto major judex veniebat, tanto preconum series longior præcedere debebat*. Ac si a simili dicat: Quanto venturi mysteria majora erant futura, tanto cæremonialium Figurarum series numerosior precedere debebat. Vide *ref. ad* 1. A scripturis vero per dictum Osee 8. *Scribam eis multiplices leges meas. Hostias offerent, immolabunt carnes, & comedent*. Patet enim hic ad literam ex contextu: quod loquitur Deus de cæremonialibus easque multiplices nominat. Cæterum de sententiis amicorum Job, de quibus fit mentio *in arg. cont.* quomodo universaliter pro veritate intelligi possint, vel non, Vide sup. *a. n.* 467. A Papa autem *Eugen.* ut habetur ex *a.* 4. *app.* Ubi nomine communi ipse vocat legalia; quæ in textu præsenti sanctus doctor nominat cæremonialia. *Secundo* vides, &c.

ARTICULUS IV. 545

Utrum ceremoniæ veteris legis convenienter dividantur in sacrificia, sacramenta, sacra, & observantias.

Colos. 2. *lect.* 4. *princ.*

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod ceremoniæ veteris legis inconvenienter dividantur in *sacrificia, sacramenta, sacra, & observantias*. Ceremoniæ enim veteris legis figurabant Christum: Sed hoc solum fiebat per sacrificia, per quæ figurabatur sacrificium, quo Christus *se obtulit oblationem, & hostiam Deo*, ut dicitur ad Ephes. 5. Ergo sola sacrificia erant ceremonialia.

2. Preterea. Vetus lex ordinabatur ad novam: Sed in nova lege ipsorum sacrificium est sacramentum altaris. Ergo in veteri lege non debuerunt distingui *sacramenta* contra *sacrificia*.

3. Pre-

3. Præterea. *Sacrum* dicitur, quod eſt Deo dicatum; ſecundum quem modum tabernaculum, & vaſa ejus ſanctificari dicebantur: Sed omnia cæremonialia erant ordinata ad cultum Dei, ut dictum eſt. (*ar.* 1. *hu. qu.*) Ergo cæremonialia omnia ſacra erant. Non ergo una pars cæremonialium debet *ſacra* nominari.

4. Præterea. *Obſervantiæ* ab obſervando dicuntur: Sed omnia præcepta legis obſervari debebant. Dicitur enim Deuter. 8. *Obſerva, & cave, ne quando obliviſcaris Domini Dei tui, & negligas mandata ejus, atque judicia, & cæremonias*. Non ergo *obſervantiæ* debent poni una pars cęremonialium.

5. Prętерea. Solemnitates inter cęremonialia computantur, cum ſint in umbram futuri, ut patet ad Coloſſ. 2. Similiter etiam oblationes, & munera, ut patet per Apoſtolum ad Hebr. 9. Quæ tamen ſub nullo horum contineri videntur. Ergo inconveniens eſt prædicta diſtinctio cæremonialium.

Sed Contra eſt, quod in veteri lege ſingula prædicta *cæremoniæ* vocantur. *Sacrificia* enim dicuntur ceremoniæ Num. 15. *Offerat vitulum, & ſacrificium ejus, ac libamenta, ut cæremoniæ poſtulant*. De *ſacramento* etiam ordinis dicitur Levit. 7. *Hæc eſt unctio Aaron, & filiorum ejus in cæremoniis*. De *ſacris* etiam dicitur Exod. 38. *Hæc ſunt inſtrumenta tabernaculi teſtimonii in cæremoniis Levitarum*. De *obſervantiis* etiam dicitur 3. Reg. 9. *Si averſi fueritis non ſequentes me, nec obſervantes cæremonias, quas propoſui vobis*.

Reſpondeo dicendum, quod, ſicut ſupra dictum eſt, (*ar.* 1. & 2. *hu. qu.*) cæremonialia præcepta ordinantur ad cultum Dei. In quo quidem cultu conſiderari poſſunt & ipſe cultus, & colentes, & inſtrumenta colendi. Ipſe autem cultus ſpecialiter conſiſtit in *ſacrificiis*, quę in Dei reverentiam offeruntur. Inſtrumenta autem colendi pertinent ad *ſacra*; ſicut eſt tabernaculum, & vaſa, & alia hujuſmodi. Ex parte autem colentium *duo* poſſunt conſiderari: *Scilicet* eorum inſtitutio ad cultum divinum, quod fit per quandam conſecrationem vel populi, vel miniſtrorum: & ad hoc pertinent *ſacramenta*: Et iterum eorum ſingularis converſatio, per quam diſtinguuntur ab his, qui Deum non colunt: & ad hoc pertinent *obſervantiæ*, puta in cibis, & veſtimentis, & aliis hujuſmodi.

Ad primum ergo dicendum, quod ſacrificia offerri oportebat & in aliquibus locis, & per aliquos homines: Et totum hoc ad cultum Dei pertinet.

Unde ficut per *facrificia* fignificatur Chriftus immolatus; ita etiam per *facramenta*, & *facra* illorum figurabantur facramenta, & facra novæ legis; & per eorum *obfervantias* figurabatur converfatio populi novæ legis: Quæ omnia ad Chriftum pertinent.

Ad fecundum dicendum, quod facrificium novæ legis, ideft Euchariftia, continet ipfum Chriftum, qui eft fanctificationis auctor. *Sanctificavit* enim *per fuum fanguinem populum*, ut dicitur ad Heb. ult. Et ideo hoc facrificium etiam facramentum eft. Sed facrificia veteris legis non continebant Chriftum, fed ipfum figurabant. & ideo non dicuntur *facramenta*. fed ad hoc defignandum feorfum erant quædam facramenta in veteri lege, quæ erant figuræ futuræ confecrationis: quamvis etiam quibufdam confecrationibus quædam facrificia adjungerentur.

Ad tertium dicendum, quod etiam facrificia, & facramenta erant facra: fed quædam erant facra, utpote ad cultum Dei dicata, nec tamen erant facrificia, nec facramenta: & ideo retinebant fibi commune nomen *facrorum*.

Ad quartum dicendum, quod ea quæ pertinebant ad converfationem populi Deum colentis, retinebant fibi commune nomen *obfervantiarum*, inquantum a præmiffis deficiebant. Non enim dicebantur *facra*, quia non habebant immediatum refpectum ad cultum Dei, ficut tabernaculum, & vafa ejus, fed per quandam confequentiam erant cæremonialia, inquantum pertinebant ad quandam idoneitatem populi colentis Deum.

Ad quintum dicendum, quod ficut facrificia offerebantur in determinato loco, ita etiam offerebantur in determinatis temporibus. Unde etiam folemnitates inter facra computari videntur. Oblationes autem, & munera computantur cum facrificiis, quia Deo offerebantur. Unde Apoftolus dicit ad Hebr. 5. *Omnis Pontifex ex hominibus affumptus pro hominibus conftituitur in his, quæ funt ad Deum, ut offerat dona, & facrificia pro peccatis.*

A P P E N D I X.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem oftendas, merito effe a fcripturis, & Papa infinuatum; quod cæremonialia convenienter dividuntur in quatuor, fcilicet, facra, facrificia, facramenta, & obfervantias. Ut *Num.* 15. &c. fecun-

dum

dum quod distincte adducuntur *in arg. cont.* Item a Papa *Eug. IIII.* in Concil. *Flor. Sacrosancta Rom. Ecclesia firmiter credit, profitetur, & docet, legalia veteris testamenti, seu Mosaicæ legis: quæ dividuntur in cæremonias, sacra, sacrificia, sacramenta, cessasse.* Hæc ille, in constit. super unione Jacobinorum. Ubi nomine cæremoniarum, cum eas aliis tribus condividat, intelligi cæremonias quasdam specialiter sumptas: quæ in textu isto vocantur observantiæ. Cæterum per ly *convenienter* vide de convenientia, & sufficientia scripturarum *q. 68. a. 4. appendic. & 2. 2. q. 122. ar. 2. app. & q. 140. a. 1. app. & q. 179. a. 2. app. Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

QUÆSTIO CII.

De Cæremonialium præceptorum causis, in sex articulos divisa.

DEinde considerandum est de causis Cæremonialium præceptorum.

Et circa hoc quæruntur sex.

Primo. Utrum præcepta cæremonialia habeant causam.

Secundo. Utrum habeant causam literalem, vel solum figuralem.

Tertio. De causis sacrificiorum.

Quarto. De causis sacrorum.

Quinto. De causis sacramentorum.

Sexto. De causis observantiarum.

ARTICULUS I. 546

Utrum cæremonialia præcepta habeant causam.

Rom. 4. lect. 1.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod cæremonialia præcepta non habeant causam. Quia super illud Eph. 2. *Legem mandatorum decretis evacuans*, dicit Glossa, (*interl.*) *idest evacuans legem veterem quantum ad carnales observantias, decretis, idest præceptis evangelicis, quæ ex ratione sunt*: sed si observantiæ veteris legis ex ratione erant, frustra evacuarentur per rationabilia decreta novæ legis. Non ergo cæremoniales observantiæ veteris legis habebant aliquam rationem.

Unde ſicut per *ſacrificia* ſignificatur Chriſtus immolatus; ita etiam per *ſacramenta*, & *ſacra* illorum figurabantur ſacramenta, & ſacra novæ legis; & per eorum *obſervantias* figurabatur converſatio populi novæ legis: Quæ omnia ad Chriſtum pertinent.

Ad ſecundum dicendum, quod ſacrificium novæ legis, ideſt Euchariſtia, continet ipſum Chriſtum, qui eſt ſanctificationis auctor. *Sanctificavit* enim *per ſuum ſanguinem populum*, ut dicitur ad Heb. ult. Et ideo hoc ſacrificium etiam ſacramentum eſt. Sed ſacrificia veteris legis non continebant Chriſtum, ſed ipſum figurabant. & ideo non dicuntur *ſacramenta*. ſed ad hoc deſignandum ſeorſum erant quædam ſacramenta in veteri lege, quæ erant figuræ futuræ conſecrationis: quamvis etiam quibuſdam conſecrationibus quædam ſacrificia adjungerentur.

Ad tertium dicendum, quod etiam ſacrificia, & ſacramenta erant ſacra: ſed quædam erant ſacra, utpote ad cultum Dei dicata, nec tamen erant ſacrificia, nec ſacramenta: & ideo retinebant ſibi commune nomen *ſacrorum*.

Ad quartum dicendum, quod ea quæ pertinebant ad converſationem populi Deum colentis, retinebant ſibi commune nomen *obſervantiarum*, inquantum a præmiſſis deficiebant. Non enim dicebantur *ſacra*, quia non habebant immediatum reſpectum ad cultum Dei, ſicut tabernaculum, & vaſa ejus, ſed per quandam conſequentiam erant cæremonialia, inquantum pertinebant ad quandam idoneitatem populi colentis Deum.

Ad quintum dicendum, quod ſicut ſacrificia offerebantur in determinato loco, ita etiam offerebantur in determinatis temporibus. Unde etiam ſolemnitates inter ſacra computari videntur. Oblationes autem, & munera computantur cum ſacrificiis, quia Deo offerebantur. Unde Apoſtolus dicit ad Hebr. 5. *Omnis Pontifex ex hominibus aſſumptus pro hominibus conſtituitur in his, quæ ſunt ad Deum, ut offerat dona, & ſacrificia pro peccatis.*

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem oſtendas, merito eſſe a ſcripturis, & Papa inſinuatum; quod cæremonialia convenienter dividuntur in quatuor, ſcilicet, ſacra, ſacrificia, ſacramenta, & obſervantias. Ut *Num*. 15. &c. ſecundum

dum quod distincte adducuntur *in arg. cont.* Item a Papa *Eug. IIII.* in Concil. *Flor. Sacrosancta Rom. Ecclesia firmiter credit, profitetur, & docet, legalia veteris testamenti, seu Mosaicæ legis: quæ dividuntur in cæremonias, sacra, sacrificia, sacramenta, cessasse*. Hæc ille, in constit. super unione Jacobinorum. Ubi nomine cæremoniarum, cum eas aliis tribus condividat, intelligi cæremonias quasdam specialiter sumptas: quæ in textu isto vocantur observantiæ. Cæterum per ly *convenienter* vide de convenientia, & sufficientia scripturarum *q. 68. a. 4. appendic. &* 2. 2. *q.* 122. *ar.* 2. *app. & q.* 140. *a.* 1. *app. & q.* 179. *a.* 2. *app. Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

QUÆSTIO CII.

De Cæremonialium præceptorum causis, in sex articulos divisa.

DEinde considerandum est de causis Cæremonialium præceptorum.

Et circa hoc quæruntur sex.

Primo. Utrum præcepta cæremonialia habeant causam.

Secundo. Utrum habeant causam literalem, vel solum figuralem.

Tertio. De causis sacrificiorum.

Quarto. De causis sacrorum.

Quinto. De causis sacramentorum.

Sexto. De causis observantiarum.

ARTICULUS I. 546

Utrum cæremonialia præcepta habeant causam.

Rom. 4. lect. 1.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod cæremonialia præcepta non habeant causam. Quia super illud Eph. 2. *Legem mandatorum decretis evacuans*, dicit Glossa, (*interl.*) *idest evacuans legem veterem quantum ad carnales observantias, decretis, idest præceptis evangelicis, quæ ex ratione sunt*: sed si observantiæ veteris legis ex ratione erant, frustra evacuarentur per rationabilia decreta novæ legis. Non ergo cæremoniales observantiæ veteris legis habebant aliquam rationem.

2. Præterea. Vetus lex successit legi naturæ: Sed in lege naturæ fuit aliquod præceptum, quod nullam rationem habebat, nisi ut hominis obedientia probaretur, sicut August. dicit 8. super Genes. ad literam (*cap.6.* & 13. *to.* 3.) de prohibitione ligni vitæ. Ergo etiam in veteri lege aliqua præcepta danda erant, in quibus hominis obedientia probaretur, quæ de se nullam rationem haberent.

3. Præterea. Opera hominis dicuntur moralia, secundum quod sunt a ratione. Si igitur cæremonialium præceptorum sit aliqua ratio, non differrent a moralibus præceptis. Videtur ergo, quod cæremonialia præcepta non habeant aliquam causam. ratio enim præcepti ex aliqua causa sumitur.

Sed Contra est, quod dicitur in Psal. 18. *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos*: Sed cæremonialia sunt præcepta Dei. Ergo sunt lucida. quod non esset, nisi haberent rationabilem causam.

Respondeo dicendum, quod cum sapientis sit ordinare, secundum Philos. in 1. Metaph. (*cap.* 2. *a princ. to.* 3.) ea quæ ex divina sapientia procedunt, oportet esse ordinata, ut Apost. dicit ad Rom. 13. Ad hoc autem quod aliqua sint ordinata, *duo* requiruntur. *Primo* quidem, quod aliqua ordinentur ad debitum finem, qui est principium totius ordinis in rebus agendis. ea enim, quæ casu eveniunt, præter intentionem finis, vel quę non serio fiunt, sed ludo, dicimus esse inordinata.

Secundo oportet, quod id quod est ad finem, sit proportionatum fini. & ex hoc sequitur, quod ratio eorum quæ sunt ad finem, sumitur ex fine: sicut ratio dispositionis serræ sumitur ex sectione, quę est finis ejus, ut dicitur in 2. Phys. (*tex.* 88. *to.* 2.)

Manifestum est autem, quod pręcepta cęremonialia, sicut & omnia alia præcepta legis, sunt ex divina sapientia instituta. unde dicitur Deuter. 4. *Hæc est sapientia vestra, & intellectus coram populis.* Unde *necesse est dicere, quod præcepta cæremonialia sint ordinata ad aliquem finem, ex quo eorum rationabiles causæ assignari possint.*

Ad primum ergo dicendum, quod observantię veteris legis possunt dici sine ratione quantum ad hoc, quod ipsa facta in sui natura rationem non habebant, puta quod vestis non conficeretur ex lana, & lino. Poterant tamen habere rationem ex ordine ad aliud, inquantum scilicet vel aliquid per hoc figurabatur, vel aliquid excludebatur. Sed decreta novæ legis quæ præcipue consistunt in fide, & di-

le-

lectione Dei, ex ipsa natura actus rationabilia sunt.

Ad secundum dicendum, quod prohibitio ligni scientiæ boni, & mali non fuit propter hoc, quod illud lignum esset naturaliter malum; sed tamen ipsa prohibitio habuit aliquam rationem ex ordine ad aliud, inquantum scilicet per hoc aliquid figurabatur. Et sic etiam cæremonialia præcepta veteris legis habent rationem in ordine ad aliud.

Ad tertium dicendum, quod præcepta moralia secundum suam naturam habent rationabiles causas: sicut, *Non occides*; *Non furtum facies*: Sed præcepta cęremonialia habent rationabiles causas ex ordine ad aliud, ut dictum est. (*in corp. art.*)

APPENDIX.

EX art. habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod cęremonialia præcepta habebant causam. Ut Psal. 18. *præceptum*, &c. secundum quod cum applicatione est *in argum. contr.* Pro quo nota: quod luciditas interna, qua intellectus percipit aliquid, fit per causam, cum scire sit rem per causam cognoscere, *primo posteriorum*. Et ideo bene textus dixit ly *quod non esset*, *nisi haberent rationabilem causam*. Ac si aperte dicat: Lucidum est illud, quod habet causam rationabilem: & e contra, illud non est lucidum, quod non habet causam talem. Item insinuatur a Job 5. *Nihil in terra sine causa fit*. Patet siquidem, quod facta circa legem divinam, maxime in his, quæ ad cultum Dei pertinent, neque esse debent, neque sunt minus ordinata: quam illa, quæ fiunt in terra: & consequenter, cum esse factum sine causa dicat quid inordinatum, concludendum Theologis scholasticis est, quod per sententiam Job præmissam monstratur, & a fortiori quidem, quod cęremonialia habent causam. *Secundo* vides: quomodo ex iis, &c.

ARTICULUS II. 547

Utrum præcepta cæremonialia habeant causam literalem, vel figuralem tantum.

Rom. 4. lec. 2. lec. 2. col. 2. & 3.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod præcepta cæremonialia non habeant causam literalem, sed figuralem tantum. Inter præcepta enim cæremonialia præcipua erant circumcisio, & immolatio agni Paschalis: Sed utrumque istorum non habebat nisi causam figuralem; quia utrumque istorum datum est in signum. dicitur enim Genes. 17. *Circumcidetis carnem præputii vestri, ut sit in signum fœderis inter me, & vos.* Et de celebratione Phase dicitur Exod. 13. *Erit quasi signum in manu tua, & quasi monumentum ante oculos tuos.* Ergo multo magis alia cæremonialia non habent nisi causam figuralem.

2. Præterea. Effectus proportionatur suæ causæ: Sed omnia cæremonialia sunt figuralia, ut supra dictum est. (*quæst. præc. ar. 2.*) Ergo non habent nisi causam figuralem.

3. Præterea. Illud quod de se est indifferens, utrum sic vel non sic fiat, non videtur habere aliquam literalem causam: Sed quædam sunt in præceptis cæremonialibus, quæ non videntur differre, utrum sic vel sic fiant; sicut est de numero animalium offerendorum, & aliis hujusmodi particularibus circumstantiis. Ergo præcepta veteris legis non habent rationem literalem.

Sed Contra. Sicut præcepta cæremonialia figurabant Christum, ita etiam historiæ veteris testamenti. Dicitur enim 1. ad Cor. 10. quod *omnia in figura contingebant illis:* Sed in historiis veteris testamenti præter intellectum mysticum, seu figuralem, est etiam intellectus literalis. Ergo etiam præcepta cæremonialia præter causas figurales, habebant etiam causas literales.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*ar. præc.*) ratio eorum quæ sunt ad finem, oportet quod a fine sumatur. *Finis* autem *præceptorum cæremonialium est duplex.* Ordinabantur enim ad *cultum Dei* pro tempore illo, & ad *figurandum Christum*: sicut etiam verba Prophetarum sic respiciebant præsens tempus, quod etiam in figuram futuri dicebantur, ut Hieron. dicit super Os. (*sup. il-*

lud

lud cap. 1. *Abiit*, *& accepit*.) Sic igitur rationes præceptorum cæremonialium veteris legis *dupliciter* accipi possunt. *Uno modo* ex ratione cultus divini, qui erat pro tempore illo observandus: Et rationes illæ sunt *literales*, sive pertineant ad vitandum idololatriæ cultum, sive ad rememoranda aliqua Dei beneficia, sive ad insinuandam excellentiam divinam, vel etiam ad designandam dispositionem mentis, quæ tunc requirebatur in colentibus Deum. *Alio modo* possunt eorum rationes assignari, secundum quod ordinantur ad figurandum Christum: Et sic habent rationes figurales, & mysticas; sive accipiantur ex ipso Christo, & ecclesia, quod pertinet ad *allegoriam*; sive ad mores populi Christiani, quod pertinet ad *moralitatem*; sive ad statum futuræ glorię, prout in eam introducimur per Christum quod pertinet ad *anagogiam*.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut intellectus metaphoricæ locutionis in Scripturis est literalis, quia verba ad hoc proferuntur, ut hoc significent; ita etiam significationes cæremoniarum legis, quæ sunt commemorativæ beneficiorum Dei, propter quę institutæ sunt, vel aliorum hujusmodi, quæ ad illum statum pertinebant, non transcendunt ordinem literalium causarum. Unde oportet, quod assignetur causa celebrationis Phase, quod est signum liberationis ex Ægypto, & circumcisionis, quod est signum pacti, quod Deus habuit cum Abraham; quod pertinet ad causam literalem.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa procederet, si cæremonialia pręcepta essent data solum ad figurandum futurum, non autem ad præsentialiter Deum colendum.

Ad tertium dicendum, quod sicut in legibus humanis dictum est, (*qu. 96. ar.* 3.) quod in universali habent rationem, non autem quantum ad particulares conditiones, sed hæc sunt ex arbitrio instituentium: ita etiam multæ particulares determinationes in cæremoniis veteris legis non habent aliquam causam literalem, sed solam figuralem: in communi vero habent etiam causam literalem.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod cęremonialia causam habebant & literalem, & figuralem. Ut a simili probatur per illud 1. *Cor.* 10. *in arg. cont.* Pro cujus meliori captu, regulæ illius me-

memento, quæ ponitur 1. *q.* 1. *a.* 9. 10. quod, ſcilicet, literalis ſenſus eſt fundamentum omnium aliorum ſenſuum. In regula ſiquidem iſta fundatur id, quod dicitur hic, ſcilicet *hiſtoriç veteris teſtamenti habent ſenſum literalem, & non tantum figuralem*. Vide ibidem *art.* 9. *Elucid.* poſt reſp. ad 3. contra quorundam abuſum; ſed & eaſdem ſuper *q.* 68. *ar.* 2. *append.* & *q.* 91. *ar.* 1. *appen.* & *qu.* 92. *art.* 3. *append.* A Papa Eugen. etiam inſinuatur per hoc: quod dicit, quod legalia ſignificabant aliquod futurum. Vide *qu.* 103. *a.* 3. *app. Secundo* vides: quomodo ex iis bene penſatis, & applicatis doctrina, &c.

ARTICULUS III. 548

Utrum poſſit aſſignari conveniens ratio cæremoniarum, quæ ad ſacrificia pertinent.

Iſa. 1. *lect.* 4. *fin.* & *Pſ.* 26. *co.* 2. & *Hebr.* 10. *lect.* 1. *cap.* 3. & 4.

AD Tertium ſic proceditur. Videtur, quod non poſſit conveniens ratio aſſignari cæremoniarum quæ ad Sacrificia pertinent. Ea enim, quç in ſacrificium offerebantur, ſunt illa, quæ ſunt neceſſaria ad ſuſtentandam humanam vitam; ſicut animalia quædam, & panes quidam: Sed Deus tali ſuſtentamento non indiget, ſecundum illud Pſ. 49. *Numquid manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo?* Ergo inconvenienter hujuſmodi ſacrificia Deo offerebantur.

2. Præterea. In ſacrificium divinum non offerebatur niſi de *tribus* generibus animalium *quadrupedum*, ſcilicet de genere boum, ovium, & caprarum; & de *avibus*, communiter quidem turtur, & columba; ſpecialiter autem in emundatione leproſi fiebat ſacrificium de paſſeribus: Multa autem animalia alia ſunt his nobiliora. Cum igitur omne quod eſt optimum, Deo ſit exhibendum, videtur quod non ſolum de iſtis rebus fuerint Deo ſacrificia offerenda.

3. Præterea. Sicut homo a Deo habet dominium volatilium, & beſtiarum, ita etiam piſcium. Inconvenienter igitur piſces a divino ſacrificio excludebantur.

4. Præterea. Indifferenter offerri mandabantur turtures, & columbæ. Sicut igitur mandabantur offerri pulli columbarum, ita & pulli turturum.

5. Præ-

5. Prçterea. Deus eſt Auctor vitç non ſolum hominum, ſed etiam animalium, ut patet per id quod dicitur Gen. 1. Mors autem opponitur vitæ. Non ergo debuerunt Deo offerri animalia occiſa, ſed magis animalia viventia: præcipue quia etiam Apoſtolus monet Rom. 12. *ut exhibeamus noſtra corpora hoſtiam viventem, ſanctam, Deo placentem.*

6. Præterea. Si animalia Deo in ſacrificium non offerebantur niſi occiſa, nulla videtur eſſe differentia, qualiter occidantur. Inconvenienter igitur determinatur modus immolationis, præcipue in avibus, ut patet Lev. 1.

7. Præterea. Omnis defectus animalis via eſt ad corruptionem, & mortem. Si igitur animalia occiſa Deo offerebantur, inconveniens fuit prohibere oblationem animalis imperfecti, puta claudi, aut cæci, aut aliter maculoſi.

8. Præterea. Illi qui offerunt hoſtias Deo, debent de his participare, ſecundum illud Apoſtoli 1. Corinth. 10. *Nonne qui edunt hoſtias, participes ſunt altaris?* Inconvenienter igitur quædam partes hoſtiarum offerentibus ſubtrahebantur, ſcilicet ſanguis, & adeps, pectuſculum, & armus dexter.

9. Præterea. Sicut holocauſta offerebantur in honorem Dei, ita etiam hoſtiæ pacificç, & hoſtiæ pro peccato: Sed nullum animal fœminini ſexus offerebatur Deo in holocauſtum; fiebant tamen holocauſta tam de quadrupedibus, quam de avibus. Ergo inconvenienter in hoſtiis pacificis, & pro peccato offerebantur animalia fœminini ſexus, & tamen in hoſtiis pacificis non offerebantur aves.

10. Præterea. Omnes hoſtiæ pacificæ unius generis eſſe videntur. Non ergo debuit poni iſta differentia, quod quorumdam pacificorum carne non poſſent veſci in craſtino, quorumdam autem poſſent, ut mandatur Lev. 7.

11. Præterea. Omnia peccata hoc conveniunt, quod a Deo avertunt. Ergo pro omnibus peccatis in Dei reconciliationem unum genus ſacrificii debuit offerri.

12. Præterea. Omnia animalia, quæ offerebantur in ſacrificium, uno modo offerebantur, ſcilicet occiſa. Non videtur ergo conveniens, quod de terræ naſcentibus diverſimode fiebat oblatio. Nunc enim offerebantur ſpicæ, nunc ſimila, nunc panis, quandoque quidem coctus in clibano, quandoque in ſartagine, quandoque in craticula.

13. Præterea. Omnia quæ in uſum noſtrum veniunt, a Deo recognoſcere debemus. Inconvenienter

ter ergo præter animalia, solum hæc Deo offerebantur, panis, vinum, oleum, thus, sal.

14. Præterea. Sacrificia corporalia exprimunt interius sacrificium cordis, quo homo spiritum suum offert Deo: Sed in interiori sacrificio plus est de dulcedine, quam repræsentat mel, quam de mordacitate, quam repræsentat sal: dicitur enim Eccl. 24. *Spiritus meus super mel dulcis*. Ergo inconvenienter prohibebatur in sacrificio apponi mel, & fermentum, quod etiam facit panem sapidum; & præcipiebatur ibi apponi sal, quod est mordicativum, & thus, quod habet saporem amarum. Videtur ergo, quod ea quę pertinent ad cęremonias sacrificiorum, non habeant rationabilem causam.

Sed Contra est, quod dicitur Levit. 1. *Oblata omnia adolebit sacerdos super altare in holocaustum, & odorem suavissimum Domino*. Sed, sicut dicitur Sap. 7. *neminem diligit Deus, nisi qui cum sapientia inhabitat*: ex quo potest accipi, quod quicquid est Deo acceptum, est cum sapientia. Ergo illæ cæremoniæ sacrificiorum cum sapientia erant, velut habentes rationabiles causas.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*ar. præc.*) cęremoniæ veteris legis *duplicem* causam habebant: *unam* scilicet literalem, secundum quod ordinabantur ad *cultum Dei*: *aliam* vero figuralem, sive mysticam, secundum quod ordinabantur ad *figurandum Christum*. Et ex utraque parte potest convenienter assignari causa cęremoniarum quæ ad sacrificia pertinebant. Secundum enim quod sacrificia ordinabantur ad cultum Dei, causa sacrificiorum *dupliciter* accipi potest. *Uno modo*, secundum quod per sacrificia repræsentabatur ordinatio mentis in Deum, ad quam excitabatur sacrificium offerens. Ad rectam autem ordinationem mentis in Deum pertinet, quod omnia quæ homo habet, recognoscat a Deo, tanquam a primo principio, & ordinet in Deum, tanquam in ultimum finem: Et hoc repræsentabatur in oblationibus, & sacrificiis; secundum quod homo ex rebus suis quasi in recognitionem quod haberet ea a Deo, in honorem Dei ea offerebat; secundum quod dixit David 1. Paralip. 29. *Tua sunt omnia; & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi*. Et ideo oblatione sacrificiorum protestabatur homo, quod Deus esset primum principium creationis rerum, & ultimus finis, ad quem essent omnia referenda. Et quia pertinet ad rectam ordinationem mentis in Deum, ut mens humana non recognoscat alium primum auctorem re-

rum,

rum, nisi solum Deum, neque in aliquo alio finem suum constituat, propter hoc prohibebatur in lege offerri sacrificium alicui alteri, nisi Deo, secundum illud Exod. 22. *Qui immolat diis, occcidetur, præterquam Domino soli*. Et ideo de causa cæremoniarum circa sacrificia potest assignari ratio. *Alio modo* ex hoc, quod per hujusmodi homines retrahebantur a sacrificiis idolorum. Unde etiam præcepta de sacrificiis non fuerunt data populo Judæorum, nisi postquam declinavit ad idololatriam, adorando vitulum conflatilem; quasi hujusmodi sacrificia sint instituta, ut populus ad sacrificandum promptus hujusmodi sacrificia magis Deo, quam idolis offerret. Unde dicitur Jer. 7. *Non sum locutus cum patribus vestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocaustomatum, & victimarum*. Inter omnia autem dona, quæ Deus humano generi jam per peccatum lapso dedit, præcipuum est quod dedit Filium suum. Unde dicitur Jo. 3. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam*. Et ideo potissimum Sacrificium est, quo ipse Christus *seipsum obtulit Deo in odorem suavitatis*, ut dicitur ad Ephes. 5. Et propter hoc omnia alia sacrificia offerebantur in veteri lege, ut hoc unum singulare, & præcipuum sacrificium figuraretur, tanquam perfectum per imperfecta. Unde Apostolus dicit ad Hebr. 10. quod *Sacerdos veteris legis easdem sæpe offerebat hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata; Christus autem pro peccatis obtulit unam in sempiternum*. Et quia ex figurato sumitur ratio figuræ, ideo rationes sacrificiorum figuralium veteris legis sunt sumendæ ex vero sacrificio Christi.

Ad primum ergo dicendum, quod Deus non volebat hujusmodi sacrificia sibi offerri propter ipsas res, quæ offerebantur, quasi eis indigeret: unde dicitur Is. 1. *Holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & hircorum, & agnorum nolui*: Sed volebat ea sibi offerri, ut supra dictum est. (*ar. præc.*) *tum* ad excludendam idololatriam, *tum* ad significandum debitum ordinem mentis humanę in Deum, *tum* etiam ad figurandum mysterium redemptionis humanæ per Christum.

Ad secundum dicendun, quod quantum ad omnia prædicta ratio conveniens fuit, quare ista animalia offerebantur Deo in sacrificium, & non alia. *Primo* quidem ad excludendum idololatriam: quia omnia alia animalia offerebant idolatræ diis suis, vel eis

ad maleficia utebantur: Ista autem animalia apud Ægyptios, cum quibus conversati erant abominabilia erant ad occidendum: unde ea non offerebant in sacrificium diis suis. unde dicitur Exod. 8. *Abominationes Ægyptiorum immolabimus Domino Deo nostro*. Oves enim colebant, hircos venerabantur: quia in eorum figura dæmones apparebant. Bobus etiam utebantur ad agriculturam, quam inter res sacras habebant. *Secundo* hoc conveniens erat ad prædictam ordinationem mentis in Deum. Et hoc dupliciter. Primo quidem, quia hujusmodi animalia maxime sunt, per quæ sustentatur humana vita; & cum hoc mundissima sunt, & mundissimum habent nutrimentum: Alia vero animalia vel sunt sylvestria; & non sunt communiter hominum usui deputata; vel si sunt domestica, immundum habent nutrimentum, ut porcus, & gallina: solum autem id, quod est purum, Deo est attribuendum. Hujusmodi autem aves specialiter offerebantur, quia habentur in copia in terra promissionis. Secundo, quia per immolationem hujusmodi animalium puritas mentis designatur, quia, ut dicitur in glos. Levit. 1. (*seu in proœm. ad Levit. versus fi.*) *Vitulum offerimus, cum carnis superbiam vincimus; agnum, cum irrationales motus corrigimus, hædum, cum lasciviam superamus; turturem, cum castitatem servamus; panes azymos, cum in azymis synceritatis epulamur*: In columba vero manifestum est quod significatur castitas, & simplicitas mentis. *Tertio* vero conveniens fuit, hæc animalia offerri in figuram Christi: quia, ut in eadem Glos. dicitur, *Christus in vitulo offertur, propter virtutem crucis; in agno, propter innocentiam; in ariete, propter principatum: in hirco, propter similitudinem carnis peccati: In turture, & columba duarum naturarum conjunctio monstrabatur. Vel in turture castitas, in columba charitas significabatur: in similagine aspersio credentium per aquam baptismi figurabatur*.

Ad tertium dicendum, quod pisces, qui in aqua vivunt, magis sunt alieni ab homine, quam cætera animalia, quæ vivunt in aere, sicut & homo: Et iterum pisces ex aqua extracti statim moriuntur: unde non poterant in templo offerri, sicut alia animalia.

Ad quartum dicendum, quod in turturibus meliores sunt majores, quam pulli: in columbis autem e converso. & ideo, ut Rabbi Moyses dicit, (*l. 3. Dux errant. c. 47. inter princ. & med.*) *mandantur* of-

offerri turtures, & pulli columbarum; quia omne, quod est optimum, Deo est attribuendum.

Ad quintum dicendum, quod animalia in sacrificium oblata occidebantur; quia veniunt in usum hominis occisa, secundum quod a Deo dantur homini ad usum. & ideo etiam igni cremabantur; quia per ignem decocta fiunt apta humano esui. Similiter etiam per occisionem animalium significatur destructio peccatorum, & quod homines erant digni occisione pro peccatis suis, ac si illa animalia loco eorum occiderentur, ad significandam expiationem peccatorum. Per occisionem etiam hujusmodi animalium significabatur occisio Christi.

Ad sextum dicendum, quod specialis modus occidendi animalia immolata determinabatur in lege ad excludendum alios modos, quibus idololatræ animalia idolis immolabant: Vel etiam, ut Rabbi Moyses dicit (*loc. cit. c.* 49. *ante med.*) lex elegit genus occisionis, quo animalia minus affligebantur occisa, per quod etiam excludebatur & immisericordia offerentium, & deterioratio animalium occisorum.

Ad septimum dicendum, quod quia animalia maculosa solent haberi contemptui etiam apud homines, ideo prohibitum est ne Deo in sacrificium offerentur propter quod etiam prohibitum erat, ne *mercedem prostibuli, aut pretium canis* † al carnis † in domum Dei offerrent. Et eadem etiam ratione non offerebant animalia ante septimum diem: quia talia animalia erant quasi abortiva, nondum plene consistentia propter teneritudinem.

Ad octavum dicendum, quod *triplex* erat Sacrificiorum genus. *Quoddam* erat, quod totum comburebatur: Et hoc dicebatur *holocaustum*, quasi *totum incensum*. Hujusmodi enim sacrificium offerebatur Deo specialiter ad reverentiam majestatis ipsius, & amorem bonitatis ejus: Et conveniebat perfectionis statui in impletione consiliorum. & ideo totum comburebatur, ut sicut totum animal resolutum in vaporem sursum ascendebat, ita etiam significaretur, totum hominem, & omnia, quæ ipsius sunt, Dei dominio esse subjecta, & ei esse offerenda. *Aliud* autem erat sacrificium *pro peccato*, quod offerebatur Deo ex necessitate remissionis peccati; Et conveniebat statui pœnitentium in satisfactione peccatorum: Quod dividebatur in *duas* partes. nam *una* pars ejus comburebatur: *altera* vero cedebat in usum sacerdotum, ad significandum quod expiatio peccatorum fit a Deo per ministerium sacerdotum:

nisi

nisi quando offerebatur sacrificium pro peccato totius populi, vel specialiter pro peccato sacerdotis. tunc enim totum comburebatur. Non enim debebant in usum sacerdotum venire ea, quæ pro peccato eorum offerebantur, ut nihil peccati in eis remaneret; & quia hoc non esset satisfactio pro peccato. Si enim cederet in usum eorum, pro quorum peccatis offerebatur, idem esse videretur, ac si non offerretur. *Tertium* vero sacrificium vocabatur *hostia pacifica*, quæ offerebatur Deo *vel* pro gratiarum actione, *vel* pro salute, & prosperitate offerentium, ex debito beneficii vel accipiendi, vel accepti. Et convenit statui proficientium in impletione mandatorum. Et ista dividebatur in *tres* partes. nam *una* pars incendebatur ad honorem Dei: *alia* pars cedebat in usum sacerdotum: *tertia* vero pars in usum offerentium, ad significandum quod salus hominis procedit a Deo, dirigentibus ministris Dei, & cooperantibus ipsis hominibus, qui salvantur. Hoc autem generaliter observabatur, quod sanguis, & adeps non veniebant neque in usum sacerdotum, neque in usum offerentium: sed sanguis effundebatur ad crepidinem altaris in honorem Dei; adeps vero adurebatur in igne. Cujus ratio *una* quidem fuit ad excludendam idololatriam. Idololatræ enim bibebant de sanguine victimarum, & comedebant adipes, secundum illud Deut. 32. *de quorum victimis comedebant adipes, & bibebant vinum libaminum*. *Secunda* ratio est ad informationem humanæ vitæ. prohibebatur enim eis usus sanguinis ad hoc, quod horrerent humani sanguinis effusionem. Unde dicitur Genes. 9. *Carnem cum sanguine non comedetis: sanguinem enim animarum vestrarum requiram*. Esus vero adipum prohibebatur eis ad vitandam lasciviam. Unde dicitur Ezech. 34. *Quod crassum erat, occidebatis*. *Tertia* vero ratio est propter reverentiam divinam: quia sanguis est maxime necessarius ad vitam, ratione cujus dicitur anima esse in sanguine: Adeps autem abundantiam nutrimenti demonstrat. & ideo, ut ostenderetur quod a Deo nobis est & vita, & omnis bonorum sufficientia, ad honorem Dei effundebatur sanguis, & adurebatur adeps. *Quarta* ratio est, quia per hoc figurabatur effusio sanguinis Christi, & pinguedo charitatis ejus, per quam se obtulit Deo pro nobis: De hostiis autem pacificis in usum sacerdotis cedebat *pectusculum*, & *armus dexter*, ad excludendum quandam divinationis speciem, quæ vocatur *spatulamantia*: quia scilicet in spatulis animalium im-

immolatorum divinabant, & similiter in osse pectoris. & ideo ista offerentibus subtrahebantur. Per hoc etiam significabatur, quod sacerdoti erat necessaria sapientia cordis ad instruendum populum, quod significatur per pectus, quod est tegumentum cordis; & etiam fortitudo ad sustentandum defectus, quæ significatur per armum dextrum.

Ad nonum dicendum, quod quia holocaustum erat perfectissimum inter sacrificia, ideo non offerebatur in holocaustum nisi masculus, nam fœmina est animal imperfectum. Oblatio autem turturum, & columbarum erat propter paupertatem offerentium, quia majora animalia offerre non poterant: & quia hostiæ pacificæ gratis offerebantur, & nullus eas offerre cogebatur nisi spontaneus, ideo hujusmodi aves non offerebantur inter hostias pacificas, sed inter holocausta, & hostias pro peccato, quas quandoque oportebat offerre. Aves etiam hujusmodi propter altitudinem volatus congruunt perfectioni holocaustorum, & etiam hostiis pro peccato, quia habent gemitum pro cantu.

Ad decimum dicendum, quod inter omnia sacrificia *holocaustum* erat *præcipuum*; quia totum comburebatur in honorem Dei, & nihil ex eo comedebatur. *Secundum* vero locum in sanctitate tenebat *hostia pro peccato*; quia comedebatur solum in atrio a sacerdotibus in ipsa die sacrificii. *Tertium* vero gradum tenebant *hostię pacificę pro gratiarum actione*, quæ comedebantur ipso die, sed ubique in Hierusalem. *Quartum* vero locum tenebant *hostiæ pacificæ ex voto*, quarum carnes poterant etiam in crastino comedi. Et est ratio hujus ordinis, quia *maxime* obligatur homo Deo propter ejus majestatem; *secunda* propter offensam commissam; *tertia* propter beneficia jam suscepta; *quarta* propter beneficia sperata.

Ad undecimum dicendum, quod peccata aggravantur ex statu peccantis, ut supra dictum est. (*q.* 73. *a.* 10.) & ideo alia hostia mandabatur offerri pro peccato sacerdotis, & principis, vel alterius privatæ personæ. Est autem attendendum, ut Rabbi Moyses dicit, (*l.* 3. *Dux errantium*, *cap.* 47. *a med.*) quod *quanto gravius erat peccatum, tanto vilior species animalis offerebatur pro eo*. Unde *capra*, quod est vilissimum animal, offerebatur pro *idololatria*, quod est gravissimum peccatum; pro *ignorantia* vero *sacerdotis* offerebatur *vitulus*; pro *negligentia* autem *principis hircus*.

Ad duodecimum dicendum, quod lex in sacrifi-

ciis

ciis providere voluit paupertati offerentium, ut qui non posset habere animal quadrupes, saltem offerret avem; quam qui habere non posset, saltem offerret panem; & si hunc habere non posset, saltem offerret farinam, vel spicas. Causa vero figuralis est, quia *panis* significat Christum, qui *est panis vivus*, ut dicitur Joann. 6. qui quidem erat velut in *spica* pro statu legis naturę in fide Patrum: erat autem sicut *simila* in doctrina legis, & Prophetarum: erat autem sicut *panis formatus* post humanitatem assumptam: *coctus igne*, id est formatus Spiritu sancto in clibano uteri Virginalis: quia etiam fuit *coctus in sartagine* per labores, quos in mundo sustinebat: in cruce vero, quasi *in craticula* adustus.

Ad decimumtertium dicendum, quod ea quæ in usum hominis veniunt de terræ nascentibus, vel sunt in cibum; & de his offerebatur *panis*: vel sunt in potum; & de his offerebatur *vinum*: vel sunt in condimentum; & de his offerebatur *oleum*, & *sal*: vel sunt in medicamentum, & de his offerebatur *thus*, quod est aromaticum, & consolidativum. per *panem* autem figuratur caro Christi; per *vinum* autem sanguis ejus, per quem redempti sumus; *oleum* figurat gratiam Christi; *sal* scientiam; *thus* orationem.

Ad decimumquartum dicendum, quod *mel* non offerebatur in sacrificiis Dei: tum quia consueverat offerri in sacrificiis idolorum: tum etiam ad excludendam omnem carnalem dulcedinem, & voluptatem ab his, qui Deo sacrificare intendunt. *Fermentum* vero non offerebatur ad excludendam corruptionem: & forte etiam in sacrificiis idolorum solitum erat offerri. *Sal* autem offerebatur, quia impedit corruptionem putredinis: sacrificia autem Dei debent esse incorrupta: & etiam quia in sale significatur discretio sapientiæ, vel etiam mortificatio carnis. *Thus* autem offerebatur Deo, ad designandam devotionem mentis, quæ est necessaria offerentibus, & etiam ad designandum odorem bonæ famæ. nam thus & pingue est, & odoriferum. Et quia sacrificium zelotypiæ non procedebat ex devotione, sed magis ex suspicione, ideo in eo non offerebatur thus.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod

quod conveniens ratio cęremoniarum, quæ ad sacrificia pertinent, poterat assignari. Ut per dictum *Levitic. primo*, conjunctum dicto *Sapient.* 7. secundum quod est *in arg. contr.*. Item per hoc, quod dicitur Psalmo nonagesimo octavo: *Honor regis judicium diligit*. Hoc est, in proposito: Cæremonialia, quibus honoratur Deus Rex, rationabili judicio procedunt, quod Rex ipse diligit. Constat autem, quod judicium apud nos dicitur rationabile; quando causam convenientem concernit. De scripturarum tamen convenientia, ut plenius idipsum a scripturis insinuari, possit ostendere; vide *quæstionem 68. articulo quarto, appendice, & 2. 2. quæst. 122. articulo secundo, appendice, & qu. 140. art. 1. appendic. Secundo* vides: quomodo, &c.

ARTICULUS IV. 549

Utrum assignari possit certa ratio cæremoniarum, quæ ad Sacra pertinent.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod cæremoniarum veteris legis, quæ ad Sacra pertinent, sufficiens ratio assignari non possit. Dicit enim Paulus Act. 17. *Deus qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, hic cœli & terrę cum sit dominus, non in manufactis templis habitat*. Inconvenienter igitur ad cultum Dei tabernaculum, vel templum in lege veteri est institutum.

2. Præterea. Status veteris legis non fuit immutatus nisi per Christum: Sed tabernaculum designabat statum veteris legis. Non ergo debuit mutari per ædificationem alicujus templi.

3. Præterea. Divina lex præcipue debet homines inducere ad divinum cultum: Sed ad augmentum divini cultus pertinet, quod fiant multa altaria, & multa templa; sicut patet in nova lege. Ergo videtur, quod etiam in veteri lege non debuit esse solum unum templum, aut unum tabernaculum, sed multa.

4. Præterea. Tabernaculum, seu templum ad cultum Dei ordinabatur: Sed in Deo præcipue oportet venerari unitatem, & simplicitatem. Non videtur igitur fuisse conveniens, ut tabernaculum, seu templum per quædam vela distingueretur.

5. Præterea. Virtus primi moventis, quæ est Deus, primo apparet in parte Orientis, a qua parte incipit primus motus: Sed tabernaculum fuit institutum ad Dei adorationem. Ergo debebat esse dispo-

ſpoſitum magis verſus Orientem, quam verſus Occidentem.

6. Præterea. Exod. 20. Dominus præcepit, ut *non facerent ſculptile, neque aliquam ſimilitudinem*. Inconvenienter igitur in tabernaculo, vel in templo fuerunt ſculptæ imagines Cherubim: Similiter etiam & arca, propitiatorium, & candelabrum, & menſa, & duplex altare ſine rationabili cauſa ibi fuiſſe videntur.

7. Præterea. Dominus præcepit Exod. 20. *Altare de terra facietis mihi*. Et iterum, *Non aſcendes ad altare meum per gradus*. Inconvenienter igitur mandatur poſtmodum altare fieri de lignis auro, vel ære contextis, & tantæ altitudinis, ut ad illud niſi per gradus aſcendi non poſſit. Dicitur enim Exod. 27. *Facies altare de lignis ſethim, quod habebit quinque cubitos in longitudine, & totidem in latitudine, & tres cubitos in altitudine, & operies illud ære*. Et Exod. 30. dicitur; *Facies altare ad adolendum thymiamata de lignis ſethim, veſtieſque illud auro puriſſimo*.

8. Præterea. In operibus Dei nihil debet eſſe ſuperfluum; quia nec in operibus naturæ aliquid ſuperfluum invenitur: Sed uni tabernaculo, vel domui ſufficit unum operimentum. Inconvenienter igitur tabernaculo fuerunt oppoſita multa tegumenta, ſc. *cortinæ*, *ſaga cilicina*, *pelles arietum rubricatæ* & *pelles hyacinthinæ*.

9. Præterea. Conſecratio exterior interiorem ſanctitatem ſignificat, cujus ſubjectum eſt anima. Inconvenienter igitur tabernaculum, & ejus vaſa conſecrabantur, cum eſſent quædam corpora inanimata.

10. Præterea. In Pſal. 33. dicitur: *Benedicam Dominum in omni tempore, ſemper laus ejus in ore meo*: Sed ſolemnitates inſtituuntur ad laudandum Deum. Non ergo fuit conveniens, ut aliqui certi dies ſtatuerentur ad ſolemnitates peragendas. Sic igitur videtur, quod cæremoniæ Sacrorum convenientes cauſas non haberent.

Sed Contra eſt, quod Apoſtolus dicit ad Heb. 8. quod *illi qui offerunt ſecundum legem munera, exemplari, & umbræ deſerviunt cœleſtium; ſicut reſponſum eſt Moyſi, cum conſummaret tabernaculum: Vide, inquit omnia facito ſecundum exemplar, quod tibi in monte monſtratum eſt*: Sed valde rationabile eſt, quod imaginem cœleſtium repræſentat. Ergo cæremoniæ ſacrorum rationabilem cauſam habebant.

Re-

Respondeo dicendum, quod totus exterior cultus Dei ad hoc præcipue ordinatur, ut homines Deum in reverentia habeant. Habet autem hoc humanus affectus, ut ea quæ communia sunt, & non distincta ab aliis, minus revereatur; ea vero quæ habent aliquam excellentiæ discretionem ab aliis, magis admiretur, & revereatur. Et inde etiam hominum consuetudo inolevit, ut Reges, & Principes, quos oportet in reverentia haberi a subditis, & pretiosioribus vestibus ornentur, & etiam ampliores, & pulchriores habitationes possideant. Et propter hoc *oportuit, ut aliqua specialia tempora, & speciale tabernaculum, & specialia vasa, & speciales ministri ad cultum Dei ordinarentur; ut per hoc animi hominum ad majorem Dei reverentiam adducerentur.* Similiter etiam status veteris legis, sicut dictum est, (*a.* 1. *hu. qu. ad* 1. *&* *ar.* 2.) institutus erat ad figurandum mysterium Christi. Oportet autem esse aliquid determinatum id, per quod aliquid figurari debet; ut scilicet ejus aliquam similitudinem repræsentet. & ideo *oportuit aliqua specialia observari in his, quæ pertinent ad cultum Dei.*

Ad primum ergo dicendum, quod cultus Dei *duo* respicit: scilicet *Deum*, qui colitur, & *homines* colentes. Ipse igitur Deus, qui colitur, nullo corporali loco clauditur. unde propter ipsum non oportuit speciale tabernaculum fieri, aut templum. Sed homines ipsum colentes corporales sunt. Et propter eos oportuit speciale tabernaculum, vel templum instrui ad cultum Dei, propter *duo*: *Primo* quidem, ut ad hujusmodi locum convenientes cum hac cogitatione quod deputaretur ad colendum Deum, cum majori reverentia accederent. *Secundo*, ut per dispositionem talis templi, vel tabernaculi significarentur aliqua pertinentia ad excellentiam divinitatis, vel humanitatis Christi. Et hoc est quod Salomon dicit 3. Reg. 8. *Si cœlum & cœli cœlorum te capere non possunt, quanto magis domus hæc, quam ædificavi tibi?* Et postea subdit: *Sint oculi tui aperti super domum hanc, de qua dixisti: Erit nomen meum ibi, ut exaudias deprecationem servi tui & populi tui Israel.* Ex quo patet, quod domus sanctuarii non est instituta ad hoc quod Deum capiat, quasi localiter in habitantem: sed ad hoc quod nomen Dei inhabitet ibi idest ut notitia Dei ibi manifestetur per aliqua, quæ ibi fiebant, vel dicebantur; & quod propter reverentiam loci orationes fierent ibi magis exaudibiles ex devotione orantium.

Ad

Ad secundum dicendum, quod status veteris legis non fuit immutatus ante Christum quantum ad impletionem legis, quæ facta est solum per Christum: Est tamen immutatus quantum ad conditionem populi, qui erat sub lege. Nam *primo* populus fuit in deserto non habens certam mansionem: *Postmodum* autem habuerunt varia bella cum finitimis gentibus: *Ultimo* autem, tempore David regis, & Salomonis populus ille habuit quietissimum statum. Et tunc primo ædificatum fuit templum in loco, quem designaverat Abraham ex divina demonstratione ad immolandum. Dicitur enim Genes. 22. quod Dominus mandavit Abrahæ, ut offerret filium suum in holocaustum *super unum montium, quem monstravero tibi*: & postea dicit, quod *appellavit nomen illius loci, Dominus videt*; quasi secundum Dei prævisionem esset locus ille electus ad cultum divinum. Propter quod dicitur Deuter. 12. *Ad locum, quem elegerit Dominus Deus vester, venietis, & offeretis holocausta, & victimas vestras.* Locus autem ille designari non debuit per ædificationem templi ante tempus prædictum, propter *tres* rationes, quas Rabbi Moyses assignat. *Prima* est, ne Gentes appropriarent sibi locum illum. *Secunda* est, ne Gentes ipsum destruerent. *Tertia* vero ratio est, ne quælibet tribus vellet habere locum illum in sorte sua, & propter hoc orirentur lites, & jurgia. Et ideo non fuit ædificatum templum, donec haberent regem, per quem posset hujusmodi jurgium compesci. Antea vero ad cultum Dei erat ordinatum tabernaculum portatile per diversa loca, quasi nondum existente determinato loco divini cultus. Et hæc est ratio literalis diversitatis tabernaculi, & templi. Ratio autem figuralis esse potest quia per hæc *duo* significatur *duplex* status. Per *tabernaculum* enim, quod est mutabile, significatur status præsentis vitæ mutabilis. Per *templum* vero, quod erat fixum, & stans, significatur status futuræ vitæ, quæ omnino immutabilis est. & propter hoc in ædificatione templi dicitur, quod *non est auditus sonitus mallei, vel securis*, ad significandum quod omnis perturbationis tumultus longe erit a statu futuro. Vel per *tabernaculum* significatur status veteris legis; per *templum* autem a Salomone constructum status novæ legis, unde ad constructionem tabernaculi soli Judæi sunt operati; ad ædificationem vero templi cooperati sunt etiam Gentiles, scilicet Tyrii, & Sidonii.

Ad tertium dicendum, quod ratio unitatis templi,

pli, vel tubernaculi poteſt eſſe & *literalis*, & *figuralis*. Literalis quidem eſt ratio ad excluſionem idololatriæ; quia Gentiles diverſis diis diverſa templa conſtituebant. Et ideo ut firmaretur in animis hominum fides unitatis divinæ, voluit Deus ut in uno loco tantum ſibi ſacrificium offerretur: & iterum ut per hoc oſtenderet, quod corporalis cultus non propter ſe erat ei acceptus, & ideo compeſcebantur, ne paſſim, & ubique ſacrificia offerrent. Sed cultus novæ legis, in cujus ſacrificio ſpiritualis gratia continetur, eſt ſecundum ſe Deo acceptus. & ideo multiplicatio altarium, & templorum acceptatur in nova lege. Quantum vero ad ea, quę pertinebant ad ſpiritualem cultum Dei, qui conſiſtit in doctrina legis, & Prophetarum, erant etiam in veteri lege diverſa loca deputata, in quibus conveniebant ad laudem Dei, quæ dicebantur *Synagogæ*; ſicut & nunc dicuntur *Eccleſiæ*, in quibus populus Chriſtianus ad laudem Dei congregatur: Et ſic Eccleſia noſtra ſuccedit in locum & Templi, & Synagogæ; quia ipſum ſacrificium Eccleſiæ ſpirituale eſt; unde non diſtinguitur apud nos locus ſacrificii a loco doctrinæ. Ratio autem figuralis eſſe poteſt, quia per hoc ſignificabatur unitas Eccleſię vel militantis, vel triumphantis.

Ad quartum dicendum, quod ſicut in unitate templi, vel tabernaculi repræſentabatur unitas Dei, vel unitas Eccleſiæ; ita etiam in diſtinctione tabernaculi, vel templi repręſentabatur diſtinctio eorum, quæ Deo ſunt ſubjecta, ex quibus in Dei venerationem conſurgimus. Diſtinguebatur autem tabernaculum in *duas* partes: in *unam*, quæ vocabatur *Sancta ſanctorum*, quæ erat Occidentalis: & *aliam*, quę vocabatur *Sancta*, quæ erat ad Orientem. Et iterum ante tabernaculum erat atrium. Hæc igitur diſtinctio duplicem habet rationem. *Unam* quidem, ſecundum quod tabernaculum ordinatur ad cultum Dei. ſic enim diverſæ partes mundi in diſtinctione tabernaculi figurantur. Nam pars illa, quæ *Sancta ſanctorum* dicitur, figurabat ſæculum altius, quod eſt ſpiriritualium ſubſtantiarum: Pars vero illa, quæ dicitur *Sancta*, exprimebat mundum corporalem, & ideo *Sancta*, a *Sanctis ſanctorum* diſtinguebantur quodam velo, quod *quatuor* coloribus erat diſtinctum, per quos quatuor elementa deſignantur: Scilicet *byſſo*, per quod deſignatur terra: quia byſſus, ideſt linum, de terra naſcitur: *Purpura*, per quam ſignificatur aqua: fiebat enim purpureus color ex quibuſdam conchis, quæ inveniuntur in mari: *Hya-*

Hyacintho, per quem significatur aer; quia habet aereum colorem: Et *cocco bis tincto*, per quem designatur ignis. Et hoc ideo, quia materia quatuor elementorum est impedimentum, per quod velantur nobis incorporales substantiæ. Et ideo in interius tabernaculum, idest in *Sancta sanctorum*, solus summus Sacerdos, & semel in anno introibat; ut designaretur quod hęc est finalis perfectio hominis, ut ad illud sæculum introducatur: In tabernaculum vero exterius, idest in *Sancta*, introibant Sacerdotes quotidie, non autem populus, qui solum ad atrium accedebat: quia ipsa corporalia populus percipere potest; ad interiores autem eorum rationes soli sapientes per considerationem attingere possunt. Secundum vero rationem figuralem, per exterius tabernaculum, quod dicitur *Sancta*, significatur status veteris legis, ut Apostolus dicit ad Hebr. 9. quia in illud tabernaculum semper introibant Sacerdotes sacrificiorum officia consummantes. Per interius vero tabernaculum, quod dicitur *Sancta Sanctorum*, significatur vel cœlestis gloria, vel etiam status spiritualis novæ legis, qui est quædam inchoatio futuræ gloriæ; in quem statum nos Christus introduxit: Quod figurabatur per hoc, quod summus Sacerdos semel in anno solus in Sancta sanctorum introibat. Velum autem figurabat spiritualium occultationem sacrificiorum in veteribus sacrificiis: Quod velum *quatuor* coloribus erat ornatum: *bysso* quidem, ad designandam carnis puritatem: *purpura* autem ad figurandum passiones, quas sancti sustinuerunt pro Deo: *cocco bis tincto*, ad significandum charitatem geminam Dei, & proximi: *hyacintho* autem significabatur cœlestis meditatio. Ad statum autem veteris legis aliter se habebat populus, & aliter Sacerdotes: nam populus ipsa corporalia sacrificia considerabat, quæ in atrio offerebantur: Sacerdotes vero rationem sacrificiorum considerabant, habentes fidem magis explicitam de mysteriis Christi. Et ideo intrabant in exterius tabernaculum, quod etiam quodam velo distinguebatur ab atrio: quia quædam erant velata populo circa mysterium Christi, quæ Sacerdotibus erant nota, non tamen erant eis plene revelata, sicut postea in novo testamento, ut habetur Ephes. 3.

Ad quintum dicendum, quod adoratio ad Occidentem fuit introducta in lege ad excludendam idololatriam. Nam omnes Gentiles in reverentiam Solis adorabant ad Orientem. Unde dicitur Ezech. 8. quod *quidam habebant dorsa contra templum*

Do-

Domini, *& facies ad Orientem*, *& adorabant ad ortum Solis*. Unde ad hoc excludendum tabernaculum habebat Sancta sanctorum ad Occidentem, ut versus Occidentem adorarent. Ratio etiam figuralis esse potest, quia totus status prioris tabernaculi ordinabatur ad significandum mortem Christi, quæ figuratur per occasum, secundum illud Psalm. 67. *Qui ascendit super occasum*, *Dominus nomen illi*.

Ad sextum dicendum, quod eorum, quæ in tabernaculo continebantur, ratio reddi potest & *literalis*, & *figuralis*. Literalis quidem per relationem ad cultum divinum. Et quia dictum est, (*in resp. ad* 4.) quod per tabernaculum interius, quod dicebatur *Sancta sanctorum*, significabatur sæculum altius spiritualium substantiarum, ideo in illo tabernaculo *tria* continebantur; scilicet *arca testamenti*, in qua erat urna aurea habens manna; & *virga Aaron*, quæ fronduerat; & *tabulæ*, in quibus erant scripta decem præcepta legis. Hæc autem arca sita erat inter duos Cherubim, qui se mutuis vultibus respiciebant: & super arcam erat quædam tabula, quæ dicebatur *Propitiatorium* subter alas Cherubim, quasi ab ipsis Cherubim portaretur, ac si imaginaretur, quod illa tabula esset sedes Dei. unde & *propitiatorium* dicebatur, quasi exinde populo propitiaretur ad preces summi Sacerdotis. & ideo quasi portabatur a Cherubim, quasi Deo obsequentibus. Arca vero testamenti erat tanquam scabellum sedentis supra propitiatorium. Per hæc autem *tria* designabantur *tria*, quæ sunt in illo altiori sæculo: Scilicet *Deus*, qui super omnia est, & imcomprehensibilis omni creaturæ. & propter hoc nulla similitudo ejus ponebatur ad repræsentandam ejus invisibilitatem; sed ponebatur quædam figura sedis ejus; quia scilicet creatura comprensibilis est, quæ est subjecta Deo, sicut sedes sedenti. Sunt etiam in illo altiori sæculo *spirituales substantiæ*, quæ *Angeli* dicuntur: Et hi significantur per duos Cherubim mutuo se respicientes, ad designandam concordiam eorum adinvicem, secundum illud Job 25. *Qui facit concordiam in sublimibus*. Et propter hoc etiam non fuit unus tantum Cherubim, ut designaretur multitudo cœlestium spirituum, & excluderetur cultus eorum ab his, quibus præceptum erat, ut solum unum Deum colerent. Sunt etiam in illo intelligibili sæculo *rationes omnium eorum*, *quæ in hoc sæculo perficiuntur*, quodammodo clausæ: sicut rationes effectuum clauduntur in suis causis, & rationes artificiatorum

in

ficut & per manna: fed hoc eft communius, & groffius nutrimentum; illud autem fuavius, & fubtilius. Convenienter autem *candelabrum* ponebatur ex parte *Auftrali*: *menfa* autem ex parte *Aquilonari*: quia Auftralis pars eft dextra pars mundi: Aquilonaris autem finiftra, ut dicitur in 2. de cœlo, & mundo. (*tex.* 15. *tom.* 2.) Sapientia autem pertinet ad dextram, ficut & cætera fpiritualia bona: Temporale autem nutrimentum ad finiftram, fecundum illud Proverb. 3. *In finiftra illius divitiæ, & gloria*. Poteftas autem Sacerdotalis media eft inter temporalia & fpiritualem fapientiam; quia per eam & fpiritualis fapientia, & temporalia difpenfantur. Poteft autem & horum alia ratio affignari magis literalis. In arca enim continebantur tabulæ legis ad tollendam legis oblivionem. Unde dicitur Exod. 20. *Dabo tibi duas tabulas lapideas, & legem, ac mandata, quæ fcripfi, ut doceas filios Ifrael*. Virga vero Aaron ponebatur ibi ad comprimendam diffenfionem populi de facerdotio Aaron. Unde dicitur Num. 17. *Refer virgam Aaron in tabernaculum teftimonii, ut refervetur in fignum rebellium filiorum Ifrael*. Manna autem confervabatur in arca ad commemorandum beneficium, quod Dominus præftitit filiis Ifrael in deferto. Unde dicitur Exod. 16. *Imple gomor ex eo, & cuftodiatur in futuras retro generationes, ut norint panes, quibus alui vos in folitudine*. Candelabrum vero erat inftitutum ad honorificentiam tabernaculi. pertinet enim ad magnificentiam domus, quod fit bene luminofa. Habebat autem candelabrum feptem calamos, ut Jofephus dicit, (*li.* 3. *antiquit. cap.* 7. & 8. *ad fi.*) ad fignificandum feptem planetas, quibus totus mundus illuminatur. Et ideo ponebatur candelabrum ex parte Auftrali; quia ex illa parte eft nobis planetarum curfus. Altare vero thymiamatis erat inftitutum, ut jugiter in tabernaculo effet fumus boni odoris; tum propter venerationem tabernaculi; tum etiam in remedium fœtoris, quem oportebat accidere ex effufione fanguinis, & occifione animalium. Ea enim quæ funt fœtida, defpiciuntur quafi vilia; quæ vero funt boni odoris, homines magis appretiantur. Menfa autem apponebatur ad fignificandum, quod Sacerdotes templo fervientes in templo victum habere debebant. Unde duodecim panes fuperpofitos menfæ, in memoriam duodecim tribuum, folis Sacerdotibus edere licitum erat, ut habetur Matth. 12. Menfa autem non ponebatur directe in medio ante propitiatorium, ad excludendum ritum idololatriæ.

Nam Gentiles in sacris Lunę proponebant mensam coram idolo Lunæ. Unde dicitur Hierem. 7. *Mulieres conspergunt adipem, ut faciant placentas reginę cœli*. In atrio vero extra tabernaculum continebatur altare holocaustorum, in quo offerebantur Deo sacrificia de his, quæ erant a populo possessa. Et ideo in atrio poterat esse populus, qui hujusmodi Deo offerebat per manus Sacerdotum; sed ad interius altare, in quo ipsa devotio, & sanctitas populi offerebatur, non poterant accedere nisi Sacerdotes, quorum erat Deo offerre populum. Est autem hoc altare extra tabernaculum in atrio constitutum ad removendum cultum idololatriæ. nam Gentiles intra templa altaria constituebant ad immolandum idolis.

Figuralis vero ratio omnium horum assignari potest ex relatione tabernaculi ad Christum, qui figurabatur: Est autem considerandum, quod ad designandam imperfectionem legalium figurarum diversæ figuræ fuerunt institutæ in templo ad significandum Christum. Ipse enim significatur per propitiatorium; quia *ipse est propitiatio pro peccatis nostris*, ut dicitur 1. Joann. 2. Et convenienter hoc propitiatorium a Cherubim portabatur, quia de eo scriptum est: *Adorent eum omnes Angeli Dei*, ut habetur Heb. 1. Ipse etiam significatur per arcam: quia sicut arca erat constructa de lignis sethim; ita corpus Christi de membris purissimis constabat. Erat autem deaurata, quia Christus fuit plenus sapientia, & charitate, quæ per aurum significatur. Intra arcam autem erat urna aurea, idest sancta anima habens manna, idest omnem plenitudinem sanctitatis, & divinitatis. Erat etiam in arca virga, idest potestas sacerdotalis: quia ipse est factus Sacerdos in æternum. Erant etiam ibi tabulæ testamenti, ad designandum quod ipse Christus est legis dator. Ipse etiam Christus significatur per candelabrum: quia ipse dicit, (*Joann.* 8.) *Ego sum lux mundi*: Per septem lucernas septem dona Sancti Spiritus. Ipse etiam significatur per mensam: quia ipse est spiritualis cibus, secundum illud Joan. 6. *Ego sum panis vivus*. Duodecim etiam panes significabant duodecim Apostolos, vel doctrinam eorum. Sive per candelabrum, & mensam potest significari doctrina, & fides Ecclesiæ, quæ etiam illuminat, & spiritualiter reficit. Ipse etiam Christus significatur per *duplex* altare, scilicet *holocaustorum*, & *thimiamatis*: quia per ipsum oportet nos Deo offerre omnia virtutum opera; sive illa, quibus carnem affli-

fligimus, quæ offeruntur quasi in altari holocausto. rum; sive illa, quæ majore mentis perfectione per spiritualia perfectorum desideria Deo offeruntur in Christo, quasi in altari thymiamatis, secundum illud ad Heb. ultimo, *Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo.*

Ad Septimum dicendum, quod Dominus præcepit altare construi ad sacrificia, & munera offerenda in honorem Dei, & sustentationem ministrorum, qui tabernaculo deserviebant. De constructione autem altaris datur a Domino duplex præceptum. Unum quidem in principio legis Exod. 20. ubi Dominus mandavit, quod facerent *altare* de *terra*, vel saltem *de lapidibus non sectis*: Et iterum quod non facerent *altare excelsum*, ad quod oporteret per gradus ascendere: Et hoc ad detestandum idololatriæ cultum. Gentiles enim idolis construebant altaria ornata, & sublimia, in quibus credebant aliquid sanctitatis, & numinis esse. Propter quod etiam Dominus mandavit Deuteron. 16. *non plantabis lucum, & omnem arborem juxta altare Domini Dei tui*. Idololatræ enim consueverunt sub arboribus sacrificare, propter amænitatem, & umbrositatem.

Quorum etiam præceptorum ratio figuralis fuit, quia in Christo, qui est nostrum altare, debemus confiteri veram carnis naturam quantum ad humanitatem; quod est *altare de terra facere*: & quantum ad divinitatem debemus in eo confiteri Patris æqualitatem; quod est *non ascendere per gradus ad altare*. Nec etiam juxta Christum debemus admittere doctrinam Gentilium ad lasciviam provocantem. Sed facto tabernaculo ad honorem Dei, non erant timendæ hujusmodi occasiones idololatriæ. Et ideo Dominus mandavit, quod fieret *altare holocaustorum de ære*, quod esset omni populo conspicuum; & *Altare thymiamatis de auro*, quod soli Sacerdotes videbant. Nec erat tanta pretiositas æris, ut per ejus copiam populus ad aliquam idololatriam provocaretur. Sed quia Exod. 20. ponitur pro ratione hujus præcepti, *Non ascendes per gradus ad altare meum*, id quod subditur, *Ne reveletur turpitudo tua*, considerandum est, quod hoc etiam fuit institutum ad excludendam idololatriam. Nam in sacris Priapi sua pudenda Gentiles populo denudabant. Postmodum autem indictus est Sacerdotibus fœminalium usus ad tegmen pudendorum. Et ideo sine periculo institui poterat tanta altaris altitudo, ut per aliquos gradus ligneos non stantes, sed portati-

les in hora sacrificii Sacerdotes ad altare ascenderent sacrificia offerentes.

Ad octavum dicendum, quod corpus tabernaculi constabat ex quibusdam tabulis in longitudinem erectis: quæ quidem interius tegebantur quibusdam cortinis ex *quatuor* coloribus variatis, scilicet de *bysso retorta*, & *hyacintho*, ac *purpura*, *coccoque bis tincto*. Sed hujusmodi cortinæ tegebant solum latera tabernaculi. In tecto autem tabernaculi erat operimentum unum *de pellibus hyacinthinis*; & super hoc aliud *de pellibus arietum rubricatis*; & desuper tertium *de quibusdam sagis cilicinis*, quæ non tantum operiebant tectum tabernaculi, sed etiam descendebant usque ad terram, & tegebant tabulas tabernaculi exterius. Horum autem operimentorum ratio literalis in communi erat ornatus, & protectio tabernaculi, ut in reverentia haberetur. In speciali vero secundum quosdam per *cortinas* designabatur cœlum sidereum, quod est diversis stellis variatum; per *saga*, aquæ quæ sunt supra firmamentum: per *pelles rubricatas*, cœlum empyreum, in quo sunt angeli: per *pelles hyacinthinas*, cœlum sanctæ Trinitatis.

Figuralis autem ratio horum est, quia per tabulas, ex quibus construebatur tabernaculum, significantur Christifideles, ex quibus construitur Ecclesia. Tegebantur autem interius tabulæ cortinis quadricoloribus: quia fideles interius ornantur quatuor virtutibus. nam *in bysso retorta*, ut Glossa (*ordin. Exod.* 26.) dicit, *significatur caro castitate renitens*: *in hyacintho*, *mens superna cupiens*: *in purpura*, *caro passionibus subjacens*: *in cocco bis tincto*, *mens inter passiones Dei & proximi dilectione præfulgens*. Per *operimenta* vero tecti designantur Prælati, & Doctores; in quibus debet renitere cœlestis conversatio, quod significatur per *pelles hyacinthinas*; promptitudo ad martyrium, quod significant *pelles rubricatæ*; austeritas vitæ, & tolerantia adversorum, quæ significantur per *saga cilicina*, quæ erant exposita ventis, & pluviis, ut Glos. dicit. (*loc. cit.*)

Ad nonum dicendum, quod sanctificatio tabernaculi, & vasorum ejus habebat causam literalem, ut in majori reverentia haberetur, quasi per hujusmodi consecrationem divino cultui deputatum.

Figuralis autem ratio est, quia per hujusmodi sanctificationem significatur spiritualis sanctificatio viventis tabernaculi, scilicet fidelium, ex quibus constituitur Ecclesia Christi.

Ad

Ad decimum dicendum, quod in veteri lege erant septem solemnitates temporales, & una continua, ut potest colligi Numer. 28. & 29. Erat enim quasi continuum festum, quia quotidie mane, & vespere immolabatur agnus: & per illud continuum festum jugis sacrificii repræsentabatur perpetuitas divinæ beatitudinis. Festorum autem temporalium primum erat, quod iterabatur qualibet septimana: Et hæc erat *solemnitas sabbati*; quod celebrabatur in memoriam creationis rerum, ut supra dictum est. (*q.* 100. *a.* 5. *ad* 2.) Alia autem solemnitas iterabatur quolibet mense, scilicet *festum Neomeniæ*; quod celebrabatur ad commemorandum opus divinæ gubernationis. nam hæc inferiora præcipue variantur secundum motum Lunæ. & ideo celebrabatur hoc festum in novitate Lunæ, non autem in ejus plenitudine, ad evitandum Idololatrarum cultum, qui in tali tempore Lunæ sacrificabant. Hæc autem duo beneficia sunt communia toti humano generi: & ideo frequentius iterabantur. Alia vero quinque festa celebrabantur semel in anno; & recolebantur in eis beneficia specialiter illi populo exhibita. Celebrabatur enim *festum Phase* primo mense ad commemorandum liberationis beneficium ex Ægypto. Celebrabatur autem *festum Pentecostes* post quinquaginta dies, ad recolendum beneficium legis datæ. Alia vero tria festa celebrabantur in mense septimo, qui quasi totus apud eos erat solemnis, sicut & septimus dies. In prima enim die mensis septimi erat *festum Tubarum*, in memoriam liberationis Isaac, quando Abraham invenit arietem hærentem cornibus, quem repræsentabant per cornua, quibus buccinabant. Erat autem festum tubarum quasi quædam invitatio, ut præpararent se ad sequens festum, quod celebrabatur decimo die: Et hoc erat *festum Expiationis* in memoriam illius beneficii, quo Deus propitiatus est peccato populi de adoratione vituli ad preces Moysi. post hoc autem celebrabatur *Festum Scenopœiæ*, idest *tabernaculorum*, septem diebus, ad commemorandum beneficium divinæ protectionis, & deductionis per desertum, ubi in tabernaculis habitaverunt. Unde in hoc festo debebant habere *fructum arboris pulcherrimæ*, idest citrum, & *lignum densarum frondium*, idest myrtum, quæ sunt odorifera, & *spatulas palmarum*, & *salices de torrente*, quæ diu retinent suum virorem, & hæc inveniuntur in terra promissionis, ad significandum, quod per aridam terram deserti eos deduxerat Deus ad terram deliciosam. Octavo autem die celebrabatur

tur *aliud* festum, scil. *Cœtus*, *atque Collectæ*, in quo colligebantur a populo ea, quæ erant necessaria ad expensas cultus divini: & significabatur adunatio populi, & pax præstita in terra promissionis.

Figuralis autem ratio horum festorum est, quia per *juge sacrificium agni* figuratur perpetuitas Christi, qui est agnus Dei, secundum illud Hebr. ult. *Jesus Christus heri, & hodie, ipse & in sæcula*. Per *sabbatum* autem designatur spiritualis requies nobis data per Christum, ut habetur ad Heb. 4. Per *Neomeniam* autem, quæ est inceptio novæ Lunæ, significatur illuminatio primitivæ Ecclesiæ per Christum, eo prædicante, & miracula faciente. Per *festum* autem *Pentecostes* significatur descensus Spiritus sancti in Apostolos. Per *festum* autem *Tubarum* significatur prædicatio Apostolorum. Per *festum* autem *Expiationis* significatur emundatio a peccatis populi Christiani. Per *festum* autem *Tabernaculorum* peregrinatio eorum in hoc mundo, in quo ambulant in virtutibus proficiendo. Per *festum* autem *cœtus*, atque *collectæ* significatur congregatio fidelium in regno cœlorum. & ideo istud festum dicebatur sanctissimum esse. Et hæc tria festa erant continua adinvicem: quia oportet expiatos a vitiis proficere in virtute quousque perveniant ad Dei visionem, ut dicitur in Psalmo 83.

A P P E N D I X.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod ceremonialium, quoad sacra, conveniens ratio fuit. Ut per illud quod dicitur *Hebr.* 8. secundum quod cum applicatione adducitur *in argum. contr.* De convenientia etiam scripturarum applicando ad propositum hoc, vide *quæst.* 68. &c. ut *in articul.* 3. *append. Secundo* vides: quomodo ex iis, atque similibus, quæ tibi investiganda relinquuntur, juxta not. pro lectoribus *in* 2. 2. *quæst.* 70. *art.* 1. *appendic.* bene pensatis, & applicatis doctrina, &c.

ARTICULUS V. 550

Utrum Sacramentorum veteris legis conveniens causa esse possit.

AD Quintum sic proceditur. Videtur, quod Sacramentorum veteris legis conveniens causa esse

se non possit. Ea enim, quæ ad cultum divinum fiunt, non debent esse similia his, quæ Idololatræ observabant. Unde dicitur Deuteron. 12. *Non facies similiter Domino Deo tuo: Omnes enim abominationes, quas aversatur Dominus, fecerunt diis suis.* Sed cultores idolorum in cultu eorum cultris se incidebant usque ad effusionem sanguinis. Dicitur enim 3. Reg. 18. quod *incidebant se juxta ritum suum cultris, & lanceolis, donec perfunderentur sanguine.* propter quod Dominus mandavit Deuter. 14. *Non vos incidetis, nec facietis calvitium super mortuo, quoniam populus sanctus es Domino Deo tuo, & te elegit, ut sis ei in populum peculiarem de cunctis gentibus, quæ sunt*, &c. Inconvenienter igitur circumcisio erat instituta in lege.

2. Præterea. Ea quæ in cultum divinum fiunt, debent honestatem, & gravitatem habere, secundum illud Ps. 34. *In populo gravi laudabo te*: Sed ad levitatem quandam pertinere videtur, ut homines festinanter comedant. Inconvenienter igitur preceptum est Exod. 12. ut comederent festinanter agnum paschalem: & alia etiam circa ejus comestionem sunt instituta, quæ videntur omnino irrationabilia esse.

3. Præterea. Sacramenta veteris legis figuræ fuerunt sacramentorum novæ legis: Sed per agnum paschalem significatur sacramentum Eucharistiæ, secundum illud 1. ad Corinth. 5. *Pascha nostrum immolatus est Christus.* Ergo etiam debuerunt esse aliqua sacramenta in lege, quæ præfigurarent alia sacramenta novæ legis; sicut Confirmationem, & Extremam unctionem, & Matrimonium, & alia Sacramenta.

4. Præterea. Purificatio non potest convenienter fieri nisi ab aliquibus immunditiis: Sed quantum ad Deum nullum corporale reputatur immundum; quia omne corpus creatura Dei est; & *omnis creatura Dei bona, & nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur*, ut dicitur 1. ad Tim. 4. Inconvenienter igitur purificabantur propter contactum hominis mortui, vel alicujus hujusmodi corporalis infectionis.

5. Præterea. Ecclesiast. 34. dicitur: *Ab immundo quid mundabitur*? Sed cinis vaccæ rufæ, quæ comburebatur, immundus erat; quia immundum reddebat. Dicitur enim Num. 19. quod *Sacerdos, qui immolabat eam, commaculatus erat usque ad vesperum*: Similiter & ille, qui eam comburebat, & etiam ille, qui ejus cineres colligebat. Ergo inconve-

nienter præceptum ibi fuit, ut per hujusmodi cinerem ibi asperfum immundi purificarentur.

6. Preterea. Peccata non funt aliquid corporale, quod poffit deferri de loco ad locum: neque etiam per aliquid immundum poteft homo a peccato mundari. Inconvenienter igitur ad expiationem peccatorum populi Sacerdos fuper unum hircorum confitebatur peccata filiorum Ifrael, ut portaret ea in defertum: per alium autem, quo utebantur ad purificationes fimul cum vitulo comburentes extra caftra, immundi reddebantur, ita quod oportebat eos lavare veftimenta, & carnem aqua.

7. Præterea. Illud, quod jam eft mundatum, non oportet iterum mundari. Inconvenienter igitur mundata lepra hominis, vel etiam ejus domus, alia purificatio adhibebatur, ut habetur Levit. 14.

8. Præterea. Spiritualis immunditia non poteft per corporalem aquam, vel pilorum rafuram emundari. Irrationabile igitur videtur, quod Dominus præcepit Exod. 30. *ut fieret labrum æneum cum bafi fua ad lavandum manus, & pedes Sacerdotum, qui ingreffuri erant tabernaculum*: Et quod præcipitur Num. 8. quod *Levitæ abftergerentur aqua luftrationis, & raderent omnes pilos carnis fuæ*.

9. Præterea. Quod majus eft, non poteft fanctificari per illud, quod minus eft. Inconvenienter igitur per quandam unctionem corporalem, & corporalia facrificia, & oblationes corporales fiebat in lege confecratio majorum, & minorum Sacerdotum, ut habetur Levit. 8. & Levitarum, ut habetur Num. 8.

10. Præterea. Sicut dicitur 1. Regum 16. *homines vident ea, quæ patent. Deus autem intuetur cor*: Sed ea, quæ exterius patent in homine, eft corporalis difpofitio, & etiam indumenta. Inconvenienter igitur Sacerdotibus majoribus, & minoribus quædam fpecialia veftimenta deputabantur, de quibus habetur Exod. 28. Et fine ratione videtur, quod prohiberetur aliquis a facerdotio propter corporales defectus, fecundum quod dicitur Levit. 21. *Homo de femine tuo per familias, qui habuerit maculam, non offeret panes Deo fuo, fi cæcus fuerit, vel claudus*, &c. Sic igitur videtur, quod Sacramenta veteris legis irrationabilia fuerint.

Sed Contra eft, quod dicitur Lev. 20. *Ego fum Dominus, qui fanctifico vos*: Sed a Deo nihil fine ratione fit. dicitur enim in Pf. 103. *Omnia in fapientia fecifti*: Ergo in Sacramentis veteris legis, quæ ordinabantur ad hominum fanctificationem, nihil erat fine rationabili caufa.

Re-

Reſpondeo dicendum, quod, ſicut ſupra dictum eſt, (*q.* 101. *a.* 4.) Sacramenta proprie dicuntur illa, quæ adhibebantur a Dei cultoribus ad quandam conſecrationem, per quam ſcilicet deputabantur quodammodo ad cultum Dei. Cultus autem Dei generali quidem modo pertinebat ad totum populum, ſed ſpeciali modo pertinebat ad Sacerdotes, & Levitas, qui erant miniſtri cultus divini. Et ideo in iſtis Sacramentis veteris legis quædam pertinebant communiter ad totum populum, quædam autem ſpecialiter ad miniſtros. Et circa utroſque *tria* erant neceſſaria. Quorum *primum* eſt inſtitutio in ſtatu colendi Deum: Et hæc quidem inſtitutio communiter quantum ad omnes fiebat per circumciſionem, ſine qua nullus admittebatur ad aliquid legalium; quantum vero ad Sacerdotes, per ſacerdotum conſecrationem. *Secundo* requirebatur uſus eorum, quæ pertinent ad divinum cultum: Et ſic quantum ad populum erat eſus paſchalis convivii, ad quem nullus incircumciſus admittebatur, ut patet Exod. 12. & quantum ad Sacerdotes oblatio victimarum, & eſus panum propoſitionis, & aliorum, quæ erant Sacerdotum uſibus deputata. *Tertio* requirebatur remotio eorum, per quæ aliqui impediebantur a cultu divino, ſcilicet immunditiarum. Et ſic quantum ad populum erant inſtitutæ quædam purificationes a quibuſdam exterioribus immunditiis, & etiam expiationes a peccatis; quantum vero ad Sacerdotes, & Levitas erat inſtituta ablutio manuum, & pedum, & raſio pilorum.

Et hæc omnia habebant rationabiles cauſas, & literales, ſecundum quod ordinabantur ad cultum Dei pro tempore illo, & figurales, ſecundum quod ordinabantur ad figurandum Chriſtum, ut patebit per ſingula diſcurrenti.

Ad primum ergo dicendum, quod literalis ratio circumciſionis principalis quidem fuit ad proteſtationem fidei unius Dei. Et quia Abraham fuit primus, qui ſe ab infidelibus ſeparavit, *exiens de domo ſua, & de cognatione ſua*, ideo ipſe primus circumciſionem accepit. Et hanc cauſam aſſignat Apoſtol. ad Rom. 4. *Signum accepit circumciſionis, ſignaculum juſtitiæ fidei, quæ eſt in præputio:* quia ſcilicet in hoc legitur *Abrahę fides reputata ad juſtitiam, quod contra ſpem in ſpem credidit*, ſcil. contra ſpem naturæ in ſpem gratiæ, *ut fieret pater multarum gentium*, cum ipſe eſſet ſenex, & uxor ſua eſſet anus, & ſterilis. Et ut hæc proteſtatio, & imitatio fidei Abrahæ firmaretur in cordibus Judæorum, acceperunt

runt signum in carne sua, cujus oblivisci non possent. unde dicitur Genes. 17. *Erit pactum meum in carne vestra in fœdus æternum*. Ideo autem fiebat octava die, quia antea puer est valde tenellus, & posset ex hoc graviter lædi, & reputatur adhuc quasi quiddam non solidatum. unde etiam nec animalia offerebantur ante octavum diem. Ideo vero non magis tardabatur, ne propter dolorem aliqui signum circumcisionis refugerent, & ne parentes etiam, quorum amor increscit ad filios, post frequentem conversationem, & eorum augmentum, eos circumcisioni subtraherent. *Secunda* ratio esse potuit ad debilitationem concupiscentiæ in membro illo. *Tertia* ratio est in sugillationem sacrorum Veneris, & Priapi, in quibus illa pars corporis honorabatur. Dominus autem non prohibuit nisi incisionem, quæ in cultu idolorum fiebat, cui non erat similis prædicta circumcisio.

Figuralis vero ratio circumcisionis erat, quia figurabatur ablatio corruptionis fienda per Christum, quæ perfecte complebitur in octava ætate, quæ est ætas resurgentium. Et quia omnis corruptio culpę, & pœnæ provenit in nos per carnalem originem ex peccato primi parentis, ideo talis circumcisio fiebat in membro generationis. Unde Apostolus dicit ad Coloss. 2. *Circumcisi estis in Christo circumcisione non manufacta in expoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Domini nostri Jesu Christi*.

Ad secundum dicendum, quod literalis ratio convivii paschalis fuit in commemorationem beneficii, quo Deus eduxit eos de Ægypto. unde per hujusmodi convivii celebrationem profitebantur, se ad illum populum pertinere, quem Deus sibi assumpserat ex Ægypto. Quando enim fuerunt ex Ægypto liberati, præceptum est eis, ut sanguine agni linirent superliminaria domorum, quasi protestantes se recedere a ritibus Ægyptiorum, qui arietem colebant. unde & liberati sunt per sanguinis agni aspersionem, vel linitionem in postibus domorum, a periculo exterminii, quod imminebat Ægyptiis. In illo autem exitu eorum de Ægypto duo fuerunt, scilicet festinantia ad egrediendum: *impellebant enim eos Ægyptii, ut exirent velociter*, ut habetur Exod. 12. Imminebatque periculum ei, qui non festinaret exire cum multitudine, ne remanens occideretur ab Ægyptiis. Festinantia autem designabatur *dupliciter*. *Uno* quidem *modo* per ea, quæ comedebant. præceptum enim eis erat, quod comederent panes azymos in hujus signum, quod *non poterant fer-*

fermentari, *cogentibus exire Ægyptiis*; & quod *comederent assum igni*: sic enim velocius præparabatur: & quod *os non comminuerent ex eo*; quia in festinantia non vacat ossa frangere. *Alio modo* quantum ad modum comedendi. dicitur enim: *Renes vestros accingetis*, *calceamenta habebitis in pedibus*, *tenentes baculos in manibus*, & *comedetis festinanter*: quod manifeste designat homines existentes in promptu itineris. Ad idem etiam pertinet, quod eis præcipitur, *In una domo comedetis*, *neque feretis de carnibus ejus foras*: quia scilicet propter festinantiam non vacabat invicem mittere xenia. Amaritudo autem, quam passi fuerant in Ægypto, significabatur per *lactucas agrestes*.

Figuralis autem ratio patet: quia per immolationem agni paschalis significabatur immolatio Christi, secundum illud 1. ad Corinth. 5. *Pascha nostrum immolatus est Christus*. Sanguis vero agni liberans ab exterminatore, linitis superliminaribus domorum, significat fidem passionis Christi in corde, & ore fidelium, per quam liberamur a peccato, & morte secundum illud 1. Pet. 1. *Redempti estis pretioso sanguine Agni immaculati*. Comedebantur autem carnes illæ ad significandum esum corporis Christi in Sacramento. Erant autem assæ igni, ad significandam passionem, vel charitatem Christi. Comedebantur autem cum azymis panibus ad significandam puram conversationem fidelium sumentium corpus Christi, secundum illud 1. Ad Corinth. 5. *Epulemur in azymis synceritatis*, & *veritatis*. Lactucę autem agrestes addebantur in signum pœnitentiæ peccatorum, quæ necessaria est sumentibus corpus Christi. Renes autem accingendi sunt cingulo castitatis. Calceamenta autem pedum sunt exempla mortuorum patrum. Baculi autem habendi in manibus significant pastoralem custodiam. Præcipitur autem, quod in una domo agnus paschalis comedatur, idest in ecclesia catholicorum, non in conventiculis hæreticorum.

Ad tertium dicendum, quod quædam Sacramenta novæ legis habuerunt in veteri lege sacramenta figuralia sibi correspondentia. Nam circumcisioni respondet Baptismus, qui est fidei sacramentum. Unde dicitur ad Coloss. 2. *Circumcisi estis in circumcisione Domini nostri Jesu Christi*, *consepulti ei in baptismo*. Convivio vero agni paschalis respondet in nova lege Sacramentum Eucharistiæ. Omnibus autem purificationibus veteris legis respondet in nova lege sacramentum Pœnitentiæ. Consecrationi autem

Pontificis, & Sacerdotum respondet sacramentum Ordinis: Sacramento autem Confirmationis, quod est sacramentum plenitudinis gratiæ, non potest respondere in veteri lege aliquod sacramentum: quia nondum advenerat tempus plenitudinis; eo quod *neminem ad perfectum adduxit lex*: Similiter autem & sacramento Extremæ unctionis, quod est quædam immediata præparatio ad introitum gloriæ, cujus aditus nondum patebat in veteri lege, pretio nondum soluto. Matrimonium autem fuit quidem in veteri lege, prout erat in officium naturæ, non autem prout est sacramentum conjunctionis Christi, & Ecclesiæ, quæ nondum erat facta. Unde & in veteri lege dabatur libellus repudii, quod est contra sacramenti rationem.

Ad quartum dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*in corp. art.*) purificationes veteris legis ordinabantur ad removendum impedimenta cultus divini. Qui quidem est *duplex*: sc. *spiritualis*, qui consistit in devotione mentis ad Deum; & *corporalis*, qui consistit in sacrificiis, & oblationibus, & aliis hujusmodi. A cultu autem spirituali impediuntur homines per peccata, quibus homines pollui dicebantur; sicut per idololatriam, & homicidium, per adulteria, & incestus. Et ab istis pollutionibus purificabantur homines per aliqua sacrificia, vel communiter oblata pro tota multitudine, vel etiam pro peccatis singulorum: non quod sacrificia illa carnalia haberent ex seipsis virtutem expiandi peccatum; sed quia significabant expiationem peccatorum futuram per Christum, cujus participes erant etiam antiqui protestantes fidem Redemptoris in figuris sacrificiorum. A cultu vero exteriori impediebantur homines per quasdam immunditias corporales; quæ quidem primo considerabantur in hominibus, & consequenter etiam in aliis animalibus, & in vestimentis, & domibus, & vasis. In hominibus quidem immunditia reputabatur partim quidem ex ipsis hominibus, partim autem ex contactu rerum immundarum. Ex ipsis autem hominibus immundum reputabatur omne illud, quod corruptionem aliquam jam habebat, vel erat corruptioni expositum. Et ideo quia mors est corruptio quædam, cadaver hominis reputabatur immundum. Similiter etiam, quia lepra ex corruptione humorum contingit, qui etiam exterius erumpunt, & alios inficiunt, leprosi etiam reputabantur immundi: Similiter etiam mulieres patientes sanguinis fluxum, sive per infirmitatem, sive etiam per naturam, vel temporibus menstrui,

vel

vel etiam tempore conceptionis ; & eadem ratione viri reputabantur immundi fluxum feminis patientes, vel per infirmitatem, vel per pollutionem nocturnam, vel etiam per coitum. Nam omnis humiditas prædictis modis ab homine egrediens, quandam immundam infectionem habet. Inerat etiam hominibus immunditia quædam ex contactu quarumcumque rerum immundarum. Istarum autem immunditiarum erat ratio & *literalis*, & *figuralis*. Literalis quidem propter reverentiam eorum, quæ ad divinum cultum pertinent : tum quia homines pretiosas res contingere non solent, cum fuerint immundi : tum etiam ut ex raro accessu ad sacra, ea magis venerarentur. Cum enim omnes hujusmodi immunditias raro aliquis cavere possit, contingebat quod raro poterant homines accedere ad attingendum ea, quæ pertinebant ad divinum cultum ; & sic quando accedebant, cum majori reverentia, & humilitate mentis accedebant. Erat etiam in quibusdam horum ratio literalis, ut homines non reformidarent accedere ad divinum cultum, quasi refugientes consortium leprosorum, & similium infirmorum, quorum morbus abominabilis erat, & contagiosus. In quibusdam etiam ratio erat ad vitandum idololatriæ cultum : quia Gentiles in ritu suorum sacrificiorum utebantur quandoque & humano sanguine, & semine. Omnes autem hujusmodi immunditiæ corporales purificabantur vel per solam aspersionem aquæ, vel quæ majores erant, per aliquod sacrificium ad expiandum peccatum, ex quo tales infirmitates contingebant.

Ratio autem figuralis harum immunditiarum fuit, quia per hujusmodi exteriores immunditias figurabantur diversa peccata. Nam immunditia cadaveris cujuscumque significat immunditiam peccati, quod est mors animę. Immunditia autem leprę significat immunditiam hæreticæ doctrinæ : tum quia hæretica doctrina contagiosa est, sicut & lepra : tum quia *nulla etiam falsa doctrina est, quæ vera falsis non admisceat* : sicut etiam in superficie corporis leprosi apparet quædam distinctio quarundam macularum ab alia carne integra. Per immunditiam autem mulieris sanguinifluæ designatur immunditia idololatriæ, propter immolatitium cruorem. Per immunditiam vero viri seminiflui designatur immunditia vanæ locutionis ; eo quod semen est verbum Dei. Per immunditiam vero coitus, & mulieris parientis designatur immunditia peccati originalis. Per immunditiam vero mulieris menstruatę designatur im-

mun-

munditia mentis per voluptates emollitæ. Universaliter vero per immunditiam contactus rei immundę designatur immunditia consensus in peccatum alterius, secundum illud 2. ad Cor. 6. *Exite de medio eorum, & separamini, & immundum ne tetigeritis.* Hujusmodi autem immunditia contactus derivabatur etiam ad res inanimatas. Quicquid enim quocunque modo tangebat immundus, immundum erat. In quo lex attenuavit superstitionem Gentilium, qui non solum per contactum immundi dicebant immunditiam contrahi, sed etiam per collocutionem, aut per aspectum, ut Rabbi Moyses dicit (*in lib. 3. Dux errantium, cap. 48. ante med.*) de muliere menstruata. Per hoc autem mystice significabatur id, quod dicitur Sap. 14. *Similiter odio sunt Deo impius, & impietas ejus.* Erat autem & immunditia quædam ipsarum rerum inanimatarum secundum se; sicut erat immunditia lepræ in domo, & in vestimentis. Sicut enim morbus lepræ accidit in hominibus ex humore corrupto putrefaciente carnem, & corrumpente; ita etiam propter aliquam corruptionem, & excessum humiditatis, vel siccitatis, fit quandoque aliqua corruptio in lapidibus domus, vel etiam in vestimentis. Et ideo hanc corruptionem vocabat lex lepram, ex qua domus, vel vestis immunda judicaretur: tum quia omnis corruptio ad immunditiam pertinebat, ut dictum est: (*hic sup.*) tum etiam quia circa † *al. contra* † hujusmodi corruptionem Gentiles deos penates colebant. Et ideo lex præcepit hujusmodi domos, in quibus fuerit talis corruptio perseverans, destrui, & vestes comburi, ad tollendam idololatrię occasionem. Erat etiam & quædam immunditia vasorum, de qua dicitur Num. 19. *Vas, quod non habuerit cooperculum, & ligaturam desuper, immundum erit.* Cujus immunditiæ causa est, quia in talia vasa de facili poterat aliquid immundum cadere, unde poterant immundari. Erat etiam hoc præceptum ad declinandam idololatriam. Credebant enim idololatræ, quod si mures, aut lacertæ, vel aliqua hujusmodi, quæ immolabant idolis, caderent in vasa, vel in aquas, essent diis gratiora. Adhuc etiam aliquæ mulierculæ vasa dimittunt discooperta in obsequium nocturnorum numinum, quæ *Janas* vocant. Harum autem immunditiarum ratio est figuralis, quia per lepram domus significatur *immunditia congregationis hæreticorum*. Per lepram vero in veste linea significatur *perversitas morum ex amaritudine mentis*. Per lepram vero vestis lineæ significatur *perversitas e-*

du-

dulatorum: Per lepram in stamine significantur *vitia animæ*: Per lepram vero in subtegmine significantur *peccata carnalia*: sicut enim stamen est in subtegmine, ita anima in corpore: Per vas autem, quod non habet cooperculum, nec ligaturam, significatur *homo, qui non habet aliquod velamen taciturnitatis, & qui non constringitur aliqua censura disciplinæ*.

Ad quintum dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*in solut. præc.*) *duplex* erat immunditia in lege. *Una* quidem per aliquam corruptionem mentis, vel corporis: & hæc etiam immunditia major erat. *Alia* vero erat immunditia ex solo contactu rei immundæ: & hæc minor erat, & faciliori ritu expiabatur. Nam immunditia prima expiabatur per sacrificia pro peccato; quia omnis corruptio procedit ex peccato, & peccatum significat: Sed secunda immunditia expiabatur per solam aspersionem aquæ cujusdam: De qua quidem aqua expiationis habetur Numer. 19. mandatur enim ibi a Domino, quod accipiant vaccam rufam in memoriam peccati, quod commiserunt in adoratione vituli. Et dicitur vacca magis, quam vitulus, quia sic Dominus synagogam vocare consuevit, secundum illud Oseæ 5. *Sicut vacca lasciviens declinavit Israel*. Et hoc forte ideo quia vaccas in morem Ægypti coluerunt, secundum illud Oseæ 10. *Vaccas Bethaven coluerunt*: Et in detestationem peccati idololatriæ immolabatur extra castra: Et ubicunque sacrificium fiebat pro expiatione multitudinis peccatorum, cremabatur extra castra totum: Et ut significaretur per hoc sacrificium emundari populus ab universitate peccatorum, *intingebat sacerdos digitum in sanguine ejus, & aspergebat contra fores sanctuarii septem vicibus*: quia septenarius numerus universitatem significat: Et ipsa etiam aspersio sanguinis pertinebat ad detestationem idololatriæ, in qua sanguis immolatitius non effundebatur, sed congregabatur, & circa ipsum homines comedebant in honorem idolorum. *Comburebatur autem in igne*, vel quia Deus Moysi in igne apparuit, & in igne data est lex; vel quia per hoc significabatur, quod idololatria totaliter erat extirpanda, & omne quod ad idololatriam pertinebat; sicut vacca *crematur cum pelle & carnibus, sanguine, & fimo flammæ traditis*. Adjungebatur etiam in combustione *lignum cedrinum, hyssopus, coccusque bis tinctus*, ad significandum, quod sicut ligna cedrina non de facili putrescunt, & coccus bis tinctus non amittit colorem, & hyssopus retinet

etiam

etiam odorem, postquam fuerit desiccatus; ita etiam hoc sacrificium erat in conservationem ipsius populi, & honestatis, & devotionis ipsius. Unde dicitur de cineribus vaccæ, *ut sint multitudini filiorum Israel in custodiam*. Vel, secundum Josephum, (*lib. 3. antiquit. cap.* 8. 9. & 10.) quatuor elementa significata sunt. Igni enim apponebatur *cedrus*; significans terram propter sui terrestreitatem: *hyssopus* significans aerem propter odorem: *coccus* significans aquam, eadem ratione qua etiam *purpura* propter tincturas, quæ ex aquis sumuntur, ut per hoc exprimeretur, quod illud sacrificium offerebatur Creatori quatuor elementorum. Et quia hujusmodi sacrificium offerebatur pro peccato idololatriæ, in ejus detestationem, *& comburens*, *& cineres colligens*, *& ille qui aspergit aquas*, *in quibus cinis ponebatur*, *immundi reputabantur*; ut per hoc ostenderetur, quod quicquid quocunque modo ad idololatriam pertinet, quasi immundum est abjiciendum. Ab hac autem immunditia purificabantur per solam vestimentorum ablutionem: Nec indigebant aqua aspergi propter hujusmodi immunditiam; quia sic esset processus in infinitum. Ille enim qui aspergebat aquam, immundus fiebat: & sic si ipse seipsum aspergeret, immundus remaneret: si autem alius eum aspergeret, ille immundus esset: & similiter ille qui illum aspergeret, & sic in infinitum.

Figuralis autem ratio hujus sacrificii est, quia per vaccam rufam significatur Christus, secundum infirmitatem assumptam, quam fœmininus sexus designat. Sanguinem autem passionis ejus designat vaccæ color. Erat autem *vacca rufa ætatis integræ*; quia omnis operatio Christi est perfecta: *In qua nulla erat macula*, *nec portavit jugum*: quia Christus innocens fuit, nec portavit jugum peccati. Præcipitur autem *adduci ad Moysen*, quia imputabant ei transgressionem Mosaicæ legis in violatione Sabbati. Præcipitur autem *tradi Eleazaro Sacerdoti*; quia Christus occidendus in manus Sacerdotum traditus est. *Immolatur autem extra castra*; quia *extra portam Christus passus est*. *Intingit autem sacerdos digitum in sanguine ejus*; quia per discretionem, quam digitus significat, mysterium passionis Christi est considerandum, & imitandum. *Aspergitur autem contra tabernaculum*, per quod synagoga designatur, vel ad condemnationem Judæorum non credentium, vel ad purificationem credentium. Et hoc *septem vicibus*, vel propter septem dona Spiritus sancti, vel propter septem dies, in quibus omne tem-

tempus intelligitur. Sunt autem omnia, quæ ad Christi Incarnationem pertinent, *igne cremanda*, ideſt ſpiritualiter intelligenda. nam *per pellem*, & *carnem* exterior Chriſti operatio ſignificatur, *per ſanguinem* ſubtilis, & interna virtus exteriora facta vivificans; *per fimum* laſſitudo, ſitis, & omnia hujuſmodi ad infirmitatem pertinentia. Adduntur autem *tria*; ſcilicet *cedrus*, quod ſignificat altitudinem ſpei, vel contemplationis; *hyſſopus*, quod ſignificat humilitatem, vel fidem; *coccus bis tinctus*, quod ſignificat geminam charitatem. per hæc enim debemus Chriſto paſſo adhærere. Iſte autem cinis combuſtionis *colligitur a viro mundo*; quia reliquiæ paſſionis pervenerunt ad Gentiles, qui non fuerunt culpabiles in Chriſti morte. *Apponuntur autem cineres in aqua ad expiandum*; quia ex paſſione Chriſti baptiſmus ſortitur virtutem emundandi peccata. *Sacerdos* autem, *qui immolabat*, & *comburebat vaccam*, & *ille qui comburebat*, & *qui colligebat cineres*, *immundus erat*, & *etiam qui aſpergebat aquam*: vel quia Judæi ſunt facti immundi ex occiſione Chriſti, per quam noſtra peccata expiantur, & hoc *uſque ad veſperum*, ideſt uſque ad finem mundi, quando reliquiæ Iſrael convertentur: vel quia illi qui tractant ſancta, intendentes ad emundationem aliorum, ipſi etiam aliquas immunditias contrahunt, ut Gregor. dicit in Paſtorali, (*part.* 2. *cap.* 5. *cir. fi.*) & hoc *uſque ad veſperam*, ideſt uſque ad finem præſentis vitæ.

Ad ſextum dicendum, quod, ſicut dictum eſt, (*in reſp. ad* 4.) immunditia, quæ ex corruptione proveniebat vel mentis, vel corporis, expiabatur per ſacrificia pro peccato. Offerebantur autem ſpecialia ſacrificia pro peccatis ſingulorum. Sed quia aliqui negligentes erant circa expiationem hujuſmodi peccatorum, & immunditiarum, vel etiam propter ignorantiam ab expiatione hujuſmodi deſiſtebant, inſtitutum fuit, ut ſemel in anno decima die ſeptimi menſis fieret ſacrificium expiationis pro toto populo. Et quia, ſicut Apoſtolus dicit ad Hebr. 7. *lex conſtituit homines ſacerdotes infirmitatem habentes*, oportebat quod *ſacerdos prius offerret pro ſeipſo vitulum pro peccato* in commemorationem peccati, quod Aaron fecerat in conflatione vituli aurei, & *arietem in holocauſtum*, per quod ſignificabatur, quod ſacerdotis prælatio, quam aries deſignat, qui eſt dux gregis, erat ordinanda ad honorem Dei. Deinde autem *offerebat pro populo duos hircos*, quorum unus immolabatur ad expiandum

pec-

peccatum multitudinis. Hircus enim animal fœtidum est, & de pilis ejus fiunt vestimenta pungentia: ut per hoc significaretur fœtor, & immunditia, & aculei peccatorum. *Hujus* autem *hirci immolati sanguis inferebatur simul etiam cum sanguine vituli in Sancta sanctorum, & aspergebatur ex eo totum Sanctuarium*, ad significandum quod tabernaculum emundabatur ab immunditiis filiorum Israel. *Corpus* vero *hirci, & vituli, quæ immolata sunt pro peccato, oportebat comburi*, ad ostendendum consumptionem peccatorum. Non autem in altari, quia ibi non comburebantur totaliter nisi holocausta. unde *mandatum erat, ut comburerentur extra castra* in detestationem peccati. hoc enim fiebat, quandocunque immolabatur sacrificium pro aliquo gravi peccato, vel pro multitudine peccatorum. *Alter* vero *hircus emittebatur in desertum*; non quidem ut offerretur dæmonibus, quos colebant Gentiles in desertis, quia eis nihil licebat immolari; sed ad significandum effectum illius sacrificii immolati: Et ideo *sacerdos imponebat manum super caput ejus, confitens peccata filiorum Israel*, ac si ille hircus deportaret ea in desertum, ubi a bestiis comederetur, quasi portans pœnam pro peccatis populi. Dicebatur autem *portare peccata populi*; vel quia in ejus emissione significabatur remissio peccatorum populi: vel quia colligabatur super caput ejus aliqua schedula, ubi erant scripta peccata.

Ratio autem figuralis horum erat, quia Christus significatur & *per vitulum*, propter virtutem, & *per arietem*, quia ipse est dux fidelium; & *per hircum*, propter *similitudinem carnis peccati*: & ipse Christus est immolatus pro peccatis & sacerdotum, & populi; quia per ejus passionem & majores, & minores a peccato mundantur. *Sanguis* autem *vituli, & hirci infertur in Sancta per Pontificem*; quia per sanguinem passionis Christi patet nobis introitus in regnum cœlorum. *Comburuntur autem eorum corpora extra castra*: quia *extra portam Christus passus est*, ut Apostolus dicit ad Hebr. ult. Per *hircum* autem, qui emittebatur, potest significari *vel* ipsa divinitas Christi, quæ in solitudinem abiit, homine Christo patiente, non quidem locum mutans, sed virtutem cohibens; *vel* significatur concupiscentia mala, quam debemus a nobis abjicere, virtuosos autem motus Domino immolare. De immunditia vero eorum, qui hujusmodi sacrificia comburebant, eadem ratio est, quæ in sacrificio vitulæ rufæ dicta est. (*in resp. ad* 5.)

Ad

Ad septimum dicendum, quod per ritum legis leprosus non emundabatur a macula lepræ, sed emundatus ostendebatur. Et hoc significatur Levit. 14. cum dicitur de sacerdote, *Cum invenerit lepram esse emundatam, præcipiet ei, qui purificatur:* Jam ergo lepra mundata erat: Sed purificari dicebatur, inquantum judicio sacerdotis restituebatur consortio hominum, & cultui divino. Contingebat tamen quandoque, ut divino miraculo per ritum legis corporalis mundaretur lepra, quando sacerdos decipiebatur in judicio. Hujusmodi autem purificatio leprosi *dupliciter* fiebat, nam *primo* judicabatur esse mundus: *secundo* autem restituebatur, tanquam mundus, consortio hominum, & cultui divino, scilicet post septem dies. In prima autem purificatione offerebat pro se leprosus mundandus *duos passeres vivos, & lignum cedrinum, & vermiculum, & hyssopum*, hoc modo: ut filo coccineo ligarentur passer, & hyssopus simul cum ligno cedrino; ita scilicet quod lignum cedrinum esset quasi manubrium aspersorii; hyssopus vero, & passer erant id, quod de aspersorio tingebatur in sanguine alterius passeris immolati in aquis vivis. Hæc autem quatuor offerebat contra quatuor defectus lepræ. Nam contra putredinem offerebatur *cedrus*, quæ est arbor imputribilis; contra fœtorem *hyssopus*, quæ est herba odorifera; contra insensibilitatem *passer vivus*; contra turpitudinem coloris *vermiculus*, qui habeat vivum † *al. vermium* † colorem: Passer vero vivus advolare dimittebatur in agrum, quia leprosus restituebatur pristinæ libertati. In octavo vero die admittebatur ad cultum divinum, & restituebatur consortio hominum. Primo tamen rasis pilis totius corporis, & lotis vestimentis: eo quod lepra pilos corrodit, vestimenta coinquinat, & fœtida reddit. Et postmodum sacrificium offerebatur pro delicto ejus: quia lepra plerunque inducitur pro peccato. De sanguine autem sacrificii tingebatur extremum auriculæ ejus, qui erat mundandus; & pollices manus dextræ, & pedis: quia in istis partibus primum lepra dignoscitur, & sentitur. Adhibebantur etiam huic ritui *tres* liquores: scilicet *sanguis* contra sanguinis corruptionem: *oleum* ad designandam sanationem morbi; *aqua viva* ad emundandam spurcitiam.

Figuralis autem ratio erat, quia per duos passeres significantur divinitas & humanitas Christi: Quorum *unus*, scilicet humanitas, *immolatur in vase fictili super aquas viventes*; quia per passionem Chri-

Christi aquæ baptismi consecrantur: *Alius* autem, scilicet impassibilis divinitas, *vivus remanebat*; quia divinitas mori non potest: Unde & *evolabat*; quia passione adstringi non poterat. *Hic* autem *passer vivus simul cum ligno cedrino, & cocco, vermiculo, & hyssopo*, idest fide, spe, & charitate, ut supra dictum est, (*a. 4. hu. q. ad 4.*) *mittitur in aquam ad aspergendum*; quia in fide Dei, & hominis baptizamur. *Lavat autem homo* per aquam baptismi, & lacrymarum *vestimenta sua*, idest opera, & *omnes pilos*, idest cogitationes: *Tingitur autem extremum auriculæ dextræ ejus, qui mundatur, de sanguine, & de oleo*; ut ejus auditum muniat contra corrumpentia verba: *Pollices autem manus dextræ, & pedis tinguntur*, ut sit ejus actio sancta. Alia vero, quæ ad hanc purificationem pertinent, vel etiam aliarum immunditiarum, non habent aliquid speciale præter alia sacrificia pro peccatis, vel pro delictis.

Ad octavum, & nonum dicendum, quod sicut populus instituebatur ad cultum Dei per circumcisionem, ita minister per aliquam specialem purificationem, vel consecrationem: Unde & separari ab aliis præcipiuntur, quasi specialiter ad ministerium cultus divini præ aliis deputati. Et totum quod circa eos fiebat in eorum consecratione, vel institutione, ad hoc pertinebat, ut ostenderetur eos habere quandam prærogativam puritatis, & virtutis, & dignitatis. Et ideo in constitutione ministrorum *tria* fiebant: *Primo* enim purificabantur: *Secundo* ordinabantur, & consecrabantur: *Tertio* applicabantur ad usum ministerii. Purificabantur quidem communiter omnes per ablutionem aquæ, & per quædam sacrificia: Specialiter autem Levitæ *radebant omnes pilos carnis suæ*, ut habetur Levit. 8. Consecratio vero circa Pontifices, & Sacerdotes hoc ordine fiebat: Primo enim, postquam abluti erant, induebantur quibusdam vestimentis specialibus, pertinentibus ad designandam dignitatem ipsorum. Specialiter autem Pontifex oleo unctionis in capite ungebatur, ut designaretur, quod ab ipso diffunderetur potestas consecrandi ad alios: sicut oleum a capite derivatur ad inferiora: ut habetur in Psalm. 132. *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron*: Levitæ vero non habebant aliam consecrationem, nisi quod offerebantur Domino a filiis Israel per manus Pontificis, qui orabat pro eis. Minorum vero Sacerdotum solæ manus consecrabantur, quæ erant applicandæ ad sacrificia: &

de

de sanguine animalis immolatitii *tingebatur extremum auriculæ dextræ ipsorum*, *& pollices pedis*, *aut manus dextræ*; ut scilicet essent obedientes legi Dei in oblatione sacrificiorum, quod significatur in intinctione *auris dextræ*: & quod essent solliciti, & prompti in executione sacrificiorum, quod significatur in intinctione *pedis*, *& manus dextræ*. Aspergebantur etiam ipsi, & vestimenta eorum sanguine animalis immolati, in memoriam sanguinis agni, per quem fuerunt liberati ex Ægypto. Offerebantur autem in eorum consecratione hujusmodi sacrificia: *Vitulus pro peccato*, in memoriam remissionis peccati Aaron circa conflationem vituli: *Aries in holocaustum*, in memoriam oblationis Abrahæ, cujus obedientiam Pontifex imitari debebat: *Aries* etiam *consecrationis*, qui erat quasi *hostia pacifica*, in memoriam liberationis de Ægypto per sanguinem agni: *Canistrum* autem *panum*, in memoriam mannæ præstiti populo. Pertinebat autem ad applicationem ministerii, quod imponebatur super manus eorum *adeps arietis*, *& torta panis unius*, & *armus dexter*; ut ostenderetur, quod accipiebant potestatem hujusmodi offerendi Domino. Levitæ vero applicabantur ad ministerium per hoc, quod intromittebantur in tabernaculum fœderis, quasi ad ministrandum circa vasa Sanctuarii.

Figuralis vero horum ratio erat, quia illi, qui sunt consecrandi ad spirituale ministerium Christi, debent primo *purificari per aquam* baptismi, & lacrymarum in fide passionis Christi; quod est expiativum, & purgativum sacrificium: Et debent *reddere omnes pilos carnis*, idest omnes pravas cogitationes: Debent etiam ornari virtutibus, & consecrari oleo Spiritus sancti, & aspersione sanguinis Christi: Et sic debent esse intenti ad exequenda spiritualia ministeria.

Ad decimum dicendum, quod, sicut jam dictum est, (*in solut. præc. & ar. 4. hu. qu.*) intentio legis erat inducere ad reverentiam divini cultus: Et hoc *dupliciter*: *Uno modo* excludendo a cultu divino omne id, quod poterat esse contemptibile: *Alio modo* apponendo ad cultum divinum omne illud, quod videbatur ad honorificentiam pertinere: Et si hoc quidem observabatur in tabernaculo, & vasis ejus, & animalibus immolandis, multo magis hoc observandum erat in ipsis ministris. Et ideo ad removendum contemptum ministrorum, præceptum fuit ut non haberent maculam, vel defectum corporalem: quia hujusmodi homines solent apud alios

in contemptu haberi. Propter quod etiam institutum fuit, ut non sparsim ex quolibet genere ad Dei ministerium applicarentur, sed ex certa prosapia secundum generis successionem, ut ex hoc clariores, & nobiliores haberentur. Ad hoc autem quod in reventia haberentur, adhibebatur eis specialis ornatus vestium, & specialis consecratio. Et hæc est in communi causa ornatus vestium. In speciali autem sciendum est, quod Pontifex habebat *octo* ornamenta. Primo enim habebat *vestem lineam*. Secundo habebat *tunicam hyacinthinam*, in cujus extremitate versus pedes ponebantur per circuitum *tintinnabula quædam*, & *mala punica*, *facta ex hyacintho*, & *purpura*, *coccoque bis tincto*. Tertio habebat *superhumerale*, quod tegebat homeros, & anteriorem partem usque ad cingulum; quod erat *ex auro & hyacintho*, *& purpura*, *coccoque bis tincto*, *& bysso retorta*: & super humeros habebat *duos onychinos*, in quibus erant sculpta nomina filiorum Israel. Quartum erat *Rationale*, ex eadem materia factum quod erat quadratum, & ponebatur in pectore, & conjungebatur superhumerali: Et in hoc Rationali erant *duodecim lapides pretiosi distincti per quatuor ordines*, in quibus etiam sculpta erant nomina filiorum Israel, quasi ad designandum quod ferret onus totius populi, per hoc quod habebat nomina eorum in humeris, & quod jugiter debebat de eorum salute cogitare, per hoc quod portabat eos in pectore, quasi in corde habens. In quo etiam Rationali mandavit Dominus poni *doctrinam*, & *veritatem*: quia quædam pertinentia ad veritatem justitiæ, & doctrinæ scribebantur in illo Rationali. Judæi tamen fabulantur, quod in Rationali erat lapis, qui secundum diversos colores mutabatur secundum diversa, quæ debebant accidere filiis Israel: Et hoc vocant *veritatem*, & *doctrinam*. Quintum erat *baltheus*, idest cingulus quidam factus ex prædictis quatuor coloribus. Sextum erat *tiara*, idest mitra quædam de bysso. Septimum autem erat *lamina aurea*, pendens in fronte ejus, in qua erat scriptum nomen Domini. Octavum autem erant *femoralia linea*, ut operirent carnem turpitudinis suæ, quando accederet ad Sanctuarium, vel ad Altare. Ex istis autem *octo* ornamentis minores Sacerdotes habebant *quatuor*, scilicet *tunicam lineam*, *femoralia*, *baltheum*, *& tiaram*. Horum ornamentorum quidam rationem literalem assignant, dicentes quod in istis ornamentis designabatur dispositio orbis terrarum, quasi pontifex protestaretur, se esse ministrum

Crea-

Creatoris mundi. Unde etiam Sap. 18. dicitur, quod *in veste Aaron erat descriptus orbis terrarum.* Nam *femoralia linea* figurabant terram, ex qua linum nascitur: *Balthei* circumvolutio significabat Oceanum, qui circumcingit terram: *Tunica hyacinthina* suo colore significabat aerem, per cujus *tintinnabula* significabantur tonitrua, per *mala granata* coruscationes: *Superhumerale* vero significabat sua varietate cœlum sydereum: *duo onychini* duo hemisphæria, vel Solem, & Lunam: *Duodecim* gemmæ in pectore duodecim signa in Zodiaco, quæ dicebantur posita in Rationali, quia in cœlestibus sunt rationes terrenorum, secundum illud Job. 38. *Numquid nosti ordinem cœli, & pones rationem ejus in terra? Cidaris* autem vel *tiara* significabat cœlum empyreum: *Lamina aurea* Deum omnibus præsidentem.

Figuralis vero ratio manifesta est. Nam maculæ, vel defectus corporales, a quibus debebant sacerdotes esse immunes, significant diversa vitia, & peccata, quibus debent carere. Prohibetur enim esse *cæcus*, idest ne sit ignorans: Ne sit *claudus*, idest instabilis, & ad diversa se inclinans: Ne sit *parvo*, vel *grandi*, vel *torto naso*, idest ne per defectum discretionis vel in plus, vel in minus excedat, aut etiam aliqua prava exerceat: per nasum enim discretio designatur, quia est discretivus odoris: Ne sit *fracto pede vel manu*, idest ne amittat virtutem bene operandi, vel procedendi in virtute: Repudiatur etiam, *si habeat gibbum vel ante, vel retro*, per quem significatur superfluus amor terrenorum. Si est *lippus*, idest per carnalem affectum ejus ingenium obscuratur: contingit enim lippitudo ex fluxu humoris: Repudiatur etiam, si *habeat albuginem in oculo*, idest præsumptionem candoris justitiæ in sua cogitatione: Repudiatur etiam, si *habeat jugem scabiem*, idest petulantiam carnis: Et si *habuerit impetiginem*, quæ sine dolore corpus occupat, & membrorum decorem fœdat; per quam avaritia designatur: Et etiam si *sit herniosus, vel ponderosus*, qui scilicet gestat pondus turpitudinis in corde, licet non exerceat in opere. Per ornamenta vero designantur virtutes ministrorum Dei. Sunt autem *quatuor*, quæ sunt necessariæ omnibus ministris: Scilicet *castitas*, quæ significatur per *femoralia*: *Puritas* vero *vitæ*, quæ significatur per *lineam tunicam*: *Moderatio* discretionis, quæ significatur per *cingulum*: Et *rectitudo intentionis* quæ significatur per *tiaram* protegentem caput. Sed præ his Pon-

Pontifices debent *quatuor* habere: Primo quidem *jugem Dei memoriam in contemplationem*: & hoc significat *lamina aurea* habens nomen Dei in fronte: Secundo quod *supportent infirmitates populi*; quod significat *superhumerale*: Tertio, quod *habeant populum in corde, & in visceribus per solicitudinem charitatis*; quod significatur per *Rationale*: Quarto, quod *habeant conversationem cœlestem per opera perfectionis*; quod significatur per *tunicam hyacinthinam*. Unde & tunicæ hyacinthinæ adjunguntur in extremitate *tintinnabula aurea*, per quæ significatur *doctrina divinorum*, quæ debet conjungi cœlesti conversationi Pontificis: Adjunguntur etiam *mala punica*, per quæ significatur *unitas fidei*, & *concordia in bonis moribus*; quia sic conjuncta debet esse ejus doctrina, ut per eam fidei, & pacis unitas non rumpatur.

APPENDIX.

Ex art. habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod sacramenta veteris legis convenientem causam suæ institutionis habebant. Ut per dictum *Lev.* 20. *& ps.* 103. secundum quod cum applicatione est *in arg. contr.* Item per dictum Job. 5. *Nihil in terra sine causa fit*. Ex hoc enim demonstratum esse vult scriptura, quod multo magis nihil in sacramentis sine causa fit, quanto sacramenta ad ordinem supernaturalem pertinent, terra vero ad naturalem. De convenientia quoque scripturarum, cum in his sacramenta talia ponantur, & ordinentur vide *q.* 68. *ar.* 4. *append.* & 2. 2. *q.* 122. *ar.* 2. *app.* & *q.* 140. *a.* 1. *app.* sed, & si vis, de earumdem sufficientia, vide *q.* 68. *ar.* 4. *append. &* 2. 2. *q.* 17. *art.* 6. *appen. Secundo* vides, &c.

ARTICULUS VI. 551

Utrum fuerit aliqua rationalis causa observantiarum cæremonialium.

AD Sextum sic proceditur. Videtur, quod observantiarum cæremonialium nulla fuerit rationabilis causa. Quia, ut Apostolus dicit 1. ad Timoth. 4. *Omnis creatura Dei est bona, & nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur*, Inconvenienter igitur prohibiti sunt ab esu quorumdam ciborum, tanquam immundorum, ut patet Levit. 11.

2. Præterea. Sicut animalia dantur in cibum hominis, ita etiam & herbæ. unde dicitur Genes. 9. *Quasi olera virentia dedi vobis omnem carnem*: Sed in herbis lex non distinxit aliquas *immundas*; cum tamen aliquæ illarum sint maxime nocivæ, ut puta venenosæ. Ergo videtur, quod nec de animalibus aliqua debuerint prohiberi, tanquam immunda.

3. Præterea. Si materia est immunda, ex qua aliquid generatur, pari ratione videtur, quod id quod generatur ex ea, sit immundum: Sed ex sanguine generatur caro. Cum igitur non omnes carnes prohiberentur tanquam immundæ, pari ratione nec sanguis debuit prohiberi quasi immundus, aut adeps, qui ex sanguine generatur.

4. Præterea. Dominus dicit Matth. 10. *eos non esse timendos, qui occidunt corpus; quia post mortem non habent, quid faciant*: Quod non esset verum si in nocumentum hominis cederet; quid ex eo fieret. Multo igitur minus pertinet ad animal jam occisum, qualiter ejus carnes decoquantur. Irrationabile igitur videtur esse, quod dicitur Exod. 23. *Non coques hædum in lacte matris suæ*.

5. Præterea. Ea quæ sunt primitiva in hominibus, & animalibus, tanquam perfectiora, præcipiuntur Domino offerri. Inconvenienter igitur præcipitur Levit. 19. *Quando ingressi fueritis terram, & plantaveritis in ea ligna pomifera auferetis præputia eorum*, idest prima germina, *& immunda erunt vobis, nec edetis ex eis*.

6. Præterea. Vestimentum extra corpus hominis est. Non igitur debuerant quædam specialia vestimenta Judæis interdici: puta quod dicitur Levit. 19. *Veste, quæ ex duobus texta est, non indueris*: Et Deuteron. 21. *Non induetur mulier veste virili, & vir non induetur veste fœminea*: Et infra, *Non indueris vestimento, quod ex lana, linoque contextum est*.

7. Præterea. Memoria mandatorum Dei non pertinet ad corpus, sed ad cor. Inconvenienter igitur præcipitur Deuteron. 6. quod *ligarent præcepta Dei, quasi signum in manu sua*, & quod *scriberent in limine ostiorum*; & quod *per angulos palliorum facerent fimbrias, in quibus ponerent vittas hyacinthinas, in memoriam mandatorum Dei*, ut habetur Num. 15.

8. Præterea. Apostolus dicit 1. ad Corint. 9. quod *non est cura Deo de bobus*, & per consequens neque de aliis animalibus irrationalibus. Inconvenienter

etiam odorem, postquam fuerit desiccatus; ita etiam hoc sacrificium erat in conservationem ipsius populi, & honestatis, & devotionis ipsius. Unde dicitur de cineribus vaccæ, *ut sint multitudini filiorum Israel in custodiam*. Vel, secundum Josephum, (*lib.* 3. *antiquit. cap.* 8. 9. & 10.) quatuor elementa significata sunt. Igni enim apponebatur *cedrus*, significans terram propter sui terrestreitatem: *hyssopus* significans aerem propter odorem: *coccus* significans aquam, eadem ratione qua etiam *purpura* propter tincturas, quæ ex aquis sumuntur, ut per hoc exprimeretur, quod illud sacrificium offerebatur Creatori quatuor elementorum. Et quia hujusmodi sacrificium offerebatur pro peccato idololatriæ, in ejus detestationem, *&* *comburens*, *&* *cineres colligens*, *&* *ille qui aspergit aquas*, *in quibus cinis ponebatur*, *immundi reputabantur*; ut per hoc ostenderetur, quod quicquid quocunque modo ad idololatriam pertinet, quasi immundum est abjiciendum. Ab hac autem immunditia purificabantur per solam vestimentorum ablutionem; Nec indigebant aqua aspergi propter hujusmodi immunditiam; quia sic esset processus in infinitum. Ille enim qui aspergebat aquam, immundus fiebat; & sic si ipse seipsum aspergeret, immundus remaneret; si autem alius eum aspergeret, ille immundus esset; & similiter ille qui illum aspergeret, & sic in infinitum.

Figuralis autem ratio hujus sacrificii est, quia per vaccam rufam significatur Christus, secundum infirmitatem assumptam, quam fœmininus sexus designat. Sanguinem autem passionis ejus designat vaccæ color. Erat autem *vacca rufa ætatis integræ*; quia omnis operatio Christi est perfecta: *In qua nulla erat macula*, *nec portavit jugum*: quia Christus innocens fuit, nec portavit jugum peccati. Præcipitur autem *adduci ad Moysen*, quia imputabant ei transgressionem Mosaicæ legis in violatione Sabbati. Præcipitur autem *tradi Eleazaro Sacerdoti*; quia Christus occidendus in manus Sacerdotum traditus est. *Immolatur autem extra castra*; quia *extra portam Christus passus est*. *Intingit autem sacerdos digitum in sanguine ejus*; quia per discretionem, quam digitus significat, mysterium passionis Christi est considerandum, & imitandum. *Aspergitur autem contra tabernaculum*, per quod synagoga designatur, vel ad condemnationem Judæorum non credentium, vel ad purificationem credentium. Et hoc *septem vicibus*, vel propter septem dona Spiritus sancti, vel propter septem dies, in quibus omne

tem-

tempus intelligitur. Sunt autem omnia, quæ ad Christi Incarnationem pertinent, *igne cremanda*, idest spiritualiter intelligenda. nam *per pellem*, & *carnem* exterior Christi operatio significatur, *per sanguinem* subtilis, & interna virtus exteriora facta vivificans; *per fimum* lassitudo, sitis, & omnia hujusmodi ad infirmitatem pertinentia. Adduntur autem *tria*; scilicet *cedrus*, quod significat altitudinem spei, vel contemplationis; *hyssopus*, quod significat humilitatem, vel fidem; *coccus bis tinctus*, quod significat geminam charitatem. per hæc enim debemus Christo passo adhærere. Iste autem cinis combustionis *colligitur a viro mundo*; quia reliquiæ passionis pervenerunt ad Gentiles, qui non fuerunt culpabiles in Christi morte. *Apponuntur autem cineres in aqua ad expiandum*; quia ex passione Christi baptismus sortitur virtutem emundandi peccata. *Sacerdos* autem, *qui immolabat*, & *comburebat vaccam*, & *ille qui comburebat*, & *qui colligebat cineres*, *immundus erat*, & *etiam qui aspergebat aquam*: vel quia Judæi sunt facti immundi ex occisione Christi, per quam nostra peccata expiantur, & hoc *usque ad vesperum*, idest usque ad finem mundi, quando reliquiæ Israel convertentur; vel quia illi qui tractant sancta, intendentes ad emundationem aliorum, ipsi etiam aliquas immunditias contrahunt, ut Gregor. dicit in Pastorali, (*part.* 2. *cap.* 5. *cir. fi.*) & hoc *usque ad vesperam*, idest usque ad finem præsentis vitæ.

Ad sextum dicendum, quod, sicut dictum est, (*in resp. ad* 4.) immunditia, quæ ex corruptione proveniebat vel mentis, vel corporis, expiabatur per sacrificia pro peccato. Offerebantur autem specialia sacrificia pro peccatis singulorum. Sed quia aliqui negligentes erant circa expiationem hujusmodi peccatorum, & immunditiarum, vel etiam propter ignorantiam ab expiatione hujusmodi desistebant, institutum fuit, ut semel in anno decima die septimi mensis fieret sacrificium expiationis pro toto populo. Et quia, sicut Apostolus dicit ad Hebr. 7. *lex constituit homines sacerdotes infirmitatem habentes*, oportebat quod *sacerdos prius offerret pro seipso vitulum pro peccato* in commemorationem peccati, quod Aaron fecerat in conflatione vituli aurei; & *arietem in holocaustum*, per quod significabatur, quod sacerdotis prælatio, quam aries designat, qui est dux gregis, erat ordinanda ad honorem Dei. Deinde autem *offerebat pro populo duos hircos*, quorum unus immolabatur ad expiandum pec-

peccatum multitudinis. Hircus enim animal fœtidum est, & de pilis ejus fiunt vestimenta pungentia: ut per hoc significaretur fœtor, & immunditia, & aculei peccatorum. *Hujus* autem *hirci immolati sanguis inferebatur simul etiam cum sanguine vituli in Sancta sanctorum, & aspergebatur ex eo totum Sanctuarium*, ad significandum quod tabernaculum emundabatur ab immunditiis filiorum Israel. *Corpus* vero *hirci, & vituli, quæ immolata sunt pro peccato, oportebat comburi*, ad ostendendum consumptionem peccatorum. Non autem in altari, quia ibi non comburebantur totaliter nisi holocausta. unde *mandatum erat, ut comburerentur extra castra* in detestationem peccati: hoc enim fiebat, quandocunque immolabatur sacrificium pro aliquo gravi peccato, vel pro multitudine peccatorum. *Alter* vero *hircus emittebatur in desertum*; non quidem ut offerretur dæmonibus, quos colebant Gentiles in desertis, quia eis nihil licebat immolari; sed ad significandum effectum illius sacrificii immolati: Et ideo *sacerdos imponebat manum super caput ejus, confitens peccata filiorum Israel*, ac si ille hircus deportaret ea in desertum, ubi a bestiis comederetur, quasi portans pœnam pro peccatis populi. Dicebatur autem *portare peccata populi*; vel quia in ejus emissione significabatur remissio peccatorum populi: vel quia colligabatur super caput ejus aliqua schedula, ubi erant scripta peccata.

Ratio autem figuralis horum erat, quia Christus significatur & *per vitulum*, propter virtutem, & *per arietem*, quia ipse est dux fidelium; & *per hircum*, propter *similitudinem carnis peccati*: & ipse Christus est immolatus pro peccatis & sacerdotum, & populi; quia per ejus passionem & majores, & minores a peccato mundantur. *Sanguis* autem *vituli, & hirci infertur in Sancta per Pontificem*; quia per sanguinem passionis Christi patet nobis introitus in regnum cœlorum. *Comburuntur autem eorum corpora extra castra*: quia *extra portam Christus passus est*, ut Apostolus dicit ad Hebr. ult. Per *hircum* autem, qui emittebatur, potest significari *vel* ipsa divinitas Christi, quæ in solitudinem abiit, homine Christo patiente, non quidem locum mutans, sed virtutem cohibens; *vel* significatur concupiscentia mala, quam debemus a nobis abjicere, virtuosos autem motus Domino immolare. De immunditia vero eorum, qui hujusmodi sacrificia comburebant, eadem ratio est, quæ in sacrificio vitulæ rufæ dicta est. (*in resp. ad 5.*)

Ad

Ad septimum dicendum, quod per ritum legis leprosus non emundabatur a macula lepræ, sed emundatus ostendebatur. Et hoc significatur Levit. 14. cum dicitur de sacerdote, *Cum invenerit lepram esse emundatam, præcipiet ei, qui purificatur:* Jam ergo lepra mundata erat: Sed purificari dicebatur, inquantum judicio sacerdotis restituebatur consortio hominum, & cultui divino. Contingebat tamen quandoque, ut divino miraculo per ritum legis corporalis mundaretur lepra, quando sacerdos decipiebatur in judicio. Hujusmodi autem purificatio leprosi *dupliciter* fiebat, nam *primo* judicabatur esse mundus: *secundo* autem restituebatur, tanquam mundus, consortio hominum, & cultui divino, scilicet post septem dies. In prima autem purificatione offerebat pro se leprosus mundandus *duos passeres vivos, & lignum cedrinum, & vermiculum, & hyssopum*, hoc modo: ut filo coccineo ligarentur passer, & hyssopus simul cum ligno cedrino; ita scilicet quod lignum cedrinum esset quasi manubrium aspersorii; hyssopus vero, & passer erant id, quod de aspersorio tingebatur in sanguine alterius passeris immolati in aquis vivis. Hæc autem quatuor offerebat contra quatuor defectus lepræ. Nam contra putredinem offerebatur *cedrus*, quæ est arbor imputribilis; contra fœtorem *hyssopus*, quæ est herba odorifera; contra insensibilitatem *passer vivus*; contra turpitudinem coloris *vermiculus*, qui habeat vivum † *al. vermium* † colorem: Passer vero vivus advolare dimittebatur in agrum, quia leprosus restituebatur pristinæ libertati. In octavo vero die admittebatur ad cultum divinum, & restituebatur consortio hominum. Primo tamen rasis pilis totius corporis, & lotis vestimentis: eo quod lepra pilos corrodit, vestimenta coinquinat, & fœtida reddit. Et postmodum sacrificium offerebatur pro delicto ejus: quia lepra plerunque inducitur pro peccato. De sanguine autem sacrificii tingebatur extremum auriculæ ejus, qui erat mundandus, & pollices manus dextræ, & pedis: quia in istis partibus primum lepra dignoscitur, & sentitur. Adhibebantur etiam huic ritui *tres* liquores: scilicet *sanguis* contra sanguinis corruptionem: *oleum* ad designandam sanationem morbi; *aqua viva* ad emundandam spurcitiam.

Figuralis autem ratio erat, quia per duos passeres significantur divinitas & humanitas Christi: Quorum *unus*, scilicet humanitas, *immolatur in vase fictili super aquas viventes*; quia per passionem

Chri-

Christi aquæ baptismi consecrantur: *Alius* autem, scilicet impassibilis divinitas, *vivus remanebat*; quia divinitas mori non potest: Unde & *evolabat*; quia passione adstringi non poterat. *Hic* autem *passer vivus simul cum ligno cedrino, & cocco, vermiculo, & hyssopo*, idest fide, spe, & charitate, ut supra dictum est, (*a. 4. hu. q. ad 4.*) *mittitur in aquam ad aspergendum*; quia in fide Dei, & hominis baptizamur. *Lavat autem homo* per aquam baptismi, & lacrymarum *vestimenta sua*, idest opera, & *omnes pilos*, idest cogitationes: *Tingitur autem extremum auriculæ dextræ ejus, qui mundatur de sanguine, & de oleo*; ut ejus auditum muniat contra corrumpentia verba: *Pollices autem manus dextræ, & pedis tinguntur*, ut fit ejus actio sancta. Alia vero, quæ ad hanc purificationem pertinent, vel etiam aliarum immunditiarum, non habent aliquid speciale præter alia sacrificia pro peccatis, vel pro delictis.

Ad octavum, & nonum dicendum, quod sicut populus instituebatur ad cultum Dei per circumcisionem, ita minister per aliquam specialem purificationem, vel consecrationem. Unde & separari ab aliis præcipiuntur, quasi specialiter ad ministerium cultus divini præ aliis deputati. Et totum quod circa eos fiebat in eorum consecratione, vel institutione, ad hoc pertinebat, ut ostenderetur eos habere quandam prærogativam puritatis, & virtutis, & dignitatis. Et ideo in constitutione ministrorum *tria* fiebant: *Primo* enim purificabantur: *Secundo* ordinabantur, & consecrabantur: *Tertio* applicabantur ad usum ministerii. Purificabantur quidem communiter omnes per ablutionem aquæ, & per quædam sacrificia: Specialiter autem Levitæ *radebant omnes pilos carnis suæ*, ut habetur Levit. 8. Consecratio vero circa Pontifices, & Sacerdotes hoc ordine fiebat: Primo enim, postquam abluti erant, induebantur quibusdam vestimentis specialibus, pertinentibus ad designandam dignitatem ipsorum. Specialiter autem Pontifex oleo unctionis in capite ungebatur, ut designaretur, quod ab ipso diffundebatur potestas consecrandi ad alios: sicut oleum a capite derivatur ad inferiora: ut habetur in Psalm. 132. *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron*: Levitæ vero non habebant aliam consecrationem, nisi quod offerebantur Domino a filiis Israel per manus Pontificis, qui orabat pro eis. Minorum vero Sacerdotum solæ manus consecrabantur, quæ erant applicandæ ad sacrificia: & de

de sanguine animalis immolatitii *tingebatur extremum auriculæ dextræ ipsorum*, *& pollices pedis, aut manus dextræ*; ut scilicet essent obedientes legi Dei in oblatione sacrificiorum, quod significatur in intinctione *auris dextræ*: & quod essent solliciti; & prompti in executione sacrificiorum, quod significatur in intinctione *pedis*, *& manus dextræ*. Aspergebantur etiam ipsi, & vestimenta eorum sanguine animalis immolati, in memoriam sanguinis agni, per quem fuerunt liberati ex Ægypto. Offerebantur autem in eorum consecratione hujusmodi sacrificia: *Vitulus pro peccato*, in memoriam remissionis peccati Aaron circa conflationem vituli: *Aries in holocaustum*, in memoriam oblationis Abrahæ, cujus obedientiam Pontifex imitari debebat: *Aries* etiam *consecrationis*, qui erat quasi *hostia pacifica*, in memoriam liberationis de Ægypto per sanguinem agni: *Canistrum* autem *panum*, in memoriam mannæ præstiti populo. Pertinebat autem ad applicationem ministerii, quod imponebatur super manus eorum *adeps arietis*, *& torta panis unius*, & *armus dexter*; ut ostenderetur, quod accipiebant potestatem hujusmodi offerendi Domino. Levitæ vero applicabantur ad ministerium per hoc, quod intromittebantur in tabernaculum fœderis, quasi ad ministrandum circa vasa Sanctuarii.

Figuralis vero horum ratio erat, quia illi, qui sunt consecrandi ad spirituale ministerium Christi, debent primo *purificari per aquam* baptismi, & lacrymarum in fide passionis Christi; quod est expiativum, & purgativum sacrificium: Et debent *reddere omnes pilos carnis*, idest omnes pravas cogitationes: Debent etiam ornari virtutibus, & consecrari oleo Spiritus sancti, & aspersione sanguinis Christi: Et sic debent esse intenti ad exequenda spiritualia ministeria.

Ad decimum dicendum, quod, sicut jam dictum est, (*in solut. præc. & ar. 4. hu. qu.*) intentio legis erat inducere ad reverentiam divini cultus: Et hoc *dupliciter*: *Uno modo* excludendo a cultu divino omne id, quod poterat esse contemptibile: *Alio modo* apponendo ad cultum divinum omne illud, quod videbatur ad honorificentiam pertinere. Et si hoc quidem observabatur in tabernaculo, & vasis ejus, & animalibus immolandis, multo magis hoc observandum erat in ipsis ministris. Et ideo ad removendum contemptum ministrorum, præceptum fuit ut non haberent maculam, vel defectum corporalem; quia hujusmodi homines solent apud alios

in contemptu haberi. Propter quod etiam institutum fuit, ut non sparsim ex quolibet genere ad Dei ministerium applicarentur, sed ex certa prosapia secundum generis successionem, ut ex hoc clariores, & nobiliores haberentur. Ad hoc autem quod in reventia haberentur, adhibebatur eis specialis ornatus vestium, & specialis consecratio. Et hæc est in communi causa ornatus vestium. In speciali autem sciendum est, quod Pontifex habebat *octo* ornamenta. Primo enim habebat *vestem lineam*. Secundo habebat *tunicam hyacinthinam*, in cujus extremitate versus pedes ponebantur per circuitum *tintinnabula quædam*, & *mala punica*, *facta ex hyacintho*, & *purpura*, *coccoque bis tincto*. Tertio habebat *superhumerale*, quod tegebat homeros, & anteriorem partem usque ad cingulum; quod erat *ex auro & hyacintho*, *& purpura*, *coccoque bis tincto*, *& bysso retorta*: & super humeros habebat *duos onychinos*, in quibus erant sculpta nomina filiorum Israel. Quartum erat *Rationale*, ex eadem materia factum quod erat quadratum, & ponebatur in pectore, & conjungebatur superhumerali: Et in hoc Rationali erant *duodecim lapides pretiosi distincti per quatuor ordines*, in quibus etiam sculpta erant nomina filiorum Israel, quasi ad designandum quod ferret onus totius populi, per hoc quod habebat nomina eorum in humeris, & quod jugiter debebat de eorum salute cogitare, per hoc quod portabat eos in pectore, quasi in corde habens. In quo etiam Rationali mandavit Dominus poni *doctrinam*, & *veritatem*: quia quædam pertinentia ad veritatem justitiæ, & doctrinæ scribebantur in illo Rationali. Judæi tamen fabulantur, quod in Rationali erat lapis, qui secundum diversos colores mutabatur secundum diversa, quæ debebant accidere filiis Israel: Et hoc vocant *veritatem*, & *doctrinam*. Quintum erat *baltheus*, idest cingulus quidam factus ex prædictis quatuor coloribus. Sextum erat *tiara*, idest mitra quædam de bysso. Septimum autem erat *lamina aurea*, pendens in fronte ejus, in qua erat scriptum nomen Domini. Octavum autem erant *femoralia linea*, ut operirent carnem turpitudinis suæ, quando accederet ad Sanctuarium, vel ad Altare. Ex istis autem *octo* ornamentis minores Sacerdotes habebant *quatuor*, scilicet *tunicam lineam*, *femoralia*, *balthenm*, *& tiaram*. Horum ornamentorum quidam rationem literalem assignant, dicentes quod in istis ornamentis designabatur dispositio orbis terrarum, quasi pontifex protestaretur, se esse ministrum

Crea-

Creatoris mundi. Unde etiam Sap. 18. dicitur, quod *in veste Aaron erat descriptus orbis terrarum*. Nam *femoralia linea* figurabant terram, ex qua linum nascitur: *Balthei* circumvolutio significabat Oceanum, qui circumcingit terram: *Tunica hyacinthina* suo colore significabat aerem, per cujus *tintinnabula* significabantur tonitrua, per *mala granata* coruscationes: *Superhumerale* vero significabat sua varietate cœlum sydereum: *duo onychini* duo hemisphæria, vel Solem, & Lunam: *Duodecim gemmæ* in pectore duodecim signa in Zodiaco, quæ dicebantur posita in Rationali, quia in cœlestibus sunt rationes terrenorum, secundum illud Job. 38. *Numquid nosti ordinem cœli, & pones rationem ejus in terra?* *Cidaris* autem vel *tiara* significabat cœlum empyreum: *Lamina aurea* Deum omnibus præsidentem.

Figuralis vero ratio manifesta est. Nam maculæ, vel defectus corporales, a quibus debebant sacerdotes esse immunes, significant diversa vitia, & peccata, quibus debent carere. Prohibetur enim esse *cæcus*, idest ne sit ignorans: Ne sit *claudus*, idest instabilis, & ad diversa se inclinans: Ne sit *parvo*, vel *grandi*, vel *torto naso*, idest ne per defectum discretionis vel in plus, vel in minus excedat, aut etiam aliqua prava exerceat: per nasum enim discretio designatur, quia est discretivus odoris: Ne sit *fracto pede vel manu*, idest ne amittat virtutem bene operandi, vel procedendi in virtute: Repudiatur etiam, *si habeat gibbum vel ante, vel retro*, per quem significatur superfluus amor terrenorum. Si est *lippus*, idest per carnalem affectum ejus ingenium obscuratur: contingit enim lippitudo ex fluxu humoris: Repudiatur etiam, si *habeat albuginem in oculo*, idest præsumptionem candoris justitiæ in sua cogitatione: Repudiatur etiam, si *habeat jugem scabiem*, idest petulantiam carnis: Et si *habuerit impetiginem*, quæ sine dolore corpus occupat, & membrorum decorem fœdat; per quam avaritia designatur: Et etiam si *sit herniosus*, *vel ponderosus*, qui scilicet gestat pondus turpitudinis in corde, licet non exerceat in opere. Per ornamenta vero designantur virtutes ministrorum Dei. Sunt autem *quatuor*, quæ sunt necessariæ omnibus ministris: Scilicet *castitas*, quæ significatur per *femoralia*: *Puritas* vero *vitæ*, quæ significatur per *lineam tunicam*: *Moderatio* discretionis, quæ significatur per *cingulum*: Et *rectitudo intentionis* quæ significatur per *tiaram* protegentem caput. Sed præ his

Pon-

Pontifices debent *quatuor* habere : Primo quidem *jugem Dei memoriam in contemplationem:* & hoc significat *lamina aurea* habens nomen Dei in fronte : Secundo quod *supportent infirmitates populi* ; quod significat *superhumerale* : Tertio, quod *habeant populum in corde , & in visceribus per solicitudinem charitatis* ; quod significatur per *Rationale* : Quarto, quod *habeant conversationem cœlestem per opera perfectionis* ; quod significatur per *tunicam hyacinthinam* . Unde & tunicæ hyacinthinæ adjunguntur in extremitate *tintinnabula aurea* , per quæ significatur *doctrina divinorum*, quæ debet conjungi cœlesti conversationi Pontificis*:* Adjunguntur etiam *mala punica*, per quæ significatur *unitas fidei*, & *concordia in bonis moribus* ; quia sic conjuncta debet esse ejus doctrina, ut per eam fidei, & pacis unitas non rumpatur.

A P P E N D I X.

EX art. habes *primo* : quomodo per rationem ostendas , merito esse a scripturis insinuatum , quod sacramenta veteris legis convenientem causam suæ institutionis habebant. Ut per dictum *Lev.* 20. *& ps.* 103. secundum quod cum applicatione est *in arg. contr.* Item per dictum Job. 5. *Nihil in terra sine causa fit.* Ex hoc enim demonstratum esse vult scriptura , quod multo magis nihil in sacramentis sine causa fit, quanto sacramenta ad ordinem supernaturalem pertinent, terra vero ad naturalem. De convenientia quoque scripturarum , cum in his sacramenta talia ponantur , & ordinentur vide *q.* 68. *ar.* 4. *append.* & 2. 2. *q.* 122. *ar.* 2. *app.* & *q.* 140. *a.* 1. *app.* sed, & si vis , de earumdem sufficientia , vide *q.* 68. *ar.* 4. *append. &* 2. 2. *q.* 17. *art.* 6. *appen. Secundo* vides, &c.

ARTICULUS VI. 551

Utrum fuerit aliqua rationalis causa observantiarum cæremonialium.

AD Sextum sic proceditur. Videtur , quod observantiarum cæremonialium nulla fuerit rationabilis causa. Quia , ut Apostolus dicit 1. ad Timoth. 4. *Omnis creatura Dei est bona , & nihil rejiciendum , quod cum gratiarum actione percipitur*, Inconvenienter igitur prohibiti sunt ab esu quorumdam ciborum , tanquam immundorum , ut patet Levit. 11.

2. Præ-

2. Præterea. Sicut animalia dantur in cibum hominis, ita etiam & herbæ. unde dicitur Genes. 9. *Quasi olera virentia dedi vobis omnem carnem*: Sed in herbis lex non distinxit aliquas *immundas*; cum tamen aliquæ illarum sint maxime nocivæ, ut puta venenosæ. Ergo videtur, quod nec de animalibus aliqua debuerint prohiberi, tanquam immunda.

3. Præterea. Si materia est immunda, ex qua aliquid generatur, pari ratione videtur, quod id quod generatur ex ea, sit immundum: Sed ex sanguine generatur caro. Cum igitur non omnes carnes prohiberentur tanquam immundæ, pari ratione nec sanguis debuit prohiberi quasi immundus, aut adeps, qui ex sanguine generatur.

4. Præterea. Dominus dicit Matth. 10. *eos non esse timendos, qui occidunt corpus; quia post mortem non habent, quid faciant*: Quod non esset verum si in nocumentum hominis cederet; quid ex eo fieret. Multo igitur minus pertinet ad animal jam occisum, qualiter ejus carnes decoquantur. Irrationabile igitur videtur esse, quod dicitur Exod. 23. *Non coques hædum in lacte matris suæ*.

5. Præterea. Ea quæ sunt primitiva in hominibus, & animalibus, tanquam perfectiora, præcipiuntur Domino offerri. Inconvenienter igitur præcipitur Levit. 19. *Quando ingressi fueritis terram, & plantaveritis in ea ligna pomifera auferetis præputia eorum*, idest prima germina; *& immunda erunt vobis, nec edetis ex eis*.

6. Præterea. Vestimentum extra corpus hominis est. Non igitur debuerant quædam specialia vestimenta Judæis interdici: puta quod dicitur Levit. 19. *Veste, quæ ex duobus texta est, non indueris*: Et Deuteron. 21. *Non induetur mulier veste virili, & vir non induetur veste fœminea*: Et infra, *Non indueris vestimento, quod ex lana, linoque contextum est*.

7. Præterea. Memoria mandatorum Dei non pertinet ad corpus, sed ad cor. Inconvenienter igitur præcipitur Deuteron. 6. quod *ligarent præcepta Dei, quasi signum in manu sua*, & quod *scriberent in limine ostiorum*; & quod *per angulos palliorum facerent fimbrias, in quibus ponerent vittas hyacinthinas, in memoriam mandatorum Dei*, ut habetur Num. 15.

8. Præterea. Apostolus dicit 1. ad Corint. 9. quod *non est cura Deo de bobus*, & per consequens neque de aliis animalibus irrationalibus. Inconvenienter

igitur præcipitur Deuteron. 22. *Si ambulaveris per viam, & inveneris nidum avis, non tenebis matrem cum filiis:* Et Deuteron. 25. *Non alligabis os bovis triturantis*: Et Levitic. 19. *Jumenta tua non facies coire cum alterius generis animantibus.*

9. Præterea. Inter plantas non fiebat discretio mundorum ab immundis. Ergo multo minus circa culturam plantarum debuit aliqua discretio adhiberi. Ergo inconvenienter præcipitur Levit. 19. *Agrum non seres diverso semine*: Et Deuter. 22. *Non seres vineam tuam altero semine, & non arabis in bove simul & asino.*

10. Præterea. Ea quæ sunt inanimata, maxime videntur hominum potestati esse subjecta. Inconvenienter igitur arcetur homo ab argento, & auro, ex quibus fabricata sunt idola, & ab aliis, quæ in idolorum domibus inveniuntur, præcepto legis, quod habetur Deuter. 7. Ridiculum etiam videtur esse præceptum, quod habetur Deuter. 23. *Ut egestiones humo operirent fodientes in terra.*

11. Præterea. Pietas maxime in Sacerdotibus requiritur: Sed ad pietatem pertinere videtur, quod aliquis funeribus amicorum intersit: unde etiam de hoc Tobias laudatur, ut habetur Tob. 1. Similiter etiam quandoque ad pietatem pertinet, quod aliquis in uxorem accipiat meretricem; quia per hoc eam a peccato, & infamia liberat. Ergo videtur, quod hæc inconvenienter prohibeantur Sacerdotibus Levit. 21.

Sed Contra est, quod dicitur Deuter. 18. *Tu autem a Domino Deo tuo aliter institutus es*: Ex quo potest accipi, quod hujusmodi observantiæ sunt institutæ a Deo ad quandam specialem illius populi prærogativam. Non ergo sunt irrationabiles, aut sine causa.

Respondeo dicendum, quod populus Judæorum, ut supra dictum est, (*art. præc. ad* 8.) specialiter erat deputatus ad cultum divinum; & inter eos specialiter Sacerdotes: Et sicut aliæ res, quæ applicantur ad cultum divinum, aliquam specialitatem debent habere; quod pertinet ad honorificentiam divini cultus: ita etiam & in conversatione illius populi, & præcipue Sacerdotum, debuerunt esse aliqua specialia congruentia ad cultum divinum, vel spiritualem, vel corporalem. Cultus autem legis figurabat mysterium Christi. Unde omnia eorum gesta figurabant ea, quæ ad Christum pertinent, secundum illud 1. Corinth. 10. *Omnia in figura contingebant illis.* Et ideo *rationes harum observantiæ*

tiarum dupliciter assignari possunt : *Uno modo* secundum congruentiam ad divinum cultum : *Alio modo* secundum quod figurant aliquid circa Christianorum vitam.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut supra dictum est, (*artic. praec. ad* 4. & 5.) *duplex* pollutio, vel immunditia observabatur in lege : *Una* quidem culpæ, per quam polluebatur anima : *Alia* autem corruptionis cujusdam, per quam quodammodo inquinatur corpus. Loquendo igitur de *prima* immunditia, nulla genera ciborum immunda sunt, vel hominem inquinare possunt secundum suam naturam. Unde dicitur Matth. 15. *Non quod intrat in os coinquinat hominem*, *sed quæ procedunt de ore*, *hæc coinquinant hominem*: & exponitur hoc de peccatis. Possunt tamen aliqui cibi per accidens inquinare animam : inquantum scilicet contra obedientiam, vel votum, vel ex nimia concupiscentia comeduntur ; vel inquantum præbent fomentum luxuriæ ; propter quod aliqui a vino, & carnibus abstinent. Secundum autem *corporalem* immunditiam, quæ est corruptionis cujusdam, aliquæ animalium carnes immunditiam habent ; vel quia ex rebus immundis nutriuntur, sicut porcus ; aut immundæ conservantur, sicut quædam animalia sub terra habitantia, sicut talpæ, & mures, & alia hujusmodi ; unde etiam quemdam fœtorem contrahunt : vel quia eorum carnes propter superfluam humiditatem, vel siccitatem corruptos humores in corporibus humanis generant : Et ideo prohibitæ sunt eis carnes animalium habentium soleas, idest ungulam continuam, non fissam. propter eorum terrestreitatem : Et similiter sunt eis prohibitæ carnes animalium habentium multas fissuras in pedibus ; quia sunt nimis cholerica, & adusta ; sicut carnes leonis, & hujusmodi : Et eadem ratione prohibitæ sunt eis aves quædam rapaces, quæ sunt nimiæ siccitatis : & quædam aves aquaticæ, propter excessum humiditatis : Similiter etiam quidam pisces non habentes pinnulas, & squammas, ut anguillæ, & hujusmodi, propter excessum humiditatis. Sunt autem eis concessa ad esum animalia ruminantia, & findentia ungulam ; quia habent humores bene digestos, & sunt mediæ complexionis ; quia nec sunt nimis humida, quod significant ungulæ ; neque sunt nimis terrestria, cum non habeant ungulam continuam, sed fissam. In piscibus etiam concessi sunt eis pisces ficciores : quod significatur per hoc quod habent squammas, & pinnulas ; per hoc enim efficitur tem-

P 2 pera-

perata complexio humida piscium. In avibus etiam sunt eis concessæ magis temperatæ; sicut gallinæ, perdices, & aliæ hujusmodi. *Alia* ratio fuit in detestationem idololatriæ. Nam Gentiles, & præcipue Ægyptii, inter quos erant nutriti, hujusmodi animalia prohibita idolis immolabant, vel eis ad maleficia utebantur. Animalia vero, quæ Judæis sunt concessa ad esum, non comedebant; sed ea tanquam Deos colebant: vel propter aliam causam ab eis abstinebant, ut supra dictum est. (*a.* 3. *huj. q. ad* 2.) *Tertia* ratio est ad tollendam nimiam diligentiam circa cibaria. Et ideo conceduntur illa animalia, quæ de facili, & in promptu haberi possunt. Generaliter tamen prohibitus est eis esus omnis sanguinis, & adipis cujuslibet animalis. *Sanguinis* quidem, *tum* ad vitandam crudelitatem, ut detestarentur humanum sanguinem effundere, sicut supra dictum est: (*ar.* 3. *hu. q. ad* 8.) *tum* etiam ad vitandum idololatriæ ritum: quia eorum consuetudo erat, ut circa sanguinem congregatum adunarentur ad comedendum in honorem idolorum, quibus reputabant sanguinem acceptissimum esse. & ideo Dominus mandavit, quod *sanguis effunderetur*, & quod *pulvere operiretur*: Et propter hoc etiam prohibitum est eis comedere animalia suffocata, vel strangulata, quia sanguis eorum non separatur a carne; vel quia in tali morte animalia multum affliguntur; & Dominus voluit eos a crudelitate prohibere etiam circa animalia bruta, ut per hoc magis recederent a crudelitate hominis, habentes exercitium pietatis etiam circa bestias. *Adipis* etiam esus prohibitus est eis: *tum* quia idololatræ comedebant illum in honorem Deorum suorum: *tum* etiam quia cremabatur in honorem Dei: *tum* etiam quia sanguis, & adeps non generant bonum nutrimentum: quod pro causa inducit Rabbi Moyses. (*lib.* 3. *Dux errantium*, *c.*49. *cir. princ.*) Causa autem prohibitionis esus nervorum exprimitur Genes. 32. ubi dicitur, quod *non comedunt filii Israel nervum, eo quod tetigerit nervum femoris Jacob, & obstupuerit*.

Figuralis autem ratio horum est, quia per omnia hujusmodi animalia prohibita designantur aliqua peccata, in quorum figuram illa animalia prohibebantur. Unde dicit August. in lib. 6. contra Faust. (*c.* 7. *cir. prin. to.* 6.) *Si de porco, & agno requiratur, utrumque natura mundum est; quia omnis creatura Dei bona est: quadam vero significatione agnus mundus, porcus immundus est tanquam si stul-*

ftultum, *&* *sapientem diceres* : *utrumque hoc verbum natura vocis*, *&* *literarum*, *&* *syllabarum*, *ex quibus constat*, *mundum est* ; *significatione autem unum est mundum*, *&* *aliud immundum*. Animal enim, quod ruminat, & ungulam findit, mundum est significatione ; quia *fissio ungulæ* significat distinctionem duorum testamentorum, vel Patris, & Filii, vel duarum naturarum in Christo, vel discretionem boni, & mali : *Ruminatio* autem significat meditationem Scripturarum, & sanum intellectum earum. Cuicunque autem horum alterum deest, spiritualiter immundus est. Similiter etiam in piscibus illi, qui habent squammas, & pinnulas, significatione mundi sunt : quia per *pinnulas* significatur vita sublimis, vel contemplatio ; per *squammas* autem significatur aspera vita : quorum utrumque necessarium est ad munditiam spiritualem. In avibus autem specialia quædam genera prohibentur. In *Aquila* enim, quæ alte volat, prohibetur superbia : In *Gryphe* autem, qui equis, & hominibus infestus est, crudelitas potentum prohibetur : In *Haliæeto* autem, qui pascitur minutis avibus, significantur illi, qui sunt pauperibus molesti : In *Milvo* autem, qui maxime insidiis utitur, designantur fraudulenti : In *Vulture* autem, qui sequitur exercitum, expectans comedere cadavera mortuorum, significantur illi, qui mortes, & seditiones hominum affectant, ut inde lucrentur : Per *animalia corvini* generis significantur illi, qui sunt voluptatibus denigrati, vel qui sunt expertes bonæ affectionis : quia corvus semel emissus ab arca non est reversus : Per *Struthionem*, qui cum sit avis, volare non potest, sed semper est circa terram, significantur Deo militantes, & se negotiis sæcularibus implicantes : *Nycticorax*, quæ nocte acuti est visus, in die autem non videt, significat eos, qui in temporalibus sunt astuti, in spiritualibus hebetes : *Larus* autem, qui & volat in aere, & natat in aqua, significat eos, qui & circumcisionem, & baptismum venerantur ; vel significat eos, qui ad contemplationem volare volunt, & tamen vivunt in aquis voluptatum : *Accipiter* vero, qui deservit hominibus ad prædam, significat eos, qui ministrant potentibus ad deprædandum pauperes : Per *Bubonem*, qui in nocte victum quærit, de die autem latet, significantur luxuriosi, qui occultari quærunt in nocturnis operibus, quæ agunt : *Mergulus* autem, cujus natura est, ut sub undis diutius immoretur, significat gulosos, qui in aquis deliciarum se

immergunt : *Ibis* vero avis est in Africa , habens longum rostrum , quæ serpentibus pascitur , & forte est idem quod *ciconia* ; & significat invidos , qui de malis aliorum quasi de serpentibus reficiuntur : *Cycnus* autem est coloris candidi , & longum collum habet , per quod ex profunditate terræ , vel aquæ cibum trahit ; & potest significare homines , qui per exteriorem justitiæ candorem lucra terrena quærunt . *Onocrotalus* autem avis est in partibus Orientis longo rostro , quæ in faucibus habet quosdam folliculos , in quibus primo cibum reponit , & post horam in ventrem mittit ; & significat avaros , qui immoderata solicitudine necessaria vitæ congregant . *Porphyrio* autem præter modum aliarum avium habet unum pedem latum ad natandum , alium fissum ad ambulandum ; quia & in aqua natat , ut *anates* ; & in terra ambulat , ut *perdices* ; & sola avium morsu bibit , omnem cibum aqua tingens ; & significat eos , qui nihil ad alterius arbitrium facere volunt , sed solum quod fuerit tinctum aqua propriæ voluntatis : Per *Herodionem* , qui vulgariter *Falco* dicitur , significantur illi , quorum *pedes sunt veloces ad effundendum sanguinem* : *Charadrius* autem , quæ est avis garrula , significat loquaces : *Upupa* autem , quæ nidificat in stercoribus , & fœtenti pascitur fimo , & gemitum in cantu simulat , significat tristitiam fæculi , quæ in hominibus immundis mortem operatur : Per *vespertilionem* autem , quæ circa terram volitat , significantur illi , qui fæculari scientia præditi sola terrena sapiunt . Circa volatilia autem , & quadrupedia illa sola conceduntur eis , quæ posteriora crura habent longiora , ut salire possint : Alia vero , quæ terræ magis adhærent , prohibentur : quia illi , qui abutuntur doctrina quatuor Evangelistarum , ut per eam in altum non subleventur , immundi reputantur : In *sanguine* vero , & *adipe* , & *nervo* intelligitur prohiberi crudelitas , & voluptas , & fortitudo ad peccandum .

Ad secundum dicendum , quod esus plantarum , & aliorum terræ nascentium fuit apud homines etiam ante diluvium , sed esus carnium videtur esse post diluvium introductus . Dicitur enim Genes. 8. *Quasi olera virentia dedi vobis omnem carnem* : Et hoc ideo , quia esus terræ nascentium magis pertinet ad quandam simplicitatem vitæ ; esus autem carnium ad quasdam delicias , & curiositatem vivendi . sponte enim terra herbam germinat ; vel cum modico studio hujusmodi terræ nascentia in ma-

magna copia procurantur. oportet autem cum magno studio animalia nutrire, vel etiam capere. Et ideo volens Dominus populum suum reducere ad simpliciorem victum, multa in genere animalium eis prohibuit, non autem in genere terræ nascentium; Vel etiam quia animalia immolabantur idolis, non autem terræ nascentia.

Ad tertium patet responsio ex dictis. (*in resp. ad* 1.)

Ad quartum dicendum, quod etsi hœdus occisus non sentiat qualiter carnes ejus coquantur; tamen in animo decoquentis ad quandam crudelitatem pertinere videtur, si lac matris, quod datum est ei pro nutrimento, adhibeatur ad consumptionem carnium ipsius. Vel potest dici, quod Gentiles in solemnitatibus idolorum taliter carnes hœdi decoquebant ad immolandum, vel ad comedendum. Et ideo Exod. 23. postquam prædictum fuerat de solemnitatibus celebrandis in lege, subditur: *Non coques hœdum in lacte matris suæ.*

Figuralis autem ratio hujus prohibitionis est, quia præfigurabatur, quod Christus, qui est hœdus propter *similitudinem carnis peccati*, non erat a Judæis *coquendus*, idest occidendus, *in lacte matris*, idest in tempore infantiæ. Vel significatur, quod hœdus, idest peccator, non est *coquendus in lacte matris*, idest non est blanditiis deliniendus.

Ad quintum dicendum, quod Gentiles fructus primitivos, quos fortunatos æstimabant, diis suis offerebant; vel etiam comburebant eos ad quædam magica facienda. Et ideo præceptum est eis, ut fructus trium primorum annorum *immundos* reputarent. In tribus enim annis fere omnes arbores terræ illius fructum producunt, quæ scilicet vel seminando, vel inserendo, vel plantando coluntur. Raro autem contingit, quod ossa fructuum arboris, vel semina latentia seminentur. hæc enim tardius facerent fructum. sed lex respexit ad id, quod frequentius fit. Poma autem quarti anni, tanquam primitiæ mundorum fructuum, Deo offerebantur: quinto autem anno, & deinceps comedebantur.

Figuralis autem ratio est, quia per hoc præfiguratur, quod post *tres* status legis, quorum *unus* est ab Abraham usque ad David, *secundus* usque ad transmigrationem Babylonis, *tertius* usque ad Christum, erat Christus Deo offerendus, qui est fructus legis: Vel quia primordia nostrorum operum debent esse nobis suspecta propter imperfectionem.

Ad sextum dicendum, quod sicut dicitur Eccle-

 siast.

fiast. 19. *Amictus corporis enuntiat de homine*. Et ideo voluit Dominus, ut populus ejus distinguere-tur ab aliis populis, non solo signo circumcisionis, quod erat in carne, sed etiam certa habitus distinctione. Et ideo prohibitum fuit eis, ne induerentur *vestimento ex lana, & lino contexto*: & ne *mulier indueretur veste virili*, aut e converso, propter *duo*. *Primo* quidem ad vitandum idololatriæ cultum. Hujusmodi enim variis vestibus ex diversis contextis Gentiles in cultu suorum Deorum utebantur: & etiam in cultu Martis mulieres utebantur armis virorum; in cultu autem Veneris e converso viri utebantur vestibus mulierum. *Alia* ratio est ad declinandam luxuriam. nam per commixtiones varias in vestimentis omnis inordinata commixtio coitus excluditur. Quod autem mulier induatur veste virili, aut e converso, incentivum est concupiscentiæ, & occasionem libidinis præstat.

Figuralis autem ratio est, quia in vestimento *contexto ex lana, & lino* interdicitur conjunctio simplicitatis & innocentiæ, quæ figuratur per lanam, & subtilitatis & malitiæ, quæ figuratur per linum. Prohibetur etiam, quod mulier non usurpet sibi doctrinam, vel alia virorum officia; vel ne vir declinet ad mollities mulierum.

Ad septimum dicendum, quod, sicut Hieron. dixit super Matth. (*sup. illud c.* 23. *Dilatant enim, &c.*) *Dominus jussit, ut in quatuor angulis palliorum hyacinthinas fimbrias facerent, ad populum Israel dignoscendum ab aliis populis*. unde per hoc se esse Judæos profitebantur. Et ideo per aspectum hujus signi inducebantur in memoriam suæ legis. Quod autem dicitur, *Ligabis ea in manu tua, & erunt semper ante oculos tuos*, Pharisæi male interpretabantur *scribentes in membranis decalogum Moysi, & ligabant in fronte quasi coronam, ut ante oculos moveretur*; cum tamen intentio Domini mandantis fuerit, ut *ligarentur in manu*, idest in operatione; & *essent ante oculos*, idest in meditatione. In hyacinthinis autem vittis, quæ palliis inserebantur, significatur cœlestis intentio, quæ omnibus operibus nostris debet adjungi. Potest tamen dici, quod quia populus ille carnalis erat, & duræ cervicis, oportuit etiam per hujusmodi sensibilia eos ad legis observantiam excitari.

Ad octavum dicendum, quod affectus hominis est duplex: *Unus* quidem secundum rationem: *Alius* vero secundum passionem. Secundum igitur affectum rationis non refert, quid homo circa bruta ani-

animalia agat; quia omnia sunt subjecta ejus potestati a Deo, secundum illud Psalm. 8. *Omnia subjecisti sub pedibus ejus*. Et secundum hoc Apostolus dicit, quod *non est cura Deo de bobus*; quia Deus non requirit ab homine, quid circa boves agat, vel circa alia animalia. Quantum vero ad affectum passionis, movetur affectus hominis etiam circa alia animalia. quia enim passio misericordiæ consurgit ex afflictionibus aliorum, contingit autem etiam bruta animalia pœnas sentire, potest in homine consurgere misericordiæ affectus etiam circa afflictiones animalium. proximum autem est, ut qui exercetur in affectu misericordiæ circa animalia, magis ex hoc disponatur ad affectum misericordiæ circa homines. Unde dicitur Proverb. 12. *Novit justus animas jumentorum suorum: viscera autem impiorum crudelia*. Et ideo, ut Dominus populum Judaicum ad crudelitatem pronum, ad misericordiam revocaret, voluit eos exercere ad misericordiam etiam circa bruta animalia, prohibens quædam circa animalia fieri, quæ ad crudelitatem quandam pertinere videntur. Et ideo prohibuit, *ne coqueretur hœdus in lacte matris*; & quod *non alligaretur os bovi trituranti*; & quod *non occideretur mater cum filiis*. Quamvis etiam dici possit, quod hæc prohibita sunt eis in detestationem idololatriæ. Nam Ægyptii nefarium reputabant, ut boves triturantes de frugibus comederent: Aliqui etiam malefici utebantur matre ovis incubante, & pullis ejus simul captis ad fœcunditatem, & fortunam circa nutritionem filiorum: Et quia etiam in auguriis reputabatur hoc esse fortunatum, quod inveniretur mater incubans filiis. Circa commixtionem vero animalium diversæ speciei ratio literalis potuit esse *triplex*. *Una* quidem ad detestationem idololatriæ Ægyptiorum, qui diversis commixtionibus utebantur in servitium planetarum, qui secundum diversas conjunctiones habent diversos effectus, & super diversas species rerum. *Alia* ratio est ad excludendum concubitus contra naturam. *Tertia* ratio est ad tollendam universaliter occasionem concupiscentiæ. Animalia enim diversarum specierum non commiscentur de facili adinvicem, nisi hoc per homines procuretur: & in aspectu coitus animalium excitatur homini concupiscentiæ motus. Unde & in traditionibus Judæorum præceptum invenitur, ut Rabbi Moyses dicit, (*lib. 3. Dux errantium, c. 50. inter med. & fin.*) ut homines avertant oculos ab animalibus coeuntibus.

Figuralis autem horum ratio eſt, quia *bovi trituranti*, ideſt prædicatori deferenti ſegetes doctrinæ, non ſunt neceſſaria victus ſubtrahenda, ut Apoſtolus dicit 1. ad Corinth. 9. *Matrem etiam non ſimul debemus tenere cum filiis*; quia in quibuſdam retinendi ſunt ſpirituales ſenſus, quaſi filii; & dimittenda eſt literalis obſervantia, quaſi mater, ſicut in omnibus cæremoniis legis. Prohibetur etiam, quod *jumenta*, ideſt populares homines, *non faciamus coire*, ideſt conjunctionem habere *cum alterius generis animantibus*, ideſt cum Gentilibus, vel Judæis.

Ad nonum dicendum, quod omnes illæ commixtiones in agricultura ſunt prohibitæ ad literam, in deteſtationem idololatriæ; quia Ægyptii in venerationem ſtellarum diverſas commixtiones faciebant, & in ſeminibus, & in animalibus, & in veſtibus repræſentantes diverſas conjunctiones ſtellarum. Vel omnes hujuſmodi commixtiones variæ prohibentur ad deteſtationem coitus contra naturam. Habent tamen figuralem rationem: quia quod dicitur, *Non ſeres vineam tuam altero ſemine*, eſt ſpiritualiter intelligendum, quod in Eccleſia, quæ eſt ſpiritualis vinea, non eſt ſeminanda aliena doctrina: & ſimiliter *ager*, ideſt Eccleſia, *non eſt ſeminandus diverſo ſemine*, ideſt catholica doctrina, & hæretica. Non eſt etiam ſimul *arandum in bove, & aſino*; quia fatuus ſapienti in prædicatione non eſt ſociandus; quia unus impedit alium.

Ad decimum dicendum, Deuter. 7. rationabiliter prohiberi argentum, & aurum; non ex eo quod hominum poteſtati ſubjecta non ſint; ſed quia ſicut ipſa idola, ita & omnia illa, ex quibus conflata erant, anathemati ſubjiciebantur, utpote Deo maxime abominanda. Quod patet ex prædicto capite, ubi ſubditur: *Nec inferes quidpiam ex idolo in domum tuam, ne fias anathema, ſicut & illud eſt*: Tum etiam ne accepto auro, & argento ex cupiditate facile inciderent in idololatriam, ad quam proni erant Judæi. *Secundum* autem præceptum Deuteronomii 23. de egeſtionibus humo operiendis juſtum, atque honeſtum fuit, tum ob munditiam corporalem, tum ob aeris ſalubritatem conſervandam, tum ob reverentiam, quæ debebatur tabernaculo fœderis in caſtris exiſtenti, in quo Dominus habitare dicebatur; ſicut ibi aperte oſtenditur, ubi poſito illo præcepto ſtatim ſubjungitur ejus ratio, ſcilicet: *Dominus Deus ambulat in medio caſtrorum, ut eruat te*, &c. *Ut ſint caſtra tua ſancta* (id eſt munda

da) *& nihil in eis appareat fœditatis.*

Ratio autem figuralis hujus præcepti ex Gregorio (*l.* 31. *Moral. c.* 13. *a med.*) est, ut significaretur, peccata, quæ *a mentis nostræ utero tanquam excrementa fœtida egeruntur*, per pœnitentiam tegenda esse, ut Deo accepti simus, juxta illud Psalm. 31. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata*: Vel juxta Glossam, (*ord. implic.*) ut cognita miseria conditionis humanæ, sordes mentis elatæ, ac superbæ sub fossa profundæ considerationis per humilitatem tegerentur, & purgarentur.

Ad undecimum dicendum, quod malefici, & sacerdotes idolorum utebantur in suis ritibus ossibus, vel carnibus hominum mortuorum. Et ideo ad extirpandum idololatriæ cultum præcepit Dominus, ut sacerdotes minores, qui per tempora certa ministrabant in Sanctuario, *non inquinarentur in mortibus*, nisi valde propinquorum, scilicet patris, & matris, & hujusmodi conjunctarum personarum. Pontifex autem semper debebat esse paratus ad ministerium Sanctuarii. & ideo totaliter prohibitus erat ei accessus ad mortuos, quantumcunque propinquos. Præceptum etiam est eis, *ut non ducerent uxorem meretricem, ac repudiatam, sed virginem*, tum propter reverentiam Sacerdotum, quorum dignitas quodammodo ex tali conjugio diminui videretur; tum etiam propter filios, quibus esset ad ignominiam turpitudo matris; quod maxime tunc erat vitandum, quando Sacerdotii dignitas secundum successionem generis conferebatur. Præceptum etiam erat eis, *ut non raderent caput, nec barbam, nec in carnibus suis facerent incisuram*, ad removendum idololatriæ ritum. Nam sacerdotes Gentilium radebant caput, & barbam. Unde dicitur Baruch. 6. *Sacerdotes sedent habentes tunicas scissas, & capita, & barbam rasam*. Et etiam in cultu idolorum incidebant se cultris, & lanceolis, ut dicitur 3. Reg. 18. unde contraria præcepta sunt Sacerdotibus veteris legis.

Spiritualis autem ratio horum est, quia sacerdotes omnino debent esse immunes *ab operibus mortuis*, quæ sunt opera peccati, & etiam non debent *radere caput*, idest deponere sapientiam; neque *deponere barbam*, idest sapientiæ perfectionem; neque etiam *scindere vestimenta, aut incidere carnes*, ut scilicet vitium schismatis non incurrant.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod convenienter cæremoniæ observantiarum institutæ fuerunt. Ut per illud *Deut.* 18. secundum quod cum applicatione est *in argumento contrario*. Patet enim, quod a Deo non possunt, nisi convenientia, institui. Item per ly *si tetigero tantum fimbriam vestimenti ejus*, &c. Jo. 4. Ex singulis enim horum locorum colligitur, quod Salvator noster adimplebat observantiam fimbriarum, quæ factæ sunt, secundum Beatum Hieronymum, ad populum Israel dignoscendum ab aliis populis. Mulier enim Samaritana ipsum exinde esse Judæum cognovit, & ex contactu fimbriæ ejus alia sanata est. Constantissimum vero est, quod Christus, qui totum mundum ab inconvenientibus, & verbo, & facto, cum ad hoc venisset, studebat semper abstrahere, nihil penitus in seipso non conveniens admisisset. Hinc a simili potes ex scripturis ostendere convenientiam sacrorum *articulo quarto*, *appendice*, per hoc, quod Christus veneratus est sacra ex eo, quod oblatus est in templo, *Luc.* 2. Et convenientiam sacrificiorum *articulo tertio*, *appendice* per hoc, quod voluit pro se tunc offerri *par turturum*, *aut duos pullos*, *columbarum*, Luc. 2. Et convenientiam sacramentorum, *articulo* 5. *app.* per hoc, quod circumcisus est, *Luc.* 2. agnumque paschalem comedit, *Matth.* 26. *Mar.* 14. *Luc.* 22. *Jo.* 13. De convenientia etiam scripturarum vide loca citata *art.* 4. 5. *appendice*. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, &c.

QUÆSTIO CIII.

De duratione præceptorum cæremonialium, in quatuor articulos divisa.

Deinde considerandum est de duratione cæremonialium præceptorum.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

Primo. Utrum præcepta cæremonialia fuerint ante legem.
Secundo. Utrum in lege aliquam virtutem habuerint justificandi.

Ter-

Tertio. Utrum cessaverint Christo veniente.
Quarto. Utrum sit peccatum mortale observare ea post Christum.

ARTICULUS I. 552

Utrum cæremoniæ legis fuerint ante legem.

Hebr. 7. co. fin.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod cæremoniȩ legis fuerint ante legem. Sacrificia enim, & holocausta pertinent ad cæremonias veteris legis, ut supra dictum est. (*qu. præc. a.* 3.) Sed sacrificia, & holocausta fuerunt ante legem. Dicitur enim Genes. 4. quod *Cain obtulit de fructibus terræ munera Domino*: *Abel autem obtulit de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum.* Noe etiam *obtulit holocausta Domino*, ut dicitur Genes. 8. & Abraham similiter, ut dicitur Genes. 22. Ergo cæremoniæ veteris legis fuerunt ante legem.

2. Præterea. Ad cæremonias Sacrorum † *al. sacramentorum* † pertinet constructio altaris, & ejus inunctio: Sed ista fuerunt ante legem. legitur enim Genes. 13. quod *Abraham ædificavit altare Domino*. & de Jacob dicitur Genes. 28. quod *tulit lapidem, & erexit in titulum, fundens oleum desuper*. Ergo cæremoniæ legales fuerunt ante legem.

3. Præterea. Inter Sacramenta legalia primum dicitur fuisse circuncisio. Sed circuncisio fuit ante legem, ut patet Genes. 17. Similiter etiam sacerdotium fuit ante legem. dicitur enim Genes. 14. quod *Melchisedech erat sacerdos Dei summi*. Ergo cæremoniæ Sacramentorum fuerunt ante legem.

4. Præterea. Discretio mundorum animalium ab immundis pertinet ad cæremonias observantiarum, ut supra dictum est. (*q.* 102. *a.* 6. *ad* 1.) Sed talis distinctio fuit ante legem. dicitur enim Genes. 7. *Ex omnibus mundis animalibus tolle septena & septena, de animantibus vero immundis duo & duo.* Ergo cæremoniæ legales fuerunt ante legem.

Sed Contra est, quod dicitur Deut. 6. *Hæc sunt præcepta, & cæremoniæ, quæ mandavit Dominus Deus noster, ut docerem vos.* Non autem indiguissent super his doceri, si prius prædictæ cæremoniæ fuissent. Ergo cæremoniæ legis non fuerunt ante legem.

Respondeo dicendum, quod, sicut ex dictis patet, (*q.* 102. *a.* 2.) cæremoniȩ legis ad duo ordinaban-

bantur, scilicet ad *cultum Dei*, & ad *figurandum Christum*. Quicumque autem colit Deum, oportet quod per aliqua determinata eum colat, quæ ad exteriorem cultum pertinent. Determinatio autem divini cultus pertinet ad cæremonias; sicut etiam determinatio eorum, per quæ ordinamur ad proximum, pertinet ad præcepta judicialia, ut supra dictum est. (*q*. 99. *a*. 4.) Et ideo sicut inter homines communiter erant aliqua judicialia, non tamen ex auctoritate legis divinæ instituta, sed ratione hominum ordinata: ita etiam *erant quædam cæremoniæ, non quidem ex auctoritate alicujus legis determinatæ, sed solum secundum voluntatem, & devotionem hominum Deum colentium*.

Sed quia etiam ante legem fuerunt quidam viri præcipui prophetico spiritu pollentes, credendum est, quod ex instinctu divino, quasi ex quadam privata lege, inducerentur ad aliquem certum modum colendi Deum, qui & conveniens esset interiori cultui, & etiam congrueret ad significandum Christi mysteria, quæ figurabantur etiam per alia eorum gesta, secundum illud 1. Corinth. 10. *Omnia in figura contingebant illis*.

Fuerunt igitur ante legem quædam cæremoniæ, non tamen Cæremoniæ legis; quia non erant per aliquam legis lationem institutæ.

Ad primum ergo dicendum, quod hujusmodi oblationes, & sacrificia, & holocausta offerebant antiqui ante legem ex quadam devotione propriæ voluntatis, secundum quod eis videbatur conveniens: ut in rebus, quas a Deo acceperant, quas in reverentiam divinam offerebant, protestarentur se colere Deum, qui est omnium principium, & finis.

Ad secundum dicendum, quod etiam sacra quædam instituerunt; quia videbatur eis conveniens, ut in reverentiam divinam essent aliqua loca ab aliis distincta divino cultui mancipata.

Ad tertium dicendum, quod sacramentum circumcisionis præcepto divino fuit statutum ante legem. unde non potest dici *sacramentum legis*, quasi in lege institutum, sed solum quasi in lege observatum. Et hoc est quod Dominus dicit Joann. 7. *Circumcisio non ex Moyse est, sed ex patribus*. Sacerdotium etiam erat ante legem apud colentes Deum secundum humanam determinationem, qui hanc dignitatem primogenitis attribuebant.

Ad quartum dicendum, quod distinctio mundorum animalium, & immundorum non fuit ante legem quantum ad esum, cum dictum sit Genes. 9.

Omne

Omne quod movetur, & vivit, erit vobis in cibum; ſed ſolum quantum ad ſacrificiorum oblationem, quia de quibuſdam determinatis animalibus ſacrificia offerebant. Si tamen quantum ad eſum erat aliqua animalium diſcretio, hoc non erat, quia eſus illorum reputaretur illicitus, cum nulla lege eſſet prohibitus, ſed propter abominationem, vel conſuetudinem: ſicut & nunc videmus, quod aliqua cibaria ſunt in aliquibus terris abominabilia, quæ in alis comeduntur.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo:* quomodo per rationem & recte intelligas, & oſtendas, merito eſſe a ſcripturis inſinuatum, quod cæremoniæ veteris legis non fuerunt ante legem. Ut per illud *Deut.* 6. ſecundum quod cum applicatione eſt *in argum. cont.* Item per illud Hier. 7. *Non ſum locutus cum patribus veſtris, & non.præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocauſtomatum & victimarum.* Per hoc enim manifeſtum fit univerſaliter a ſimili, quod ante egreſſum Iſraelis de Ægypto cæremonię, ſi quæ fuerunt, ſive ad ſacra, ſive ad ſacramenta, ſive ad obſervantias, ſive ad ſacrificia pertinentes, non ſolum non fuerunt, ſed nec fuiſſe potuerunt, cæremonię legis, quoniam, ante exitum de Ægypto, immo nec in die exitus ipſius, data fuit lex. Vide dicta in ad *primum*. Cæterum pro notitia pleniori dictorum in articulo, vide Veritates aureas ſuper legem veterem, *Gen.* 4. *concl.* 2. 3. Et *c.* 8. *concl.* 3. 6. Item *c.* 12. *concl.* 3. 4. 5. Et *c.* 14. *concl.* 5. uſque ad *ſeptimam*. Item *c.* 28. *concl.* 4. & *c.* 35. *concl.* 1. 3. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene penſatis, & applicatis doctrina præſens Angelica viciſſim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS II. 553

Utrum cæremoniæ veteris legis habuerint virtutem juſtificandi tempore legis.

Sup. q. 98. *a.* 1. *& q.* 100. *a.* 12. *Et* 3. *d.* 40. *a.* 3.

AD Secundum ſic proceditur. Videtur, quod cæremoniæ veteris legis habebant virtutem juſtificandi tempore legis. Expiatio enim a peccato, & conſecratio hominis ad juſtificationem pertinent:

Sed

Sed Exod. 29. dicitur, quod *per aspersionem sanguinis, & inunctionem olei consecrabantur Sacerdotes, & vestes eorum*: Et Lev. 16. dicitur, quod *Sacerdos per aspersionem sanguinis vituli expiabat Sanctuarium ab immunditiis filiorum Israel, & a prævaricationibus eorum, atque peccatis*. Ergo cæremoniæ veteris legis habebant virtutem justificandi.

2. Præterea. Id, per quod homo placet Deo, ad justitiam pertinet, secundum illud Psal. 10. *Justus dominus, & justitias dilexit*: Sed per cæremonias aliqui Deo placebant, secundum illud Levitic. 10. *Quomodo potui placere Domino in cæremoniis mente lugubri?* Ergo cæremoniæ veteris legis habebant virtutem justificandi.

3. Præterea. Ea quæ sunt divini cultus, magis pertinent ad animam, quam ad corpus, secundum illud Psalm. 18. *Lex Domini immaculata, convertens animas*: Sed per cæremonias veteris legis mundabatur leprosus, ut dicitur Levit. 14. Ergo multo magis cæremoniæ veteris legis poterant mundare animam justificando.

Sed Contra est, quod Apostolus dicit Galat. 2. *Si data esset lex, quæ posset justificare, Christus gratis mortuus esset*, idest sine causa: Sed hoc est inconveniens. Ergo cæremoniæ veteris legis non justificabant.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*q.* 102. *a.* 5. *ad* 4.) in veteri lege *duplex* immunditia observabatur: *Una* quidem spiritualis, quæ est immunditia culpæ: *Alia* vero corporalis, quæ tollebat idoneitatem ad cultum divinum: sicut leprosus dicebatur immundus, vel ille qui tangebat aliquod morticinum: Et sic immunditia nihil aliud erat, quam irregularitas quædam.

Ab hac igitur *immunditia cæremoniæ veteris legis habebant virtutem emundandi*: quia hujusmodi cæremoniæ erant quædam remedia adhibita ex ordinatione legis ad tollendas prædictas immunditias ex statuto legis inductas. Et ideo Apostolus dicit ad Hebr. 9. quod *sanguis hircorum, & taurorum, & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis*. Et sicut ista immunditia, quę per hujusmodi cæremonias emundabatur, erat magis carnis, quam mentis, ita etiam ipsæ cæremoniæ *justitiæ carnis* dicuntur ab ipso Apostolo parum supra. *Justitiis*, inquit, *carnis usque ad tempus correctionis impositis*.

Ab immunditia vero mentis, quæ est immunditia culpæ, non habebant virtutem expiandi; Et hoc ideo,

eo, quia expiatio a peccatis nunquam fieri potuit nisi per Christum, *qui tollit peccata mundi*, ut dicitur Jo. 1. Et quia mysterium Incarnationis, & passionis Christi nondum erat realiter peractum, veteris legis cæremoniæ non poterant in se continere realiter virtutem profluentem a Christo incarnato, & passo, sicut continent sacramenta novę legis. & ideo non poterant a peccato mundare, sicut Apostol. dicit ad Hebr. 10. quod *impossibile est sanguine taurorum, aut hircorum auferri peccata*. Et hoc est quod Gal. 4. Apost. vocat ea *egena, & infirma elementa*: infirma quidem, quia non possunt a peccato mundare: sed hæc infirmitas provenit ex eo quod sunt egena, idest eo quod non continent in se gratiam. Poterat autem mens fidelium tempore legis per fidem conjungi Christo incarnato, & passo: Et ita ex fide Christi justificabantur: Cujus fidei quædam protestatio erat hujusmodi cæremoniarum observatio, inquantum erant figura Christi. Et ideo pro peccatis offerebantur sacrificia quædam in veteri lege, non quia ipsa sacrificia a peccato emundarent, sed quia erant quædam protestationes fidei, quæ a peccato mundabat. Et hoc etiam ipsa lex innuit ex modo loquendi. Dicitur enim Levit. 4. & 5. quod *in oblatione hostiarum pro peccato orabit pro eo Sacerdos, & dimittetur ei*, quasi peccatum dimittatur non vi sacrificiorum, sed ex fide, & devotione offerentium. Sciendum est tamen, quod hoc ipsum quod veteris legis cæremonię a corporalibus immunditiis expiabant, erat in figura expiationis a peccatis, quæ fit per Christum.

Sic igitur *patet, quod cæremonię in statu veteris legis non habebant virtutem justificandi*.

Ad primum ergo dicendum, quod illa sanctificatio sacerdotis, & filiorum ejus, & vestium ipsorum, vel quorumcunque aliorum per aspersionem sanguinis, nihil aliud erat, quam deputatio ad divinum cultum, & remotio impedimentorum ad emundationem carnis, ut Apost. dicit (*Hebr.* 13.) in præfigurationem illius sanctificationis, qua *Jesus per suum sanguinem sanctificavit populum*. Expiatio etiam ad remotionem hujusmodi corporalium immunditiarum referenda est, non ad remotionem culpæ. Unde etiam Sanctuarium expiari dicitur, quod culpæ subjectum esse non poterat.

Ad secundum dicendum, quod Sacerdotes placebant Deo in cæremoniis propter obedientiam, & devotionem, & fidem rei præfiguratæ, non autem propter ipsas res secundum se consideratas.

Ad

Ad tertium dicendum, quod cæremoniæ illæ, quę erant institutæ in emundatione leprosi, non ordinabantur ad tollendam immunditiam infirmitatis lepræ: Quod patet ex hoc quod non adhibebantur hujusmodi cæremoniæ nisi jam emundato. Unde dicitur Levit. 14. quod *Sacerdos egressus de castris, cum invenerit lepram esse mundatam, præcipiet ei qui purificatur, ut offerat*, &c. Ex quo patet, quod sacerdos constituebatur judex lepræ mundatæ, non autem emundandæ. Adhibebantur autem hujusmodi cæremoniæ ad tollendam immunditiam irregularitatis. Dicunt tamen, quod quandoque si contingeret sacerdotęm errare in judicando, miraculose leprosus mundabatur a Deo virtute divina, non autem virtute sacrificiorum: Sicut etiam miraculose mulieris adulteræ computrescebat femur bibitis aquis, in quibus sacerdos maledicta congesserat, ut habetur Num. 5.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem interimas hæresim *Judæorum* dicentium (ut refert Directorium Inquisitorum (2. *p. q.* 22.) Justificationem hominis per circumcisionem, & opera legis fieri. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, hanc merito damnari a Galat. 2. *si data*, &c. secundum quod ponitur *in argum. contr.* Item a Rom. 4. *reputata est fides Abrahæ ad justitiam. In circumcisione; an in præputio? Non in circumcisione: sed in præputio. Et signum accepit circumcisionis, signaculum justitiæ fidei*. Per hæc enim declaratur contra Judæos etiam tempore Apostoli gloriantes (ut supra) quos ipse vult reprimere, quod circumcisio non fuit data in causam, sed in signum, justitiæ, hoc est, quod illa non erat causa, sed signaculum justificationis, quæ per fidem Christi venturi in circumcisis causabatur. Vide Compend. Albert. Mag. *lib.* 4. *cap.* 12. *Schol.* Item a Concilio, &c. ut supra *Exam.* 1. *Et coroll.* 2. Vide veritates aureas super totam legem veterem *Genes.* 17. *conclusio quarta*. Nota quoque, quod dicta in præsenti articulo possunt aliqualiter juvari *quæst.* 100. *artic.* 12. Et illa vicissim hunc articulum. *Tertio* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque cofirmetur.

ARTICULUS III.

Utrum cæremoniæ veteris legis cessaverint in adventu Christi.

2.2. q. 86. a.4. ad 1. & 2. d.44. q.2. a.2. ad 3. & 4. d. 1. q.2. a. 5. q. 1. & 2. & d. 2. q. 1. a.4. q. 3. corp. & quol. 2. ar. 8. cor. & Rom. 14. co. 1. & 2.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod cæremoniæ veteris legis non cessaverint in Christi adventu. Dicitur enim Baruch. 4. *Hic est liber mandatorum Dei, & lex, quæ est in æternum:* Sed ad legem pertinebant legis cæremoniæ. Ergo legis cæremoniæ in æternum duraturæ erant.

2. Præterea. Oblatio mundati leprosi ad legis cæremonias pertinebat: Sed etiam in Evangelio præcipitur leproso emundato, ut hujusmodi oblationes offerat. Ergo cæremoniæ veteris legis non cessaverunt Christo veniente.

3. Præterea. Manente causa manet effectus: Sed cæremoniæ veteris legis habebant quasdam rationabiles causas, inquantum ordinabantur ad divinum cultum, etiam præter hoc quod ordinabantur in figuram Christi. Ergo cæremoniæ veteris legis cessare non debuerunt.

4. Præterea. Circuncisio erat instituta in signum fidei Abrahæ; observatio autem sabbati ad recolendum beneficium creationis; & aliæ solemnitates legis ad recolendum alia beneficia Dei, ut supra dictum est: (*q. præc. a.4. ad* 10.) Sed fides Abrahæ est semper imitanda etiam a nobis, & beneficium creationis, & alia Dei beneficia semper sunt recolenda. Ergo ad minus circuncisio, & solemnitates legis cessare non debuerunt.

Sed Contra est, quod Apostolus dicit ad Col. 2. *Nemo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum.* Et ad Hebr. 8. dicitur, quod *dicendo novum testamentum veteravit prius; quod autem antiquatur, & senescit, prope interitum est.*

Respondeo dicendum, quod omnia præcepta cæremonialia veteris legis ad cultum Dei sunt ordinata, ut supra dictum est. (*quæst.* 101. *ar.* 1. & 2.) Exterior autem cultus proportionari debet interiori cultui, qui consistit in fide, spe, & charitate. Unde secundum diversitatem interioris cultûs de-

debuit diversificari exterior cultus. Potest autem *triplex* status distingui interioris cultus. *Unus* quidem, secundum quem habetur fides, & spes de bonis cœlestibus, & de his, per quæ in cœlestia introducimur: de utrisque quidem, sicut de quibusdam futuris; & talis fuit status fidei, & spei in veteri lege. *Alius* autem est status interioris cultus, in quo habetur fides, & spes de cœlestibus bonis, sicut de quibusdam futuris, scilicet † *Al. sed* † de his, per quæ introducimur in cœlestia, sicut de præsentibus, vel præteritis: & iste est status novæ legis. *Tertius* autem status est, in quo utraque habentur ut præsentia, & nihil creditur ut absens, neque speratur ut futurum: & iste est status beatorum.

In illo ergo statu beatorum nihil erit figurale ad divinum cultum pertinens, sed solum *gratiarum actio*, *& vox laudis*. Et ideo dicitur Apocal. 21. de Civitate Beatorum: *Templum non vidi in ea: Dominus enim Deus omnipotens templum illius est*, *& Agnus*. Pari igitur ratione *cæremoniæ primi status*, *per quas figurabatur & secundus*, *& tertius*, *veniente secundo statu*, *cessare debuerunt*, *& aliæ cæremoniæ induci*, *quæ convenirent statui cultus divini pro tempore illo*, *in quo bona cœlestia sunt futura*: *Beneficia autem Dei*, *per quæ ad cœlestia introducimur*, *sunt præsentia*.

Ad primum ergo dicendum, quod lex vetus dicitur esse in æternum, secundum moralia quidem simpliciter, & absolute, secundum cæremonialia vero quantum ad veritatem per ea figuratam.

Ad secundum dicendum, quod mysterium redemptionis humani generis completum fuit in passione Christi. Unde tunc Dominus dixit, *Consummatum est*, ut habetur Joan. 19. Et ideo tunc totaliter debuerunt cessare legalia, quasi jam veritate eorum consummata. In cujus signum in passione Christi velum templi legitur esse scissum, Matth. 27. Et ideo ante passionem Christi, Christo prædicante, & miracula faciente, currebant simul Lex, & Evangelium; quia jam mysterium Christi erat inchoatum, sed nondum consummatum. Et propter hoc mandavit Christus Dominus ante passionem leproso, ut legales cæremonias observaret.

Ad tertium dicendum, quod rationes literales cæremoniarum supra assignatæ referuntur ad divinum cultum, qui quidem cultus erat in fide venturi. & ideo jam veniente eo, qui venturus erat, & cultus ille cessat, & omnes rationes ad hunc cultum ordinatæ.

Ad quartum dicendum, quod fides Abrahæ fuit commendata in hoc, quod credidit divinæ promissioni de futuro semine, in quo benedicerentur omnes gentes. Et ideo, quamdiu hoc erat futurum, oportebat protestari fidem Abrahæ in circuncisione: Sed postquam jam hoc est perfectum, oportet idem alio signo declarari, scilicet baptismo, qui in hoc circuncisioni succedit, secundum illud Apost. ad Coloss. 2. *Circumcisi estis circumcisione non manufacta in expoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Domini nostri Jesu Christi consepulti ei in Baptismo*. Sabbatum autem, quod significabat primam creationem, mutatur in diem Dominicum, in quo commemoratur nova creatura inchoata in resurrectione Christi. Et similiter aliis solemnitatibus veteris legis novæ solemnitates succedunt: quia beneficia illi populo exhibita significant beneficia nobis concessa per Christum. Unde festo *Phase* succedit festum Passionis Christi, & Resurrectionis: Festo *Pentecostes*, in quo fuit data lex vetus, succedit festum Pentecostes, quo fuit data lex spiritus vitæ: Festo *Neomeniæ* succedit festum Beatæ Virginis, in qua primo apparuit illuminatio Solis, idest Christi per copiam gratiæ. Festo *Tubarum* succedunt festa Apostolorum: Festo *Expiationis* succedunt festa Martyrum, & Confessorum: Festo *Tabernaculorum* succedit festum Consecrationis Ecclesiæ: Festo *Cœtus*, atque *Collectæ* succedit festum Angelorum, vel etiam festum Omnium Sanctorum.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem interimas hæresim *Corinthi*, & *Ebionis*, ut refert Prateolus. tit. *Indiani*, *Paulus Samosatenus*, dicentium, tamquam in radice, quod cæremonialia veteris legis non cessaverunt post mortem Christi. Formaliter quippe hæresim hanc dicebant, scilicet, quod parvuli adhuc in nova lege debent circumcidi. Inquit vero Apostolus. Galat. 5. *Testificor omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ*. Per quod declarat, quod circumcisio legalis est tamquam professio ad observandam totam legem veterem. Per illam ergo hæresim de circumcisione implicite necessario cointelligebatur, quod nulla cæremonialia legis veteris cessaverant. Hæresim hanc, scilicet de non cessatione legalium subintelligunt & omnes, ut patet, qui more Judaico legem illam,

vel

vel cum Evangelio, vel sine Evangelio servari nunc debere contendunt : de quibus in *art.* 4. *appendice* agetur. Nunc autem, ne extra limites articuli pugnemus, adducti sint hi omnes solum pro tanto : pro quanto cæremonialia non cessasse, Christo jam Crucifixo, dicunt. *Secundo* habes : quomodo per rationem ostendas, illam hæresim merito damnari a *Coloss.* 2. & *Hebræorum* 8. ut est *in argumento contrario*. Item Galat. 4. *Nunc autem cum cognoveritis Deum, immo cogniti sitis a Deo, quomodo convertimini iterum ad infirma, & egena elementa? Dies observatis, & menses, & tempora, & annos. Timeo, ne sine causa laboraverim in vobis*. Ecce enim hujus literæ expositio, & scopus : per quod patebit eorum damnatio. *Galatæ* (inquit Beatus Hieronymus in ipsius epistolæ argumento) *sunt Græci. Hi verbum veritatis primum ab Apostolo acceperunt : sed post discessum ejus tentati sunt a falsis Apostolis, ut in legem, & circumcisionem verterentur. Hos Sanctus Apostolus revocat ad fidem veritatis, scribens eis*. Ergo *Cerinthus*, *Ebion*, & alii similes sunt falsorum apostolorum vestimentis veraciter induti : dum contra fidem hanc veritatis de cessatione legalium a Beato Apostolo tam diligenter, & acriter defensatam veniunt a diametro, dicentes ; ut supra circa hæresim illorum declaratum est). Item damnari a tota doctrina, scriptura, & prædicatione ejusdem Apostoli. Ut enim ait Beatus Hieronymus in præfatione omnium epistolarum ejus : *Sanctus Paulus apud Hebræorum ecclesias, quasi destructor legis, falsa suspicione habebatur*. Et quare? quia prædicabat ubique cessationem legalium. Ut patet abunde ex argumentis Beati Hieronymi in ejusdem epistolas. *Romani*, inquit, *a falsis epistolis in legem, & prophetas erant inducti. Hos revocat Sanctus Apostolus ad veram, & catholicam fidem, scribens eis*. Item : *Corinthii subversi a falsis apostolis in sectam legis Judaicæ inducti sunt. Hos revocat Sanctus Apostolus ad veram fidem, & euangelicam sapientiam, scribens eis*. Item : *Philippenses, accepto verbo veritatis, perstiterunt in fide ; nec receperunt falsos apostolos. Hos collaudat Sanctus Apostolus, scribens eis* : Item : *Colossenses præventi erant a Pseudoapostolis. Hos Apostolus per epistolam corrigit*. Item : *Thessalonicenses, accepto verbo veritatis, perstiterunt in fide : nec receperunt ea, quæ a falsis Apostolis dicebantur. Hos collaudat Apostolus, scribens eis*. Item : *Titum instruit de hæreticis vitandis, qui traditionibus Judaicis*

cre-

credunt, *scribens ei*. Laudandi ergo secundum Apostolum de vera fide evangelica in hoc sunt illi, qui cessationem legalium firmiter credunt: & reprobandi sunt, tamquam falsarii veritatis, & hæretici ii, qui legalia non cessasse, sed adhuc vivere, dogmatizant. Item a Papa *Eugenio Quarto* in Concilio *Florentino*. *Sacrosancta Romana Ecclesia Salvatoris Nostri voce fundata*, *firmiter credit*, *profitetur*, *&* *docet*; *legalia veteris testamenti*, *seu Mosaice legis*, *quæ dividuntur in cæremonias*, *sacra sacrificia*, *sacramenta*, *quia significandi alicujus futuri gratia fuerant instituta*, *licet divino cultui illa ætate congrueret significatio per illa*, *Domino nostro Jesu Christo adveniente*, *cessasse*: *&* *novi testamenti sacramenta cepisse*. Hæc ille in constitutione super unione *Jacobinorum*. *Tertio* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS IV. 555

Utrum post passionem Christi legalia possint servari sine peccato mortali.

Inf. *q*. 104. *ar*. 3. *cor*. *&* 2. 2. *q*. 87. *a*. 1. *cor*. *post med*. *&* *q*. 93. *a*. 1. *&* *q*. 94. *a*. 3. *ad* 5. *&* 4. *d*. 1. *q*. 2. *a*. 5. *q*. 3. *&* 4. *&* *Ro*. 14. *&* *Gal*. 2. *co*. 2. 3. *&* 6.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod post passionem Christi legalia possint sine peccato mortali observari. Non est enim credendum, quod Apostoli post acceptum Spiritum sanctum mortaliter peccaverint: ejus enim plenitudine sunt induti virtute ex alto, ut dicitur Luc. ult. Sed Apostoli post adventum Spiritus sancti legalia observaverunt. dicitur enim Act. 16. quod Paulus circumcidit Timotheum: & Act. 21. dicitur, quod Paulus secundum consilium Jacobi, *assumptis viris*, *purificatus cum eis intravit in templum*, *annuntians expletionem dierum purificationis*, *donec offerretur pro unoquoque eorum oblatio*. Ergo sine peccato mortali possunt post Christi passionem legalia observari.

2. Præterea. Vitare consortia Gentilium ad cæremonias legis pertinebat: Sed hoc observavit primus Pastor Ecclesiæ. dicitur enim ad Galat. 2. quod *cum venissent quidam Antiochiam*, *subtrahebat*, *&* *segre-*

gregabat se Petrus, a Gentilibus. Ergo absque peccato post passionem Christi legis ceremoniæ observari possunt.

3. Præterea. Præcepta Apostolorum non induxerunt homines ad peccatum: Sed ex decreto Apostolorum statutum fuit, quod Gentiles quædam de cæremoniis legis observarent. dicitur enim Act. 15. *Visum est Spiritui sancto, & nobis, nihil ultra imponere oneris vobis, quam hæc necessaria, ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione*. Ergo absque peccato cæremoniæ legales possunt post Christi passionem observari.

Sed Contra est, quod Apost. dicit ad Galat. 5. *Si circuncidamini, Christus nihil vobis proderit*: Sed nihil excludit fructum Christi, nisi peccatum mortale. Ergo circumcidi, & alias cæremonias observare post passionem Christi, est peccatum mortale.

Respondeo dicendum, quod omnes cæremoniæ sunt quædam protestationes fidei, in qua consistit interior Dei cultus. sic autem fidem interiorem potest homo protestari factis, sicut & verbis. & in utraque protestatione si aliquid homo falsum protestatur, peccat mortaliter. Quamvis autem sit eadem fides, quam habemus de Christo, & quam antiqui Patres habuerunt; tamen, quia ipsi præcesserunt Christum, nos autem sequimur, eadem fides diversis verbis significatur a nobis, & ab eis. Nam ab eis dicebatur: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium*, quæ sunt verba futuri temporis: Nos autem idem repræsentamus per verba præteriti temporis, dicentes, quod *concepit & peperit*. Et similiter cæremoniæ veteris legis significabant Christum ut nasciturum, & passurum; nostra autem Sacramenta significant ipsum ut natum, & passum.

Sicut igitur peccaret mortaliter, qui nunc suam fidem protestando diceret Christum nasciturum, quod antiqui pie, & veraciter dicebant: ita etiam peccaret mortaliter, si quis nunc cæremonias observaret, quas antiqui pie, & fideliter observabant: Et hoc est, quod Augustinus dicit contra Faustum: (*l. 19. c. 16. a med. to. 6.*) *Jam non promittitur nasciturus, passurus, resurrecturus, quod illa sacramenta quodammodo personabant; sed annuntiatur, quod natus sit, passus sit, resurrexerit; quod hæc sacramenta, quæ a Christianis aguntur, jam personant*.

Ad primum ergo dicendum, quod circa hoc diver-

versimode sensisse videntur Hieronymus, & Augustinus. Hieronymus enim (*epist.* 11. *inter op. Aug. to.* 2. *& sup. illud Galat.* 2. *Sed cum vidissem*) distinxit duo tempora: Unum tempus ante passionem Christi, in quo legalia non erant *mortua*, quasi non habentia vim obligatoriam, aut expiativam pro suo modo; nec etiam *mortifera*, quia non peccabant ea observantes: statim autem post passionem Christi inceperunt esse non solum *mortua*, idest non habentia virtutem, & obligationem, sed etiam *mortifera*, ita scilicet quod peccabant mortaliter, quicunque ea observabant. Unde dicebat, quod Apostoli nunquam legalia observaverunt post passionem secundum veritatem, sed solum quadam pia simulatione, ne scilicet scandalizarent Judæos, & eorum conversionem impedirent. Quæ quidem simulatio sic intelligenda est, non quidem ita quod illos actus secundum rei veritatem non facerent, sed quia non faciebant tanquam legis ceremonias observantes: sicut si quis pelliculam virilis membri abscinderet propter sanitatem, non causa legalis circumcisionis observandæ.

Sed quia indecens videtur, quod Apostoli ea occultarent propter scandalum, quæ pertinent ad veritatem vitæ, & doctrinæ, & quod simulatione uterentur in his, quæ pertinent ad salutem fidelium, ideo convenientius Augustinus (*epist.* 9. *to.* 2.) distinxit *tria* tempora: *Unum* quidem ante Christi passionem; in quo legalia neque erant *mortifera*, neque *mortua*. *Aliud* autem post tempus Evangelii divulgati, in quo legalia sunt *mortua*, & *mortifera*: *Tertium* autem est tempus medium, scilicet a passione Christi usque ad divulgationem Evangelii; in quo legalia quidem fuerunt *mortua*, quia neque vim aliquam habebant, neque aliquis ea observare tenebatur; non tamen fuerunt *mortifera*, quia illi qui conversi erant ad Christum ex Judæis, poterant illa legalia licite observare, dummodo non sic ponerent spem in eis, quod ea reputarent sibi necessaria ad salutem, quasi sine legalibus fides Christi justificare non posset. His autem, qui convertebantur ex gentilitate ad Christum, non inerat causa ut ea observarent. Et ideo Paulus circumcidit Timotheum, qui ex matre Judæa genitus erat: Titum autem, qui ex Gentilibus natus erat, circumcidere noluit. Ideo autem noluit Spiritus sanctus, ut statim inhiberetur his qui ex Judæis convertebantur, observatio legalium, sicut inhibebatur his qui ex Gentilibus convertebantur, gentilitatis ritus, ut quædam diffe-

differentia inter hos ritus ostenderetur. Nam gentilitatis ritus repudiabatur tanquam omnino illicitus, & a Deo semper prohibitus: Ritus autem legis cessabat, tanquam impletus per Christi passionem, utpote a Deo in figuram Christi institutus.

Ad secundum dicendum, quod secundum Hieron. (*loc. cit. in resp. ad* 1.) Petrus simulatorie se a Gentilibus subtrahebat, ut vitaret Judæorum scandalum, quorum erat Apostolus, unde in hoc nullo modo peccavit. Sed Paulus eum similiter simulatorie reprehendit, ut vitaret scandalum Gentilium, quorum erat Apostolus.

Sed August. (*loc. sup. cit.*) hoc improbat: quia Paulus in Canonica Scriptura, scilicet Gal. 2. in qua nefas est credere aliquid falsum esse, dicit quod *Petrus reprehensibilis erat*. Unde verum est, quod Petrus peccavit, & Paulus vere eum, non simulatorie reprehendit. Non autem peccavit Petrus in hoc, quod ad tempus legalia observabat, quia hoc sibi licebat tanquam ex Judæis converso: sed peccabat in hoc, quod circa legalium observantiam nimiam diligentiam adhibebat, ne scandalizaret Judæos, ita quod ex hoc sequeretur Gentilium scandalum.

Ad tertium dicendum, quod *quidam* dixerunt, quod illa prohibitio Apostolorum non est intelligenda ad literam, sed secundum spiritualem intellectum: ut scilicet *in prohibitione sanguinis* intelligatur prohibitio homicidii: *in prohibitione suffocati* intelligatur prohibitio violentiæ & rapinæ: *in prohibitione immolatorum* intelligatur prohibitio idololatriæ: *fornicatio* autem prohibetur tanquam per se malum. Et hanc opinionem accipiunt ex quibusdam glossis, quæ hujusmodi præcepta mystice exponunt.

Sed quia homicidium, & rapina etiam apud Gentiles reputabantur illicita, non oportuisset super hoc speciale mandatum dari his, qui erant ex gentilitate conversi ad Christum. Unde *alii* dicunt, quod ad literam illa comestibilia fuerunt prohibita, non propter observantiam legalium, sed propter gulam comprimendam. Unde Hier. super illud Ezech. 44. *omne morticinum*, &c. dicit: (*cir. fi. comment.*) *Condemnat sacerdotes, qui in cibis, & cæteris hujusmodi, hæc cupiditate gulæ non custodiunt.*

Sed quia sunt quædam cibaria magis delicata, & gulam provocantia, non videtur ratio, quare fuerunt hæc magis, quam alia prohibita. Et ideo dicendum secundum *tertiam* opinionem, quod ad lite-
ram

ram ista sunt prohibita, non ad observandum cæremonias legis, sed ad hoc quod posset coalescere unio Gentilium, & Judæorum simul habitantium. Judæis enim propter antiquam consuetudinem *sanguis*, & *suffocatum* erant abominabilia: Comestio autem immolatorum simulacris poterat in Judæis aggenerare circa Gentiles suspicionem reditus ad idololatriam. Et ideo ista fuerunt prohibita pro tempore illo, in quo de novo oportebat convenire in unum Gentiles, & Judæos. Procedente autem tempore, *cessante causa, cessavit & effectus*, manifestata Evangelicæ doctrinæ veritate, in qua Dominus docet, quod *nihil quod per os intrat, coinquinat hominem*, ut dicitur Matth. 15. & quod *nihil est rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur*, ut 1. ad Timoth. 4. dicitur. *Fornicatio* autem prohibetur specialiter, quia Gentiles non reputabant eam esse peccatum.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem tum directam (hæc est in corp.) & indirectam (hæc est solutio argum.) interimas hæreses *Nazaræorum* (de quibus Aug. *in lib. de hæres.*) dicentium: legem veterem simul cum nova, juxta omnia illius præcepta, esse servanda. Et *Symmachi* dicentis. Legem ritu judaico servandam esse. Et *Alexandri* ærarii dicentis, legem veterem, & circumcisionem in observantiam esse reducendas. Putarunt enim hi, & omnes similes, quod non sit peccatum mortale nunc servare legalia, & ideo contra hos articulus præsens, tamquam falcem ponens ad radicem, pugnat: & pugnando expugnat. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, has omnes merito damnari a *Galat.* 5. ut cum applicatione est *in arg. contr.* Item a dictis 2. 2. *articulorum num.* 499. 501. Item a veritatibus aureis super totam legem veterem, *Levit.* 26. *concl.* 4. & *Deuter.* 12. *concl. ult.* Item a Coloss. 2. *Ne tetigeritis, nec gustaveritis, neque contrectaveritis.* Ecce legalis observantia. Sed audi, quod sequitur: *Quæ sunt omnia in interitum ipso usu.* Hoc est. Licet ad testimonium afferendum sint utilia, immo & quandoque necessaria: tamen in ipso usu, idest in sui observatione, sunt in interitum, idest peccatum mortale constituunt, idest eorum observatio nunc est mortale peccatum. Item ab *Eugenio IV.* in Concilio *Florentino*, *Sacrosancta Eccl. firmiter credit*, pro-

profitetur, *& docet*, *quemcunque post passionem Christi in legalibus spem ponentem*, *& illis*, *vel ad salutem necessariis se subdentem*, *quasi Christi fides sine illis salvare non posset*, *peccasse mortaliter*. *Non tamen negat*, *a Christi passione usque ad promulgatum Evangelium illa potuisse servari*: *dum tamen minime ad salutem necessaria crederentur*. *Sed post promulgatum Evangelium*, *sine interitu salutis æternæ asserit non posse servari*. *Omnes ergo post illud tempus*, *circumcisionis*, *& sabbati*, *reliquorumque legalium observatores*, *alienos a fide Christi denunciat*, *& salutis æternæ minime posse esse participes*: *nisi aliquando ab his erroribus resipiscant*. *Omnibus igitur*, *qui Christiano nomine gloriantur*, *præcipit*: *omnino quocunque tempore*, *vel ante*, *vel post baptismum*, *a circumcisione cessandum*: *quoniam sive quis in ea spem ponat*, *sive non*; *sine interitu salutis æternæ observari omnino non potest*. Hæc ille in constitutione super unione Jacobinorum. Item ab Isa. 66. ut *in Compend. Alb. Magn. lib.* 4. *c.* 12. *scholast.* Vide, & ibi *lib.* 5. *ca.* 59. *scholast.* Item damnari a dictis in *ar.* 3. *append.* in quorum favorem dicta hic vicissim quoque applicari possunt. *Tertio* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

QUÆSTIO CIV.

De præceptis Judicialibus, *in quatuor articulos divisa*.

CONsequenter considerandum est de præceptis Judicialibus.

Et *primo* considerandum est de ipsis in communi. *Secundo* de rationibus eorum.

Circa primum quæruntur quatuor.

Primo. Quæ sint judicialia præcepta.
Secundo. Utrum sint figuralia.
Tertio. De duratione eorum.
Quarto. De distinctione eorum.

AR-

ARTICULUS I. 556

Utrum ratio præceptorum Judicialium consistat in hoc quod sunt ordinantia ad proximum.

Sup. q. 99. a. 4. & locis ibi inductis.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod ratio præceptorum Judicialium non consistat in hoc, quod sunt ordinantia ad proximum. Judicialia enim præcepta a judicio dicuntur: Sed multa sunt alia, quibus homo ad proximum ordinatur, quæ non pertinent ad ordinationem judiciorum. Non ergo præcepta judicialia dicuntur, quibus homo ordinatur ad proximum.

2. Præterea. Præcepta judicialia a moralibus distinguuntur ut supra dictum est: (*q.* 99. *a.* 4.) Sed multa præcepta moralia sunt, quibus homo ordinatur ad proximum; sicut patet in septem præceptis secundæ tabulæ. Non ergo præcepta judicialia dicuntur ex hoc, quod ad proximum ordinant.

3. Præterea. Sicut se habent præcepta cæremonialia ad Deum, ita se habent judicialia præcepta ad proximum, ut supra dictum est: (*q.* 99. *ar.* 4. & *q.* 101. *a.* 1.) Sed inter præcepta cæremonialia sunt quædam, quæ pertinent ad seipsum; sicut observantiæ ciborum, & vestimentorum, de quibus supra dictum est. (*q.* 102. *ar.* 6. *ad* 1. & *ad* 6.) Ergo præcepta judicalia non ex hoc dicuntur, quod ordinent hominem ad proximum.

Sed Contra est, quod dicitur Ezech. 18. inter cætera bona opera viri justi, *Si judicium verum fecerit inter virum, & virum*: Sed judicialia præcepta a judicio dicuntur. Ergo præcepta judicialia videntur dici illa, quæ pertinent ad ordinationem hominum adinvicem.

Respondeo dicendum, quod, sicut ex supra dictis patet, (*q.* 95. *ar.* 2. & *q.* 99. *a.* 3. & 4.) præceptorum cujuscunque legis quædam habent vim obligandi ex ipso dictamine rationis: quia naturalis ratio dictat, hoc esse debitum fieri, vel vitari: Et hujusmodi præcepta dicuntur *moralia*, eo quod a ratione dicuntur mores humani. Alia vero præcepta sunt, quæ non habent vim obligandi ex ipso dictamine rationis; quia scilicet in se considerata non habent absolute rationem debiti, vel indebiti, sed habent vim obligandi ex aliqua institutione divina, vel humana: Et hujusmodi sunt determinationes quædam

moralium præceptorum. Si igitur determinentur moralia præcepta per institutionem divinam in his, per quæ ordinatur homo ad Deum, talia dicentur *præcepta cæremonialia:* Si autem in his, quæ pertinent ad ordinationem hominum adinvicem, talia dicentur *præcepta judicialia*.

In duobus ergo consistit ratio judicialium præceptorum; scilicet ut pertineant ad ordinationem hominum adinvicem; & ut non habeant vim obligandi ex sola ratione, sed ex institutione.

Ad primum ergo dicendum, quod judicia exercentur officio aliquorum Principum, qui habent potestatem judicandi. Ad principem autem pertinet non solum ordinare de his, quæ veniunt in litigium, sed etiam de voluntariis contractibus, qui inter homines fiunt, & de omnibus pertinentibus ad populi communitatem, & regimen. Unde præcepta judicialia non solum sunt illa, quæ pertinent ad lites judiciorum, sed etiam quæcunque pertinent ad ordinationem hominum adinvicem, quæ subest ordinationi Principis, tanquam supremi judicis.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit de præceptis ordinantibus ad proximum, quæ habent vim obligandi ex solo dictamine rationis.

Ad tertium dicendum, quod etiam in his, quæ ordinant ad Deum, *quædam* sunt moralia, quæ ipsa ratio fide informata dictat, sicut Deum esse amandum, & colendum: *quædam* vero sunt cæremonialia, quæ non habent vim obligationis, nisi ex institutione divina. Ad Deum autem pertinent non solum sacrificia oblata Deo, sed etiam quecunque pertinent ad idoneitatem offerentium, & Deum colentium. Homines enim ordinantur in Deum sicut in finem. Et ideo ad cultum Dei pertinet, & per consequens ad cæremonialia præcepta, quod homo habeat quandam idoneitatem respectu cultus divini. Sed homo non ordinatur ad proximum sicut in finem, ut oporteat eum disponi in seipso in ordine ad proximum. Hæc enim est comparatio servorum ad dominos, qui id quod sunt, dominorum sunt, secundum Phil. in 1. Polit. (*c.* 3. *ante med. tom.* 5.) Et ideo non sunt aliqua precepta judicialia ordinantia hominem in seipso; sed omnia talia sunt moralia, quia ratio, quæ est principium moralium, se habet in homine respectu eorum, quæ ad ipsum pertinent, sicut princeps, vel judex in civitate. Sciendum tamen, quod, quia ordo hominis ad proximum magis subjacet rationi, quam ordo hominis

ad

ad Deum, plura præcepta moralia inveniuntur, per quæ ordinatur homo ad proximum, quam per quę ordinatur homo ad Deum. Et propter hoc etiam oportuit, plura esse cæremonialia in lege, quam judicialia.

APPENDIX.

EX art. habes *primo* : quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod judicialia præcepta ordinationem hominum ad invicem important. Ut Ezech. 18. secundum quod cum expositione est *in arg. con.* Item a Levit. 24. *Æquum judicium sit inter vos*. Præcepta vero judicialia vocantur judicia; Esdr. 2. *Dedisti eis judicia recta, legem veritatis, cęremonias, & præcepta bona*. Hoc est. In lege veritatis data eis continebantur judicialia, cęremonialia, & præcepta moralia. Per hoc ergo, quod scriptura judicialia vocat judicia recta, & judicium æquum, idest rectum dicit esse inter homines ad invicem, ut ex contextu *Lev.* 24. magis patet, ipsa prædictum in principio manifestavit intentum. *Secundo* vides : quomodo, &c.

ARTICULUS II. 557

Utrum præcepta judicialia aliquid figurent.

Inf. ar. 3. cor. & 2. 2. q. 87. ar. 7. cor.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod præcepta judicialia non figurent aliquid. Hoc enim videtur esse proprium cæremonialium pręceptorum, quod sint in figuram alicujus rei instituta. Si igitur etiam præcepta judicialia aliquid figurent, non erit differentia inter judicialia, & cæremonialia præcepta.

2. Pręterea. Sicut illi populo Judęorum data sunt quædam judicialia præcepta, ita etiam aliis populis gentilium: Sed judicialia præcepta aliorum populorum non figurant aliquid, sed ordinant quid fieri debeat. Ergo videtur, quod neque præcepta judicialia veteris legis aliquid figurarent.

3. Præterea. Ea quæ ad cultum divinum pertinent, figuris quibusdam tradi oportuit; quia ea quę Dei sunt, supra nostram rationem sunt, ut supra dictum est: (*q.* 101. *ar.* 2. *ad* 2.) Sed ea quæ sunt proximorum, non excedunt rationem nostram. Er-

go per judicialia, quæ ad proximum nos ordinant, non oportuit aliquid figurari.

Sed Contra est, quod Exod. 21. judicalia præcepta allegorice, & moraliter exponuntur.

Respondeo dicendum, quod *dupliciter* contingit aliquod præceptum esse figurale. *Uno modo* primo, & per se; quia scilicet principaliter est institutum ad aliquid figurandum: *Et hoc modo præcepta cæremonialia sunt figuralia*. ad hoc enim sunt instituta, ut aliquid figurent pertinens ad cultum Dei, & ad mysterium Christi.

Quædam vero præcepta sunt figuralia non primo, & per se, sed ex consequenti: *Et hoc modo præcepta judicialia veteris legis sunt figuralia*. non enim sunt instituta ad aliquid figurandum, sed ad ordinandum statum illius populi secundum justitiam, & æquitatem. sed ex consequenti aliquid figurabant, inquantum scilicet totus status illius populi, qui per hujusmodi præcepta disponebatur, figuralis erat, secundum illud 1. ad Cor. 10. *Omnia in figura contingebant illis*.

Ad primum ergo dicendum, quod præcepta cæremonialia alio modo sunt figuralia, quam judicialia, ut dictum est. (*in cor. ar.*)

Ad secundum dicendum, quod populus Judæorum ad hoc electus erat a Deo, quod ex eo Christus nasceretur. Et ideo oportuit, totum illius populi statum esse propheticum, & figuralem, ut Aug. dicit contra Faustum. (*lib. 22. c. 24. in princ. to. 6.*) Et propter hoc etiam judicialia illi populo tradita magis sunt figuralia, quam judicialia aliis populis tradita. sicut etiam bella, & gesta illius populi exponuntur mystice, non autem bella, vel gesta Assyriorum, vel Romanorum, quamvis longe clariora secundum homines fuerint.

Ad tertium dicendum, quod ordo ad proximum in populo illo secundum se consideratus pervius erat rationi: sed secundum quod referebatur ad cultum Dei, superabat rationem: Et ex hac parte erat figuralis.

A P P E N D I X.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, & Doctoribus insinuatum, quod præcepta judicialia veteris legis aliquid figurabant. A SS. Doctoribus quidem: ut patet legenti glossam ordinariam super *Exod.* 21. ubi Greg. & August. & Isidorum, &c. sensibus mysticis

cis judicialia exponentes comperiet. Vide etiam de hoc August. *to.* 8. *lib. Quæstionum septem super Exod.* 21. 22. in multis licet non in omnibus, mysticos circa ipsa judicialia tangere. A scripturis vero per hoc, quod mandatum de justitia quadam, seu æquitate servanda, etiam circa bruta positum *Deuter.* 25. Apostolus mystico intellectu exposuit. Quo sane facto, tanquam a simili, demonstravit communiter intentum, scilicet, quod judicialia etiam aliquid tempore gratiæ, idest novæ legis, adimplendum figurabant. Ipse siquidem allegando illud Deuteron. 25. *Non alligabis os bovi trituranti*, subinfert mysticam interpretationem, 1. Corinth. 9. *Nunquid de bobus cura est Deo? An propter nos utique hoc dicit? Nam propter nos scripta sunt. Quoniam debet in spe, qui arat, arare; & qui triturat, in spe fructus percipiendi. Si nos vobis spiritualia seminavimus: magnum est, si nos carnalia vestra metamus?* Ac si aperte dixerit: Principalis in illa legis auctoritate sensus non est de bobus brutis, sed de bobus rationalibus, idest de prædicatoribus, loqui. Quemadmodum & in omnibus figuralibus dictis sensus de figura non est principalis, sed secundarius, quamvis sit primo dictus, & factus in rerum natura, idest in executione: sensus autem de figurato non est secundarius, sed principalis (ut patet *in* 1. *q.* 1. *a.* 10. *El.*) propterea ad significandum & quod ibi sunt *duo* sensus & quod sensus de figura ibi non est principaliter intentus; utitur tali modo loquendi: *nunquid de bobus cura est Deo?* Quasi apertius dicat: Nunquid hoc mandatum Dei intelligitur principaliter de bobus? Quem esse suum planum sensum Apostolus comprobat melius subinferens. *An propter nos utique hoc dicit?* Hoc est. Nos, idest, sensus de nobis est illius literæ sensus principalis. Id quod & clarius adhuc monstrat, annectens, *Nam propter nos scripta sunt*. Si (inquit) scripta sunt propter nos, ut finem suum, utique dicenda sunt esse scripta de bobus illis, tanquam de eo, quod est ad finem. Non ergo de bobus ibi cura est Deo, sed de nobis, idest illa cura diligenter habenda circa boves non intelligitur a Deo principaliter esse præcepta de bobus, & per hoc nec principaliter de bobus esse servanda, sed & præcepta a Deo, & servanda ab hominibus, intelligitur principaliter de nobis. Ecce verus, planus & contextualis sensus Apostoli: & consequenter, quod secundum eum aperit, judicialia non solum figurare aliquid, sed etiam habere illud aliquid pro sensu suo

principali, inquantum tamen judicialia ipsa, ut figuralia sunt, considerantur. *Secundo* vides quomodo, &c.

ARTICULUS III. 558

Utrum præcepta judicialia veteris legis perpetuam obligationem habeant.

Inf. q. 108. *ar.* 1. *cor.* & *ar.* 2. *cor.* & *ad* 4. & 2. 2. *q.* 62. *ar.* 3. *ad* 1. & *q.* 81. *ar.* 1. *cor.* & 4. *d.* 15. *q.* 1. *ar.* 5. *q.* 2. *ad* 5. & *quo.* 2. *ar.* 8. & *quol.* 4. *ar.* 13. *cor.* & *Hebr.* 7. *lect.* 2.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod præcepta judicialia veteris legis perpetuam obligationem habeant. Præcepta enim judicialia pertinent ad virtutem justitiæ: nam judicium dicitur justitiæ executio. Justitia autem est *perpetua*, & *immortalis*, ut dicitur Sap. 1. Ergo obligatio præceptorum judicialium est perpetua.

2. Præterea. Institutio divina est stabilior, quam institutio humana. Sed præcepta judicialia humanarum legum habent perpetuam obligationem. Ergo multo magis præcepta judicialia legis divinæ.

3. Præterea. Apostolus dicit ad Heb. 7. quod *reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem ipsius, & inutilitatem:* Quod quidem verum est de mandato cæremoniali, quod *non poterat facere perfectum juxta conscientiam servientem solummodo in cibis, & in potibus, & variis baptismatibus, & justitiis carnis*, ut Apostolus dicit ad Heb. 9. Sed præcepta judicialia erant utilia, & efficacia ad id, ad quod ordinabantur, scilicet ad justitiam, & æquitatem inter homines constituendam. Ergo præcepta judicialia veteris legis non reprobantur, sed adhuc efficaciam habent.

Sed contra est, quod Apostolus dicit ad Heb. 7. quod *translato sacerdotio, necesse est ut legis translatio fiat:* Sed Sacerdotium est translatum ab Aaron ad Christum. Ergo etiam & tota lex est translata. Non ergo judicialia præcepta adhuc obligationem habent.

Respondeo dicendum, quod *judicialia præcepta non habuerunt perpetuam obligationem, sed sunt evacuata per adventum Christi*: *Aliter tamen quam cæremonialia*.

Nam cæremonialia adeo sunt evacuata, ut non solum sint *mortua*, sed etiam *mortifera* observantibus

bus post Christum, maxime post Evangeliuum divulgatum.

Præcepta autem judicialia sunt quidem *mortua*, quia non habent vim obligandi; non tamen sunt *mortifera*: quia si quis Princeps ordinaret in regno suo illa judicialia observari, non peccaret: nisi forte hoc modo observarentur, vel observari mandarentur, tanquam habentia vim obligandi ex veteris legis institutione. talis enim intentio observandi esset mortifera. Et hujus differentiæ ratio potest accipi ex præmissis. (*a. præc.*) Dictum est enim, quod præcepta cæremonialia sunt figuralia primo, & per se, tanquam instituta principaliter ad figuranda Christi mysteria ut futura. & ideo ipsa observatio eorum præjudicat fidei veritati, secundum quam confitemur illa mysteria jam esse completa. Præcepta autem judicialia non sunt instituta ad figurandum, sed ad disponendum statum illius populi, qui ordinabatur ad Christum. & ideo, mutato statu illius populi, Christo jam veniente, judicialia præcepta obligationem amiserunt. Lex enim fuit pædagogus ducens ad Christum, ut dicitur ad Galat. 3.

Quia tamen hujusmodi judicialia præcepta non ordinantur ad figurandum, sed ad aliquid faciendum, ipsa eorum observatio absolute non præjudicat fidei veritati: sed intentio observandi tanquam ex obligatione legis præjudicat veritati fidei; quia per hoc haberetur, quod status prioris populi adhuc duraret, & quod Christus nondum venisset.

Ad primum ergo dicendum, quod justitia quidem perpetuo est observanda; sed determinatio eorum, quæ sunt justa, secundum institutionem humanam, vel divinam, oportet quod varietur secundum diversum hominum statum.

Ad secundum dicendum, quod præcepta judicialia ab hominibus instituta habent perpetuam obligationem, manente illo statu regiminis: sed si civitas, vel gens ad aliud regimen deveniat, oportet leges mutari: non enim eædem leges conveniunt in Democratia, quæ est potestas populi, & in Oligarchia, quæ est potestas divitum, ut patet per Philos. in sua Politica. (*lib.* 3. *c.* 5. 6. & 9. *tom.* 5.) Et ideo etiam mutato statu illius populi, oportuit præcepta judicialia mutari.

Ad tertium dicendum, quod illa præcepta judicialia disponebant populum ad justitiam, & æquitatem, secundum quod conveniebat illi statui: Sed post

 Chri-

Christum statum illius populi oportuit mutari, ut jam in Christo non esset discretio Gentilis, & Judæi, sicut antea erat. Et propter hoc oportuit etiam præcepta judicialia mutari.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, & Papa insinuatum, quod judicialia perpetuam obligationem non habebant, sed sunt evacuata per Christi adventum, aliter tamen, quam ceremonialia. A scripturis quidem per hoc, quod dicitur Hebr. septimo, *translato*, & cætera, ut cum applicatione est *in argumen. contr.* A Beato autem *Leone* Papa per hoc, quod in sermone quodam dicit: *Apostolica quidem institutio, quæ Dominum JESUM Christum venisse in hunc mundum noverat, ut legem non solveret, sed adimpleret; ita veteris testamenti decreta distinxit: ut quædam ex eis, sicut erant condita, Evangelicæ eruditioni profutura, decerperet: &, quæ dudum fuerant consuetudinis Judaicæ, fierent observantiæ Christianæ. Quamvis enim varietates hostiarum, differentiæ baptismatum, & otia sabbatorum, cum ipsa carnis circumcisione cessaverint: manent tamen illæ partes legalium mandatorum; quibus quædam præcipiuntur, ut fiant, quædam interdicuntur, ut non fiant. Quod igitur ex veteris prædicatione doctrinæ ad purificationem animarum, corporumque nostrorum jejunium septimi mensis assumimus, non legalibus nos oneribus subjicimus: sed utilitatem continentiæ, quæ Christi Evangelio servit, amplectimur.* Hæc ille, tanquam ab hoc simili de judicialibus intentum in princip. appendicis dictum universaliter insinuans. Auctoritatem hanc minutatim expende, quoniam ad singulas conclusionis partes valet. *Secundo* vides: quomodo ex his bene pensatis, & applicatis, &c.

ARTICULUS IV. 559

Utrum præcepta judicialia possint habere aliquam certam divisionem.

Ad Quartum sic proceditur. Videtur, quod præcepta judicialia non possint habere aliquam certam divisionem. Præcepta enim judicialia ordinant homines adinvicem: Sed ea, quæ inter homines ordinari oportet in usum eorum venientia, non cadunt

dunt sub certa distinctione, cum sint infinita. Ergo præcepta judicialia non possunt habere certam distinctionem.

2. Præterea. Præcepta judicialia sunt determinationes moralium: Sed moralia præcepta non videntur habere aliquam distinctionem, nisi secundum quod reducuntur ad præcepta decalogi. Ergo præcepta judicialia non habent aliquam certam distinctionem.

3. Præterea. Præcepta cæremonialia quia certam distinctionem habent, eorum distinctio in lege innuitur, dum quædam vocantur *sacrificia*, quædam *observantiæ*: Sed nulla distinctio innuitur in lege præceptorum judicialium. Ergo videtur, quod non habeant certam distinctionem.

Sed Contra. Ubi est ordo, oportet quod sit distinctio: Sed ratio ordinis maxime pertinet ad præcepta judicialia, per quæ populus ille ordinabatur. Ergo maxime debent habere distinctionem certam.

Respondeo dicendum, quod, cum lex sit quasi quædam ars humanæ vitæ instituendæ, vel ordinandæ, sicut in unaquaque arte est certa distinctio regularum artis; ita *oportet in qualibet lege esse certam distinctionem præceptorum*. aliter enim ipsa confusio utilitatem legis auferret.

Et ideo *dicendum est*, *quod præcepta judicialia veteris legis*, *per quæ homines adinvicem ordinabantur*, *distinctionem habent secundum distinctionem ordinationis humanæ*. *Quadruplex* autem ordo in aliquo populo inveniri potest: *Unus* quidem principum populi ad subditos; *Alius* autem subditorum adinvicem: *Tertius* autem eorum, qui sunt de populo ad extraneos. *Quartus* autem ad domesticos, sicut patris ad filium, uxoris ad virum, & domini ad servum: Et secundum istos quatuor ordines distingui possunt præcepta judicialia veteris legis.

Dantur autem *quædam* præcepta de institutione principum, & officio eorum, & de reverentia eis exhibenda: Et hæc est *una* pars judicialium præceptorum. Dantur etiam *quędam* præcepta pertinentia ad concives adinvicem; puta circa emptiones, & venditiones, & judicia, & pœnas: Et hæc est *secunda* pars judicialium pręceptorum. Dantur etiam *quędam* præcepta pertinentia ad extraneos; puta de bellis contra hostes, & de susceptione peregrinorum, & advenarum: Et hæc est *tertia* pars judicialium pręceptorum. Dantur etiam in lege *quędam* præ-

præcepta pertinentia ad domesticam conversationem; sicut de servis, & uxoribus, & filiis; Et hæc est *quarta* pars judicialium præceptorum.

Ad primum ergo dicendum, quod ea quæ pertinent ad ordinationem hominum adinvicem, sunt quidem numero infinita, sed tamen reduci possunt ad aliqua certa secundum differentiam ordinationis humanæ, ut dictum est. (*in corp. art.*)

Ad secundum dicendum, quod præcepta decalogi sunt prima in genere moralium, ut supra dictum est. (*qu.* 100. *ar.* 3.) & ideo convenienter alia præcepta moralia secundum ea distinguuntur. Sed præcepta judicialia, & cæremonialia habent aliam rationem obligationis, non quidem ex ratione naturali, sed ex sola institutione. Et ideo distinctionis eorum alia est ratio.

Ad tertium dicendum, quod ex ipsis rebus, quæ per præcepta judicialia ordinantur in lege, innuit lex distinctionem judicialium præceptorum.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum: quod judicialia habent certam distinctionem. Et per hoc; quod de facto invenimus horum distinctionem in lege veteri. Nam in Deuteronomio, quod secundum B. Hierony. est *secunda lex*, idest repetitio legis, judicialia de superioribus respectu inferiorum distincte traduntur ab aliis, & sic de ceteris. Puta de superioribus illis, c. 16. 17. 18. de subditis, seu inferioribus ad invicem, c. 19. 20. de prędictis quoad extraneos, idest hostes, c. 21. 22. &c. & quoad domesticam conversationem, 34. &c. Licet vero distincta quatuor istorum traditio aliqua de alterutris quandoque intermiscet juxta varias opportunitates: tamen hoc non obstat proposito. Sufficit enim hoc: quod ex scriptura innuatur reductio omnium judicialium ad unum caput ipsorum quatuor. Item idipsum lector prudens eliciet esse insinuatum ex multis capitulis, juxta illorum quatuor divisionem, colligatis per ordinem *in q.* 105. *ar.* 1. 2. 3. 4. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens, &c.

QUÆ-

QUÆSTIO CV.

De ratione judicialium præceptorum, in quatuor articulos divisa.

DEinde considerandum est de ratione judicialium præceptorum.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

Primo. De ratione præceptorum judicialium, quæ pertinent ad principes.
Secundo. De his, quæ pertinent ad convictum hominum adinvicem.
Tertio. De his quæ pertinent ad extraneos.
Quarto. De his, quæ pertinent ad domesticam conversationem.

ARTICULUS I. 560

Utrum convenienter lex vetus de Principibus ordinaverit.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter lex vetus de Principibus ordinaverit. Quia, ut Philos. dicit in 3. Polit. (*c.* 4. *cir. princ. tom.* 5.) *ordinatio populi præcipue dependet ex maxima principatu*: Sed in lege non invenitur, qualiter debeat institui supremus princeps: invenitur autem de inferioribus principibus: Primo quidem Exod. 18. *Provide de omni plebe viros sapientes*, &c. Et Num. 11. *Congrega mihi septuaginta viros de senioribus Israel*. Et Deuter. 1. *Date ex vobis viros sapientes, & gnaros*, &c. Ergo insufficienter lex vetus principes populi ordinavit.

2. Præterea. *Optimi est optima adducere*, ut Plato dicit: (*in Timæo*, *aliquant. a princ.*) Sed optima ordinatio civitatis, vel populi cujuscunque est, ut gubernetur per regem; quia hujusmodi regnum maxime repræsentat divinum regimen, quo unus Deus mundum gubernat a principio. Igitur lex debuit regem populo instituere, & non permittere hoc eorum arbitrio, sicut permittitur Deuteron. 17. *Cum dixeris, Constituam super me regem, cum constitues*, &c.

3. Præterea. Sicut dicitur Matth. 12. *omne regnum in seipsum divisum desolabitur*: quod etiam experimento patuit in populo Judæorum, in quo fuit divisio regni destructionis causa. Sed lex præci-

cipue debet intendere ea, quæ pertinent ad communem salutem populi. Ergo debuit in lege prohiberi divisio regni in duos reges: Nec etiam debuit hoc auctoritate divina introduci, sicut legitur introductum auctoritate Domini per Ahiam Silonitem Prophetam, 3. Reg. 11.

4. Præterea. Sicut sacerdotes instituuntur ad utilitatem populi in his, quæ ad Deum pertinent, ut patet Hebr. 5. ita principes etiam instituuntur ad utilitatem populi in rebus humanis: Sed Sacerdotibus, & Levitis, qui sunt in lege, deputantur aliqua, ex quibus vivere debeant; sicut decimæ, & primitiæ, & multa alia hujusmodi. Ergo similiter principibus populi debuerunt aliqua ordinari, unde sustentarentur, & præcipue cum inhibita sit eis munerum acceptio, ut patet Exod. 23. *Non accipietis munera, quæ excæcant etiam prudentes & subvertunt verba justorum.*

5. Præterea. Sicut regnum est optimum regimen, ita tyrannis est pessima corruptio regiminis: Sed Dominus regem instituendo, instituit jus tyrannicum. dicitur enim 1. Reg. 8. *Hoc erit jus regis, qui imperaturus est vobis: filios vestros tollet*, &c. Ergo inconvenienter fuit provisum per legem circa principum ordinationem.

Sed Contra est, quod populus Israel de pulchritudine ordinationis commendatur Num. 24. *Quam pulchra sunt tabernacula tua Jacob, & tentoria tua Israel*: Sed pulchritudo ordinationis populi dependet ex principibus bene institutis. Ergo per legem populus fuit circa principes bene institutus.

Respondeo dicendum, quod circa bonam ordinationem principum in aliqua civitate, vel gente *duo* sunt attendenda. Quorum *unum* est, ut omnes aliquam partem habeant in principatu. per hoc enim conservatur pax populi, & omnes talem ordinationem amant, & custodiunt, ut dicitur in 2. Polit. (*cap.* 1. *tom.* 5.) *Aliud* est, quod attenditur secundum speciem regiminis, vel ordinationis principatuum; cujus cum sint diversæ species, ut Philos. tradit in 3. Polit. (*cap.* 5. *tom.* 5.) præcipue tamen sunt *Regnum*, in quo unus principatur secundum virtutem; & *Aristocratia*, idest potestas optimorum, in qua aliqui pauci principantur secundum virtutem. Unde optima ordinatio principum est in aliqua civitate, vel regno, in quo unus præficitur secundum virtutem, qui omnibus præsit; & sub ipso sunt aliqui principantes secundum virtutem: Et tamen talis principatus ad omnes pertinet; tum quia ex omni-

mnibus eligi possunt ; tum quia etiam ab omnibus eliguntur. Talis vero est omnis politia bene commixta ex *Regno*, inquantum unus præest ; & *Aristocratia*, inquantum multi principantur secundum virtutem ; & ex *Democratia*, ideft potestate populi, inquantum ex popularibus possunt eligi principes ; & ad populum pertinet electio principum. Et hoc fuit institutum secundum legem divinam. Nam Moyses, & ejus successores gubernabant populum, quasi singulariter omnibus principantes, quod est quædam species *regni*. Eligebantur autem septuaginta duo Seniores secundum virtutem. dicitur enim Deut. 1. *Tuli de vestris tribubus viros sapientes, & nobiles, & constitui eos principes* : Et hoc erat *aristocraticum* : Sed *democraticum* erat, quod isti de omni populo eligebantur : dicitur enim Exod. 18. *Provide de omni plebe viros sapientes* &c. & etiam quod populus eos eligebat. unde dicitur Deut. 1. *Date ex vobis viros sapientes*, &c. Unde patet, quod *optima fuit ordinatio principum, quam lex instituit*.

Ad primum ergo dicendum, quod populus ille sub speciali cura Dei regebatur. Unde dicitur Deuter. 7. *Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris*. Et ideo institutionem summi principis Dominus sibi reservavit. Et hoc est, quod Moyses petivit Num. 27. *Provideat Dominus Deus spirituum omnis carnis hominem, qui sit super multitudinem hanc* : Et sic ex Dei ordinatione institutus est Josue in principatu post Moysen : Et de singulis judicibus, qui post Josue fuerunt, legitur quod Deus *suscitavit populo salvatorem* : & quod *spiritus Domini fuit in eis*, ut patet Judic. 2. & 3. Et ideo etiam electionem regis non commisit Dominus populo, sed sibi reservavit. ut patet Deuter. 17. *Eum constitues regem, quem Dominus Deus tuus elegerit*.

Ad secundum dicendum, quod regnum est optimum regimen populi, si non corrumpatur : Sed propter magnam potestatem, quæ regi conceditur, de facili regnum degenerat in tyrannidem, nisi sit perfecta virtus ejus, cui talis potestas conceditur : quia *non est nisi virtuosi bene ferre bonas fortunas*, ut Phil. dicit in 10. Ethicor. (*cap.* 8. *tom.* 5.) Perfecta autem virtus in paucis invenitur : & præcipue Judæi crudeles erant, & ad avaritiam proni, per quæ vitia maxime homines in tyrannidem decidunt. Et ideo Dominus a principio eis regem non instituit cum plena potestate, sed judicem, & gubernatorem in eorum custodiam : Sed posteà regem

ad

ad petitionem populi quasi indignatus concessit, ut patet per hoc, quod dixit ad Samuel 1. Reg. 8. *Non te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos.* Instituit tamen a principio circa regem instituendum, *Primo* quidem modum eligendi, in quo *duo* determinavit; ut scilicet in ejus electione *expectarent judicium Domini*; & ut *non facerent regem alterius gentis*; quia tales reges solent parum affici ad gentem, cui præficiuntur, & per consequens non curare de ea. *Secundo* ordinavit circa reges institutos, qualiter deberent se habere quantum ad seipsos; ut scilicet *non multiplicarent currus, & equos, neque uxores, neque etiam immensas divitias:* quia ex cupiditate horum principes ad tyrannidem declinant, & justitiam derelinquunt. Instituit etiam, qualiter se deberent habere ad Deum; ut scilicet *semper legerent, & cogitarent de lege Dei, & semper essent in Dei timore, & obedientia.* instituit etiam, qualiter se haberent ad subditos suos: ut scilicet *non superbe eos contemnerent, aut oprimerent, neque etiam a justitia declinarent.*

Ad tertium dicendum, quod divisio regni, & multitudo regum magis est populo illi data in pœnam pro multis dissensionibus eorum, quas maxime contra regem David justum moverant, quam ad eorum profectum. Unde dicitur Os. 13. *Dabo tibi regem in furore meo.* & Os. 8. *Ipsi regnaverunt, & non ex me: Principes extiterunt, & non cognovi.*

Ad quartum dicendum, quod Sacerdotes per successionem originis sacris deputabantur: Et hoc ideo ut in majori reverentia haberentur, si non quilibet ex populo posset sacerdos fieri, quorum honor cedebat in reverentiam divini cultus. Et ideo oportuit, ut eis specialia quædam deputarentur tam in decimis, quam in primitiis, quam etiam in oblationibus, & sacrificiis, ex quibus viverent. Sed Principes, sicut dictum est, (*in corp. art.*) assumebantur ex toto populo: & ideo habebant certas possessiones proprias, ex quibus vivere poterant: & præcipue cum Dominus prohiberet etiam in lege, ne superabundarent divitiis, aut magnifico apparatu: tum quia non erat facile, quin ex his in superbiam, & tyrannidem erigerentur: tum etiam quia, si principes non erant multum divites, & erat laboriosus principatus, & solicitudine plenus, non multum affectabatur a popularibus; & sic tollebatur seditionis materia.

Ad

Ad quintum dicendum, quod illud jus non debebatur regi ex institutione divina, sed magis prænuntiabatur usurpatio regum, qui sibi jus iniquum constituunt in tyrannidem degenerantes, & subditos deprædantes: Et hoc patet per hoc quod in fine subdit, *Vosque eritis ei servi*: quod proprie pertinet ad tyrannidem; quia tyranni suis subditis principantur, ut servis. unde hoc dicebat Samuel ad terrendum eos, ne regem peterent. sequitur enim: *Noluit autem audire populus vocem Samuelis*. Potest tamen contingere, quod bonus rex absque tyrannide filios tollat, & constituat tribunos, & centuriones, & multa accipiat a subditis suis propter commune bonum procurandum.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod lex vetus convenienter de principibus ordinavit; ut per hoc quod dicitur *Num.* 24. secundum quod in discursu est *in argu. cont.* Pro cujus *minoris* meliori captu nota, quod pulchritudo quodam speciali modo sibi comitem habet pacem. In cujus signum per Isaiam simul associantur dicentem c. 32. *sedebit populus in pulchritudine pacis*. Apost. vero pacificum statum innuit dependere a bonis principibus, seu a bono regimine principum, dicens, 1. Tim. 2. *Obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus, qui in sublimitate constituti sunt: ut quietam, & tranquillam vitam agamus*. Ecce quod specialiter nominat superiores, tamquam ab eis quieta, & tranquilla vita inferiorum, & consequenter pulchritudo totius populi pendeat. Ex Num. ergo, Isaia, & Apost. simul junctis patet schol. acutis esse relictum: quod in veteri lege præceptorum judicialium ordinatio facta de principibus fuit conveniens. Item insinuatur idem, ut per te facile poteris applicare ex dictis de convenientia scr. *q.* 68. *a.* 4. *app.* & 2. 2. *qu.* 122. *a.* 2. *app.* & *q.* 140. *a.* 1. *ap.* *Secundo* vides quomodo, &c.

AR-

ARTICULUS II.

561

Utrum convenienter fuerint tradita præcepta judicialia quantum ad popularium convictum.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter fuerint tradita præcepta judicialia quantum ad popularium convictum. Non enim possunt homines pacifice vivere adinvicem, si unus accipiat ea, quæ sunt alterius: Sed hoc videtur esse inductum in lege. dicitur enim Deut. 23. *Ingressus vineam proximi tui comede uvas, quantum tibi placuerit*. Ergo lex vetus non convenienter providebat hominum paci.

2. Præterea. Ex hoc maxime multæ civitates, & regna destruuntur, quod possessiones ad mulieres perveniunt, ut Phil. dicit in 2. Polit. (*cap. 7. ante med. tom. 5.*) Sed hoc fuit introductum in veteri lege. dicitur enim Num. 27. *Homo cum mortuus fuerit absque filio, ad filiam ejus transibit hereditas*. Ergo non convenienter providit lex saluti populi.

3. Præterea. Societas hominum maxime conservatur per hoc, quod homines emendo, & vendendo sibi invicem res suas communicant, quibus indigent, ut dicitur in 1. Polit. (*cap. 5. & 7. tom. 5.*) Sed lex vetus abstulit virtutem venditionis. mandavit enim, quod possessio vendita reverteretur ad venditorem in quinquagesimo anno Jubilæi, ut patet Lev. 25. Inconvenienter igitur lex populum illum circa hoc instituit.

4. Præterea. Necessitatibus hominum maxime expedit, ut homines sint prompti ad mutuum concedendum: quę quidem promptitudo tollitur per hoc, quod creditores accepta non reddunt. unde dicitur Eccl. 29. *Multi non causa nequitiæ non fœnerati sunt, sed fraudari gratis timuerunt*: Hoc autem induxit lex. *Primo* quidem, quia mandavit Deut. 15. *Cui debetur aliquid ab amico, vel proximo, ac fratre suo, repetere non poterit, quia annus remissionis est Domini*. & Exod. 22. dicitur, quod *si præsente domino, animal mutuatum mortuum fuerit, reddere non tenetur*: *Secundo*, quia aufertur ei securitas, quæ habetur per pignus. dicitur enim Deut. 24. *Cum repetes a proximo tuo rem aliquam, quam debet tibi, non ingredieris domum ejus, ut pignus auferas*, & iterum: *Non pernoctabit apud te pignus,*

sed

sed statim reddes ei. Ergo insufficienter fuit ordinatum in lege de mutuis.

5. Præterea. Ex defraudatione depositi maximum periculum imminet, & ideo est maxima cautela adhibenda. unde etiam dicitur 2. Machab. 3. quod *Sacerdotes invocabant eum de cœlo, qui de depositis legem posuit, ut his qui deposuerant ea, salva custodiret*: Sed in præceptis veteris legis parva cautela circa deposita adhibetur. dicitur enim Exod. 22. quod *in amissione depositi statur juramento ejus, apud quem fuit depositum*. Ergo non fuit circa hoc legis ordinatio conveniens.

6. Præterea. Sicut aliquis mercenarius locat operas suas; ita etiam aliqui locant domum, vel quæcunque alia hujusmodi: Sed non est necessarium, ut statim pretium locatę domus conductor exhibeat. Ergo etiam nimis durum fuit, quod pręcipitur. Lev. 19. *Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque mane*.

7. Præterea. Cum frequenter immineat judiciorum necessitas, facilis debet esse accessus ad judicem. Inconvenienter igitur statuit lex Deuter. 17. *ut irent ad unum locum expedituri judicium de suis dubiis*.

8. Præterea. Possibile est, non solum duos, sed etiam tres, vel plures concordare ad mentiendum. Inconvenienter igitur dicitur Deuteron. 19. *In ore duorum, vel trium testium stabit omne verbum*.

9. Præterea. Pœna debet taxari secundum quantitatem culpæ. unde dicitur etiam Deut. 25. *Pro mensura peccati erit & plagarum modus*: Sed quibusdam æqualibus culpis lex statuit inæquales pœnas. dicitur enim Exod. 22. quod *restituet fur quinque boves pro uno bove, & quatuor oves pro una ove*: Quædam etiam non multum gravia peccata gravi pœna puniuntur; sicut Numer. 15. lapidatus est, qui collegerat ligna in sabbato: Filius etiam protervus propter parva delicta, quia scilicet *comessationibus vacabat, & conviviis*, mandatur lapidari Deuter. 21. Igitur inconvenienter in lege sunt institutæ pœnæ.

10. Præterea. Sicut August. dicit 21. de civit. Dei, (*c. 11. cir. princ. to. 5.*) *octo genera pœnarum in legibus esse scribit Tullius, Damnum, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exilium, mortem, servitutem*: Ex quibus aliqua sunt in lege statuta: *Damnum* quidem, sicut cum fur condemnabatur ad quintuplum, vel quadruplum: *Vincula* vero, sicut Num. 15. mandatur de quodam, quod in carcerem in-

includatur: *Verbera* vero, ficut Deut. 25. *Si eum, qui peccavit, dignum viderint plagis, prosternent, & coram se facient verberari: Ignominiam* etiam inferebat illi, qui nolebat accipere uxorem fratris fui defuncti, quæ *tollebat calceamentum illius, & spuebat in faciem illius: Mortem* etiam inferebat, ut patet etiam Levit. 20. *Qui maledixerit patri suo, aut matri, morte moriatur: Pœnam* etiam *talionis* lex induxit, dicens Exod. 21. *Oculum pro oculo, dentem pro dente*. Inconveniens igitur videtur, quod alias duas pœnas, fcilicet *exilium*, & *servitutem*, lex vetus non inflixit.

11. Præterea. Pœna non debetur nifi culpæ: Sed bruta animalia non poffunt habere culpam. Ergo inconvenienter eis infligitur pœna: Exod. 21. *Bos lapidibus obruetur, qui occiderit virum, aut mulierem*: & Levit. 20. dicitur: *Mulier, quæ succubuerit cuilibet jumento, simul interficiatur cum eo*. Sic igitur videtur, quod inconvenienter quæ pertinet ad convictum hominum adinvicem, fuerint in lege veteri ordinata.

12. Præterea. Dominus mandavit Exod. 21. quod homicidium morte hominis puniretur: Sed mors bruti animalis multo minus reputatur, quam occifio hominis. Ergo non poteft fufficienter recompenfari pœna homicidii per occifionem bruti animalis. Inconvenienter igitur mandatur Deut. 21. quod *quando inventum fuerit cadaver occisi hominis, & ignorabitur cædis reus, seniores propinquioris civitatis tollant vitulam de armento, quæ non traxit jugum, nec terram scidit vomere, & ducant eam ad vallem asperam, atque saxosam, quæ nunquam arata est, nec sementem recepit, & cædant in ea cervices vitulæ*.

Sed Contra eft, quod pro fpeciali beneficio commemoratur in Pf. 147. *Non fecit taliter omni nationi, & judicia sua non manifestavit eis*.

Refpondeo dicendum, quod, ficut Auguft. in 2. de civit. Dei (*cap. 21. cir. med. to. 5.*) introducit a Tullio dictum, *Populus est cætus multitudinis, juris consensu, & utilitatis communione sociatus*. Unde ad rationem populi pertinet, ut communicatio hominum adinvicem juftis præceptis legis ordinetur. Eft autem *duplex* commmunicatio hominum adinvicem: *Una* quidem quæ fit auctoritate principium: *Alia* autem fit propria voluntate privatarum perfonarum. Et quia voluntate uniufcujufque difponi poteft, quod ejus fubditur poteftati, ideo auctoritate principum, quibus fubjecti funt homines, o-

por-

portet quod judicia inter homines exerceantur, & pœnę malefactoribus inferantur. Poteſtati vero privatarum perſonarum ſubduntur res poſſeſſæ. & ideo propria auctoritate in his poſſunt ſibi invicem communicare; puta emendo, vendendo, donando, & aliis hujuſmodi modis. Circa utramque autem communicationem lex ſufficienter ordinavit. Statuit enim judices, ut patet Deut. 16. *Judices, & magiſtros conſtitues in omnibus portis ejus, ut judicent populum juſto judicio*. Inſtituit etiam juſtum judicii ordinem. unde dicitur Deuter. 1. *Quod juſtum eſt, judicate, ſive civis ille ſit, ſive peregrinus, nulla erit perſonarum diſtinctio*. Suſtulit etiam occaſionem injuſti judicii, acceptionem munerum judicibus prohibendo, ut patet Exod. 23. & Deut. 16. Inſtituit etiam numerum teſtium duorum, vel trium, ut patet Deut. 17. & 19. Inſtituit etiam certas pœnas pro diverſis delictis ut poſt dicetur. (*in reſp. ad* 10.)

Sed circa res poſſeſſas optimum eſt, ſicut dicit Phil. in 2. Pol. (*cap.* 3. *tom.* 5.) quod poſſeſſiones ſint *diſtinctæ*, & uſus ſit *partim* communis, *partim* autem per voluntatem poſſeſſorum communicetur.

Et hæc *tria* fuerunt in lege ſtatuta. *Primo* enim ipſæ poſſeſſiones diviſæ erant in ſingulos. dicitur enim Num. 33. *Ego dedi vobis terram in poſſeſſionem, quam ſorte divideтis vobis*. Et quia per poſſeſſionum irregularitatem plures civitates deſtruuntur, ut Phil. dicit in 2. Pol. (*cap.* 5. *&* 7. *tom.* 5.) ideo circa poſſeſſiones regulandas *triplex* remedium lex adhibuit. *Unum* quidem, ut ſecundum numerum hominum æqualiter dividerentur. unde dicitur Numer. 33. *Pluribus dabitis latiorem, & paucioribus anguſtiorem*. *Aliud* remedium eſt, ut poſſeſſiones non in perpetuum alienentur, ſed certo tempore ad ſuos poſſeſſores revertantur, ut non confundantur ſortes poſſeſſionum. *Tertium* remedium eſt ad hujuſmodi confuſionem tollendam, ut proximi ſuccedant morientibus, *primo* quidem gradu filius, *ſecundo* autem filia, *tertio* fratres, *quarto* patrui, *quinto* quicunque propinqui. Et ad diſtinctionem ſortium conſervandam ulterius lex ſtatuit, ut mulieres, quæ ſunt hæredes, nuberent ſuæ tribus hominibus, ut habetur Num. 36.

Secundo vero inſtituit lex, ut quantum ad aliquos uſus rerum eſſet communis. Et *primo* quantum ad curam. præceptum eſt enim Deut. 22. *Non videbis bovem, & ovem fratris tui errantem, & præteribis, ſed reduces fratri tuo*: & ſimiliter de aliis: *Secundo* quantum ad fructum. concedebatur enim communi-

muniter quantum ad omnes, ut ingressus in vineam amici licite comedere posset, dum tamen extra non deferret: quantum ad pauperes vero specialiter, ut eis relinquerentur manipuli obliti, & fructus, & racemi remanentes, ut habetur Lev. 19. & Deut. 24. & etiam communicabantur ea, quæ nascebantur in septimo anno, ut habetur Exod. 23. & Lev. 25.

Tertio vero statuit lex communicationem factam per eos, qui sunt rerum domini, *Unam* pure gratuitam: unde dicitur Deut. 14. *Anno tertio separabis aliam decimam, venientque Levites, & peregrinus, & pupillus, & vidua, & comedent, & saturabuntur. Aliam* vero cum recompensatione utilitatis; sicut per venditionem, & emptionem, & locationem, & conductionem, & per mutuum, & iterum per depositum, de quibus omnibus inveniuntur ordinationes certæ in lege. Unde patet, quod *lex vetus sufficienter ordinavit convictum illius populi.*

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut Apost. dicit Roman. 13. *qui diligit proximum, legem implevit:* quia scilicet omnia præcepta legis præcipue ordinata ad proximum, ad hunc finem ordinari videntur, ut homines se invicem diligant: Ex dilectione autem procedit, quod homines sibi invicem bona communicent, quia dicitur 1. Joan. 3. *Qui viderit fratrem suum necessitatem patientem, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in illo?* Et ideo intendebat lex homines assuefacere, ut facile sibi invicem bona sua communicarent, sicut & Apost. 1. ad Tim. 6. divitibus mandat *facile tribuere, & communicare*. Non autem facile communicativus est, qui non sustinet quod proximus aliquid modicum de suo accipiat absque magno sui detrimento. Et ideo lex ordinavit, ut liceret intrantem in vineam proximi racemos ibi comedere, non autem extra deferre, ne ex hoc daretur occasio gravis damni inferendi, ex quo pax perturbaretur; quæ inter disciplinatos non perturbatur ex modicorum acceptione, sed magis amicitia confirmatur, & assuefiunt homines ad aliquid facile communicandum.

Ad secundum dicendum, quod lex non statuit, quod mulieres succederent in bonis paternis, nisi ex defectu filiorum masculorum. Tunc autem necessarium erat, ut successio mulieribus concederetur in consolationem patris, cui grave fuisset, si ejus hæreditas omnino ad extraneos transiret. Adhibuit tamen circa hoc lex cautelam debitam, præci-

ci-

cipiens ut mulieres succedentes in hæreditate paterna nuberent suæ tribus hominibus, ad hoc quod sortes tribuum non confunderentur, ut habetur Num. ult.

Ad tertium dicendum, quod, sicut Phil. dicit in 2. Polit. (*cap.* 5. *tom.* 5.) *regulatio possessionum multum confert ad conservationem civitatis, vel gentis*. Unde, sicut ipse dicit, (*ibid.*) apud quasdam Gentilium civitates statutum fuit, ut nullus possessionem vendere posset, nisi pro manifesto detrimento. Si enim passim possessiones vendantur, potest contingere quod omnes possessiones ad paucos deveniant: & ita necesse erit, civitatem, vel regionem habitatoribus evacuari. Et ideo lex vetus ad hujusmodi periculum removendum sic ordinavit, quod & necessitatibus hominum subveniretur, concedens possessionum venditionem usque ad certum tempus: & tamen periculum removit, præcipiens ut certo tempore possessio vendita ad vendentem rediret: Et hoc instituit, ut sortes non confunderentur, sed semper remaneret eadem distinctio determinata in tribubus. Quia vero domus urbanæ non erant sorte distinctæ, ideo concessit, quod in perpetuum vendi possent, sicut & mobilia bona. Non enim erat statutus numerus domorum civitatis, sicut erat certa mensura possessionis, ad quam non addebatur. Poterat autem aliquid addi ad numerum domorum civitatis. Domus vero, quæ non erant in urbe, sed in villa muros non habente, in perpetuum vendi non poterant: quia hujusmodi domus non construuntur nisi ad cultum, & ad custodiam possessionum. Et ideo lex congrue statuit idem jus circa utrumque.

Ad quartum dicendum, quod, sicut dictum est, (*in resp. ad* 1.) intentio legis erat assuefacere homines suis præceptis ad hoc quod sibi invicem de facili in necessitatibus subvenirent; quia hoc maxime est amicitiæ fomentum. Et hanc quidem facilitatem subveniendi non solum statuit in his, quę gratis, & absolute donantur, sed etiam in his, quę mutuo conceduntur: quia hujusmodi subventio frequentior est, & pluribus necessaria. Hujusmodi autem subventionis facilitatem *multipliciter* instituit. *Primo* quidem, ut faciles se præberent ad mutuum exhibendum, nec ab hoc retraherentur anno remissionis appropinquante, ut habetur Deuter. 15. *Secundo*, ne eum, cui mutuum concederent, gravarent vel usuris, vel etiam aliqua pignora omnino vitæ necessaria accipiendo; & si accepta fuerint,

quod ſtatim reſtituerentur. Dicitur enim Deuteron. 23. *Non fœneraberis fratri tuo ad uſuram :* & 24. *Non accipies loco pignoris inferiorem , & ſuperiorem molam ; quia animam ſuam appoſuit tibi* . & Exodi 21. dicitur : *Si pignus a proximo tuo acceperis veſtimentum , ante ſolis occaſum reddes ei* . *Tertio* , ut non importune exigerent . unde dicitur Exod. 23. *Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi , qui habitat tecum , non urgebis eum quaſi exactor* . Et propter hoc etiam mandatur Deuter. 24. *Cum repetes a proximo tuo rem aliquam , quam debet tibi , non ingredieris in domum ejus , ut pignus auferas , ſed ſtabis foris , & ille tibi proferet quod habuerit* : tum quia domus eſt tutiſſimum uniuſcujuſque receptaculum : unde moleſtum homini eſt , ut in domo ſua invadatur : tum etiam quia non concedit creditori , ut accipiat pignus , quod voluerit , ſed magis debitori , ut det , quo minus indiguerit . *Quarto* inſtituit , quod in ſeptimo anno debita penitus remitterentur . Probabile enim erat , ut illi qui commode reddere poſſent , ante ſeptimum annum redderent , & gratis mutuantem non defraudarent : Si autem omnino impotentes eſſent , eadem ratione eis erat debitum remittendum ea dilectione , qua etiam erat eis de novo dandum propter indigentiam . Circa animalia vero mutuata hæc lex ſtatuit , ut propter negligentiam ejus , cui mutuata ſunt , ſi in ipſius abſentia moriantur , vel debilitentur , reddere ea compellatur : Si vero , eo præſente , & diligenter cuſtodiente , mortua fuerint , vel debilitata , non cogebatur reſtituere ; & maxime ſi erant mercede conducta ; quia ita etiam potuiſſent mori , & debilitari apud mutuantem : & ita ſi conſervationem animalis conſequeretur , jam aliquod lucrum reportaret ex mutuo , & non eſſet gratuitum mutuum . Et maxime hoc obſervandum erat , quando animalia erant mercede conducta ; quia tunc habebat certum pretium pro uſu animalium : unde nihil accreſcere debebat per reſtitutionem animalium , niſi propter negligentiam cuſtodientis : Si autem non eſſent mercede conducta , potuiſſet habere aliquam æquitatem , ut ſaltem tantum reſtitueret , quantum uſus animalis mortui , vel debilitati conduci potuiſſet .

Ad quintum dicendum , quod hæc differentia eſt inter *mutuum* , & *depoſitum* , quia *mutuum* traditur in utilitatem ejus , cui traditur , ſed *depoſitum* traditur in utilitatem deponentis . & ideo magis arctabatur aliquis in aliquibus caſibus ad reſtituen-

dum

dum *mutuum*, quam ad restituendum *depositum*. Depositum enim perdi poterat *dupliciter*. *Uno modo* ex causa inevitabili, *vel* naturali; puta si esset mortuum, vel debilitatum animal depositum: *vel* extrinseca; puta si esset captum ab hostibus, vel si esset comestum a bestia: in quo tamen casu tenebatur deferre ad dominum animalis id, quod de animali occiso supererat. in aliis autem supradictis casibus nihil reddere tenebatur; sed solum ad expurgandam suspicionem fraudis tenebatur juramentum præstare. *Alio modo* poterat perdi ex causa evitabili, puta per furtum: Et tunc propter negligentiam custodis reddere tenebatur: Sed, sicut dictum est, (*in resp. ad* 4.) ille qui mutuo accipiebat animal, tenebatur reddere, etiamsi debilitatum, aut mortuum fuisset in ejus absentia. de minori enim negligentia tenebatur, quam depositarius, qui non tenebatur nisi de furto.

Ad sextum dicendum, quod mercenarii, qui locant operas suas, pauperes sunt, de laboribus suis victum quærentes quotidianum. & ideo lex provide ordinavit, ut statim eis merces solveretur, ne victus eis deficeret. Sed illi, qui locant alias res, divites esse consueverunt, nec ita indigent locationis pretio ad suum victum quotidianum. & ideo non est eadem ratio in utroque.

Ad septimum dicendum, quod judices ad hoc inter homines constituuntur, ut determinent quod ambiguum inter homines circa justitiam esse potest. *Dupliciter* autem aliquid potest esse ambiguum. *Uno modo* apud simplices. Et ad hoc dubium tollendum mandatur Deuter. 16. *ut judices, & magistri constituerentur per singulas tribus, ut judicarent populum justo judicio*. *Alio modo* contingit aliquid esse dubium etiam apud peritos: Ideo ad hoc dubium tollendum constituit lex, ut *omnes recurrerent ad locum principalem a Deo electum*, in quo & summus Sacerdos esset, qui determinaret dubia circa cæremonias divini cultus, & summus Judex populi, qui determinaret, quæ pertinent ad judicia hominum: sicut etiam nunc per appellationem, vel per consultationem causæ ab inferioribus judicibus ad superiores deferuntur. Unde dicitur Deuter. 17. *Si difficile, & ambiguum apud te judicium prospexeris, & judicum extra portas tuas videris verba variari, ascende ad locum, quem elegerit Dominus, veniesque ad Sacerdotes Levitici generis, & ad Judicem, qui fuerit in illo tempore*. Hujusmodi autem ambigua judicia non frequenter emer-

gebant. unde ex hoc populus non gravabatur.

Ad octavum dicendum, quod in negotiis humanis non potest haberi demonstrativa probatio, & infallibilis; sed sufficit aliqua conjecturalis probabilitas, secundum quam Rhetor persuadet. Et ideo, licet sit possibile duos, aut tres testes in mendacium convenire; non tamen est facile, nec probabile, quod conveniant. & ideo accipitur eorum testimonium tanquam verum, & præcipue si in suo testimonio non vacillent, vel alias suspecti non fuerint. Et ad hoc etiam quod non de facili a veritate testes declinarent, instituit lex, ut testes diligentissime examinarentur, & graviter punirentur, qui invenirentur mendaces, ut habetur Deuter. 19. Fuit autem aliqua ratio hujusmodi numeri determinandi ad significandum infallibilem veritatem Personarum Divinarum, quæ quandoque numerantur duæ, quia Spiritus sanctus est nexus duorum; quandoque exprimuntur tres, ut Augustinus dicit super illud Joan. 8. *In lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est*, (*tract. 36. in Joan. ad fin. to. 9.*)

Ad nonum dicendum, quod non solum propter gravitatem culpæ, sed etiam propter alias causas gravis pœna infligitur: *Primo* quidem propter quantitatem peccati: quia majori peccato, cæteris paribus, pœna gravior debetur: *Secundo* propter peccati consuetudinem: quia a peccatis consuetis non facile homines abstrahuntur, nisi per graves pęnas: *Tertio* propter multam concupiscentiam, vel delectationem in peccato: ab his enim non de facili homines abstrahuntur, nisi propter graves pœnas: *Quarto* propter facilitatem committendi peccatum, & jacendi in ipso. hujusmodi enim peccata, quando manifestantur, sunt magis punienda ad aliorum terrorem. Circa ipsam etiam quantitatem peccati *quadruplex* gradus est attendendus, etiam circa unum, & idem factum. Quorum *primus* est, quando involuntarius peccatum committit. tunc enim, si omnino est involuntarius, totaliter excusatur a pœna. Dicitur enim Deuter. 22. quod *puella, quæ opprimitur in agro, non est rea mortis; quia clamavit, & nullus affuit qui liberaret eam*. Si vero aliquo modo fuerit voluntarius, sed tamen ex infirmitate peccat, puta cum quis peccat ex passione, minuitur peccatum. Et tunc pœna secundum veritatem judicii diminui debet: nisi forte propter communem utilitatem pœna aggravetur ad abstrahendum homines ab hujusmodi peccatis, sicut dictum est.

est. (*hic sup.*) *Secundus* gradus est, quando quis per ignorantiam peccavit: Et tunc aliquo modo reus reputabatur propter negligentiam addiscendi, sed tamen non puniebatur per judices, sed expiabat peccatum per sacrificia. Unde dicitur Levit. 4. *Anima, quæ peccaverit per ignorantiam*, &c. Sed hoc intelligendum est de ignorantia facti, non autem de ignorantia præcepti divini, quod omnes scire tenebantur. *Tertius* gradus est, quando aliquis ex superbia peccabat, idest ex certa electione, vel ex certa malitia: Et tunc puniebatur secundum quantitatem delicti. *Quartus* autem gradus est, quando peccabat per proterviam, & pertinaciam: Et tunc quasi rebellis, & destructor ordinationis legis omnino occidendus erat. Secundum hoc dicendum est, quod in pœna furti considerabatur secundum legem id, quod frequenter accidere poterat. Et ideo pro furto aliarum rerum, quæ de facili custodiri possunt a furibus, non reddebat fur nisi duplum. Oves autem non de facili possunt custodiri a furto, quia pascuntur in agris. & ideo frequentius contingebat, quod oves furto subtraherentur. unde lex majorem pœnam apposuit, ut scilicet quatuor oves pro una ove redderentur. Adhuc autem boves difficilius custodiuntur, quia habentur in agris, & non ita pascuntur gregatim, sicut oves. & ideo adhuc hic majorem pœnam apposuit, ut scilicet quinque boves pro uno bove redderentur. & hoc dico, nisi forte idem animal inventum fuerit vivens apud eum; quia tunc solum duplum restituebat, sicut & in cæteris furtis. poterat enim haberi præsumptio, quod cogitaret restituere, ex quo vivum servasset: Vel potest dici, secundum Glos. (*ord. in princ. cap.* 22. *Exod.*) quod bos habet *quinque* utilitates; quia *immolatur, arat, pascit carnibus, lac dat, & corium etiam diversis usibus ministrat*. Et ideo pro uno bove quinque boves reddebantur. Ovis etiam habet *quatuor* utilitates; quia *immolatur, pascit, lac dat, & lanam ministrat*. Filius autem contumax, non quia comedebat, & bibebat, occidebatur, sed propter contumaciam, & rebellionem, quæ semper morte puniebatur, ut dictum est (*hic supra* .) Ille vero, qui colligebat ligna in sabbato, lapidatus fuit tanquam legis violator, quæ sabbatum observari præcipiebat in commemorationem fidei novitatis mundi, sicut supra dictum est. (*quæst.* 100. *art.* 5. *in corp. & ad* 2.) unde occisus fuit tanquam infidelis.

Ad decimum dicendum, quod lex vetus pœnam mor-

mortis inflixit in gravioribus criminibus, scilicet in his, quæ contra Deum peccantur, & in homicidio, & in furto hominum, & in irreverentia ad parentes, & in adulterio, & in incestibus. In furto autem aliarum rerum adhibuit pœnam damni: In percussuris autem, & mutilationibus induxit pœnam talionis. Et similiter in peccato falsi testimonii: In aliis autem minoribus culpis induxit pœnam flagellationis, vel ignominiæ. Pœnam autem servitutis induxit in *duobus* casibus. In *uno* quidem, quando septimo anno remissionis ille, qui erat servus, nolebat beneficio legis uti, ut liber exiret: unde pro pœna ei infligebatur, ut in perpetuum servus remaneret. *Secundo* infligebatur furi, quando non habebat, quod posset restituere; sicut habetur Exodi 22. Pœnam autem exilii universaliter lex non statuit: quia in solo populo illo Deus colebatur, omnibus aliis populis per idololatriam corruptis. unde, si quis a populo illo universaliter exclusus esset, daretur ei occasio idololatriæ. Et ideo 1. Reg. 26. dicitur, quod David dixit ad Saul: *Maledicti sunt, qui ejecerunt me hodie, ut non habitum in hæreditate Domini, dicentes, Vade, servi diis alienis.* Erat tamen aliquod particulare exilium. dicitur enim Deut. 19. quod *qui percusserat proximum suum nesciens, & qui nullum contra ipsum habuisse odium comprobabatur, ad unam urbium refugii confugiebat, & ibi manebat usque ad mortem summi Sacerdotis.* tunc enim ei licebat ad domum suam redire: quia in universali damno populi consueverunt particulares iræ sedari: & ita proximi defuncti non sic proni erant ad ejus occisionem.

Ad undecimum dicendum, quod animalia bruta mandabantur occidi, non propter aliquam ipsorum culpam, sed in pœnam dominorum, qui talia animalia non custodierant ab hujusmodi peccatis, & ideo magis puniebatur dominus, si bos cornupeta fuerat ab heri, & nudius tertius, in quo casu poterat occurri periculo, quam si subito cornupeta efficeretur.

Vel occidebantur animalia in detestationem peccati, & ne ex eorum aspectu aliquis horror hominibus incuteretur.

Ad duodecimum dicendum, quod ratio literalis illius mandati fuit, ut Rabbi Moyses dicit, (*l. 3. Dux errant. c. 41. a med.*) quia frequenter interfector est de civitate propinquiori. Unde occisio vitulæ fiebat ad explorandum homicidium occultum. Quod quidem fiebat per *tria*: Quorum *unum* est,

quod

quod feniores civitatis jurabant, nihil fe prætermififfe in cuftodia viarum : *Aliud* eft, quia ille, cujus erat vitula, damnificabatur in occifione animalis, ut, fi prius manifeftaretur homicidium, animal non occideretur : *Tertium* eft, quia locus, in quo occidebatur vitula, remanebat incultus. Et ideo ad evitandum utrumque damnum homines civitatis de facili manifeftarent homicidam, fi fcirent; & raro poterat effe, quin aliqua verba, vel indicia fuper hoc facta effent. Vel hoc fiebat ad terrorem, & in deteftationem homicidii. Per occifionem enim vitulæ, quæ eft animal utile, & fortitudine plenum, præcipue antequam laboret fub jugo, fignificabatur, quod quicunque homicidium feciffet, quamvis effet utilis, & fortis, occidendus erat, & morte crudeli, quod cervicis concifio fignificabat; & quod tanquam vilis, & abjectus a confortio hominum excludendus erat, quod fignificabatur per hoc, quod vitula occifa in loco afpero, & inculto relinquebatur in putredinem convertenda. Myftice autem per *vitulum de armento* fignificatur caro Chrifti; quæ non traxit jugum; quia non fecit peccatum, nec *terram fcidit vomere*, ideft feditionis maculam non admifit. Per hoc autem quod in valle inculta occidebatur, fignificabatur defpecta mors Chrifti, per quam purgantur omnia peccata, & diabolus effe homicidii auctor oftenditur.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem oftendas; merito effe a fcripturis infinuatum, quod judicialia convenienter in lege funt data, quantum ad convictum hominum. Ut per hoc: quod dicitur Pfal. 147. *Non fecit*, &c. ut eft *in arg.* 1. Item per dictum Deut. 4. *Ut audientes univerfi præcepta hæc dicant. En populus fapiens, & intelligens magna. Quæ eft enim alia gens fic inclyta, quæ habeat cæremonias, juftaque judicia*, &c. Item infinuatur idem (ut facile per te poteris applicare) ex dictis *q. 68. a. 4. append.* &c. ut articulo præcedenti append. *Secundo* vides, &c.

ARTICULUS III. 362

Utrum judicialia præcepta sint convenienter tradita quantum ad extraneos.

AD tertium sic proceditur. Videtur, quod judicialia præcepta non sint convenienter tradita quantum ad extraneos. Dicit enim Petrus Act. 10. *In veritate comperi, quoniam non est acceptor personarum Deus: sed in omni gente qui timet Deum, & operatur justitiam, acceptus est illi.* Sed illi, qui sunt Deo accepti, non sunt ab Ecclesia Dei excludendi. Inconvenienter igitur mandatur Deuter. 23. quod *Ammonites, & Moabites etiam post decimam generationem non intrabunt in Ecclesiam Domini in æternum:* E contrario autem ibidem præcipitur de quibusdam gentibus: *Non abominaberis Idumæum, quia frater tuus est; nec Ægyptium, quia advena fuisti in terra ejus.*

2. Præterea. Ea quæ non sunt in potestate nostra, non merentur aliquam pœnam: Sed quod homo sit eunuchus, vel ex scorto natus, non est in potestate ejus. Ergo inconvenienter mandatur Deuter. 23. quod *eunuchus, & ex scorto natus non ingrediatur Ecclesiam Domini.*

3. Præterea. Lex vetus misericorditer mandavit, ut advenæ non affligantur. dicitur enim Exod. 22. *Advenam non contristabis, neque affliges eum: advenæ enim & ipsi fuistis in terra Ægypti.* Et 23. *Peregrino molestus non eris: scitis enim advenarum animas, quia & ipsi peregrini fuistis in terra Ægypti:* Sed ad afflictionem alicujus pertinet quod usuris opprimatur. Inconvenienter igitur lex permisit Deut. 23. *ut alienis ad usuram pecuniam mutuarent.*

4. Præterea. Multo magis appropinquant nobis homines, quam arbores: Sed his, quæ sunt nobis magis propinqua, magis debemus affectum, & effectum dilectionis impendere, secundum illud Eccles. 13. *Omne animal diligit simile sibi, sic & omnis homo proximum sibi.* Inconvenienter igitur Dominus Deut. 20. mandavit, quod *de civitatibus hostium captis omnes interficerent, & tamen arbores fructiferas non succiderent.*

5. Præterea. Bonum commune secundum virtutem est bono privato præferendum ab unoquoque: Sed in bello, quod committitur contra hostes, quæritur bonum commune. Inconvenienter igitur mandatur

datur Deuteron. 20. quod *imminente prælio aliqui domum remittantur*; puta *qui ædificavit domum novam*, *qui plantavit vineam*, *vel qui desponditu uxorem*.

6. Præterea. Ex culpa non debet quis commodum reportare: Sed quod homo sit formidolosus, & corde pavidus, culpabile est: contrarium enim est virtuti fortitudinis. Inconvenienter igitur a labore prælii excusabantur formidolosi, & pavidum cor habentes.

Sed Contra est, quod Sapientia divina dicit Prov. 8. *Justi sunt omnes sermones mei; non est in eis pravum quid, neque perversum.*

Respondeo dicendum, quod cum extraneis potest esse hominum conversatio *dupliciter*: *Uno modo* pacifice: *Alio modo* hostiliter: Et quantum ad utrumque modum ordinandum lex convenientia præcepta continebat.

Tripliciter enim offerebatur Judæis occasio, ut cum extraneis pacifice communicarent. *Primo* quidem, quando extranei per terram eorum transitum faciebant quasi peregrini. *Alio modo*, quando in terram eorum adveniebant ad inhabitandum sicut advenæ: Et quantum ad utrumque lex misericordiæ præcepta posuit. nam Exod. 22. dicitur: *Advenam non contristabis*. Et 23. dicitur: *Peregrino molestus non eris*. *Tertio* vero, quando aliqui extranei totaliter in eorum consortium, & ritum admitti volebant: Et in his quidam ordo attendebatur. non enim statim recipiebantur quasi cives; sicut etiam apud quosdam Gentilium statutum erat, ut non reputarentur cives, nisi qui ex avo, vel atavo cives existerent, ut Phil. dicit in 3. Pol. (*cap. 1. a med. tom. 5.*) Et hoc ideo, quia si statim extranei advenientes reciperentur ad tractandum ea, quæ sunt populi, possent multa pericula contingere; dum extranei non habentes adhuc amorem firmatum ad bonum publicum, aliqua contra populum attentarent. Et ideo lex statuit, ut de quibusdam Gentibus habentibus aliquam affinitatem ad Judæos, scilicet de Ægyptiis, apud quos nati fuerant, & nutriti, & de Idumæis filiis Esau fratris Jacob in tertia generatione reciperentur in consortium populi: Quidam vero, quia hostiliter se ad eos habuerant, sicut Ammonitæ, & Moabitæ, nunquam in consortium populi admitterentur: Amalecitæ autem, qui magis eis fuerant adversati, & cum eis nullum cognationis habebant consortium, quasi hostes perpetui haberentur. dicitur enim Exod.

xod. 17. *Bellum Dei erit contra Amalec a generatione in generationem.*

Similiter etiam quantum ad hostilem communicationem cum extraneis lex convenientia præcepta tradidit. Nam *primo* quidem instituit, ut bellum juste iniretur. mandatur enim Deut. 20. quod *cum accederent ad expugnandam civitatem, offerrent ei prima pacem. Secundo* instituit, ut fortiter bellum inceptum exequerentur, habentes de Deo fiduciam. & ad hoc melius observandum instituit, quod *imminente prælio, Sacerdos eos confortaret, promittendo auxilium Dei. Tertio* mandavit, *ut impedimenta prælii removerentur, remittendo quosdam ad domum, qui possent impedimenta præstare. Quarto* instituit, *ut victoria moderate uterentur, parcendo mulieribus, & parvulis, & etiam ligna fructifera regionis non incidendo.*

Ad primum ergo dicendum, quod homines nullius gentis exclusit lex a cultu Dei, & ab his, quæ pertinent ad animæ salutem. Dicitur enim Exod. 12. *Si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam, & facere Phase Domini, circumcidetur prius omne masculinum ejus; & tunc rite celebrabit, eritque sicut indigena terræ.* Sed in temporalibus quantum ad ea, quæ pertinebant ad communitatem populi, non statim quilibet admittebatur, ratione supra dicta: (*in corp. art.*) sed quidam in tertia generatione, scilicet Ægyptii, & Idumæi: alii vero perpetuo excludebantur in detestationem culpæ præteritæ, sicut Moabitæ, & Ammonitæ, & Amalecitæ. Sicut enim punitur unus homo propter peccatum, quod commisit, ut alii videntes timeant, & peccare desistant: ita etiam propter aliquod peccatum gens, vel civitas potest puniri, ut alii a simili peccato abstineant. Poterat tamen dispensative aliquis in collegium populi admitti propter aliquem virtutis actum. Sicut Judith 14. dicitur, quod *Achior dux filiorum Ammon appositus est ad populum Israel, & omnis successio generis ejus:* Et similiter Ruth Moabitis, quæ *mulier virtutis erat:* Licet possit dici, quod illa prohibitio extendebatur ad viros, non ad mulieres, quibus non competit simpliciter esse cives.

Ad secundum dicendum, quod, sicut Philos. dicit in 3. Polit. (*cap. 3. a med. to. 5.*) *dupliciter* aliquis dicitur esse civis: *Uno modo* simpliciter: *Alio modo* secundum quid. Simpliciter quidem civis est, qui potest agere ea, quæ sunt civium; puta dare consilium, vel judicium in populo: Secundum quid autem

autem civis dici poteſt, quicunque civitatem inhabitat, etiam viles perſonæ, & pueri, & ſenes, qui non ſunt idonei ad hoc quod habeant poteſtatem in his, quæ pertinent ad commune. Ideo ergo ſpurii propter vilitatem originis excludebantur ab Eccleſia, ideſt a collegio populi uſque ad decimam generationem; & ſimiliter eunuchi, quibus non poterat competere honor, qui patribus debebatur; & præcipue in populo Judæorum, in quo Dei cultus conſervabatur per carnis generationem. Nam etiam apud Gentiles, qui multos filios genuerant, aliquo inſigni honore donabantur, ſicut Philoſoph. dicit in 2. Politic. (*cap. 7. cir. med. tom. 5.*) Tamen quantum ad ea, quæ ad gratiam Dei pertinebant, eunuchi ab aliis non ſeparabantur, ſicut nec advenæ, ut dictum eſt. (*in corp. art. & ad* 1.) Dicitur enim Iſa. 56. *Non dicat filius advenæ, qui adhæret Domino, dicens, Separatione dividet me Dominus a populo ſuo: & non dicat eunuchus, Ecce ego lignum aridum.*

Ad tertium dicendum, quod accipere uſuras ab alienis non erat ſecundum intentionem legis, ſed ex quadam permiſſione, propter pronitatem Judæorum ad avaritiam, & ut magis pacifice ſe haberent ad extraneos, a quibus lucrabantur.

Ad quartum dicendum, quod circa civitates hoſtium quædam diſtinctio adhibebatur. Quædam enim erant remotæ non de numero illarum urbium, quæ eis erant repromiſſæ: & in talibus urbibus expugnatis occidebantur maſculi, qui pugnaverant contra populum Dei; mulieribus autem, & infantibus parcebatur. Sed in civitatibus vicinis, quæ erant eis repromiſſæ, omnes mandabantur interfici propter iniquitates eorum priores; ad quas puniendas Dominus populum Iſrael quaſi divinæ juſtitiæ executorem mittebat. Dicitur enim Deut. 9. *Quia illæ egerunt impie, introeunte te, deletæ ſunt.* Ligna autem fructifera mandabantur reſervari propter utilitatem ipſius populi, cujus ditioni civitas, & ejus territorium erat ſubjiciendum.

Ad quintum dicendum, quod novus ædificator domus, aut plantator vineæ, vel deſponſator uxoris excludebantur a prælio propter *duo*. *Primo* quidem, quia ea quæ homo de novo habet, vel ſtatim paratus eſt ad habendum, magis ſolet amare, & per conſequens eorum amiſſionem timere: unde probabile erat, quod ex tali amore magis mortem timerent, & ſic minus fortes eſſent ad pugnandum. *Secundo*, quia, ſicut Philoſoph. dicit in 2. Phyſic.

(*tex.* 56. *tom.* 2.) *Infortunium videtur, quando aliquis appropinquat ad aliquod bonum habendum, si postea impediatur ab illo.* Et ideo, ne propinqui remanentes magis contristarentur de morte talium, qui bonis sibi paratis potiti non fuerunt, & etiam populus considerans hoc horreret, hujusmodi homines a mortis periculo sunt sequestrati per subtractionem a prælio.

Ad sextum dicendum, quod timidi remittebantur ad domum, non ut ipsi ex hoc commodum consequerentur, sed ne populus ex eorum præsentia incommodum consequeretur; dum per eorum timorem, & fugam etiam alii ad timendum, & fugiendum provocarentur.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum; quod convenienter judicialia præcepta providerint Judæis, quantum ad extraneos. Ut per hoc, quod dicitur *Proverb.* 8. secundum quod est *in arg. cont.* Pro cujus captu & scias., quod ab illa convenientia universali, de quo Proverb. liber ibi loquitur, ad particularem convenientiam hoc in articulo tractatam efficaciter descenditur, ut patet exercitatis in logicalibus, & videas 2. 2. *quæst.* 122. *art.* 2. *appendic.* Cæterum pro abundantiori suffragio declarationis hujus textus; potes quoque videre supra *quæst.* 68. *a.* 4. *append.* & 2. 2. *qu.* 140. *ar.* 1. *append.* & *q.* 179. *a.* 2. *app.* *Secundo* vides, &c.

ARTICULUS IV. 563

Utrum convenienter lex vetus præcepta ediderit circa domesticas personas.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter lex vetus præcepta ediderit circa personas domesticas. Servus enim, id quod est, domini est, ut Philosoph. dicit in 1. Politic. (*cap.* 3. & 4. *tom.* 5.) Sed id, quod est alicujus, perpetuo ejus esse debet. Ergo inconvenienter lex mandavit Exod. 21. quod *servi septimo anno liberi abscederent*.

2. Preterea. Sicut animal aliquod, ut asinus, aut bos, est possessio domini; ita etiam servus: Sed

de animalibus præcipitur Deut. 22. quod *restituantur dominis suis, si errare inveniantur*. Inconvenienter ergo mandatur Deut. 23. *Non tradas servum domino suo, qui ad te confugerit*.

3. Præterea. Lex divina debet magis ad misericordiam provocare, quam etiam lex humana: Sed secundum leges humanas graviter puniuntur, qui nimis aspere affligunt servos, aut ancillas: Asperrima autem videtur esse afflictio, ex qua sequitur mors. Inconvenienter igitur statuitur Exod. 21. quod *qui percusserit servum suum, vel ancillam virga, si uno die supervixerit, non subjacebit pœnæ: quia pecunia illius est*.

4. Præterea. Alius est principatus domini ad servum, & patris ad filium, ut dicitur in 1. Politic. (*cap. 4. cir. med.*) & in 3. (*ex cap. 4. to. 5.*) Sed hoc ad principatum domini ad servum pertinet, ut aliquis servum, vel ancillam vendere possit. Inconvenienter igitur lex permisit, quod aliquis venderet filiam suam in famulam, vel ancillam.

5. Præterea. Pater habet sui filii potestatem: Sed ejus est punire excessus, qui habet potestatem super peccantem. Inconvenienter igitur mandatur Deut. 21. quod *pater ducat filium suum ad seniores civitatis puniendum*.

6. Præterea. Dominus prohibuit Deut. 7. ut *cum alienigenis non sociarent conjugia, & conjuncta etiam separarent*, ut patet 1. Esdr. 10. Inconvenienter igitur Deuter. 21. conceditur eis, ut *captivas alienigenarum ducere possint uxores*.

7. Præterea. Dominus in uxoribus ducendis quosdam consanguinitatis, & affinitatis gradus præcepit esse vitandos, ut patet Levit. 18. Inconvenienter igitur mandatur Deuteron. 25. quod *si aliquis esset mortuus absque liberis, uxorem ipsius frater ejus acciperet*.

8. Præterea inter virum, & uxorem sicut est maxima familiaritas, ita debet esse fides firmissima: Sed hoc non potest esse, si matrimonium dissolubile fuerit. Inconvenienter igitur Dominus permisit Deuter. 24. quod *aliquis posset uxorem dimittere scripto libello repudii*; & quod etiam *ulterius eam recuperare non posset*.

9. Præterea. Sicut uxor potest frangere fidem marito, ita etiam servus domino, filius patri: Sed ad investigandam injuriam servi in dominum, vel filii in patrem non est institutum in lege aliquod sacrificium. Superflue igitur videtur institui sacrificium zelotypiæ ad investigandum uxoris adulterium.

rium Num. 5. Sic igitur inconvenienter videntur esse tradita in lege præcepta judicialia circa personas domesticas.

Sed Contra est, quod dicitur in Psal. 18. *Judicia Domini vera, justificata in semetipsa.*

Respondeo dicendum, quod communio domesticarum personarum adinvicem, ut Phil. dicit in 1. Polit. (*cap.* 1. *a med. to.* 5.) est secundum quotidianos actus, qui ordinantur ad necessitatem vitæ. Vita autem hominis conservatur *dupliciter*. *Uno modo* quantum ad individuum, prout scilicet homo idem numero vivit: Et ad talem vitæ conservationem opitulantur homini exteriora bona, ex quibus homo habet victum, & vestitum, & alia hujusmodi necessaria vitæ, in quibus administrandis indiget homo servis. *Alio modo* conservatur vita hominis secundum speciem per generationem, ad quam indiget homo uxore, ut ex ea generet filium. Sic igitur in domestica communione sunt *tres* combinationes, scilicet *domini ad servum*, *viri ad uxorem*, *patris ad filium*.

Et quantum ad omnia ista lex vetus convenientia præcepta tradidit. Nam quantum ad servos instituit, ut modeste tractarentur; & quantum ad labores, ne scilicet immoderatis laboribus affligerentur. unde Deut. 5. Dominus mandavit, *ut in die sabbati requiesceret servus, & ancilla tua, sicut & tu*. Iterum quantum ad pœnas infligendas. imposuit enim mutilatoribus servorum, ut dimitterent eos liberos, sicut habetur Exod. 21. & simile etiam statuit in ancilla, quam in uxorem aliquis duxerit. Statuit etiam specialiter circa servos, qui erant ex populo, *ut septimo anno liberi egrederentur cum omnibus, quæ apportaverant, etiam vestimentis*, ut habetur Exod. 21. Mandatur etiam insuper Deut. 15. ut eis detur viaticum.

Circa uxores vero statuitur in lege, quantum ad uxores ducendas, *ut* scil. *ducant uxores suæ tribus*, sicut habetur Num. ult. & hoc ideo, *ne sortes tribuum confundantur*: Et quod aliquis *in uxorem ducat uxorem fratris defuncti sine liberis*, ut habetur Deut. 25. & hoc ideo, ut ille qui non potuit habere successores secundum carnis originem, saltem habeat per quamdam adoptionem, & sic non totaliter memoria defuncti deleatur. Prohibuit etiam quasdam personas, ne in conjugium ducerentur, scilicet *alienigenas* propter periculum seductionis, & *propinquas* propter reverentiam naturalem, quæ eis debetur. Statuit etiam qualiter uxores jam du-

ctæ tractari deberent, ut scilicet *non leviter infamarentur*. unde mandatur puniri ille, qui falso crimen imponit uxori, ut habetur Deuteron. 22. Et quod *etiam propter uxoris odium filius detrimentum non pateretur*, ut habetur Deuteron. 21. Et etiam quod *propter odium uxorem non affligeret, sed potius scripto libello eam dimitteret*, ut patet Deuteron. 24. Et ut etiam major dilectio inter conjuges a principio contrahatur, præcipitur, quod *cum aliquis nuper uxorem acceperit, nihil ei publicæ necessitatis injungatur, ut libere possit lætari cum uxore sua*.

Circa filios autem instituit, ut patres eis disciplinam adhiberent, instruendo eos in fide. unde dicitur Exod. 12. *Cum dixerint vobis filii vestri, Quæ est ista religio? dicetis eis, Victima transitus Domini est*: Et quod etiam instituerent eos in moribus. unde dicitur Deuter. 21. quod patres dicere debent: *Monita nostra audire contemnit, comessationibus vacat, & luxuriæ, atque conviviis*.

Ad primum ergo dicendum, quod quia filii Israel erant a Domino de servitute liberati, & per hoc divinæ servituti addicti, noluit Dominus, ut in perpetuum servi essent. Unde dicitur Levit. 25. *Si paupertate compulsus vendiderit se tibi frater tuus, non eum opprimes servitute famulorum, sed quasi mercenarius, & colonus erit. mei enim sunt servi, & ego eduxi eos de terra Ægypti, ut non veneant conditione servorum*. & ideo, quia simpliciter servi non erant, sed secundum quid, finito tempore dimittebantur liberi.

Ad secundum dicendum, quod mandatum illud intelligitur de servo, qui a domino quæritur ad occidendum, vel ad aliquod peccati ministerium.

Ad tertium dicendum, quod circa læsiones servis illatas lex considerasse videtur, utrum sit certa, vel incerta. Si enim læsio certa esset, lex pœnam adhibuit; pro mutilatione quidem amissionem servi, qui mandabatur libertate donandus; pro morte autem homicidii pœnam, cum servus in manu domini verberantis moreretur. Si vero læsio non esset certa, sed aliquam apparentiam haberet, lex nullam pœnam infligebat in proprio servo; puta cum percussus servus non statim moriebatur, sed post aliquos dies. incertum enim erat, utrum ex percussione mortuus esset: quia si percussisset liberum hominem, ita tamen quod statim non moreretur; sed super baculum suum ambularet, non erat homicidii reus qui percusserat, etiamsi postea moreretur; tene-

tenebatur tamen ad impensas solvendas, quas percussus in medicos fecerat. Sed hoc in servo proprio locum non habebat: quia quicquid servus habebat, & etiam ipsa persona servi erat quædam possessio domini: & ideo pro causa assignatur, quare non subjaceat pœnæ pecuniariæ quia *pecunia illius est*.

Ad quartum dicendum, quod, sicut dictum est, (*in sol.* 1. *arg.*) nullus Judæus poterat possidere Judæum quasi simpliciter servum; sed erat servus secundum quid, quasi mercenarius usque ad tempus. & per hunc modum permittebat lex, quod paupertate cogente aliquis filium, vel filiam venderet. & hoc etiam verba ipsius legis ostendunt. dicit enim: *Si quis vendiderit filiam suam in famulam, non egredietur, sicut exire ancillæ consueverunt*. Per hunc etiam modum non solum filium suum, sed etiam seipsum aliquis vendere poterat magis quasi mercenarium, quam quasi servum, secundum illud Levit. 25. *Si paupertate compulsus vendiderit se tibi frater tuus, non eum opprimes servitute famulorum, sed quasi mercenarius, & colonus erit*.

Ad quintum dicendum, quod, sicut Philos. dicit in 10. Ethicor. (*c. ult. ante med. tom.* 5.) principatus paternus habet solum admonendi potestatem, non autem habet vim coactivam, per quam rebelles, & contumaces comprimi possunt. & ideo in hoc casu lex mandabat, ut filius contumax a principibus civitatis puniretur.

Ad sextum dicendum, quod Dominus alienigenas prohibuit in matrimonium duci propter periculum seductionis, ne inducerentur in idololatriam. Et specialiter hoc prohibuit de illis gentibus, quæ in vicino habitabant, de quibus erat magis probabile quod suos ritus retinerent. Si qua vero idololatriæ cultum dimittere vellet, & ad legis cultum se transferre, poterat in matrimonium duci; sicut patet de Ruth, quam duxit Booz in uxorem. unde ipsa dixerat socrui suæ: *Populus tuus, populus meus, Deus tuus, Deus meus*, ut habetur Ruth. 1. Et ideo captiva non aliter permittebatur in uxorem duci, nisi prius rasa cæsarie, & circumcisis unguibus, & deposita veste, in qua capta est, & fleret patrem, & matrem, per quæ significatur idololatriæ perpetua abjectio.

Ad septimum dicendum, quod, sicut Chrysost. dicit super Matth. (*hom.* 49. *cir. med.*) *quia immitigabile malum erat mors, apud Judæos, qui omnia pro præsenti vita faciebant, statutum fuit, ut defuncto filius nasceretur ex fratre, quod erat*

quæ-

quædam mortis mitigatio. Non autem alius, quam frater, vel propinquus, jubebatur accipere uxorem defuncti; quia non ita crederetur, qui ex tali conjunctione erat nasciturus, esse ejus filius, qui obiit; & iterum extraneus non ita haberet necessitatem statuere domum ejus, qui obierat, sicut frater, cui etiam ex cognatione hoc facere justum erat. Ex quo patet, quod frater in accipiendo uxorem fratris sui, persona fratris sui defuncti fungebatur.

Ad octavum dicendum, quod lex permisit repudium uxoris, non quia simpliciter justum esset, sed *propter duritiam Judæorum*, ut Dominus dicit Matth. 19. sed de hoc oportet plenius tractari, cum de matrimonio agetur. (*vid. suppl. quæst. 67.*)

Ad nonum dicendum, quod uxores fidem matrimonii frangunt per adulterium, & de facili propter delectationem, & latenter, quia *oculus adulteri observat caliginem*, ut dicitur Job 24. Non autem est similis ratio de filio ad patrem, vel servo ad dominum: quia talis infidelitas non procedit ex tali concupiscentia delectationis, sed magis ex malitia, quæ non potest ita latere, sicut infidelitas mulieris adulteræ.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod legis præcepta judicialia circa personas domesticas fuerunt convenientia. Ut per hoc, quod dicitur Psal. 18. *Judicia*, &c. ut *in arg. cont.* Pro quo nota ly *justificata in semetipsa*, idest, in suo proprio, idest, in vero sensu intellecta. Nam sic proculdubio justificata sunt, licet, si in sensu falso intelligantur, non appareant justificata, ut patet in arg. illis novem. Item a dictis *q. 68. art. 4. appen.* & 2. 2. *q. 122. a. 2. appen.* & *q. 140. app.* si tamen per te, quod facile est, recte huc applicentur, tamquam ab universali doctrina scripturarum ad particularem. *Secundo* vides: quomodo, &c.

QUÆSTIO CVI.

De Lege Evangelica, quæ dicitur lex nova, secundum se, in quatuor articulos divisa.

Consequenter considerandum est de Lege Evangelii, quæ dicitur lex nova.

Et *primo* de ipsa secundum se.

Secundo de ipsa per comparationem ad legem veterem.

Tertio de his, quæ in lege nova continentur.

Circa primum quæruntur quatuor.

Primo. Qualis sit: Utrum scilicet sit scripta, vel indita.

Secundo. De virtute ejus: Utrum justificet.

Tertio. De principio ejus: Utrum debuerit dari a principio mundi.

Quarto. De termino ejus: Utrum scilicet sit duratura usque ad finem, an debeat ei alia lex succedere.

ARTICULUS I. 564

Utrum lex nova sit lex scripta.

Inf. art. 2. & 3. cor. & q. 107. art. 1. ad 2. & 3. & q. 108. art. 1. cor. & ad 1. & quol. 4. art. 13. cor.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod lex nova sit lex scripta. Lex enim nova est ipsum Evangelium. Sed Evangelium est descriptum: Jo. 20. *Hæc autem scripta sunt, ut credatis*. Ergo lex nova est lex scripta.

2. Præterea. Lex indita est lex naturę secundum illud Rom. 2. *Naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt, qui habent opus legis scriptum in cordibus suis*. Si igitur lex Evangelii esset lex indita, non differret a lege naturæ.

3. Præterea. Lex Evangelii propria est eorum, qui sunt in statu novi testamenti: Sed lex indita communis est & eis qui sunt in novo testamento, & eis qui sunt in veteri testamento. dicitur enim Sap. 7. quod *divina sapientia per nationes in animas sanctas se transfert; amicos Dei, & prophetas constituit*. Ergo lex nova non est lex indita.

Sed Contra est, quod lex nova est lex novi testamenti: Sed lex novi testamenti est indita in corde. Apostolus enim ad Hebr. 8. inducens auctoritatem, quæ habetur Hierem. 31. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israel, & super domum Juda testamentum novum*, & exponens, quod sit hoc testamentum, dicit: *Quia hoc est testamentum, quod disponam domui Israel, dando leges meas in mentem eorum, &*

& in corde eorum superscribam eas. Ergo lex nova est lex indita.

Respondeo dicendum, quod *unaquæque res illud videtur esse, quod in ea est potissimum*, ut Philosophus dicit in 9. Ethic. (*cap. 4. ante med. to. 5.*) Id autem, quod est potissimum in lege novi testamenti, & in quo tota virtus ejus consistit, est gratia Spiritus sancti, quæ datur per fidem Christi. Et ideo principaliter lex nova est ipsa gratia Spiritus sancti, quæ datur Christifidelibus. Et hoc manifeste apparet per Apostolum, qui ad Rom. 3. dicit: *Ubi est ergo gloriatio tua? exclusa est: per quam legem? factorum? Non, sed per legem fidei*. ipsam enim fidei gratiam *legem* appellat. Et expressius ad Rom. 8. dicitur: *Lex spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati, & mortis*. Unde & August. dicit in lib. de spiritu, & litera, (*cap. 17. & 26. to. 3.*) quod *sicut lex factorum scripta fuit in tabulis lapideis, ita lex fidei scripta est in cordibus fidelium*. Et alibi dicit in eodem lib. (*cap. 21. in princ.*) *Quæ sunt leges Dei ab ipso Deo scriptæ in cordibus, nisi ipsa præsentia Spiritus sancti?* Habet tamen lex nova quædam sicut dispositiva ad gratiam Spiritus sancti, & ad usum hujus gratiæ pertinentia, quæ sunt quasi secundaria in lege nova; de quibus oportuit instrui fideles Christi & verbis, & scriptis, tam circa credenda, quam circa agenda.

Et ideo *dicendum est, quod principaliter lex nova est lex indita, secundario autem est lex scripta*.

Ad primum ergo dicendum, quod in Scriptura Evangelii non continentur nisi ea, quæ pertinent ad gratiam Spiritus sancti, vel sicut dispositiva, vel sicut ordinativa ad usum hujus gratiæ. Sicut dispositiva quidem, quantum ad intellectum, per fidem, per quam datur Spiritus sancti gratia, continentur in Evangelio ea, quæ pertinent ad manifestandam divinitatem, vel humanitatem Christi: Secundum affectum vero continentur in Evangelio ea, quæ pertinent ad contemptum mundi, per quem homo fit capax Spiritus sancti gratiæ. *Mundus enim*, idest amatores mundi, *non potest capere Spiritum Sanctum*, ut habetur Joan. 14. Usus vero spiritualis gratiæ est in operibus virtutum, ad quæ multipliciter Scriptura novi testamenti homines exhortatur.

Ad secundum dicendum, quod *dupliciter* est aliquid inditum homini. *Uno modo* pertinens ad naturam humanam: Et sic lex naturalis est lex indita

dita homini. *Alio modo* est aliquid inditum homini, quasi superadditum per gratiæ donum: Et hoc modo lex nova est indita homini non solum indicans, quid sit faciendum, sed etiam adjuvans adimplendum.

Ad tertium dicendum, quod nullus unquam habuit gratiam Spiritus sancti, nisi per fidem Christi explicitam, vel implicitam. Per fidem autem Christi pertinet homo ad novum testamentum. Unde quibuscumque fuit lex gratiæ indita, secundum hoc ad novum testamentum pertinebant.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo;* quomodo per rationem ostendas, & recte intelligas, merito esse a scripturis insinuatum, quod lex nova non est lex scripta, sed indita. Ut per dictum illud *Hebr.* 8. secundum quod cum discursu est *in arg. cont.* Item per ly *lex per Moysen data est, gratia autem, & veritas per Jesum Christum facta est*, Jo. 1. Patet enim, quod lex per Moysen data fuit lex scripta, *Exod.* 24. 34. Et figuralis. 1. *Cor.* 10. & super *q.* 102. *a.* 2. patet etiam, ut singula singulis correspondeant, quod ibi per gratiam, & veritatem intelligitur lex Christi, idest lex nova. Ex eo igitur, quod contra legem scriptam dividitur lex Christi, ostenditur, quod lex nova non est lex scripta sicut ex eo, quod contra legem figuralem distinguitur, monstratur, quod ipsa lex nova non est lex figuralis. Ideo ad hujusmodi significanda usus est B. Joannes circumlocutione quadam, eam appellando gratiam, & veritatem, ut ad legem veterem ratione, qua scripta est, redderetur gratia, & ratione, qua umbratica est, *Heb.* 10. responderet veritas. Ac si, omnibus his collectis, dixisset: lex nova non est lex scripta, neque umbratica, sed est lex gratiæ, & veritatis. Gratiæ, inquantum Spiritus sancti per Christum dati quinquagesimo die post egressum de Ægypto, *Exo.* 20. super *q.* 102. *a.* 4. *ad* 10. & *q.* 103. *a.* 3. *ad* 4. Veritatis autem, non ut contra falsitatem dividitur, quasi quod lex vetus sibi condistincta fuerit aliqualiter falsa, sed ut dividitur contra veritatem adumbratam, quæ passim erat in lege veteri. Lex ergo nova, secundum Evangelistam, est principaliter lex indita, idest gratia Spiritus sancti infusa cordibus fidelium, & secundario est lex in Evangelio scripta, quæ idem est, quod lex veritatis. Nam scriptura Evangelii veritatem non figuralem,

lem, sed figuratam, non umbraticam, sed apertam continet. Apertam, scilicet respectu veteris, non totaliter absolute, sed pro quanto compatitur status præsentis vitæ, qui est status fidei, non autem facialis visionis, qualis est in patria. Fuit ergo lex nova, antequam scriberetur in Evangelio, ut ex dictis patet. *Secundo* vides quomodo ex iis, &c.

ARTICULUS II. 565

Utrum lex nova justificet.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod lex nova non justificet. Nullus enim justificatur, nisi legi Dei obediat, secundum illud ad Hebr. 5. *Factus est*, sc. Christus, *omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ*. Sed Evangelium non semper hoc operatur, quod homines ei obediant. dicitur enim Rom. 10. *Non omnes obediunt Evangelio*. Ergo lex nova non justificat.

2. Præterea. Apostolus probat ad Rom. quod lex vetus non justificabat, quia ea adveniente prævaricatio crevit. dicitur enim ad Rom. 4. *Lex iram operatur. ubi enim non est lex, nec prævaricatio*: Sed multo magis lex nova prævaricationem addidit. majori enim pœna est dignus, qui post legem novam datam adhuc peccat, secundum illud Heb. 10. *Irritam quis faciens legem Moysi, sine ulla miseratione duobus, vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit?* &c. Ergo lex nova non justificat, sicut nec vetus.

3. Præterea. Justificare est proprius effectus Dei, secundum illud ad Rom. 8. *Deus est, qui justificat*: Sed lex vetus fuit a Deo, sicut & lex nova. Ergo lex nova non magis justificat, quam lex vetus.

Sed Contra est, quod Apost. dicit ad Roman. 1. *Non erubesco Evangelium: virtus enim Dei est in salutem omni credenti*: Non autem est salus nisi justificatis. Ergo lex Evangelii justificat.

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est, (*art. præc. in cor. & ad* 1.) ad legem Evangelii *duo* pertinent. *Unum* quidem principaliter, scilicet ipsa gratia Spiritus sancti interius data: Et quantum ad hoc nova lex justificat. Unde Augustin. dicit in lib. de spiritu, & litera: (*cap.* 17. *cir. princ. tom.* 3.) *Ibi*, scilicet in veteri testamento, *lex extrinsecus est posita, qua injusti terrerentur*: *Hic*, sci-

ſcilicet in novo teſtamento, *intrinſecus data eſt, qua juſtificarentur*.

Aliud pertinet ad legem Evangelii ſecundario, ſcilicet documenta fidei, & præcepta ordinantia affectum humanum, & humanos actus: Et *quantum ad hoc lex nova non juſtificat*. Unde Apoſtolus dicit 2. ad Cor. 3. *Litera occidit, ſpiritus autem vivificat*: Et Aug. exponit in lib. de ſpiritu, & litera, (*c.* 14. *&* 17. *to.* 3.) quod per literam intelligitur quælibet ſcriptura extra homines exiſtens, etiam moralium præceptorum, qualia continentur in Evangelio. unde etiam litera Evangelii occideret, niſi adeſſet interius gratia fidei ſanans.

Ad primum ergo dicendum, quod illa objectio procedit de lege nova, non quantum ad id, quod eſt principale in ipſa, ſed quantum ad id, quod eſt ſecundarium in ipſa, ſcilicet quantum ad documenta, & præcepta exterius homini poſita, vel ſcripto, vel verbo.

Ad ſecundum dicendum, quod gratia novi teſtamenti etſi adjuvet hominem ad non peccandum, non tamen ita confirmat in bono, ut homo peccare non poſſit. hoc enim pertinet ad ſtatum gloriæ. Et ideo, ſi quis poſt acceptam gratiam novi teſtamenti peccaverit, majori pœna eſt dignus, tanquam majoribus beneficiis ingratus, & auxilio ſibi dato non utens: Nec tamen propter hoc dicitur, quod lex nova iram operatur; quia quantum eſt de ſe, ſufficiens auxilium dat ad non peccandum.

Ad tertium dicendum, quod legem novam, & veterem unus Deus dedit, ſed aliter, & aliter. Nam legem veterem dedit ſcriptam in tabulis lapideis; legem autem novam dedit ſcriptam in tabulis cordis carnalibus, ut Apoſtolus dicit 2. ad Cor. 3. Proinde, ſicut Auguſt. dicit in lib. de ſpiritu, & litera, (*cap.* 18. *in princ. to.* 3.) *literam iſtam extra hominem ſcriptam, & miniſtrationem mortis, & miniſtrationem damnationis Apoſtolus appellat: Hanc autem*, ſcilicet novi teſtamenti legem, *miniſtrationem ſpiritus, & miniſtrationem juſtitiæ dicit; quia per donum Spiritus operamur juſtitiam, & a prævaricationis damnatione liberamur*.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem & oſtendas, & recte intelligas, merito eſſe a ſcripturis inſinuatum, quod lex nova juſtificat, & non juſtificat. Quod juſtificet, ut per dictum illud

Rom.

Rom. 1. Secundum quod cum discursu ponitur *in arg. cont.* Item per illud Jo. 4. *Multo plures crediderunt propter sermonem ejus*. Et c. 1. *Vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis*. Et c. 6. *Verba vitæ æternæ habes*. Ad captum horum, atque similium, juvat videre dicta in responsionibus ad argumenta, & *art.* 1. *cor. fin.* & *ad primum*. Quod vero non justificet, insinuatur per illud Jo. 6. *Multi audientes ex discipulis dixerunt, durus est hic sermo*. Et infra: *Abierunt retro, & jam non cum illo ambulabant*. Et Matth. 2. *Audientes Pharisæi, quod silentium imposuisset Sadducæis, convenerunt in unum*, &c. Pro horum, atque similium captu bono, vide *art.* 3. *ad primum*, & 2. 2. *q.* 2. *ar.* 5. *ad primum cum Elucid.* & 1. *q.* 22. *art.* 2. *ad* 2. *cum Elucid.* & *q.* 23. *ar.* 3. & *art.* 5. *ad* 3. *cum Elucid. Secundo* vides: quomodo, &c.

ARTICULUS III. 566

Utrum lex nova debuerit dari a principio mundi.

Sup. q. 91. *a.* 5. *ad* 2. & 5.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod lex nova debuerit dari a principio mundi. *Non enim est personarum acceptio apud Deum*, ut dicitur ad Rom. 2. Sed *omnes homines peccaverunt, & egent gloria Dei*. ut dicitur ad Rom. 3. Ergo a principio mundi lex Evangelii dari debuit, ut omnibus per eam subveniretur.

2. Præterea. Sicut in diversis locis sunt diversi homines, ita etiam in diversis temporibus: Sed Deus, qui *vult omnes homines salvos fieri*, ut dicitur 1. ad Timot. 2. mandavit Evangelium prædicari in omnibus locis, ut patet Matth. ult. & Marc. ult. Ergo omnibus temporibus debuit adesse lex Evangelii, ita quod a principio mundi daretur.

3. Præterea. Magis est necessaria homini salus spiritualis, quæ est æterna, quam salus corporalis, quæ est temporalis: Sed Deus ab initio mundi providit homini ea, quæ sunt necessaria ad salutem corporalem, tradens ejus potestati omnia, quæ erant propter hominem creata, ut patet Genes. 1. Ergo etiam lex nova, quæ maxime est necessaria ad salutem spiritualem, debuit hominibus a principio mundi dari.

Sed

Sed Contra eſt, quod Apoſtolus dicit 1. ad Corinth. 15. *Non prius quod ſpirituale eſt, ſed quod animale:* Sed lex nova eſt maxime ſpiritualis. Ergo lex nova non debuit a principio mundi dari.

Reſpondeo dicendum, quod *triplex* ratio poteſt aſſignari, quare *lex nova non debuit dari a principio mundi.* Quarum *prima* eſt, quia lex nova, ſicut dictum eſt, (*ar. 1. hu. qu.*) principaliter eſt gratia Spiritus ſancti, quæ abundanter dari non debuit, antequam impedimentum peccati ab humano genere tolleretur, conſummata redemptione per Chriſtum. Unde dicitur Joan. 7. *Nondum erat Spiritus datus, quia Jeſus nondum erat glorificatus.* Et hanc rationem manifeſte aſſignat Apoſtolus ad Roman. 8. ubi poſtquam præmiſerat de lege Spiritus vitæ, ſubjungit: *Deus Filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, de peccato damnavit peccatum in carne, ut juſtificatio legis impleretur in nobis.*

Secunda ratio poteſt aſſignari ex perfectione legis novę. Non enim aliquid ad perfectum adducitur ſtatim a principio, ſed quodam temporali ſucceſſionis ordine: ſicut aliquis prius fit puer, & poſtmodum vir. Et hanc rationem aſſignat Apoſtolus ad Galat. 3. *Lex pædagogus noſter fuit in Chriſto, ut ex fide juſtificemur: at ubi venit fides, jam non ſumus ſub pædagogo.*

Tertia ratio ſumitur ex hoc, quod lex nova eſt lex gratiæ. Et ideo primo oportuit, quod homo relinqueretur ſibi in ſtatu veteris legis, ut in peccatum cadendo, ſuam infirmitatem cognoſcens, recognoſceret ſe gratia indigere. Et hanc rationem aſſignat Apoſtolus ad Rom. 5. dicens: *Lex ſubintravit, ut abundaret delictum: Ubi autem abundavit delictum, ſuperabundavit & gratia.*

Ad primum ergo dicendum, quod humanum genus propter peccatum primi parentis meruit privari auxilio gratię. Et ideo *quibuſcunque non datur, hoc eſt ex juſtitia, quibuſcunque autem datur, hoc eſt ex gratia*, ut Auguſt. dicit in lib. de perfectione juſtitiæ. (*implic. cap. 4. a med. tom. 7. expreſſe autem epiſt.* 107. *a med. tom.* 2.) Unde non eſt acceptio perſonarum apud Deum ex hoc, quod non omnibus a principio mundi legem gratiæ propoſuit, quę erat debito ordine proponenda, ut dictum eſt. (*in cor. artic.*)

Ad ſecundum dicendum, quod diverſitas locorum non variat diverſum ſtatum humani generis, qui variatur per temporis ſucceſſionem. Et ideo omnibus

bus locis proponitur lex nova, non autem omnibus temporibus; licet omni tempore fuerint aliqui ad novum testamentum pertinentes, ut supra dictum est. (*a.* 1. *hu. q. ad* 3.)

Ad tertium dicendum, quod ea quæ pertinent ad salutem corporalem deserviunt homini quantum ad naturam, quæ non tollitur per peccatum: sed ea quæ pertinent ad spiritualem salutem, ordinantur ad gratiam, quæ amittitur per peccatum, & ideo non est similis ratio de utrisque.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod lex nova non debuit dari a principio mundi. Ut per dictum 1. *Corinth.* 15. secundum quod est *in arg. cont.* Item per dict. Psalm. 9. *Senectus mea in misericordia uberi*. Lex enim nova est, in qua (ut patet ex dictis) manifestatur Dei misericordia copiosa, & consequenter in senectute, non a principio, mundo dandam fuisse legem novam illis verbis scriptura testatur. Item per illud Hierem. 31. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Juda fœdus novum. Non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris*, &c. *post dies illos dicit Dominus, dabo legem meam in visceribus eorum*, &c. Post tempus ergo veteris legis, & consequenter non a principio mundi danda erat lex nova, secundum verba hæc. Nam per legem in visceribus superscribendam, idest, per donum gratiæ superaddendam legi naturali scriptæ in cordibus nostris, intelligitur lex nova ab Apostolo *Hebr.* 8. exponente istam auctoritatem. Item per illud Amos 9. *In die illa suscitabo tabernaculum David, quod cecidit, & reædificabo aperturas murorum ejus, & ea, quæ corruerunt, instaurabo, & reædificabo eum, sicut in diebus antiquis*. Ex his igitur monstrat scriptura, quod lex nova erat danda post dies antiquos. Ideo merito allegans B. Jacobus hanc auctoritatem, utitur ly *post hæc*, idest post tempora hęc, scilicet veteris testamenti. Dicit enim Act. 15. *Post hæc revertar, & reædificabo tabernaculum David, quod decidit, & diruta ejus reædificabo, & erigam illud: ut requirant cæteri hominum Dominum, & omnes gentes, super quas invocatum est nomen meum: dicit Dominus faciens hæc*. Ibi enim agitur de lege nova, succedente ad cessationem legalium veterum; ut ex contextu illo *Act.* 15. manifeste habetur, & pro-

propter hoc ista auctoritas, tamquam in sensu literali locuta de lege nova, adducitur ibi a Jacobo Apostolo. Pro hujus captu, scilicet de allegatione scripturarum antiquarum ab Evangelistis, & Apostolis, in sensu proprio earum literali, vide *Elucid. 1. par. q. 1. ar. 10. Secundo* vides: quomodo, &c.

ARTICULUS IV. 567

Utrum lex nova sit duratura usque ad finem mundi.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod lex nova non sit duratura usque ad finem mundi. Quia, ut Apost. dicit 1. ad Corinth. 13. *Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est*: Sed lex nova ex parte est, dicit enim Apost. ibid. *Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus.* Ergo lex nova evacuanda est, alio perfectiori statu succedente.

2. Præterea. Dominus Jo. 16. promisit discipulis suis in adventu Spiritus sancti Paracliti cognitionem omnis veritatis: Sed nondum Ecclesia omnem veritatem cognoscit in statu novi testamenti. Ergo expectandus est alius status, in quo per Spiritum sanctum omnis veritas manifestetur.

3. Præterea. Sicut Pater est alius a Filio, & Filius a Patre, ita Spiritus sanctus a Patre, & Filio: Sed fuit quidam status conveniens personæ Patris, scilicet status veteris legis, in quo homines generationi intendebant: Similiter etiam est alius status conveniens personæ Filii, scilicet status novæ legis, in quo Clerici intendentes sapientiæ, quæ appropriatur Filio, principantur. Ergo erit status tertius Spiritus sancti, in quo spirituales viri principabuntur.

4. Præterea. Dominus dicit Matth. 24. *Prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, & tunc veniet consummatio*: Sed Evangelium Christi jamdiu est prædicatum in universo orbe, nec tamen adhuc venit consummatio. Ergo Evangelium Christi non est Evangelium regni, sed futurum est aliud Evangelium Spiritus sancti, quasi alia lex.

Sed Contra est, quod Dominus dicit Matth. 24. *Dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant*: quod Chrysost. (*Hom. 78. in Matth. parum a princ.*) exponit de generatione fidelium Christi. Ergo status fidelium Christi manebit usque ad consummationem sæculi.

Re-

Respondeo dicendum, quod status mundi variari potest *dupliciter*. *Uno modo* secundum diversitatem legis: Et *sic huic statui novæ legis nullus alius status succedet*. Successit enim status novæ legis statui veteris legis, tanquam perfectior imperfectiori. nullus autem status præsenti vitæ potest esse perfectior, quam status novæ legis. Nihil enim potest esse propinquius fini ultimo, quam quod immediate in finem ultimum introducit, hoc autem facit nova lex. Unde Apost. dicit ad Hebr. 10. *Habentes itaque, fratres, fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam initiavit nobis viam novam, accedamus*. Unde non potest esse aliquis perfectior status præsentis vitæ, quam status novæ legis: quia tanto est unumquodque perfectius, quanto est ultimo fini propinquius.

Alio modo status hominum variari potest, secundum quod homines diversimode se habent ad eandem legem, vel perfectius, vel minus perfecte: Et sic status veteris legis frequenter fuit mutatus; cum quandoque leges optime custodirentur, quandoque autem omnino prætermitterentur. *Sic etiam & status novæ legis diversificatur secundum diversa loca, & tempora, & personas inquantum gratia Spiritus sancti perfectius, vel minus perfecte ab aliquibus habetur*.

Non est tamen expectandum, quod sit aliquis status futurus, in quo perfectius gratia Spiritus sancti habeatur, quam hactenus habita fuerit, & maxime ab Apostolis, qui *primitias Spiritus acceperunt*, idest *& tempore prius, & cæteris abundantius*, ut Glos. (*interl.*) dicit Rom. 8.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut Dion. dicit in lib. Eccles. Hier. (*c. 5. parum a princ.*) *triplex* est hominum status. *Primus* quidem veteris legis: *Secundus* novæ legis: *Tertius* status succedit non in hac vita, sed in futura, scil. in patria. Sed sicut primus status est figuralis, & imperfectus respectu status Evangelii; ita hic status est figuralis, & imperfectus respectu status patriæ, quo veniente iste status evacuatur; sicut dicitur 1. ad Cor. 13. *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*.

Ad secundum dicendum, quod sicut August. dicit in lib. contra Faustum, (*ubi non occurrit, sed hab. in l. de hæresib. hæresi 26. & 46. to. 6.*) Montanus, & Priscilla posuerunt, quod promissio Domini de Spiritu sancto dando non fuit completa in Apostolis, sed in eis. Et similiter Manichæi posuerunt,

quod fuit completa in Manichæo, quem dicebant esse Spiritum paraclitum. Et ideo utrique non recipiebant Actus Apostolorum, in quibus manifeste ostenditur, quod illa promissio fuit in Apostolis completa, sicut Dominus iterato eis promisit Act. 1. *Baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies*; quod impletum legitur Act. 2. Sed istæ vanitates excluduntur per hoc, quod dicitur Jo. 7. *Nondum erat Spiritus datus, quia nondum Jesus erat glorificatus*. Ex quo datur intelligi, quod statim glorificato Christo in resurrectione, & ascensione, fuit Spiritus sanctus datus. Et per hoc etiam excluditur quorumcumque vanitas, qui dicerent esse expectandum aliud tempus Spiritus sancti. Docuit autem Spiritus sanctus Apostolos omnem veritatem de his, quæ pertinent ad necessitatem salutis, scilicet de credendis, & de agendis: non tamen docuit eos de omnibus futuris eventibus. hoc enim ad eos non pertinebat, secundum illud Act. 1. *Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in potestate sua*.

Ad tertium dicendum, quod lex vetus non solum fuit Patris, sed etiam Filii; quia Christus in veteri lege figurabatur. Unde Dominus dicit Joan. 5. *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit*. Similiter etiam lex nova non solum est Christi, sed etiam Spiritus sancti, secundum illud Roman. 8. *Lex spiritus vitæ in Christo JESU* &c. unde non est expectanda alia lex, quæ sit Spiritus sancti.

Ad quartum dicendum, quod cum Christus statim in principio Evangelicæ prædicationis dixerit, (*Matth.* 3.) *Appropinquavit regnum cœlorum*, stultissimum est dicere, quod Evangelium Christi non sit Evangelium regni. Sed prædicatio Evangelii Christi potest intelligi *dupliciter*. *Uno modo* quantum ad divulgationem notitiæ Christi: & sic prædicatum fuit Evangelium in universo orbe, etiam tempore Apostolorum, ut Chrys. dicit: (*Hom. 76. in Matth. aliquant. a princ.*) Et secundum hoc quod additur, *Et tunc erit consummatio*, intelligitur hoc de destructione Hierusalem, de qua tunc ad literam loquebatur. *Alio modo* potest intelligi prædicatio Evangelii in universo orbe cum pleno effectu, ita scilicet quod in qualibet gente fundetur Ecclesia: Et ita, sicut dicit August. in epist. ad Hesych. (*quæ est 78. cir. med. to. 2.*) *nondum est prædicatum Evangelium in universo orbe*, sed hoc facto, veniet consummatio mundi.

A P-

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationes tum directas (hæ ponuntur in corp.) tum indirectas (hæ sunt solutiones argumentorum) interimas hæreses *Flagellantium*, dicentium, quod Evangelium desiit post adventum suæ ipsorum sectæ. Item cujusdam *Joannis de Parma* (ut refert Directorium Inquisit. 2. *part. quæst.* 9.) dicentis, quod Evangelium Christi non est Evangelium regni. Et dicentis, quod post Evangelium Christi aliud Evangelium succedet. Et dicentis, quod Evangelio Spiritus sancti adveniente, sive clarescente opere Joachim (quod ibidem dicitur Evangelium æternum, sive Spiritus sancti) evacuabitur Evangelium Christi. Item *Almarici* (ut refert Directorium Inquisit. 2. *part. quæst.* 7.) dicentis; quod lex nova viguit usque ad tempus suiipsius, scilicet *Almarici*, & ex tunc habuerunt finem, ac fuerunt evacuata baptismus, pęnitentia, & omnia alia novę legis sacramenta. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, illas merito damnari a *Matth.* 24. ut cum expositione B. Chrysostomi ponitur *in argument. cont.* Item a Matth. ultim. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi.* Ibi enim (ut patet per contextum) loquitur de suo esse nobiscum per sacramentum baptismi, & per fidem patris, & filii, & Spiritus sancti. Cum itaque baptismus sit sacramentum novæ legis, & fides summæ Trinitatis prędicetur in nova lege, commonstratur per verba illa, quod lex nova omnibus diebus, non quidem diminutis, sed simpliciter dictis, idest, integris 24. horarum singillatim, usque ad consummationem sæculi, durabit, nec unquam evacuabitur. Cum etiam alia sacramenta in eo, quod sacramenta, assimilentur baptismo, & fides de summa Trinitate sit habitus complectens quæcunque alia credibilia catholica, *secunda secundæ*, *qu.* 4. *articul.* 1. 6. & *quæst.* 5. *articul.* 3. patet a simili, quod per illa eadem verba Dominus significavit, & sacramenta omnia novæ legis, & fidem catholicam duratura esse tamdiu similiter, ut supra. Et seipsum futurum nobiscum per hęc universa toto illo tempore. Vide pulcherrima, præsentique negotio maxime opportuna in Compend. Alber. Mag. *lib.* 7. *ca.* 7. *schol.* Item damnari a dictis in Veritatibus aureis super totam legem veterem, *Deuteronom.* 10. *conclus.* 1. Item ab *Alexandro IV.* damnatur illa *Joannis*

nis de Parma (ut refert Direct. ibid.) Item *Almaricus* a concilio maximo *Lateranensi* sub *Innoc. III.* in De Summ. Trinit. & fid. Cath. capit. *Damnamus*. In fine enim damnans omnem doctrinam ipsius Almarici dicit : *Reprobamus etiam , & condemnamus perversissimum dogma impii Almarici : cujus mentem sic pater mendacii excæcavit , ut ejus doctrina non tam hæretica, quam insana sit censenda* . Hæc ibi . Item a Baruch. 2. *Statuam illis testamentum alterum sempiternum*. Ubi nota ly *alterum* . Item ab Apoc. 14. *Vidi alterum Angelum volantem per medium cœli habentem Evangelium æternum* . Item ab Heb. 13. *Qui eduxit de mortuis pastorem magnum omnium in sanguine testamenti æterni*. Item a Luc. 21. *Cœlum , & terra transibunt , verba autem mea non transibunt*. Quia (inquit ibi Theophylactus) *turbationes , & bella , & alterationes dixit esse futuras tam elementorum , quam rerum , ne quis suspicetur , quod forte aliquando destruendus sit Christianismus , dixit . Non enim præteribit hæc generatio Christianorum . Cœlum quidem , & terra immutabuntur : sermones autem mei , & Evangelium meum non peribunt ; sed manebunt . Tametsi commoveantur omnia : fides tamen in me non deficiet . Apparet autem hoc loco , quod Ecclesiam omni creaturæ præferat . Ecclesia enim ejus , & verbum , ac Evangelium nequaquam peribunt* . Hæc ille . Ergo *Luc.* 21. aperte , & abunde damnat prædictas hæreses. Item a *Matth.* 4. 10. *Mar.* 1. *Luc.* 10. *Appropinquavit regnum cœlorum* . *In vos regnum Dei*. Applica , ut in resp. ad *quartum* prin. Item ab *Act.* 8. *Evangelizanti de regno Dei* . Item a *Matth.* 4. *prædicans Evangelium regni* , & cap. 24. *prædicabitur hoc Evangelium regni* . Item a *Mar.* 1. *prædicans Evangelium regni Dei*. *Tertio* vides : quomodo ex iis bene pensatis , &c.

QUÆSTIO CVII.

De comparatione legis novæ ad veterem , in quatuor articulos divisa .

DEinde considerandum est de comparatione legis novæ ad legem veterem .

Et circa hoc quæruntur quatuor .

Primo . Utrum lex nova sit alia lex a lege veteri .

Se-

Secundo. Utrum lex nova impleat veterem.
Tertio. Utrum lex nova contineatur in veteri.
Quarto. Quæ sit gravior, Utrum lex nova, vel vetus.

ARTICULUS I. 568

Utrum lex nova sit alia a lege veteri.

Sup. q. 51. ar. 5. & Gal. 1. lect. 2.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod lex nova non sit alia a lege veteri. Utraque enim lex datur fidem Dei habentibus: quia *sine fide est impossibile placere Deo*, ut dicitur Hebr. 11. Sed eadem fides est antiquorum, & modernorum, ut dicitur in Glos. Matth. 21. (*sed in moderna non occurrit*) Ergo etiam est eadem lex.

2. Præterea. Augustinus dicit in libro contra Adamantium Manichæi discipulum, (*cap. 17. inter princ. & med. to. 6.*) quod *brevis differentia Legis, & Evangelii est Timor, & Amor:* Sed secundum hæc duo nova lex, & vetus diversificari non possunt; quia etiam in veteri lege proponuntur præcepta charitatis. Lev. 19. *Diliges proximum tuum*: & Deut. 6. *Diliges Dominum Deum tuum*. Similiter etiam diversificari non possunt per aliam differentiam, quam Augustiuus assignat contra Faustum, (*lib. 4. c. 2. to. 6.*) quod *vetus testamentum habuit promissa temporalia, novum testamentum habet promissa spiritualia, & æterna*; quia etiam in novo testamento promittuntur aliqua promissa temporalia, secundum illud Marc. 10. *Accipietis centies tantum in tempore hoc, domos, & fratres* &c. Et in veteri testamento sperabantur promissa spiritualia, & æterna, secundum illud ad Hebr. 11. *Nunc autem meliorem patriam appetunt, idest cęlestem*, quod dicitur de antiquis Patribus. Ergo videtur, quod nova lex non sit alia a veteri.

3. Præterea. Apostolus videtur distinguere utramque legem ad Rom. 3. veterem legem appellans *legem factorum*, legem vero novam appellans *legem fidei*: Sed lex vetus fuit etiam *fidei*, secundum illud Hebr. 11. *Omnes testimonio fidei probati sunt:* quod dicit de Patribus veteris testamenti: Similiter etiam lex nova est *lex factorum*. dicitur enim Matth. 5. *Benefacite his, qui oderunt vos*. & Luc. 22. *Hoc facite in meam commemorationem*. Ergo lex nova non est alia a lege veteri.

Sed Contra est, quod Apostolus dicit ad Hebr. 7. *Translato sacerdotio, necesse est ut legis translatio fiat*: Sed aliud est sacerdotium novi, & veteris testamenti, ut ibidem Apostolus probat. Ergo est etiam alia lex.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*q.* 90. *a.* 2.) omnis lex ordinat conversationem humanam in ordine ad aliquem finem. Ea autem quæ ordinantur ad finem secundum rationem finis *dupliciter* diversificari possunt. *Uno modo*, quia ordinantur ad diversos fines: Et hæc est diversitas speciei, maxime si sit finis proximus. *Alio modo* secundum propinquitatem ad finem, vel distantiam ab ipso. Sicut patet, quod motus differunt specie, secundum quod ordinantur ad diversos terminos: secundum vero quod una pars motus est propinquior termino, quam alia, attenditur differentia in motu secundum *perfectum*, & *imperfectum*.

Sic ergo duæ leges distingui possunt *dupliciter*. *Uno modo* quasi omnino diversæ, utpote ordinatæ ad diversos fines; sicut lex civitatis, quæ esset ordinata ad hoc quod populus dominaretur, esset specie differens ab illa lege, quæ esset ad hoc ordinata quod optimates civitatis dominarentur. *Alio modo* duæ leges distingui possunt, secundum quod una propinquius ordinat ad finem, alia vero remotius: puta in una & eadem civitate dicitur alia lex, quæ imponitur viris perfectis, qui statim possunt exequi ea, quę pertinent ad bonum commune; & alia lex datur de disciplina puerorum, qui sunt instruendi, qualiter postmodum opera virorum exequantur.

Dicendum est ergo, quod *secundum primum modum lex nova non est alia a lege veteri*: quia utriusque est unus finis, scilicet ut homines subdantur Deo. Est autem unus Deus & novi, & veteris testamenti, secundum illud Rom. 3. *Unus Deus est, qui justificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem*.

Alio modo lex nova est alia a lege veteri; quia lex vetus est quasi pædagogus puerorum, ut Apostolus dicit ad Gal. 3. lex autem nova est lex perfectionis; quia est lex charitatis, de qua Apostolus dicit ad Coloss. 3. quod est *vinculum perfectionis*.

Ad primum ergo dicendum, quod unitas fidei utriusque testamenti attestatur unitati finis. Dictum est enim supra, (*qu.* 62. *a.* 1. & 2.) quod objectum theologicarum virtutum, inter quas est fides, est

finis

finis ultimus; Sed tamen fides habet alium statum in veteri, & in nova lege. nam quod illi credebant futurum, nos credimus factum.

Ad secundum dicendum, quod omnes differentiæ, quæ assignantur inter novam legem, & veterem, accipiuntur secundum *perfectum*, & *imperfectum*. Præcepta enim legis cujuslibet dantur de actibus virtutum. Ad facienda autem virtutum opera aliter inclinantur imperfecti, qui nondum habent virtutis habitum, & aliter illi, qui sunt per habitum virtutis perfecti. Illi enim qui nondum habent habitum virtutis, inclinantur ad agendum virtutis opera ex aliqua causa extrinseca; puta ex comminatione pœnarum, vel ex promissione aliquarum extrinsecarum remunerationum, puta honoris, vel divitiarum, vel alicujus hujusmodi, & ideo lex vetus, quæ dabatur imperfectis, idest nondum consecutis gratiam spiritualem, dicebatur *lex timoris*, inquantum inducebat ad observationem præceptorum per comminationem quarundam pœnarum: & dicitur habere temporalia quædam promissa. Illi autem, qui habent virtutem, inclinantur ad virtutis opera agenda propter amorem virtutis, non propter aliquam pœnam, aut remunerationem extrinsecam. & ideo lex nova, cujus principalitas consistit in ipsa spirituali gratia indita cordibus, dicitur *lex amoris*; & dicitur habere promissa spiritualia, & æterna, quæ sunt objecta virtutis, præcipue charitatis: & ita per se in ea inclinantur, non quasi in extranea, sed quasi in propria. & propter hoc etiam lex vetus dicitur *cohibere manum*, non animum; quia qui timore pœnæ ab aliquo peccato abstinet, non simpliciter ejus voluntas a peccato recedit, sicut recedit voluntas ejus, qui amore justitiæ abstinet a peccato: & propter hoc lex nova, quæ est *lex amoris*, dicitur *animum cohibere*. Fuerunt tamen aliqui in statu veteris testamenti habentes charitatem, & gratiam Spiritus sancti, qui principaliter expectabant promissiones spirituales, & æternas: Et secundum hoc pertinebant ad legem novam. Similiter etiam in novo testamento sunt aliqui carnales, nondum pertingentes ad perfectionem novæ legis, quos oportuit etiam in novo testamento induci ad virtutis opera per timorem pœnarum, & per aliqua temporalia promissa. Lex autem vetus etsi præcepta charitatis daret, non tamen per eam dabatur Spiritus sanctus, per quem *diffunditur charitas in cordibus nostris*, ut dicitur Rom. 5.

Ad tertium dicendum, quod, sicut supra dictum

 est,

est, (*q.* 106. *a.* 1. *&* 2.) lex nova dicitur *lex fidei*, inquantum ejus principalitas consistit in ipsa gratia, quæ interius datur credentibus. unde dicitur *gratia fidei*. Habet autem secundario aliqua facta & moralia, & sacramentalia: sed in his non consistit principalitas legis novæ, sicut principalitas veteris legis in eis consistebat. Illi autem, qui in veteri testamento Deo fuerunt accepti per fidem, secundum hoc ad novum testamentum pertinebant. non enim justificabantur, nisi per fidem Christi, qui est auctor novi testamenti. Unde & de Moyse dicit Apostolus ad Hebr. 11. quod *majores divitias æstimabat thesauro Ægyptiorum improperium Christi*.

A P P E N D I X.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem & ostendas, & recte intelligas, merito esse a scripturis insinuatum, quod lex nova est, & non est alia a veteri. Quod quidem sit, ut Heb. 7. *Translato* &c. secundum quod cum discursu est *in argum. cont.* Item per hoc, quod ad volentes inducere observantiam legis veteris cum nova dixit B. Petrus Act. 15. *Deus elegit per os meum audire gentes verbum Evangelii, nunc ergo quid tentatis, imponere jugum super cervices discipulorum, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus? Sed per gratiam Domini nostri Jesu Christi credimus salvari, quemadmodum & illi*. Constat enim, quod, nisi esset alia, & alia vetus lex, & nova, B. Petrus non sic pro zelo veritatis excanduisset. Ex suo itaque bono zelo declaratum aperte esse voluit intentum, & quidem abundanter, scilicet, quod a veteri lege distinguitur lex nova, tum quoad suum principale, tum quoad secundarium. Principale novæ legis designavit per ly *gratiam Domini nostri Jesu Christi*; secundarium autem per ly *verbum Evangelii*. Ac si scholastice in proposito dixisset. Quid tentatis imponere aliam legem super cervices discipulorum, qui aliam, scilicet novam, receperunt omnino perfectiorem? Quod autem non sit alia a veteri, insinuatur per dictum Galat. 1. *Miror, quod sic tam cito transferimini ab eo, qui vos vocavit in gratiam Christi, in aliud Evangelium, quod non est aliud*. Educere enim illos his verbis intendebat ab errore hoc, scilicet, quod lex nova a veteri esset alia, idest aliam fidem, alium Christum, alium Deum prædicaret. Nam, hoc sublato, scilicet, quod

lex vetus sit substantialiter aliud Evangelium a novo, non erat, quod putarent, legem veterem esse literæ sensu servandam cum nova. Immo, hac veritate cognita, scilicet, quod illa vetus non est aliud Evangelium ab ista nova (contra falsam doctrinam falsorum Apostolorum) patens eis relinquebatur via concludendi, quod lex vetus Judaico more non erat a seipsis servanda cum nova. Tunc enim simul cognovissent, & quod servando novam servant veterem perfectiori modo, & quod furoris stolidissimi plenum est hoc, scilicet servanti veterem modo perfectiori dicere, bonum est tibi servare eandem modo imperfecto, idest more illo judaico antiquo. Radix ergo liberandi Galatas a falsis Apostolis erat persuadere eis hanc veritatem scilicet, quod lex vetus non est aliud Evangelium a novo. Et ad hoc attendit ibi Apostolus. *Secundo* vides: quomodo, &c.

ARTICULUS II. 569

Utrum lex nova legem veterem impleat.

2. 2. q. 104. *a. 6. ad* 2. *&* 2. *d. 9. a.* 8. *ad* 4. *&* 4. *d.* 44. *q. 2. a. 2. ad* 3. *& Rom.* 3. *fi. & Ephes.* 2. *le.* 5.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod lex nova legem veterem non impleat. Impletio enim contrariatur evacuationi: Sed lex nova evacuat, vel excludit observantias legis veteris. dicit enim Apostolus ad Gal. 5. *Si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit*. Ergo lex nova non est impletiva veteris legis.

2. Præterea. Contrarium non est impletivum sui contrarii: Sed Dominus in lege nova proposuit quædam præcepta contraria præceptis veteris legis. dicitur enim Matth. 5. *Audistis, quia dictum est antiquis, Quicunque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii: Ego autem dico vobis, Quicunque dimiserit uxorem suam, facit eam mœchari*: Et idem consequenter patet in prohibitione juramenti, & etiam in prohibitione talionis, & in odio inimicorum. Similiter etiam videtur Dominus exclusisse præcepta veteris legis de discretione ciborum, Matth. 15. dicens: *Non quod intrat in os, coinquinat hominem*. Ergo lex nova non est impletiva veteris.

3. Præterea. Quicunque contra legem agit, non implet legem: Sed Christus in aliquibus contra le-

gem fecit. tetigit enim leprosum, ut dicitur Matth. 8. quod erat contra legem. similiter etiam videtur sabbatum pluries violasse: unde de eo dicebant Judæi Jo. 9. *Non est hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit*. Ergo Christus non implevit legem: Et ita lex nova data a Christo non est veteris impletiva.

4. Præterea. In veteri lege continebantur præcepta moralia cæremonialia, & judicialia, ut supra dictum est: (*q. 99. a. 4.*) Sed Dominus Matth. 5. ubi quantum ad aliqua legem implevit, nullam mentionem videtur facere de judicialibus, & cæremonialibus. Ergo videtur, quod lex nova non sit totaliter veteris impletiva.

Sed Contra est, quod Dominus dicit Matth. 5. *Non veni solvere legem, sed adimplere*. Et postea subdit: *Jota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant*.

Respondeo dicendum, quod, sicut dictum est, (*a. præc.*) lex nova comparatur ad veterem, sicut perfectum ad imperfectum. Omne autem perfectum adimplet id, quod imperfecto deest: Et *secundum hoc lex nova adimplet veterem legem, inquantum supplet illud, quod veteri legi deerat*.

In veteri autem lege *duo* possunt considerari, scilicet *finis*, & *præcepta* contenta in lege. Finis vero cujuslibet legis est, ut homines efficiantur justi, & virtuosi, ut supra dictum est. (*q. 92. a. 2.*) Unde & finis veteris legis erat justificatio hominum: Quam quidem lex efficere non poterat, sed figurabat quibusdam cæremonialibus factis, & promittebat verbis. Et *quantum ad hoc lex nova implet veterem legem justificando per virtutem passionis Christi*. Et hoc est quod Apost. dicit ad Rom. 8. *Quod impossibile erat legi, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impleretur in nobis*. Et quantum ad hoc lex nova exhibet quod lex vetus promittebat, secundum illud 2. ad Corinth. 1. *Quotquot promissiones Dei sunt, in illo est*, idest in Christo. Et iterum quantum ad hoc, complet etiam, quod vetus lex figurabat. Unde ad Colossens. 2. dicitur de ceræmonialibus, quod erant *umbra futurorum*. corpus autem Christi, idest veritas, pertinet ad Christum. unde lex nova dicitur *lex veritatis*; lex autem vetus *umbræ*, vel *figuræ*. Præcepta vero veteris legis adimplevit Christus & *opere*, & *doctrina*. *Opere* quidem, quia circumcidi voluit, & alia observare, quæ erant tempore illo ob-

observanda, secundum illud Galat. 4. *factum sub lege*. Sua autem *doctrina* adimplevit præcepta legis *tripliciter*. *Primo* quidem verum intellectum legis exprimendo; sicut patet in homicidio, & adulterio, in quorum prohibitione Scribæ, & Pharisæi non intelligebant nisi exteriorem actum prohibitum. unde Dominus legem adimplevit, ostendendo etiam interiores actus peccatorum cadere sub prohibitione. *Secundo* adimplevit Dominus præcepta legis, ordinando quomodo tutius observaretur, quod lex vetus statuerat: sicut lex vetus statuerat, ut homo non pejeraret; & hoc tutius observatur, si omnino a juramento abstineat, nisi in causa necessitatis. *Tertio* adimplevit Dominus præcepta legis, superaddendo quædam perfectionis consilia; ut patet Matth. 19. ubi dicenti se observasse præcepta veteris legis dicit: *Unum tibi deest: Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes* &c.

Ad primum ergo dicendum, quod lex nova non evacuat observantiam veteris legis, nisi quantum ad cæremonialia, ut sup. dictum est. (*q.* 103. *a.* 3. & 4.) hæc autem erant in figuram futuri. Unde ex hoc ipso quod cæremonialia præcepta sunt impleta, perfectis his, quæ figurabantur, non sunt ulterius observanda; quia si observarentur, adhuc significaretur aliquid ut futurum, & non impletum: sicut etiam promissio futuri doni locum jam non habet, promissione jam impleta per doni exhibitionem: Et per hunc modum cæremoniæ legis tolluntur, cum implentur.

Ad secundum dicendum, quod, sicut Augustinus dicit contra Faustum, (*lib.* 19. *cap.* 26. *in princip. tom.* 6.) *præcepta illa Domini non sunt contraria præceptis veteris legis. Quod enim Dominus præcepit de uxore non dimittenda, non est contrarium ei, quod lex præcepit. neque enim ait lex, Qui voluerit, dimittat uxorem, cui esset contrarium non dimittere: Sed utique nolebat dimitti uxorem a viro, qui hanc interposuit moram, ut in dissidium animus præceps libelli conscriptione refractus absisteret*. unde Dominus ad hoc confirmandum, ut non facile uxor dimittatur, solam causam fornicationis excepit. Et idem etiam dicendum est in prohibitione juramenti, sicut dictum est. (*in corp.*) Et idem etiam patet in prohibitione talionis. taxavit enim modum vindictæ lex, ut non procederetur ad immoderatam vindictam; a qua Dominus perfectius removit eum, quem monuit omnino a vindicta abstinere. Circa odium vero inimicorum removit falsum Pharisæ-

risæorum intellectum, nos monens, ut persona odio non haberetur, sed culpa. Circa discretionem vero ciborum, quæ cæremonialis erat, Dominus non mandavit ut tunc non observaretur, sed ostendit, quod nulli cibi secundum suam naturam erant immundi, sed solum secundum figuram, ut supra dictum est. (*q*. 102. *a*. 6. *ad* 1.)

Ad tertium dicendum, quod tactus leprosi erat prohibitus in veteri lege, quia ex hoc incurrebat homo quandam irregularitatis immunditiam, sicut & ex tactu mortui, ut supra dictum est: (*q*. 102. *a*. 5. *ad* 4.) Sed Dominus, qui erat mundator leprosi, immunditiam incurrere non poterat. Per ea autem, quæ fecit in sabbato, sabbatum non solvit secundum rei veritatem, sicut ipsemet in Evangelio Matth. 12. ostendit: tum quia operabatur miracula virtute divina, quæ semper operatur in rebus: tum quia salutis humanæ opera faciebat, cum Pharisæi etiam saluti animalium in die sabbati providerent: tum etiam quia ratione necessitatis discipulos excusavit in sabbato spicas colligentes: Sed videbatur solvere secundum superstitiosum intellectum Pharisæorum, qui credebant etiam a salutaribus operibus esse in die sabbati abstinendum: quod erat contra intentionem legis.

Ad quartum dicendum, quod cæremonialia præcepta legis non commemorantur Matth. 5. quia eorum observantia totaliter excluditur per impletionem, ut dictum est. (*in corp*. & *ad* 1.) De judicialibus vero præceptis commemoravit præceptum talionis, ut quod de hoc diceretur, de omnibus aliis esset intelligendum: In quo quidem præcepto docuit legis intentionem non esse ad hoc, quod pœna talionis quæreretur propter livorem vindictæ, quem ipse excludit, monens quod homo debet esse paratus etiam majores injurias sufferre, sed solum propter amorem justitię: quod adhuc in nova lege remanet.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem directam (hæc multiplex est in corp.) & indirectam (hæc est solutio argumentorum) interimas, & quidem a fortiori, hæresim *Adam Manichæi* dicentis: quod Evangelica doctrina est veteri legi contraria. Si enim lex ipsa nova adimplet legem veterem, ut efficaciter hic probatur, utique per articulum præsentem monstratur, quod multo ma-

magis Evangelica eadem lex non est contraria veteri. *Secundo* habes quomodo per rationem ostendas, hanc hæresim merito damnari, & quidem a fortiori, Matth. 5. *Non veni*, &c. *ut in arg. cont.* Nota, quod mox præmiserat, ut vere præscius futurorum ly *Nolite putare*, scilicet ut *Adam Manichæus*. Item a dictis per veritates aureas super legem veterem, *Deut.* 10. *concl.* 1. Item ab Apostolo in *ad Heb.* ubi sæpius sparsim concordantiam novæ legis cum veteri, vel explicite indicat; & etiam veteris adimpletionem a nova per exhibitionem figurati ad figurata, id, quod est, ut diximus, ostendere non solum simpliciter, sed & a fortiori, quod nova non est antiquæ contraria. Item a *Matth.* 1. 2. 4. & passim ab Evangelistis damnari per hoc; quod adducunt testimoniales scripturas de lege veteri ad illa, quæ tractant. Ut Joan. 19. *Non fregerunt ejus crura: ut adimpleretur scriptura*, *os non comminuetis ex eo* (quod est in Exo. 2.) Hinc & alia ejusdem *Adæ Manichæi* exploditur hęresis, quia dicit: quod Evangelica doctrina est contraria prophetis. Patet enim ibi: quod millies prophetarum dicta, tanquam illis concordans assumit lex Evangelica. Ex his quoque alia similis ipsius condemnatur hæresis dicens; quod Apostolica doctrina est contraria legi veteri, & prophetis. Nam doctrina Apostolica allegationes sæpissime & ipsa de prophetis, & lege, tanquam eisdem consonans, in testimonium adducit. Vide *Elucid. pri. par. qu. ar.* 10. *Tertio* vides: quomodo, &c.

ARTICULUS III. 570.

Utrum lex nova in lege veteri contineatur.

Gal. 2. lect. 2.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod lex nova in lege veteri non contineatur. Lex enim nova præcipue in fide consistit: unde dicitur *lex fidei*, ut patet Rom. 3. Sed multa credenda traduntur in nova lege, quæ in veteri lege non continentur. Ergo lex nova non continetur in veteri.

2. Præterea. Quædam glos. (*Chrys. in op. imperf. hom.* 10. *sub fin.*) dicit Matth. 5. super illud, *Qui solverit unum de mandatis istis minimis*, quod *mandata legis sunt minora, in Evangelio vero sunt mandata majora*: Majus autem non potest contine-

ri.

ri in minori. Ergo lex nova non continetur in veteri.

3. Præterea. Quod continetur in altero, simul habetur habito illo. Si igitur lex nova contineretur in veteri, sequeretur quod habita veteri lege, habeatur & nova.. Superfluum igitur fuit, habita veteri lege, iterum dari novam. Non ergo nova lex continetur in veteri.

Sed Contra est, quod dicitur Ezech. 1. *Rota erat in rota*, idest *novum testamentum in veteri*, ut Greg. exponit. (*hom. 6. in Ezech. ante med.*)

Respondeo dicendum, quod aliquid continetur in alio *dupliciter*. *Uno modo* in actu, sicut locatum in loco: *Alio modo* virtute, sicut effectus in causa, vel completum in incompleto: sicut genus continet species potestate; & sicut tota arbor continetur in semine; Et *per hunc modum nova lex continetur in veteri*. Dictum est enim, (*a. 1. hu. qu. in cor. & ad* 2.) quod nova lex comparatur ad veterem, sicut perfectum ad imperfectum.

Unde Chrys. (*ex quo non occurrit, sed ex Victore Antioch. in comment. sup. hunc loc. colligi potest*) exponens illud, quod habetur Marci 4. *Ultro terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica*, sic dicit: *Primo herbam fructificat in lege naturæ, postmodum spicas in lege Moysi, postea plenum frumentum in Evangelio*. Sic igitur est lex nova in veteri, sicut fructus in spica.

Ad primum ergo dicendum, quod omnia, quæ credenda traduntur in novo testamento explicite, & aperte, traduntur credenda in veteri testamento, sed implicite, & sub figura: Et secundum hoc etiam quantum ad credenda lex nova continetur in veteri.

Ad secundum dicendum, quod præcepta novæ legis dicuntur esse majora, quam præcepta veteris legis, quantum ad explicitam manifestationem: Sed quantum ad ipsam substantiam præceptorum novi testamenti, omnia continentur in veteri testamento. Unde August. dicit contra Faustum, (*lib. 19. cap. 23. & 28. tom. 6.*) quod *pene omnia, quæ monuit, vel præcepit Dominus, ubi adjungebat, Ego autem dico vobis, inveniuntur etiam in illis veteribus libris. Sed quia non intelligebant homicidium nisi peremptionem corporis humani, aperuit Dominus omnem iniquum motum ad nocendum fratri in homicidii genere deputari*. Et quantum ad hujusmodi manifestationes, præcepta novæ legis dicuntur

tur majora præceptis veteris legis. nihil tamen prohibet majus in minori virtute contineri ; sicut arbor continetur in semine.

Ad tertium dicendum, quod illud quod implicite datum est, oportet explicari. Et ideo post veterem legem latam oportuit etiam novam legem dari.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem interimas, & quidem a fortiori, hæresim narratam *in art.* 2. *append.* Per hoc enim, quod articulus demonstrat, legem novam contineri in veteri, commonstrat multo magis, ut patet, hanc veteri non esse contrariam. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, hanc merito damnari a Rom. 1. *In Evangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis.* Ubi per Prophetas intelligit etiam Moysen, de quo dicitur Deuteron. 24. *Non surrexit Propheta ultra in Israel, sicut Moyses*: & per scripturas sanctas intelligit etiam legem veterem, immo hanc maxime inter alias se intellexisse insinuat in Epistola ad Hebræos, dum ibi, quasi per totum figuratam fuisse legem novam in veteri manifestat, figuras ipsas figuratis applicando. Ac si per illud Rom. 1. dixisset apertius in proposito isto, Evangelium Dei continebatur in veteri lege data per Prophetam Domini Moysen. Item a Galat. 1. *Transferimini in aliud Evangelium, quod non est aliud.* Hoc est in Evangelium aliud explicite: quod non est aliud implicite. Hoc autem Apostolus dicebat de lege veteri, in quam Galatæ a falsis apostolis seducti transferebantur : ac si lex nova non contenta fuisset in veteri, sed fuisset aliquid ab ea totaliter diversum. Item merito damnari a prædictis *in articulo secundo, appendice.* Si recte ad hunc locum de continentia unius in altera adaptentur, id, quod facillimum est. *Tertio* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

AR-

ARTICULUS IV. 571

Utrum lex nova sit gravior, quam vetus.

3. *d.* 40. *a.* 4. *q.* 4. *&* *quo.* 4. *a.* 13. *cor.* *&* *Matth.* 1.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod lex nova sit gravior, quam lex vetus. Matth. enim 5. super illud, *Qui solverit unum de mandatis his minimis*, dicit Chrysost. *Hom.* 10. *in opere imperf. ad fi.*) *Mandata Moysi in actu facilia sunt: ut*, Non occides, Non adulterabis: *Mandata Christi autem: scilicet*, Non irascaris, Non concupiscas, *in actu difficilia sunt*. Ergo lex nova est gravior, quam vetus.

2. Præterea. Facilius est terrena prosperitate uti, quam tribulationes perpeti: Sed in veteri testamento observationem veteris legis consequebatur prosperitas temporalis, ut patet Deut. 28. observatores autem novæ legis consequitur multiplex adversitas, prout dicitur 2. ad Corint. 6. *Exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis* &c. Ergo lex nova est gravior, quam lex vetus.

3. Præterea. Quod se habet ex additione ad alterum, videtur esse difficilius: Sed lex nova se habet ex additione ad veterem. nam lex vetus prohibuit perjurium, lex nova etiam juramentum: lex vetus prohibuit dissidium uxoris sine libello repudii, lex autem nova omnino dissidium prohibuit, ut patet Matth. 5. secundum expositionem August. (*l.* 1. *de serm. Domini in monte, cap.* 14. *tom.* 4.) Ergo lex nova est gravior, quam vetus.

Sed contra est, quod dicitur Matth. 11. *Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis*: Quod exponens Hilarius (*can.* 11. *in Matth. non procul a fi.*) dicit: *Legis difficultatibus laborantes, & peccatis sæculi oneratos ad se advocat*: & postmodum de jugo Evangelii subdit, *Jugum enim meum suave est, & onus meum leve*. Ergo lex nova est levior, quam vetus.

Respondeo dicendum, quod circa opera virtutis, de quibus præcepta legis dantur, *duplex* difficultas attendi potest. *Una* quidem ex parte exteriorum operum, quæ ex seipsis quamdam difficultatem habent, & gravitatem. Et *quantum ad hoc lex vetus est multo gravior, quam nova*; quia ad plures actus exteriores obligabat lex vetus in multipli-

tiplicibus cæremoniis, quam lex nova, quæ præter præcepta legis naturæ paucissima superaddidit in doctrina Christi, & Apostolorum: licet aliqua sint postmodum superaddita ex institutione sanctorum Patrum; in quibus etiam Augustin. dicit esse moderationem attendendam, ne conversatio fidelium onerosa reddatur. dicit enim ad inquisitiones Januarii (*ep.* 119. *c.* 19. *a med. tom.* 2.) de quibusdam, quod *ipsam religionem nostram, quam in manifestissimis, & paucissimis celebrationum sacramentis Dei voluit misericordia esse liberam, servilibus premunt oneribus; adeo ut tolerabilior sit conditio Judæorum, qui legalibus sarcinis, non humanis præsumptionibus subjiciuntur.*

Alia autem difficultas est circa opera virtutum in interioribus actibus; puta quod aliquis opus virtutis exerceat prompte, & delectabiliter: Et circa hoc difficile est virtus. hoc enim non habenti virtutem est valde difficile, sed per virtutem redditur facile. Et *quantum ad hoc præcepta novæ legis sunt graviora præceptis veteris legis*; quia in nova lege prohibentur interiores motus animi, qui expresse in veteri lege non prohibebantur in omnibus, etsi in aliquibus prohiberentur, in quibus tamen prohibendis pœna non apponebatur: Hoc autem est difficillimum non habenti virtutem; sicut etiam Philos. dicit in 5. Ethic. (*cap.* 9. *ad fi. to.* 5.) quod *operari ea quæ justus operatur, facile est, sed operari eo modo quo justus operatur*, scilicet delectabiliter, & prompte, *est difficile non habenti justitiam*. Et sic etiam dicitur 1. Joan. 5. quod *mandata ejus gravia non sunt*: Quod exponens August. (*l. de nat. & grat. cap.* 69. *to.* 7.) dicit, quod *non sunt gravia amanti, sed non amanti sunt gravia.*

Ad primum ergo dicendum, quod auctoritas illa loquitur expresse de difficultate novæ legis, quantum ad expressam cohibitionem interiorum motuum.

Ad secundum dicendum, quod adversitates, quas patiuntur observatores novæ legis, non sunt ab ipsa lege impositæ; sed tamen propter amorem, in quo ipsa lex consistit, faciliter tolerantur: quia, sicut Aug. dicit in lib. de verb. Dom. (*ser.* 9. *a med. & serm.* 48. *de Temp. to.* 10.) *omnia sæva, & immania, & facilia, & prope nulla efficit amor.*

Ad tertium dicendum, quod illæ additiones ad præcepta veteris legis ad hoc ordinantur, ut facilius impleatur quod vetus lex mandabat, sicut Augustinus dicit (*lib.* 1. *de serm. Dom. in monte, ex cap.* 17. *&* 19. *to.* 4.) & ideo per hoc non ostenditur,

tur, quod nova lex sit gravior, sed magis quod sit facilior.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo* : quomodo per rationem & ostendas, & recte intelligas, merito esse a scripturis insinuatum, quod lex nova est minus gravis, quam vetus. Ut per dictum illud *Matth.* 1. secundum quod cum expositione B. Hilarii ponitur *in argum. con.* Pro cujus captu nota ly *jugum meum* dicere legem novam secundum suum principale consideratam, & ly *onus meum* dicere eandem legem secundum suum secundarium. Et ideo ad ly *jugum* reddit ly *suave* & ad ly *onus* reddit ly *leve*. Nam gratiæ Spiritus sancti, quæ est novæ legis principale, *quæst.* 106. *art.* 1. proprium est causare quandam suavitatem in anima, secundum illud Psalm. 108. *Suavis est misericordia tua*, & mandatis per scripturam notificatis, quod est secundarium ejusdem legis, *quæst.* 106. *ibid.* convenit esse grave, vel leve ad portandum per eorum observantiam. Ostenditur etiam, quod per ly *jugum meum* intelligit gratiam, quia huic dicto præmittit humilitatem, dicens ly *humilis corde*, quoniam solis *humilibus*, quales per illa verba nos volebat esse, *Deus dat gratiam*, Jac. 4. Notabis quoque, quod dicere ly *onus leve*, non est (quamvis in prima superficie videatur) contra conclusionem articuli *secundam*, quæ dixit, legem novam, quoad hoc, esse antiqua graviorem, quoniam, licet *gravis sit non amanti*, idest non habenti principale legis, idest gratiam, tamen eadem *levis est amanti*. In quo ultimo sensu loquitur ibi Evangelium, in cujus signum dicit ly *jugum*, antequam dicat ly *onus leve:* conclusio autem ipsa loquebatur in *primo* sensu. Item idipsum, scilicet, quod lex nova non sit gravior veteri, insinuatur per dictum illud Act. 15. *Quid tentatis imponere jugum super cervices discipulorum, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus? sed per gratiam Domini nostri Jesu Christi credimus salvari.* Ad planam enim literam fit ibi sermo de gravitate legum ad invicem comparata (ut patet legenti) & concluditur a concilio illo Apostolorum, quod lex vetus est multo gravior, quam lex nova. *Secundo* vides quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim, &c.

QUÆ-

QUÆSTIO CVIII.

De his, quæ continentur in lege nova, in quatuor articulos divisa.

DEinde considerandum est de his, quæ continentur in lege nova.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

Primo. Utrum lex nova debeat aliqua opera exteriora præcipere, vel prohibere.
Secundo. Utrum sufficienter se habeat in exterioribus actibus præcipiendis, vel prohibendis.
Tertio. Utrum convenienter instituat homines quantum ad actus interiores.
Quarto. Utrum convenienter superaddat consilia præceptis.

ARTICULUS I. 572

Utrum lex nova aliquos exteriores actus debeat præcipere, vel prohibere.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod lex nova nullos exteriores actus debeat præcipere, vel prohibere. Lex enim nova est Evangelium regni, secundum illud Matth. 24. *Prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe:* Sed regnum Dei non consistit in exterioribus actibus, sed solum in interioribus, secundum illud Luc. 17. *Regnum Dei intra vos est*. & Roman. 14. *Non est regnum Dei esca, & potus, sed justitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto*. Ergo lex nova non debet præcipere, vel prohibere aliquos exteriores actus.

2. Præterea. Lex nova est lex Spiritus, ut dicitur Rom. 8. Sed *ubi Spiritus Domini, ibi libertas*, ut dicitur 2. ad Corinth. 3. non est autem libertas, ubi homo obligatur ad aliqua opera exteriora facienda, vel vitanda. Ergo lex nova non continet aliqua præcepta, vel prohibitiones exteriorum actuum.

3. Præterea. Omnes exteriores actus pertinere intelliguntur ad manum, sicut interiores actus pertinent ad animum: Sed hæc ponitur differentia inter novam legem, & veterem, quod vetus lex *cohibet manum*, sed lex nova *cohibet animum*. Ergo in lege nova non debent poni prohibitiones, &

præ-

præcepta exteriorum actuum, sed solum interiorum.

Sed Contra est, quod per legem novam efficiuntur homines *filii lucis*. unde dicitur Joan. 12. *Credite in lucem, ut filii lucis sitis:* Sed filios lucis decet opera lucis facere, & opera tenebrarum abjicere, secundum illud Ephes. 5. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino; ut filii lucis ambulate*. Ergo lex nova quædam exteriora opera debuit prohibere, & quædam præcipere.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*qu.* 106. *art.* 1. & 2.) principalitas legis novæ est gratia Spiritus sancti, quæ manifestatur in fide per dilectionem operante. Hanc autem gratiam consequuntur homines per Dei Filium hominem factum, cujus humanitatem Deus replevit gratia, & exinde est ad nos derivata. Unde dicitur Joan. 1. *Verbum caro factum est*. & postea subditur, *Plenum gratiæ, & veritatis*. & infra, *De plenitudine ejus nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia*. unde subditur, quod *gratia, & veritas per Jesum Christum facta est*. Et ideo convenit, *ut per aliqua exteriora sensibilia gratia a Verbo incarnato profluens in nos deducatur, & ex gratia interiori, per quam caro spiritui subditur, exteriora quædam opera sensibilia producantur*.

Sic igitur exteriora opera *dupliciter* ad gratiam pertinere possunt. *Uno modo*, sicut inducentia aliqualiter ad gratiam: Et *talia sunt opera Sacramentorum, quæ in nova lege sunt instituta; sicut Baptismus, Eucharistia, & alia hujusmodi*.

Alia vero sunt opera exteriora, quæ ex instinctu gratiæ producuntur: Et in his est quædam differentia attendenda. *Quædam* enim habent necessariam convenientiam, vel contrarietatem ad interiorem gratiam, quæ in fide per dilectionem operante consistit: Et *hujusmodi exteriora opera sunt præcepta, vel prohibita in lege nova; sicut præcepta est confessio fidei, & prohibita negatio*. dicitur enim Matth. 10. *Qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo: qui autem negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo*.

Alia vero sunt opera, quæ non habent necessariam contrarietatem, vel convenientiam ad fidem per dilectionem operantem: Et *talia opera non sunt in nova lege præcepta, vel prohibita ex ipsa prima legis institutione, sed relicta sunt a legislatore (sc. Christo) unicuique, secundum quod aliquis alicujus curam gerere debet*: Et sic unicuique liberum est circa

ea talia determinare, quid sibi expediat facere, vel vitare, & cuicunque præsidenti circa talia ordinare suis subditis, quid sit in talibus faciendum, vel vitandum. Unde etiam quantum ad hoc dicitur lex Evangelii *lex libertatis*. nam lex vetus multa determinabat, & pauca relinquebat hominum libertati determinanda.

Ad primum ergo dicendum, quod regnum Dei in interioribus actibus consistit principaliter; sed ex consequenti etiam ad regnum Dei pertinent omnia illa, sine quibus interiores actus esse non possunt: Sicut si regnum Dei est interior justitia, & pax, & gaudium spirituale, necesse est quod omnes exteriores actus, qui repugnant justitiæ, aut paci, aut gaudio spirituali, repugnent etiam regno Dei; & ideo sunt in Evangelio regni prohibendi: illa vero, quæ indifferenter se habent respectu horum, puta comedere hos, vel illos cibos, in his non est regnum Dei. Unde Apostolus præmittit: *Non est regnum Dei esca, & potus*.

Ad secundum dicendum, quod secundum Philosophum in 1. Metaph. (*cap. 2. cir. med. to. 3.*) *liber est, qui sui causa est*. Ille ergo libere aliquid agit, qui ex seipso agit. Quod autem homo agit ex habitu suæ naturæ convenienti, ex seipso agit; quia *habitus inclinat in modum naturæ*. Si vero habitus esset naturæ repugnans, homo non ageret, secundum quod est ipse, sed secundum aliquam corruptionem sibi supervenientem. Quia igitur gratia Spiritus sancti est sicut interior habitus nobis infusus, inclinans nos ad recte operandum, facit nos libere operari ea, quæ conveniunt gratiæ, & vitare ea, quæ gratiæ repugnant. Sic igitur lex nova dicitur lex libertatis *dupliciter*. *Uno modo*, quia non arctat nos ad facienda, vel vitanda aliqua, nisi quæ de se sunt vel necessaria, vel repugnantia saluti, quæ cadunt sub præcepto, vel prohibitione legis. *Secundo*, quia hujusmodi præcepta, vel prohibitiones facit nos libere implere, inquantum ex interiori instinctu gratiæ ea implemus. Et propter hęc *duo* lex nova dicitur *lex perfectæ libertatis* Jacobi 1.

Ad tertium dicendum, quod lex nova prohibendo animum ab ordinatis motibus, oportet etiam quod cohibeat manum ab inordinatis actibus, qui sunt effectus interiorum motuum.

AP-

APPENDIX.

EX articulo habes *primo:* quomodo per rationem oſtendas, merito eſſe, a ſcripturis inſinuatum, quod lex nova debuit aliquos actus exteriores præcipere, & prohibere. Ut *Joan.* 12. Secundum quod cum applicatione ſimul cum *Eph.* 5. ponitur *in arg. cont.* Pro quo & dic illud, quo zelo novæ legis, inquit Apoſtolus Rom. 13. *Abjicite opera tenebrarum, & induimini arma lucis ſic, ut in die*, ſcilicet novæ legis, quæ jam appropinquavit, *honeſte ambulemus. Non in cubilibus, & impudicitiis, non*, &c. Item per illud Matth. 5. *Sic luceat lux veſtra coram hominibus, ut videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum, qui in cælis eſt.* Patet enim, quod Dominus de operibus exterioribus hoc præcipit: quoniam homines non interiores in ſe, ſed exteriores in ſe vident, & interiores ſolum, ut in exterioribus, tamquam in effectibus interiorum, manifeſtantur. Cæterum pro ly *debuit*, quod convenientiam ſonat; vide, & inde applica huc pro majori intenti præmiſſi concluſionis confirmatione de convenientia ſcripturarum, *quæſt. ſexageſima octava, art.* 4. *append.* & 2. 2. *qu.* 122. *art.* 2. *app.* & *qu.* 140. *art.* 1. *append. Secundo* vides: quomodo ex iis bene penſatis, & applicatis doctrina præſens Angelica viciſſim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS II. 573

Utrum lex nova ſufficienter exteriores actus ordinaverit.

Inf. a. 4. *& quol.* 4. *a.* 13. *corp.*

AD Secundum ſic proceditur. Videtur, quod lex nova inſufficienter exteriores actus ordinaverit. Ad legem enim novam præcipue pertinere videtur fides per dilectionem operans, ſecundum illud ad Gal. 5. *In Chriſto Jeſu neque circumciſio aliquid valet, neque præputium, ſed fides, quæ per dilectionem operatur:* Sed lex nova explicavit quædam credenda, quæ non erant in veteri lege explicita; ſicut de fide Trinitatis. Ergo etiam debuit ſuperaddere aliqua exteriora opera moralia, quæ non erant in veteri lege determinata.

2. Præterea. In veteri lege non ſolum ſunt inſtitu-

stituta sacramenta, sed etiam aliqua sacra, ut supra dictum est: (*q.* 101. *a.* 4. & *q.* 102. *a.* 4.) Sed in nova lege etsi sint instituta aliqua sacramenta, nulla tamen sacra instituta a Deo videntur; puta quæ pertineant vel ad sanctificationem alicujus templi, vel vasorum, vel etiam ad aliquam solemnitatem celebrandam. Ergo lex nova insufficienter exteriora opera ordinavit.

3. Præterea. In veteri lege sicut erant quædam observantiæ pertinentes ad Dei ministros, ita etiam erant quædam observantiæ pertinentes ad populum, ut supra dictum est, (*q.* 101. *a.* 4. & 102. *a.* 5. & 6.) cum de cæremonialibus veteris legis ageretur: Sed in nova lege videntur aliquæ observantiæ esse datæ ministris Dei, ut patet Matth. 10. *Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecunias in zonis vestris*, & cætera, quæ ibi sequuntur, & quę dicuntur Luc. 9. & 10. Ergo etiam debuerunt aliquæ observantiæ institui in nova lege ad populum fidelem pertinentes.

4. Præterea. In veteri lege præter moralia, & cæremonialia fuerunt quædam judicialia præcepta: Sed in lege nova non traduntur aliqua judicialia præcepta. Ergo lex nova insufficienter exteriora opera ordinavit.

Sed contra est, quod Dominus dicit Matth. 7. *Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram:* Sed sapiens ædificator nihil omittit eorum, quæ sunt necessaria ad ædificium. Ergo in verbis Christi sufficienter sunt omnia posita, quæ pertinent ad salutem humanam.

Respondeo dicendum, quod sicut dictum est, (*art. præc.*) lex nova in exterioribus illa solum præcipere debuit, vel prohibere, per quæ in gratiam introducimur, vel quæ pertinent ad rectum gratiæ usum ex necessitate. Et quia gratiam ex nobis consequi non possumus, sed per Christum solum, ideo Sacramenta, per quæ gratiam consequimur, ipse Dominus instituit per seipsum, scilicet Baptismum, Eucharistiam, Ordinem ministrorum novæ legis, instituendo Apostolos, & septuaginta duos discipulos, & Pœnitentiam, & Matrimonium indivisibile: Confirmationem etiam promisit per Spiritus sancti missionem: Ex ejus etiam institutione Apostoli leguntur oleo infirmos ungendo sanasse, ut habetur Marc. 6. quæ sunt novæ legis Sacramenta. Rectus autem gratiæ usus est per opera charitatis: Quæ quidem, secundum quod sunt de ne-

necessitate virtutis, pertinent ad præcepta moralia; quæ etiam in veteri lege tradebantur. unde quantum ad hoc lex nova super veterem addere non debuit circa exteriora agenda; Determinatio autem prædictorum operum in ordine ad cultum Dei pertinet ad præcepta cæremonialia legis; in ordine vero ad proximum ad judicialia, ut supra dictum est. (*qu.* 99. *a.* 4.) Et ideo, quia istæ determinationes non sunt secundum se de necessitate interioris gratiæ, in qua lex consistit, idcirco non cadunt sub præcepto novæ legis, sed relinquuntur humano arbitrio; quædam quidem quantum ad subditos, quæ scilicet pertinent singillatim ad unumquemque; quædam vero ad prælatos temporales, vel spirituales, quæ scilicet pertinent ad utilitatem communem.

Sic igitur *lex nova nulla alia exteriora opera determinare debuit præcipiendo, vel prohibendo, nisi sacramenta, & moralia præcepta, quæ de se pertinent ad rationem virtutis; puta non esse occidendum, non esse furandum, & alia hujusmodi.*

Ad primum ergo dicendum, quod ea quæ sunt fidei, sunt supra rationem humanam. unde in ea non possumus pervenire, nisi per gratiam. & ideo, abundantiori gratia superveniente, oportuit plura credenda explicari. Sed ad opera virtutum dirigimur per rationem naturalem, quæ est regula quædam operationis humanæ, ut supra dictum est. (*q.* 19. *a.* 3. & *q.* 63. *a.* 2.) Et ideo in his non oportuit aliqua præcepta dari ultra moralia legis præcepta, quæ sunt de dictamine rationis.

Ad secundum dicendum, quod in Sacramentis novæ legis datur gratia, quæ non est nisi a Christo. & ideo oportuit, quod ab ipso institutionem haberent: Sed in sacris non datur aliqua gratia, puta in consecratione templi, vel altaris, vel aliorum hujusmodi, aut etiam in ipsa celebritate solemnitatum. Et ideo quia talia secundum seipsa non pertinent ad necessitatem interioris gratiæ, Dominus fidelibus instituenda reliquit pro suo arbitrio.

Ad tertium dicendum, quod illa præcepta Dominus dedit Apostolis, non tanquam cæremoniales observantias, sed tanquam moralia instituta: Et possunt intelligi *dupliciter*. *Uno modo*, secundum August. in lib. 2. de consensu Evangelistarum (*cap.* 30. *ante med. to.* 4.) ut non sint præcepta, sed concessiones. Concessit enim eis, ut possent pergere ad prædicationis officium sine pera, & baculo, & aliis hujusmodi, tanquam habentes potestatem necessaria vitæ accipiendi ab illis, quibus prædicabant. unde

sub-

ſubdit, *Dignus eſt enim operarius cibo ſuo*: Non autem peccat, ſed ſupererogat, qui ſua portat, ex quibus vivat in prædicationis officio, non accipiens ſumptum ab his, quibus Evangelium prædicat; ſicut Paulus fecit. *Alio modo* poſſunt intelligi, ſecundum aliorum Sanctorum expoſitionem, ut ſint quædam ſtatuta temporalia Apoſtolis data pro illo tempore, quo mittebantur ad prædicandum in Judæam ante Chriſti paſſionem. Indigebant enim diſcipuli, quaſi adhuc parvuli ſub Chriſti cura exiſtentes, accipere aliqua ſpecialia inſtituta a Chriſto, ſicut quilibet ſubditi a ſuis Prælatis; præcipue quia erant paulatim exercitandi, ut temporalium ſolicitudinem abdicarent: per quod reddebantur idonei ad hoc, quod Evangelium per univerſum orbem prædicarent. Nec eſt mirum, ſi adhuc durante ſtatu veteris legis, & nondum perfectam libertatem ſpiritus conſecutis, quoſdam determinatos modos vivendi inſtituit: Quæ quidem ſtatuta imminente paſſione removit, tanquam diſcipulis jam per ea ſufficienter exercitatis. Unde Luc. 22. dixit: *Quando miſi vos ſine ſacculo, & pera, & calceamentis, numquid defuit aliquid vobis? At illi dixerunt, Nihil: Dixit ergo eis, Sed nunc qui habet ſacculum, tollat ſimiliter & peram*. jam enim imminebat tempus perfectæ libertatis, ut totaliter ſuo dimitterentur arbitrio in his, quę ſecundum ſe non pertinent ad neceſſitatem virtutis.

Ad quartum dicendum, quod judicialia etiam ſecundum ſe conſiderata non ſunt de neceſſitate virtutis, quantum ad talem determinationem, ſed ſolum quantum ad communem rationem juſtitiæ. Et ideo judicialia præcepta reliquit Dominus diſponenda his, qui curam aliorum erant habituri, vel ſpiritualem, vel temporalem: ſed circa judicialia pręcepta veteris legis quædam explanavit, propter malum intellectum Phariſæorum, ut infra dicetur (*ar. ſeq. ad* 2.)

A P P E N D I X.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem oſtendas, merito eſſe a ſcripturis inſinuatum, quod lex nova de exterioribus operibus ſufficienter ordinavit. Ut per illud Matth. 7. *Omnis*, &c. Secundum quod cum diſcurſu eſt *in argum. cont*. Item per dicta, ſi recte huc applicentur (id quod facile) quæ ponuntur *quæſt*. 68. *ar*. 4. *app*. Et 2. 2. *qu*. 179.

a. 2. *app.* *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, &c.

ARTICULUS III. 574

Utrum lex nova hominem circa interiores actus sufficienter ordinaverit.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod circa interiores actus lex nova insufficienter hominem ordinaverit. Sunt enim decem præcepta decalogi ordinantia hominem ad Deum, & proximum: Sed Dominus solum circa tria illorum aliquid explicavit, scilicet circa prohibitionem homicidii, & circa prohibitionem adulterii, & circa prohibitionem perjurii. Ergo videtur, quod insufficienter hominem ordinaverit, explicationem aliorum præceptorum prætermittens.

2. Preterea. Dominus nihil ordinavit in Evangelio de judicialibus præceptis, nisi circa repudium uxoris, & circa pœnam talionis, & circa persecutionem inimicorum: sed multa sunt alia judicialia præcepta veteris legis, ut supra dictum est. (*quæ.* 104. *a.* 4. *& q.* 105.) Ergo quantum ad hoc insufficienter vitam hominum ordinavit.

3. Præterea. In veteri lege præter præcepta moralia, & judicialia, erant quædam cæremonialia, circa quæ Dominus nihil ordinavit. Ergo videtur insufficienter ordinasse.

4. Præterea. Ad interiorem bonam mentis dispositionem pertinet, ut nullum bonum opus homo faciat propter quemcunque temporalem finem: Sed multa sunt alia temporalia bona, quam favor humanus: multa etiam sunt alia bona opera, quam jejunium, eleemosyna, & oratio. Ergo inconveniens fuit, quod Dominus docuit solum circa hæc tria opera gloriam favoris humani vitari, & nihil aliud terrenorum bonorum.

5. Præterea. Naturaliter homini inditum est, ut solicitetur circa ea, quæ sunt sibi necessaria ad vivendum. in qua etiam solicitudine alia animalia cum homine conveniunt. unde dicitur Proverb. 6. *Vade ad formicam, o piger, & considera vias ejus; quæ cum non habeat præceptorem, vel ducem, parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe quod comedat:* Sed omne præceptum, quod datur contra inclinationem naturæ, est iniquum, utpote contra legem naturalem existens. Ergo inconvenienter videtur

detur Dominus prohibuisse solicitudinem victus, & vestitus.

6. Præterea. Nullus actus virtutis est prohibendus: Sed judicium est actus justitiæ, secundum illud Psal. 93. *Quousque justitia convertatur in judicium.* Ergo inconvenienter videtur Dominus judicium prohibuisse: Et ita videtur lex nova insufficienter hominem ordinasse circa interiores actus.

Sed Contra est, quod August. dicit in lib. 1. de sermone Domini in monte: (*cap.* 1. *cir. princ. to.* 4.) *Considerandum est, quia cum dixit, qui audit verba mea hæc, satis significat sermonem istum Domini omnibus præceptis, quibus Christiana vita formatur, esse perfectum.*

Respondeo dicendum, quod, sicut ex inducta auctoritate Augustini apparet, sermo, quem Dominus in monte proposuit, totam informationem Christianæ vitæ continet, in quo perfecte interiores motus hominis ordinantur.

Nam post declaratum beatitudinis finem, commendata Apostolica dignitate, per quos erat doctrina Evangelica promulganda, ordinat interiores hominis motus; *primo* quidem quantum ad seipsum; & *deinde* quantum ad proximum. Quantum autem ad seipsum *dupliciter*, secundum *duos* interiores hominis motus circa agenda; qui sunt *voluntas de agendis*, & *intentio de fine*. Unde primo ordinat hominis voluntatem secundum diversa legis præcepta; ut scilicet abstineat aliquis non solum ab exterioribus operibus, quæ sunt secundum se mala, sed etiam ab interioribus, & ab occasionibus malorum: Deinde ordinat intentionem hominis, dicens quod in bonis quæ agimus, neque quæramus humanam gloriam, neque mundanas divitias; quod est thesaurizare in terra. Consequenter autem ordinat interiorem hominis motum quoad proximum, ut scilicet eum non temerarie, aut injuste judicemus, aut præsumptuose; neque tamen sic simus apud proximum remissi, ut eis sacra committamus, si sint indigni. Ultimo autem docet modum adimplendi Evangelicam doctrinam, scilicet implorando divinum auxilium, & conatum apponendo ad ingrediendum per angustam portam perfectæ virtutis, & cautelam adhibendo, ne a seductoribus corrumpamur; & quod observatio mandatorum ejus est necessaria ad virtutem; non autem sufficit sola confessio fidei, vel miraculorum operatio, vel solus auditus.

Ad primum ergo dicendum, quod Dominus circa

ea illa legis præcepta explicationem appofuit, in quibus Scribæ, & Pharifæi non rectum intellectum habebant: Et hoc contingebat præcipue circa tria præcepta decalogi. Nam circa prohibitionem adulterii, & homicidii æstimabant folum exteriorem actum prohiberi, non autem interiorem appetitum: Quod magis credebant circa homicidium, & adulterium, quam circa furtum, vel falfum teftimonium; quia motus iræ in homicidium tendens, & concupifcentiæ motus tendens in adulterium, videntur aliqualiter nobis a natura ineffe, non autem appetitus furandi, vel falfum teftimonium dicendi. Circa perjurium vero habebant falfum intellectum, credentes perjurium quidem effe peccatum, juramentum autem per fe effe appetendum, & frequentandum; quia videtur ad Dei reverentiam pertinere. & ideo Dominus oftendit juramentum non effe appetendum, tanquam bonum, fed melius effe abfque juramento loqui, nifi neceffitas cogat.

Ad fecundum dicendum, quod circa judicialia præcepta *dupliciter* Scribæ, & Pharifæi errabant. *Primo* quidem, quia quædam, quæ in lege Moyfi erant tradita tanquam permiffiones, æstimabant effe per fe jufta; fcilicet repudium uxoris, & ufuras accipere ab extraneis. & ideo Dominus prohibuit uxoris repudium Matth. 5. & ufurarum acceptionem Luc. 6. dicens: *Date mutuum nihil inde fperantes*. *Alio modo* errabant credentes, quædam, quæ lex vetus inftituerat facienda propter juftitiam, effe exequenda ex appetitu vindictæ, vel ex cupiditate temporalium rerum, vel ex odio inimicorum: Et hoc in tribus præceptis. Appetitum enim vindictæ credebant effe licitum propter præceptum datum de pœna talionis: quod quidem fuit datum, ut juftitia fervaretur, non ut homo vindictam quæreret. & ideo Dominus ad hoc removendum docet, animum hominis fic debere effe præparatum, ut, fi neceffe fit, etiam paratus fit plura fuftinere. Motum autem cupiditatis æstimabant effe licitum propter præcepta judicialia, in quibus mandabatur reftitutio rei ablatæ fieri etiam cum aliqua additione, ut fupra dictum eft: (*quæft.* 105. *ar.* 2. *ad* 9.) & hoc quidem lex mandavit propter juftitiam obfervandam, non ut daret cupiditati locum. & ideo Dominus docet, ut ex cupiditate noftra non repetamus, fed fimus parati, fi neceffe fuerit, etiam ampliora dare. Motum vero odii credebant effe licitum propter præcepta legis data de hoftium interfectione: quod quidem lex ftatuit propter juftitiam implendam,

dam,

dam, ut supra dictum est, (*quæst.* 105. *ar.* 3. *ad* 4.) non propter odia exsaturanda. & ideo Dominus docet, ut ad inimicos dilectionem habeamus, & parati simus, si necesse fuerit, etiam benefacere. Hæc enim præcepta secundum præparationem animi sunt accipienda, ut August. exponit. (*lib.* 1. *de serm. Dom. in monte*, *c.* 19. *& seq. to.* 4.)

Ad tertium dicendum, quod præcepta moralia omnino in nova lege remanere debebant; quia secundum se pertinent ad rationem virtutis. Præcepta autem judicialia non remanebant ex necessitate secundum modum, quem lex determinavit, sed relinquebatur arbitrio hominum, utrum sic, vel aliter esset determinandum. & ideo convenienter Dominus circa hæc duo genera præceptorum nos ordinavit. Præceptorum autem cæremonialium observatio totaliter per rei impletionem tollebatur. & ideo circa hujusmodi præcepta in illa communi doctrina nihil ordinavit. Ostendit tamen alibi, quod totus corporalis cultus, qui erat determinatus in lege, erat in spiritualem commutandus; ut patet Joann. 4. ubi dixit: *Veniet hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem; sed veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu, & veritate.*

Ad quartum dicendum, quod omnes res mundanæ ad *tria* reducuntur, scilicet *honores*, *divitias*, & *delicias*, secundum illud 1. Joann. 2. *Omne, quod est in mundo, concupiscentia carnis est*, quod pertinet ad delicias carnis, *& concupiscentia oculorum*, quod pertinet ad divitias, *& superbia vitæ*, quod pertinet ad ambitum gloriæ, & honoris. Superfluas autem carnis delicias lex non promisit, sed magis prohibuit. Repromisit autem celsitudinem honoris, & abundantiam divitiarum. dicitur enim Deuteron. 28. *Si audieris vocem Domini Dei tui, faciet te excelsiorem cunctis gentibus*, quantum ad primum; Et post pauca subdit, *Abundare faciet te omnibus bonis*, quantum ad secundum. Quæ quidem promissa sic prave intelligebant Judæi, ut propter ea esset Deo serviendum, sicut propter finem. Et ideo Dominus hoc removit, ostendens *primo*, quod opera virtutum non sunt facienda propter humanam gloriam. Et ponit *tria* opera, ad quæ omnia alia reducuntur. Nam omnia, quæ aliquis facit ad refrænandum seipsum in suis concupiscentiis, reducuntur ad *jejunium*: quæcunque vero fiunt propter dilectionem proximi, reducuntur ad *eleemosynam*: quæcunque vero propter cultum

Dei fiunt, reducuntur ad *orationem*. Ponit autem hæc *tria* specialiter, quasi præcipua, & per quę homines maxime solent gloriam venari. *Secundo* docuit, quod non debemus finem constituere in divitiis, cum dixit: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra*.

Ad quintum dicendum, quod Dominus solicitudinem necessariam non prohibuit, sed solicitudinem inordinatam. Est autem *quadruplex* inordinatio solicitudinis vitanda circa temporalia. *Primo* quidem, ut in eis finem non constituamus, neque Deo serviamus propter necessaria victus, & vestitus. unde dicit: *Nolite thesaurizare vobis*, &c. *Secundo*, ut non sic solicitemur de temporalibus cum desperatione divini auxilii. unde Dominus dicit: *Scit Pater vester, quod his omnibus indigetis*. *Tertio*, ne sit solicitudo præsumptuosa; ut scilicet homo confidat se necessaria vitæ per suam solicitudinem posse procurare absque divino auxilio. quod Dominus removet per hoc, quod *homo non potest aliquid adjicere ad staturam suam*. *Quarto* per hoc, quod homo solicitudinis tempus præoccupat quia scilicet de hoc solicitus est nunc, quod non pertinet ad curam præsentis temporis, sed ad curam futuri. Unde dicit: *Nolite soliciti esse in crastinum*.

Ad sextum dicendum, quod Dominus non prohibet judicium justitiæ, sine quo non possent sancta subtrahi ab indignis; sed prohibet judicium inordinatum, ut dictum est. (*in corp. art.*)

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod circa actus interiores lex nova sufficienter, & convenienter ordinavit hominem. Ut per hoc de sapientia divina, quæ est Christus novæ legis ordinator, dicitur Proverb. 4. *Recti sunt omnes sermones mei*, &c. Et Sapient. 1. *Omnia in pondere, numero, & mensura disposuit*. Pro quibus recte intelligendis, per te postea huic proposito accommodandis, vide *quæst. 60. art. 4. appen.* & 2. 2. *quæst. 122. a. 2. app.* & *q. 140. art. 1. append.* Et *quæst. 179. a. 2. app.* *Secundo* vides, &c.

AR-

ARTICULUS IV.

Utrum convenienter in lege nova consilia quædam determinata sint proposita.

3. *cont. ca.* 230. & *quo.* 5. *a.* 19. *cor.*

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod inconvenienter in lege nova consilia quædam determinata sint proposita. Consilia enim dantur de rebus expedientibus ad finem, ut supra dictum est, (*q.* 14. *ar.* 2.) cum de consilio ageretur: Sed non eadem omnibus expediunt. Ergo non sunt aliqua consilia determinata omnibus proponenda.

2. Præterea. Consilia dantur de meliori bono: Sed non sunt determinati gradus melioris boni. Ergo non debent aliqua determinata consilia dari.

3. Præterea. Consilia pertinent ad perfectionem vitæ: Sed obedientia pertinet ad perfectionem vitæ. Ergo inconvenienter de ea consilium non datur in Evangelio.

4. Præterea. Multa ad perfectionem vitæ pertinentia inter præcepta ponuntur; sicut hoc quod dicitur, *Diligite inimicos vestros*; & præcepta etiam, quæ dedit Dominus Apostolis Matth. 10. Ergo inconvenienter traduntur consilia in nova lege: tum quia non omnia ponuntur: tum etiam quia a præceptis non distinguuntur.

Sed Contra. Consilia sapientis amici magnam afferunt utilitatem, secundum illud Prov. 27. *Unguento, & variis odoribus delectatur cor, & bonis amici consiliis anima dulcoratur*: Sed Christus maxime est sapiens, & amicus. Ergo ejus consilia maximam utilitatem continent, & convenientia sunt.

Respondeo dicendum, quod hæc est differentia inter consilium, & præceptum, quod *præceptum* importat necessitatem, *consilium* autem in optione ponitur ejus, cui datur. Et *ideo convenienter in lege nova, quæ est lex libertatis, supra præcepta sunt addita consilia; non autem in veteri lege, quæ erat lex servitutis*. Oportet igitur, quod præcepta novæ legis intelligantur esse data de his, quę sunt necessaria ad consequendum finem æternæ beatitudinis, in quem lex nova immediate introducit: Consilia vero oportet esse de illis, per quę melius, & expeditius potest homo consequi finem prædictum. Est autem homo constitutus inter res mundi hujus, & spiritualia bona, in quibus æterna beatitudo consistit;

fiftit ; ita quod quanto plus inhæret uni eorum, tanto plus recedit ab altero, & e converso. Qui ergo totaliter inhæret rebus hujus mundi, ut in eis finem constituat, habens eas quasi rationes, & regulas suorum operum, totaliter excidit a spiritualibus bonis. & ideo hujusmodi inordinatio tollitur per præcepta. Sed quod homo totaliter ea quæ sunt mundi, abjiciat, non est necessarium ad perveniendum in finem prædictum : quia potest homo utens rebus hujus mundi, dummodo in eis finem non constituat, ad beatitudinem æternam pervenire ; sed expeditius perveniet totaliter bona hujus mundi abdicando. & ideo de hoc dantur consilia Evangelii.

Bona autem hujus mundi, quæ pertinent ad usum humanæ vitæ, in *tribus* consistunt, scilicet *in divitiis* exteriorum bonorum, quæ pertinent *ad concupiscentiam oculorum*, & *in deliciis carnis*, quæ pertinent *ad concupiscentiam carnis*, & *in honoribus*, qui pertinent *ad superbiam vitæ* ; sicut patet 1. Joan. 2. *Hæc autem tria totaliter derelinquere, secundum quod possibile est, pertinet ad consilia Evangelica. In quibus etiam tribus fundatur omnis religio, quæ statum perfectionis profitetur*. nam divitiæ abdicantur *per paupertatem*, deliciæ carnis *per perpetuam castitatem*, superbia vitæ *per obedientiæ servitutem*.

Hæc autem simpliciter observata pertinent ad consilia simpliciter proposita : sed observatio uniuscujusque eorum in aliquo speciali casu pertinet ad consilium secundum quid, scilicet in casu illo. Puta cum homo dat aliquam eleemosynam pauperi, quando dare non tenetur, consilium sequitur quantum ad factum illud : Similiter etiam quando aliquo tempore determinato a delectationibus carnis abstinet, ut orationibus vacet, consilium sequitur pro tempore illo : Similiter etiam quando aliquis non sequitur voluntatem suam in aliquo facto, quod licite posset facere, consilium sequitur in illo casu : puta si bene faciat inimicis suis, quando non tenetur ; vel si offensam remittat, cujus juste posset exigere vindictam. Et *sic etiam omnia consilia particularia ad illa tria generalia, & perfecta reducuntur*.

Ad primum ergo dicendum, quod prædicta consilia, quantum est de se, sunt omnibus expedientia : sed ex indispositione aliquorum contingit, quod alicui expedientia non sunt ; quia eorum affectus ad hæc non inclinatur. Et ideo Dominus consilia Evangelica proponens, semper facit mentionem de

ido-

idoneitate hominum ad observantiam consiliorum. Dans enim consilium perpetuæ paupertatis Matth. 19. præmittit, *Si vis perfectus esse*: & postea subdit, *Vade, & vende omnia, quæ habes*. Similiter dans consilium perpetuæ castitatis, cum dixit, *Sunt eunuchi, qui castraverunt seipsos propter regnum cælorum*, statim subdit, *Qui potest capere, capiat*. Et similiter Apost. 1. ad Cor. 7. præmisso consilio virginitatis, dicit: *Porro hoc ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis injiciam*.

Ad secundum dicendum, quod meliora bona particulariter in singulis sunt indeterminata: sed illa, quæ sunt simpliciter, & absolute meliora bona in universali sunt determinata; ad quæ etiam omnia illa particularia reducuntur, ut dictum est. (*in corp. art.*)

Ad tertium dicendum, quod etiam consilium obedientiæ Dominus intelligitur dedisse in hoc, quod dixit, *Et sequatur me*; quem sequimur non solum imitando opera, sed etiam obediendo mandatis ipsius, secundum illud Jo. 10. *Oves meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me*.

Ad quartum dicendum, quod ea quæ de vera dilectione inimicorum, & similibus Dominus dicit Matth. 6. & Luc. 6. si referantur ad præparationem animi, sunt de necessitate salutis; ut scilicet homo sit paratus benefacere inimicis, & alia hujusmodi facere, cum necessitas hoc requiret. & ideo inter præcepta ponuntur. Sed ut aliquis inimicis hoc exhibeat prompte in actu, ubi specialis necessitas non occurrit, pertinet ad consilia particularia, ut dictum est. (*in corp. artic.*) Illa autem, quæ ponuntur Matth. 10. & Luc. 9. & 10. fuerunt quædam præcepta disciplinæ pro tempore illo, vel concessiones quædam, ut supra dictum est. (*a. 2. huj. quæst. ad 3.*) & ideo non inducuntur tamquam consilia.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem interimas hæresim *Calvini* dicentis: Consilium nullum esse in Evangelio, sed omnia esse præcepta. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, hanc merito damnari a Matth. 19. *Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia, quæ habes*. Et *sunt eunuchi, qui se castraverunt propter regnum cælorum; qui potest capere, capiat*. Et 1. Cor. 7. *De virginibus præceptum Domini non habeo*. Nam

ly *si vis perfectus esse*, ly *qui potest capere*, monstrant; id, quod tunc proponitur, relinqui in optione auditorum, quibus proponitur, & consequenter esse consilium. Nam definitio consilii est, quod relinquatur in arbitrio ejus, cui datur; ut dixit textus corpor. & per hanc definitionem distinguitur a præcepto, ibid. & de virginibus se habere præceptum Domini Apostolus negat; cum tamen Dominum sciat esse, commendando illos, locutum de eunuchis, idest virginitatem, seu castitatem servantibus. Nota, quod ly *vis*, ut ex *Matth.* 19. contextu patet, dicitur ad eum, qui jam per observationem præceptorum legis poterat æternam vitam possidere. Ergo est consilium. Item damnari a Papa *Nicolao III.* Et *Clemente V.* per hoc, quod consilia evangelica a præceptis evangelicis distinguuntur, diffuseque distincta, & esse *tria*, scilicet *paupertatem*, *castitatem*, *obedientiam*, indicant: ut patet de *Nicolao in lib. de verb. sign. cap. exiit*. de *Clemente* autem *in lib. Clementin. de verb. signif. capit. exivi de paradiso*. Item damnari a dictis in 2. 2. *articul. nu.* 870. *Tertio* vides; quomodo, &c.

QUÆSTIO CIX.

De exteriori principio humanorum actuum, scilicet de Gratia Dei, in decem articulos divisa.

CONsequenter considerandum est de exteriori principio humanorum actuum, scilicet de Deo, prout ab ipso per gratiam adjuvamur ad recte agendum. Et *primo* considerandum est de Gratia Dei. *Secundo* de causis ejus. *Tertio* de ejus effectibus.

Prima autem consideratio erit *tripartita*. Nam *primo* considerabitur de necessitate gratiæ. *Secundo* de ipsa gratia quantum ad ejus essentiam. *Tertio* de ejus divisione.

Circa primum quæruntur decem.

Primo. Utrum absque gratia possit homo aliquod verum cognoscere.

Secundo. Utrum absque gratia Dei possit homo aliquod bonum facere, vel velle.

Tertio. Utrum homo absque gratia possit Deum diligere super omnia.

Quarto. Utrum absque gratia possit per sua naturalia præcepta legis observare.

Quin-

Quinto. Utrum absque gratia possit mereri vitam æternam.
Sexto. Utrum homo possit se ad gratiam præparare sine gratia.
Septimo. Utrum absque gratia possit resurgere a peccato.
Octavo. Utrum absque gratia possit homo vitare peccatum.
Nono. Utrum homo gratiam consecutus possit absque alio divino auxilio bonum facere, & vitare peccatum.
Decimo. Utrum possit perseverare in bono per seipsum.

ARTICULUS I. 576

Utrum homo sine gratia aliquod verum cognoscere possit.

Inf. ar. 22. ad 3. & 2. d. 28. ar. 3.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod homo sine gratia nullum verum cognoscere possit. Quia super illud 1. Corinth. 12. *Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto*, dicit Glos. Ambrosii: *Omne verum, a quocunque dicatur, a Spiritu sancto est*: Sed Spiritus sanctus habitat in nobis per gratiam. Ergo veritatem cognoscere non possumus sine gratia.

2. Præterea. Augustinus dicit in 1. Soliloq. (*c. 6. in princ. to. 1.*) quod *disciplinarum certissima talia sunt, qualia illa, quæ a Sole illustrantur, ut videri possint: Deus autem ipse est, qui illustrat. Ratio autem ita est in mentibus, ut in oculis est aspectus: mentis autem oculi sunt sensus animæ*: Sed sensus corporis, quantumcunque sit purus, non potest aliquod visibile videre sine solis illustratione. Ergo humana mens, quantuncunque sit perfecta, non potest ratiocinando veritatem cognoscere absque illustratione divina, quæ ad auxilium gratiæ pertinet.

3. Præterea. Humana mens non potest veritatem intelligere nisi cogitando, ut patet per Augustinum in 14. de Trin. (*cap. 7. to. 3.*) Sed Apostolus dicit 2. ad Corin. 3. *Non sufficientes sumus aliquid cogitare a nobis, quasi ex nobis*. Ergo homo non potest cognoscere veritatem per seipsum sine auxilio gratiæ.

Sed Contra est, quod Augustinus dicit in 1. Retract.

tract. (*c.* 4. *ante med. to.* 1.) *Non approbo, quod in oratione dixi: Deus, qui nonnisi mundos verum ſcire voluiſti: reſponderi enim poteſt, multos etiam non mundos multa ſcire vera*: Sed per gratiam homo mundus efficitur, ſecundum illud Pſ. 50. *Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innova in viſceribus meis*. Ergo ſine gratia poteſt homo per ſeipſum veritatem cognoſcere.

Reſpondeo dicendum, quod cognoſcere veritatem eſt uſus quidam, vel actus intellectualis luminis: quia, ſecundum Apoſtolum ad Epheſ. 5. *Omne, quod manifeſtatur, lumen eſt*. Uſus autem quilibet quemdam motum importat, large accipiendo motum, ſecundum quod intelligere, & velle motus quidam eſſe dicuntur, ut patet per Philoſophum in 3. de anima. (*tex.* 28. *to.* 2.)

Videmus autem in corporalibus, quod ad motum non ſolum requiritur ipſa forma, quæ eſt principium motus vel actionis, ſed etiam requiritur motio primi moventis. Primum autem movens in ordine corporalium eſt corpus cœleſte. Unde quantumcunque ignis habeat calorem perfectum, non alteraret, niſi per motionem corporis cœleſtis. Manifeſtum eſt autem, quod ſicut motus omnes corporales reducuntur in motum cœleſtis corporis, ſicut in primum movens corporale; ita omnes motus tam corporales, quam ſpirituales reducuntur in primum movens ſimpliciter, quod eſt Deus. Et ideo, *quantumcunque natura aliqua corporalis, vel ſpiritualis ponatur perfecta, non poteſt in ſuum actum procedere, niſi moveatur a Deo*: Quæ quidem motio eſt ſecundum ſuæ providentiæ rationem, non ſecundum neceſſitatem naturæ, ſicut motio corporis cœleſtis. Non ſolum autem a Deo eſt omnis motio, ſicut a primo movente, ſed etiam ab ipſo eſt omnis formalis perfectio, ſicut a primo actu. *Sic igitur actio intellectus, & cujuſcunque entis creati dependet a Deo quantum ad* duo. Uno modo, *inquantum ab ipſo habet perfectionem, ſive formam, per quam agit*: Alio modo, *inquantum ab ipſo movetur ad agendum*. Unaquæque autem forma indita rebus creatis a Deo habet efficaciam reſpectu alicujus actus determinati, in quem poteſt ſecundum ſuam proprietatem; ultra autem non poteſt, niſi per aliquam formam ſuperadditam: ſicut aqua non poteſt calefacere, niſi calefacta ab igne. Sic igitur *intellectus humanus habet aliquam formam, ſcilicet ipſum intelligibile lumen, quod eſt de ſe ſufficiens ad quædam intelligibilia cognoſcenda*, ad ea ſcilicet, in

quo-

quorum notitiam per sensibilia possumus devenire. Altiora vero intelligibilia intellectus humanus cocoscere non potest, nisi fortiori lumine perficiatur, sicut lumine fidei, vel prophetiæ; quod dicitur *lumen gratiæ*, inquantum est naturæ superadditum.

Sic igitur *dicendum est, quod ad cognitionem cujuscunque veri homo indiget auxilio divino, ut intellectus a Deo moveatur ad suum actum. Non autem indiget ad cognoscendam veritatem in omnibus nova illustratione superaddita naturali illustrationi, sed in quibusdam, quæ excedunt naturalem cognitionem*: Et tamen quandoque Deus miraculose per suam gratiam aliquos instruit de his, quæ per naturalem rationem cognosci possunt, sicut & quandoque miraculose facit quædam, quæ natura facere potest.

Ad primum ergo dicendum, quod *omne verum, a quocunque dicatur, est a Spiritu sancto*, sicut ab infundente naturale lumen, & movente ad intelligendum, & loquendum veritatem, non autem sicut ab inhabitante per gratiam gratum facientem, vel sicut largiente aliquod habituale donum naturæ superadditum. Sed hoc solum est in quibusdam veris cognoscendis, & loquendis, & maxime in illis, quæ pertinent ad fidem, de quibus Apostolus loquebatur.

Ad secundum dicendum, quod sol corporalis illustrat exterius: sed sol intelligibilis, qui est Deus, illustrat interius. unde ipsum lumen naturale animæ inditum est illustratio Dei, qua illustramur ab ipso ad cognoscendum ea, quæ pertinent ad naturalem cognitionem: & ad hoc non requiritur alia illustratio, sed solum ad illa, quæ naturalem cognitionem excedunt.

Ad tertium dicendum, quod semper indigemus divino auxilio ad cogitandum quodcunque, inquantum ipsum movet intellectum ad agendum. actu enim intelligere aliquid, est cogitare, ut patet per August. 14. de De Trinit. (*loc. cit. in arg.*)

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, & in recto sensu intelligas, merito esse a scripturis & Augustino insinuatum quod homo potest aliquod verum cognoscere sine gratia. A B. Augustino quidem: ut *in arg. cont.* A scripturis, vero per hoc, quod Apostolus multas, magnasque veritates cognovisse Philosophos docet; quos tamen non

non solum sine gratia Dei fuisse, sed etiam gratiæ contrariissima peccata perpetrasse dicit, mortique illos justissime adjudicat. Ut Ro. 2. *Quod notum est Dei, manifestum est in illis*, &c. *invisibilia Dei a creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur*, &c. usque in finem. Non solum ergo simpliciter, sed etiam multum a fortiori, aperit intentum, quod quærebatur. *Secundo* vides: quomodo, &c.

ARTICULUS II. 577

Utrum homo possit velle, & facere bonum absque gratia.

Inf. a. 6. co. & 2. d. 28. a. 1. & di. 39. in exp. l. & 4. d. 17. qu. 1. a. 2. q. 2. ad 1. & 3. & ver. q. 24. a. 1. ad 2. 6. & ad 9. & a. 14. per to. & q. 26. art. 6. ad 2. & quol. 1. a. 7. & quol. 5. art. 2. & 1. Cor. 12.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod homo possit velle, & facere bonum absque gratia. Illud enim est in hominis potestate cujus ipse est dominus: Sed homo est dominus suorum actuum, & maxime ejus quod est velle, ut supra dictum est. (*qu. 1. ar. 1. & qu. 13. a. 6.*) Ergo homo potest velle, & facere bonum per seipsum absque auxilio gratiæ.

2. Præterea. Unumquodque potest magis in id quod est sibi secundum naturam, quam in id, quod est sibi præter naturam: Sed peccatum est contra naturam: ut Damascenus dicit in 2. lib. (*orth. fid. c. 30.*) opus autem virtutis est homini secundum naturam ut supra dictum est. (*qu. 71. art. 1.*) Cum igitur homo per seipsum possit peccare, videtur quod multo magis per seipsum possit bonum velle, & facere.

3. Præterea. *Bonum intellectus est verum*, ut Philosophus dicit in 6. Eth. (*c. 2. to. 5.*) Sed intellectus potest cognoscere verum per seipsum; sicut & quælibet alia res potest suam naturalem operationem per se facere. Ergo multo magis homo potest per seipsum facere, & velle bonum.

Sed Contra est, quod Apostolus dicit Roman. 9. *Non est volentis*, scilicet velle, *neque currentis*, scilicet currere, *sed miserentis Dei*. Et Augustinus dicit in lib. de correptione, & gratia, (*cap. 2. in pr. to. 7.*) quod *sine gratia nullum prorsus sive cogitan-*

tando, sive volendo, & amando, sive agendo, faciunt homines bonum.

Respondeo dicendum, quod natura hominis potest *dupliciter* considerari: *Uno modo* in sui integritate, sicut fuit in primo parente ante peccatum: *Alio modo*, secundum quod est corrupta in nobis post peccatum primi parentis.

Secundum autem *utrumque statum natura humana indiget auxilio divino ad faciendum, vel volendum quodcunque bonum, sicut primo movente*, ut dictum est. (*art. præced.*) Sed *in statu naturæ integræ, quantum ad sufficientiam operativæ virtutis, poterat homo per sua naturalia velle, & operari bonum suæ naturæ proportionatum*, quale est bonum virtutis acquisitæ; non autem bonum superexcedens, quale est bonum virtutis infusæ. Sed *in statu naturæ corruptæ etiam deficit homo ab hoc, quod secundum suam naturam potest, ut non possit totum hujusmodi bonum implere per sua naturalia.* Quia tamen natura humana per peccatum non est totaliter corrupta, ut scilicet toto bono naturæ privetur, *potest quidem etiam in statu naturæ corruptæ per virtutem suæ naturæ aliquod bonum particulare agere*, sicut ædificare domos, plantare vineas & alia hujusmodi, *non tamen totum bonum sibi connaturale, ita quod in nullo deficiat*: sicut homo infirmus potest per seipsum aliquem motum habere, non tamen perfecte potest moveri motu hominis sani, nisi sanetur auxilio medicinæ.

Sic igitur virtute gratuita superaddita virtuti naturę indiget homo in statu naturę integrę quantum ad unum, scilicet ad operandum, & volendum bonum supernaturale: Sed in statu naturę corruptę quantum ad duo, scilicet, ut sanetur, & ulterius ut bonum supernaturalis virtutis operetur, quod est meritorium: Ulterius autem in utroque statu indiget homo auxilio divino, ut ab ipso moveatur ad bene agendum.

Ad primum ergo dicendum, quod homo est dominus suorum actuum, & volendi, & non volendi, propter deliberationem rationis, quæ potest flecti ad unam partem, vel ad aliam: Sed quod deliberet, vel non deliberet, etsi hujusmodi etiam sit dominus, oportet, quod hoc sit per deliberationem præcedentem: Et cum hoc non procedat in infinitum, oportet quod finaliter deveniatur ad hoc, quod liberum arbitrium hominis moveatur ab aliquo exteriori principio, quod est supra mentem humanam, scilicet a Deo, ut etiam Philosophus probat in cap.

de

de bona fortuna. (*sc. l. 7. mor. Eadem. cap. 18. to. 5.*) unde mens hominis etiam sani non ita habet dominium sui actus, quin indigeat moveri a Deo: & multo magis liberum arbitrium hominis infirmi post peccatum, per quod impeditur a bono per corruptionem naturæ.

Ad secundum dicendum, quod peccare nihil aliud est, quam deficere a bono, quod convenit alicui secundum suam naturam. Unaquæque autem res creata sicut esse non habet nisi ab alio, & in se considerata nihil est, ita indiget conservari in bono suæ naturæ convenienti ab alio. potest enim per seipsam deficere a bono; sicut & per seipsam potest deficere in non esse, nisi divinitus conservaretur.

Ad tertium dicendum, quod etiam verum non potest homo cognoscere sine auxilio divino, sicut supra dictum est: (*art. 1. hu. quæst.*) & tamen magis est natura humana corrupta per peccatum quantum ad appetitum boni, quam quantum ad cognitionem veri.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo:* quomodo per rationem ostendas merito esse insinuatum a scriptu., Concilio & Aug. quod homo sine gratia non potest velle bonum. A B. August. quidem: ut *in argum. contr.* a scripturis vero ut *Ro.* 9. secundum quod *ibid.* Item a 2. Corinth. 3. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis*, idest per nos ipsos, sine auxilio Dei. De quo subdit ly *sed omnis sufficientia nostra ex Deo est*. Nota ly *omnis*, idest sive magna, sive parva, sive minor, sive minima Concil. autem *Arausicano*, c. 19. *Natura humana etiamsi in illa integritate, in qua condita est, permaneret, nullo modo seipsam, creatore suo non adjuvante, servaret. Unde, cum sine gratia Dei salutem non possit custodire, quod accepit, quomodo sine Dei gratia poterit reparare, quod amisit?* Et c. 20. *Multa in homine bona fiunt, quæ non facit homo. Nulla vero facit homo bona, quæ non Deus præstet, ut faciat homo.* Hæc ibi. Quod si quæras, quæ bona fiant in homine, quæ non faciat homo, respondet D. August. quod *virtutem*, scilicet infusam, *Deus operatur in nobis sine nobis*, idest sine opere nostro. *Secundo* vides: quomodo ex iis, &c.

AR-

ARTICULUS III. 578

Utrum homo possit diligere Deum super omnia ex solis naturalibus sine gratia.

1. q. 60. ar. 1. & 2. d. 3. qu. 4. & 3. d. 29. ar. 3. & ver. qu. 2. art. 2. ad 16. & qu. 4. art. 1. ad 9. & quol. 1. art. 8.

AD Tertium sic proceditur: Videtur, quod homo non possit diligere Deum super omnia ex solis naturalibus sine gratia. Diligere enim Deum super omnia est proprius, & principalis charitatis actus: Sed charitatem homo non potest habere per seipsum; quia *charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*, ut dicitur Rom. 5. Ergo homo ex solis naturalibus non potest Deum diligere super omnia.

2. Præterea. Nulla natura potest supra seipsam: Sed diligere aliquid plus quam se, est tendere in aliquid supra seipsum. Ergo nulla natura creata potest Deum diligere supra seipsam sine auxilio gratiæ.

3. Præterea. Deo, cum sit summum bonum, debetur summus amor, qui est ut super omnia diligatur: Sed ad summum amorem Deo impendendum, qui ei a nobis debetur, homo non sufficit sine gratia; alioquin frustra adderetur gratia. Ergo homo non potest sine gratia ex solis naturalibus diligere Deum super omnia.

Sed Contra. Primus homo in solis naturalibus constitutus fuit, ut a quibusdam ponitur: in quo statu manifestum est quod aliqualiter Deum dilexit: Sed non dilexit Deum æqualiter sibi, vel minus se; quia secundum hoc peccasset. Ergo dilexit Deum supra se. Ergo homo ex solis naturalibus Deum potest diligere plus quam se, & super omnia.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est in 1. (*q. 60. a. 5.*) in quo etiam circa naturalem dilectionem Angelorum diversæ opiniones sunt positæ, *homo in statu naturæ integræ poterat operari virtute suæ naturæ bonum, quod est sibi connaturale, absque superadditione gratuiti doni, licet non absque auxilio Dei moventis*. Diligere autem Deum super omnia, est quiddam connaturale homini, & etiam cuilibet creaturæ non solum rationali, sed irrationali, & etiam inanimatæ secundum modum amoris, qui unicuique creaturæ competere potest.

Cujus

Cujus ratio eſt, quia unicuique naturale eſt, quod appetat, & amet aliquid, ſecundum quod aptum natum eſt eſſe. Sic enim agitur unumquodque, prout aptum natum eſt eſſe, ut dicitur in 2. Phyſic. (*tex.* 78. *to.* 2.) Manifeſtum eſt autem, quod bonum partis eſt propter bonum totius. unde naturali appetitu, vel amore unaquæque res particularis amat bonum ſuum proprium propter bonum commune totius univerſi, quod eſt Deus. Unde & Dionyſ. dicit in lib. de div. nom. (*cap.* 4. *lect.* 11.) quod *Deus convertit omnia ad amorem ſuiipſius*. Unde homo in ſtatu naturæ integræ dilectionem ſuiipſius referebat ad amorem Dei ſicut ad finem, & ſimiliter dilectionem omnium aliarum rerum: & ita Deum diligebat plus quam ſeipſum, & ſuper omnia. Sed *in ſtatu naturæ corruptæ homo ab hoc deficit ſecundum appetitum voluntatis rationalis*, quæ propter corruptionem naturæ ſequitur bonum privatum, niſi ſanetur per gratiam Dei.

Et ideo dicendum eſt, quod *homo in ſtatu naturę integrę non indigebat dono gratię ſuperadditę naturalibus bonis ad diligendum Deum naturaliter ſuper omnia, licet indigeret auxilio Dei ad hoc eum moventis: Sed in ſtatu naturę corruptę indiget homo etiam ad hoc auxilio gratię naturam ſanantis.*

Ad primum ergo dicendum, quod charitas diligit Deum ſuper omnia eminentius, quam natura. Natura enim diligit Deum ſuper omnia, prout eſt principium, & finis naturalis boni: Charitas autem, ſecundum quod eſt objectum beatitudinis, & ſecundum quod homo habet quandam ſocietatem ſpiritualem cum Deo. Addit etiam charitas ſuper naturalem dilectionem Dei promptitudinem quandam, & delectationem: ſicut habitus quilibet virtutis addit ſuper actum bonum, qui fit ex ſola naturali ratione hominis virtutis habitum non habentis.

Ad ſecundum dicendum, quod cum dicitur, quod nulla natura poteſt ſupra ſeipſam, non eſt intelligendum, quod non poſſit ferri in aliquod objectum, quod eſt ſupra ſe. manifeſtum eſt enim, quod intellectus noſter naturali cognitione poteſt aliqua cognoſcere, quæ ſunt ſupra ſeipſum; ut patet in naturali cognitione Dei: Sed illud intelligendum eſt, quod natura non poteſt ferri in actum excedentem proportionem ſuæ virtutis. talis autem actus non eſt diligere Deum ſuper omnia. hoc enim eſt naturale cuilibet naturæ creatæ, ut dictum eſt. (*in corp. artic.*)

Ad tertium dicendum, quod amor dicitur ſummus

non

non solum quantum ad gradum dilectionis, sed etiam quantum ad rationem diligendi, & dilectionis modum: Et secundum hoc summus gradus dilectionis est, quo charitas diligit Deum ut beatificantem, sicut dictum est. (*in cor. art.*)

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo:* quomodo per rationem & ostendas, & recte intelligas, merito esse a scripturis insinuatum; quod homo, ut sic, naturaliter diligit Deum super omnia. Ut per illud dictum Ecclesiast. septimo, *Deus fecit hominem rectum*. Nam rectitudini contraponitur diligere Deum non super omnia: ut patet ex corp. *Fecit* ergo *hominem rectum*, idest diligentem naturaliter ipsum Deum super omnia. Item per illud 1. Cor. 8. *Charitas ædificat*. Si enim homo, ut homo, non diligeret naturaliter Deum super omnia, tunc charitas adveniens, cujus est diligere supernaturaliter Deum super omnia, non ædificaret, idest non perficeret naturam, elevando ipsam a diligere naturaliter ad diligere supernaturaliter Deum super omnia; sed destrueret. Hoc autem est contra omnes sanctos doctores: quoniam charitatem destructricem quidem vitiorum, sed conservatricem simul, & perfectricem naturæ esse volunt. Vide *ar.* 4. *ad prim.* Naturam quidem tunc conservat quando ipsam invenit amatricem esse naturaliter Dei super omnia, perficit vero eandem, quando ipsam facit amatricem esse eminentiori modo Dei super omnia: adeo, quod natura, quæ ante adventum charitatis, ut natura, diligebat naturaliter Deum super omnia; nunc, post charitatis adventum, ipsamet, ut vestita charitate, diligit supernaturaliter Deum super omnia. Quod si natura diligeret naturaliter Deum non super omnia: ipsam, ut sic facientem charitas destrueret, quoniam hanc ejus inclinationem, utpote perversam sibi contrariam, auferret ab ea. Taceo, quod tunc natura, ut sic, & inclinatio naturalis, ut sic, esset inordinata: cum tamen a Deo sint; &, quæcunque a Deo sunt, ordinata sunt. Ut igitur absurda hæc evitentur, & charitas adveniens naturæ ædificet: relinquitur scholasticis theologis concludendum secundum scripturas: quod homo secundum naturam suam non quidem post peccatum, sed præcise integram, consideratus, amat naturalibus solis viribus Deum super omnia. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, &c.

AR-

ARTICULUS IV. 579

Utrum homo sine gratia per sua naturalia legis præcepta implere possit.

Inf. ar. 5. ad 1. & 2. & 2. d. 28. a. 3. & d. 41. in exp. lit. ad 5. & ver. q. 24. ar. 4.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod homo sine gratia per sua naturalia possit pręcepta legis implere. Dicit enim Apostolus ad Rom. 2. quod *gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt*: Sed illud, quod naturaliter homo facit, per seipsum potest facere absque gratia. Ergo homo potest legis præcepta facere absque gratia.

2. Præterea. Hieronymus dicit in expositione catholicæ fidei, (*epist. ad Damas. quæ est* 17. *inter ascitit. sub fin.*) illos esse maledicendos, qui *Deum præcepisse homini aliquid impossibile dicunt*: Sed impossibile est homini, quod per seipsum implere non potest. Ergo homo potest implere omnia præcepta legis per seipsum.

3. Præterea. Inter omnia præcepta legis maximum est illud: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, ut patet Matth. 22. Sed hoc mandatum potest homo implere ex solis naturalibus, diligendo Deum super omnia, ut sup. dictum est. (*art. pręc.*) Ergo omnia mandata legis potest homo implere sine gratia.

Sed Contra est, quod Aug. dicit in lib. de hæresib. (*hęres.* 88. *to.* 6.) *hoc pertinere ad hęresim Pelagianorum, ut credant, sine gratia hominem posse facere omnia divina mandata*.

Respondeo dicendum, quod implere mandata legis contingit *dupliciter*. *Uno modo* quantum ad substantiam operum; prout scilicet homo operatur justa, & fortia, & alia virtutis opera: Et *hoc modo homo in statu naturę integrę potuit omnia mandata legis implere*; alioquin homo non potuisset in statu illo non peccare; cum nihil aliud sit peccare, quam transgredi divina mandata: *Sed in statu naturę corruptę non potest homo implere omnia mandata divina sine gratia sanante*.

Alio modo possunt impleri mandata legis non solum quantum ad substantiam operis, sed etiam quantum ad modum agendi, ut scilicet ex charitate fiant: Et *sic neque in statu naturę integrę*, ne-

neque in statu naturę corruptę potest homo implere absque gratia legis mandata. Unde August. in lib. de correptione, & gratia, (*c. 2. cir. princ. tom. 7.*) cum dixisset, quod sine gratia nullum prorsus bonum homines faciunt, subdit: *Non solum ut monstrante ipsa, quid faciendum sit, sciant, verum etiam ut pręstante ipsa, faciant cum dilectione quod sciunt*.

Indigent insuper in utroque statu auxilio Dei moventis ad mandata implenda, ut dictum est. (*artic. 3. hu. qu.*)

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut Augustin. dicit in libro de spiritu, & litera, (*cap. 27. in princ. tom. 3.*) *Non moveat, quod naturaliter dixit eos quę legis sunt, facere: hoc enim agit spiritus gratię, ut imaginem Dei, in qua naturaliter facti sumus, instaure in nobis*.

Ad secundum dicendum, quod illud, quod possumus cum auxilio divino, non est nobis omnino impossibile, secundum illud Philosophi in 3. Ethic. (*cap. 3. cir. med. to. 5.*) *Quę per amicos possumus, aliqualiter per nos possumus*. Unde Hier. ibidem confitetur, *sic nostrum liberum esse arbitrium, ut dicamus nos semper indigere Dei auxilio*.

Ad tertium dicendum, quod præceptum de dilectione Dei non potest homo implere ex puris naturalibus, secundum quod ex charitate impletur, ut ex supradictis patet. (*a. 3. hu. qu.*)

A P P E N D I X.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem directam, (hæc est in corpore) tum indirectam, (hęc est solutio argumentorum,) interimas hęresim *Pelagii* dicentis, ut tangitur *in arg. contr.* Cui, tanquam suo magistro, consentit *Cœlestius*. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, hanc merito damnari a dictis scriptur., & Conciliis adductis *a. 2. app.* Item a dictis sup. *art. n. 27.* & *in 2. 2. ar. nu. 670.* Item a dictis in Eluc. *pri. par. ar. nu. 129. 499.* Et a dictis per Veritates aureas super totam legem veterem, *Levit.* 18. *concl.* 1. & *Deut. 6. conc.* 4. Item a Beato Augustino sexdecim fere argumentis efficacibus damnantur in libro de perfectione justit. Qui etiam in libro de fide Cathol. dicit; *Cum Cœlestius, atque Pelagius in Ephesina synodo sint damnati; quomodo poterunt illa capitula recipi quorum damnantur auctores?* Item a Papa *Cœlestino Pr.*, in Epist. sua ad Episcopos Galliæ; ubi damnat errores

Pe-

Pelagii. Inter alia vero dicit; quod *nemo est bonus suis viribus, nisi participatione ejus, qui solus est bonus*. Et, quod *per Christum nos libero bene utimur arbitrio*, Et, quod *omnis sancta cogitatio, & motus piæ voluntatis ex Deo sunt*, Et, quod *gratia Dei non solum peccata dimittit, sed etiam adjuvat, ne committantur; & præstat, ut lex impleatur: non sicut Pelagius ait, facile, quasi sine gratia Dei difficilius possit impleri*. Hæc ibi. Valent multa hic prædicta *ad ar.* 2. 3. *Tertio* vides: quomodo ex iis bene pensatis, &c.

ARTICULUS V. 580

Utrum homo possit mereri vitam æternam sine gratia.

Inf. q. 114. *a.* 2. *&* 1. *q.* 62. *a.* 4. *cor. &* 1. *d.* 14. *q.* 2. *a.* 2. *& q.* 3. *&* 2. *d.* 24. *q.* 1. *a.* 4. *& d.* 26. *a.* 6. *& d.* 29. *a.* 1. *&* 3. *con. c.* 147. *&* 150. *& quol.* 1. *a.* 7. *cor.*

AD Quintum sic proceditur. Videtur, quod homo possit mereri vitam æternam sine gratia. Dicit enim Dominus Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*: Ex quo videtur quod ingredi in vitam æternam sit constitutum in hominis voluntate: Sed id quod in nostra voluntate constitutum est, per nos ipsos possumus. Ergo videtur quod homo per seipsum possit vitam æternam mereri.

2. Præterea. Vita æterna est merces, vel præmium, quod hominibus redditur a Deo, secundum illud Matth. 5. *Merces vestra multa est in cælis*: Sed merces, vel præmium redditur a Deo homini secundum opera ejus, secundum illud Psal. 61. *Tu reddes unicuique secundum opera ejus*. Cum igitur homo sit dominus suorum operum, videtur quod in ejus potestate constitutum sit ad vitam æternam pervenire.

3. Præterea. Vita æterna est ultimus finis vitæ humanæ: Sed quælibet res naturalis per sua naturalia potest consequi finem suum. Ergo multo magis homo, qui est altioris naturæ, per sua naturalia potest pervenire ad vitam æternam absque aliqua gratia.

Sed Contra est, quod Apost. dicit ad Ro. 6. *Gratia Dei vita æterna*: Quod ideo dicitur, sicut glos. ibidem dicit (*est Aug. in lib. de grat. & lib. arb. c.* 9. *cir. med.*

med. to. 7.) ibidem dicit, *ut intelligeremus, Deum ad vitam æternam pro sua miseratione nos perducere.*

Respondeo dicendum, quod actus perducentes ad finem oportet esse fini proportionatos. Nullus autem actus excedit proportionem principii activi. Et ideo videmus in rebus naturalibus, quod nulla res potest perficere effectum per suam operationem qui excedat virtutem activam; sed solum potest producere per operationem suam effectum suæ virtuti proportionatum. Vita autem æterna est finis excedens proportionem naturæ humanæ, ut ex supradictis patet. (*q. 5. a. 5.*) Et ideo homo per sua naturalia non potest producere opera meritoria proportionata vitæ æternæ; sed ad hoc exigitur altior virtus, quæ est virtus gratiæ. Et ideo *sine gratia homo non potest mereri vitam æternam: Potest tamen facere opera perducentia ad bonum aliquod homini connaturale*, sicut laborare in agro, bibere, manducare, & habere amicum, & alia hujusmodi, ut August. dicit in 3. responsione contra Pelagianos. (*sc. l. 3. Hypognost. c. 4. parum a princ. to 7.*)

Ad primum ergo dicendum, quod homo sua voluntate facit opera meritoria vitæ æternæ: sed, sicut August. in eodem libro (*ibid.*) dicit, ad hoc exigitur, quod voluntas hominis præparetur a Deo per gratiam.

Ad secundum dicendum, quod, sicut Glos. (*ord. Aug. l. de grat. & lib. arb. c. 8. to. 7.*) Rom. *6.* super illud, *Gratia Dei vita æterna*, dicit: *Certum est, vitam æternam bonis operibus reddi: Sed ipsa opera, quibus redditur, ad Dei gratiam pertinent*; cum etiam supra dictum sit, (*art. præc.*) quod ad implendum mandata legis secundum debitum modum, per quem eorum impletio est meritoria, requiritur gratia.

Ad tertium dicendum, quod objectio illa procedit de fine homini connaturali. Natura autem humana ex hoc ipso quod nobilior est, potest ad altiorem finem perduci, saltem auxilio gratiæ, ad quem inferiores naturæ nullo modo pertingere possunt: sicut homo est melius dispositus ad sanitatem, qui aliquibus auxiliis medicinæ potest sanitatem consequi, quam ille, qui nullo modo, ut Phil. introducit in 2. de cœlo. (*tex. 64. & 65. to. 2.*)

A P P E N D I X.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem interimas hæresim *Cœlestii*, & *Pelagii* dicentium: hominem suis operibus posse mereri vitam æternam; *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, hanc merito damnari a *Rom. 6.* secundum quod cum expositione glossæ est *in arg. contr.* Item ab omnibus prædictis, atque citatis *in art.* 4. *appen.* Nam quæ demonstrant, quod homo sine gratia non potest mandata implere: commonstrant utique, quod non potest sine gratia mereri vitam æternam; cum vita hæc non detur, nisi adimplentibus mandata divina. Item, & quidem a fortiori, a Concilio *Tridentino* sess. 9. canon. primo. *Si quis dixerit: hominem suis operibus, quæ vel per humanæ naturæ vires, vel per legis doctrinam fiant, absque divina per JESUM Christum gratia posse justificari coram Deo; anathema sit*. Hæc ibi. Et ibidem capit. decimo sexto. *Absit: ut Christianus homo in seipso, vel confidat, vel glorietur, & non in Domino: cujus tanta est erga omnes homines bonitas, ut eorum velit esse merita, quæ sunt ipsius dona*. Hæc ibi. Vide Concilium *Arausicanum* supra *a.* 2. *append.* Item a Papa *Cœlestino in epistol. ad Episcopos Galliæ*; ubi dicit, quod omia Sanctorum merita sunt dona Dei. Vide *prim. p. q.* 23. *ar.* 5. *Tertio* vides quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, &c.

ARTICULUS VI. 581

Utrum homo possit seipsum ad gratiam præparare per seipsum absque exteriori auxilio gratiæ.

1. *q.* 61. *a.* 2. *ad* 3. *&* 2. *d.* 5. *q.* 2. *a.* 1. *& dist.* 28. *a.* 4. *& ve. q.* 24. *a.* 15. *& q.* 1. *a.* 7. *& ad Hebr.* 12. *lect.* 3.

Ad Sextum sic proceditur. Videtur, quod homo possit seipsum ad gratiam præparare per seipsum absque exteriori auxilio gratiæ. Nihil enim imponitur homini, quod sit ei impossibile, ut supra dictum est: (*a.* 4. *hu. q. ad* 1.) Sed Zach. 1. dicitur, *Convertimini ad me, & ego convertar ad vos:* Nihil autem est aliud se ad gratiam præparare, quam ad Deum converti. Ergo videtur, quod homo per se-

ipsum

ipſum poſſit ſe ad gratiam præparare abſque auxilio gratiæ.

2. Præterea. Homo ſe ad gratiam præparat, faciendo quod in ſe eſt: quia, *ſi homo facit quod in ſe eſt, Deus ei non denegat gratiam*. dicitur enim Matth. 7. quod *Deus dat ſpiritum bonum petentibus ſe:* Sed illud in nobis eſſe dicitur, quod eſt in noſtra poteſtate. Ergo videtur, quod in noſtra poteſtate ſit conſtitutum, ut nos ad gratiam præparemus.

3. Præterea. Si homo indiget gratia ad hoc, quod præparet ſe ad gratiam, pari ratione indigebit gratia ad hoc, quod præparet ſe ad illam gratiam: & ſic procederetur in infinitum: quod eſt inconveniens. Ergo videtur ſtandum in primo, ut ſcilicet homo ſine gratia poſſit ſe ad gratiam præparare.

4. Præterea. Proverb. 16. dicitur, quod *hominis eſt præparare animum*: Sed illud dicitur eſſe hominis, quod per ſeipſum poteſt. Ergo videtur, quod homo per ſeipſum ſe poſſit ad gratiam præparare.

Sed Contra eſt, quod dicitur Joann. 6. *Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater, qui miſit me, traxerit eum*: Si autem homo ſeipſum præparare poſſet, non oporteret quod ab alio traheretur. Ergo homo non poteſt ſe ad gratiam præparare abſque auxilio gratiæ.

Reſpondeo dicendum, quod *duplex* eſt præparatio voluntatis humanæ ad bonum. *Una* quidem, qua præparatur ad bene operandum, & ad Deo fruendum: Et *talis præparatio voluntatis non poteſt fieri ſine habitualis gratiæ dono, quod ſit principium operis meritorii*, ut dictum eſt. (*ar. præc.*)

Alio modo poteſt intelligi præparatio voluntatis humanæ ad conſequendum ipſum gratiæ habitualis donum. Ad hoc autem quod præparet ſe homo ad ſuſceptionem hujus doni, non oportet præſupponere aliquod aliud donum habituale in anima; quia ſic procederetur in infinitum: ſed oportet præſupponi aliquod auxilium gratuitum Dei interius animum moventis, ſive inſpirantis bonum propoſitum. His enim duobus modis indigemus auxilio divino, ut ſupra dictum eſt. (*ar. 2. & 3. hu. q.*) Quod autem ad hoc indigeamus auxilio Dei moventis, manifeſtum eſt. Neceſſe eſt enim, cum omne agens agat propter finem, quod omnis cauſa convertat ſuos effectus ad ſuum finem. & ideo, cum ſecundum ordinem agentium, ſive moventium ſit ordo finium,

necesse est quod ad ultimum finem convertatur homo per motionem primi moventis, ad finem autem proximum per motionem alicujus inferiorum moventium : sicut animus militis convertitur ad quærendum victoriam ex motione ducis exercitus, ad sequendum autem vexillum alicujus aciei ex motione Tribuni. Sic igitur, cum Deus sit primum movens simpliciter, ex ejus motione est, quod omnia in ipsum convertantur secundum communem intentionem boni, per quam unumquodque intendit assimilari Deo secundum suum modum. Unde Dionys. in l. de div. nom. (*c.* 4. *lect.* 11.) dicit, quod *Deus convertit omnia ad seipsum*: Sed homines justos convertit ad seipsum sicut ad specialem finem, quem intendunt, & cui cupiunt adhærere sicut bono proprio, secundum illud Psalm. 72. *Mihi adhærere Deo bonum est* : Et ideo, quod homo convertatur ad Deum, hoc non potest esse nisi Deo ipsum convertente : Hoc autem est præparare se ad gratiam, quasi ad Deum converti ; sicut ille qui habet oculum aversum a lumine Solis, per hoc se præparat ad recipiendum lumen Solis, quod oculos suos convertit versus Solem.

Unde patet, quod homo non potest se præparare ad lumen gratiæ suscipiendum, nisi per auxilium gratuitum Dei interius moventis.

Ad primum ergo dicendum, quod conversio hominis ad Deum fit quidem per liberum arbitrium: & secundum hoc homini præcipitur, quod se ad Deum convertat ; Sed liberum arbitrium ad Deum converti non potest, nisi Deo ipsum ad se convertente, secundum illud Hierem. 31. *Converte me, & convertar: quia tu Dominus Deus meus*. Et Threnorum ultimo: *Converte nos Domine ad te, & convertemur*.

Ad secundum dicendum, quod nihil homo potest facere, nisi a Deo moveatur, secundum illud Joan. 15. *Sine me nihil potestis facere*. Et ideo, cum dicitur homo facere quod in se est, dicitur hoc esse in potestate hominis, secundum quod est motus a Deo.

Ad tertium dicendum, quod illa objectio procedit de gratia habituali; ad quam requiritur aliqua præparatio ; quia omnis forma requirit susceptibile dispositum ; Sed hoc quod homo moveatur a Deo, non præexigit aliquam aliam motionem ; cum Deus sit primum movens. unde non oportet abire in infinitum.

Ad quartum dicendum, quod hominis est præpa-

rare animum; quia hoc facit per liberum arbitrium, sed tamen hoc non facit sine auxilio Dei moventis, & ad se attrahentis, ut dictum est. (*in corp. art.*)

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem interimas hæresim *Melanchonicorum* dicentium: quod homo ex puris viribus naturalibus potest se præparare ad gratiam Dei consequendam. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, hanc merito damnari a Concilio *Trid.* sess. *6.* cap. 5.
„ Declarat justificationis exordium in adultis a Deî
„ præveniente gratia; hoc est, ab ejus vocatione,
„ sumendum esse; qua nullis eorum existentibus
„ meritis vocantur: ut, qui per peccata a Deo aver-
„ si erant, per ejus excitantem, atque adjuvantem
„ gratiam ad convertendum se ad suam ipsorum ju-
„ stificationem, eidem gratiæ libere assentiendo,
„ & cooperando disponantur. Ita ut, tangente
„ Deo cor hominis per Spiritus sancti illuminatio-
„ nem, neque homo ipse nihil omnino agat inspi-
„ rationem illam recipiens (quippe qui illam &
„ abjicere potest) neque tamen sine gratia Dei
„ movere se ad justitiam coram illo, libera sua
„ voluntate possit. *Hæc ibi*. *Et can.* 1. Si quis dixe-
„ rit, hominem suis operibus, quæ vel per huma-
„ næ naturæ vires, vel per legis doctrinam fiant,
„ absque divina gratia posse justificari coram Deo:
„ anathema sit. *Et can.* 3. Si quis dixerit: sine
„ preveniente Spiritus sancti inspiratione atque ejus
„ adjutorio, hominem credere, sperare, diligere,
„ aut pœnitere posse, sicut oportet: ut ei justifica-
„ tionis gratia conferatur: anathema sit. „ Hæc ibi. Item a *Cœlestino* Papa (ubi sup. *ar.* 4. *appen.*) dicente, quod per Christum bene utimur libero arbitrio. Et quod omnis sancta cogitatio, & motus piæ voluntatis ex Deo sunt. Nota ly *per Christum*: ergo non per nosipsos solos, idest non per vires pure naturales. Item a dictis 1. *p. q.* 62. *a.* 2. & *q.* 82. *a.* 4. *cum Eluc.* Item ibid. *ar. n.* 499. *Tertio* vides: &c.

ARTICULUS VII. 582

Utrum homo possit resurgere a peccato sine auxilio gratiæ.

Inf. q. 113. *a.* 2. *&* *q.* 11. *a.* 2. *c.* *&* 2. 2. *q.* 137. *ar.* 3. *ad* 3. *&* 3. *q.* 36. *a.* 3. *cor.* *&* 2. *d.* 20. *q.* 2. *ar.* 3. *ad* 5. *&* *d.* 28. *a.* 2. *cor.* *&* 3. *cont. ca.* 157. *&* *lib.* 4. *c.* 72. *prin.* *&* *ver.* *q.* 24. *a.* 1. *ad* 10. *&* 12. *&* *q.* 28. *ar.* 2.

AD Septimum sic proceditur. Videtur, quod homo possit resurgere a peccato sine auxilio gratiæ. Illud enim, quod præexigitur ad gratiam, fit sine gratia: Sed resurgere a peccato præexigitur ad illuminationem gratiæ. dicitur enim ad Eph. 5. *Exurge a mortuis, & illuminabit te Christus*. Ergo homo potest resurgere a peccato sine gratia.

2. Præterea. Peccatum virtuti opponitur, sicut morbus sanitati, ut supra dictum est: (*q.* 71. *a.* 1.) Sed homo per virtutem naturæ potest resurgere de ægritudine ad sanitatem, sine auxilio exterioris medicinæ, propter hoc quod intus manet principium vitæ, a quo procedit operatio naturalis. Ergo videtur, quod homo simili ratione possit reparari per seipsum, redeundo de statu peccati ad statum justitiæ absque auxilio exterioris gratiæ.

3. Præterea. Quælibet res naturalis potest redire per seipsam ad actum convenientem suæ naturæ: sicut aqua calefacta per seipsam redit ad naturalem frigiditatem; & lapis sursum projectus per seipsum redit ad suum motum naturalem: Sed peccatum est quidam actus contra naturam, ut patet per Damasc. in 2. lib. (*orth. fid. cap.* 30.) Ergo videtur, quod homo possit per seipsum redire de peccato ad statum justitiæ.

Sed Contra est, quod Apostolus dicit ad Galatas 2. *Si data est lex, quæ potest justificare, ergo Christus gratis mortuus est*, idest sine causa. Pari ergo ratione, si homo habet naturam, per quam potest justificari, *Christus gratis*, idest sine causa, *mortuus est*: Sed hoc est inconveniens dicere. Ergo non potest per seipsum justificari, idest redire de statu culpæ ad statum justitiæ.

Respondeo dicendum, quod *homo nullo modo potest resurgere a peccato per seipsum sine auxilio gratiæ*.

Cum enim peccatum transiens actu remaneat reatu,

tu, ut supra dictum est, (*q.* 87. *a.* 6.) non est idem resurgere a peccato, quod cessare ab actu peccati: Sed resurgere a peccato, est reparari hominem ad ea, quæ peccando amisit. Incurrit autem homo *triplex* detrimentum peccando, ut ex supradictis patet, (*art.* 1. *qu.* 85. 86. & 87.) scilicet *maculam*, *corruptionem naturalis boni*, & *reatum pœnæ*. Maculam quidem incurrit, inquantum privatur decore gratiæ ex deformitate peccati. Bonum autem naturæ corrumpitur, inquantum natura hominis deordinatur voluntate hominis Deo non subjecta. hoc enim ordine sublato, consequens est ut tota natura hominis peccantis inordinata remaneat. Reatus vero pœnæ est, per quem homo peccando mortaliter meretur damnationem æternam. Manifestum est autem de singulis horum trium, quod non possunt reparari, nisi per Deum. Cum enim decor gratiæ proveniat ex illustratione divini luminis, non potest talis decor in anima reparari, nisi Deo denuo illustrante. unde requiritur habituale donum, quod est gratiæ lumen. Similiter ordo naturæ reparari non potest, ut scilicet voluntas hominis Deo subjiciatur, nisi Deo voluntatem hominis ad se trahente, sicut dictum est. (*ar. præc.*) Similiter etiam reatus pœnæ æternæ remitti non potest, nisi a Deo in quem est offensa commissa, & qui est hominum judex. Et ideo requiritur auxilium gratiæ ad hoc, quod homo a peccato resurgat, & quantum ad habituale donum, & quantum ad interiorem Dei motionem.

Ad primum ergo dicendum, quod illud indicitur homini, quod pertinet ad actum liberi arbitrii; qui requiritur in hoc, quod homo a peccato resurgat. Et ideo, cum dicitur, *Exurge, & illuminabit te Christus*, non est intelligendum, quod tota exsurrectio a peccato præcedat illuminationem gratiæ; sed quia, cum homo per liberum arbitrium a Deo motum surgere conatur a peccato, recipit lumen gratiæ justificantis.

Ad secundum dicendum, quod naturalis ratio non est sufficiens principium hujus sanitatis, quæ est in homine per gratiam justificantem: sed hujus principium est gratia, quæ tollitur per peccatum. Et ideo non potest homo per seipsum reparari; sed indiget ut denuo ei lumen gratiæ infundatur: sicut si corpori mortuo resuscitando denuo infunderetur anima.

Ad tertium dicendum, quod quando natura est integra, per seipsam potest reparari ad id, quod

est sibi conveniens, & proportionatum: sed ad id, quod superexcedit suam proportionem, reparari non potest sine exteriori auxilio. Sic igitur humana natura defluens per actum peccati, quia non manet integra, sed corrumpitur, ut supra dictum est, (*quæst.* 85.) non potest per se ipsam reparari, neque etiam ad bonum sibi connaturale, & multo minus ad bonum supernaturale justitiæ.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem interimas hæresim *quorumdam*, ut refert Concilium *Milevitanum*, in epistola ad Papam *Innocentium I.* quæ incipit: *Domino beatissimo, meritoque venerabili*, &c. dicentium, quod non est orandus Deus, ut contra peccati malum, & operandam justitiam, sit noster adjutor. Quandoquidem, inquiunt, ad hoc implendum sufficit sola hominis voluntas. Homo igitur potest, secundum istos, per seipsum solum se tueri contra peccati malum, operarique justititiam: hoc est, resurgere a peccato redeundo ad justitiam. Patet enim, quod articulus præsens Sancti Doctoris directe impugnat hanc hæresim, & expugnat. *Secundo* habes; quomodo per rationem ostendas; ipsam merito damnari a Papa ipso *Innocentio in rescripto suo* ad idem Concilium. Vide *libr. Conciliorum inter acta Innocentii Primi*. Item damnari a Concilio ipso *Milevitano*. Item a *Cœlestino* I. ubi supra *ar.* 4. *append.* dicente: quod Adam omnes homines læsit.: nec quempiam per liberum arbitrium posse consurgere, nisi eum gratia Dei erexerit. Item a Concilio *Tridentino* sessione sexta, capitulo primo. „ Omnes homines in prævaricatione Adæ usque adeo servi erant peccati, „ & sub potestate diaboli, ac mortis, ut non modo Gentes per viam naturæ, sed nec Judæi quidem per ipsam etiam literam legis Moysi, inde liberari, aut surgere possent, tametsi in eis liberum arbitrium minime extinctum esset, viribus licet attenuatum, & inclinatum. „ Hæc ibi. Item ab eodem, dum negat aliquem posse pœnitere sine adjutorio gratiæ Dei, ut justificetur. Vide ejus canon. tertium relatum supra *art. 6. append.* Item a Concil. *Arausic. can.* 19. 20. ut supra *ar.* 2. *app.* Item ab eodem Concilio cap. 4. „ Si quis, ut „ a peccato purgemur, Deum expectare voluntatem „ nostram contendit, non autem, ut etiam purgari „ velimus, per Sancti Spiritus infusionem, & opera-

„ rationem in nos fieri confitetur, resistit ipsi Spi-
„ ritui sancto per Salomonem dicenti: Præparatur
„ voluntas a Domino, & Apostolo salubriter prædi-
„ canti: Deus est, qui operatur in nobis & velle,
„ & perficere pro bona voluntate. *Hęc ibi. Et can.*
„ 7. Si quis per naturæ vigorem bonum aliquod,
„ quod ad salutem pertinet vitæ æternæ, cogitare,
„ aut eligere posse confirmat, absque illuminatio-
„ ne, & inspiratione Spiritus sancti, hæretico falli-
„ tur spiritu, non intelligens vocem Dei in Evan-
„ gelio, dicentis: Sine me nihil potestis facere. „
Ex his Concilii verbis, cum resurgere a peccato sit aliquid pertinens ad salutem vitæ æternæ, patet: quod per vigorem naturæ solius non potest quis non modo non resurgere de facto, sed nec velle resurgere ab illo. Et idem canon. 9. „ Divini
„ est muneris, cum recte cogitamus, & pedes no-
„ stros a falsitate, & injustitia tenemus. *Et ca-*
„ *non.* 13. Arbitrium hominis in primo homine in-
„ firmatum, nisi per gratiam, non potest reparari.
„ Quæ amissa, nisi a quo potuit dari, nec potest
„ reddi. Unde ipsa veritas dicit: Si filius vos libe-
„ raverit, vere liberi eritis. *Et canon.* 14. Nullus
„ miser de quacumque miseria liberatur, nisi qui
„ Dei misericordia prævenitur: sicut dicit Psalmi-
„ sta. Cito anticipet nos misericordia tua Domine,
„ & illud: Deus meus: misericordia ejus præve-
„ niet me. *Et canon.* 15. Ab eo, quod formavit
„ Deus, mutatur Adam, sed in pejus, per iniqui-
„ tatem suam: Ab eo, quod operata est iniquitas,
„ mutatur fidelis, sed in melius per gratiam Dei.
„ Illa ergo mutatio fuit prævaricatoris primi, hęc,
„ secundum Psalmist., est mutatio dexterę excelsi. „
Hęc ibi. *Tertio* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS VIII. 583

Utrum homo sine gratia possit non peccare.

Sup. q. 63. a. 2. ad 2. & 3. con. c. 160. & ver. q. 22. ar. 5. ad 7. & q. 24. ar. 1. ad 10. & 12. & art. 12. per tot. & 1. Cor. 12. & Hebr. 10. lect. 1.

AD Octavum sic proceditur. Videtur, quod homo sine gratia possit non peccare. *Nullus enim peccat in eo, quod vitare non potest*, ut August. dicit in lib. de duab. animabus, (*cap.* 10. &

11. *tom.* 6.) & de libero arb. (*l.* 3. *cap.* 18. *tom.* 1.) Si ergo homo existens in peccato mortali non possit vitare peccatum, videtur quod peccando non peccet, quod est inconveniens.

2. Præterea. Ad hoc corripitur homo, ut non peccet. Si igitur homo in peccato mortali existens non potest non peccare, videtur quod frustra ei correptio adhibeatur, quod est inconveniens.

3. Præterea. Eccl. 15. dicitur: *Ante hominem vita & mors, bonum, & malum; quod placuerit ei, dabitur illi*: Sed aliquis peccando non desinit esse homo. Ergo adhuc in ejus potestate est eligere bonum, vel malum: Et ita potest homo sine gratia vitare peccatum.

Sed Contra est, quod August. dicit in lib. de perfectione justitiæ: (*in fi. lib. tom.* 7.) *Quisquis negat nos orare debere, ne intremus in tentationem; (negat autem hoc, qui contendit ad non peccandum gratiæ Dei adjutorium non esse homini necessarium, sed sola lege accepta humanam sufficere voluntatem) ab auribus omnium removendum, & ore omnium anathematizandum esse non dubito.*

Respondeo dicendum, quod de homine *dupliciter* loqui possumus: *Uno modo* secundum statum naturæ integræ: *Alio modo* secundum statum naturæ corruptæ. *Secundum statum quidem naturæ integræ etiam sine gratia habituali poterat homo non peccare, nec mortaliter, nec venialiter.*: quia peccare nihil aliud est, quam recedere ab eo, quod est secundum naturam; quod vitare homo poterat in statu naturæ integræ: non tamen hoc poterat sine auxilio Dei in bono conservantis, quo subtracto, etiam ipsa natura in nihilum decideret.

In statu autem naturæ corruptæ indiget homo gratia habituali sanante naturam ad hoc, quod omnino a peccato abstineat. Quæ quidem sanatio primo fit in præsenti vita secundum mentem, appetitu carnali nondum totaliter reparato. Unde Apostolus ad Rom. 7. in persona hominis reparati dicit: *Ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati*. In quo quidem statu *potest homo abstinere ab omni peccato mortali, quod in ratione consistit*, ut supra habitum est: (*q.* 74. *a.* 5.) non autem potest homo abstinere ab omni peccato veniali propter corruptionem inferioris appetitus sensualitatis: cujus motus singulos quidem ratio reprimere potest, & ex hoc habent rationem peccati, & voluntarii; non autem omnes, quia dum uni resistere nititur, fortassis alius insurgit; & etiam quia

ratio

ratio non semper potest esse pervigil ad hujusmodi motus vitandos, ut supra dictum est. (*hic sup. & q.74. a. 10.*)

Similiter etiam *antequam hominis ratio, in qua est peccatum mortale, reparetur per gratiam justificantem, potest singula peccata mortalia vitare, & secundum aliquod tempus:* quia non est necesse, quod continuo peccet in actu: Sed quod diu maneat absque peccato mortali, esse non potest. Unde & Gregorius dicit super Ezechiel. (*hom. 11. a med. & lib. 25. Moral. c. 9. a princ.*) quod *peccatum, quod mox per pœnitentiam non deletur, suo pondere ad aliud trahit.* Et hujus ratio est, quia sicut rationi subdi debet inferior appetitus; ita etiam ratio subdi debet Deo, & in ipso constituere finem suæ voluntatis. Per finem autem oportet quod regulentur omnes actus humani, sicut per rationis judicium regulari debent motus inferioris appetitus. Sicut ergo inferiori appetitu non totaliter subjecto rationi, non potest esse quin contingant inordinati motus in appetitu sensitivo: ita etiam ratione hominis non totaliter existente subjecta Deo, consequens est ut contingant multæ inordinationes in ipsis actibus rationis. Cum enim homo non habet cor suum firmatum in Deo, ut pro nullo bono consequendo, vel malo vitando ab eo separari vellet, occurrunt multa, propter quæ consequenda, vel vitanda homo recedit a Deo, contemnendo præcepta ipsius: & ita peccat mortaliter; præcipue quia *in repentinis homo operatur secundum finem præconceptum, & secundum habitum præexistentem*, ut Philosophus dicit in 3. Ethic. (*cap. 8. ad fin. tom. 5.*) Quamvis ex præmeditatione rationis homo possit aliquid agere præter ordinem finis præconcepti, & præter inclinationem habitus.

Sed quia homo non potest semper esse in tali præmeditatione, non potest contingere ut diu permaneat, quin operetur secundam convenientiam voluntatis deordinatæ a Deo, nisi cito per gratiam ad debitum ordinem reparetur.

Ad primum ergo dicendum, quod homo potest vitare singulos actus peccati, non tamen omnes, nisi per gratiam, ut dictum est. (*in corp.*) Et tamen, quia ex ejus defectu est, quod homo se ad gratiam habendam non præparet, propter hoc a peccato non excusatur; quod sine gratia peccatum vitare non potest.

Ad secundum dicendum, quod *correptio utilis est, ut ex dolore correptionis voluntas regenerationis o-*

 riatur;

piatur ; si tamen qui corripitur, filius est promissionis, ut strepitu correptionis forinsecus insonante, aut flagellante, Deus in illo intrinsecus occulta inspiratione operetur & velle, ut Augustinus dicit in lib. de correptione, & gratia. (*c. 6. parum a princ. tom.* 7.) Ideo ergo necessaria est correptio, quia voluntas hominis requiritur ad hoc, quod a peccato abstineat : Sed tamen correptio non est sufficiens sine Dei auxilio. Unde Eccl. 7. *Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere, quem ille despexerit*.

Ad tertium dicendum, quod, sicut August. dicit in Hypognostic. (*l. 3. c. 1. & 2. to. 7.*) verbum illud intelligitur de homine secundum statum naturæ integræ, quando nondum erat servus peccati ; unde poterat peccare, & non peccare : Nunc etiam, quodcunque vult homo, datur ei ; sed hoc quod bonum velit, habet ex auxilio gratiæ.

A P P E N D I X.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem interimas hæresim *illorum*, qui notantur a B. Augustino, ut recitatur *in argum. contr.* Item hæresim *Cælestii* dicentis : hominem absque gratia Dei posse non peccare : immo & justum esse. Item *Rabbi Moysi* (ut refert Directorium inquisitorum 2. *parte*, *q.* 4.) dicentis : quod homo sine Dei gratia, vel auxilio potest omnia peccata vitare. *Secundo* habes : quomodo per rationem ostendas, has merito damnari *a* 2. 2. *art. num.* 674. Item a 1. *part. qu.* 23. *art.* 1. & *qu.* 82. *art.* 4. & *articulorum numer.* 499. *cum Elucidat.* Item a Veritatibus aureis super legem veterem, *Levit.* 18. *conclus.* 1. & *num.* 34. *concl.* 2. Item a multis dictis *art.* 6. 7. *append.* Item a Papa *Cælestino*, ubi supra *art.* 4. *append.* dicente, quod, nisi gratia Dei juvemur, insidias diaboli evitare non possumus. Item a Concilio *Milevitano in epist. ad Papam Innocentium*, & ab eodem *Innocentio* postea rescribente, ut supra, *art.* 7. *append.* ubi damnant hæresim hanc dicentem : *Illud, ne nos inferas in tentationem, non est sic intelligendum, tanquam divinum adjutorium poscere debeamus, ne in peccatum tentati decidamus : quoniam hoc in nostra positum est potestate ; & ad hoc implendum sola sufficit hominis voluntas*. Item damnatur a Psal. 124. *Declinantes autem in obligationes, adducet Dominus cum operantibus*, &c. Ubi ex hoc, quod peccata vocat obligationes, monstrat intentum, quod sci-

scilicet post peccatum ad aliud, quasi ad id obligatus, trahitur peccator. Item a Matth. 19. *Necesse est, ut veniant scandala*, scilicet, ab hominibus jam per peccata priora depravatis. *Tertio* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS IX. 584

Utrum ille, qui jam consecutus est gratiam, per seipsum possit operari bonum, & vitare peccatum absque auxilio gratiæ.

AD Nonum sic proceditur. Videtur, quod ille, qui jam consecutus est gratiam, per seipsum possit operari bonum, & vitare peccatum absque alio auxilio gratiæ. Unumquodque enim aut frustra est, aut imperfectum, si non implet illud, ad quod datur: Sed gratia ad hoc datur nobis, ut possimus bonum facere, & vitare peccatum. Si igitur per gratiam hoc homo non potest, videtur, quod vel gratia sit frustra data, vel sit imperfecta.

2. Præterea. Per gratiam ipse Spiritus sanctus in nobis habitat, secundum illud 1. ad Corinth. 3. *Nescitis, quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis*? Sed Spiritus sanctus, cum sit omnipotens, sufficiens est, ut nos inducat ad bene operandum, & ut nos a peccato custodiat. Ergo homo gratiam consecutus potest utrumque prædictorum absque alio auxilio gratiæ.

3. Præterea. Si homo consecutus gratiam adhuc alio auxilio gratiæ indiget ad hoc quod recte vivat, & a peccato abstineat, pari ratione etsi illud aliud auxilium gratiæ consecutus fuerit, adhuc alio auxilio gratiæ indigebit. Procedetur ergo in infinitum: quod est inconveniens. Ergo ille qui est in gratia, non indiget alio auxilio gratiæ ad hoc, quod bene operetur, & a peccato abstineat.

Sed Contra est, quod August. dicit in lib. de natura, & gratia, (c. 26. cir. fi. to. 7.) quod *sicut oculus corporis plenissime sanus, nisi candore lucis adjutus, non potest cernere: sic & homo perfectissime etiam justificatus, nisi æterna luce justitiæ divinitus adjuvetur, recte non potest vivere*: Sed justificatio fit per gratiam, secundum illud Rom. 3. *Justificati gratis per gratiam ipsius*. Ergo etiam homo jam habens gratiam indiget alio auxilio gratiæ ad hoc, quod recte vivat.

Resp.

Respondeo dicendum, quod, ſicut ſupra dictum eſt, (*a.* 2. *hu. q.*) homo ad recte vivendum *dupliciter* auxilio Dei indiget: *Uno* quidem *modo* quantum ad aliquod habituale donum, per quod natura humana corrupta ſanetur, & etiam ſanata elevetur ad operanda opera meritoria vitæ æternæ, quæ excedunt proportionem naturæ: *Alio modo* indiget homo auxilio gratiæ, ut a Deo moveatur ad agendum.

Quantum igitur *ad primum auxilii modum homo in gratia exiſtens non indiget alio auxilio gratiæ, quaſi aliquo alio habitu infuſo.*

Indiget tamen auxilio gratiæ ſecundum alium modum, ut ſcilicet a Deo moveatur ad recte agendum: Et hoc propter *duo*: *Primo* quidem ratione generali propter hoc, quod, ſicut ſupra dictum eſt, (*ar.* 1. *hu. qu.*) nulla res creata poteſt in quemcumque actum prodire, niſi virtute motionis divinæ: *Secundo* ratione ſpeciali propter conditionem ſtatus humanæ naturæ: quæ quidem licet per gratiam ſanetur quantum ad mentem, remanet tamen in ea corruptio, & infectio quantum ad carnem, per quam *ſervit legi peccati*, ut dicitur ad Roman. 7. Remanet etiam quædam ignorantiæ obſcuritas in intellectu, ſecundum quam, ut etiam dicitur Roman. 8. *quid oremus, ſicut oportet, neſcimus*. propter varios enim rerum eventus, & quia etiam nos ipſos non perfecte cognoſcimus, non poſſumus ad plenum ſcire, quid nobis expediat, ſecundum illud Sap. 9. *Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ providentiæ noſtræ*. Et ideo neceſſe eſt nobis, ut a Deo dirigamur, & protegamur, qui omnia novit, & omnia poteſt. Et propter hoc etiam renatis in filios Dei per gratiam convenit dicere, *Et ne nos inducas in tentationem:* &, *Fiat voluntas tua, ſicut in cœlo, & in terra*, & cætera, quæ in oratione Dominica continentur ad hoc pertinentia.

Ad primum ergo dicendum, quod donum habitualis gratiæ non ad hoc datur nobis, ut per ipſum non indigeamus ulterius divino auxilio, indiget enim quælibet creatura, ut a Deo conſervetur in bono, quod ab eo accepit. Et ideo, ſi poſt acceptam gratiam homo adhuc indiget divino auxilio, non poteſt concludi, quod gratia ſit in vanum data, vel quod ſit imperfecta: quia etiam in ſtatu gloriæ, quando gratia erit omnino perfecta, homo divino auxilio indigebit: Hic autem aliqualiter gratia imperfecta eſt, inquantum hominem non totaliter ſanat, ut dictum eſt. (*in corp. art.*)

Ad

Ad secundum dicendum, quod operatio Spiritus sancti, quæ nos movet, & protegit, non circumscribitur per effectum habitualis doni, quod in nobis causat: sed præter hunc effectum nos movet, & protegit simul cum Patre, & Filio.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa concludit, quod homo non indigeat alia habituali gratia.

A P P E N D I X.

EX art. habes *primo*: quomodo per rationem interimas hæresim *quorumdam* dicentium: quod homo in gratia existens potest vitare peccatum, & operari bonum, absque alio auxilio divino. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, hanc merito damnari a Concil. *Arausicano* cap. 25. „ Hoc „ etiam secundum fidem catholicam credimus, quod „ accepta per baptismum gratia, omnes baptizati, „ Christo auxiliante, & cooperante, possint, & debeant, si fideliter laborare voluerint, adimplere „ ea, quæ ad salutem pertinent. *& infra*. Hoc etiam salubriter profitemur, & credimus: quod in „ omni opere bono nos non incipimus, & postea „ per Dei misericordiam adjuvamur: sed ipse nobis, nullis præcedentibus bonis meritis, & fidem, & amorem sui prius inspirat, ut & baptismi sacramentum fideliter requiramus, & post baptismum, cum ipsius adjutorio, ea, quæ sibi „ sunt placita, implere possimus. „ Hæc ibi. Ecce: quod jam bis dixit, adjutorium Dei requiri ad hoc, ut constituti in gratia per baptismum habita, possint implere, quæ ad salutem pertinent, & quæ Deo placita sunt, idest, ut applicemus isti proposito, possint vitare peccata, & operari bonum. Item a Concilio *Trident.* sess. 6. cap. 16. „ Christus Jesus, tamquam caput in membra, & tamquam vitis in palmites; in ipsos justificatos jugiter virtutem influit, quæ virtus bona eorum opera semper antecedit, & comitatur, & subsequitur, & „ sine qua nullo pacto Deo grata, & meritoria esse possent. „ Hæc ibi. Ubi patet: ultra gratiam justificantem, requiri necessario illud virtutis jugiter influxæ adjutorium ad hoc, ut justificati ipsi bona opera, inter quæ est vitare peccata, possint facere. Item a D. Augustino per illud aptissimum exemplum de oculo sano, secundum quod cum auctoritate *Rom.* 3. applicatum ponitur *in arg. contr.* Item a Concilio *Arausicano* can. decimo. *Adjutorium Dei etiam renatis, ac Sanctis semper est implo-*

plorandum , ut ad finem bonum pervenire , & in bono opere possint perdurare. Ex hoc Concilii dicto, cum nonnisi vitando peccata in bono accepto quis perduret, patet theologis acutis, quod etiam renatus, ac sanctus non potest absque adjutorio Dei novo, utpote noviter implorato, vitare peccata, & consequenter multo magis non potest absque illo bonum operari. Videtur autem Concilium per hoc concordare cum quadam declaratione (ut dixit) Psal. 85. *Custodi animam meam, quoniam sanctus sum*. Item ab eodem Concilio *Can.* 19. secundum quod est supra, *art.* 2. *append. Tertio* vides: quomodo, &c.

ARTICULUS X. 585

Utrum homo in gratia constitutus indigeat auxilio gratiæ ad perseverandum.

Inf. q. 114. *a.* 2. *&* 2. 2. *q.* 138. *a.* 4. *&* 2. *d.* 29. *in exp. lit. ad* 2. *&* 3. *cont. c.* 155. *& ver. q.* 24. *art.* 13. *per to. & q.* 27. *a.* 5. *ad* 3. *& Psal.* 31. *& Joan.* 7. *lect.* 2.

AD Decimum sic proceditur. Videtur, quod homo in gratia constitutus non indigeat auxilio gratiæ ad perseverandum. Perseverantia enim est aliquid minus virtute, sicut & continentia, ut patet per Philos. 7. Ethic. (*implic. cap.* 7. *&* 8. *to.* 5.) Sed homo non indiget alio auxilio gratiæ ad habendum virtutes, ex quo est justificatus per gratiam: Ergo multo minus indiget auxilio gratiæ ad habendum perseverantiam.

2. Præterea. Omnes virtutes simul infunduntur: Sed perseverantia ponitur quædam virtus. Ergo videtur, quod simul cum gratia infusis aliis virtutibus perseverantia detur.

3. Præterea. Sicut Apostolus dicit Rom. 5. plus restitutum est homini per donum Christi, quam amiserit per peccatum Adæ: Sed Adam id accepit, unde posset perseverare. Ergo multo magis nobis restituitur per gratiam Christi, ut perseverare possimus: Et ita homo non indiget gratia ad perseverandum.

Sed Contra est quod August. dicit in lib. de persev. (*c.* 2. *ante med. to.* 7.) *Cur perseverantia poscitur a Deo, si non datur a Deo? an & ista irrisoria petitio est, cum id ab eo petitur, quod scitur non ipsum dare, sed ipso non dante esse in hominis potesta-*

testate? Sed perseverantia petitur etiam ab illis, qui sunt per gratiam sanctificati; quod intelligitur, cum dicimus, *Sanctificetur nomen tuum*, ut ibid. (*& lib. de corrept. & grat. c.* 12. *tom.* 7.) Augustinus confirmat per verba Cypriani. Ergo homo etiam in gratia constitutus indiget, ut ei perseverantia a Deo detur.

Respondeo dicendum, quod perseverantia *tripliciter* dicitur. *Quandoque* enim significat habitum mentis, per quem homo firmiter stat, ne removeatur ab eo, quod est secundum virtutem, per tristitias irruentes; ut sic se habeat perseverantia ad tristitias, sicut continentia ad concupiscentias, & delectationes, ut Philosophus dicit in 7. Eth. (*cap.* 7. *to.* 5.)

Alio modo potest dici perseverantia habitus quidam, secundum quem homo habet propositum perseverandi in bono usque in finem. Et *utroque istorum modorum perseverantia simul cum gratia infunditur*, sicut & continentia, & cæteræ virtutes.

Alio modo dicitur perseverantia continuatio quædam boni usque ad finem vitæ. Et *ad talem perseverantiam habendam homo in gratia constitutus non quidem indiget aliqua alia habituali gratia, sed divino auxilio ipsum dirigente, & protegente contra tentationum impulsus*, sicut ex præcedenti quæstione apparet. (*sc. art. præc.*)

Et ideo, postquam aliquis est justificatus per gratiam, necesse habet a Deo petere prædictum perseverantiæ donum, ut scilicet custodiatur a malo usque ad finem vitæ. Multis enim datur gratia, quibus non datur perseverare in gratia.

Ad primum ergo dicendum, quod objectio illa procedit de *primo* modo perseverantiæ; sicut & se-cunda objectio procedit de *secundo*.

Unde patet solutio ad Secundum.

Ad tertium dicendum, quod, sicut Augustinus dicit in libro de natura, & gratia. (*ex cap.* 43. *& lib. de corrept. & grat. c.* 12. *parum a princ. to.* 7.) *homo in primo statu accepit donum, per quod perseverare posset, non autem accepit ut perseveraret*: nunc autem per gratiam Christi multi accipiunt & donum gratiæ, quo perseverare possunt, & ulterius eis datur quod perseverent: Et sic *donum Christi est majus, quam delictum Adæ*. Et tamen facilius homo per gratiæ donum perseverare poterat in statu innocentiæ, in quo nulla erat rebellio carnis ad spiritum, quam nunc possimus, quando reparatio gratiæ Christi, etsi sit inchoata quantum ad mentem,

tem, nondum tamen eſt conſummata quantum ad carnem: quod erit in patria, ubi homo non ſolum perſeverare poterit, ſed etiam peccare non poterit.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo:* quomodo per rationem interimas hæreſim *quorundam* dicentium; quod homo in gratia conſtitutus poteſt ſine auxilio alio divino perſeverare, & interimas a fortiori hæreſim *Pelagianorum*, atque *Cæleſtii*, dicentium, quod ſine gratia homo poteſt ſalvari, (quod non ſine perſeverantia contingit) & *quorundam* aliorum dicentium, hominem per liberum arbitrium habere, ut, ſi velit, in eo, quod per fidem credit, perſeveret. *Secundo* habes: quomodo per rationem & ſimpliciter, & a fortiori oſtendas, illas merito damnari a dictis 2. 2. *art. num.* 676. & 1. *part. art. num.* 412. *cum Eluc.* Item a veritatibus Aureis ſuper totam legem veterem, *Lev.* 20. *concl.* 12. Item a multis dictis ſupr. *art.* 2. *append.* & 4. 5. 6. 7. 8. 9. *appendicib. ſuis* adjunctis, atque citationibus. Item a Conc. *Trid. ſeſſ.* 6. *c.* 13. „ De perſeverantiæ munere (de quo ſcriptum eſt: Qui perſeveraverit uſque in finem, hic ſalvus erit, quod quidem aliunde haberi non poteſt, niſi ab eo, qui potens eſt eum, qui ſtat, ſtatuere, ut perſeveranter ſtet, & eum, qui cadit, reſtituere) nemo ſibi certi aliquid abſoluta certitudine polliceatur, tametſi in Dei auxilio firmiſſimam ſpem collocare, & reponere omnes debent. Verumtamen, qui ſe exiſtimant ſtare, videant, ne cadant: & cum timore, ac tremore ſalutem ſuam operentur in laboribus, vigiliis, eleemoſynis, orationibus, obſecrationibus, jejuniis, & caſtitate. *Hæc ibi. Et can.* 22. Si quis dixerit, juſtificatum vel ſine ſpeciali auxilio Dei accepta juſtitia perſeverare poſſe, vel cum eo non poſſe; anathema ſit. „ Hæc ibi. Contra vero inanem fiduciam hæreticorum circa ſimilia vide ibid. *cap.* 8. 9. 12. 15. *Tertio* vides: quomodo ex iis bene penſatis, & applicatis doctrina præſens Angelica viciſſim declaretur, atque confirmetur.

QUÆ-

QUÆSTIO CX.

De Gratia Dei quantum ad ejus essentiam, in quatuor articulos divisa.

DEinde considerandum est de Gratia Dei quantum ad ejus essentiam.

Et circa hoc quæruntur quatuor.

Primo. Utrum gratia ponat aliquid in anima.
Secundo. Utrum gratia sit qualitas.
Tertio. Utrum gratia differat a virtute infusa.
Quarto. De subjecto gratiæ.

ARTICULUS I. 586

Utrum gratia ponat aliquid in anima.

2. d. 26. a. 1. & 3. cont. c. 155. & ver. quæst. 27. art. 1.

AD primum sic proceditur. Videtur, quod gratia non ponat aliquid in anima. Sicut enim homo dicitur habere gratiam Dei, ita etiam gratiam hominis, unde dicitur Genes. 39. quod *Dominus dedit Joseph gratiam in conspectu principis carceris*. Sed per hoc quod homo dicitur habere gratiam hominis, nihil ponitur in eo, qui gratiam alterius habet, sed in eo, cujus gratiam habet, ponitur acceptatio quædam. Ergo per hoc quod homo habere gratiam Dei dicitur, nihil ponitur in anima, sed solum significatur acceptatio divina.

2. Præterea. Sicut anima vivificat corpus, ita Deus vivificat animam. unde dicitur Deut. 30. *Ipse est vita tua:* Sed anima vivificat corpus immediate. Ergo etiam nihil cadit medium inter Deum, & animam. Non ergo gratia ponit aliquid creatum in anima.

3. Præterea. Ad Rom. 1. super illud, *Gratia vobis, & pax*, dicit Glos. (*interl.*) *Gratia, idest remissio peccatorum:* Sed remissio peccatorum non ponit in anima aliquid, sed solum in Deo non imputante peccatum, secundum illud Psal. 31. *Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum*. Ergo nec gratia ponit aliquid in anima.

Sed Contra. Lux ponit aliquid in illuminato: Sed gratia est quædam lux animæ. Unde Augustinus dicit in libro de natura, & gratia: (*cap. 22. in princ. tom. 7. Prævaricatorem legis digne lux deserit.*

ferit veritatis, qua desertus utique fit cæcus. Ergo gratia ponit aliquid in anima.

Respondeo dicendum, quod secundum communem modum loquendi *tripliciter* gratia accipi consuevit. *Uno modo* pro dilectione alicujus: sicut consuevimus dicere, quod *iste miles habet gratiam regis*, idest rex habet eum gratum. *Secundo* sumitur pro aliquo dono gratis dato: sicut consuevimus dicere, *Hanc gratiam facio tibi*. *Tertio modo* sumitur pro recompensatione beneficii gratis dati, secundum quod dicimur agere gratias beneficiorum. Quorum trium *secundum* dependet ex *primo*. ex amore enim, quo aliquis habet alium gratum, procedit quod aliquid ei gratis impendat. ex *secundo* autem procedit *tertium*, quia ex beneficiis gratis exhibitis gratiarum actio consurgit.

Quantum igitur ad duo ultima manifestum est, quod gratia aliquid ponit in eo, qui gratiam accipit: *Primo* quidem ipsum donum gratis datum: *Secundo* hujus doni recognitionem. Sed quantum ad *primum* est differentia attendenda circa gratiam Dei, & gratiam hominis: quia enim bonum creaturæ provenit ex voluntate divina, ideo ex dilectione Dei, qua vult creaturæ bonum, profluit aliquod bonum in creatura. Voluntas autem hominis movetur ex bono præexistente in rebus. & inde est, quod dilectio hominis non causat totaliter rei bonitatem, sed præsupponit ipsam vel in parte, vel in toto. Patet igitur, quod quamlibet Dei dilectionem sequitur aliquod bonum in creatura causatum quandoque, non tamen dilectioni æternæ coæternum. & secundum hujusmodi boni differentiam *differens* consideratur dilectio Dei ad creaturam: *Una* quidem communis, secundum quam *diligit omnia, quæ sunt*, ut dicitur Sap. 11. secundum quam esse naturale rebus creatis largitur: *Alia* autem dilectio est specialis, secundum quam trahit creaturam rationalem supra conditionem naturæ ad participationem divini boni. Et secundum hanc dilectionem dicitur aliquem diligere simpliciter; quia secundum hanc dilectionem vult Deus simpliciter creaturæ bonum æternum, quod est ipse. Sic igitur *per hoc quod dicitur homo gratiam Dei habere, significatur quiddam supernaturale in homine a Deo proveniens*.

Quandoque tamen gratia Dei dicitur ipsa æterna Dei dilectio, secundum quod dicitur etiam gratia prædestinationis, inquantum Deus gratuito, & non ex meritis aliquos prædestinavit, sive elegit. Dici-

tur

tur enim ad Ephes. 1. *Prædestinavit nos in adoptionem filiorum , in laudem gloriæ gratiæ suæ .*

Ad primum ergo dicendum , quod etiam in hoc quod dicitur aliquis habere gratiam hominis , intelligitur in illo esse aliquid , quod sit homini gratum ; sicut & in hoc quod dicitur aliquis gratiam Dei habere : Sed tamen differenter . nam illud , quod est homini gratum in alio homine , præsupponitur ejus dilectioni : causatur autem ex dilectione divina , quod est in homine Deo gratum , ut dictum est . (*in corp. art.*)

Ad secundum dicendum , quod Deus est vita animæ per modum causæ efficientis ; sed anima est vita corporis per modum causæ formalis . Inter formam autem & materiam non cadit aliquod medium ; quia forma per se ipsam informat materiam , vel subjectum : Sed agens informat subjectum , non per suam substantiam , sed per formam , quam causat in materia .

Ad tertium dicendum , quod Augustinus dicit in lib. 1. Retract. (*c.* 25. *tom.* 1.) *Ubi dixi , gratiam esse in remissionem peccatorum , pacem vero in reconciliationem Dei , non sic accipiendum est , ac si pax ipsa , & reconciliatio non pertineant ad gratiam generalem , sed quod specialiter gratiæ nomine remissionem significaverit peccatorum .* Non ergo sola remissio peccatorum ad gratiam pertinet , sed etiam multa alia Dei dona . Et ideo remissio peccatorum non fit sine aliquo effectu divinitus in nobis causato , ut infra patebit . (*qu.* 113. *a.* 2.)

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo :* quomodo per rationem interimas hæresim *Justificatoriorum* dicentium , justitiam nostram Deum nobis imputare , etiamsi justi non simus . Item *Antosiandrinorum* cum quodam *Illyrico* , dicentium , hominem ea justitia , qua Deus justus est , non essentialiter , sed imputative justum fieri , idest non reipsa , sed verbo tantum pronuntiari . *Secundo* habes : quomodo per rationem ostendas has merito damnari a Concilio *Trid.* sess. sexta , capit. decimosexto : *Justificationis unica formalis causa est justitia Dei , non qua ipse justus est , sed qua nos justos facit , qua videlicet ab eo donati renovamur spiritu mentis nostræ , & non modo reputamur , sed vere justi nominamur , & sumus , justitiam in nobis recipientes , unusquisque suam .* Hæc ibi. & can. 16. *Neque propria justitia* tan-

tanquam ex nobis propria statuitur, neque ignoratur, aut repudiatur justitia Dei. Quæ enim justitia nostra dicitur, quia per eam nobis inhærentem justificamur, illa eadem Dei est, quia ab eo nobis infunditur per Christi meritum. Hæc ibid. Et can. 10. *Si quis dixerit, homines sine Christi justitia, per quam nobis meruit, justificari, aut per eam ipsam formaliter justos esse: anathema sit.* Et can. 11. *Si quis dixerit, homines justificari vel sola imputatione justitiæ Christi, vel sola peccatorum remissione, exclusa gratia, & charitate, quæ in cordibus eorum per Spiritum sanctum diffundatur, atque illis inhæreat; aut etiam gratiam, qua justificamur, esse tantum favore Dei: anathema sit.* Hæc ibid. Nec mireris, quod de justitia tractantes in articulo de gratia nunc meminimus: quoniam gratia, & est, qua justificamur, & est justitia ipsa, nobis inhærendo tamquam supernaturale donum a Deo in nos proveniens. *Tertio* vides; quomodo ex iis, &c.

ARTICULUS II. 587

Utrum gratia sit qualitas animæ.

2. *d.* 26. *a.* 2.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod gratia non sit qualitas animæ. Nulla enim qualitas agit in suum subjectum; quia actio qualitatis non est absque actione subjecti; & sic oporteret, quod subjectum ageret in seipsum: sed gratia agit in animam, justificando ipsam. Ergo gratia non est qualitas.

2. Præterea. Substantia est nobilior qualitate: Sed gratia est nobilior, quam natura animæ: multa enim possumus per gratiam, ad quæ natura non sufficit, ut supra dictum est. (*q.* 109. *ar.* 1. 2. *&* 3.) Ergo gratia non est qualitas.

3. Præterea. Nulla qualitas remanet, postquam desinit esse in subjecto: Sed gratia remanet: non enim corrumpitur; quia sic in nihilum redigeretur, sicut ex nihilo creatur: unde & dicitur *nova creatura* ad Galat. ult. Ergo gratia non est qualitas.

Sed Contra est, quod super illud Ps. 103. *Ut exhilaret faciem in oleo*, dicit glos. (*ord. Aug. tom.* 8.) quod *gratia est nitor animæ, sanctum concilians amorem*: Sed nitor animæ est quædam qualitas, sicut & pulchritudo corporis. Ergo gratia est quædam qualitas.

Resp-

Respondeo dicendum, quod, sicut jam dictum est, (*ar. præc.*) in eo, qui dicitur gratiam Dei habere, significatur esse quidam effectus gratuitæ Dei voluntatis. Dictum est autem supra, (*q.* 109. *a.* 1.) quod *dupliciter* ex gratuita Dei voluntate homo adjuvatur. *Uno modo*, inquantum anima hominis movetur a Deo ad aliquid cognoscendum, vel volendum, vel agendum: *Et hoc modo ipse gratuitus effectus in homine non est qualitas*, sed motus quidam animę. *actus* enim *moventis in moto est motus*, ut dicitur in 3. Physic. (*tex.* 18. *to.* 2.)

Alio modo adjuvatur homo ex gratuita Dei voluntate, secundum quod aliquod habituale donum a Deo animæ infunditur: & hoc ideo, quia non est conveniens, quod Deus minus provideat his, quos diligit ad supernaturale bonum habendum, quam creaturis, quas diligit ad bonum naturale habendum. Creaturis autem naturalibus sic providet, ut non solum moveat eas ad actus naturales, sed etiam largiatur eis formas, & virtutes quasdam, quę sunt principia actuum, ut secundum seipsas inclinentur ad hujusmodi motus. Et sic motus, quibus a Deo moventur, fiunt creaturis connaturales, & faciles, secundum illud Sap. 8. *Et disponit omnia suaviter*. Multo igitur magis illis, quos movet ad consequendum bonum supernaturale æternum, infundit aliquas formas, seu qualitates supernaturales, secundum quas suaviter, & prompte ab ipso moveantur ad bonum æternum consequendum. Et *sic donum gratiæ qualitas quædam est*.

Ad primum ergo dicendum, quod gratia, secundum quod est qualitas, dicitur agere in animam, non per modum causæ efficientis, sed per modum causæ formalis: sicut albedo facit album, & justitia justum.

Ad secundum dicendum, quod omnis substantia vel est ipsa natura rei, cujus est substantia, vel est pars naturæ; secundum quem modum materia, vel forma *substantia* dicitur. Et quia gratia est supra naturam humanam, non potest esse quod sit substantia, aut forma substantialis; sed est forma accidentalis ipsius animæ. Id enim, quod substantialiter est in Deo, accidentaliter fit in anima participante divinam bonitatem; ut de scientia patet. Secundum hoc ergo quia anima imperfecte participat divinam bonitatem, ipsa participatio divinæ bonitatis, quæ est gratia, imperfectiori modo habet esse in anima, quam anima in seipsa subsistat: Est tamen nobilior, quam natura animæ, inquantum est

est expressio, vel participatio divinæ bonitatis, non autem quantum ad modum essendi.

Ad tertium dicendum, quod, sicut dicit Boetius, (*in Isagog. Porphyr. c. de accid.*) *accidentis esse est inesse*. Unde omne accidens non dicitur ens, quasi ipsum esse habeat, sed quia eo aliquid est. unde & magis dicitur esse entis, quam ens, ut dicitur in 7. Metaphysic. (*tex.* 2. *& l.* 12. *tex.* 3. *to.* 3.) Et quia ejus est fieri, vel corrumpi, cujus est esse, ideo proprie loquendo nullum accidens neque fit, neque corrumpitur; sed dicitur fieri, vel corrumpi, secundum quod subjectum incipit, vel desinit esse in actu secundum illud accidens: Et secundum hoc etiam gratia dicitur creari ex eo, quod homines secundum ipsam creantur, ideſt in novo esse constituuntur ex nihilo, ideſt non ex meritis, secundum illud ad Ephes. 2. *Creati in Christo JESU in operibus bonis*.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem, & ostendas, & in vero sensu intelligas, merito esse a scripturis, & concilio insinuatum, quod gratia est qualitas. A scripturis quidem, ut Psalm. 103. *Ut exhilaret*, &c. secundum quod cum glos. & applicatione est *in arg. con.* Ac si ergo dixerit Psalmus, quod anima, quæ est nobilior pars hominis, sicut facies est nobilior pars corporis, exhilaratur recepta hac qualitate, ideſt gratia Dei, quæ est suus spiritualis nitor. Unde in Ps. 44. gratia ipsa vocatur *oleum lætitiæ*. Sensus autem psalmi, & glossæ in præd. arg. adducto confirmatur ex Conc. *Trid.* sess. 14. c. 3. *Res, & effectus hujus sacramenti, quantum ad ejus vim, & efficaciam pertinet, reconciliatio est cum Deo: quam interdum in viris piis, & cum devotione hoc sacramentum percipientibus, conscientiæ pax, ac serenitas cum vehementi spiritus consolatione consequi solet*. Hæc ibi de sacramento pœnitentiæ. A Concilio item *Trid. sess.* 6. *c.* 16. ut supra *art.* 1. *app.* recitatis, insinuatur intentum primum, scilicet quod gratia est qualitas, per hoc videlicet, quod declarat, gratiam esse inhærentem, seu inhærere subjecto, ideſt justificatis, & esse causam formalem, & nos per ipsam formaliter esse justos. Cæterum ex his in præsenti, simul & in artic. dictis, viam habes, & modum excludendi sequentes errores *Justificatoriorum* ex scripturis male intellectis eos perperam deducentium,

vide-

videlicet. *Justitia nostra est sanguis Christi*, *quia justificati sumus per sanguinem ejus*. Roman. 4. Item, *justitia nostra est obedientia Christi*, *quia per unius obedientiam justi constituentur multi*. Rom. 5. Item, *justitia nostra est transitus Christi ad patrem*, *quia Spiritus sanctus arguet mundum de peccato*, *quia vado ad patrem*. Joan. 16. Item, *justitia nostra est resurrectio Christi*, *quia resurrexit propter justificationem nostram*. Rom. 2. Item, *justitia nostra est remissio peccatorum*, *quia ad ostensionem justitiæ suæ propter remissionem præcedentium delictorum*. Rom. 4. Item, *justitia nostra sunt vulnera Christi*, *quia ejus livore sanati sumus*. Isaiæ 23. Ad horum vero exclusionem multum etiam juvaberis per Conc. *Trid. sess. 6. c. 7.* ex hoc, scilicet quod ibi demonstrat, causam meritoriam non esse idem, quod causam formalem. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim, &c.

ARTICULUS III. 588

Utrum gratia sit idem, quod virtus.

3. q. 7. a. 1. co. & q. 62. a. 2. cor. & 2. d. 26. a. 4. & 6. & 4. d. 1. q. 1. a. 4. q. 5. & ve. q. 27. a. 2.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod gratia sit idem, quod virtus. Dicit enim Augustinus, quod *gratia operans est fides*, *quæ per dilectionem operatur*, ut habetur in libro de spiritu, & litera: (*c. 14. cir. fi. & c. 32. to. 3.*) Sed fides, quæ per dilectionem operatur, est virtus. Ergo gratia est virtus.

2. Præterea. Cuicunque convenit definitio, convenit & definitum: Sed definitiones de virtute datæ, sive a Sanctis, sive a Philosophis, conveniunt gratiæ: ipsa enim *bonum facit habentem*, *& opus ejus bonum reddit*: ipsa etiam *est bona qualitas mentis*, *qua recte vivitur*, &c. Ergo gratia est virtus.

3. Præterea. Gratia est qualitas quædam: Sed manifestum est, quod non est in *quarta* specie qualitatis, quæ est *forma*, *& circa aliquid constans figura*; quia non pertinet ad corpus: Neque etiam in *tertia* est; quia non est *passio*, vel *passibilis qualitas*, quæ est in parte animæ sensitiva, ut probatur in 7. Physic. (*tex. 14. & seq. to. 2.*) ipsa autem gratia principaliter est in mente: Neque iterum est in *secunda* specie, quæ est *potentia*, vel *impotentia* na-

naturalis; quia gratia est supra naturam, & non se habet ad bonum, & malum, sicut potentia naturalis. Ergo relinquitur, quod sit in *prima* specie, quę est *habitus*, *vel dispositio*: Habitus autem mentis sunt virtutes; quia etiam ipsa scientia quodammodo est virtus, ut supra dictum est. (*q.* 57. *a.* 1. & 2.) Ergo gratia est idem quod virtus.

Sed Contra. Si gratia est virtus, maxime videtur quod sit aliqua trium theologicarum virtutum: Sed gratia non est fides, vel spes, quia hæ possunt esse sine gratia gratum faciente, neque etiam charitas, quia *gratia prævenit charitatem*, ut Augustinus dicit in libro de prædestinatione sanctorum. (*seu l. de dono persev. qui olim illi annectebatur*, *c.* 16. *in fi. to.* 7.) Ergo gratia non est virtus.

Respondeo dicendum, quod quidam posuerunt, idem esse *gratiam*, & *virtutem* secundum essentiam, sed differre solum secundum rationem; ut *gratia* dicatur, secundum quod facit hominem Deo gratum, vel secundum quod gratis datur; *virtus* autem, secundum quod perficit ad bene operandum. Et hoc videtur sensisse Magister in 2. Sent. dist. 26. Sed si quis recte consideret rationem virtutis, hoc stare non potest: quia, ut Philosophus dicit in 7. Physic. (*tex.* 17. *to.* 2.) *virtus est quædam dispositio perfecti: dico autem perfectum, quod est dispositum secundum naturam*. Ex quo patet, quod virtus uniuscujusque rei dicitur in ordine ad aliquam naturam præexistentem; quando scilicet unumquodque sic est dispositum, secundum quod congruit suę naturæ.

Manifestum est autem, quod virtutes acquisitæ per actus humanos, de quibus supra dictum est, (*q.* 55. & *seq.*) sint dispositiones, quibus homo convenienter disponitur in ordine ad naturam, qua homo est: Virtutes autem infusæ disponunt hominem altiori modo, & ad altiorem finem: Unde etiam oportet, quod in ordine ad aliquam altiorem naturam, hoc est in ordine ad naturam divinam participatam, quæ dicitur *lumen gratiæ*, secundum quod dicitur 2. Petr. 1. *Maxima*, & *pretiosa vobis promissa donavit*, *ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ*: Et secundum acceptionem hujusmodi naturæ dicimur regenerari in filios Dei. Sic igitur lumen naturale rationis est aliquid præter virtutes acquisitas, quæ dicuntur in ordine ad ipsum lumen naturale: ita etiam ipsum lumen gratiæ, quod est participatio divinæ naturæ, est aliquid prę- ter virtutes infusas, quæ a lumine illo derivantur,

& ad

& ad illud lumen ordinantur. Unde Apostolus dicit ad Ephes. 5. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: ut filii lucis ambulate*. Sicut enim virtutes acquisitæ perficiunt hominem ad ambulandum, secundum quod congruit lumini naturali rationis: ita virtutes infusæ perficiunt hominem ad ambulandum, secundum quod congruit lumini gratiæ.

Ad primum ergo dicendum, quod Augustinus nominat *fidem per dilectionem operantem* gratiam; quia actus fidei per dilectionem operantis est primus actus, in quo gratia gratum faciens manifestatur.

Ad secundum dicendum, quod *bonum* positum in definitione virtutis dicitur secundum convenientiam ad aliquam naturam præexistentem, vel essentialem, vel participatam: Sic autem *bonum* non attribuitur gratiæ, sed sicut radici bonitatis in homine, ut dictum est. (*in corp. art.*)

Ad tertium dicendum, quod gratia reducitur ad primam speciem qualitatis: Nec tamen est idem quod virtus, sed habitudo quædam quæ præsupponitur virtutibus infusis, sicut earum principium, & radix.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, Concilio, & August. insinuatum, quod gratia non est virtus. A B. Augustino quidem, ut cum discursu ponitur *in arg. cont.* Pro cujus captu, scilicet, quod fides, & spes possint esse sine gratia, colligitur 2. 2. *qu.* 4. *a.* 7. *&* *q.* 17. *ar.* 6. 7. 8. *&* *q.* 23. *ar.* 7. sed & Concilium *Trid. Sess.* 6. *cap.* 28. dicit, quod fides vera, licet non viva, potest esse sine gratia, & sine charitate. A Concilio autem *Viennensi* ubi Papa *Clemens V.* dicit. *Tam parvulis, quam adultis conferri in baptismo informantem gratiam, & virtutes, tamquam probabiliorem opinionem, sacro approbante Concilio, duximus eligendam*. Hæc in Clem. *de Sum. Trin. & fid. Cath.* A scripturis autem per hoc, quod attribuitur gratiæ Dei, quod sit nutrix omnium bonorum, & ideo omnium virtutum. Sap. 16. *Nutrici omnium gratiarum*. Et per hoc, quod eam tanquam fontem eorumdem Apostolus semper in primis optat suis dicens *Rom.* 1. & 1. *Cor.* 1. & 2. *Cor.* 1. & *Galat.* 1. & *Ephes.* 1. & *Philip.* 1. & *Colos.* 1. & 1. *Thess.* 1. & 2. *Thess.* 1. & 1. *Tim.* 1. & 2. *Tim.* 1. & *ad Tit.* 1. & *Philem.* 1. Gratia, &c. Vide ibi San-

Sanctum Doctorem hunc nostrum, cum cæteris: quare præposuerit gratiam Dei ubique Apostolus omnibus aliis bonis. *Secundo* vides: quomodo, &c.

ARTICULUS IV. 589

Utrum gratia sit in essentia animæ sicut in subjecto, an in aliqua potentiarum.

3. q. 7. a. 2. cor. & q. 62. a. 2. cor. & 2. d. 26. a. 3. Et verit. qu. 27. art. 6.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod gratia non sit in essentia animæ sicut in subjecto, sed in aliqua potentiarum. Dicit enim August. in Hypognostic. (*lib. 3. parum a princ. tom. 7.*) quod *gratia comparatur ad voluntatem, sive ad liberum arbitrium, sicut sessor ad equum*: Sed voluntas, sive liberum arbitrium est potentia quædam, ut in 1. dictum est. (*qu. 83. a. 2.*) Ergo gratia est in potentia animæ sicut in subjecto.

2. Præterea. *Ex gratia incipiunt merita hominis*, ut Augustinus dicit: (*l. de grat. & lib. arb. c. 6. in princ. to. 7. & de QQ. ad Simplic. q. 2. cir. princ. to. 4.*) Sed meritum consistit in actu, qui ex aliqua potentia procedit. Ergo videtur, quod gratia sit perfectio alicujus potentiæ animæ.

3. Præterea. Si essentia animæ sit proprium subjectum gratiæ, oportet quod anima, inquantum habet essentiam, sit capax gratiæ: Sed hoc est falsum; quia sic sequeretur, quod omnis anima esset gratiæ capax. Non ergo essentia animæ est proprium subjectum gratiæ.

4. Præterea. Essentia animæ est prior potentiis ejus: Prius autem potest intelligi sine posteriori. Ergo sequitur, quod gratia possit intelligi in anima, nulla parte, vel potentia animæ intellecta, scilicet neque voluntate, neque intellectu, neque aliquo hujusmodi. quod est inconveniens.

Sed Contra est, quod per gratiam regeneramur in filios Dei: Sed generatio per prius terminatur ad essentiam, quam ad potentias. Ergo gratia per prius est in essentia animæ, quam in potentiis.

Respondeo dicendum, quod ista quæstio ex præcedenti dependet. Si enim gratia sit idem quod virtus, necesse est quod sit in potentia animæ, sicut in subjecto. nam potentia animæ est proprium subjectum virtutis, ut supra dictum est. (*quæ. 56. art. 1.*)

Si

Si autem gratia differt a virtute non potest dici, quod potentia animæ sit gratiæ subjectum: quia omnis perfectio potentiæ animæ habet rationem virtutis, ut supra dictum est. (*art.* 1. *qu.* 55. & 56.) Unde *relinquitur, quod gratia, sicut est prius virtute, ita habeat subjectum prius potentiis animæ; ita scilicet quod sit in essentia animæ*. Sicut enim per potentiam intellectivam homo participat cognitionem divinam per virtutem fidei, & secundum potentiam voluntatis amorem divinum per virtutem charitatis: ita etiam per naturam animæ participat secundum quandam similitudinem naturam divinam per quandam regenerationem, sive recreationem.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut ab essentia animæ effluunt ejus potentiæ, quæ sunt operum principia; ita etiam ab ipsa gratia effluunt virtutes in potentias animæ, per quas potentiæ moventur ad actus. Et secundum hoc gratia comparatur ad voluntatem, ut movens ad motum, quæ est comparatio sessoris ad equum, non autem sicut accidens ad subjectum.

Et per hoc etiam patet solutio ad Secundum. Est enim gratia principium meritorii operis mediantibus virtutibus; sicut essentia animæ est principium operum vitæ mediantibus potentiis.

Ad tertium dicendum, quod anima est subjectum gratiæ, secundum quod est in specie intellectualis, vel rationalis naturæ. Non autem constituitur anima in specie per aliquam potentiam, cum potentiæ sint proprietates naturales animæ speciem consequentes. Et ideo anima secundum suam essentiam differt specie ab aliis animabus, scilicet brutorum animalium, & plantarum. Et propter hoc non sequitur, si essentia humanæ animæ sit subjectum gratiæ, quod quælibet anima possit esse gratiæ subjectum. hoc enim convenit essentiæ animæ, inquantum est talis speciei.

Ad quartum dicendum, quod cum potentiæ animæ sint naturales proprietates speciem consequentes, anima non potest sine his esse: Dato autem, quod sine his esset, adhuc tamen anima diceretur secundum speciem suam intellectualis, vel rationalis; non quia actu haberet has potentias; sed propter speciem talis essentiæ, ex qua natæ sunt hujusmodi potentiæ effluere.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo* : quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod gratia est in essentia animæ, tanquam in subjecto. Ut per hoc, quod dicitur tit. 3. *per lavacrum regenerationis*, &c. *ut justificati gratia ipsius hæredes simus*, &c. Cum enim generatio proprie terminetur ad essentiam rei (secundum Philosophum) Apostolus per hoc, quod regenerari nos, & in filios Dei adoptari attribuit gratiæ, quam etiam ideo sententialiter vocat gratiam adoptionis, *Rom.* 8. *Gal.* 4. *Ephes.* 1. Scholasticis perspicacibus innuit: quod gratia est in anima ipsa, idest in natura animæ. Confirmat hoc & Conc. *Trid.* sess. 6. c. 3. quod scilicet *renascentia in Christo fit per gratiam, qua tunc baptizati fiunt justi*. Quia vero cor. prin. dicit hanc quæst. & inquisit. hujus materiæ ex præcedenti *art.* 3. dependere, ideo recurre etiam ad a. 3. *app.* Et, inde juvando teipsum per teipsum, exerceas. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, &c.

QUÆSTIO CXI.

De divisione gratiæ, in quinque articulos divisa.

Deinde considerandum est de divisione gratiæ.

Et circa hoc quæruntur quinque.

Primo. Utrum convenienter dividatur gratia per gratiam gratis datam, & gratiam gratum facientem.

Secundo. De divisione gratiæ gratum facientis per operantem, & cooperantem.

Tertio. De divisione ejusdem per gratiam prævenientem, & subsequentem.

Quarto. De divisione gratiæ gratis datæ.

Quinto. De comparatione gratiæ gratum facientis, & gratis datæ.

ARTICULUS I. 591

Utrum gratia convenienter dividatur per gratiam gratum facientem, & gratiam gratis datam.

3. qu. 7. a. 7. corp. & ad 1. *& qu. 61. art.* 1. *corp. & 3. cont. c.* 134. *fin. & ver. quæst.* 24. *art.* 1. *& 7. corp. & opuſ.* 3. *c.* 221. *& Pſalm.* 24. *& Rom.* 1. *lect.* 3. *& Eph.* 1. *lect.* 2.

AD Primum ſic proceditur. Videtur, quod gratia non convenienter dividatur per gratiam gratum facientem, & gratiam gratis datam. Gratia enim eſt quoddam donum Dei, ut ex ſupradictis patet: (*qu.* 110. *art.* 1.) Homo autem non ideo eſt Deo gratus, quia aliquid eſt ei datum a Deo, ſed potius e converſo: ideo enim aliquid datur alicui gratis a Deo, quia eſt homo gratus ei. Ergo nulla eſt gratia gratum faciens.

2. Præterea. Quæcunque non dantur ex meritis præcedentibus, dantur gratis: Sed etiam ipſum bonum naturæ datur homini abſque merito præcedenti; quia natura præſupponitur ad meritum. Ergo ipſa natura eſt etiam gratis data a Deo. Natura autem dividitur contra gratiam. Inconvenienter igitur hoc quod eſt gratis datum, ponitur ut gratiæ differentia; quia invenitur etiam extra gratiæ genus.

3. Præterea. Omnis diviſio debet eſſe per oppoſita: Sed etiam ipſa gratia gratum faciens, per quam juſtificamur, gratis nobis a Deo conceditur, ſecundum illud Rom. 3. *Juſtificati gratis per gratiam ipſius*. Ergo gratia gratum faciens non debet dividi contra gratiam gratis datam.

Sed Contra eſt, quod Apoſtolus utrumque attribuit gratiæ, ſcilicet & *gratum facere*, & *eſſe gratis datum*. Dicit enim quantum ad primum ad Eph. 1. *Gratificavit nos in dilecto Filio ſuo*. Quantum vero ad ſecundum dicitur ad Rom. 11. *Si autem gratia, jam non ex operibus; alioquin gratia, jam non eſt gratia*. Poteſt ergo diſtingui gratia, quæ vel habet unum tantum, vel utrumque.

Reſpondeo dicendum, quod, ſicut Apoſtolus dicit ad Rom. 13. *quæ a Deo ſunt, ordinata ſunt*. In hoc autem ordo rerum conſiſtit, quod quædam per alia in Deum reducuntur, ut Dionyſ. dicit in

lib. cœleſt. hierarch. (*cap.* 4. 7. & 8.) Cum igitur gratia ad hoc ordinetur, ut homo reducatur in Deum, ordine quodam hoc agitur, ut ſcilicet quidam per alios in Deum reducantur.

Secundum hoc igitur duplex *eſt gratia*: *Una* quidem per quam ipſe homo Deo conjungitur, *quæ vocatur gratia gratum faciens*: *Alia* vero, per quam unus homo cooperatur alteri ad hoc, quod ad Deum reducatur: *Hujuſmodi autem donum vocatur gratia gratis data*; quia ſupra facultatem naturæ, & ſupra meritum perſonæ homini conceditur. Sed quia non datur ad hoc, ut homo ipſe per eam juſtificetur, ſed potius ut ad juſtificationem alterius cooperetur, ideo non vocatur gratum faciens. Et de hac dicit Apoſtolus 1. ad Corinth. 12. *Unicuique datur manifeſtatio Spiritus ad utilitatem*, ſcilicet aliorum.

Ad primum ergo dicendum, quod gratia non dicitur facere gratum effective, ſed formaliter; ſcilicet quia per hanc homo juſtificatur, & dignus efficitur vocari Deo gratus, ſecundum quod dicitur ad Coloſſ. 1. *Dignos nos fecit in partem ſortis ſanctorum in lumine*.

Ad ſecundum dicendum, quod gratia, ſecundum quod gratis datur, excludit rationem debiti. Poteſt autem intelligi *duplex* debitum. *Unum* quidem ex merito proveniens, quod refertur ad perſonam, cujus eſt agere meritoria opera, ſecundum illud ad Rom. 4. *Ei, qui operatur, merces imputatur ſecundum debitum, non ſecundum gratiam*. *Aliud* eſt debitum ſecundum conditionem naturæ: puta ſi dicamus, debitum eſſe homini, quod habeat rationem, & alia, quæ ad humanam pertinent naturam. Neutro autem modo dicitur debitum propter hoc, quod Deus creaturæ obligetur, ſed potius inquantum creatura debet ſubjici Deo, ut in ea divina ordinatio impleatur: quæ quidem eſt, ut talis natura tales conditiones, vel proprietates habeat, & quod talia operans talia conſequatur. Dona igitur naturalia carent primo debito, non autem carent ſecundo debito: Sed dona ſupernaturalia utroque debito carent; & ideo ſpecialius ſibi nomen gratiæ vendicant.

Ad tertium dicendum, quod gratia gratum faciens addit aliquid ſupra rationem gratię gratis datæ, quod etiam ad rationem gratiæ pertinet; quia ſcilicet hominem gratum facit Deo. & ideo gratia gratis data, quæ hoc non facit, retinet ſibi nomen commune, ſicut in pluribus aliis contingit. Et ſic oppo-

opponuntur duæ partes divisionis, sicut *gratum faciens*, & *non faciens gratum*.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod gratia alia est gratum faciens, alia gratis data. Ut *Eph. primo*, *cum Rom. undecimo*. Secundum quod ponitur *in argument. contr.* Item a Matth. septimo. *Multi mihi dicent in illa die*: *Domine in nomine tuo prophetavimus*, *dæmonia ejecimus*, *virtutes multas fecimus*: *Et tunc confitebor illis*, *quia numquam novi vos*. Patet enim, quod prophetia est gratia gratis data, operatioque miraculorum; & tamen his gratiis non fit aliquis gratus Deo. In cujus evidens signum talibus dicit Deus. *Numquam*, idest nec etiam tunc, quando talia faciebatis, *novi vos*, scilicet notitia approbationis, de qua dicitur Eccles. quadragesimoquarto: *Cognovit eum in benedictionibus suis*, idest, numquam fuistis mihi grati. Item ab Eccl. 44. *Invenit gratiam coram oculis Domini*. Nam ibi ostenditur ex modo loquendi, idest ex terminis ipsis, quod ista gratia facit gratum Deo. Quod etiam in contextu prædixerat ad literam, scilicet, *qui in diebus suis placuit Deo*. Item a Luc. 1. *Ave gratia plena*, *Dominus tecum*, &c. *Invenisti gratiam apud Deum*, *ecce concipies*, &c. Quod exponens Ecclesia in persona ejusdem B. Virginis, inquit: *congratulamini mihi omnes*, *quia*, *cum essem parvula*, *placui altissimo*, *& de meis visceribus genui Deum & hominem*. Vide Offic. Circumc. Domini responsor. nono. Junctis ergo omnibus his auctoritatibus in simul, patet intentum. Cæterum pro ly *convenienter* vide de convenientia scripturarum, *art. 2. app.* *Secundo* vides: quomo ex iis bene pensatis, &c.

ARTICULUS II. 591

Utrum gratia convenienter dividatur per operantem, & cooperantem.

Inf. a. 3. cor. & 2. d. 26. a. 5. & ver. q. 27. a. 5. ad 1. & 2. & 2. Cor. 6.

Ad secundum sic proceditur. Videtur, quod gratia inconvenienter dividatur per operantem & cooperantem. Gratia enim accidens quoddam est, ut

ut ſupra dictum eſt: (*qu. præc. a.* 2.) Sed accidens non poteſt agere in ſubjectum. Ergo nulla gratia debet dici operans.

2. Præterea. Si gratia aliquid operatur in nobis, maxime operatur in nobis juſtificationem: Sed hoc non ſola gratia operatur in nobis. dicit enim Auguſtinus ſuper illud Joan. 14. *Opera, quæ ego facio, & ipſe faciet* (implic. Tract. 72. in Joan. to. 9. ſed expreſ. ſerm. 15. de verb. Apoſt. cap. 10. to. 10.) *Qui creavit te ſine te, non juſtificabit te ſine te*. Ergo nulla gratia debet dici ſimpliciter operans.

3. Præterea. Cooperari alicui videtur pertinere ad inferius agens, non autem ad principalius: Sed gratia principalius operatur in nobis, quam liberum arbitrium, ſecundum illud Rom. 9. *Non eſt currentis, neque volentis, ſed miſerentis Dei*. Ergo gratia non debet dici cooperans.

4. Præterea. Diviſio debet dari per oppoſita: Sed operari, & cooperari non ſunt oppoſita: idem enim poteſt operari, & cooperari. Ergo inconvenienter dividitur gratia per operantem, & cooperantem.

Sed Contra eſt, quod Aug. dicit in lib. de grat. & lib. arb. (*c.*17. *in princ. to.*7.) *Cooperando Deus in nobis perficit, quod operando incepit; quia ipſe ut velimus operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens*: Sed operationes Dei, quibus movet nos ad bonum, ad gratiam pertinent. Ergo convenienter gratia dividitur per operantem, & cooperantem.

Reſpondeo dicendum, quod, ſicut ſupra dictum eſt, (*q.* 110. *a.* 2.) gratia *dupliciter* poteſt intelligi: *Uno modo* divinum auxilium, quod nos movet ad bene volendum, & agendum: *Alio modo* habituale donum nobis divinitus inditum.

Utroque autem modo gratia dicta convenienter dividitur per operantem, & cooperantem. Operatio enim alicujus effectus non attribuitur mobili, ſed moventi. In illo ergo effectu, in quo mens noſtra eſt mota, & non movens, ſolus autem Deus movens, operatio Deo attribuitur: Et ſecundum hoc dicitur *gratia operans*. In illo autem effectu, in quo mens noſtra & movet, & movetur, operatio non ſolum attribuitur Deo, ſed etiam animæ: Et ſecundum hoc dicitur *gratia cooperans*. Eſt autem in nobis *duplex* actus. *Primus* quidem interior voluntatis: Et quantum ad iſtum actum voluntas ſe habet ut mota, Deus autem ut movens, & præſertim cum voluntas incipit bonum velle, quæ prius ma-

malum volebat. Et ideo, secundum quod Deus movet humanam mentem ad hunc actum, dicitur *gratia operans*. *Alius* autem actus est exterior, qui cum a voluntate imperetur, ut supra habitum est, (*quæ*. 17. *art*. 9.) consequens est, quod ad hunc actum operatio attribuatur voluntati. Et quia etiam ad hunc actum Deus nos adjuvat, & interius confirmando voluntatem, ut ad actum perveniat, & exterius facultatem operandi præbendo, respectu hujusmodi actus dicitur *gratia cooperans*. Unde post præmissa verba subdit Aug. (*ibid.*) *Ut autem velimus, operatur; cum autem volumus, ut perficiamus, nobis cooperatur*. Sic igitur si gratia accipiatur pro gratuita Dei motione, qua movet nos ad bonum meritorium, convenienter dividitur gratia per operantem, & cooperantem.

Si vero accipiatur gratia pro habituali dono, sic est *duplex* gratiæ effectus, sicut & cujuslibet alterius formæ: quorum *primus* est esse, *secundus* est operatio; sicut caloris operatio est facere calidum, & exterior calefactio. Sic igitur habitualis gratia, inquantum animam sanat, vel justificat, sive gratam Deo facit, dicitur *gratia operans*: inquantum vero est principium operis meritorii, quod ex libero arbitrio procedit, dicitur *cooperans*.

Ad primum ergo dicendum, quod secundum quod gratia est quædam qualitas accidentalis, non agit in animam effective, sed formaliter: sicut albedo dicitur facere albam superficiem.

Ad secundum dicendum, quod Deus non sine nobis nos justificat: quia per motum liberi arbitrii dum justificamur, Dei justitiæ consentimus. Ille tamen motus non est causa gratiæ, sed effectus. unde tota operatio pertinet ad gratiam.

Ad tertium dicendum, quod cooperari dicitur aliquis alicui, non solum sicut secundarium agens principali agenti, sed sicut adjuvans ad præsuppositum finem. Homo autem per gratiam operantem adjuvatur a Deo, ut bonum velit. Et ideo, præsupposito jam fine, consequens est ut gratia nobis cooperetur.

Ad quartum dicendum, quod gratia operans, & cooperans est eadem gratia; sed distinguitur secundum diversos effectus, ut ex supra dictis patet. (*in corp. art.*)

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, Concilio, & Augustino insinuatum, quod convenienter gratia alia dicitur operans, alia cooperans. A D. Aug. quidem, ut *in argumen. contrar.* A Concilio autem *Arausicano* per hoc, quod dicit can. nono: *Dei est muneris, cum recte cogitamus, & pedes nostros a falsitate, & injustitia tenemus. Quoties enim bona agimus: Deus in nobis, atque nobiscum, ut operemur, operatur.* Hæc ibi. Ubi gratiam Dei operantem vides per ly *operatur in nobis, ut operemur:* gratiam vero cooperantem vides per ly *operatur nobiscum, ut operemur*. A scripturis vero insinuatur, ut Philip. 2. *Deus est, qui operatur in vobis velle*, & Marc. 16. *Prædicaverunt ubique Domino cooperante*. Utrobique enim subintelligitur ly *per gratiam suam*. Cæterum per ly *convenienter*, vide de convenientia scripturarum, *quæst.* 68. *art.* 4. *append.* & 2. 2. *quæst.* 22. *art.* 2. *append.* & *quæ.* 140. *art.* 1. *append.* *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, &c.

ARTICULUS III. 592

Utrum gratia convenienter dividatur in prævenientem, & subsequentem.

2. *d.* 26. *a.* 3. *& ver. q.* 27. *ar.* 5. *ad* 6. *&*
Psal. 22. *fin. &* 2. *corp.* 6.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod gratia inconvenienter dividatur in prævenientem, & subsequentem. Gratia enim est divinę dilectionis effectus: Sed Dei dilectio nunquam est subsequens, sed semper præveniens, secundum illud 1. Joan. 4. *Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quia ipse prior dilexit nos*. Ergo gratia non debet poni præveniens, & subsequens.

2. Præterea. Gratia gratum faciens est una tantum in homine, cum sit sufficiens, secundum illud 2. ad Cor. 12. *Sufficit tibi gratia mea*: Sed idem non potest esse prius, & posterius. Ergo gratia inconvenienter dividitur in prævenientem, & subsequentem.

3. Præterea. Gratia cognoscitur per effectus; Sed

Sed infiniti sunt effectus gratiæ, quorum unus præcedit alium. Ergo si penes hos gratia deberet dividi in prævenientem, & subsequentem, videtur quod infinitæ essent species gratiæ: Infinita autem relinquuntur a qualibet arte. Non ergo gratia convenienter dividitur in prævenientem, & subsequentem.

Sed Contra est, quod gratia Dei ex ejus misericordia provenit: Sed utrumque in Psal. 58. legitur, *Misericordia ejus præveniet me:* Et iterum, (*Psal.* 22.) *Misericordia ejus subsequetur me*. Ergo gratia convenienter dividitur in prævenientem, & subsequentem.

Respondeo dicendum, quod *sicut gratia dividitur in operantem, & cooperantem, secundum diversos effectus, ita etiam in prævenientem, & subsequentem, qualitercunque gratia accipiatur*. Sunt autem *quinque* effectus gratiæ in nobis: Quorum *primus* est, ut anima sanetur: *Secundus*, ut bonum velit: *Tertius* est, ut bonum, quod vult, efficaciter operetur; *Quartus* est, ut in bono perseveret: *Quintus* est, ut ad gloriam perveniat. Et ideo gratia, secundum quod causat in nobis primum effectum, vocatur præveniens respectu secundi effectus: & prout causat in nobis secundum, vocatur subsequens respectu primi effectus.

Et sicut unus effectus est posterior uno effectu, & prior alio; ita gratia potest dici præveniens & subsequens secundum eundem effectum respectu diversorum.

Et hoc est, quod August. dicit in lib. de natura, & gratia: (*cap.* 31. *& l.* 2. *ad Bonifac. cap.* 9. *in fi. to.* 7.) *Prævenit, ut sanemur: subsequitur, ut sanati vegetemur; prævenit, ut vocemur; subsequitur, ut glorificemur.*

Ad primum ergo dicendum, quod Dilectio Dei nominat aliquid æternum: & ideo nunquam potest dici nisi præveniens: Sed gratia significat effectum temporalem, qui potest præcedere aliquid, & ad aliquid subsequi: & ideo gratia potest dici præveniens, & subsequens.

Ad secundum dicendum, quod gratia non diversificatur per hoc, quod est præveniens, & subsequens secundum essentiam, sed solum secundum effectus; sicut & de operante, & cooperante dictum est, quia etiam secundum quod gratia subsequens ad gloriam pertinet, non est alia numero a gratia præveniente, per quam nunc justificamur. Sicut enim charitas viæ non evacuatur, sed perfici-

tur

tur in patria: ita etiam & de lumine gratiæ eſt dicendum; quia neutrum in ſui ratione imperfectionem importat.

Ad tertium dicendum, quod quamvis effectus gratiæ poſſint eſſe infiniti numero, ſicut ſunt infiniti actus humani; tamen omnes reducuntur ad aliqua determinata in ſpecie; & præterea omnes conveniunt in hoc, quod unus alium præcedit.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo:* quomodo per rationem oſtendas, merito eſſe a ſcripturis, & Eccleſia inſinuatum, quod gratia convenienter dividitur in prævenientem, & ſubſequentem. A ſcripturis quidem; ut *Pſal.* 58. Cui concordat Pſ. 78. *Cito anticipent nos miſericordiæ tuæ*: & *Pſal.* 22. Secundum quod adducitur *in argum. contr.* A Sancta vero Eccleſia per hoc, quod in collecta Dom. 16. poſt oct. Trinit. ait. *Tua nos Domine gratia ſemper & præveniat, & ſequatur*. Et in collecta de Prec. *Actiones noſtras, quæſumus Domine, aſpirando præveni, & adjuvando proſequere, ut cuncta noſtra operatio a te ſemper incipiat, & per te cæpta finiatur*. Ubi & acuto lectori commonſtratur, quis ſit effectus gratiæ prævenientis, & ſubſequentis. Item in collecta Reſurrect. Paſch. *Vota noſtra, quæ præveniendo aſpiras, etiam adjuvando proſequere*. Cæterum pro ly *convenienter*, vide de convenientia ſcripturarum, 2. 2. *q.* 24. *ar.* 2. *append. Secundo* vides: quomodo ex iis bene penſatis, & applicatis doctrina præſens Angelica viciſſim declaretur, &c.

ARTICULUS IV. 593

Utrum gratia gratis data convenienter ab Apoſtolo dividatur.

3. *cont. c.* 154. & 1. *Cor.* 12. *lec.* 2.

AD Quartum ſic proceditur. Videtur, quod gratia gratis data inconvenienter ab Apoſtolo diſtinguatur. Omne enim donum, quod nobis a Deo gratis datur, poteſt dici gratia gratis data: Sed infinita ſunt dona, quæ nobis gratis a Deo conceduntur, tam in bonis animæ, quam in bonis corporis, quæ tamen nos Deo gratos non faciunt. Ergo gratiæ gratis datæ non poſſunt comprehendi ſub aliqua certa diviſione.

2. Præterea. Gratia gratis data distinguitur contra gratiam gratum facientem; Sed fides pertinet ad gratiam gratum facientem; quia per ipsam justificamur, secundum illud Rom. 5. *Justificati igitur ex fide*, &c. Ergo inconvenienter ponitur fides inter gratias gratis datas, præsertim cum aliæ virtutes ibi non ponantur, ut spes, & charitas.

3. Præterea. Operatio sanitatum, & loqui diversa genera linguarum, miracula quędam sunt: interpretatio etiam sermonum ad sapientiam, vel scientiam pertinet, secundum illud Dan. 1. *Pueris his dedit Deus scientiam, & disciplinam in omni libro, & sapientia*. Ergo inconvenienter dividuntur gratia sanitatum, & genera linguarum contra operationem virtutum, & interpretatio sermonum contra sermonem sapientiæ & scientiæ.

4. Præterea. Sicut sapientia, & scientia sunt quędam dona Spiritus Sancti, ita etiam intellectus, consilium, pietas, & fortitudo, & timor ut supra dictum est. (*qu.* 68. *a.* 4.) Ergo hæc etiam debent poni inter gratias gratis datas.

Sed Contra est, quod Apostol. dicit 1. ad Corint. 12. *Alii per spiritum datur sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, alii gratia sanitatum, alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum*.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*ar.* 1. *hu. qu.*) gratia gratis data ordinatur ad hoc, quod homo alteri cooperetur, ut reducatur ad Deum. Homo autem ad hoc operari non potest interius movendo, (hoc enim solius Dei est) sed solum exterius docendo, vel persuadendo. Et ideo gratia gratis data illa sub se continet, quibus homo indiget ad hoc quod alterum instruat in rebus divinis, quæ sunt supra rationem. Ad hoc autem *tria* requiruntur: *Primo* quidem, quod homo sit sortitus plenitudinem cognitionis divinorum, ut ex hoc instruere alios possit: *Secundo*, ut possit confirmare, vel probare ea, quæ dicit; alias non esset efficax ejus doctrina: *Tertio*, ut ea quæ concipit, possit convenienter adjutoribus proferre.

Quantum igitur ad primum *tria* sunt necessaria, sicut etiam apparet in magisterio humano. Oportet enim, quod qui debet alium instruere in aliqua scientia, *primo* quidem ut principia illius scientiæ sint ei certissima: Et quantum ad hoc ponitur *fides*, quæ est certitudo de rebus invisibilibus, quæ

sunt

ſupponuntur ut principia in Catholica doctrina. *Secundo* oportet, quod doctor recte ſe habeat circa principales concluſiones ſcientiæ: Et ſic ponitur *ſermo ſapientiæ*, quæ eſt cognitio divinorum. *Tertio* oportet, ut etiam abundet exemplis, & cognitione effectuum, per quos interdum oportet manifeſtare cauſas: Et quantum ad hoc ponitur *ſermo ſcientiæ*, quæ eſt cognitio rerum humanarum, quia *inviſibilia Dei per ea, quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur*.

Confirmatio autem in his, quæ ſubduntur rationi, eſt per argumenta: In his autem, quæ ſunt ſupra rationem divinitus revelata, confirmatio eſt per ea, quæ ſunt divinæ virtuti propria: Et hoc *dupliciter*. *Uno* quidem *modo*, ut doctor ſacræ doctrinæ faciat, quæ ſolus Deus facere poteſt in operibus miraculoſis: *Sive* ſint ad ſalutem corporum: & quantum ad hoc ponitur *gratia ſanitatum*: *Sive* ordinentur ad ſolam divinæ poteſtatis manifeſtationem; ſicut quod ſol ſtet, aut tenebreſcat; quod mare dividatur: & quantum ad hoc ponitur *operatio virtutum*. *Secundo*, ut poſſit manifeſtare ea, quæ ſolius Dei eſt ſcire; & hæc ſunt contingentia futura: & quantum ad hoc ponitur *prophetia*: & etiam occulta cordium: & quantum ad hoc ponitur *diſcretio ſpirituum*.

Facultas autem pronuntiandi poteſt attendi, *Vel* quantum ad idioma, in quo aliquis poſſit intelligi: & ſecundum hoc ponuntur *genera linguarum*: *Vel* quantum ad ſenſum eorum, quę ſunt proferenda: & quantum ad hoc ponitur *interpretatio ſermonum*.

Ad primum ergo dicendum, quod, ſicut ſupra dictum eſt, (*ar.* 1. *hu. quæſt.*) non omnia beneficia quæ nobis divinitus conceduntur, *gratiæ gratis datæ* dicuntur; ſed ſolum illa, quæ excedunt facultatem naturæ: ſicut quod piſcator abundet ſermone ſapientiæ, & ſcientiæ, & aliis hujuſmodi: Et talia ponuntur hic ſub gratia gratis data.

Ad ſecundum dicendum, quod *fides* non numeratur hic inter gratias gratis datas, ſecundum quod eſt quædam virtus juſtificans hominem in ſeipſo, ſed ſecundm hoc quod importat quandam ſupereminentem certitudinem fidei, ex qua homo fit idoneus ad inſtruendum alios de his, quæ ad fidem pertinent. Spes autem, & charitas pertinent ad vim appetitivam, ſecundum quod per eam homo in Deum ordinatur.

Ad tertium dicendum, quod *gratia ſanitatum* di-

ſtin-

ſtinguitur a generali operatione virtutum, quia habet ſpecialem rationem inducendi ad fidem, ad quam aliquis magis promptus redditur per beneficium corporalis ſanitatis, quam per fidei virtutem aſſequitur. Similiter etiam *loqui variis linguis*, & *interpretari ſermones*, habent ſpeciales quaſdam rationes movendi ad fidem. & ideo ponuntur ſpeciales gratiæ gratis datæ.

Ad quartum dicendum, quod ſapientia, & ſcientia non computantur inter gratias gratis datas, ſecundum quod enumerantur inter dona Spiritus ſancti; prout ſcilicet mens hominis eſt bene mobilis per Spiritum Sanctum ad ea, quæ ſunt ſapientiæ, & ſcientiæ: ſic enim ſunt dona Spiritus ſancti, ut ſupra dictum eſt: (*quæſt*. 68. *ar*. 1. & 4.) Sed computantur inter gratias gratis datas, ſecundum quod important quandam abundantiam ſcientiæ, & ſapientiæ, ut homo poſſit non ſolum in ſeipſo recte ſapere de divinis, ſed etiam alios inſtruere, & contradicentes revincere. Et ideo inter gratias gratis datas ſignificatur primo † *al. ſignificanter ponitur* † *ſermo ſapientiæ*, & *ſermo ſcientiæ*, quia, ut Auguſt. dicit 14. de Trinitate, (*cap*. 1. *a med. tom*. 3.) *aliud eſt ſcire tantummodo, quid homo credere debeat propter adipiſcendam vitam beatam; aliud eſt ſcire, quemadmodum hoc ipſum & piis opituletur, & contra impios defendatur*.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem oſtendas merito eſſe a ſcripturis inſinuatum, quod convenienter dicuntur gratiæ gratis datæ eſſe novem. Ut 1. *Cor*. 12. ſecundum quod eſt *in arg. contr*. Quod autem iſta enumeratio ſit conveniens ſimul & ſufficiens, ideſt, quod neque pauciora, neque plura enumerari debeant inter gratias gratis datas, inſinuatur generaliter, & per conſequens ſpecialiter, ſi recte applicentur applicanda in *quæſt*. 68. *art*. 4. *append*. & 2. 2. *qu*. 122. *artic*. 2. *append*. & *quæſt*. 140. *articulo primo*, *append*. & *quæſt*. 179. *articulo ſecundo*, *append*. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene penſatis, & applicatis doctrina præſens Angelica viciſſim declaretur, atque confirmetur.

A R-

ARTICULUS V. 594

Utrum gratia gratis data sit dignior, quam gratia gratum faciens.

Sup. q. 7. a. 7. ad 1.

AD Quintum sic proceditur. Videtur, quod gratia gratis data sit dignior, quam gratia gratum faciens. *Bonum enim gentis est melius, quam bonum unius*, ut Philosoph. dicit in 1. Eth. (*cap. 2. in fi. tom. 5.*) Sed gratia gratum faciens ordinatur solum ad bonum unius hominis; gratia autem gratis data ordinatur ad bonum commune totius Ecclesiæ, ut supra dictum est. (*ar. 1. & 4. hu. quæst.*) Ergo gratia gratis data est dignior, quam gratia gratum faciens.

2. Præterea. Majoris virtutis est, quod aliquid possit agere in aliud, quam quod solum in seipso perficiatur: sicut major est claritas corporis, quod potest etiam alia corpora illuminare, quam ejus, quod ita in se lucet, quod alia illuminare non potest. propter quod etiam Philosophus dicit in 5. Ethicorum, (*cap. 1. a med. tom. 5.*) quod *justitia est præclarissima virtutum*, per quam homo recte se habet etiam ad alios. Sed per gratiam gratum facientem homo perficitur in seipso; per gratiam autem gratis datam homo operatur ad perfectionem aliorum. Ergo gratia gratis data est dignior quam gratia gratum faciens.

3. Præterea. Id quod est proprium meliorum, dignius est, quam id quod est commune omnium; sicut ratiocinari, quod est proprium hominis, dignius est, quam sentire, quod est commune omnibus animalibus: Sed gratia gratum faciens est communis omnibus membris Ecclesię; gratia autem gratis data est proprium donum digniorum membrorum Ecclesiæ. Ergo gratia gratis data est dignior, quam gratia gratum faciens.

Sed Contra est, quod Apostolus 1. ad Corinth. 12. enumeratis gratiis gratis datis, subdit: *Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro:* Et sicut per subsequentia patet, loquitur de charitate, quæ pertinet ad gratiam gratum facientem. Ergo gratia gratum faciens excellentior est, quam gratia gratis data.

Respondeo dicendum, quod unaquęque virtus tanto excellentior est, quanto ad altius bonum ordinatur.

tur. Semper autem finis potior est his, quę sunt ad finem. Gratia autem gratum faciens ordinat hominem immediate ad conjunctionem ultimi finis: Gratiæ autem gratis datæ ordinant hominem ad quædam præparatoria finis ultimi: sicut per prophetiam, & miracula, & alia hujusmodi homines inducuntur ad hoc, quod ultimo fini conjungantur. Et ideo *gratia gratum faciens est multo excellentior, quam gratia gratis data*.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut Philosophus dicit in 12. Metaph. (*tex.* 52. *tom.* 3.) *bonum multitudinis, sicut exercitus, est* duplex: Unum *quidem, quod est in ipsa multitudine; puta ordo exercitus*: Aliud *autem est, quod est separatum a multitudine; sicut bonum ducis*: *Et hoc melius est; quia ad hoc etiam illud aliud ordinatur*. Gratia autem gratis data ordinatur ad bonum commune Ecclesiæ, quod est ordo ecclesiasticus: sed gratia gratum faciens ordinatur ad bonum commune separatum, quod est ipse Deus. Et ideo gratia gratum faciens est nobilior.

Ad secundum dicendum, quod si gratia gratis data posset hoc agere in altero, quod homo per gratiam gratum facientem consequitur, sequeretur quod gratia gratis data esset nobilior: sicut excellentior est claritas Solis illuminantis, quam corporis illuminati: Sed per gratiam gratis datam homo non potest causare in alio conjunctionem ad Deum, quam ipse habet per gratiam gratum facientem; sed causat quasdam dispositiones ad hoc. Et ideo non oportet, quod gratia gratis data sit excellentior: sicut nec in igne calor manifestativus speciei ejus, per quam agit ad inducendum calorem in alia, est nobilior, quam forma substantialis ipsius.

Ad tertium dicendum, quod *sentire* ordinatur ad *ratiocinari* sicut ad finem. & ideo *ratiocinari* est nobilius. Hic autem est e converso: quia id quod est proprium, ordinatur ad id quod est commune, sicut ad finem. Unde non est simile.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo:* quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis insinuatum, quod gratia gratum faciens est excellentior, quam gratia gratis data. Ut 1. *Corinth.* 12. secundum quod cum discursu extenditur *in argum. cont.* Item per hoc, quod dicitur Matth. 16. Marc. 8. Luc. 9. *Quid prodest homini, si universum mundum lucretur; se-*

ipsum

ipsum autem perdat, & detrimentum sui faciat? Item per dictum ibi. *Quam dabit homo commutationem pro anima sua?* Cum itaque gratia purificans ad salutem propriæ animæ sit: & gratis data ad aliorum, quandoque compatiendo secum detrimentum animæ propriæ: relinquitur, quod scripturæ illæ, si scholastica verba sonent, dixerint; Gratia gratum faciens est multo excellentior, desiderabilior, atque salubrior; quam gratia gratis data. *Secundo* vides: quomodo, &c.

QUÆSTIO CXII.

De causa Gratiæ, in quinque articulos divisa.

DEinde considerandum est de causa gratiæ.

Et circa hoc quæruntur quinque.

Primo. Utrum solus Deus sit causa efficiens gratiæ.

Secundo. Utrum requiratur aliqua dispositio ad gratiam ex parte recipientis ipsam per actum liberi arbitrii.

Tertio. Utrum talis dispositio possit esse necessitas ad gratiam.

Quarto. Utrum gratia sit æqualis in omnibus.

Quinto. Utrum aliquis possit scire se habere gratiam.

ARTICULUS I. 595

Utrum solus Deus sit causa Gratiæ.

Sup. q. 109. a. 7. corp. & 3. q. 62. a. 1. corp. & ar. 2. ad 2. & 2. d. 16. a. 4. & 4. d. 14. q. 2. ar. 2. & ver. q. 27. a. 3. & Ephes. 3. lect. 3.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod non solus Deus sit causa gratiæ. Dicitur enim Jo. 1. *Gratia, & veritas per Jesum Christum facta est*: Sed in nomine Jesu Christi intelligitur non solum natura divina assumens, sed etiam natura creata assumpta. Ergo aliqua creatura potest esse causa gratiæ.

2. Præterea. Ista differentia ponitur inter sacramenta novæ legis, & veteris, quod sacramenta novæ legis causant gratiam, quam sacramenta veteris legis

legis solum significabant : Sed sacramenta novæ legis sunt quædam visibilia elementa. Ergo non solus Deus est causa gratiæ.

3. Præterea. Secundum Dionysium in lib. cœl. hier. (*cap.* 3. *&* 4.) *Angeli purgant, & illuminant, & perficiunt & Angelos inferiores, & etiam homines*: Sed rationalis creatura purgatur, illuminatur, & perficitur per gratiam. Ergo non solus Deus est causa gratiæ.

Sed Contra est, quod in Psal. 83. dicitur : *Gratiam, & gloriam dabit Dominus*.

Respondeo dicendum, quod nulla res potest agere ultra suam speciem : quia semper oportet, quod causa potior sit effectu. Donum autem gratiæ excedit omnem facultatem naturæ creatæ; cum nihil aliud sit, quam quædam participatio divinæ naturæ, quæ excedit omnem aliam naturam. Et ideo *impossibile est, quod aliqua creatura gratiam causet*.

Sic enim necesse est quod solus Deus deificet, communicando consortium divinę naturę per quandam similitudinis participationem : sicut impossibile est, quod aliquid igniat, nisi solus ignis.

Ad primum ergo dicendum, quod humanitas Christi est sicut *quoddam organum divinitatis ejus*, ut Damasc. dicit in 3. l. (*orth. fid. c.* 15. *a med.*) Instrumentum autem non agit actionem agentis principalis propria virtute, sed virtute principalis agentis. Et ideo humanitas Christi non causat gratiam propria virtute, sed virtute divinitatis adjunctæ, ex qua actiones humanitatis Christi sunt salutares.

Ad secundum dicendum, quod sicut in ipsa persona Christi humanitas causat salutem nostram per gratiam virtute divina principaliter operante; ita etiam in sacramentis novæ legis, quæ derivantur a Christo, causatur gratia, instrumentaliter quidem per ipsa sacramenta, sed principaliter per virtutem Spritus sancti in sacramentis operantis, secundum illud Jo. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto*, &c.

Ad tertium dicendum, quod angelus purgat, illuminat, & perficit angelum, vel hominem, per modum instructionis cujusdam, non autem justificando per gratiam. Unde Dionys. dicit 7. cap. cœl. hier. (*a med.*) quod hujusmodi *purgatio, illuminatio, & perfectio nihil est aliud, quam divinæ scientiæ assumptio*.

AP-

APPENDIX.

Ex artic. habes *primo:* quomodo per rationem interimas hæresim *Albanensium* dicentium: quod homo potest ex se dare Spiriritum sanctum. Et *Arnoldi* dicentis, quod humana natura a Deo Verbo assumpta, est æqualis Deo in omnibus bonis suis: adeo, ut tanta sit humanitas Christi, quanta est ejus divinitas, & tantundem possit, & valeat. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, hanc merito damnari a dictis in 1. *q.* 43. *a.* 8. *Elucidat. & 3. quæst. 2. artic. 6. & ab Additionibus artic. num.* 389. Item a Concil. *Arausicano* canon. 22. *Nemo habet de suo, nisi mendacium, & peccatum. Si quis autem homo habet veritatem, atque justitiam, ab illo fonte est, quem debemus sitire in hac eremo; ut ex eo, quasi guttis quibusdam irrorati non deficiamus in via.* Hæc ibi. Nota ly *de suo* contra hæresim illam *primam* dicentem ly *ex se.* Item ab eod. can. 17. *Fortitudinem Christianorum Dei charitas facit, quæ diffusa est in cordibus nostris, non per voluntatis arbitrium, sed per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, nullis meritis gratiam prævenientibus.* Hæc ibi. Homo igitur secundum Concilium, nec Spiritum sanctum, nec charitatem, nec gratiam dat; imo, nec homo sic gratiam sibi dari meretur. Item a Job 14. *Quis potest facere mundum de immundo? Nonne tu, qui solus es?* Tu scilicet effective; per gratiam formaliter, *q.* 110. *a.* 1. *ad primum.* Item a *sexta* synodo Generali *Constantinopolitana* actione 4. „ De misterio „ admirandæ ejus secundum carnem dispensationis „ confitemur: omnia duplicia unius, ejusdemque „ Domini nostri Jesu Christi secundum Evangelicam traditionem, asserimus, idest duas ejus naturas, divinam scilicet, & humanam, & unamquamque ejus naturam, proprietatem naturalem „ habere, & divinam habere omnia, quæ divina „ sunt & humanam habere omnia, quę humana sunt, „ absque ullo peccato. Et utrasque unius ejusdemque Dei Verbi Incarnati inconfuse, inseparabiliter, immutabiliter esse cognoscimus. Ita & duas „ naturales voluntates, & operationes, divinam „ scilicet & humanam: divinam quidem voluntatem, & operationem habere ab æterno cum coessentiali patre communem: humanam autem temporaliter ex nobis, cum nostra natura susceptam. „ *Et infra recit. verba Magni Leonis Papæ.* Agit

„ utra-

„ utraque forma cum alterius communione, quod „ proprium est; Verbo scilicet operante, quod verbi est, & carne exequente, quod carnis est, &c. „ Et sicut Verbum ab æqualitate paternæ gloriæ „ non recedit: ita caro naturam nostri generis non „ relinquit. At vero illa ad divinam naturam pertinere dicuntur, scilicet sicut pater suscitat mortuos, ita dedit & filio, &c. Et illud: Nemo „ potest cognoscere patrem, nisi filius, & cui voluerit filius revelare. Ad humanam autem illa; „ Nolebat per Judæam ambulare, quia quærebant „ eum Judei interficere. Et illud: caro autem infirma. Et illud David in persona Christi: Ut faciam voluntatem tuam. Deus meus volui. Et illud, „ voluntarie sacrificabo tibi. „ Hæc ibi ex epistola *Agathonis* Papæ[1]: quæ summo consensu ab ipsa synodo acceptata est. act. 6. anathematizando contraria sentientes. *Tertio* vides: quomodo, &c.

ARTICULUS II. 596

Utrum requiratur aliqua præparatio, & dispositio ad gratiam ex parte hominis.

Inf. q. 213. *a.* 3. *co.* & 7. *co.* & 2. 2. *qu.* 24. *a.* 10. *ad* 3. & 4. *d.* 17. *a.* 2. *qu.* 1. & 2. & *a.* 3. *qu.* 1. & *Hebr.* 12. *lect.* 3.

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod non requiratur aliqua præparatio, sive dispositio ad gratiam ex parte hominis. Quia, ut Apostolus dicit Rom. 4. *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum*: Sed præparatio hominis per liberum arbitrium non est nisi per aliquam operationem. Ergo tolleretur ratio gratiæ.

2. Præterea. Ille qui in peccato progreditur, non se præparat ad gratiam habendam: Sed aliquibus in peccato progredientibus data est gratia: sicut patet de Paulo, qui gratiam consecutus est, dum esset *spirans minarum, & cædis in discipulos Domini*, ut dicitur Act. 9. Ergo nulla præparatio ad gratiam requiritur ex parte hominis.

3. Præterea. Agens infinitæ virtutis non requirit dispositionem in materia, cum nec ipsam materiam requirat; sicut in creatione apparet, cui collatio gratiæ comparatur, quæ dicitur *nova creatura* ad Gal. ult. Sed solus Deus, qui est infinitæ virtutis, gratiam causat ut dictum est. (*ar. præced.*) Ergo nulla

nulla præparatio requiritur ex parte hominis ad gratiam consequendam.

Sed Contra est, quod dicitur Amos 4. *Præparare in occursum Dei tui Israel*. Et 1. Reg. 7. dicitur: *Præparate corda vestra Domino*.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*q.* 111. *a.* 2.) gratia dicitur *dupliciter*. *Quandoque* quidem ipsum habituale donum Dei: *quandoque* autem auxilium Dei moventis animam ad bonum.

Primo igitur modo accipiendo gratiam, præexigitur ad gratiam aliqua gratiæ præparatio; quia nulla forma potest esse nisi in materia disposita.

Sed *si loquamur de gratia, secundum quod significat auxilium Dei moventis ad bonum, sic nulla præparatio requiritur ex parte hominis, quasi præveniens divinum auxilium*; sed potius quæcumque præparatio in homine esse potest, est ex auxilio Dei moventis animam ad bonum. Et secundum hoc ipse bonus motus liberi arbitrii, quo quis præparatur ad donum gratiæ suscipiendum, est actus liberi arbitrii moti a Deo. Et quantum ad hoc dicitur homo se præparare, secundum illud Prov. 16. *Hominis est præparare animum*; & est principaliter a Deo movente liberum arbitrium. Et secundum hoc dicitur a Deo voluntas hominis præparari, & a Domino gressus hominis dirigi.

Ad primum ergo dicendum, quod præparatio hominis ad gratiam habendam *quædam* est simul cum ipsa infusione gratiæ: Et talis operatio est quidem meritoria, sed non gratiæ, quæ jam habetur, sed gloriæ, quæ nondum habetur. Est autem *alia* præparatio gratiæ imperfecta, quæ aliquando præcedit donum gratiæ gratum facientis, quæ tamen est a Deo movente. Sed ista non sufficit ad meritum, nondum homine per gratiam justificato: quia nullum meritum potest esse nisi ex gratia, ut infra dicetur. (*q.* 114. *a.* 2.)

Ad secundum dicendum, quod cum homo ad gratiam se præparare non possit, nisi Deo eum præveniente, & movente ad bonum, non refert utrum subito, vel paulatim aliquis ad perfectam præparationem perveniat. Dicitur enim Eccl. 11. *Facile est in oculis Dei subito honestare pauperem*. Contingit autem quandoque, quod Deus movet hominem ad aliquod bonum, non tamen perfectum: Et talis præparatio præcedit gratiam. Sed quandoque statim perfecte movet ipsum ad bonum, & subito gratiam homo accipit, secundum illud Joan. 6. *Omnis, qui audi-*

divit a Patre, & didicit, venit ad me. Et ita contigit Paulo, quia subito cum esset in progressu peccati, perfecte motum est cor ejus Deo, audiendo, addiscendo, & veniendo: & ideo subito est gratiam consecutus.

Ad tertium dicendum, quod agens infinitæ virtutis non exigit materiam, vel dispositionem materiæ, quasi præsuppositam ex alterius causæ actione; sed tamen oportet, quod secundum conditionem rei causandæ in ipsa re causet & materiam, & dispositionem debitam ad formam. Et similiter ad hoc quod Deus gratiam infundat animæ, nulla præparatio exigitur, quam ipse non faciat.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem interimas hæresim *Lutheri* (ut refert Joan. Roffensis Episcopus in lib. *Assertionis Lutheranę confutatio*, *art.* 36.) dicentis: quod figmenta sunt omnia, quæ de præparatione liberi arbitrii dicuntur. Nam (ut inquit) liberum arbitrium, dum facit, quod in se est, peccat mortaliter: &, quanto magis nititur præparare se ad gratiam, tanto gravius peccat. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, hanc cum suis infestis radicibus merito damnari a Zachar. 1. & Joel 1. *Convertimini ad me, & ego convertar ad vos*. Item a Proverb. 1. *Hominis est pręparare animum*. Et a 1. Regum 7. *Pręparate corda vestra Domino, & servite illi soli: & liberabit vos de manu Philisthiim*. Si enim præparatio hominis ad serviendum Domino esset peccatum: neque Dominus, neque Samuel propheta Domini invitaret nos ad hoc, ut præparemus corda, & convertamur. Adde, quod tunc Dominus non diceret vicissim ly *& ego convertar ad vos*, sed diceret, & ego avertar a vobis: nec in præmium dixisset Samuel ad populum ly *& liberabit vos de manu Philisthiim*: sed dixisset, & tradet vos in manus Philisthiim. Item damnatur a *Leone Decimo* in bulla contra errores *Lutheri*. Item a dictis *pri. par. articulorum num.* 255. 412. 569. *cum Elucidat.* & ab *Addition. articulorum numero* 43. *cum Elucid* & a Veritatibus aureis super totam legem veterem, *Exodi primo*, *concl.* 3. *& cap.* 2. *conclus.* 1. Item a multis Sanctis Doctoribus, quorum dicta recitata vide in D. Roffense lib. & loco prænotatis. Item a Conc. *Trid. sess. 6. c.* 5. 6. 13. ut supra in exam. resp. ad *secundum* vid. & can. 7. „ Si quis dixerit: „ ope-

„ opera omnia, quæ ante justificationem fiunt, „ quacunque ratione facta sint, vera esse peccata, „ vel odium Dei mereri, aut, quanto vehementius „ quis nititur se disponere ad gratiam, tanto eum „ gravius peccare, anathema sit. *Et canone nono.* „ Si quis dixerit: sola fide impium justificari, ita „ ut intelligat, nihil aliud requiri, quod ad justifi- „ cationis gratiam consequendam cooperetur, & „ nulla ex parte necesse esse, eum suæ voluntatis „ metu præparari, atque disponi: anathema sit. „ Hæc ibi. *Tertio* vides: quomodo, &c.

ARTICULUS III. 597

Utrum necessario detur Gratia se præparanti ad gratiam, vel facienti quod in se est.

4. d. 17. q. 1. a. 2. q. 3. per tot. & q. 2. a. 5. q. 1. co. & d. 20. a. 1. q. 1. corp.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod ex necessitate detur gratia se præparanti ad gratiam, vel facienti quod in se est. Quia super illud Roman. 3. *Justitia Dei manifestata est*, dicit Glos. (*Rabani lib. 2. Comment. in hunc locum*) *Deus recipit eum, qui ad se confugit; aliter esset in eo iniquitas*: Sed impossibile est in Deo iniquitatem esse. Ergo est impossibile, quod Deus non recipiat eum, qui ad se confugit. Ex necessitate igitur gratiam assequitur.

2. Præterea. Anselmus dicit in libro de causa diaboli, (*cap. 3.*) quod *ista est causa, quare Deus non concedit diabolo gratiam, quia ipse non voluit accipere, nec paratus fuit*: Sed remota causa, necesse est removeri effectum. Ergo, si aliquis velit accipere gratiam, necesse est quod ei detur.

3. Præterea. *Bonum est communicativum sui*, ut patet per Dionysium in 4. cap. de div. nom. (*in princ.*) Sed bonum gratiæ est melius, quam bonum naturæ. Cum igitur forma naturalis ex necessitate adveniat materiæ dispositæ, videtur quod multo magis gratia ex necessitate detur præparanti se ad gratiam.

Sed Contra est, quod homo comparatur ad Deum, sicut lutum ad figulum, secundum illud Hierem. 18. *Sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea:* Sed lutum non ex necessitate accipit formam a figulo, quantumcunque sit præparatum. Ergo neque homo recipit ex necessitate gratiam a Deo,

Deo, quantumcumque se præparet.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*ar. præc.*) præparatio hominis ad gratiam est a Deo, sicut a movente; a libero autem arbitrio, sicut a moto.

Potest igitur præparatio *dupliciter* considerari. *Uno* quidem *modo*, secundum quod est a libero arbitrio: Et secundum hoc nullam necessitatem habet ad gratiæ consecutionem; quia donum gratiæ excedit omnem præparationem virtutis humanæ.

Alio modo potest considerari, secundum quod est a Deo movente: Et tunc habet necessitatem ad id, ad quod ordinatur a Deo, non quidem coactionis, sed infallibilitatis: quia intentio Dei deficere non potest; secundum quod Augustinus dicit in lib. de Prædestin. Sanct. (*seu de dono Persev. qui olim illi annectebatur*, *c.* 14. *parum a princ. to.* 7.) quod *per beneficia Dei certissime liberantur*, *quicumque liberantur*. Unde si ex intentione Dei moventis est, quod homo, cujus cor movet, gratiam consequatur, infallibiliter ipsam consequitur, secundum illud Jo. 6. *Omnis, qui audivit a Patre, & didicit, venit ad me*.

Ad primum ergo dicendum, quod Glossa illa loquitur de illo, qui confugit ad Deum per actum meritorium liberi arbitrii jam per gratiam informati; quem si non reciperet, esset contra justitiam, quam ipse statuit.

Vel si referatur ad motum liberi arbitrii ante gratiam, loquitur secundum quod ipsum confugium hominis ad Deum est per motionem divinam, quam justum est non deficere.

Ad secundum dicendum, quod defectus gratiæ prima causa est ex nobis; sed collationis gratię prima causa est a Deo, secundum illud Oseæ 13. *Perditio tua ex te Israel*, *tantummodo in me auxilium tuum*.

Ad tertium dicendum, quod etiam in rebus naturalibus dispositio materiæ non ex necessitate consequitur formam, nisi per virtutem agentis, qui dispositionem causat.

A P P E N D I X.

Ex articulo habes *primo*; quomodo per rationem ostendas, & recte intelligas, merito a Scripturis, & Concilio insinuatum, quod ad gratiam præparanti se, quantum ex libero arbitrio solum pendet, non ex necessitate datur gratia. A Scripturis

quidem, *Hierem.* 18. secundum quod cum discursu applicatur *in arg. cont.* A Concilio vero *Arausicano* can. 6. „ Si quis sine gratia Dei credentibus, „ volentibus, desiderantibus, & pulsantibus nobis „ misericordiam dicit conferri; non autem divinitus, ut credamus, velimus, vel hæc omnia, sicut oportet, agere valeamus per infusionem, & inspirationem Spiritus sancti in nobis fieri confitetur: aut humilitati, & obedientiæ humanæ subjungit gratiæ adjutorium: nec ut sit obediens, & humilis ipsius gratiæ donum esse consentit: hic resistit Apostolo dicenti; Quid habes, quod non accepisti? Et Gratia Dei sum id, quod sum „ Ex Concilio igitur hoc constat, quod nun datur nobis misericordia, quia nos, ut ex nobis, pulsamus, sed quia nos, ut moti ad hoc a Deo, pulsamus. Nec donum Dei confertur nobis, quia nos humiles, vel obedientes, ut ex nostro arbitrio sumus: sed quia nos, ut a Deo sic per auxilium gratuitum monente, humiles, & obedientes sumus. Item a Concilio *Tridentino* sess. 6. canon. 3. *Si quis dixerit, sine præveniente Spiritus sancti inspiratione, atque ejus adjutorio hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse, sicut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur: anathema sit.* Hæc ibi. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS IV. 598

Utrum gratia sit major in uno, quam in alio.

Sup. q. 66. a. 2. ad 1. & 2. 2. q. 4. a. 4. ad 3.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod gratia non sit major in uno, quam in alio. Gratia enim causatur in nobis ex dilectione divina, ut dictum est: (*qu.* 110. *art.* 1.) Sed Sap. 6. dicitur: *Pusillum, & magnum ipse fecit, & æqualiter est illi cura de omnibus.* Ergo omnes æqualiter gratiam ab eo consequuntur.

2. Præterea. Ea quæ in summo dicuntur, non recipiunt *magis*, & *minus*: Sed gratia in summo dicitur; quia conjungit ultimo fini. Ergo non recipit *magis*, & *minus*. Non est ergo major in uno, quam in alio.

3. Præterea. Gratia est vita animæ, ut supra dictum est: (*qu.* 110. *ar.* 1. *ad* 2. & *a.* 4.) Sed vivere non

non dicitur secundum *magis*, & *minus*. Ergo etiam neque gratia.

Sed Contra est, quod dicitur ad Ephes. 4. *Unicuique data est gratia secundum mensuram donationis Christi:* Quod autem mensurate datur, non omnibus æqualiter datur. Ergo non omnes æqualem gratiam habent.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*q.* 52. *a.* 1. & 2.) habitus *duplicem* magnitudinem habere potest: *Unam* ex parte finis, vel objecti, secundum quod dicitur una virtus alia nobilior, inquantum ad majus bonum ordinatur: *Aliam* vero ex parte subjecti, quod magis, vel minus participat habitum inhærentem.

Secundum igitur *primam magnitudinem gratia gratum faciens non potest esse major, & minor:* quia gratia secundum sui rationem conjungit hominem summo bono, quod est Deus.

Sed *ex parte subjecti gratia potest suscipere magis, vel minus*, prout scilicet unus perfectius illustratur a lumine gratiæ, quam alius. Cujus diversitatis ratio quidem est aliqua ex parte præparantis se ad gratiam. qui enim magis se ad gratiam præparat, pleniorem gratiam accipit. Sed ex hac parte non potest accipi prima ratio hujus diversitatis: quia præparatio ad gratiam non est hominis, nisi inquantum liberum arbitrium ejus præparatur a Deo. Unde prima causa hujus diversitatis accipienda est ex parte ipsius Dei, qui diversimode suæ gratię dona dispensat ad hoc, quod ex diversis gradibus pulchritudo, & perfectio Ecclesiæ consurgat; sicut etiam diversos gradus rerum instituit, ut esset universum perfectum. Unde Apost. ad Ephes. 4. postquam dixerat, *Unicuique data est gratia secundum mensuram donationis Christi*, enumeratis diversis gratiis, subjungit, *Ad consummationem sanctorum in ædificationem corporis Christi*.

Ad primum ergo dicendum, quod cura divina *dupliciter* considerari potest. *Uno modo* quantum ad ipsum divinum actum, qui est simplex, & uniformis: Et secundum hoc æqualiter se habet ejus cura ad omnes; quia scilicet uno actu simplici & majora, & minora dispensat. *Alio modo* potest considerari ex parte eorum, quæ in creaturis ex divina cura proveniunt: Et secundum hoc invenitur inæqualitas, inquantum scilicet Deus sua cura quibusdam majora, quibusdam minora providet dona.

Ad secundum dicendum, quod ratio illa procedit secundum primum modum magnitudinis gra-

tiæ, non enim potest gratia secundum hoc major esse, quod ad majus bonum ordinet, sed ex eo, quod magis, vel minus ordinet ad idem bonum magis, vel minus participandum. Potest enim esse diversitas intensionis, & remissionis, secundum participationem subjecti, & in ipsa gratia, & in finali gloria.

Ad tertium dicendum, quod vita naturalis pertinet ad substantiam hominis: & ideo non recipit *magis*, & *minus*. Sed vitam gratiæ participat homo accidentaliter. & ideo eam potest homo magis, vel minus habere.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, & recte intelligas, merito esse insinuatum a Scripturis, & Concilio, quod gratia gratum faciens potest esse major in uno, quam in alio. A Scripturis quidem, ut *Ephes.* 4. secundum quod cum discursu est *in argumento contrario*. Item per illud dictum Joan. 21. *Simon diligis me plus his?* Ibi enim agitur de dilectione charitatis, quæ procedit a gratia gratum faciente. Dum ergo Dominus subindicat, quod charitatis dilectio potest esse major in uno, quam in alio; simul demonstrat, quod radix prima, idest gratia gratum faciens potest major in uno esse, quam in alio. A Concilio autem *Tridentino sess. 6. cap. 7.* „ vere justi nominamur, & sumus, justitiam in nobis recipientes, unusquisque secundum mensuram, quam Spiritus sanctus partitur singulis, prout vult: & secundum propriam cujusque dispositionem, & cooperationem. „ Hæc ibi. Ubi & vides illas duas rationes, quas probatio conclusionis explicabat. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene, &c.

ARTICULUS V. 599

Utrum homo possit scire se habere gratiam.

3. d. 16. a. 1. ad 5. & 4. d. 21. q. 2. a. 2. cor.

AD Quintum sic proceditur. Videtur, quod homo possit scire se habere gratiam. Gratia enim est in anima per sui essentiam: Sed certissima cognitio animæ est eorum, quæ sunt in anima per sui essentiam, ut patet per August. 12. super Gen.

ad

ad literam. (*implic. cap.* 31. *tom.* 3.) Ergo gratia certiſſime poteſt cognoſci ab eo, qui gratiam habet.

2. Præterea. Sicut ſcientia eſt donum Dei, ita & gratia: Sed qui a Deo ſcientiam accipit, ſcit ſe ſcientiam habere, ſecundum illud Sap. 7. *Dominus dedit mihi horum, quæ ſunt, veram ſcientiam*. Ergo pari ratione qui accipit gratiam a Deo, ſcit ſe gratiam habere.

3. Præterea. Lumen eſt magis cognoſcibile, quam tenebra; quia ſecundum Apoſtolum ad Epheſ. 5. *omne quod manifeſtatur, lumen eſt:* Sed peccatum, quod eſt ſpiritualis tenebra, per certitudinem poteſt ſciri ab eo, qui habet peccatum. Ergo multo magis gratia, quæ eſt ſpirituale lumen.

4. Præterea. Apoſt. dicit 1. ad Corinth. 2. *Nos autem non ſpiritum hujus mundi accepimus, ſed ſpiritum qui a Deo eſt, ut ſciamus quæ a Deo donata ſunt nobis*: Sed gratia eſt primum donum Dei. Ergo homo, qui accipit gratiam per Spiritum ſanctum, per eundem Spiritum ſcit gratiam eſſe ſibi datam.

5. Præterea. Geneſ. 22. ex perſona Domini dicitur ad Abraham: *Nunc cognovi, quod timeas Dominum*, ideſt, *cognoſcere te feci*. Loquitur autem ibi de timore caſto, qui non eſt ſine gratia. Ergo homo poteſt cognoſcere ſe habere gratiam.

Sed Contra eſt, quod dicitur Eccl. 9. quod *nemo ſcit, utrum ſit dignus odio, vel amore*: Sed gratia gratum faciens facit hominem dignum Dei amore. Ergo nullus poteſt ſcire, utrum habeat gratiam gratum facientem.

Reſpondeo dicendum, quod *dupliciter* aliquid cognoſci poteſt. *Uno modo* per revelationem: Et *hoc modo poteſt aliquis ſcire ſe habere gratiam*. Revelat enim Deus hoc aliquando aliquibus ex ſpeciali privilegio, ut ſecuritatis gaudium etiam in hac vita in eis incipiat, & confidentius, & fortius magnifica opera proſequantur, & mala præſentis vitæ ſuſtineant, ſicut Paulo dictum eſt 2. ad Corinth. 12. *Sufficit tibi gratia mea*.

Alio modo homo cognoſcit aliquid per ſeipſum, & hoc certitudinaliter: Et *ſic nullus poteſt ſcire ſe habere gratiam*. Certitudo enim non poteſt haberi de aliquo, niſi poſſit dijudicari per proprium principium. Sic enim certitudo habetur de concluſionibus demonſtrativis per indemonſtrabilia univerſalia principia. Nullus autem poſſet ſcire ſe habere ſcientiam alicujus concluſionis, ſi principium ignoraret.

Principium autem gratiæ, & objectum ejus est ipse Deus, qui propter sui excellentiam est nobis ignotus; secundum illud Job 36. *Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram*. Et ideo ejus præsentia in nobis, & absentia per certitudinem cognosci non potest, secundum illud Job 9. *Si venerit ad me, non videbo eum; si autem abierit, non intelligam*. Et ideo homo non potest per certitudinem dijudicare, utrum ipse habeat gratiam, secundum illud 1. ad Corinth. 4. *Sed neque me ipsum judico: qui autem judicat me, Dominus est*.

Tertio modo cognoscitur aliquid conjecturaliter per aliqua signa: Et *hoc modo aliquis cognoscere potest se habere gratiam*; inquantum scilicet percipit se delectari in Deo, & contemnere res mundanas, & inquantum homo non est conscius sibi alicujus peccati mortalis. Secundum quem modum potest intelligi quod habetur Apocal. 2. *Vincenti dabo manna absconditum, quod nemo novit, nisi qui accipit*; quia scil. ille, qui accipit, † *al. accipit gratiam* † per quandam experientiam dulcedinis novit, quam non experitur ille, qui non accipit.

Ista tamen cognitio imperfecta est. Unde Apostolus dicit 1. ad Corinth. 4. *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum*: quia, ut dicitur in Psal. 18. *Delicta quis intelligit? ab occultis* &c.

Ad primum ergo dicendum, quod illa quæ sunt per essentiam sui in anima, cognoscuntur experimentali cognitione; inquantum homo experitur per actus principia intrinseca: sicut voluntatem percipimus volendo, & vitam in operibus vitæ.

Ad secundum dicendum, quod de ratione scientiæ est, quod homo certitudinem habeat de his, quorum habet scientiam: Et similiter de ratione fidei est, quod homo sit certus de his, quorum habet fidem: Et hoc ideo, quia certitudo pertinet ad perfectionem intellectus, in quo prædicta dona existunt. Et ideo quicunque habet scientiam, vel fidem, certus est se habere. Non est autem similis ratio de gratia, & charitate, & aliis hujusmodi, quæ perficiunt vim appetitivam.

Ad tertium dicendum, quod peccatum habet pro principio, & pro objecto bonum commutabile, quod nobis est notum. Objectum autem, vel finis gratiæ est nobis ignotum propter sui luminis immensitatem, secundum illud 1. ad Timoth. ult. *Lucem habitat inaccessibilem*.

Ad quartum dicendum, quod Apostolus ibi loquitur

tur de donis gloriæ, quæ sunt nobis data in spe; quæ certissime cognoscimus per fidem; licet non cognoscamus per certitudinem nos habere gratiam, per quam nos possimus ea promereri.

Vel potest dici, quod loquitur de notitia privilegiata, quæ est per revelationem. Unde subdit: *Nobis autem revelavit Deus per Spiritum sanctum*.

Ad quintum dicendum, quod illud verbum Abrahæ dictum potest referri ad notitiam experimentalem, quæ est per exhibitionem operis. In opere enim illo, quod fecerat Abraham, cognoscere potuit experimentaliter se Dei timorem habere.

Vel potest hoc etiam ad revelationem referri.

APPENDIX.

EX artic. habes *primo*: quomodo per rationem interimas hæresim *Lutheri*, dicentis: quod omnis homo scit, se habere gratiam, & est certus de sua justitia. Et hæresim *Melanctonis* dicentis, quod in gratia se esse quilibet est obligatus ad credendum. Et hæresim *Buceri* dicentis: quod homines debent credere, gratos se esse Deo per Christum, quantumlibet impure, & scelerate vivant. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, has merito damnari a *Job* 9.36. & 1. *Corint*. 4. ut est in corp. Item ab *Eccl*. 9. ut in *arg. cont*. Advertendo tamen, quod loquendo pro futuro tempore mortis currunt de pari ignorantia, utrum quis amore dignus sit, & ignorantia, utrum odio dignus sit, idest, utrum quis in gratia, vel peccato mortali sit pariter moriturus, sed loquendo pro præsenti tempore non currunt de pari: cum de odio quis possit certitudinaliter scire, utrum dignus sit, ut d. resp. ad *tertium*, & de gratia remaneat adhuc ignorantia, quod nemo scit, utrum amore dignus sit. Item merito damnari a dictis *in Addit. art. nu*. 56. *Elucid*. Item a veritatibus aureis super legem veterem, *Genes*. 17. *concl*. 5. Item *Levitic*. 11. *conclus*. 6. & *cap*. 16. *concl*. 4. Item *Num*. 20. *concl*. 4. & *Deuter*. 29. *concl*. 5. Item a Concil. *Trid*. sess. 6. c. 9. *Sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, deque sacramentorum virtute, & efficacia dubitare debet: sic quilibet, dum seipsum, suamque propriam infirmitatem, & indispositionem respicit, de sua gratia formidare, & timere potest. Cum nullus scire valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consecutum*. Hæc ibi. Ex hac tamen nulli, ut aliqui men-

tiuntur, neque datur occasio desperandi, aut remissius bene agendi, neque desperandum est, neque remissius bene agendum. Unde idem Conc. loquens de scientia perseverantiæ cavillum prædictum, a simili totaliter eradicat, dum can. 13. ait. „ Nemo „ sibi certi aliquid absoluta certitudine polliceatur: „ tametsi in Dei auxilio firmissimam spem colloca„ re, & reponere omnes debent. *Et infra*. Verum„ tamen qui se existimant stare, videant, ne ca„ dant: & cum timore, & tremore suam salutem „ operentur in laboribus, vigiliis, eleemosynis, o„ rationibus, obsecrationibus, jejuniis, & castitate. „ Formidare enim debent, &c. „ Hæc ibi. Item merito damnari ab eodem ibi. can. 13. „ Si quis „ dixerit: omni homini ad remissionem peccato„ rum assequendam necessarium esse, ut certo cre„ dat, absque ulla hæsitatione propriæ infirmitatis, „ & indispositionis, peccata sibi esse remissa: ana„ thema sit. *Et can.* 14. Si quis dixerit: hominem „ a peccatis absolvi, ac justificari ex eo, quod se „ absolvi, ac justificari certo credat: aut neminem „ vere esse justificatum, nisi qui credit, se esse ju„ stificatum: & hac sola fide absolutionem, & ju„ stificationem perficit: anathema sit. „ Hæc ibi. Ubi patet, Concilium semper tendere, & ad illam temerariam præsumptionem destruendam, scilicet, quod aliquis certo scire possit, se habere gratiam, & ad confirmandam veritatem appositam a sese in cap. 9. præmissam, in fin. ut nunc sup. adductum est. *Tertio* vides: quomodo, &c.

QUÆSTIO CXIII.

De effectibus gratiæ, in decem articulos divisa.

DEinde considerandum est de effectibus gratiæ. Et *primo* de justificatione impii, quæ est effectus gratiæ operantis. *Secundo* de merito, quod est effectus gratiæ cooperantis.

Circa primum quæruntur decem.

Primo. Quid sit justificatio impii.

Secundo. Utrum ad eam requiratur gratiæ infusio.

Tertio. Utrum ad eam requiratur aliquis motus liberi arbitrii.

Quarto. Utrum ad justificationem impii requiratur motus fidei.

Quin-

Quinto. Utrum ad eam requiratur motus liberi arbitrii contra peccatum.

Sexto. Utrum præmissis sit connumeranda remissio peccatorum.

Septimo. Utrum in justificatione impii sit ordo temporis, aut sit subito.

Octavo. De naturali ordine eorum, quæ ad justificationem concurrunt.

Nono. Utrum justificatio impii sit maximum opus Dei.

Decimo. Utrum justificatio impii sit miraculosa.

ARTICULUS I. 600

Utrum justificatio impii sit remissio peccatorum.

Inf. a. 6. ad 1. *&* 4. *d.* 17. *q.* 1. *a.* 1. *q.* 1. *& ver. q.* 28. *art.* 1.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod justificatio impii non sit remissio peccatorum. Peccatum enim non solum justitiæ opponitur, sed omnibus virtutibus, ut ex supradictis patet: (*q.* 71. *ar.* 1.) Sed justificatio significat motum quendam ad justitiam. Non ergo omnis peccati remissio est justificatio, cum omnis motus sit de contrario in contrarium.

2. Præterea. Unumquodque debet nominari ab eo, quod est potissimum in ipso, ut dicitur in 2. de anima: (*tex.* 49. *tom.* 2.) Sed remissio peccatorum præcipue fit per fidem, secundum illud Act. 15. *Fide purificans corda eorum*: Et per charitatem, secundum illud Proverb. 10. *Universa delicta operit charitas*. Magis ergo remissio peccatorum debuit denominari a fide, vel a charitate, quam a justitia.

3. Præterea. Remissio peccatorum idem esse videtur, quod vocatio: Vocatur enim qui distat: Distat autem aliquis a Deo per peccatum: Sed vocatio justificationem præcedit, secundum illud Rom. 8. *Quos vocavit, hos & justificavit*. Ergo justificatio non est remissio peccatorum.

Sed Contra est, quod Rom. 8. super illud, *Quos vocavit, hos & justificavit*, dicit glos. (*interl.*) *remissione peccatorum*. Ergo remissio peccatorum est justificatio.

Respondeo dicendum, quod justificatio passive accepta importat motum ad justitiam, sicut & calefactio motum ad calorem. Cum autem justitia de

sui ratione importet quandam rectitudinem ordinis, *dupliciter* accipi potest. *Uno modo*, secundum quod importat ordinem rectum in ipso actu hominis: Et secundum hoc justitia ponitur virtus quædam; sive sit particularis justitia, quæ ordinat actum hominis secundum rectitudinem in comparatione ad alium singularem hominem; sive sit justitia legalis, quæ ordinat secundum rectitudinem actus hominis in comparatione ad bonum commune multitudinis, ut patet in 5. Eth. (*cap.* 1. *a med. tom.* 5.) *Alio modo* dicitur justitia, prout importat rectitudinem quamdam ordinis in ipsa interiori dispositione hominis; prout scilicet supremum hominis subditur Deo, & inferiores vires animæ subduntur supremæ, scilicet rationi; Et hanc etiam dispositionem vocat Philos. in 5. Ethic. (*cap. ult. to.* 5.) *justitiam metaphorice dictam*.

Hæc autem justitia in homine potest fieri *dupliciter*. *Uno* quidem *modo* per modum simplicis generationis, qui est ex privatione ad formam: Et *hoc modo justificatio posset competere etiam ei, qui non esset in peccato, dum hujusmodi justitiam a Deo acciperet*: sicut Adam dicitur accepisse originalem justitiam. *Alio modo* potest fieri hujusmodi justitia in homine secundum rationem motus, qui est de contrario in contrarium: Et *secundum hoc justificatio importat transmutationem quandam de statu injustitiæ ad statum justitiæ prædictæ*. Et hoc modo loquimur hic de justificatione impii, secundum illud Apost. ad Rom. 4. *Ei, qui non operatur, credenti autem in eum, qui justificat impium*, &c. Et quia motus denominatur magis a termino *ad quem*, quam a termino *a quo*, ideo hujusmodi transmutatio, qua aliquis transmutatur a statu injustitiæ ad statum justitiæ per remissionem peccati, sortitur nomen a termino *ad quem*; & vocatur *justificatio impii*.

Ad primum ergo dicendum, quod omne peccatum, secundum quod importat quandam inordinationem mentis non subditæ Deo, *injustitia* potest dici prædictæ justitiæ contraria, secundum illud 1. Jo. 3. *Omnis, qui facit peccatum, & iniquitatem facit, & peccatum est iniquitas*: Et secundum hoc remotio cujuslibet peccati dicitur *justificatio*.

Ad secundum dicendum, quod fides, & charitas dicunt ordinem specialem mentis humanæ ad Deum secundum intellectum, vel affectum: Sed justitia importat generaliter totam rectitudinem ordinis: Et ideo magis denominatur hujusmodi transmuta-

tio a justitia, quam a charitate, vel fide.

Ad tertium dicendum, quod vocatio refertur ad auxilium Dei interius moventis, & excitantis mentem ad deserendum peccatum. Quæ quidem motio Dei non est ipsa remissio peccati, sed causa ejus.

APPENDIX.

EX artic. habes *primo:* quomodo per rationem ostendas, merito esse insinuatum a Scripturis, & Concilio: quod justificatio impii est remissio peccatorum. A Scripturis quidem, ut cum Glossa ponitur *in argum. contr.* Item per illud Lucæ 18. *Deus propitius esto mihi peccatori. Descendit hic justificatus in domum suam.* Ibi enim exponitur ly *justificatus*, idest a peccato mundatus. Nam & literæ circumstantia expositionem ipsam subministrat; dum post humilem peccatorum propriorum recognitionem, atque pro ipsorum remissione deprecationem, statim Publicanum fuisse justificatum annunciat. Ac si patenter dixerit. De peccatis suis veniam Publicanus humiliter postulabat, & justificatus est, idest remissionem peccatorum a Domino impetravit. Sic etiam se intellexisse ly *justificatus*, monstravit B. August. ibi in Homil. his verbis. *Quid miraris, si Deus ignoscit, quando peccator agnoscit;* A Concil. autem *Trid.* innuitur sess. 6. cap. 3. 4. Pro hoc beneficio Apostolus gratias non semper agere hortatur Patri; qui „ dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, & eripuit de potestate tenebrarum, transtulit in regnum filii dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem, & remissionem peccatorum. Quibus verbis justificationis impii descriptio insinuatur, ut sit translatio ab eo statu, in quo homo nascitur filius primi Adæ, in statum gratiæ, & adoptionis filiorum Dei per secundum Adam Jesum Christum salvatorem nostrum. „ Hæc ibi. Ubi simul habes, & a Scriptura *Colos.* 1. idipsum in principio appendicis dictum insinuatum fuisse. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS II. 601

Utrum ad remiſſionem culpæ, quæ eſt juſtificatio impii, requiratur gratiæ infuſio.

4. di. 17. q. 1. a. 3. q. 1. & ver. q. 18. ar. 8.

AD Secundum ſic proceditur. Videtur, quod ad remiſſionem culpæ, quæ eſt juſtificatio impii, non requiratur gratiæ infuſio. Poteſt enim aliquis removeri ab uno contrario ſine hoc quod perducatur ad alterum, ſi contraria ſint mediata: Sed ſtatus culpæ, & ſtatus gratiæ ſunt contraria mediata: eſt enim medius ſtatus innocentiæ, in quo homo nec gratiam habet, nec culpam. Ergo poteſt alicui remitti culpa ſine hoc quod perducatur ad gratiam.

2. Præterea. Remiſſio culpæ conſiſtit in reputatione divina, ſecundum illud Pſal. 31. *Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum:* Sed infuſio gratiæ ponit etiam aliquid in nobis, ut ſupra habitum eſt. (*q. 110. a. 1.*) Ergo infuſio gratiæ non requiritur ad remiſſionem culpæ.

3. Præterea. Nullus ſubjicitur ſimul duobus contrariis: ſed quædam peccata ſunt contraria, ſicut prodigalitas, & illiberalitas. Ergo qui ſubjicitur peccato prodigalitatis, non ſimul ſubjicitur peccato illiberalitatis: poteſt tamen contingere, quod prius ei ſubjiciebatur. Ergo peccando vitio prodigalitatis liberatur a peccato illiberalitatis: Et ſic remittitur aliquod peccatum ſine gratia.

Sed Contra eſt, quod dicitur Rom. 3. *Juſtificati gratis per gratiam ipſius.*

Reſpondeo dicendum, quod homo peccando Deum offendit, ſicut ex ſupra dictis patet. (*qu. 71. ar. 6.*) Offenſa autem non remittitur alicui, niſi per hoc quod animus offenſi pacatur offendenti. Et ideo ſecundum hoc peccatum nobis remitti dicitur, quod Deus nobis pacatur. Quæ quidem pax conſiſtit in dilectione, qua Deus diligit nos. Dilectio autem Dei, quantum eſt ex parte actus divini, eſt æterna, & immutabilis: ſed quantum ad effectum, quem nobis imprimit, quandoque interrumpitur; prout ſcilicet ab ipſo quandoque deficimus, & quandoque iterum recuperamus. Effectus autem divinæ dilectionis in nobis, qui per peccatum tollitur, eſt gratia, qua homo fit dignus vita æterna, a qua peccatum mortale excludit. Et *ideo non poſſet intelligi*

re-

remissio culpæ, si non adesset infusio gratiæ.

Ad primum ergo dicendum, quod plus requiritur ad hoc quod offendenti remittatur offensa, quam ad hoc quod simpliciter aliquis non offendens non habeatur odio. Potest enim apud homines contingere, quod unus homo aliquem alium nec diligat, nec odiat: Sed, si eum offendat, quod ei dimittat offensam, hoc non potest contingere absque speciali benevolentia. Benevolentia autem Dei ad hominem reparari dicitur per donum gratiæ. Et ideo, licet homo, antequam peccet, potuerit esse sine gratia, & sine culpa; tamen post peccatum non potest esse sine culpa, nisi gratiam habeat.

Ad secundum dicendum, quod sicut dilectio Dei non solum consistit in actu voluntatis divinæ, sed etiam importat quemdam gratiæ effectum, ut supra dictum est; (*qu.* 110. *art.* 1.) ita etiam & hoc quod est Deum non imputare peccatum homini, importat quendam effectum in ipso, cui peccatum non imputatur. quod enim alicui non imputetur peccatum a Deo, ex divina dilectione procedit.

Ad tertium dicendum, quod sicut August. dicit in lib. 1. de nuptiis, & concupiscentia, (*cap.* 26. *in fin. to.* 7.) *Si a peccato desistere hoc esset non habere peccatum, sufficeret ut hoc moneret Scriptura,* Fili peccasti, non adjicias iterum: *Hoc autem non sufficit, sed additur,* Et de pristinis deprecare, ut tibi remittantur. Transit enim peccatum actu, & remanet reatu, ut supra dictum est. (*q.* 87. *ar.* 6.) Et ideo, cum aliquis a peccato unius vitii transit in peccatum contrarii vitii, desinit quidem habere actum præteriti peccati, sed non desinit habere reatum. unde simul habet reatum utriusque peccati. non enim peccata sunt sibi contraria ex parte aversionis a Deo, ex qua parte peccatum reatum habet.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem interimas hæresim *Lutheri* dicentis; quod sola fides justificat. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, hanc merito damnari a Rom. 3. *Justificati gratis per gratiam ipsius*. Item a Concil. *Trid.* sess. 6. capit. 7. *Hanc dispositionem, seu præparationem justificatio ipsa consequitur: quæ non est sola peccatorum remissio; sed & sanctificatio, & renovatio interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiæ, & donorum*. Et can. 9. *Si quis dixerit: sola fide impium justificari; ita, ut intelli-*

ligat, nihil aliud requiri, &c. Anathema sit. Hæc ibi. Nec obstat, quin his merito damnetur *Lutherus*, illud ejusdem dictum, scilicet, quod fides non potest esse sine charitate, & quod fides sine operibus non est fides. Nam istud etiam dogma est hæreticum: & consequenter damnationem prænarratæ hæresis auget, non tollit. Unde & hoc, tanquam hæresim reprobat idem Concilium sess. eadem, can. 27. *Si quis dixerit: amissa per peccatum gratia, simul & fidem semper amitti, aut fidem, quæ remanet, non esse veram fidem, licet non sit viva; aut eum, qui fidem sine charitate habet, non esse Christianum: Anathema sit*. Hæc ibi. *Tertio* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina, &c.

ARTICULUS III. 602

Utrum ad justificationem impii requiratur motus liberi arbitrii.

Inf. art. 4. 5. & 6. cor. & 3. qu. 86. ar. 6. ad 1. & 2. di. 27. a. 2. ad 7. & 4. d. 17. q. 1. a. 5. q. 1. & ver. qu. 28. ar. 3. & 4. cor. & Jo. 4. lect. 2. & Eph. 5. lect. 5. fin.

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod ad justificationem impii non requiratur motus liberi arbitrii. Videmus enim, quod per sacramentum Baptismi justificantur pueri absque motu liberi arbitrii, & etiam interdum adulti. Dicit enim Aug. in 4. Confess. (*cap. 4. parum ante med. to. 1.*) quod, cum quidam suus amicus laboraret febribus, *jacuit diu sine sensu in sudore lethali, & cum desperaretur, baptizatus est nesciens, & renatus est*: quod fit per gratiam justificantem: Sed Deus potentiam suam non alligavit Sacramentis. Ergo etiam potest justificare hominem sine Sacramentis absque omni motu liberi arbitrii.

2. Præterea. In dormiendo homo non habet usum rationis, sine quo non potest esse motus liberi arbitrii: Sed Salomon in dormiendo consecutus est a Deo donum sapientiæ, ut habetur 3. Reg. 3. & 2. Paral. 1. Ergo etiam pari ratione donum gratiæ justificantis quandoque datur homini a Deo absque motu liberi arbitrii.

3. Præterea. Per eandem causam gratia producitur in esse, & conservatur. dicit enim August. 8. super Gen. ad literam, (*cap. 10. cir. fin. & c. 12. in princ.*

princ. to. 3.) quod *ita se debet homo ad Deum convertere, ut ab illo semper fiat justus*: Sed absque motu liberi arbitrii gratia in homine conservatur. Ergo absque motu liberi arbitrii potest a principio infundi.

Sed Contra est, quod dicitur Joan. 6. *Omnis, qui audivit a Patre, & didicit, venit ad me*: Sed discere non est sine motu liberi arbitrii: addiscens enim consentit docenti. Ergo nullus venit ad Deum per gratiam justificantem absque motu liberi arbitrii.

Respondeo dicendum, quod justificatio impii fit Deo movente hominem ad justitiam. Ipse enim est, qui justificat impium, ut dicitur Rom. 3. Deus autem movet omnia secundum modum uniuscujusque: sicut in naturalibus videmus, quod aliter moventur ab ipso gravia, & aliter levia, propter diversam naturam utriusque. Unde & hominem ad justitiam movet secundum conditionem naturæ humanæ. Homo autem secundum propriam naturam habet, quod sit liberi arbitrii.

Et ideo *in eo, qui habet usum liberi arbitrii, non fit motio a Deo ad justitiam absque motu liberi arbitrii: sed ita infundit donum gratiæ justificantis, quod etiam simul cum hoc movet liberum arbitrium ad donum gratiæ acceptandum in his, qui sunt hujus motionis capaces.*

Ad primum ergo dicendum, quod pueri non sunt capaces motus liberi arbitrii. & ideo moventur a Deo ad justitiam per solam informationem animæ ipsorum. Hoc autem non fit sine Sacramento: quia sicut peccatum originale, a quo justificantur, non propria voluntate ad eos pervenit, sed per carnalem originem: ita etiam per spiritualem regenerationem a Christo in eos gratia derivatur. Et eadem ratio est de furiosis, & amentibus, qui nunquam usum liberi arbitrii habuerunt. Sed si quis aliquando habuit usum liberi arbitrii, & postmodum eo careat, vel per infirmitatem, vel per somnum, non consequitur gratiam justificantem per Baptismum exterius adhibitum, aut per aliquod aliud Sacramentum, nisi prius habuerit Sacramentum in proposito, quod sine usu liberi arbitrii non contingit. Et hoc modo ille, de quo loquitur Augustinus, renatus fuit; quia & prius, & postea Baptismum acceptavit.

Ad secundum dicendum, quod etiam Salomon dormiendo non meruit sapientiam, nec accepit; sed in somno declaratum est ei, quod propter præ-

cedens

cedens desiderium ei a Deo sapientia infunderetur. Unde ex ejus persona dicitur Sap. 7. *Optavi, & datus est mihi sensus.*

Vel potest dici, quod ille somnus non fuit naturalis, sed somnus prophetiæ, secundum quod dicitur Num. 12. *Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum*: In quo casu aliquis usum liberi arbitrii habet. Et tamen sciendum est, quod non est eadem ratio de dono sapientiæ, & de dono gratiæ justificantis. Nam donum gratiæ justificantis præcipue ordinat hominem ad bonum, quod est objectum voluntatis. & ideo ad ipsum movetur homo per motum voluntatis, qui est motus liberi arbitrii: Sed sapientia perficit intellectum, qui præcedit voluntatem. unde absque completo motu liberi arbitrii potest intellectus dono sapientiæ illuminari: Sicut etiam videmus, quod in dormiendo aliqua hominibus revelantur, sicut dicitur Job 33. *Quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos instruit disciplina.*

Ad tertium dicendum, quod in infusione gratiæ justificantis est quædam transmutatio animæ humanæ. Et ideo requiritur motus proprius animæ humanæ, ut anima moveatur secundum modum suum: Sed conservatio gratiæ est absque transmutatione. unde non requiritur aliquis motus ex parte animæ, sed sola continuatio influxus divini.

A P P E N D I X.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem tanquam radicitus interimas hæresim *Lutheri* dicentis: liberum arbitrium hominis nullam habere in suis operationibus activitatem; non agere, sed pati. Contrarium enim hujus sentit S. Doctor in conclusione per ly *lib. arb. ad donum gratiæ acceptandum*, idest, non solum ad illud passive suscipiendum, sed etiam ad illud actione quadam voluntaria, idest devoto assensu acceptandum, & quodammodo complexandum. *Secundo*, vides: quomodo per rationem ostendas, merito damnari a Concil. *Trid.* sess. 6. cap. 5. *Ita, ut tangente Deo cor hominis per Spiritus sancti illuminationem, neque homo ipse nihil omnino agat, inspirationem illam recipiens: quippe qui & abjicere illam potest: neque*, &c. Et cap. 7. *Quæ*, scilicet justificatio est, *& sanctificatio interioris hominis per voluntariam su-*

susceptionem gratiæ. Et can. 4. *Si quis dixerit: liberum hominis arbitrium a Deo motum, & excitatum, nihil cooperari, assentiendo Deo excitanti, atque vocanti, quoad obtinendam justificationis gratiam se disponat, ac præparet: neque posse dissentire, si velit, sed veluti inanime quoddam nihil omnino agere, mereque passive se habere: anathema sit*. Hæc ibi. Item merito damnari per hoc, quod dicitur Apost. 3. *Ego sto ad ostium, & pulso: si quis aperuerit mihi, intrabo*. Nota in ly *si quis aperuerit*, activitatem assensus liberi arbitrii. Item per dictum Jo. 6. *omnis, qui*, &c. ut cum discursu ponitur *in arg. cont.* Pro quo vide etiam *q.* 112. *art.* 2. specialim in resp. *ad secundum*. Item merito damnari a 1. *par. q.* 82. *a.* 2. & *q.* 83. *a.* 1. 2. *cum Elucid.* Item a Veritat. aureis super totam legem veterem, *Gen.* 1. *concl.* 4. *Tertio* vides: quomodo ex iis bene pensatis, &c.

ARTICULUS IV. 603

Utrum ad justificationem impii requiratur motus fidei.

3. *qu.* 86. *art.* 6. *ad* 1. & 3. & 2. *d.* 26. *art.* 4. *ad* 4. & 3. *d.* 30. *art.* 5. *ad* 3. & 4. *d.* 17. *qu.* 1. *ar.* 3. *qu.* 3. & *ver. qu.* 28. *art.* 4.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod ad justificationem impii non requiratur motus fidei. Sicut enim per fidem justificatur homo, ita etiam & per quædam alia: Scilicet per timorem, de quo dicitur Eccles. 1. *Timor Domini expellit peccatum: nam qui sine timore est, non poterit justificari*. Et iterum per charitatem, secundum illud Luc. 7. *Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum*: Et iterum per humilitatem, secundum illud Jac. 4. *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam:* Et iterum per misericordiam, secundum illud Prov. 15. *Per misericordiam, & fidem purgantur peccata*. Non ergo magis motus fidei requiritur ad justificationem impii, quam motus prædictarum virtutum.

2. Præterea. Actus fidei non requiritur ad justificationem, nisi inquantum per fidem homo cognoscit Deum: Sed etiam aliis modis potest homo Deum cognoscere, scilicet per cognitionem naturalem, & per donum sapientiæ. Ergo non requiritur actus fidei ad justificationem impii.

3. Præ-

3. Præterea. Diverſi ſunt articuli fidei. Si igitur actus fidei requiratur ad juſtificationem impii, videtur quod oporteret hominem, quando primo juſtificatur, de omnibus articulis fidei cogitare: Sed hoc videtur inconveniens, cum talis cogitatio longam temporis moram requirat. Ergo videtur, quod actus fidei non requiratur ad juſtificationem impii.

Sed contra eſt: quod dicitur Rom. 5. *Juſtificati igitur ex fide pacem habeamus ad Deum.*

Reſpondeo dicendum, quod, ſicut dictum eſt, (*art. præc.*) motus liberi arbitrii requiritur ad juſtificationem impii, ſecundum quod mens hominis movetur a Deo. Deus autem movet animam hominis convertendo eam ad ſeipſum, ut dicitur in Pſalm. 84. ſecundum aliam literam: (*LXX. Interpr.*) *Deus tu convertens vivificabis nos.* Et ideo ad juſtificationem impii requiritur motus mentis, quo convertitur in Deum. Prima autem converſio in Deum fit per fidem, ſecundum illud ad Hebr. 11. *Accedentem ad Deum oportet credere, quia eſt.* Et ideo *motus fidei requiritur ad juſtificationem impii.*

Ad primum ergo dicendum, quod motus fidei non eſt perfectus, niſi ſit charitate informatus. Unde ſimul in juſtificatione impii cum motu fidei eſt etiam motus charitatis. Movetur autem liberum arbitrium in Deum ad hoc, quod ei ſe ſubjiciat. Unde etiam concurrit actus timoris filialis, & actus humilitatis. Contingit enim unum, & eundem actum liberi arbitrii diverſarum virtutum eſſe, ſecundum quod una imperat, & alia imperatur, prout ſcilicet actus eſt ordinabilis ad diverſos fines. Actus autem miſericordiæ vel operatur circa peccatum per modum ſatisfactionis; & ſic ſequitur juſtificationem: Vel per modum præparationis, inquantum miſericordes miſericordiam conſequuntur; & ſic etiam poteſt præcedere juſtificationem, vel etiam ad juſtificationem concurrere ſimul cum prædictis virtutibus, ſecundum quod miſericordia includitur in dilectione proximi.

Ad ſecundum dicendum, quod per cognitionem naturalem homo non convertitur in Deum, inquantum eſt objectum beatitudinis, & juſtificationis cauſa. Unde talis cognitio non ſufficit ad juſtificationem. Donum autem ſapientiæ præſupponit cognitionem fidei, ut ex ſupradictis patet. (*q.* 68. *a.* 4. *ad* 3.)

Ad tertium dicendum, quod, ſicut Apoſtolus dicit ad Rom. 4. *Credenti in eum, qui juſtificat impium,*

pium, *reputabitur fides ejus ad justitiam secundum propositum gratiæ Dei*. Ex quo patet, quod in justificatione impii requiritur actus fidei quantum ad hoc, quod homo credat, Deum esse justificatorem hominum per mysterium Christi.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem interimas hæresim *Pelagii* dicentis; Justificari nos non ex fide Christi, sed ex nostris conatibus, non ex misericordia Dei propter Christum, sed ex merito nostro, & ex propriis operibus, & viribus naturalibus veram, ac solidam coram Deo justitiam parari. Item hæresim *quorundam* dicentium; quod fides, qua justificamur, est sola fiducia cordis de promissa misericordia per Christum. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, eam merito damnari a Concil. *Trid. sess. 6. c.* 5. ut nunc *sup. ad* 3. Item ibid. cap. 8. „ Cum Apostol. dicit, „ hominem justificari per fidem, & gratis; ea „ verba in eo sensu intelligenda sunt, quem per„ petuus Ecclesiæ consensus tenuit, & expressit. Ut „ scilicet per fidem ideo justificari dicamur, quia „ fides est humanæ salutis initium, fundamentum, „ & radix omnis justificationis, sine qua impossibile „ est placere Deo: gratis autem justificari dicimur; „ quia nihil eorum, quæ justificationem præcedunt, „ sive fides, sive opera, ipsam justificationis gra„ tiam promeretur. *Hæc ibi. Item ad Tit.* 3. Non „ ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secun„ dum suam misericordiam salvos nos fecit. „ Ubi Apostolus figurate loquitur, scilicet, per figuram illam, quæ minus dicit, plus significans. Hoc est in proposito isto: Non solum ex meritis nostris salvati non sumus per primam justificationem, sed etiam contra merita nostra. Si enim sanguis Abel semel effusus a Cayn clamabat vindictam contra Cayn, *Genes.* 4. quanto magis tot, tantaque nostra peccata, antequam justificaremur, clamabant vindictam contra nos? Qualem vindictam? ut non justificaremur a Deo; sed ut ab ipso in æternum damnaremur, & hoc ipsum clamabant quotidie, & continue. Secundum ergo & suam misericordiam affatu in proposito impossibilem, & contra merita nostra, ut testantur innumerabilia peccata nostra, Deus nos justificando salvos fecit. Hic est sensus Apostoli. Item merito damnari a Concil. *Trid. sess. 6. can.* 12. „ Si quis dixerit: fidem justificantem nihil aliud

„ esse

„ esse, quam fiduciam divinæ misericordiæ peccata remittentis propter Christum; vel eam fiduciam solam esse, qua justificamur; anathema sit. „ Hæc ibi. Item ab Hebr. 11. *Fides est substantia sperandarum*, &c. ut declaratur 2. 2. *q.* 4. *art.* 1. sed & ibid. *q.* 1. *art.* 8. 10. & *q.* 9. *art.* 9. Item merito damnari a dictis supra *articulorum n.* 580. & circa. Item *a* 2. 2. *artic. n.* 648. *cum Elucidationib. Tertio* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS V. 604

Utrum ad justificationem impii requiratur motus liberi arbitrii in peccatum.

Inf. a. 7. *ad* 1. *&* 2. *q.* 88. *a.* 2. *corp. &* 4. *d.* 17. *q.* 1. *a.* 3. *qu.* 4. *&* 3. *cont. c.* 158. *& ver. qu.* 28. *art.* 5.

AD Quintum sic proceditur. Videtur, quod ad justificationem impii non requiratur motus liberi arbitrii in peccatum. Sola enim charitas sufficit ad deletionem peccati, secundum illud Prov. 10. *Universa delicta operit charitas:* Sed charitatis objectum non est peccatum. Ergo non requiritur ad justificationem impii motus liberi arbitrii in peccatum.

2. Præterea. Qui in anteriora tendit, ad posteriora respicere non debet, secundum illud Apostoli ad Philipp. 3. *Quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero, quæ sunt priora, extendens me ipsum, ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis:* Sed tendenti in justitiam retrorsum sunt peccata præterita. Ergo eorum debet oblivisci, nec in ea se debet extendere per motum liberi arbitrii.

3. Præterea. In justificatione impii non remittitur unum peccatum sine alio. *impium enim est a Deo dimidiam sperare veniam.* Si igitur in justificatione impii oporteret liberum arbitrium moveri contra peccatum, oporteret quod de omnibus peccatis suis cogitaret. quod videtur inconveniens: tum quia requireretur magnum tempus ad hujusmodi cogitationem: tum etiam quia peccatorum, quorum est homo oblitus, veniam habere non posset. Ergo motus liberi arbitrii in peccatum non requiritur ad justificationem impii.

Sed Contra est, quod dicitur in Psalm. 31. *Dixi:* *Con-*

Confitebor adversum me injustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*art. 1. huj. quæst.*) justificatio impii est quidam motus, quo humana mens movetur a Deo a statu peccati in statum justitiæ. Oportet igitur, quod humana mens se habeat ad utrumque extremorum secundum motum liberi arbitrii, sicut se habet corpus localiter motum ab aliquo movente ad duos terminos motus. Manifestum est autem in motu locali corporum, quod corpus motum recedit a termino *a quo*, & accedit ad terminum *ad quem*. Unde *oportet, quod mens humana dum justificatur, per motum liberi arbitrii recedat a peccato, & accedat ad justitiam.*

Recessus autem, & accessus in motu liberi arbitrii accipitur secundum detestationem, & desiderium. Dicit enim August. super Joan. 10. exponens illud, *Mercenarius autem fugit:* (tract. 46. ad fin. tom. 9.) *Affectiones nostræ motus animorum sunt; lætitia animi diffusio; timor animi fuga est: progrederis animo, cum appetis: fugis animo, cum metuis.* Oportet igitur, *quod in justificatione impii sit motus liberi arbitrii duplex: unus, quo per desiderium tendat in Dei justitiam: & alius, quo detestetur peccatum.*

Ad primum ergo dicendum, quod ad eandem virtutem pertinet prosequi unum oppositorum, & refugere aliud. Et ideo, sicut ad charitatem pertinet diligere Deum, ita etiam detestari peccata, per quæ anima separatur a Deo.

Ad secundum dicendum, quod ad posteriora non debet homo regredi per amorem; sed quantum ad hoc debet ea oblivisci, ut ad ea non afficiatur. Debet tamen eorum recordari per considerationem, ut ea detestetur. sic enim ab eis recedit.

Ad tertium dicendum, quod in tempore præcedente justificationem oportet quod homo singula peccata, quæ commisit, detestetur, quorum memoriam habet: Et ex tali consideratione præcedenti subsequitur in anima quidam motus detestantis universaliter omnia peccata commissa; inter quæ etiam includuntur peccata oblivioni tradita: quia homo in statu illo est sic dispositus, ut etiam de his, quæ non meminit, contereretur, si memoriæ adessent: Et iste motus concurrit ad justificationem.

AP-

APPENDIX.

EX articulo habes *primo :* quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, & Concilio insinuatum ; quod ad justificationem impii requiritur motus liberi arbitrii contra peccatum. A scripturis quidem, ut Psalm. 31. *Dixi*, &c. secundum quod est *in arg. cont.* A Concilio autem *Trid.* sess. 6.c.6. *Illumque tanquam omnis justitiæ fontem, diligere incipiunt ; ac propterea moventur adversus peccata per odium, & detestationem*. Hæc ibi. Vide ibid. c. 14. *Christiani hominis pœnitentiam post lapsum multo aliam esse a baptismali*, &c. *Secundo* vides : quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS VI. 605

Utrum remissio peccatorum debeat numerari inter ea, quæ requiruntur ad justificationem impii.

3. q. 86. a. 6. ad 1. & 2. & q. 88. a. 2. corp. & 4. d. 15. qu. 4. ar. 3. qu. 5. corp. & 4. cont. c. 72. & ver. qu. 28. a. 6. & Joan. 4. fin. & Ephes. 5. lect. 6. fin.

AD Sextum sic proceditur. Videtur, quod remissio peccatorum non debeat numerari inter ea, quæ requiruntur ad justificationem impii. Substantia enim rei non connumeratur his, quæ ad rem requiruntur ; sicut homo non debet connumerari animę, & corpori : Sed ipsa justificatio impii est remissio peccatorum, ut dictum est. (*ar. 1. hu. qu.*) Ergo remissio peccatorum non debet computari inter ea, quæ ad justificationem impii requiruntur.

2. Præterea. Idem est gratiæ infusio, & culpæ remissio ; sicut idem est illuminatio, & tenebrarum expulsio : Sed idem non debet connumerari sibiipsi : unum enim multitudini opponitur. Ergo non debet culpę remissio connumerari infusioni gratiæ.

3. Præterea. Remissio peccatorum consequitur ad motum liberi arbitrii in Deum, & in peccatum, sicut effectus ad causam : per fidem enim, & contritionem remittuntur peccata : Sed effectus non debet connumerari suæ causæ ; quia ea, quæ connu-

numerantur, quasi adinvicem condivisa, sunt simul natura. Ergo remissio culpæ non debet connumerari aliis, quæ requiruntur ad justificationem impii.

Sed Contra est, quod in enumeratione eorum, quæ requiruntur ad rem, non debet prætermitti finis, qui est potissimum in unoquoque: Sed remissio peccatorum est finis in justificatione impii. dicitur enim Isa. 27. *Iste est omnis fructus, ut auferatur peccatum ejus*. Ergo remissio peccatorum debet connumerari inter ea, quæ requiruntur ad justificationem impii.

Respondeo dicendum, quod *quatuor enumerantur, quæ requiruntur ad justificationem impii; scilicet gratiæ infusio, motus liberi arbitrii in Deum per fidem, & motus liberi arbitrii in peccatum, & remissio culpæ*.

Cujus ratio est, quia, sicut dictum est, (*ar. 1. hu. quæst.*) justificatio est quidam motus, quo anima movetur a Deo a statu culpæ in statum justitię. In quolibet autem motu, quo aliquid ab altero movetur, *tria* requiruntur: *Primo* quidem motio ipsius moventis: *Secundo* motus mobilis: *Tertio* consummatio motus, sive perventio ad finem. Ex parte igitur motionis divinæ accipitur gratiæ infusio: Ex parte vero liberi arbitrii moti accipiuntur duo motus ipsius, secundum recessum a termino *a quo*, & accessum ad terminum *ad quem*: Consummatio autem, sive perventio ad terminum hujus motus importatur per remissionem culpæ. in hoc enim justificatio consummatur.

Ad primum ergo dicendum, quod justificatio impii dicitur esse ipsa remissio peccatorum, secundum quod omnis motus accipit speciem a termino: Tamen ad terminum consequendum multa alia requiruntur, ut ex supra dictis patet. (*ar. præc.*)

Ad secundum dicendum, quod gratiæ infusio, & remissio culpæ *dupliciter* considerari possunt. *Uno modo* secundum ipsam substantiam actus: Et sic idem sunt. eodem enim actu Deus & largitur gratiam: & remittit culpam. *Alio modo* possunt considerari ex parte objectorum. Et sic differunt secundum differentiam culpæ, quæ tollitur, & gratiæ, quę infunditur: sicut etiam in rebus naturalibus generatio, & corruptio differunt, quamvis generatio unius sit corruptio alterius.

Ad tertium dicendum, quod ista non est connumeratio secundum divisionem generis in species, in qua oportet quod connumerata sint simul; sed se-

cundum differentiam eorum, quæ requiruntur ad completionem alicujus: In qua quidem enumeratione aliquid potest esse prius: & aliquid posterius: quia principiorum, & partium rei compositæ potest esse aliquid alio prius.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem interimas hęresim *Lutheri*, pro quanto videtur ex suis his dictis subjunctis tenere, quod remissio culpę mortalis non sit connumeranda requisitis ad justificationem. Dicit enim ipse *Lutherus duo* incompatibilia simul, quorum si utrumvis dederis, alterum destrui oportet. *Primum* est, quod omnis homo certus est de sua justitia, & scit, se habere gratiam. *Secundum* est, quod nemo est certus, se non peccare semper mortaliter propter occultissimum superbiæ vitium. Ex his enim sequitur, quod ipse *Lutherus* peccati omnis mortalis remissionem negabat esse computandam inter necessario requisita ad justificationem. Item hęresim *Antosiandrinorum* dicentium: hominem imputative justificari, idest non re ipsa, sed verbo tantum justum pronunciari. Quod est dicere in proposita materia, quod nec gratiæ infusio, nec peccatorum remissio connumeranda sunt ad justificationem. Pro tanto igitur adducitur hic, sicut & illa *Lutheri*: ne egrediamur terminos articuli. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, has merito damnari *ex Isaiæ vigesimo primo*, prout cum applicato discursu ponitur *in argu. cont.* Item a Rom. 3. *Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo propter remissionem præcedentium delictorum*. Item a dictis *art. primo appe.* Item a Concilio *Trid.* sess. 6. capitulo septimo. *In impii justificatione, cum remissione peccatorum, hæc omnia infusa accipit homo per Christum, cui inseritur, fidem, spem, & charitatem*. Hæc ibi. Item a dictis supra *articulorum numero 600. appen.* & 587. *appen.* Vide Roffensem contra *Lutherum lib. assertionis Lutheranæ confutatio, art.* 31. 35. *Tertio* vides; quomodo, &c.

AR-

ARTICULUS VII. 606

Utrum justificatio impii fiat in instanti, vel successive.

Inf. a. 8. *co.* & 4. *d.* 5. *qu.* 2. *a.* 2. *q.* 5. *ad* 1. & *d.* 17. *q.* 1. *a.* 5. *q.* 3. & *ver. q.* 26. *a.* 2. *ad* 12. & *q.* 28. *ar.* 3. *ad* 10. & 19. & *a.* 9.

AD Septimum sic proceditur. Videtur, quod justificatio impii non fiat in instanti, sed successive. Quia ut dictum est, (*ar.* 3. *hu. quæst.*) ad justificationem impii requiritur motus liberi arbitrii: Actus autem liberi arbitrii est eligere, qui præexigit deliberationem consilii, ut dictum est. (*quæst.* 13. *ar.* 1.) Cum igitur deliberatio discursum quendam importet, qui successionem quandam habet, videtur quod justificatio impii sit successiva.

2. Præterea. Motus liberi arbitrii non est absque actuali consideratione: Sed impossibile est simul multa intelligere in actu, ut in 1. dictum est. (*qu.* 85. *ar.* 4.) Cum igitur ad justificationem impii requiratur motus liberi arbitrii in diversa, scilicet in Deum, & in peccatum, videtur quod justificatio impii non possit esse in instanti.

3. Præterea. Forma, quæ suscipit *magis*, & *minus*, successive recipitur in subjecto, sicut patet de albedine, & nigredine: Sed gratia suscipit *magis*, & *minus* ut supra dictum est. (*quæst.* 112. *art.* 4.) Ergo non recipitur subito in subjecto. Cum igitur ad justificationem impii requiratur gratiæ infusio, videtur quod justificatio impii non possit esse in instanti.

4. Præterea. Motus liberi arbitrii, qui ad justificationem impii concurrit, est meritorius, & ita oportet, quod procedat a gratia, sine qua nullum est meritum, ut infra dicetur: (*quæst.* 114. *art.* 2.) Sed prius est aliquid consequi formam, quam secundum formam operari. Ergo prius infunditur gratia, & postea liberum arbitrium movetur in Deum, & in detestationem peccati. Non ergo justificatio est tota simul.

5. Præterea. Si gratia infundatur animæ, oportet dare aliquod instans, in quo primo animæ insit: Similiter, si culpa remittitur, oportet ultimum instans dare, in quo homo culpæ subjaceat: Sed non potest esse idem instans; quia sic opposita simul inessent eidem. Ergo oportet esse duo instantia

fibi fuccedentia, inter quæ fecundum Philofophum in 6. Phyf. (*tex.* 2. *to.* 2.) oportet effe tempus medium. Non ergo juftificatio fit tota fimul. fed fucceffive.

Sed Contra eft, quod juftificatio impii fit per gratiam Spiritus fancti juftificantis: Sed Spiritus fanctus fubito advenit mentibus hominum, fecundum illud Actor. 2. *Factus eft repente de cælo fonus tanquam advenientis fpiritus vehementis*: Ubi dicit glof. (*interl. hic*, & *eft Ambrof. fup. illud Luc.* 1. *Abiit in montana*) quod *nefcit tarda molimina Spiritus fancti gratia*. Ergo juftificatio impii non eft fucceffiva, fed inftantanea.

Refpondeo dicendum, quod tota juftificatio impii originaliter confiftit in gratiæ infufione. Per eam enim & liberum arbitrium movetur, & culpa remittitur. Gratię autem infufio fit in inftanti abfque fucceffione. Cujus ratio eft, quia quod aliqua forma non fubito imprimatur fubjecto, contingit ex hoc, quod fubjectum non eft difpofitum, & agens indiget tempore ad hoc, quod fubjectum difponat. Et ideo videmus, quod ftatim cum materia eft difpofita per alterationem præcedentem, forma fubftantialis acquiritur materię: Et eadem ratione quia diaphanum eft fecundum fe difpofitum ad lumen recipiendum, fubito illuminatur a corpore lucido in actu. Dictum eft autem fupra, (*quæft.* 112. *art.* 2.) quod Deus ad hoc quod gratiam infundat animę, non requirit aliquam difpofitionem, nifi quam ipfe facit. Facit autem hujufmodi difpofitionem fufficientem ad fufceptionem gratiæ, quandoque quidem fubito, quandoque autem paulatim, & fucceffive, ut fupra dictum eft. (*quæft.* 112. *art.* 2. *ad* 2.) Quod enim agens naturale non fubito poffit difponere materiam, contingit ex hoc, quod eft aliqua difproportio ejus, quod in materia refiftit ad virtutem agentis. & propter hoc videmus, quod quanto virtus agentis fuerit fortior, tanto materia citius difponitur. Cum igitur virtus divina fit infinita, poteft quamcunque materiam creatam fubito difponere ad formam, & multo magis liberum arbitrium hominis, cujus motus poteft effe inftantaneus fecundum naturam. Sic igitur *juftificatio impii fit a Deo in inftanti*.

Ad primum ergo dicendum, quod motus liberi arbitrii, qui concurrit ad juftificationem impii, eft confenfus ad deteftandum peccatum, & ad accedendum ad Deum: qui quidem confenfus fubito fit. contingit autem quandoque, quod præcedit aliqua

qua deliberatio, quæ non est de substantia justificationis, sed via in justificationem: sicut motus localis est via ad illuminationem, & alteratio ad generationem.

Ad secundum dicendum, quod, sicut in 1. dictum est, (*quæst.* 85. *art.* 4.) nihil prohibet duo simul intelligere actu, secundum quod sunt quodammodo unum: sicut simul intelligimus subjectum, & prædicatum inquantum uniuntur in ordine affirmationis unius. Et per eundem modum liberum arbitrium potest in duo simul moveri, secundum quod unum ordinatur in aliud. Motus autem liberi arbitrii in peccatum ordinatur ad motum liberi arbitrii in Deum. Propter hoc enim homo detestatur peccatum, quia est contra Deum, cui vult adhærere. Et ideo liberum arbitrium in justificatione impii simul detestatur peccatum, & convertit se ad Deum: sicut etiam corpus simul recedendo ab uno loco accedit ad alium.

Ad tertium dicendum, quod non est ratio quare forma subito in materia non recipiatur, quia magis, & minus potest inesse: sic enim lumen non subito reciperetur in aere, qui potest magis, & minus illuminari: Sed ratio est accipienda ex parte dispositionis materiæ, vel subjecti, ut dictum est. (*in corp. ar.*)

Ad quartum dicendum, quod in eodem instanti, in quo forma acquiritur, incipit res operari secundum formam: sicut ignis statim cum est generatus, movetur sursum; & si motus ejus esset instantaneus, in eodem instanti compleretur. Motus autem liberi arbitrii, qui est velle, non est successivus, sed instantaneus. Et ideo non oportet, quod justificatio impii sit successiva.

Ad quintum dicendum, quod successio duorum oppositorum in eodem subjecto aliter est consideranda in his, quæ subjacent tempori, & aliter in his, quæ sunt supra tempus. In his enim, quę subjacent tempori, non est dare ultimum instans, in quo forma prior subjecto inest: est autem dare ultimum tempus, & primum instans, in quo forma subsequens inest materiæ, vel subjecto. Cujus ratio est, quia in tempore non potest accipi ante unum instans aliud instans præcedens immediate, eo quod instantia non consequenter se habent in tempore; sicut nec puncta in linea, ut probatur in 6. Phys. (*tex.* 1. *& seq. tom.* 2.) Sed tempus terminatur ad instans. Et ideo in toto tempore præcedenti, quo aliquid movetur ad unam formam, subest formæ op-

oppositæ; & in ultimo instanti illius temporis, quod est primum instans sequentis temporis, habet formam, quæ est terminus motus. Sed in his, quæ sunt supra tempus, aliter se habet. Si qua enim successio sit ibi affectuum, vel intellectualium conceptionum, (puta in Angelis) talis successio non mensuratur tempore continuo, sed tempore discreto; sicut & ipsa, quæ mensurantur, non sunt continua, ut in 1. habitum est. (*qu.* 53. *art.* 2. *&* 3.) Unde in talibus est dandum ultimum instans, in quo primum fuit, & primum instans, in quo est id quod sequitur. Nec oportet esse tempus medium; quia non est ibi continuitas temporis, quæ hoc requirebat. † *al. ad hoc requirebatur* † Mens autem humana, quæ justificatur, secundum se quidem est supra tempus, sed per accidens subditur tempori; inquantum scilicet intelligit cum continuo, & tempore secundum phantasmata, in quibus species intelligibiles considerat, ut in 1. dictum est. (*quæst.* 85. *a.* 1. *&* 2.) Et ideo judicandum est secundum hoc de ejus mutatione secundum conditionem motuum temporalium; ut scilicet dicamus, quod non est dare ultimum instans, in quo culpa infuit, sed ultimum tempus: est autem dare primum instans, in quo gratia inest: in toto autem tempore præcedenti inerat culpa.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem ostendas, merito esse a scripturis, & Concilio insinuatum, quod justificatio impii fit in instanti. A scripturis quidem, ut Actuum 9. *Subito circumfulsit eum lux de Cœlo*, &c. Per hanc enim extrinsecus factam instantaneam mutationem designata est interior translatio de culpa ad gratiam facta in instanti. Vide *quæst.* 112. *ar. secundo*, *ad secundum*. Item ab Actu 2. *Factus est repente*, *&c.* ut *in arg. contr.* Ibi tamen id ostenditur solum, quod gratiæ infusio fit in instanti, quoniam Apostoli tunc non sunt translati de culpa mortali ad justitiam (ut patet) & pro tanto solum in hoc argum. adducitur, quandoquidem tota justificatio impii in gratiæ infusione consistit originaliter, ut in corp. princ. A Concilio autem *Trid.* sess. 6. cap. 7. *In ipsa impii justificatione hæc omnia simul*, &c. ut *artic.* 6. *appen.* Nota ly *simul*. Non enim possent tempore simul fieri, nisi in instanti. Vide resp. ad *quartum*, *&* *quintum*. *Secundo* vides, &c.

AR-

ARTICULUS VIII. 607

Utrum gratiæ infusio sit prima ordine naturæ inter ea, quæ requiruntur ad justificationem impii.

4. *d.* 17. *q.* 2. *a.* 4. *q.* 1. & *q.* 2. *a.* 5. *q.* 1. *ad* 2. & *ver. q.* 26. *a.* 7.

AD Octavum sic proceditur. Videtur, quod gratiæ infusio non sit prima ordine naturæ inter ea, quæ requiruntur ad justificationem impii. Prius enim est recedere a malo, quam accedere ad bonum secundum illud Psal. 36. *Declina a malo, & fac bonum*: Sed remissio culpæ pertinet ad recessum a malo; infusio autem gratiæ pertinet ad prosecutionem boni. Ergo naturaliter prius est remissio culpæ, quam infusio gratiæ.

2. Præterea. Dispositio præcedit naturaliter formam, ad quam disponit: Sed motus liberi arbitrii est quædam dispositio ad susceptionem gratiæ. Ergo naturaliter præcedit infusionem gratiæ.

3. Præterea. Peccatum impedit animam, ne libere tendat in Deum: Sed prius est removere id, quod prohibet motum, quam motus sequatur. Ergo prius est naturaliter remissio culpæ, & motus liberi arbitrii in peccatum, quam motus liberi arbitrii in Deum, & quam infusio gratiæ.

Sed Contra. Causa est prior naturaliter suo effectu: Sed gratiæ infusio causa est omnium aliorum, quæ requiruntur ad justificationem impii, ut supra dictum est. (*ar. præc.*) Ergo est naturaliter prior.

Respondeo dicendum, quod *prædicta quatuor, quę requiruntur ad justificationem impii, tempore quidem sunt simul*; quia justificatio impii non est successiva, ut dictum est: (*ar. pręc.*) *sed ordine naturę unum eorum est prius altero: & inter ea naturali ordine primum est gratię infusio; secundum motus liberi arbitrii in Deum; tertium est motus liberi arbitrii in peccatum; quartum vero est remissio culpę.*

Cujus ratio est, quia in quolibet motu naturaliter *primum* est motio ipsius moventis; *secundum* autem est dispositio materiæ, sive motus ipsius mobilis; *ultimum* vero est finis, vel terminus motus, ad quem terminatur motio moventis. Ipsa igitur Dei moventis motio est gratiæ infusio, ut dictum est supra: (*a.* 6. *hu. q.*) motus autem, vel dispositio mobilis est duplex motus liberi arbitrii:

terminus autem, vel finis motus est remissio culpæ, ut ex supradictis patet. (*ibid.*) Et ideo naturali ordine *primum* in justificatione impii est gratiæ infusio; *secundum* est motus liberi arbitrii in Deum; *tertium* vero est motus liberii arbitrii in peccatum. propter hoc enim ille qui justificatur, detestatur peccatum, quia est contra Deum. unde motus liberi arbitrii in Deum præcedit naturaliter motum liberi arbitrii in peccatum, cum sit causa, & ratio ejus: *Quartum* vero, & ultimum est remissio culpæ, ad quam tota ista transmutatio ordinatur sicut ad finem, ut dictum est. (*a.* 1. & 6. *hu. q.*)

Ad primum ergo dicendum, quod recessus a termino, & accessus ad terminum dupliciter considerari possunt. Uno modo ex parte mobilis: Et sic naturaliter recessus a termino præcedit accessum ad terminum. prius enim est in subjecto mobili oppositum, quod abjicitur, & postmodum est id, quod per motum assequitur mobile. Sed ex parte agentis est e converso. agens enim per formam, quæ in eo præexistit, agit ad removendum contrarium, sicut sol per suam lucem agit ad removendum tenebras: & ideo ex parte solis prius est illuminare, quam tenebras removere; ex parte autem aeris illuminandi prius est purgari a tenebris, quam consequi lumen ordine naturæ; licet utrumque fit simul tempore. Et quia infusio gratiæ, & remissio culpæ dicuntur ex parte Dei justificantis, ideo ordine naturæ prior est gratiæ infusio, quam culpæ remissio. Sed si sumantur ea, quę sunt ex parte hominis justificati, est e converso. nam prius est ordine naturæ liberatio a culpa quam consecutio gratiæ justificantis.

Vel potest dici, quod termini justificationis sunt culpa sicut *a quo*; & justitia sicut *ad quem:* gratia vero est causa remissionis culpæ, & adeptionis justitiæ.

Ad secundum dicendum, quod dispositio subjecti præcedit susceptionem formę ordine naturę. sequitur tamen actionem agentis, per quam etiam ipsum subjectum disponitur: & ideo motus liberi arbitrii naturę ordine præcedit consecutionem gratię; sequitur autem gratiæ infusionem.

Ad tertium dicendum, quod, sicut Philosoph. dicit in 2. Physicor. (*tex.* 89. *to.* 2.) *in motibus animi omnino pręcedit motus in principium speculationis, vel in finem actionis:* Sed in exterioribus motibus remotio impedimenti præcedit assecutionem

nem finis. Et quia motus liberi arbitrii est motus animi, prius naturæ ordine movetur in Deum sicut in finem, quam ad removendum impedimentum peccati.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo:* quomodo per rationem ostendas merito esse insinuatum a scripturis, quod infusio gratiæ est prima ordine naturali inter illa alia tria, quæ requiruntur ad justificationem. Ut per illud, quod dicitur Ephes. 1. *Gratia salvati estis per fidem*, & Ps. 118. *Dilexi mandata tua, propterea omnem viam iniquam odio habui.* & Isai. 43. *Ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas.* Per hæc enim, cum demonstrent, quod Deus per gratiam suam, & liberum nostrum arbitrium movet ad se, per fidem movet, teste Apostolo & idipsum movet contra peccatum per odium, teste psalmo, & remittit nobis culpam, teste Isaia, commonstrare intelliguntur, quod gratiæ Dei infusio est formalis causa istorum, & consequenter scripturæ per hæc, si scholasticam linguam inducant in proposito, dicunt: Gratiæ infusio ordine naturali est prior, quam motus liberi arbitrii per fidem erga Deum, & quam motus ejusdem per odium contra peccatum, & quam remissio culpę. Nam causa, ut sic est prior naturaliter suo effectu: ut patet. *Secundo* vides: quomodo, &c.

ARTICULUS IX. 608

Utrum justificatio impii sit maximum opus Dei.

3. q. 43. ar. 4. ad 2. & 4. d. 17. q. 1. ar. 5. q. 1. ad 1. & d. 46. q. 2. ar. 1. q. 3. ad 2. & Joan. 14. lect. 4.

Ad Nonum sic proceditur. Videtur, quod justificatio impii non sit maximum opus Dei. Per justificationem enim impii consequitur aliquis gratiam viæ: Sed per glorificationem consequitur aliquis gratiam patriæ, quæ major est. Ergo glorificatio angelorum, vel hominum est majus opus, quam justificatio impii.

2. Præterea. Justificatio impii ordinatur ad bonum particulare unius hominis: Sed bonum universi est majus, quam bonum unius hominis, ut

patet in 1. Ethic. (*cap.* 2. *in fi. to.* 5.) Ergo majus opus est creatio cœli, & terræ, quam justificatio impii.

3. Præterea. Majus est ex nihilo aliquid facere, & ubi nihil cooperatur agenti, quasi ex aliquo facere aliquid cum aliqua cooperatione patientis: Sed in opere creationis ex nihilo fit aliquid; unde nihil potest cooperari agenti: sed in justificatione impii Deus ex aliquo aliquid facit, idest ex impio justum; & est ibi aliqua cooperatio ex parte hominis, quia est ibi motus liberi arbitrii, ut dictum est. (*a.* 3. *hu. q.*) Ergo justificatio impii non est maximum opus Dei.

Sed Contra est, quod in Psal. 144. dicitur: *Miserationes ejus super omnia opera ejus.* Et in Collecta dicitur: *Deus, qui omnipotentiam tuam parcendo maxime, & miserando manifestas.* Et Augustinus dicit (*tract.* 72. *in Joan. a med. to.* 9.) exponens illud Joan. 14. *Majora horum faciet*, quod *majus opus est, ut ex impio justus fiat, quam creare cœlum, & terram.*

Respondeo dicendum, quod opus aliquod potest dici magnum *dupliciter*. *Uno modo* ex parte modi agendi: Et *sic maximum opus est opus creationis, in quo ex nihilo fit aliquid.* *Alio modo* potest dici opus magnum propter magnitudinem ejus quod fit: Et *secundum hoc majus opus est justificatio impii*, quæ terminatur ad bonum æternum divinæ participationis, *quam creatio cœli, & terræ*, quæ terminatur ad bonum naturæ mutabilis. Et ideo Augustinus cum dixisset, quod *majus est, quod ex impio fiat justus, quam creare cœlum, & terram*, subjungit: *Cœlum enim, & terra transibit; prædestinatorum autem salus, & justificatio permanebit.*

Sed sciendum est, quod aliquid magnum dicitur *dupliciter*. *Uno modo* secundum quantitatem absolutam: Et hoc modo donum gratiæ est majus, quam donum gratiæ justificantis impium: Et *secundum hoc glorificatio justorum est majus opus, quam justificatio impii.* *Alio modo* dicitur aliquid magnum quantitate proportionis; sicut dicitur mons parvus, & milium magnum: Et *hoc modo donum gratiæ impium justificantis est majus, quam donum gloriæ beatificantis justum*: quia plus excedit donum gratiæ dignitatem impii, qui erat dignus pœna, quam donum gloriæ dignitatem justi, qui ex hoc ipso quod est justificatus, est dignus gloria. Et ideo Augustinus dicit ibidem: *Judicet, qui potest, utrum majus*

sit

sit justos angelos creare, quam impios justificare. Certe si æqualis est utrumque potentiæ, hoc majoris est misericordiæ.

Et per hoc patet responsio ad primum.

Ad secundum dicendum, quod bonum universi est majus, quam bonum particulare unius, si accipiatur utrumque in eodem genere: Sed bonum gratiæ unius majus est, quam bonum naturæ totius universi.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit ex parte modi agendi, secundum quem creatio est maximum opus Dei.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo:* quomodo per rationem & ostendas, & recte intelligas merito insinuatum esse a scripturis, Ecclesia, Augustino, & Concilio: quod justificatio impii est maximum opus Dei. A scripturis quidem, ut Psalm. 144. *Miserationes*, &c. ut *in argum. cont.* Ab ecclesia vero, ut in collecta Domin. 10. post. oct. Trin. *Deus, qui omnipotentiam*, &c. ut *in argumen. eod.* A D. Augustino etiam, ut *in ibid.* A Concilio autem Trid. per hoc, quod tam magnas causas, ingentiaque facta, circa justificationem impii assignat sess. 6. c. 7. „ Hujus „ justificationis causæ sunt. Finalis quidem, gloria „ Dei, & Christi, ac vita æterna. Efficiens vero „ misericors Deus, qui nos gratuito abluit, & „ sanctificat, signans, & ungens Spiritu sancto, qui „ est pignus hæreditatis nostræ. Meritoria autem, „ dilectissimus unigenitus tuus, Dominus noster Je„ sus Christus, qui, cum essemus inimici propter „ nimiam charitatem, qua dilexit nos, sua sanctis„ sima passione in ligno Crucis nobis justificatio„ nem meruit; & pro nobis Deo patri satisfecit. „ Instrumentalis item, sacramentum baptismi, quod „ est sacramentum fidei, sine qua nulli unquam „ contingit justificatio. Demum unica formalis cau„ sa est justitia Dei, non qua ipse justus est, sed „ qua nos justos facit, quia videlicet ab eo donati „ renovamur spiritu mentis nostræ, & non modo „ reputamur, sed vere justi nominamur, & sumus, „ justitiam in nobis recipientes, unusquisque secun„ dum suam mensuram, quam Spiritus sanctus par„ titur singulis, prout vult, & secundum propriam „ cujusque dispositionem, & cooperationem. Cum „ enim nemo possit esse justus, nisi cui merita pas„ sionis Domini nostri Jesu Christi communican-

„ tur, in hac impii justificatione, ejusdem sanctissi-
„ mæ passionis merito, per Spiritum sanctum cha-
„ ritas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui ju-
„ stificantur, atque ipsis inhæret. Unde in ipsa ju-
„ stificatione cum remissione peccatorum hæc o-
„ mnia simul accipit homo, fidem, spem, & cha-
„ ritatem. Nam fides, nisi ad eam spes accedat,
„ & charitas, neque unit perfecte cum Christo, ne-
„ que corporis ejus vivum membrum efficit, neque
„ vitam æternam præstare potest. „ Hæc ibi. Ex quibus patet: quam abundantissime insinuari intentum articuli præsentis. Ubi tamen concilium assignat baptismi sacramentum pro causa instrumentali loco ejus, si sermo contingat fieri de justificatione lapsorum post baptismum, pone sacramentum pœnitentiæ edoctus ab eodem Concilio ibid. *cap.* 14. & *sess.* 14. *c.* 1. Et, ubi assignat de merito Chisti, ne iude erres cum sibi ipsis in sola fide blandientibus: sed vigilanter ex eodem concilio notabis ibi ly *cooperationem*, & *dictum suum* c. 11. *Nemo sibi in sola fide blandiri debet, putans, fide sola se hæredem esse constitutum, hæreditatemque consecuturum: etiamsi Christo non compatiatur, ut & glorificetur.* Hæc ibi. *Secundo* vides, quomodo ex iis bene pensatis & applicatis doctrina presens Angelica vicissim declaretur, &c.

ARTICULUS X. 609

Utrum justificatio impii sit opus miraculosum.

Inf. q. 105. *a.* 7. *ad* 1. & 3. *q.* 44. *a.* 3. *ad* 1. & 3. & 2. *d.* 28. *qu.* 1. *ar.* 3. *ad* 2. & 4. *d.* 17. *q.* 1. *a.* 5. *q.* 1. & *po. qu.* 6. *ar.* 2. *ad* 6.

AD Decimum sic proceditur. Videtur, quod justificatio impii sit opus miraculosum. Opera enim miraculosa sunt majora non miraculosis: Sed justificatio impii est majus opus, quam alia opera miraculosa, ut patet per Augustinum auctoritate inducta. (*ar. præc. arg. sed cont.*) Ergo justificatio impii est opus miraculosum.

2. Præterea. Motus voluntatis ita est in anima, sicut inclinatio naturalis in rebus naturalibus: Sed quando Deus aliquid operatur in rebus naturalibus contra inclinationem naturæ, est opus miraculosum; sicut cum illuminat cæcum, vel suscitat mortuum: Voluntas autem impii tendit in malum. Cum igitur Deus justificando hominem moveat eum

in

in bonum, videtur quod justificatio impii sit miraculosa.

3. Præterea. Sicut sapientia est donum Dei, ita & justitia: Sed miraculosum est, quod aliquis subito sine studio sapientiam assequatur a Deo. Ergo miraculosum est, quod aliquis impius justificetur a Deo.

Sed Contra. Opera miraculosa sunt supra potentiam naturalem: Sed justificatio impii non est supra potentiam naturalem, dicit enim Augustinus in lib. de prædest. Sanct. (*cap. 5. sub fin. to. 7.*) quod *posse habere fidem, sicut posse habere charitatem, naturæ est hominum: habere autem fidem, quemadmodum habere charitatem, gratiæ est fidelium*. Ergo justificatio impii non est miraculosa.

Respondeo dicendum, quod in operibus miraculosis *tria* consueverunt inveniri. Quorum *unum* est ex parte potentiæ agentis, quia sola divina virtute fieri possunt. & ideo sunt simpliciter mira, quasi habentia causam occultam, ut in 1. dictum est. (*q. 105. a. 7.*) *Et secundum hoc tam justificatio impii, quam creatio mundi, & universaliter omne opus, quod a solo Deo fieri potest, miraculosum dici potest.*

Secundo in quibusdam miraculosis operibus invenitur, quod forma inducta est supra naturalem potentiam talis materiæ: sicut in suscitatione mortui vita est supra naturalem potentiam talis corporis: Et *quantum ad hoc justificatio impii non est miraculosa*; quia naturaliter anima est gratiæ capax. eo enim ipso quod facta est ad imaginem Dei, capax est Dei, per gratiam, ut Augustinus dicit. (*loc. prox. cit.*)

Tertio modo in operibus miraculosis invenitur aliquid præter solitum, & consuetum ordinem causandi effectum: sicut cum aliquis infirmus sanitatem perfectam assequitur subito præter solitum cursum sanationis, quæ fit a natura, vel arte: Et *quantum ad hoc justificatio impii quandoque est miraculosa, & quandoque non*. Est enim ille communis, & consuetus cursus justificationis, ut Deo movente interius animam homo convertatur ad Deum, primo quidem conversione imperfecta, ut postmodum ad perfectam deveniat; quia *charitas inchoata meretur augeri, ut aucta mereatur perfici*, sicut Augustinus dicit. (*ex tract. 5. in epist. Jo. ante med. to. 9. & epist. 106. to. 2.*) Quandoque vero tam vehementer Deus animam movet, ut statim quandam perfectionem justitiæ assequatur,

ficut fuit in converfione Pauli, adhibita etiam exterius miraculofa proftratione. & ideo converfio Pauli tanquam miraculofa in Ecclefia commemoratur celebriter.

Ad primum ergo dicendum, quod quædam miraculofa opera, etfi fint minora, quam juftificatio impii, quantum ad bonum, quod fit; funt tamen preter confuetum ordinem talium effectuum. & ideo plus habent de ratione miraculi.

Ad fecundum dicendum, quod non quandocumque res naturalis movetur contra fuam inclinationem, eft opus miraculofum, alioquin miraculofum effet, quod aqua calefieret, vel quod lapis furfum projiceretur; fed quando hoc fit præter ordinem propriæ caufæ, quæ nata eft facere hoc. Juftificare autem impium nulla alia caufa poteft nifi Deus, ficut nec aquam calefacere nifi ignis. & ideo juftificatio impii a Deo quantum ad hoc non eft miraculofa.

Ad tertium dicendum quod fapientiam, & fcientiam homo natus eft acquirere a Deo per proprium ingenium, & ftudium. & ideo, quando præter hunc modum homo fapiens, vel fciens efficitur, eft miraculofum: Sed gratiam juftificantem non eft homo natus aquirere per fuam operationem, fed Deo operante. Unde non eft fimile.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem oftendas, merito infinuatum effe a fcripturis, & Ecclefia, quod juftificatio impii non eft miraculofa. A fcripturis quidem, ut Gen. 1. *Creavit Deus hominem ad imaginem fuam*. Eo enim ipfo, quod anima noftra eft ad imaginem Dei, capax eft Dei per gratiam: ideoque capax juftificationis. Cum igitur opera miraculofa fint fupra potentiam naturalem, ut patet 1. *q.* 105. *ar.* 7. dum fcriptura oftendit ibi, quod opus juftificationis non eft fupra naturalem capacitatem animæ, eo intelligitur oftendiffe, quod juftificationis opus non eft miraculofum. Maxime autem predictam expofitionem Genefis corroborat B. Auguft. adductus *in argumen. contr.* Cujus auctoritatem hanc vide interpretatam a Sancto Doctore noftro 2. 2. *q.* 10. *ar.* 1. *ad primum*, & applica per te. Ab Ecclefia vero idem infinuatur. Ex hoc enim, quod nec de Matth. nec de Maria Magdalena, nec de Thoma Dydimo, nec fimilibus, qui fuerunt ex reatu culpæ juftificati, non cele-

celebrat conversiones, & illam Pauli celebrat, ut patet 25. die Januarii, acutis scholasticis relinquit intelligendum: quod, ordinarie loquendo, justificatio impii non est miraculosa. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

QUÆSTIO CXIV.

De Merito, quod est effectus gratiæ cooperantis, in decem articulos divisa.

DEinde considerandum est de Merito, quod est effectus gratiæ cooperantis.

Et circa hoc quæruntur decem.

Primo. Utrum homo possit aliquid mereri a Deo.
Secundo. Utrum aliquis sine gratia possit mereri vitam æternam.
Tertio. Utrum aliquis per gratiam possit mereri vitam æternam ex condigno.
Quarto. Utrum gratia sit principium merendi, mediante charitate principaliter.
Quinto. Utrum homo possit sibi mereri primam gratiam.
Sexto. Utrum homo possit eam mereri alii.
Septimo. Utrum possit sibi aliquis mereri reparationem post lapsum.
Octavo. Utrum possit sibi aliquis mereri augmentum gratiæ, vel charitatis.
Nono. Utrum possit sibi mereri finalem perseverantiam.
Decimo. Utrum bona temporalia cadant sub merito.

ARTICULUS I. 610

Utrum homo possit aliquid mereri a Deo.

Sup. q. 21. a. 4. & 2. dist. 5. q. 2. a. 1. & dist. 28. art. 4. & Heb. 6. lect. 3.

AD Primum sic proceditur. Videtur, quod homo non possit aliquid mereri a Deo. Nullus enim videtur mercedem mereri ex hoc, quod reddit alteri quod debet: Sed per omnia bona, quæ facimus,

mus, non possumus sufficienter recompensare Deo quod debemus, quin semper amplius debeamus, ut etiam Phil. dicit in 8. Eth. (*c. ult. post med. to.* 5.) Unde & Luc. 17. dicitur: *Cum omnia, quæ præcepta sunt, feceritis, dicite: Servi inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus*. Ergo homo non potest aliquid mereri a Deo.

2. Præterea. Ex eo quod aliquis sibi proficit, nihil videtur mereri apud eum, cui nihil proficit: Sed homo bene operando sibi proficit, vel alteri homini, non autem Deo. dicitur enim Job 35. *Si juste egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet?* Ergo homo non potest aliquid a Deo mereri.

3. Præterea. Quicunque apud aliquem aliquid meretur, constituit eum sibi debitorem: debitum enim est, ut aliquis merendi mercedem rependat. Sed Deus nulli est debitor. unde dicitur Rom. 10. *Quis prior dedit ei, & retribuetur ei?* Ergo nullus a Deo potest aliquid mereri.

Sed Contra est, quod dicitur Jer. 31. *Est merces operi tuo*: Sed merces dicitur, quod merito redditur. Ergo videtur, quod homo possit a Deo mereri.

Respondeo dicendum, quod *meritum*, & *merces* ad idem referuntur. Id enim *merces* dicitur, quod alicui recompensatur pro retributione operis, vel laboris, quasi quoddam pretium ipsius. Unde sicut reddere justum pretium pro re accepta ab aliquo est actus justitiæ; ita etiam *recompensare mercedem operis, vel laboris, est actus justitiæ*. Justitia autem *æqualitas quædam est*, ut patet per Philosoph. in 5. Ethicor. (*c.* 4. *in princ. to.* 5.) & ideo *simpliciter est justitia inter eos, quorum est simpliciter æqualitas: eorum vero, quorum non est simpliciter æqualitas, non est simpliciter justitia, sed quidam justitiæ modus potest esse*: sicut dicitur quoddam *jus paternum*, sive *dominativum*, ut in eodem libro (*cap.* 6.) Philosophus dicit.

Et propter hoc in his, in quibus est simpliciter justum, est etiam simpliciter ratio meriti, & mercedis: In quibus autem est secundum quid justum, & non simpliciter in his etiam non simpliciter est ratio meriti, sed secundum quid, inquantum salvatur ibi justitiæ ratio. Sic enim & filius meretur aliquid a patre, & servus a domino. Manifestum est autem, quod inter Deum, & hominem est maxima inæqualitas (in infinitum enim distant) & totum quod est hominis bonum, est a

Deo.

Deo. Unde *non potest homini ad Deum esse justitia secundum absolutam æqualitatem, sed secundum proportionem quandam*; inquantum scilicet uterque operatur secundum modum suum. Modus autem, & mensura humanæ virtutis hominis est a Deo. Et ideo *meritum hominis apud Deum esse non potest, nisi secundum præsuppositionem divinæ ordinationis*; ita scilicet ut id homo consequatur a Deo per suam operationem, quasi mercedem, ad quod Deus ei virtutem operandi deputavit: sicut etiam res naturales hoc consequuntur per proprios motus, & operationes, ad quod a Deo sunt ordinatæ: Differenter tamen: quia creatura rationalis seipsam movet ad agendum per liberum arbitrium: unde sua actio habet rationem meriti: quod non est in aliis creaturis.

Ad primum ergo dicendum, quod homo, inquantum propria voluntate facit illud quod debet, meretur, alioquin actus justitię, quo quis reddit debitum, non esset meritorius.

Ad secundum dicendum, quod Deus ex bonis nostris non quærit utilitatem, sed gloriam, idest manifestationem suæ bonitatis, quod etiam ex suis operibus quærit. ex hoc autem quod eum colimus, nihil ei accrescit, sed nobis. & ideo meremur aliquid a Deo, non quasi ex nostris operibus aliquid ei accrescat, sed inquantum propter ejus gloriam operamur.

Ad tertium dicendum, quod quia actio nostra non habet rationem meriti, nisi ex præsuppositione divinæ ordinationis, non sequitur quod Deus efficiatur simpliciter debitor nobis, sed sibiipsi; inquantum debitum est ut sua ordinatio impleatur.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem interimas hæresim quorundam *Novatorum* dicentium. Merita humana non æstimari apud Deum. Contra hanc enim directe facit articulus iste, dum per conclusionem docet, Deum ex immensa pietate sua talem ordinationem fecisse, ex qua patentissime constet, quod ipse magnopere æstimat merita humana. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, hanc merito damnari a Matth. 20. *Conventione facta cum operariis, dixit procuratori suo, voca operarios, & redde illis mercedem*. Meritum enim, & merces ad idem referuntur, ut dicit text. cor. Ergo scriptura per ly *mercedem*, monstrat, quod

quod operarii meruerunt : ficut per ly *redde illis* commonftrat , quod æftimantur , feu magnifiunt merita humana apud Deum. Nec mirum, quoniam talia merita funt dona fua , & dona fua non magnifieri a Deo , impoffibile eft . Ibi etiam oftenditur , quod meritum hominis , nonnifi fecundum præfuppofitionem divinæ ordinationis eft, quoniam, antequam de merito in mercede inclufo ulla mentio fieret, prefuppofitum fuit ly *conventione facta*. Quod autem conventionem talem faceret cum operariis, qui totum, quod erant , ipfius Domini erant, fuit ex ineffabili fua bonitate , quam admiratus vehementer Job patrem familias ipfum fic alloquebatur c. 14. *Homo natus de muliere brevi vivens tempore, repletur multis miferiis* , &c. *Et dignum ducis fuper hujufcemodi aperire oculos tuos* , *& adducere tecum in judicium ?* Aperuit enim oculos fuos fuper hujufcemodi hominem miferiis undique plenum , quando conduxit , & mifit operarios in vineam fuam . Adduxit autem eum fecum in judicium, quando conventionem fecit cum illis, quibus & juxta fuam conventionem reddi mercedem ftatuit . Item merito hærefim illam damnari a Concilio *Trid.* feff. *6.* cap. *16.* „ Bonis operibus in facris literis ufque adeo tribuitur, ut etiam , qui uni ex „ minimis fuis potum aquæ frigide dederit , pro„ mittat Chriftus eum non effe mercede cariturum ; „ & Apoftolus teftetur , id , quod in præfenti eft „ momentaneum , & leve tribulationis noftræ , „ fupra modum in fublimitate eternum glorie pon„ dus operari in nobis . *Et can.* 24. Si quis dixe„ rit , juftitiam acceptam non confervari, atque et„ iam augeri coram Deo, per bona opera, fed ope„ ra ipfa fructus folummodo , & figna juftificatio„ nis adeptæ , non autem ipfius augendæ caufam , „ Anathema fit ; *& hoc effe operum meritum decla„ rat can.* 32. Si quis dixerit , ipfum Juftificatum „ bonis operibus , quæ ab eo per Dei gratiam , & „ Jefu Chrifti meritum , cujus vivum membrum „ eft , fiunt, non mereri augmentum gratiæ, Ana„ thema fit . „ Hæc ibi . Item a dictis fupra *arr. num.* 134. Item a Veritatibus Aureis fuper totam legem veterem. *Genef.* 18. *concluf.* 5. & *Exo.* 32. *concl.* 3. *Tertio* vides : quomodo ex iis bene penfatis, & applicatis doctrina præfens, &c.

AR-

ARTICULUS II. 611

Utrum aliquis sine gratia possit mereri vitam æternam.

Sup. q. 109. *ar.* 5. *& locis ibidem inductis.*

AD Secundum sic proceditur. Videtur, quod aliquis sine gratia possit mereri vitam æternam. Illud enim homo a Deo meretur, ad quod divinitus ordinatur, sicut dictum est: (*ar. præc.*) Sed homo secundum suam naturam ordinatur ad beatitudinem sicut ad finem: unde etiam naturaliter appetit esse beatus. Ergo homo per sua naturalia absque gratia mereri potest beatitudinem, quæ est vita æterna.

2. Præterea. Idem opus quanto est minus debitum, tanto est magis meritorium: Sed minus debitum est bonum, quod fit ab eo, qui minoribus beneficiis est præventus. Cum igitur ille, qui habet solum bona naturalia, minora beneficia sit consecutus a Deo, quam ille, qui cum naturalibus habet gratuita, videtur quod ejus opera sint apud Deum magis meritoria: Et ita, si ille, qui habet gratiam, potest mereri aliquo modo vitam æternam, multo magis ille, qui non habet.

3. Præterea. Misericordia, & liberalitas Dei in infinitum excedit misericordiam, & liberalitatem humanam: Sed unus homo potest apud alium mereri, etiamsi nunquam suam gratiam ante habuerit. Ergo videtur, quod multo magis homo absque gratia vitam æternam possit a Deo mereri.

Sed Contra est, quod Apost. dicit Rom. 6. *Gratia Dei vita æterna.*

Respondeo dicendum, quod hominis sine gratia *duplex* status considerari potest, sicut supra dictum est. (*q.* 109. *a.* 2.) *Unus* quidem naturæ integræ, qualis fuit in Adam ante peccatum: *Alius* autem naturæ corruptæ, sicut est in nobis ante reparationem gratiæ.

Si ergo loquamur de homine quoad primum statum, sic una ratione non potest homo mereri absque gratia vitam æternam per pura naturalia, quia scilicet meritum hominis dependet ex præordinatione divina. Actus autem cujuscunque rei non ordinatur divinitus ad aliquid excedens proportionem virtutis, quæ est principium actus. hoc enim est ex institutione divinæ providentiæ, ut nihil agat ultra suam

ſuam virtutem. Vita autem æterna eſt quoddam bonum excedens proportionem naturæ creatæ; quia etiam excedit cognitionem, & deſiderium ejus, ſecundum illud 1. ad Corinth. 2. *Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit*. Et inde eſt, quod nulla natura creata eſt ſufficiens principium actus meritorii vitæ æternæ, niſi ſuperaddatur aliquod ſupernaturale donum, quod *gratia* dicitur. *Si vero loquamur de homine ſub peccato exiſtente, additur cum hoc ſecunda ratio, propter impedimentum peccati*. Cum enim peccatum ſit quædam Dei offenſa excludens a vita æterna, ut patet per ſupradicta, (*q*. 71. *a*. 6. *&* *q*. 113. *a*. 2.) nullus in ſtatu peccati exiſtens poteſt vitam æternam mereri, niſi prius Deo reconcilietur dimiſſo peccato; quod fit per gratiam. Peccatori enim non debetur vita, ſed mors, ſecundum illud Rom. 6. *Stipendia peccati mors*.

Ad primum ergo dicendum, quod Deus ordinavit humanam naturam ad finem vitæ æternæ conſequendum non propria virtute, ſed per auxilium gratiæ. Et hoc modo ejus actus poteſt eſſe meritorius vitæ æternæ.

Ad ſecundum dicendum, quod homo ſine gratia non poteſt habere æquale opus operi, quod ex gratia procedit: quia quanto eſt perfectius principium actionis, tanto eſt perfectior actio. Sequeretur autem ratio, ſuppoſita æqualitate operationis utrobique.

Ad tertium dicendum, quod, quantum ad primam rationem inductam, diſſimiliter ſe habet in Deo, & in homine. Nam homo omnem virtutem benefaciendi habet a Deo, non autem ab homine. & ideo a Deo non poteſt homo aliquid mereri, niſi per donum ejus; quod Apoſtolus ſignanter exprimit, dicens: *Quis prior dedit ei, & retribuetur illi?* Sed ab homine poteſt quis mereri, antequam ab eo acceperit, per id quod accepit a Deo.

Sed quantum ad ſecundam rationem ſumptam ex impedimento peccati, ſimile eſt de homine, & de Deo; quia etiam homo ab alio mereri non poteſt, quem offendit, niſi prius ei ſatisfaciens reconcilietur.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo:* quomodo per rationem directam, & indirectam, quod ſemper in ſimilibus appendicibus intelligitur, interimas hæreſim *Pelagii* dicentis: Hominem poſſe mereri vitam æter-

æternam absque gratiæ Dei auxilio. Articulus enim præsens a fortiori reprobat ipsam; dum & hominem pro statu innocentiæ sumptum, dummodo in puris naturalibus absque habituali gratia consideretur, non potuisse vitam æternam mereri, determinat. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, hanc merito damnari a Matth. 9. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Et simul secundum Concil. *Trid.* sess. 6. ca. 2. *Si quis dixerit: ad hoc solum divinam gratiam per Christum Jesum dari, ut facilius homo juste vivere, ac vitam æternam promereri possit, quasi quod per liberum arbitrium sine gratia utrumque, sed ægre tamen, & difficulter possit: Anathema sit.* Hæc ibi. Item a dictis supra *articulor. n.* 7. 580. 581. *&* 2. 2. *art. n.* 670. *cum Eluc.* Item a Veritatibus Aureis super totam legem veterem, *Lev.* 18. *concl.* 1. *& Deut.* 6. *concl.* 4. *Tertio* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens, &c.

ARTICULUS III. 612

Utrum homo in gratia constitutus possit mereri vitam æternam ex condigno.

3. *q.* 48. *a.* 1. *corp. &* 2. *d.* 27. *ar.* 3. *& ar.* 5. *cor. &* 3. *d.* 4. *q.* 3. *art.* 1. *ad* 2. *&* 5. *& Ro.* 4. *cor.* 3. *& co.* 6. *fin. & co.* 8. *& c.* 41. *fin.*

AD Tertium sic proceditur. Videtur, quod homo in gratia constitutus non possit mereri vitam æternam ex condigno. Dicit enim Apost. ad Rom. 8. *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis:* Sed inter alia opera meritoria maxime videntur esse meritoriæ sanctorum passiones. Ergo nulla opera hominum sunt meritoria vitæ æternæ ex condigno.

2. Præterea. Super illud Rom. 6. *Gratia Dei vita æterna*, dicit glos. (*ord. Aug. lib. de grat. & lib. arb. cap.* 9. *tom.* 7.) *Posset recte dicere, Stipendium justitiæ vita æterna: sed maluit dicere, Gratia Dei vita æterna; ut intelligeremus, Deum ad æternam vitam pro sua miseratione nos perducere, non meritis nostris:* Sed id, quod ex condigno quis meretur, non ex miseratione, sed ex merito accipit. Ergo videtur, quod homo non possit per gratiam mereri vitam æternam ex condigno.

3. Præterea. Illud meritum videtur esse condignum, quod æquatur mercedi: Sed nullus actus

præ-

præsentis vitæ potest æquari vitæ æternæ, quæ cognitionem, & desiderium nostrum excedit: Excedit etiam charitatem, vel dilectionem viæ, sicut & excedit naturam. Ergo homo non potest per gratiam mereri vitam æternam ex condigno.

Sed Contra. Id quod redditur secundum justum judicium, videtur esse merces condigna: Sed vita æterna redditur a Deo secundum judicium justitiæ, secundum illud 2. ad Timoth. 4. *In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex*. Ergo homo meretur vitam æternam ex condigno.

Respondeo dicendum, quod opus meritorium hominis *dupliciter* considerari potest: *Uno modo*, secundum quod procedit ex libero arbitrio: *Alio modo*, secundum quod procedit ex gratia Spiritus sancti. *Si consideretur secundum substantiam operis, & secundum quod procedit ex libero arbitrio, sic non potest ibi esse condignitas propter maximam inæqualitatem, sed est ibi congruitas propter quandam æqualitatem proportionis*. Videtur enim congruum, ut homini operanti secundum suam virtutem Deus recompenset secundum excellentiam suæ virtutis. *Si autem loquamur de opere meritorio, secundum quod procedit ex gratia Spiritus sancti, sic est meritorium vitæ æternæ ex condigno*. Sic enim valor meriti attenditur secundum virtutem Spiritus sancti moventis nos in vitam æternam, secundum illud Joan. 4. *Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam*. Attenditur etiam pretium operis secundum dignitatem gratiæ, per quam homo consors factus divinæ naturæ adoptatur in filium Dei, cui debetur hæreditas ex ipso jure adoptionis, secundum illud Rom. 8. *Si filii, & hæredes*.

Ad primum ergo dicendum, quod Apostolus loquitur de passionibus sanctorum secundum eorum substantiam.

Ad secundum dicendum, quod verbum illius glossæ intelligendum est quantum ad primam causam perveniendi ad vitam æternam, quæ est miseratio Dei: Meritum autem nostrum est causa subsequens.

Ad tertium dicendum, quod gratia Spiritus sancti, quam in præsenti habemus, etsi non sit æqualis gloriæ in actu, est tamen æqualis in virtute; sicut semen arboris, in quo est virtus ad totam arborem. Et similiter per gratiam inhabitat hominem Spiritus sanctus, qui est sufficiens causa vitæ æternæ. unde & dicitur esse pignus hæreditatis nostræ 2. ad Corinth. 1.

AP-

APPENDIX.

EX artic. habes *primo:* quomodo per rationem interimas hæresim *Lutheri* dicentis, nullum esse meritum hominis ad gloriam assequendam. Item dicentis; fiduciam gloriæ nullo pacto collocandam esse in nostris operibus. *Secundo*: quomodo per rationem ostendas, has merito damnari a 2. Timoth. 4. *In reliquo*, &c. secundum quod cum discursu adducitur *in argum. contr.* Item, & abundanter ab Hebr. 6. *Abundate in omni opere bono scientes, quod labor vester non est inanis in Domino. Non enim injustus est Deus*, ecce, quod dixi ly *abundanter*, *ut obliviscatur operis vestri, & dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius*. Item ab Hebr. 10. *Nolite amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem*. In his enim verbis Hebr. 6. & 10. Apostolus de mercede, quæ est vita æterna, loquitur; secundum quod exponit S. Mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu, & interpretatione Scripturarum sanctarum, ut ait Concil. *Trid. sess.* 4. *decret.* 2. Nam ipsa Ecclesia in eodem sacro Concilio legitime repræsentata, postquam auctoritates Apostoli ad Hebr. præmissas ibi sessione 6. cap. 16. adduxit, immediate inferendo subnectit: *Atque ideo bene operantibus usque in finem, & in Deo sperantibus proponenda est vita æterna, & tamquam gratia filiis Dei per Christum Jesum misericorditer promissa, & tanquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus, & meritis fideliter reddenda*. Hæc ibi. Ex quibus etiam accommodatissime declaratur, & confirmatur Conclusio 2. *art. pr.* ultra quod per eamdem, & hic, & ibi narratæ hæreses condemnantur. Item ab eod. ibidem: *Nihil justificatis amplius deesse credendum est: quod minus plene illis quidem operibus, quæ in Deo sunt facta, divinæ legi pro hujus vitæ statu satisfecisse, & vitam æternam, suo etiam tempore, si tamen in gratia decesserint, consequendam, vere promeruisse censeantur: cum Christus Salvator noster dicat, si quis biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam*. Hæc ibi: Nota ly *vere promeruisse*, & ex textu articuli recognosce, quod meritum congrui non est proprie vere meritum, sed hoc vere esse, spectat ad meritum condigni. Item ibid. can. 32. *Si quis dixerit, justificatum bonis operibus, quæ ab eo per Dei gratiam, & Jesu Christi meritum*

sunt,

fiunt, non vere mereri vitam æternam, & ipsius vitæ æternæ, si tamen in gratia decesserit, consecutionem, atque etiam gloriæ augmentum: Anathema sit. Hæc ibi. Item a veritatibus aureis super totam legem veterem, *Gen.* 17. *concl.* 5. & *c.* 18. *conclus.* 4. *Tertio* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS IV. 613

Utrum gratia sit principium meriti principalius per charitatem, quam per alias virtutes.

2. 2. *q.* 182. *a.* 2. *cor.* & 3. *d.* 30. *a.* 5. & 4. *d.* 20. *a.* 2. *q.* 3. & *d.* 49. *q.* 1. *ar.* 4. *q.* 4. & *po. q.* 6. *ar.* 9. *cor.* & *Rom.* 8. *lect.* 5. *prin.* & *Hebr.* 6. *lect.* 3.

AD Quartum sic proceditur. Videtur, quod gratia non sit principium meriti principalius per charitatem, quam per alias virtutes. Merces enim operi debetur, secundum illud Matth. 20. *Voca operarios, & redde illis mercedem suam*: Sed quælibet virtus est principium alicujus operis. est enim virtus habitus operativus, ut supra habitum est. (*q.* 55. *ar.* 2.) ergo quælibet virtus est æqualiter principium merendi.

2. Præterea. Apostolus dicit 1. ad Corinth. 3. *Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum proprium laborem*: Sed charitas magis diminuit laborem, quam augeat; quia, sicut Augustinus dicit in lib. de verb. Dom. (*serm.* 9. *c.* 3. & *serm.* 49. *de temp. vers. si.* 10.) *omnia sæva & immania, facilia & prope nulla facit amor*. Ergo charitas non est principalius principium merendi, quam alia virtus.

3. Præterea. Illa virtus videtur principalius esse principium merendi, cujus actus sunt maxime meritorii: Sed maxime meritorii videntur esse actus fidei, & patientiæ, sive fortitudinis; sicut patet in Martyribus, qui pro fide patienter, & fortiter usque ad mortem certaverunt. Ergo aliæ virtutes principalius sunt principium merendi, quam charitas.

Sed Contra est, quod Dominus Joan. 14. dicit: *Si quis diligit me, diligetur a Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum*; Sed in manifesta Dei cognitione consistit vita æterna, secun-

cundum illud Joan. 17. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, & vivum*. Ergo meritum vitæ æternæ maxime residet penes charitatem.

Respondeo dicendum, quod, sicut ex dictis accipi potest, (*a.* 1. *hu. q.*) humanus actus habet rationem merendi ex *duobus*: *Primo* quidem, & principaliter ex divina ordinatione; secundum quod actus dicitur esse meritorius illius boni, ad quod homo divinitus ordinatur: *Secundo* vero ex parte liberi arbitrii; inquantum scilicet homo habet præ cæteris creaturis, ut per se agat voluntarie agens.

Et quantum ad utrumque principalitas meriti penes charitatem consistit. Primo enim considerandum est, quod vita æterna in Dei fruitione consistit. Motus autem humanæ mentis ad fruitionem divini boni est proprius actus charitatis, per quem omnes actus aliarum virtutum ordinantur in hunc finem, secundum quod aliæ virtutes imperantur a charitate. Et ideo meritum vitæ æternæ primo pertinet ad charitatem, ad alias autem virtutes secundario, secundum quod earum actus a charitate imperantur. Similiter etiam manifestum est, quod id quod ex amore facimus, maxime voluntarie facimus. Unde etiam secundum quod ad rationem meriti requiritur, quod sit voluntarium, principaliter meritum charitati attribuitur.

Ad primum ergo dicendum, quod charitas, inquantum habet ultimum finem pro objecto, movet alias virtutes ad operandum. Semper enim habitus, ad quem pertinet finis, imperat habitibus, ad quos pertinent ea quæ sunt ad finem, ut ex supra dictis patet. (*q.* 9. *a.* 1.)

Ad secundum dicendum, quod opus aliquod potest esse laboriosum, & difficile *dupliciter*. *Uno modo* ex magnitudine operis: Et sic magnitudo laboris pertinet ad augmentum meriti: Et sic charitas non diminuit laborem, imo facit aggredi opera maxima. *magna enim operatur, si est*, ut Gregor. dicit in quadam homilia. (*sc.* 30. *in Evang. parum a princ.*) *Alio modo* ex defectu ipsius operantis. unicuique enim est laboriosum, & difficile, quod non prompta voluntate facit. Et talis labor diminuit meritum, & a charitate tollitur.

Ad tertium dicendum, quod fidei actus non est meritorius, nisi fides per dilectionem operetur, ut dicitur ad Gal. 5. Similiter etiam actus patientiæ, & fortitudinis non est meritorius, nisi aliquis ex charitate hæc operetur, secundum illud 1. ad Co-

rinth. 13. *Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt*.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem oſtendas, merito eſſe a Scripturis, Gregor. & Auguſt. inſinuatum, quod principalitas merendi eſt penes charitatem. A Scripturis quidem, ſecundum quod cum diſcurſu ponuntur *in arg. cont.* Item Geneſ. 4. *Reſpexit Dominus ad Abel, & ad munera ejus*: Hoc eſt: Meruit reſpici a Deo Abel magis ex charitatis devotione, quam ex externa oblatione. Ubi vide veritates aureas ſuper totam legem veterem, *concl.* 1. 3. A Divo Gregor. autem hom. ſuper Matth. 4. „ Ad vocem Dominicam uterque iſte piſcator quid, & quantum dimiſit, qui pene nihil habuit? Sed hac in re, fratres chariſſimi, affectum debemus potius penſare, quam cenſum. Exteriora enim noſtra Domino, quantumlibet parva, ſufficiunt. Cor namque & non ſubſtantiam penſat, nec perpendit, quantum in ejus ſacrificiis, ſed ex quanto proferatur. „ A Divo Auguſt. item hom. ſuper Joan. 10. „ Si linguis hominum loquar, & Angelorum, charitatem autem non habeam, *&c.* Ecce venitur ad paſſionem, ecce venitur & ad ſanguinis effuſionem, venitur & ad corporum incenſionem, & tamen nihil prodeſt, quia charitas deeſt: Adde charitatem, proſunt omnia: detrahe charitatem, nihil proſunt cætera. Quale bonum eſt charitas iſta, fratres? Quid precioſius, quid luminoſius, quid firmius, quid ſecurius, quid utilius? „ Hæc ibi. *Secundo* vides: quomodo, &c.

ARTICULUS V. 614

Utrum homo poſſit ſibi mereri primam gratiam.

3. qu. 2. ar. 11. corp. & 2. d. 17. a. 4. ad 6. & 3. d. 19. q. 1. a. 1. qu. 1. cor. & 3. cont. c. 149. & 150. & ver. q. 19. ar. 6. & 7. cor. & Jo. 10. lect. 4. & Epheſ. 2. lect. 2.

AD Quintum ſic proceditur: Videtur, quod homo poſſit ſibi mereri primam gratiam. Quia, ut Aug. dicit, (*in præf. pſalm. 31. aliquant. ante med. to. 8.*) *fides meretur juſtificationem*: Juſtifica-

tur autem homo per primam gratiam. Ergo homo potest mereri sibi primam gratiam.

2. Præterea. Deus non dat gratiam nisi dignis: Sed non dicitur aliquis dignus aliquo bono, nisi qui ipsum promeruit ex condigno. Ergo aliquis ex condigno potest mereri primam gratiam.

3. Preterea. Apud homines aliquis potest promereri donum jam acceptum: sicut qui accepit equum a domino, meretur ipsum bene utendo eo in servitio domini: Sed Deus liberalior est, quam homo. Ergo multo magis primam gratiam jam susceptam potest homo promereri a Deo per subsequentia opera.

Sed Contra est, quod ratio gratiæ repugnat mercedi operum, secundum illud Rom. 4. *Ei, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum*: Sed illud meretur homo, quod imputatur sibi secundum debitum, quasi merces operum ejus. Ergo primam gratiam non potest homo mereri.

Respondeo dicendum, quod donum gratiæ considerari potest *dupliciter*. *Uno modo* secundum rationem gratuiti doni: Et *sic manifestum est, quod omne meritum repugnat gratiæ*: quia, ut ad Rom. 11. Apostolus dicit, *si autem gratia, jam non ex operibus*.

Alio modo potest considerari secundum naturam ipsius rei, quæ donatur: Et *sic etiam non potest cadere sub merito non habentis gratiam*: tum quia excedit proportionem naturæ: tum etiam quia ante gratiam in statu peccati homo habet impedimentum promerendi gratiam, scilicet ipsum peccatum. Postquam autem jam aliquis habet gratiam, non potest gratia jam habita sub merito cadere: quia merces est terminus operis: gratia vero est principium cujuslibet boni operis in nobis, ut supra dictum est. (*q.* 109.) Si vero aliud donum gratuitum aliquis mereatur virtute gratiæ præcedentis, jam non erit prima.

Unde *manifestum est, quod nullus potest sibi mereri primam gratiam*.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut August. dicit in lib. 1. Retract. (*c.* 23. *post med. to.* 1.) ipse aliquando in hoc fuit deceptus, quod credidit initium fidei esse ex nobis, sed consummationem nobis dari ex Deo: quod ipse ibidem retractat: & ad hunc sensum videtur pertinere, quod fides justificationem mereatur. Sed si supponamus, sicut fidei † *al. rei* † veritas habet, quod initium fidei sit in

nobis a Deo, jam etiam ipse actus fidei consequitur primam gratiam: & ita non potest esse meritorius primæ gratiæ. Per fidem igitur justificatur homo, non quasi homo credendo mereatur justificationem, sed quia dum justificatur, credit, eo quod motus fidei requiritur ad justificationem impii, ut supra dictum est. (*q.* 113. *a.* 4.)

Ad secundum dicendum, quod Deus non dat gratiam nisi dignis, non tamen ita quod prius digni fuerint, sed quia ipse per gratiam eos facit dignos, qui solus *potest facere mundum de immundo conceptum semine*.

Ad tertium dicendum, quod omne bonum opus hominis procedit a prima gratia sicut a principio, non autem procedit a quocunque humano dono. Et ideo non est similis ratio de dono gratiæ, & de dono humano.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem, tanquam in radice interimas hæresim *Pelagii* dicentis, quod initium boni operis est ex nobis, licet consummatio sit ex Deo. Nam, si initium esset ex nobis, posset homo mereri justificationem, idest primam gratiam, quando hac primo justificatur. Cum igitur articulus hic declaret efficacissime, quod homo non potest promereri primam gratiam, oppugnare, & expugnare radicitus cointelligitur superbam insaniam hanc *Pelagianam*, scilicet quod initium boni operis sit ex nobis. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, illam merito damnari a *Rom.* 4. Secundum quod adducitur cum discursu in *in arg. cont.* Item Rom. 3. *Justificati gratis per gratiam ipsius*. Si gratis: ergo nihil initii boni in nobis præfuit ad promerendam ipsam gratiam, qua primo justificatos nos fuisse, dicit. Item a Concil. *Trid.* sess. 6. cap. 8. „ Cum „ Apostolus dicit, hominem justificari gratis: id- „ eo dicimus gratis justificari, quia nihil eorum, „ quæ justificationem præcedunt, sive fides, sive „ opera ipsam justificationis gratiam promerentur. „ Si enim gratia est, jam non ex operibus. Alio- „ quin, ut idem Apostolus inquit, gratia jam non „ est gratia. „ Hæc ibi. Item & quidem abundantissime, condemnatur a Concilio *Arausicano* cano. 22. *Nemo habet de suo, nisi mendacium, & peccatum*. Hæc ibi. Dixi ly *abundantissime*, quia ad illam hæresim insaniæ plenam, atque tumoris, pro-

pul-

pulsandam non tantum dicit Concilium, quod nullum boni operis initium, vel parvissimum fuerit prius in nobis (quod ad propositum suffecisset) sed etiam addit, quod contrarium cujuscunque initii boni fuit in nobis, & adeo, ut fuerit de nostro, & universaliter nihil sit in nobis de nostro, nisi illud cujusvis boni contrarium, scilicet mendacium, & peccatum. Item a 2. Corinth. 3. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed omnis sufficientia nostra ex Deo est*. Nota ly *a nobis, quasi ex nobis*, idest, quasi de nostro, ut exposuit nunc Concilium. Nota ly *cogitare*, ly *aliquid*, ly *omnis sufficientia*, idest, quantumcunque parva, quantumcunque initialis etiam ad cogitandum quid minimum boni. Repete concilium, tanquam hujus legitimam interpretationem. *Tertio* vides: quomodo ex iis bene pensatis, &c.

ARTICULUS VI. 615

Utrum homo possit alteri mereri primam gratiam.

2. d. 27. a. 6. & 3. d. 10. qu. 1. ar. 2. qu. 1. art. 5. q. 3. ad 5. & 4. d. 45. q. 2. ar. 1. q. 1. cor. & 1. Tim. 4. lect. 2. fin.

AD Sextum sic proceditur. Videtur, quod homo possit alteri mereri primam gratiam. Quia Matth. 9. super illud, *Videns JESUS fidem illorum*, &c. dicit Gloss. (*ordin.*) *Quantum valet apud Deum fides propria, apud quem sic valuit aliena, ut intus, & extra sanaret hominem!* Sed interior sanatio hominis est per primam gratiam. Ergo homo potest alteri mereri primam gratiam.

2. Præterea. Orationes justorum non sunt vacuæ, sed efficaces, secundum illud Jac. ult. *Multum valet deprecatio justi assidua*: Sed ibidem præmittitur: *Orate pro invicem, ut salvemini*. Cum igitur salus hominis non possit esse nisi per gratiam, videtur quod unus homo possit alteri mereri primam gratiam.

3. Præterea. Lucæ 16. dicitur: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*: Sed nullus recipitur in æterna tabernacula nisi per gratiam, per quam solam aliquis meretur vitam æternam, ut supra dictum est. (*art. 2. huj. qu. & qu. 109. ar. 5.*) Ergo

Ergo unus homo potest alteri acquirere merendo primam gratiam.

Sed Contra est, quod dicitur Jerem. 15. *Si steterit Moyses, & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum*: qui tamen fuerunt maximi meriti apud Deum. Videtur ergo, quod nullus possit alteri mereri primam gratiam.

Respondeo dicendum, quod, sicut ex supradictis patet, (*art.* 1. & 4. *hu. qu.*) opus nostrum habet rationem meriti ex *duobus*. *Primo* quidem ex vi motionis divinæ: Et sic meretur aliquis ex condigno. *Alio modo* habet rationem meriti, secundum quod procedit ex libero arbitrio, inquantum voluntarie aliquid facimus; Et ex hac parte est meritum congrui; quia congruum est, ut, dum homo bene utitur sua virtute, Deus secundum superexcellentem virtutem excellentius operetur.

Ex quo patet, quod *merito condigni nullus potest mereri alteri primam gratiam, nisi solus Christus*: quia unusquisque nostrum movetur a Deo per donum gratiæ, ut ipse ad vitam æternam perveniat: & ideo meritum condigni ultra hanc motionem non se extendit. Sed anima Christi mota est a Deo per gratiam, non solum ut ipse perveniret ad gloriam vitæ æternæ, sed etiam ut alios in eam adduceret, inquantum est caput Ecclesiæ, & auctor salutis humanæ, secundum illud Hebr. 2. *Qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis* &c.

Sed *merito congrui potest aliquis alteri mereri primam gratiam*. Quia enim homo in gratia constitutus implet Dei voluntatem, congruum est secundum amicitiæ proportionem, ut Deus impleat hominis voluntatem in salvatione alterius; licet quandoque possit habere impedimentum ex parte illius, cujus aliquis sanctus justificationem desiderat. Et in hoc casu loquitur auctoritas Jeremiæ ultimo adducta.

Ad primum ergo dicendum, quod fides aliorum valet alii ad salutem merito congrui, non merito condigni.

Ad secundum dicendum, quod impetratio orationis innititur misericordiæ: meritum autem condigni innititur justitiæ. & ideo multa orando impetrat homo ex divina misericordia, quæ tamen non meretur secundum justitiam, secundum illud Danielis 9. *Neque enim in justificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis*.

Ad

Ad tertium dicendum, quod pauperes eleemosynas recipientes dicuntur recipere alios in æterna tabernacula, vel impetrando eis veniam orando, vel merendo per alia bona ex congruo: Vel etiam materialiter loquendo, quia per ipsa opera misericordiæ, quæ quis in pauperes exercet, meretur recipi in æterna tabernacula.

APPENDIX.

EX articulo habes *primo:* quomodo per rationem ostendas, & recte intelligas, merito insinuatum esse a scripturis, & Ecclesia, quod aliquis potest, & non potest mereri alteri primam gratiam. A scripturis quidem, quod possit, ut Act. 7. *Positis genibus clamavit magna voce, dicens: Domine, ne statuas illis hoc peccatum.* Unde illud dictum exponens D. August. in quodam serm. dicit. *Si martyr Stephanus non sic orasset: Ecclesia Paulum non haberet, sed ideo de terra erectus est Paulus, quia in terram inclinatus exauditus est Stephanus.* Ab Ecclesia item insinuatur, quod possit per illud, quod de S. Monica matre Augustini dicit. „ Hujus ma„ ter devotissima, quem carne prius pepererat mun„ do, Charitatis visceribus postmodum multo semi„ ne lachrymarum genuit Christo. „ Hæc illa in Offic. oct. S. August. A scripturis vero, quod non possit: per hoc insinuatur in Ezech. 14. „ Si fue„ rint tres viri Justi in medio ejus Noe, Daniel, „ & Job, nec filios, nec filias liberabunt, sed i„ psi soli justitia sua liberabunt animas suas. *Item per illud Genes.* 19. „ Habes hic quempiam tuorum „ generum, aut filios, aut filias? Omnes, qui tui „ sunt, educ de urbe hac. Egressus itaque Loth lo„ cutus est ad generos suos, & dixit: Surgite, & „ egredimini de loco isto: quia delebit Dominus ci„ vitatem hanc. Et visus est eis, quasi ludens lo„ qui. „ Patet enim hic perspicacibus Theologis: & quod Loth congrui merito liberavit, quantum in se fuit, suos generos de incendio (ut importatur per ly *omnes, qui tui sunt, educ de urbe hac*) & nihilominus quod illi alii apposuerunt impedimentum, ne liberatio ad seipsos transiret (per ly *visus est eis, quasi ludens loqui.*) Per quæ, tanquam in figura, conspiciunt scholastici: veram esse conclusionis *secundæ* utramque partem ab articulo positæ. *Secundo* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS VII. 616

Utrum homo possit sibi mereri reparationem post lapsum.

3. *d.* 27. *a.* 4. *ad* 3. & *Hebr.* 6. *lect.* 3.

AD Septimum sic proceditur. Videtur, quod aliquis possit sibi mereri reparationem post lapsum. Illud enim, quod juste a Deo petitur, homo videtur posse mereri: Sed nihil justius a Deo petitur, ut Augustinus dicit, (*implic. enarrat.* 1. *super hæc verba Psal. tom.* 8.) quam quod reparetur post lapsum, secundum illud Psalmi 70. *Cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me Domine.* Ergo homo potest mereri, ut reparetur post lapsum.

2. Præterea. Multo magis homini prosunt opera sua, quam prosint alii: Sed homo potest aliquo modo alteri mereri reparationem post lapsum, sicut & primam gratiam. Ergo multo magis sibi mereri potest ut reparetur post lapsum.

3. Præterea. Homo, qui aliquando fuit in gratia, per bona opera, quæ fecit, meruit sibi vitam eternam, ut ex supradictis patet: (*art.* 2. *huj. qu.* & *quæ.* 109. *art.* 5.) Sed ad vitam æternam non potest quis pervenire, nisi reparetur per gratiam. Ergo videtur, quod sibi meruit reparationem per gratiam.

Sed Contra est, quod dicitur Ezech. 18. *Si averterit se justus a justitia sua, & fecerit iniquitatem, omnes justitiæ ejus, quas fecerat non recordabuntur.* Ergo nihil valebunt ei præcedentia merita ad hoc, quod resurgat. Non ergo aliquis potest sibi mereri reparationem post lapsum futurum.

Respondeo dicendum, quod *nullus potest sibi mereri reparationem post lapsum futurum, neque merito condigni, neque merito congrui.*

Merito quidem condigni hoc sibi mereri non potest: quia ratio hujus meriti dependet ex motione divinæ gratiæ: quæ quidem motio interrumpitur per sequens peccatum. unde omnia beneficia, quæ postmodum aliquis a Deo consequitur, quibus reparatur, non cadunt sub merito, tanquam motione prioris gratiæ usque ad hæc non se extendente. Meritum etiam congrui, quo quis alteri primam gratiam meretur, impeditur ne consequatur effectum propter impedimentum peccati in eo, cui quis meretur. Multo igitur magis impeditur talis meri-

meriti efficacia per impedimentum, quod est & in eo qui meretur, & in eo cui meretur. Hic enim utrumque in unam personam concurrit. Et ideo nullo modo aliquis potest sibi mereri reparationem post lapsum.

Ad primum ergo dicendum, quod desiderium, quo quis desiderat reparationem post lapsum, justum dicitur; & similiter oratio, qua petit ejusmodi reparationem, dicitur justa; quia tendit ad justitiam; non tamen ita quod justitiæ innitatur per modum meriti, sed solum misericordiæ.

Ad secundum dicendum, quod aliquis potest alteri mereri ex congruo primam gratiam: quia non est ibi impedimentum, saltem ex parte merentis; quod invenitur, dum aliquis post meritum gratiæ a justitia recedit.

Ad tertium dicendum, quod quidam dixerunt, quod nullus meretur absolute vitam æternam, nisi per actum finalis gratiæ, sed solum sub conditione, si perseverat.

Sed hoc irrationabiliter dicitur: quia quandoque actus ultimæ gratiæ non est magis meritorius, sed minus quam actus præcedentes, propter ægritudinis oppressionem.

Unde dicendum, quod quilibet actus charitatis meretur absolute vitam æternam: sed per peccatum sequens ponitur impedimentum præcedenti merito, ut non sortiatur effectum: Sicut etiam causæ naturales deficiunt a suis effectibus propter superveniens impedimentum.

APPENDIX.

Ex articulo habes *primo*: quomodo per rationem interimas, tamquam in radice sua comite, hæresim *quorundam* dicentium: quod justificationis gratia nonnisi in prædestinatis ad vitam æternam datur. Ex qua postmodum & aliam pariunt, scilicet, quod justificatus tenetur ad certo credendum, se esse de numero prædestinatorum. Radix enim comes hæresis *primæ* erat, cum a gratia aliquos viderent cadere, quod in gratia ipsimet constituti reparationem post lapsum futurum meruissent; & consequenter quod talibus non posset denegari actualis reparatio, utpote prius per merita, quotiescunque lapsi fuissent. Et sic, ex hoc præsupposito falso, sequebatur; quod omnis qui semel gratiam habuisset, erat finaliter a quocunque lapsu de necessitate reparandus, & in vita æterna collocandus: id, quod

est in sensu, gratiam nonnisi prædestinatis ad vitam æternam dari: ad quod ex concomitantia sequitur, omnem in gratia constitutum esse de numero prædestinatorum: & teneri ad credendum pro certo, se esse de tali numero. Vide, quod phantasmata noctis, atque tenebrarum (hæreticos dico) lucidissimus Ecclesiæ sanctæ Doctor uno suo articulo evanescere faciat: dum prædictæ illorum radicis infectæ oppositum efficacibus rationibus decernit, scilicet, quod nullus sibi mereri ullo modo potest reparationem post lapsum futurum. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, has merito damnari ab *Ezech.* 18. secundum quod cum discursu, tanquam ad radicem prædictæ hæresis securim ponendo, adducitur *in arg. contr.* Item a Concil. *Trid.* sess. *6.* cap. 12. „ Nemo, quamdiu in hac mortali- „ tate vivitur, de arcano divinæ prædestinationis „ mysterio usque adeo præsumere debet, ut certo „ statuat, se omnino esse in numero prædestinato- „ rum, quasi verum esset, quod justificatus aut am- „ plius peccare non possit, aut, si peccaverit, cer- „ tam sibi resipiscentiam promittere debeat. Nam, „ nisi ex speciali revelatione, sciri non potest, „ quos Deus sibi elegerit. *Hæc ibi. Et can.* 15. Si „ quis dixerit: hominem renatum, & justificatum „ teneri ex fide ad credendum, se certo esse in nu- „ mero prædestinatorum: Anathema sit. *Et can.* „ 17. Si quis, justificationis gratiam non nisi præ- „ destinatis ad vitam contingere, dixerit; Anathema sit. Hæc ibi. Quæ, sicut & alia ubique, applicare singillatim, prout opus fuerit, ad revincendas hæreses pro tempore narratas, tuum est officium. *Tertio* vides: quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis doctrina præsens Angelica vicissim declaretur, atque confirmetur.

ARTICULUS VIII. 617

Utrum homo possit mereri augmentum gratiæ, vel charitatis.

2. d. 27. a. 5. & 4. d. 20. a. 2. q. 36. co.

AD Octavum sic proceditur. Videtur, quod homo non possit mereri augmentum gratiæ, vel charitatis. Cum enim aliquis receperit præmium quod meruit, non debetur ei alia merces; sicut de quibusdam dicitur Matth. 6. *Receperunt mercedem suam.* Si igitur aliquis mereretur augmentum charita-

ritatis, vel gratiæ, sequeretur quod gratia augmentata, non posset ulterius expectare aliud præmium, quod est inconveniens.

2. Præterea. Nihil agit ultra suam speciem: Sed principium meriti est gratia, vel charitas, ut ex supradictis patet. (*art.* 2. & 4. *huj. quæst.*) Ergo nullus potest majorem gratiam, vel charitatem mereri, quam habeat.

3. Præterea. Id quod cadit sub merito, meretur homo per quemlibet actum a gratia, vel charitate procedentem; sicut per quemlibet talem actum meretur homo vitam æternam. Si igitur augmentum gratiæ, vel charitatis cadat sub merito, videtur quod per quemlibet actum charitate informatum aliquis mereatur augmentum charitatis: Sed id quod homo meretur, infallibiliter a Deo consequitur, nisi impediatur per peccatum sequens. dicitur enim 2. ad Timoth. 1. *Scio, cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum servare.* Sic ergo sequeretur, quod per quemlibet actum meritorium gratia, vel charitas augeretur: quod videtur inconveniens, cum quandoque actus meritorii non sint multum ferventes, ita quod sufficiant ad charitatis augmentum. Non ergo augmentum charitatis cadit sub merito.

Sed contra est, quod Aug. dicit super epist. Joa. (*implic. Tract.* 5. *ante med. to.* 9. & *epist.* 106. *to.* 1.) quod *charitas meretur augeri, ut aucta mereatur & perfici.* Ergo augmentum charitatis, vel gratiæ cadit sub merito.

Respondeo dicendum, quod, sicut supra dictum est, (*a.* 6. & 7. *hu. qu.*) illud cadit sub merito condigni, ad quod motio gratiæ se extendit. Motio autem alicujus moventis non solum se extendit ad ultimum terminum motus, sed etiam ad totum progressum in motu. Terminus autem motus gratiæ est vita æterna. Progressus autem in hoc motu est secundum augmentum charitatis, vel gratiæ secundum illud Prov. 4. *Justorum semita quasi lux splendens procedit, & crescit usque ad perfectum diem*, qui est dies gloriæ. Sic igitur *augmentum gratiæ cadit sub merito condigni*.

Ad primum ergo dicendum, quod præmium est terminus meriti. Est autem *duplex* terminus motus: scilicet *ultimus*, & *medius*, qui est & principium, & terminus. Et talis terminus est merces augmenti. merces autem favoris humani est sicut ultimus terminus his, qui finem in hoc constituunt. unde tales nullam aliam mercedem recipiunt.

Ad ſecundum dicendum, quod augmentum gratiæ non eſt ſupra virtutem præexiſtentis gratiæ, licet ſit ſupra quantitatem ipſius: ſicut arbor, etſi ſit ſupra quantitatem ſeminis, non eſt tamen ſupra virtutem ipſius.

Ad tertium dicendum, quod quolibet actu meritorio meretur homo augmentum gratiæ, ſicut & gratiæ conſummationem, quæ eſt vita æterna. Sed ſicut vita æterna non ſtatim redditur, ſed ſuo tempore: ita nec gratia ſtatim augetur, ſed ſuo tempore, cum ſcilicet aliquis ſufficienter fuerit diſpoſitus ad gratiæ augmentum.

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem interimas hæreſim *Melanthonis* dicentis: Opera noſtra non mereri præmia ſpiritualia, ſed tantum corporalia. Item aliorum *quorundam* dicentium, quod Deus nihil tribuit hominibus propter juſtitiam, & æquitatem cordis noſtri. *Secundo* habes: quomodo per rationem oſtendas, has merito damnari a dictis ſup. *articulorum num.* 134. Item ab *Additionum Elucidationibus articulorum num.* 435. Item a Veritatibus aureis ſuper totam legem veterem, *Geneſ.* 18. *concl.* 5. *&* *Exod.* 32. *concl.* 3. Item a D. Auguſtino, ut ponitur *in argum. contr.* Item a Concilio *Trident.* ſeſſ. 6. can. 14. „ Si quis „ dixerit, juſtitiam acceptam non conſervari, at„ que etiam augeri coram Deo per bona opera, ſed „ opera ipſa fructus ſolummodo, & ſigna juſtifi„ cationis acceptæ, non autem ipſius augendæ cau„ ſam: Anathema ſit. *Et canon.* 14. Si quis juſti„ ficatum bonis operibus, quæ ab eo per Dei gra„ tiam, & Jeſu Chriſti meritum, cujus vivum „ membrum eſt, fiunt, non vere mereri augmen„ tum gratiæ, vitam æternam, & ipſius vitæ æter„ næ, ſi tamen in gratia deceſſerit, conſecutionem, at„ que etiam gloriæ augmentum: Anathema ſit. „ Hæc ibi. *Tertio* vides: quomodo ex iis bene penſatis, & applicatis doctrina præſens Angelica viciſſim declaretur, atque confirmetur.

AR-

ARTICULUS IX. 618

Utrum homo possit perseverantiam mereri.

4. d. 45. q. 2. a. 1. q. 1. cor.

AD Nonum sic proceditur. Videtur, quod aliquis possit perseverantiam mereri. Illud enim, quod homo obtinet petendo, potest cadere sub merito habentis gratiam: sed perseverantiam petendo homines a Deo obtinent; alioquin frustra peteretur a Deo in petitionibus orationis Dominicæ, ut August. exponit in libro de bono perseverantiæ. (*c.* 2. & 17. *to.* 7.) Ergo perseverantia potest cadere sub merito habentis gratiam.

2. Præterea. Magis est non posse peccare, quam non peccare: Sed non posse peccare cadit sub merito: meretur enim aliquis vitam æternam, de cujus ratione est impeccabilitas. Ergo multo magis potest aliquis mereri ut non peccet, quod est perseverare.

3. Preterea. Majus est augmentum gratiæ, quam perseverantia in gratia, quam quis habet: Sed homo potest mereri augmentum gratiæ, ut supra dictum est (*art. præc.*) Ergo multo magis potest mereri perseverantiam in gratia, quam quis habet.

Sed Contra est, quod omne quod quis meretur, a Deo consequitur, nisi impediatur per peccatum: Sed multi habent opera meritoria, qui non consequuntur perseverautiam: nec potest dici, quod hoc fiat propter impedimentum peccati, quia hoc ipsum quod est peccare, opponitur perseverantiæ; ita quod si aliquis perseverantiam mereretur, Deus non permitteret illum cadere in peccatum. Non igitur perseverantia cadit sub merito.

Respondeo dicendum, quod cum homo naturaliter habeat liberum arbitrium flexibile ad bonum, & ad malum, *dupliciter* potest aliquis perseverantiam in bono obtinere a Deo: *Uno* quidem *modo* per hoc, quod liberum arbitrium determinatur ad bonum per gratiam consummatam, quod erit in gloria: *Alio modo* ex parte motionis divinæ, quę hominem inclinat ad bonum usque ad finem.

Sicut autem ex dictis patet, (*a.* 6. 7. & 8. *præc.*) illud cadit sub humano merito, quod comparatur ad motum liberi arbitrii directi a Deo movente, sicut terminus, non autem id quod comparatur ad prædictum motum, sicut principium. Unde patet, quod

quod *perseverantia gloriæ, quæ est terminus prædicti motus, cadit sub merito: perseverantia autem viæ non cadit sub merito:* quia dependet solum ex motione divina, quæ est principium omnis meriti. sed Deus gratis perseverantiæ bonum largitur, cuicunque illud largitur.

Ad primum ergo dicendum, quod etiam ea quæ non meremur, orando impetramus. nam & peccatores Deus audit peccatorum veniam petentes quam non merentur; ut patet per Augustin. super illud Joan. 9. *Scimus, quia peccatores Deus non exaudit:* (*Tract.* 44. *in Joan. a med. tom.* 9.) alioquin frustra dixisset Publicanus, *Deus propitius esto mihi peccatori*, ut dicitur Luc. 18. Et similiter perseverantiæ donum aliquis petendo a Deo impetrat vel sibi, vel alii, quamvis sub merito non cadat.

Ad secundum dicendum, quod perseverantia, quę erit in gloria, comparatur ad motum liberi arbitrii meritorium, sicut terminus, non autem perseverantia viæ, ratione prædicta. (*in corp. art.*)

Et similiter dicendum est ad Tertium de augmento gratiæ, ut per prædicta patet. (*ibid.* & *art. præc.*)

A P P E N D I X.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem, tamquam in radice interimas hæresim *Joviniani* (ut refert *Alfonsus de Castro*) dicentis, quod justificatus semel per gratiam non potest amplius illam amittere. Sed & hæreses quorundam prærecitatas *art.* 7. *app.* Harum enim hæresum velamen quoddam habere poterant ii, & de hoc velamine fallaciter jactari, quod, scilicet existens in gratia meretur sibiipsi perseverantiam. Quod si verum fuisset: jam illis justificatis a Deo collata fuisset perseverantia (ut colligitur ex *arg. cont.*) & sic nunquam a gratia cecidissent, & ad patriam prædestinatorum pervenissent. Cum itaque hæc, scilicet & in gratia constitutum nunquam illam amittere, & gratiam solis prædestinatis dari, sint falsa: relinquitur, ut & id, unde sequuntur, scilicet, quod ii perseverantiam mereri possint, sit falsum. Hoc ergo nunc facit articulus præsens (ut tetigimus) videlicet, quod in sua ipsarum radice subvertit hæreses illas: dum perseverantiam viæ sub merito non posse cadere monstrat. *Secundo* habes: quomodo illas, pro quanto perseverantiæ merito inniti videntur, ostendas per rationem jure damnari ab A-

poc.

post. 3. *tene, quod habes, ne alius accipiat coronam tuam*. Quod exponens B. August. dicit. *Alius non est accepturus, nisi iste perdiderit*. Item a Job 34. *Conteret multos, & innumerabiles* (scilicet permissive, 1. *q.* 23. *art.* 6. *ad* 1.) *& stare faciet alios pro eis*. Item a Job 6. *Nonne duodecim vos elegi, & unus ex vobis diabolus est?* Ubi patet, quod aliqui eliguntur ad gratiam, qui tamen non eliguntur ad gloriam: qui & dicuntur electi secundum quid, non autem electi simpliciter. Item Ps. 58. 68. *Deleantur de libro viventium*. Hoc enim dicitur de ibi scriptis secundum quid, idest, secundum præsentem gratiam, a qua, dum postmodum excidunt, dicuntur inde deleri. Item a Conc. *Trid.* sess. 6. c. 13. „ De „ perseverantiæ munere, quod quidem aliunde haberi non potest, nisi ab eo, qui potens est eum, „ qui stat, statuere, ut perseveranter stet, & eum, „ qui cadit, restituere, nemo sibi certi aliquid absoluta certitudine polliceatur: tametsi in Dei auxilio firmissimam spem collocare, & reponere omnes debent. Deus enim (nisi ipsi illius gratiæ defuerint) sicut cæpit opus bonum: ita perficiet, „ operans velle, & perficere. *& infra*. Formidare enim debent, scientes, quod in spem gloriæ, „ & nondum in gloriam renati sunt, de pugna, „ quæ superest cum carne, cum mundo, cum diabolo. In quo victores esse non possunt, nisi cum „ Dei gratia Apostolo obtemperent dicenti: Debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus: si enim secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. *Hæc ibi. Ubi nota ly* quod aliunde haberi non potest, *ly* nemo sibi certi aliquid, *ly* formidare debent, quod nondum in gloriam. *Ly* victores esse non possunt, nisi cum „ Dei gratia, *&c. Item ibi, canon.* 16. Si quis magnum illud usque in finem perseverantiæ donum „ se certo habiturum absoluta, & infallibili certitudine dixerit, nisi hoc speciali revelatione didicerit: anathema sit. *Et can.* 23. Si quis hominem semel justificatum dixerit amplius peccare „ non posse, & gratiam amittere, atque ideo eum, „ qui labitur, & peccat, nunquam fuisse vere justificatum; aut contra, posse in tota vita sua „ peccata omnia, etiam venialia vitare, nisi ex „ speciali Dei privilegio, quemadmodum de B. Virgine tenet Ecclesia: anathema sit. „ Hæc ibi. Ubi nota ly *justificatum non posse vitare peccata in tota vita, nisi ex speciali dono, seu privilegio*. Item

tem a dictis *art. 7. append.* prout proportionaliter huc applicari possunt: quod lectori acuto faciendum relinquitur. Item a dictis 1. *p. q.* 23. *ar.* 1. & 82. *a.* 4. *cum Eluc.* Item a Veritatibus aureis super totam legem veterem, *Num.* 13. *concl.* 4. Item supra in hac 1. 2. *art. num.* 656. *Tertio* vides: quomodo, &c.

ARTICULUS X. 619

Utrum temporalia bona cadant sub merito.

2. 2. *q.* 121. *a.* 5. *ad* 4.

AD Decimum sic proceditur. Videtur, quod temporalia bona cadant sub merito. Illud enim, quod promittitur aliquibus ut præmium justitiæ, cadit sub merito: Sed temporalia bona promissa sunt in lege veteri sicut merces justitiæ, ut patet Deut. 28. Ergo videtur, quod bona temporalia cadant sub merito.

2. Præterea. Illud videtur sub merito cadere, quod Deus alicui retribuit pro aliquo servitio, quod fecit: Sed Deus aliquando recompensat hominibus pro servitio sibi facto aliqua bona temporalia. Dicitur enim Exod. 1. *Et quia timuerunt obstetrices Deum, ædificavit illis domos* &c. ubi Gloss. Greg. (*lib.* 18. *Moral. c.* 4. *ante med.*) dicit, quod *benignitatis earum merces potuit in æterna vita retribui: sed culpa mendacii terrenam recompensationem accepit.* Et Ezech. 29. dicitur: *Rex Babylonis servire fecit exercitum suum servitute magna adversus Tyrum, & merces non est reddita ei.* Et postea subdit: *Erit merces exercitui illius, & dedi ei terram Ægypti, pro eo, quod laboraverit mihi.* Ergo bona temporalia cadunt sub merito.

3. Præterea. Sicut bonum se habet ad meritum, ita malum se habet ad demeritum: Sed propter demeritum peccati aliqui puniuntur a Deo temporalibus pœnis; sicut patet de Sodomitis Genes. 19. Ergo & bona temporalia cadunt sub merito.

Sed Contra est, quod illa quæ cadunt sub merito, non similiter se habent ad omnes: Sed bona temporalia, & mala similiter se habent ad bonos, & malos, secundum illud Eccl. 9. *Universa æque eveniunt justo, & impio, bono, & malo, mundo, & immundo, immolanti victimas, & sacrificia contemnenti.* Ergo bona temporalia non cadunt sub merito.

Res-

Respondeo dicendum, quod illud, quod sub merito cadit, est præmium, vel merces, quod habet rationem alicujus boni. Bonum autem hominis est *duplex*; *unum* simpliciter, *aliud* secundum quid. Bonum hominis simpliciter est ultimus finis ejus, secundum illud Psal. 72. *Mihi autem adhærere Deo bonum est*; & per consequens omnia illa, quæ ordinantur ut ducentia ad hunc finem: Et *talia simpliciter cadunt sub merito*. Bonum autem secundum quid, & non simpliciter hominis est, quod est bonum ei ut nunc, vel quod ei est secundum quid bonum: Et *hujusmodi non cadunt sub merito simpliciter, sed secundum quid*.

Secundum hoc ergo dicendum est, quod *si temporalia bona considerentur, prout sunt utilia ad opera virtutum, quibus perducimur in vitam æternam, secundum hoc directe, & simpliciter cadunt sub merito*; sicut & augmentum gratiæ, & omnia illa, quibus homo adjuvatur ad perveniendum in beatitudinem post primam gratiam. Tantum enim dat Deus viris justis de bonis temporalibus, & etiam de malis, quantum eis expedit ad perveniendum ad vitam æternam: & in tantum sunt simpliciter bona hujusmodi temporalia. Unde dicitur in Psal. 33. *Timentes autem Dominum non minuentur omni bono*. Et alibi: *Non vidi justum derelictum*, &c. Ps. 36.

Si autem considerentur hujusmodi temporalia bona secundum se, sic non sunt simpliciter bona hominis, sed secundum quid: Et *ita non simpliciter cadunt sub merito, sed secundum quid*; inquantum scilicet homines moventur a Deo ad aliqua temporaliter agenda, in quibus suum propositum consequuntur Deo favente: ut, sicut vita æterna est simpliciter præmium operum justitiæ per relationem ad motionem divinam, sicut supra dictum est, (*art. 2. 3. & 6. hu. qu.*) ita temporalia bona in se considerata habeant rationem mercedis, habito respectu ad motionem divinam, qua voluntates hominum moventur ad hæc prosequenda: licet interdum in his non habeant homines rectam intentionem.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut Augustinus dicit contra Faustum lib. 4. (*cap. 2. tom. 6.*) *In illis temporalibus promissis figuræ fuerunt futurorum spiritualium, quæ implentur in nobis. Carnalis enim populus promissis vitæ præsentis inhærebat; & illorum non tantum lingua, sed etiam vita prophetica fuit*.

Ad secundum dicendum, quod illæ retributiones di-

dicuntur esse divinitus factæ secundum comparationem ad divinam motionem, non autem secundum respectum ad malitiam voluntatis; præcipue quantum ad regem Babylonis, qui non impugnavit Tyrum, quasi volens Deo servire, sed potius ut sibi dominium usurparet. Similiter etiam obstetrices licet habuerint bonam voluntatem, quantum ad liberationem puerorum, non tamen fuit earum recta voluntas, quantum ad hoc quod mendacium confinxerunt.

Ad tertium dicendum, quod temporalia mala infliguntur in pœnam impiis, inquantum per ea non adjuvantur ad consecutionem vitæ æternæ. Justis autem, qui per hujusmodi mala juvantur, non sunt pœnæ, sed magis medicinæ, ut supra dictum est. (*qu.* 87. *ar.* 8.)

Ad quartum dicendum, quod omnia æque eveniunt bonis, & malis, quantum ad ipsam substantiam bonorum, vel malorum temporalium, sed non quantum ad finem: quia boni per hujusmodi manuducuntur ad beatitudinem, non autem mali.

Et hæc de Moralibus in communi dicta sufficiant.

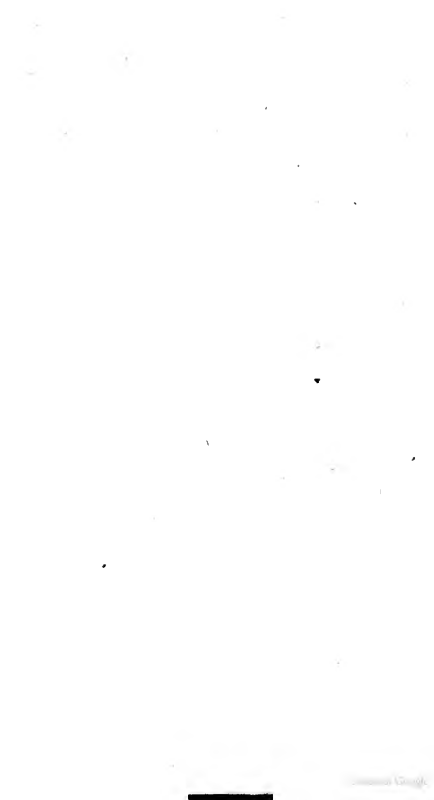
APPENDIX.

EX articulo habes *primo*: quomodo per rationem, tanquam ex abundanti, interimas hæreses illas *quorumdam* in idem, scilicet ad tollendum liberum arbitrium, & merita humana, tendentium, atque ideo dicentium: Meritis hominum nihil penitus tribuendum esse. Item: Merita humana non æstimari apud Deum. Vidisti enim hic, ut cætera omittamus: quanti Deus æstimaverit meritum, etiam modo dicto obliquum regis Babylon. & quod multum satis tribuendum esse meritis humanis, monstravit in facto obstetricum. Quod & melius perpendes, si adjunxeris huic textui Veritates aureas, *Exo. loco citato in ad* 2. *Secundo* habes: quomodo per rationem ostendas, illas merito damnari a Luc. 10. *dignus est operarius mercede sua*. Loquitur enim ibi de rebus temporalibus, ut patet in contex. Item a Marc. 10. *Nemo est, qui reliquerit domum, fratres, &c. propter me, qui non accipiet centies tantum nunc in tempore hoc, domos, fratres, &c. cum persecutionibus, & in sæculo futuro vitam æternam*. Vide hic; quod etiam persecutiones temporales cadunt sub merito, in bonum justorum. Item a Verit. aureis super totam legem veterem,

Gen.

Gen. 18. *concl.* 5. & *cap.* 30. *concl.* 3. Item *Exod.* 32. *concl.* 3. *Tertio* vides : quomodo ex iis bene pensatis, & applicatis declaretur, atque confirmetur vicissim doctrina præsens Angelici, & S. Eccl. Doctoris; Cujus meritis, & precibus

FINIS TOMI VII.

B.5.5.566

